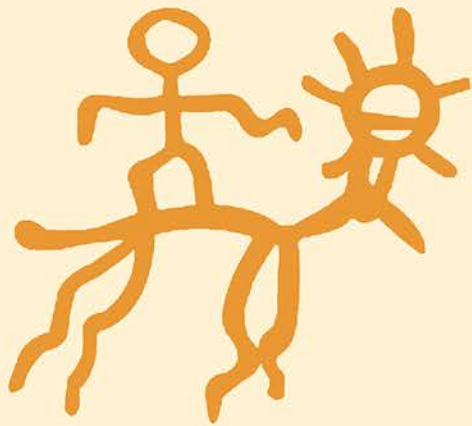


EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES A LA MUNTANYA DE  
**SANT JULIÀ DE RAMIS**

3

ELS SITJARS



JOSEP BURCH  
JORDI SAGRERA









EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES A LA MUNTANYA DE

# SANT JULIÀ DE RAMIS

# 3

ELS SITJARS

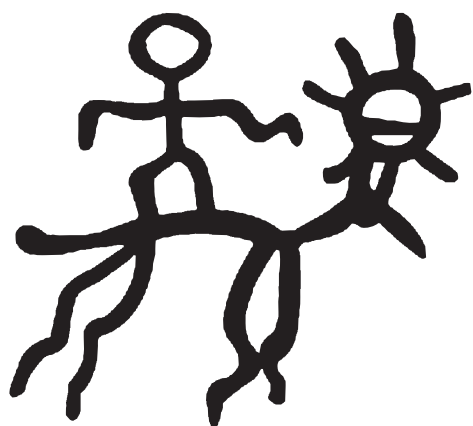
2009



EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES A LA MUNTANYA DE  
**SANT JULIÀ DE RAMIS**

3

ELS SITJARS



JOSEP BURCH  
JORDI SAGRERA

Dades CIP proporcionades per la Biblioteca de la Universitat de Girona

Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant

Julià de Ramis / Josep Burch ... [et al.]. -- Sant

Julià de Ramis [etc.] : Ajuntament de Sant Julià  
de Ramis [etc.], 2000-. -- vol. ; 30 cm.

Conté : 1. El sector de l'antiga Església Parroquial.

2. El castellum. 3. Els sitjars

ISBN 8460716929 (vol. 1). -- 84-8458-242-6 (vol. 2).

-- 978-84-92707-24-9 (vol. 3)

I. Burch, Josep

1. Excavacions arqueològiques -- Sant Julià de Ramis

(Catalunya) 2. Sant Julià de Ramis (Catalunya) --

Arqueologia

CIP 902(467.13) EXC

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya. Projecte: Excavacions arqueològiques al poblat ibèric de Sant Julià de Ramis.

Referència: 2006EXCAVA00007.

Ministerio de Ciencia e Innovación. Projecte: Del oppidum a la ciuitas. Anàlisi de un proceso histórico en el territorium de Gerunda. Referència: HUM2007-62486/HIST

©*De l'edició*: Ajuntament de Sant Julià de Ramis. Universitat de Girona

©*De les fotografies i textos*: Autors corresponents

©Documenta Universitaria

*Dipòsit legal*: B.47982-2009

*I.S.B.N.*: 978-84-92707-24-9

Imprès a Catalunya

## ***Presentació i agraïments***

Amb aquest tercer volum de la sèrie monogràfica *Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis* es divulga el resultat de tres excavacions arqueològiques efectuades en tres dels jaciments que formen part del context ibèric de la muntanya. En tots aquests casos, la característica comuna és l'agrupament de sitges. Per definir aquest fet i alhora donar títol a la publicació no hem emprat la denominació que normalment s'usa en la terminologia arqueològica, *camp de sitges*, sinó que hem triat el terme *sitjar*, que recull el *Diccionari de la llengua catalana* i que defineix perfectament allò que volem definir, «lloc on hi ha sitges». Ens ha semblat que aquesta elecció era una expressió de normalitat lingüística.

El volum d'informació que el lector trobarà dels tres jaciments és ben desigual, ja que desiguals en volum foren els sitjars i desigual també fou la magnitud de les excavacions. Així doncs, bona part de la monografia se centra en el Bosc del Congost.

No obstant això, i a excepció del sitjar de Granollers, del qual quasi no hi ha dades, l'esquema de l'estudi de cadascun dels altres dos sitjars ha estat el mateix: la descripció de l'àrea on es trobaven, l'estudi individualitzat de cadascuna de les sitges a través d'un catàleg i uns capítols de síntesi en relació amb la naturalesa dels reompliments, de les dimensions de les fosses i de la cronologia.

El volum ingent de material que han aportat aquestes excavacions ha fet convenient dedicar un capítol específic a la divulgació tipològica del material ceràmic. En aquest punt s'han inclòs, per acabar d'ajustar l'estudi, algunes formes que no han estat trobades als sitjars, sinó al poblat de Sant Julià de Ramis. També s'ha considerat

interessant incorporar l'estudi arqueozoològic. Creiem que aquest estudi és de summa importància per la manca d'estudis faunístics publicats d'aquest període en aquest territori i pel fet que la troballa es dona en àmbits tancats com són les sitges.

Malgrat que els signants d'aquest llibre només som dos, cal reconèixer que no hauria estat possible sense el concurs, l'ajut i la col·laboració de moltíssimes persones. En primer lloc, de les persones que participaren en els treballs d'excavació, tant els directors i les directores de les diferents intervencions com l'anomenat personal auxiliar; també del personal del Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, per les facilitats que ha donat en tot moment per a l'estudi dels materials i la documentació de les excavacions arqueològiques, i dels col·legues que ens han facilitat nombroses dades i ens han brindat les seves hipòtesis, sempre interessants, sense les quals aquest estudi no hauria estat possible. També dels membres dels tribunals de les dues tesis que han donat peu a aquesta publicació. Van tenir la paciència i l'amabilitat de llegir-se els treballs i, finalment, d'aportar-hi un seguit de consideracions que han estat fonamentals en el temps. No podem oblidar els companys i companyes de la Universitat de Girona que, directament o indirectament, han facilitat o fet possible aquest treball. Finalment, volem agrair el suport de diverses institucions que han possibilitat la publicació d'aquest llibre, especialment el de l'Ajuntament de Sant Julià de Ramis, que ha cregut en el projecte arqueològic de la muntanya i l'ha impulsat sempre.

I sobretot volem reconèixer i agrair a Josep M. Nolla el seu suport i guiatge constant, que va molt més enllà de l'àmbit estrictament professional.





## SITUACIÓ I CARACTERÍSTIQUES GEOGRÀFIQUES I GEOLÒGIQUES

El sitjar del Bosc del Congost es troba al bell mig del congost del riu Ter, a Sant Julià de Ramis. Aquest riu travessa l'extrem septentrional de les Gavarres i forma un gran angle que queda encaixonat entre els primers contraforts de la serra de Sant Miquel i la muntanya de Sant Julià de Ramis, al cim de la qual hi ha el poblat ibèric homònim. Entre el punt més alt de les muntanyes que delimiten el congost i el punt més baix actualment hi ha un desnivell de 150 metres.

Les Gavarres estan considerades com l'extrem nord de la serralada litoral que creua de nord a sud el país. El seu subsòl està constituït bàsicament per esquistos silurians obrats pel metamorfisme de roques ígnies. A banda d'esquistos i pissarres, també hi ha quarzites, calcàries i roques filonianes (Pallí, 1990, 8-10).

El congost s'obrí quan el riu Ter, provinent del pla de Girona i en el desplaçament de les seves aigües cap a l'est, va anar erosionant l'extrem septentrional de les Gavarres, aprofitant les zones que per les seves característiques facilitaven aquest pas, com les falles o ondulacions (Sala *et al.*, 1990, 20). El pas, però, estret i desplaçat cap al sud-est de la muntanya de Sant Julià, obliga el riu a vorejar-la en un llarg meandre. De la mateixa manera que l'aigua del Ter ha anat fressant el Congost i erosionant les capes de sediments del pla fins a formar quatre grans terrasses disposades en nivells (Pallí, 1976), també ha anat sedimentant i aportant materials, com els còdols i els llims argilosos, que són la

mena de subsòl que conforma els sitjars del Bosc del Congost i dels Escalers.

A l'est del Congost el paisatge s'obre, ja a Medinyà, i es fa amable i planer. És aquí on hi ha els sitjars dels Escalers i de Granollers. Aquest pla ja forma part de la unitat d'Empordà i està delimitat, a l'est, pel riu Terri i la muntanya de Sant Julià de Ramis; al sud, pel riu Ter, i a l'est i nord, pel terraprim d'Empordà.



Fig 1. Mapa de situació de Sant Julià de Ramis

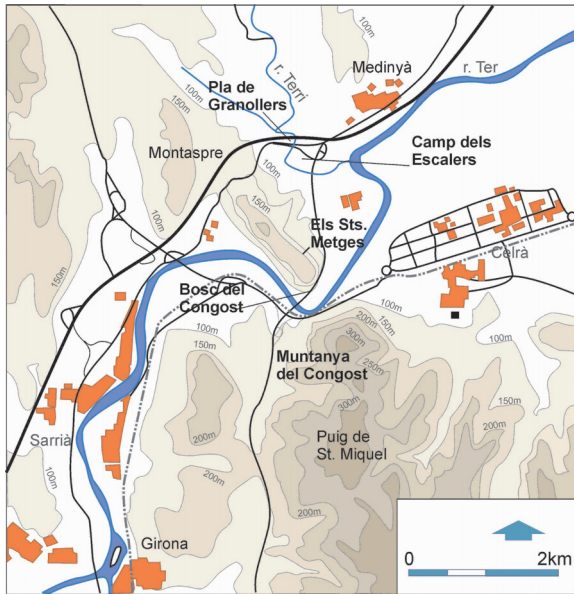


Fig 2. Mapa de situació dels sitjars de Granollers, Escalers i Bosc del Congost

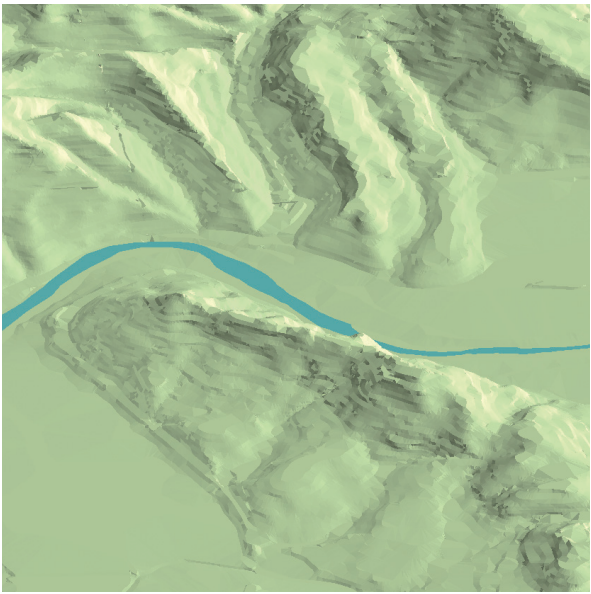


Fig 3. Relleu del congost del Ter a Sant Julià de Ramis. Relleu: SIGTE (UdG)



Fig 4. Vista aèria de la muntanya de Sant Julià de Ramis amb el congost del Ter remarcat en groc. Foto: SIGTE (UdG)



Fig 5. El riu Ter a l'entrada del congost



Fig 6. Vista aèria del cim de la muntanya, lloc on estava situat l'*oppidum* de Sant Julià, amb el riu Ter al fons

## LOCALITZACIÓ I HISTÒRIA DE LA INVESTIGACIÓ DELS SITJARS DELS ESCALERS, GRANOLLERS I BOSC DEL CONGOST

El jaciment del camí del Pla o del camp dels Escalers fou el primer dels sitjars del poblat ibèric de Sant Julià de Ramis que es va localitzar. Va ser l'any 1971 quan es va descobrir, arran de l'obertura d'una carretera que enllaçava la fàbrica tèxtil SAFA, situada als peus de la muntanya de Sant Julià, amb la carretera nacional II. La immediata intervenció arqueològica que va seguir a la troballa va anar a càrrec del Servei Territorial d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona (STIAG). En finalitzar, s'havien posat al descobert tretze sitges i tres forns. Malgrat aquesta actuació de salvament, els resultats dels treballs arqueològics no es van publicar fins a tretze anys després. Concretament, l'any 1984 Nolla i Casas (1984, 196) esmentaren el jaciment com a estació inèdita i en feren una primera descripció i valoració cronològica. Sense entrar en detalls, els investigadors esmentats proposaren una cronologia global per al colgament de les sitges que situaven a meitats del segle II aC. A partir d'aquest moment, el lloc ja fou incorporat als treballs vinculats a l'estudi del món ibèric del nord-est peninsular (Martín, 1991, 35; Martín, 1994, 102; Burch, 1996, 371-374), per bé que amb propostes cronològiques més àmplies que l'esmentada inicialment, que situaven el colgament de les diferents sitges entre les darreries del segle III i meitats del segle II aC.

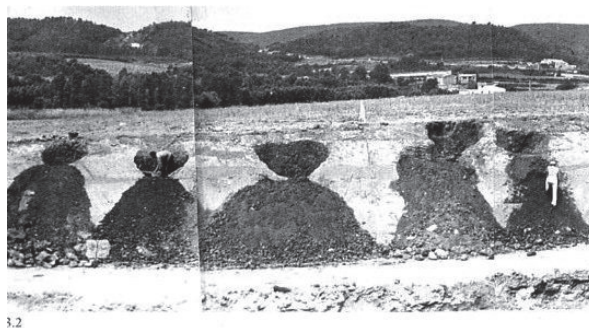


Fig 7. L'excavació dels Escalers l'any 1971. Foto M. Ferré. Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona

Anys més tard, el 1997, amb motiu de diversos rebaixos de terra efectuats en el mateix lloc, el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya va finançar-ne el seguiment arqueològic. Durant aquesta intervenció foren redescobertes cinc de les sitges que ja havien estat excavades l'any 1971 i se'n localitzaren tres de noves, amb una cronologia de farciment molt semblant a les apuntades anteriorment, tot i que reculant lleugerament la datació de les primeres sitges obliterades, que Llinàs i Merino (1998, 109-112) situaren a meitats o dins el segon terç del segle III aC. Aquesta intervenció fou ràpidament publicada amb el topònim de Camp dels Escalers, el topònim tradicional del lloc. Més tard, Sagrera (2001) n'estudià amb detall la ceràmica trobada durant l'excavació i individualitzà la data d'obliteració de cadascuna de les sitges, amb la



qual cosa estirà més la cronologia del jaciment, l'origen del qual situà en el segle IV aC i l'etapa final, en un moment imprecís de la primera meitat del segle II aC.



Fig 8. L'excavació dels Escalers l'any 1998. Foto: Janus SL.

Els forns trobats en l'excavació d'urgència feta el 1971 foren estudiats molt posteriorment a la seva descoberta per Tremoleda (1996, 908-911; 2000, 15, 47- 48), qui publicà la planta del jaciment i en feu una breu descripció. La proposta de l'autor considerava que la cronologia del conjunt de forns es pot enquadrar en els segles II-I aC i el seu ús es pot vincular a la cocció de teules o l'elaboració de calç (Tremoleda, 2000, 15). Poc temps després, Sàgrera (2001, 429) plantejava la possibilitat que els forns fossin més antics i que haguessin fabricat ceràmica grisa emporitana, ja que durant l'excavació es trobaren alguns peces deformades d'aquest tipus ceràmic com a resultat d'un procés de cocció deficient.

El segon dels sitjars és el del Pla de Granollers. Aquestes sitges es localitzaren a tocar de les dels Escalers, però a l'altra banda de la carretera N-II. El descobriment es va fer probablement l'any 1973, quan les obres de l'autopista A-7 obligaren a remoure les primeres terres. Malgrat tot, no es va produir cap intervenció arqueològica, sinó que sembla que els mateixos treballadors de les obres de l'autopista s'encarregaren de buidar les sitges i recollir per separat el material de cadascuna, segons les indicacions de n'Oliva, que aleshores dirigia l'STIAG. Aquest jaciment va romandre inèdit fins que Sàgrera (2001, 431) n'incorporà l'estudi a la seva tesi doctoral.

En els magatzems del Museu d'Arqueologia de Catalunya – Girona es conserven unes capses que contenen el material procedent del buidatge

d'aquell jaciment. Les anotacions que figuren en el frontal permeten suggerir l'existència de set sitges, de les quals es desconeix pràcticament tot. La ceràmica conservada és escassa i dóna poca informació. Malgrat tot, sembla que la cronologia general podria ser més moderna que la dels Escalers i situar-se en un context de finals de segle II aC o de principis del següent. Hi abunden els fragments d'àmfora itàlica on sovintegen les pastes "DB", tan característiques de la regió de Pompeia (Nolla, 1978, 201- 230), i especialment una vora de Dressel 1 B de llavi molt vertical procedent de la sitja 5.

El tercer dels sitjars de Sant Julià de Ramis, el del Bosc del Congost, fou localitzat durant les obres fetes amb motiu del desviament de la carretera Nacional-II al seu pas per Girona. Aquest nou traçat implicà l'obertura d'un eix viari que passava pel centre del Congost del Ter a Sant Julià de Ramis. El seguiment arqueològic d'aquestes obres permeté localitzar el jaciment la primavera de l'any 1991. Ràpidament fou acotat i excavat en extensió dins els marges afectats per la construcció de la carretera esmentada. La intervenció arqueològica acabà el novembre d'aquell mateix any amb la identificació i excavació de 119 sitges, la qual cosa convertia aquest jaciment en el segon sitjar del nord-est peninsular per volum de sitges excavades, darrere el del Puig de Sant Andreu d'Ullastret. Pocs dies després de l'acabament dels treballs arqueològics, el jaciment fou completament destruït i actualment la carretera Nacional II passa per sobre del lloc on hi havia aquest sitjar.



Fig 9. L'excavació del Bosc del Congost l'any 1991.



Fig 10. L'excavació del Bosc del Congost l'any 1991



Fig 11. Destrucció del sitjar just després de finalitzar l'excavació arqueològica.

A diferència dels jaciments dels Escalers i Granollers, els resultats preliminars del seu estudi foren publicats ben aviat. L'any immediatament posterior a la seva excavació ja fou publicada la notícia, en la qual es feia una referència general a les característiques morfològiques de les sitges i del conjunt dels materials trobats, al mateix temps que es proposava una cronologia global per al jaciment, que inicialment se situava entre el darrer quart del segle IV i les darreries del segle II aC (Burch *et al.*, 1992, 61-64). La proposta d'aquesta data final suposà la modificació immediata de la cronologia d'abandonament del poblat de Sant Julià de Ramis, que dista a poc més d'un centenar de metres i amb el qual es va vincular immediatament el sitjar. Així doncs, es va perllongar la cronologia d'aquest assentament en una cinquantena d'anys, fins a situar-lo a finals del segle II aC, ja que fins a aquell moment la seva data d'abandonament s'havia fixat a mitjan aquest mateix segle, coincidint amb el que es creia també l'abandó definitiu del Camp dels Escalers.

La localització de diversos fragments pertanyents a una peça excepcional en el reompliment de la sitja 53 motivà la ràpida publicació d'aquesta troballa (Burch *et al.*, 1993, 40-45). En aquest article els seus autors feien una descripció dels relleus aplicats a un gran càlat, i interpretaven la figura asseguda en un carro alat com la del príncep Triptòlem. Més incerta era la identificació d'un cap que apareix sota la nansa del càlat, que es vinculà amb Demèter. Actualment, aquest relleu ceràmic s'exposa a la seu del Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona.

L'any 1995, amb motiu de l'organització d'una exposició centrada en el nombrós conjunt d'intervencions arqueològiques que s'havien fet al municipi de Sant Julià de Ramis en el trienni 1991-1993, es tornaren a publicar els resultats de l'excavació. En primer lloc, en una versió més divulgativa es donaren a conèixer les conclusions de les excavacions en el catàleg de l'exposició (Agustí, Burch i Merino, 1995a, 23, 24 i 41 a 43) i, en segon lloc, en una monografia (Agustí, Burch i Merino, 1995b) en la qual els diferents grups de recerca que havien treballat en els diferents jaciments excavats a Sant Julià de Ramis durant aquells anys publicaven el resultat de l'estudi arqueològic que havia dirigit cadascun d'ells. Concretament, en el treball dedicat al sitjar del Bosc del Congost (Burch *et al.*, 1995, 83), a banda d'un estudi estadístic preliminar del conjunt dels materials exhumats en la intervenció arqueològica, s'apuntava una nova cronologia pel que fa a la data final del sitjar. Concretament, a partir de diverses peces ceràmiques de grisa emporitana es proposava una cronologia d'abandonament del primer quart del segle I aC, la qual cosa tornava a significar, un altre cop, modificar la data d'abandó del mateix poblat. Posteriorment, en un nou estudi (Burch, 1996, 351-371) es confirmava la datació de primer quart del segle I aC, s'establia una primera periodització pel que fa a les fases de l'obliteració del sitjar, en què es destacava que la major part d'elles ho havien estat en el segle II aC i s'aprofundia en l'estudi morfològic de les sitges i la seva capacitat d'emmagatzematge.

En aquell mateix any es reprengueren les excavacions arqueològiques al poblat ibèric de Sant Julià de Ramis (Burch *et al.* 2001). Des de bon inici els treballs permeteren constatar el significat especial que tingué aquest assentament en el procés de romanització del nord-est català i més concretament de les terres situades entorn del curs mitjà del riu Ter. La suma de l'associació

espacial entre el sitjar del Bosc del Congost i el poblat, més la coincidència en la data final d'ambdós i la importància que registrava la fase del segle II aC en tots dos jaciments comportà adoptar una nova percepció del sitjar, molt lligada al procés de control i explotació del territori esmentat per part dels ocupants romans (Burch, 1996, 207-216, i especialment, Burch *et al.*, 2000). En aquest darrer article s'interpretava el jaciment com un gran dipòsit de cereals que anava molt més enllà de les necessitats alimentàries de l'assentament iber de Sant Julià i s'apuntava la possibilitat que les autoritats romanes l'utilitzessin com una mena de gran graner i també la relació que podia tenir, a través del riu Ter, amb Empúries, on les excavacions efectuades en aquells mateixos anys en l'indret on més tard s'aixecarà el fòrum de la ciutat havien permès constatar un notable sitjar d'època republicana (Aquilué *et al.*, 2002, 9-38). Finalment, Martín i Burch (2006, 68) proposaven una possible connexió entre el cereal emmagatzemat en els camps de sitges de Sant Julià i la necessitat d'abastament dels exèrcits romans.

Paral·lelament a la interpretació del jaciment, l'estudi del sitjar s'anava aprofundint per mitjà d'estudis parcials dedicats específicament a algun aspecte concret. Així, l'any 1998 (Agustí *et al.*, 1998, 81-95) es va fer una anàlisi de la tipologia dels farciments de les sitges i es publicaren per primer cop els resultats de l'estudi antropològic de les restes humanes localitzades en dits farciments.

Finalment, Sagrera (1999; 2001) estudià exhaustivament la ceràmica trobada en aquest sitjar i fixà amb precisió la cronologia d'amortització de cadascuna de les sitges. A més, l'autor seria tipològicament les ceràmiques de producció ibèrica, localitzades tant en els camps de sitges com en el mateix poblat.



## EL SITJAR DEL BOSC DEL CONGOST

### 3.1. ÀREA DEL SITJAR

La conservació de productes alimentaris en sitges no presenta una complexitat tècnica gaire gran. De fet, l'èxit de l'emmagatzematge resideix en bona part en el tipus de subsòl en què s'obren. El fet que la humitat i la temperatura esdevinguin els factors més importants d'aquesta forma d'emmagatzematge devia condicionar, d'una manera extraordinària, la tria del lloc on s'havien de construir. Aquest fet s'ha pogut constatar en països on actualment encara s'utilitzen o s'han utilitzat fins fa pocs anys. (Jourdain, 1819, 356; Lefébure, 1985, 211; Vignet, 1979, 215). Així doncs, *a priori*, el lloc preferit era aquell que reunia les condicions necessàries per atenuar les conseqüències negatives de la introducció d'aire i aigua en una sitja.

En primer lloc, calia escollir terrenys que evitessin que l'aigua entrés fàcilment dins la sitja. Per tant, calia evitar, d'entrada, corrents d'aigua com rius, rierols, torrenteres i també àrees d'aigües estancades com aiguamolls, estanys, estanyols, llacs, etc. En segon lloc, també calia evitar terrenys totalment impermeables, perquè si l'aigua entrava a la sitja, a través del seu punt més vulnerable, que és la boca de la fossa, l'aigua s'estancaria a l'interior seu, atès que els terrenys impermeables del tot no permeten alliberar-la. Aquest fet repercutiria en l'augment de la humitat interna, que podria acabar malmetent la collita que s'hi emmagatzemava. En tercer lloc, també es devien rebutjar els sòls exfoliats, com les pissarres o esquistos, que permeten que l'aigua s'hi desplaci horitzontalment, la qual cosa

podria comportar greus conseqüències sobre l'emmagatzematge (Reynolds, 1988). En quart lloc, les àrees buscades eren aquelles que estaven formades per terrenys bàsicament impermeables (amb una capacitat moderada de penetració d'aigua) i ben drenats. Cal destacar que els percentatges de drenatge i emmagatzematge d'aigua es poden modificar per l'orografia de cada terreny. Així, sòls amb molt de pendent redueixen la capacitat d'emmagatzematge d'aigua, perquè l'aigua s'escola, amb la qual cosa eviten l'estancament i posterior infiltració d'aigües superficials. En cinquè lloc, també s'havien d'escollir subsòls suficientment humits, perquè frenen la circulació dels gasos, i evitar



Fig 12. Vista general del Bosc del Congost. En primer terme, zona de pissarres en la qual ja no s'hi havien construït sitges.

els sòls secs, ja que aquests sòls deixen passar l'aire, que té efectes importants sobre la capacitat germinativa del gra.

En conclusió, les zones més aptes per a la construcció de sitges són àrees relativament humides, en pendent i subsòls formats per terrenys quasi impermeables, com les argiles. Aquestes característiques es poden identificar plenament en el Bosc del Congost, la qual cosa ens ajuda a entendre la tria d'aquest lloc, a banda de qüestions relatives a la proximitat del poblat i del Ter, entès com a eix de comunicació, etc.

El Bosc del Congost estava situat en un petit planell al vessant sud de la muntanya de Sant Julià de Ramis i a uns 50 metres del curs actual del riu Ter. Ocupava un gran rectangle de 68 per 34 metres, la qual cosa donava com a resultat una superfície d'uns 2.312 metres quadrats. Com a límit meridional tenia un torrent que provenia del cim de la muntanya i que impedí el creixement per l'est d'aquesta estació. Pel sud hi havia el riu Ter, les crescudes estacionals del qual devien impedir també l'expansió cap a aquesta banda. Pel nord, en desconeixem el límit, atès que la intervenció arqueològica es limità al traçat de la carretera Nacional II. No obstant això, cal destacar que a mesura que augmenta l'altitud disminueix el nombre de sitges, la qual cosa ens permet deduir que el límit conegut devia aproximar-se força al real. Finalment, per llevant el jaciment estava delimitat per una zona caracteritzada per un subsòl format per pissarres. Malgrat que a l'àrea del sitjar hi ha un alt grau de superposició (s'han comptat fins a vint-i-nou fosses que es retallen les unes amb les altres), en aquesta zona esquistosa no s'ha documentat ni una sola sitja. Aquest fet s'explica pels desplaçaments horitzontals d'aigua que permeten els terrenys fissurats, i que són tan perjudicials en l'emmagatzematge en sitges.

Així doncs, les sitges del Bosc del Congost van ser construïdes en l'únic indret, dins el marge nord del Congost, on es podien situar. En primer lloc, excavades en terrenys impermeables, ja que el subsòl estava format per llims i argiles. Per tant, les inundacions només podien provenir de desplaçaments verticals d'aigua provocats per l'augment de la capa freàtica. En segon lloc, en estar situades relativament a prop del riu Ter, els terrenys es caracteritzaven per presentar índexs d'humitat suficientment alts per evitar l'entrada d'aire a les sitges, fet que provoca importants efectes sobre la capacitat germinativa del gra. Al contrari, aquest fet és més probable que succeeixi

en terrenys secs, la qual cosa comportà que tradicionalment aquest tipus de subsòl fos rebutjat per a la construcció de sitges. Finalment, en estar situades en pendent, l'aigua s'escolava terreny avall, de manera que s'evitava la possibilitat que hi haguessin embassaments, penetracions en el subsòl i inundacions de les sitges.



Fig 13. Vista del desnivell de l'àrea central del sitjar

### 3.2. CATÀLEG DE SITGES

#### *Sitja 1*

Estava situada a les cotes inferiors del sector central del jaciment i es va localitzar amb la boca escapçada. Havia estat construïda als llims groguencs del subsòl.

El dipòsit presentava el fons pla i les parets rectes. La sitja estava farcida per un sediment de terres marronoses compactes amb multitud de fragments de pissarra (UE 1000). No es va recollir material arqueològic entre les terres del reompliment.

Cronologia del farciment: indeterminada.

#### *Sitja 2*

S'emplaçava a l'extrem oest del camp, molt a prop de la sitja 3, i havia estat força malmesa per les obres de construcció de la carretera abans de la seva excavació. Va ser construïda als llims groguencs del subsòl. Durant l'excavació del reompliment es va poder comprovar que la sitja 2 tallava lleugerament la sitja 3 (220-200 aC).

El perfil de la sitja era molt irregular: si bé per un costat presentava unes parets força rectes,



per l'altre eren ben còncaves. El fons era lleugeríssimament còncau. El diàmetre superior de la sitja mesurava 190 cm; el diàmetre màxim, 194, i la profunditat, 150.

Un nivell de terres argiloses groguenques i força compactes emplenaven la fossa des del fons fins a la superfície (UE 2000). Entremig apareixien esquerdisos de pedra esquistosa i ceràmica en abundància.

Es van recollir fins a 4.540 fragments, amb 353 individus, que han esdevingut el segon conjunt més ric després del de la veïna sitja 3. Contrastant amb el material ceràmic, la resta de materials arqueològics recuperats en aquesta sitja fou gairebé inexistent. Tan sols es documentà un fragment de roda de molí.

Les àmfores itàliques, molt nombroses quantitativament, són gasives a donar perfils. De les cinc vores reconegudes s'han determinat dos contenidors Dressel 1A de la segona meitat del segle II aC (Nolla i Nieto, 1989, 381-382), una vora de grecoitàlica Lyding-Will D, (Lyding-Will, 1982, 338-356) i una vora de grecoitàlica de transició a la Dressel 1A semblant a les dels campaments numantins (Sanmartí i Principal, 1997, 35-75). La ceràmica de vernís negre ve encapçalada per la campaniana A. S'hi han identificat els plats Lamboglia 36/F 1315 i Lamboglia 5/F 2252 i la copa Lamboglia 31/F 2156 (Morel, 1981, pl. 13, 32 i 39), que podrien coincidir en un context de segona meitat de segle II aC (Sanmartí i Principal, 1998, 193-215). Ara bé, la presència d'una copa de la forma Lamboglia 4/F 1413 de campaniana del grup B matisa la cronologia cap al darrer quart del segle II aC (Morel, 1981, 111-112).

La ceràmica fina local incideix plenament en el període que indica el vernís negre. El repertori formal se situa molt proper al de les sitges 84 (130/110 aC) i 83 i 49 (110/80 aC). Veiem que l'escudella A-II és molt superior a la A-I, dada que es podria considerar tangencial. L'escudella A-III, de llavis angulosos i aparentment més antiga, registra 7 individus. És, fins a cert punt, desconcertant, perquè des de la segona meitat

del segle II aC semblava immersa en una recessió constant, fins al punt que a la sitja 84 ja no hi apareixia, com tampoc a la 83 i 49. La troballa es pot interpretar com un fenomen circumstancial que no desvirtua la tendència cap a l'extinció de la forma.

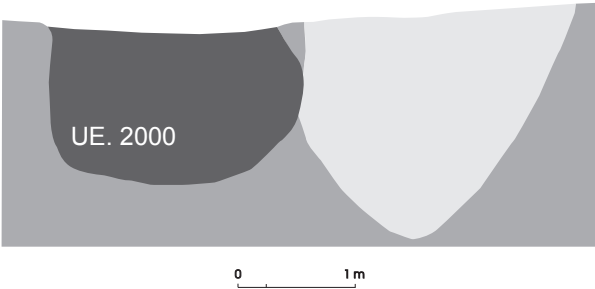


Fig 14. Secció de la sitja 2

A diferència de la sitja 84, on tot just s'insinuava el plat de la forma C-I, aquest es fa habitual i recurrent a la sitja 2. En canvi, com en aquella, els percentatges de plats C-III i C-IV hi són testimonials, fet que contrasta amb la notable presència que se'n detecta a les sitges 83 i 49. Les imitacions de gobelets de parets fines queden restringides a la forma II de Mayet (Mayet, 1975, 27 i 29). Altres fragments remetent a formes novelles al Bosc del Congost. És el cas del flascó H i dels gots bicònics D-III sense llistons horitzontals al coll, que preludien els D-IV, que també hi figuren. Precisament els gots bicònics D-III són escassos si els comparem amb l'abundància que fornien les sitges 4 i 84. Altres formes representades són les gerres de la sèrie E amb els perfils E-I i E-II i el vas G-II nansat. Finalment ressenyem la troballa d'una forma rara de ceràmica grisa de la costa catalana (E-IV) que desenvolupa un perfil que recorda el de les olles de la ceràmica de cuina i de la qual es coneix un únic paral·lel a les sitges dels Bordegassos (Casas, Merino i Soler, 1991, fig. 6, 8).

Deixant de banda una gerra de ceràmica indigeta, la ceràmica ibèrica pintada es redueix als càlats

| Sitja 2                           | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 4.540     | %       | 353       | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 5         | 0,1 %   | 4         | 1,13 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 2.063     | 45,44 % | 280       | 79,33 % |
| Àmfora ibèrica                    | 1.856     | 40,89 % | 48        | 13,60 % |
| Àmfora d'importació               | 615       | 13,55 % | 20        | 5,66 %  |
| Indeterminats                     | 1         | 0,02 %  | 1         | 0,28 %  |

Fig 15. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 2 per fragments i individus

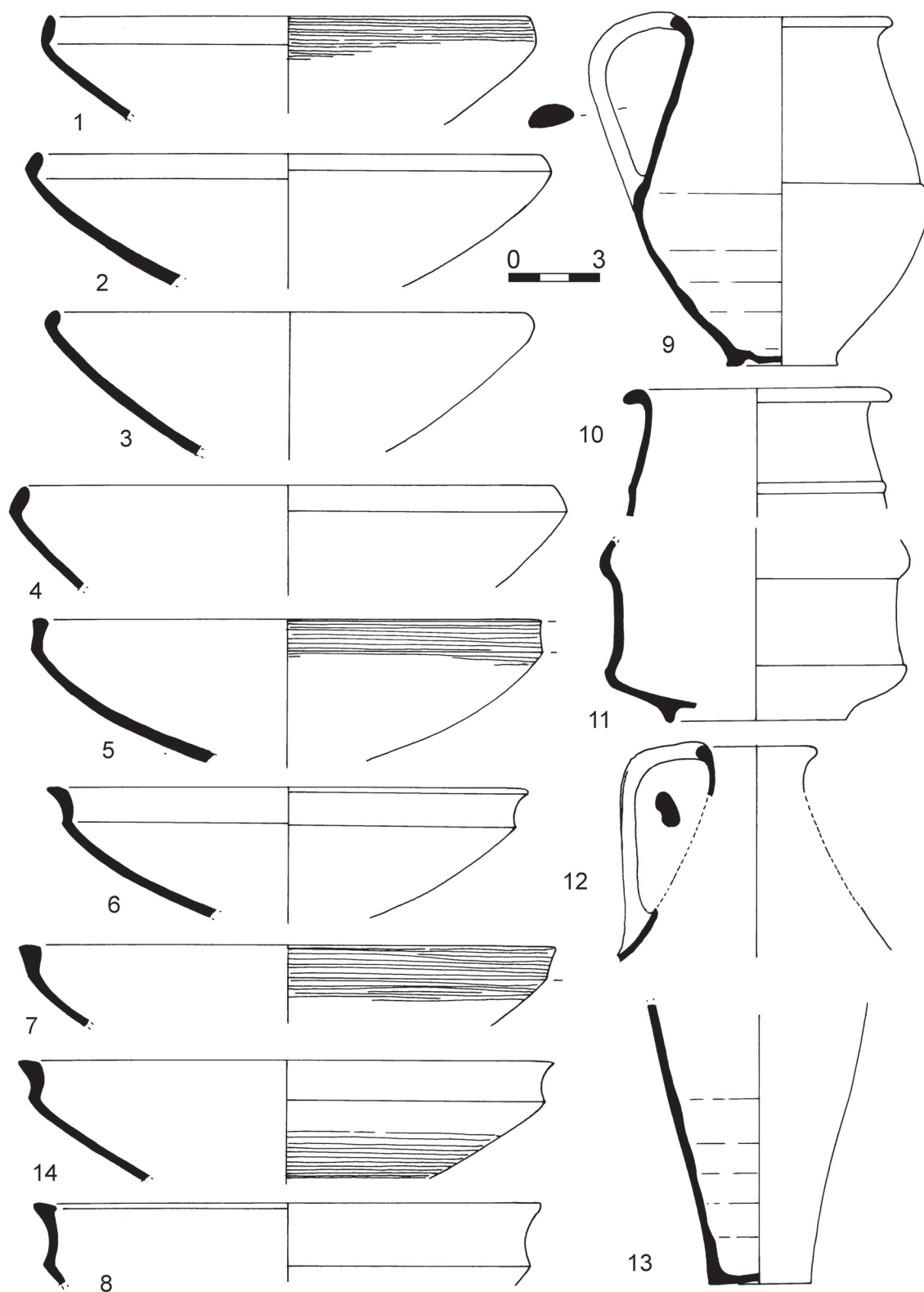


Fig 16. Sitja 2. Ceràmica fina ibèrica: 1 a 4) escudelles de la forma A-II, 5 a 7, 14 i 8) escudelles de la forma A-III, 9) got bicònic de la forma D-III/IV, 10) got bicònic de la forma D-III, 11) flascó de la forma H, 12) forma indeterminada, 13) got de la forma Mayet II.

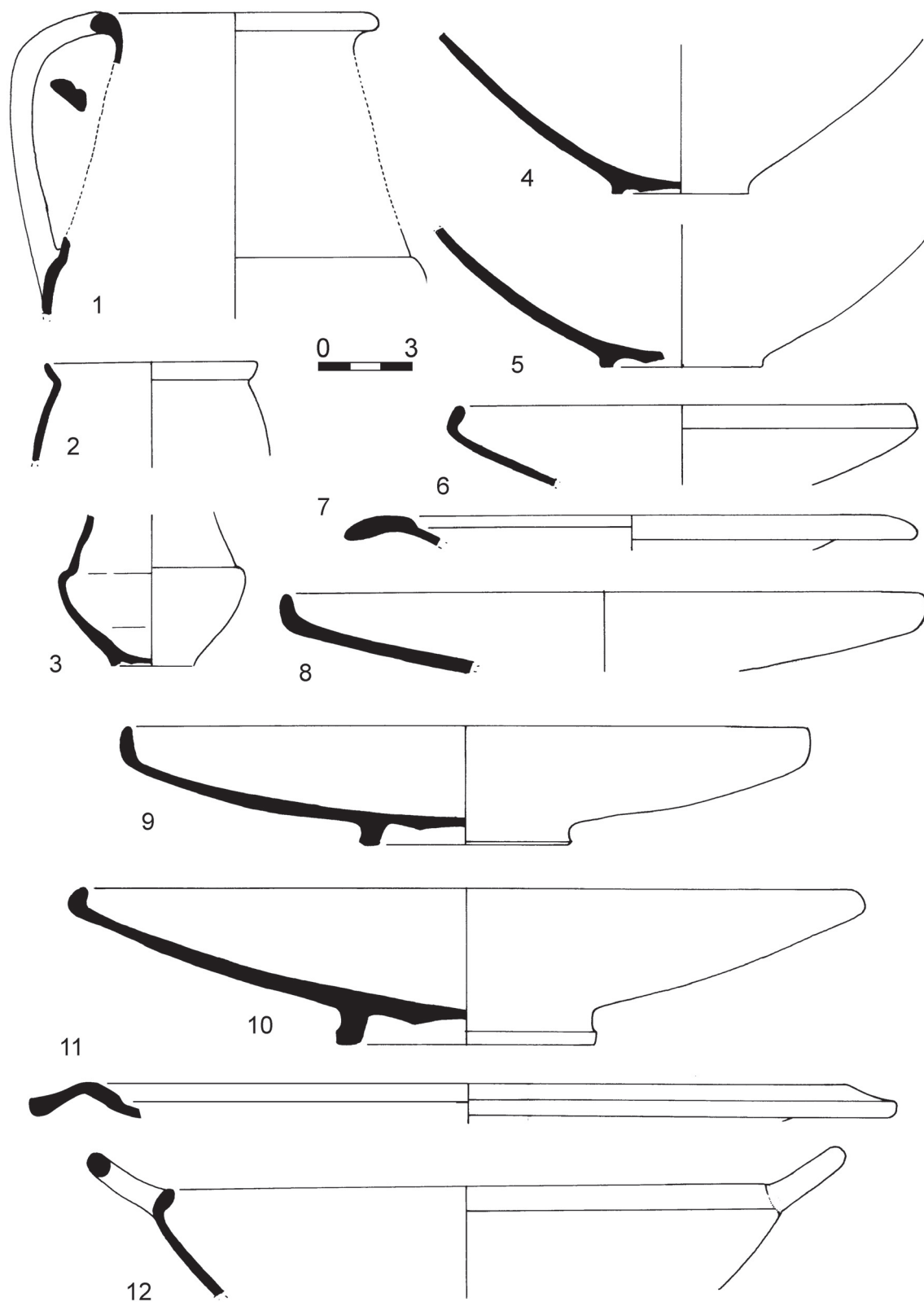


Fig 17. Sitja 2. Ceràmica fina ibèrica: 1) got de la forma D-III/IV, 2) got de la forma Mayet II, 3) got de la forma D-IV, 4 i 5) escudelles de forma indeterminada, 6) escudella de la forma A-II, 7) plat de la forma C-IV, 8 a 10) plats de la forma C-I, 11) plat de la forma C-III, 12) escudella de la forma A-II amb nanses.

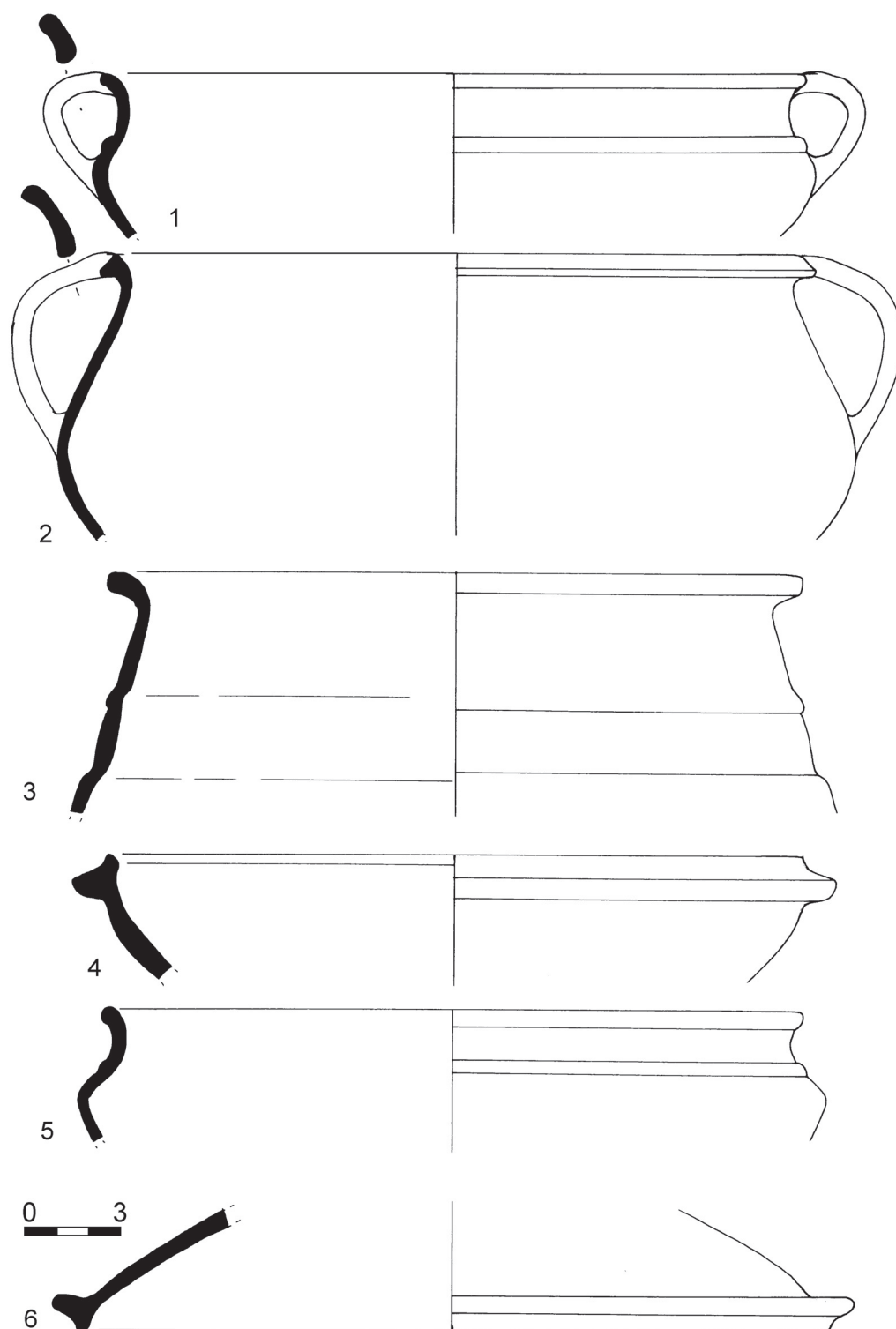


Fig 18. Sitja 2. Ceràmica fina ibèrica: 1, 2 i 5) vasos de la forma G, 3) vas de forma indeterminada. Ceràmica comuna ibèrica: 4) morter ibèric, 6) plat tapadora.

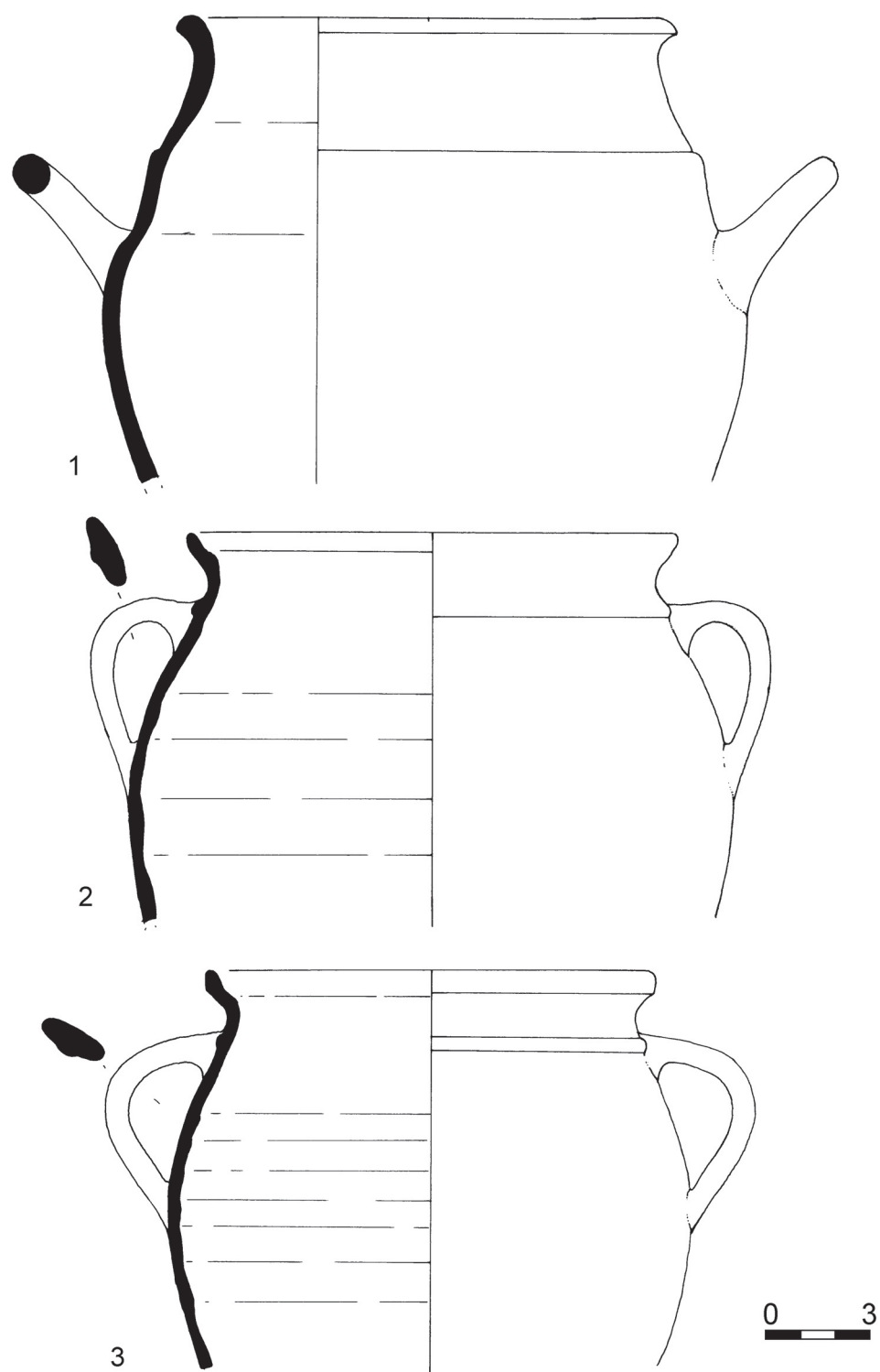


Fig 19. Sitja 2 1) ceràmica comuna ibèrica, 2 i 3) ceràmica d'engalba blanca: forma 1B.

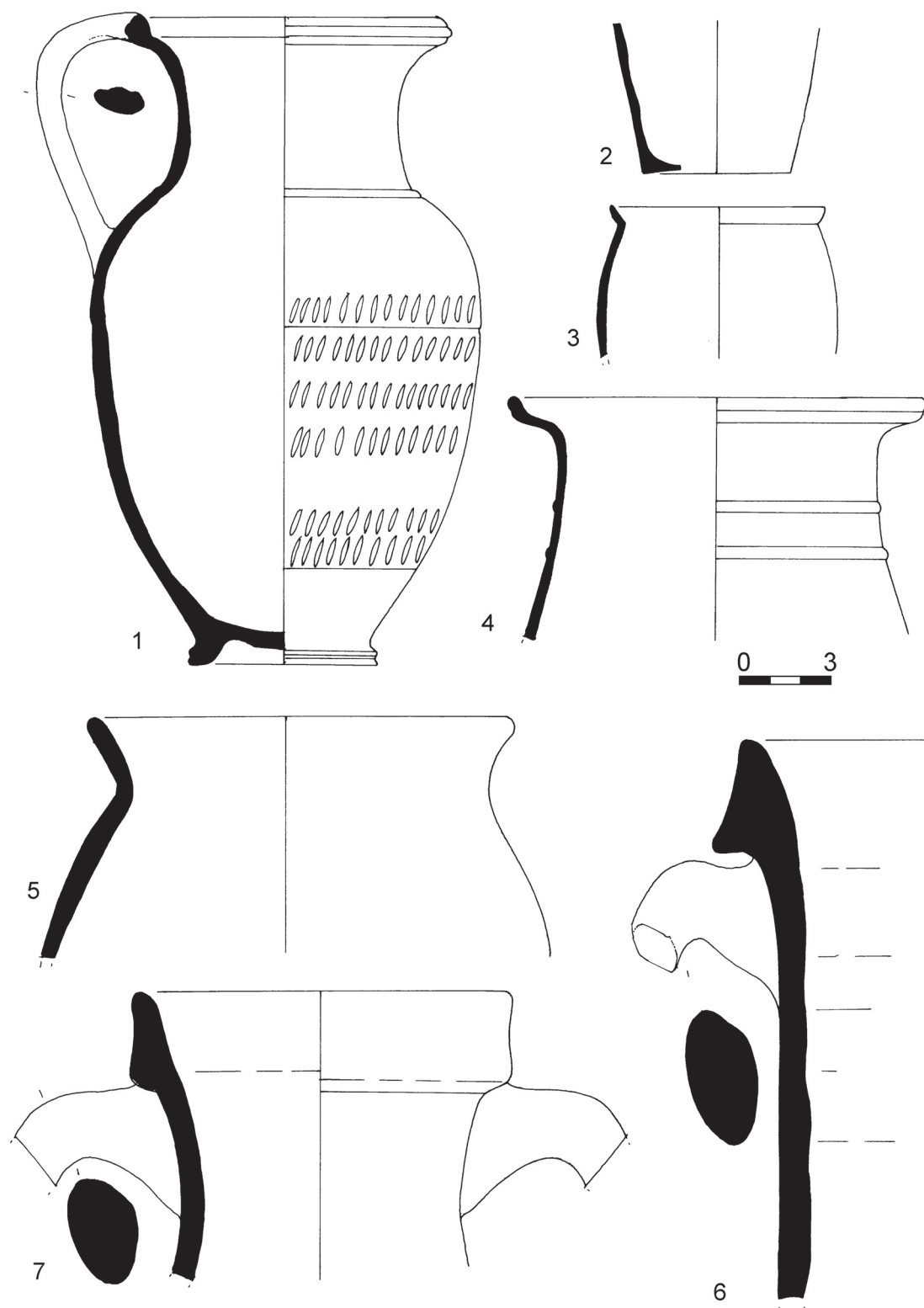


Fig 20. Sitja 2. 1 i 4) ceràmica fina ibèrica: gerres de la forma E-II, 2 i 3) ceràmica itàlica de parets fines: forma Mayet II. 5) ceràmica de cuina feta a mà, 6 i 7) àmfora itàlica Dr. 1A.



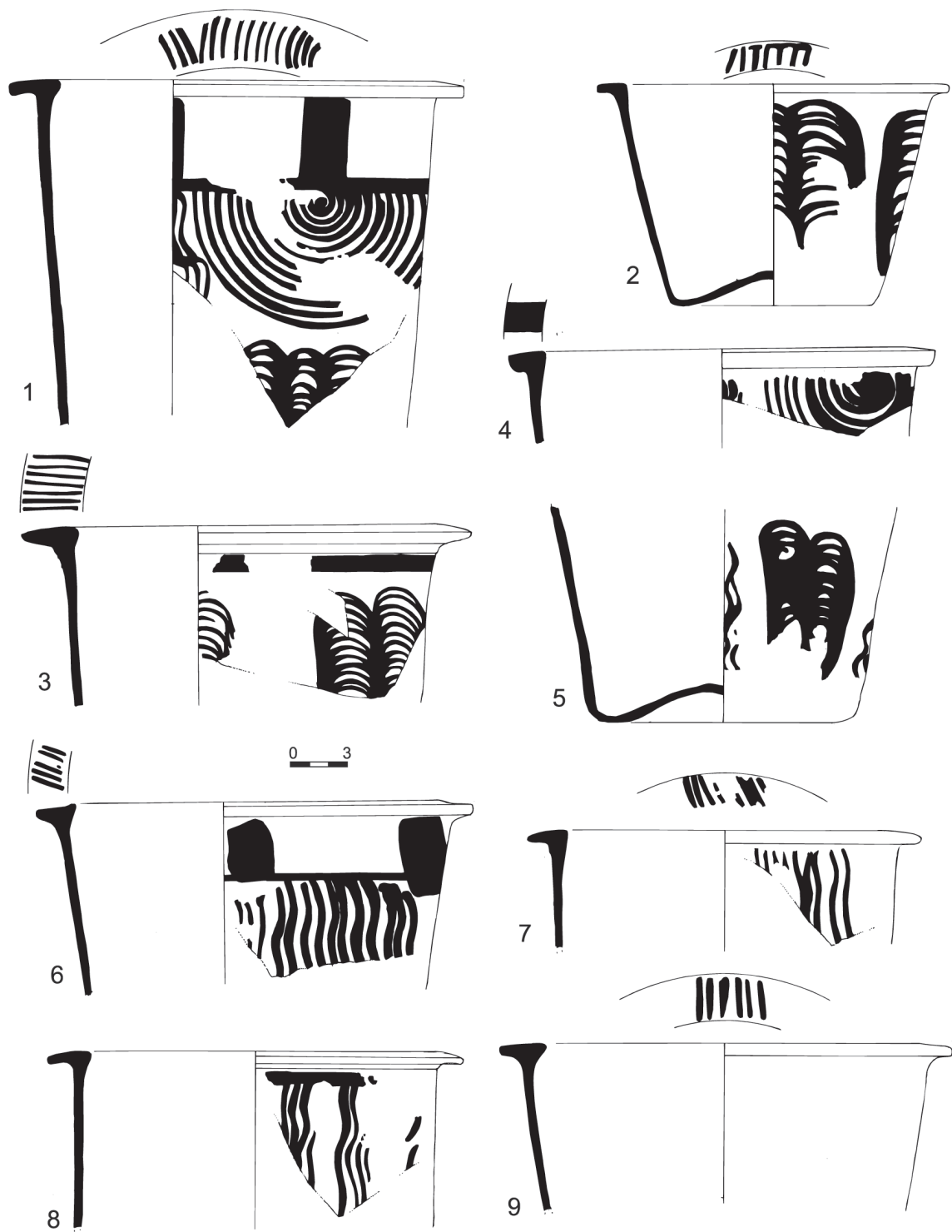


Fig 21. Sitja 2. Càlats dels tallers emporitans dels grups A-2, A-3 i A-4.

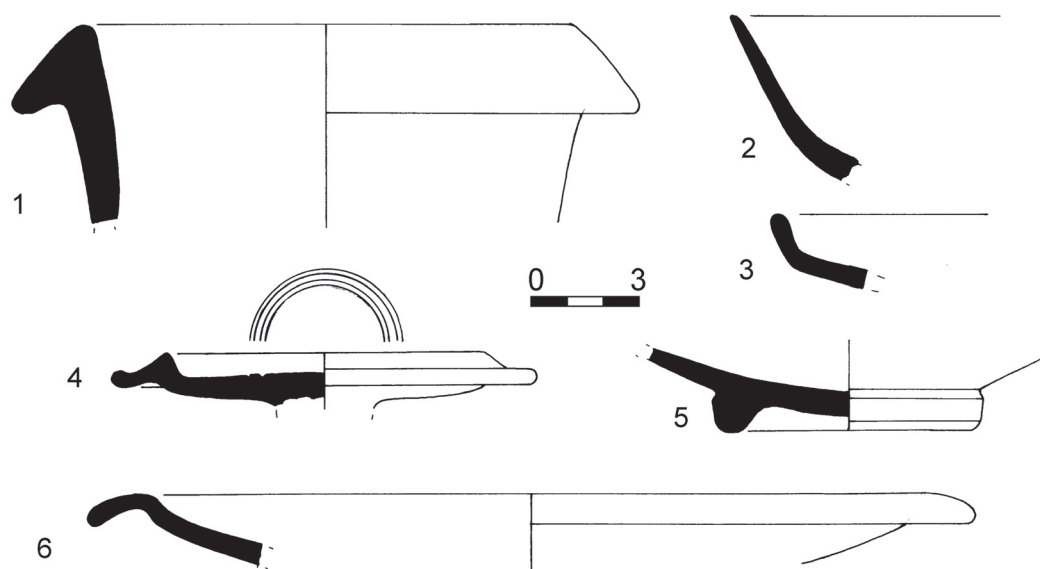


Fig 22. Sitja 2. 1) Àmfora grecoitàlica de transició a la Dressel 1 A, 2, 3 i 5) Campaniana A, 6) Campaniana B.

emporitans, entre els quals es reconeixen exemplars dels grups A-2, A-3 i A-4. La presència dels A-3 i A-4 resulta interessant perquè la seva producció comença a partir del darrer quart del segle II aC, amb una especial incidència en el traspàs cap al segle I aC (Conde, 1991, 158 i 163).

La ceràmica comuna ibèrica ofereix un panorama que, en certa manera, és continuador de l'evolució formal que s'experimentava des de mitjan segle II aC al Bosc del Congost (vegeu la sitja 4). Es caracteritza per vasos de secció similar als de la forma G de dimensions i perfils variats. Hi sovintegen les cuites oxidades, amb predomini de les pastes vermelloses i ataronjades. Puntualment hi han aparegut pastes bicolors i cuites reductores associades a formes antigues, especialment gerres bitroncocòniques, que fan sospitar la possibilitat d'un lleuger traspàs de material de la sitja 3 cap a la 2 derivat del fet, ja comentat anteriorment, que una retallava l'altra. Altres recipients descriuen gerres binansades properes a algunes formes d'engalba blanca, especialment la 1B, fet del qual es desprèn una íntima filiació d'aquestes formes de la qual ja s'havien fet ressò les primeres publicacions (Nolla, 1981, 53).

La ceràmica de cuina alterna la manufactura feta a mà i la tornejada. En tots els casos, els recipients s'ajusten a la producció d'olles i urnes estretes, de perfil en essa i fons pla. Les peces a mà disposen de dues nanses contraposades

i desenvolupen un llavi més gruixut i amb la punta plana i esbiaixada, a l'estil de les que apareixien a la sitja 84. Les tornejades no presenten nanses.

Cronologia del farciment: 120/100 aC.

### Sitja 3

Va aparèixer a l'extrem occidental del jaciment, amb la boca manllevada pel trànsit de la maquinària de les obres de la variant. Havia estat excavada als llims groguencs del subsòl però en l'antiguitat mateix ja havia estat retallada per la sitja 2.

Tot i els diversos processos de destrucció, l'excavació deixà al descobert un dipòsit amb perfil cònic i amb el vèrtex del con al fons de la sitja. El diàmetre superior de la sitja coincidia amb el diàmetre màxim, 226 cm, i la profunditat conservada era de 250 cm.

El farcit intern es va desglossar en quatre estrats superposats. Arran de la superfície es distingia un primer nivell de terra compactada de tons marrons o ataronjats amb inclusió de fragments d'esquist, còdols rierencs i abundant material ceràmic (UE 3000). Per sota hi apareixia un sediment de característiques similars a l'anterior amb la particularitat d'incloure també carbons i cendres (UE 3002). Entre els dos nivells esmentats es detectava una clapa prima

de terra molt flonja amb cendres, carbons i pedruscall (UE 3001). Finalment, cobrint el fons de la fossa es descobria una darrera capa de terra de color ataronjat, molt compacta, que s'interpretava com a possible preparació de la base de la sitja.

En els inventaris es computaren un total de 6.216 fragments ceràmics. Es tracta del conjunt més nombrós de tot el sitja.

A més dels atuells ceràmics, es comptabilitzaren 103 restes de fauna, 19 peces discoïdals de terrissa, 8 fragments de tova, 5 objectes lítics, 2 fragments d'escòria de ferro, 2 peces de ferro i 2 mol·luscs; quantitats molt baixes de materials si es comparen amb els milers de fragments ceràmics recuperats. La suma d'aquests materials suposava, no obstant, un 2 % del total de fragments arqueològics registrats a la sitja.

A banda de la ceràmica àtica de vernís negre, en la qual es reconeix un escif i un plat de peix, es palesa l'existència de material més modern. La ceràmica de vernís negre ve marcada per la presència notable de la campaniana A. Entre les formes identificades destaca un gran plat (Lamboglia 23) amb decoració interna pintada en blanc. La pasta és ben depurada i dura, amb el vernís de bona qualitat, força ben adherit i espès. La decoració està distribuïda en tres registres separats per fines estries circulars. En el registre superior es desplega una orla d'ones emmarcant la vora. En el del mig alternen uns triangles amb una decoració vegetal. Del registre intern pràcticament no se'n conserva res. Una altra forma identificada és l'escudella 27b de Lamboglia. Tant l'aspecte com la decoració de la campaniana A s'adiuen amb la fàcies clàssica/antiga d'aquesta producció. De manera anàloga, les formes documentades situen la cronologia a partir del darrer quart del segle III aC (la Lamboglia 27b) i fins no pas més enllà del primer quart del segle II aC (la Lamboglia 23).

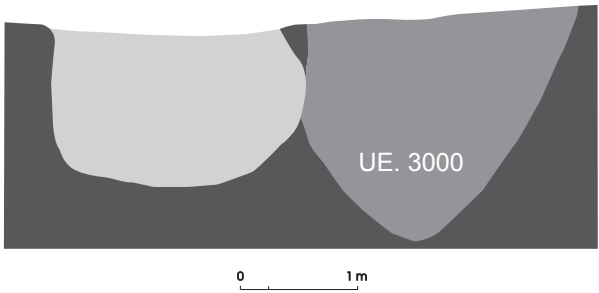


Fig 23. Secció de la sitja 3

La ceràmica del taller de Roses també hi té una presència significativa. Cal esmentar la base d'un plat de la forma 23 de Lamboglia grafitada sota el fons amb el signe ibèric "A", una escudella de la forma Lamboglia 27 de pasta beix rosada i una escudelleta amb les parets gallonades per incisions corresponent a la forma 25b de Lamboglia. Aquesta mena de produccions són manifestes en el segle III aC però també a la fi de la centúria i, fins i tot, en els primers anys del segle II aC, tal com es palesa en jaciments ibèrics raonablement propers, com ara els d'Ullastret i de Mas Castellar de Pontós (Pontós i Ullastret, 1998, 129-156).

L'única vora d'àmfora grecoitàlica conservada revela un llavi triangular amb un perfil molt obert propi de les produccions antigues de la segona meitat del segle III aC (Nolla i Nieto, 1989, 368-376). La presència de dos fragments informes d'àmfora cartaginesa és testimonial.

La ceràmica fina local ve representada per la grisa de la costa catalana. Les formes més repetides són el got bicònic D-I i les escudelles A-I, A-III, la petita de la forma B i la de fons umbilicat, aquesta última molt abundant i quasi sempre amb cuites oxidants. L'escudella A-IIIIE –a mig camí entre la A-I i la A-III– es documenta amb uns quants exemplars. En general, les bases presenten un peu més o menys alt, recte, i en algun cas es marca el solc circular al fons.

La ceràmica comuna ibèrica, malgrat ser nombrosa en fragments, és relativament pobra en individus. Les vores recollides estan en la línia

| Sitja 3                           | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 6.216     | %       | 379       | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 29        | 0,47 %  | 6         | 1,56 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 3.665     | 58,97 % | 327       | 86,30 % |
| Àmfora ibèrica                    | 2.196     | 35,32 % | 42        | 11,11 % |
| Àmfora d'importació               | 324       | 5,21 %  | 3         | 0,78 %  |
| Indeterminats                     | 2         | 0,03 %  | 1         | 0,26 %  |

Fig 24. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 3 per fragments i individus

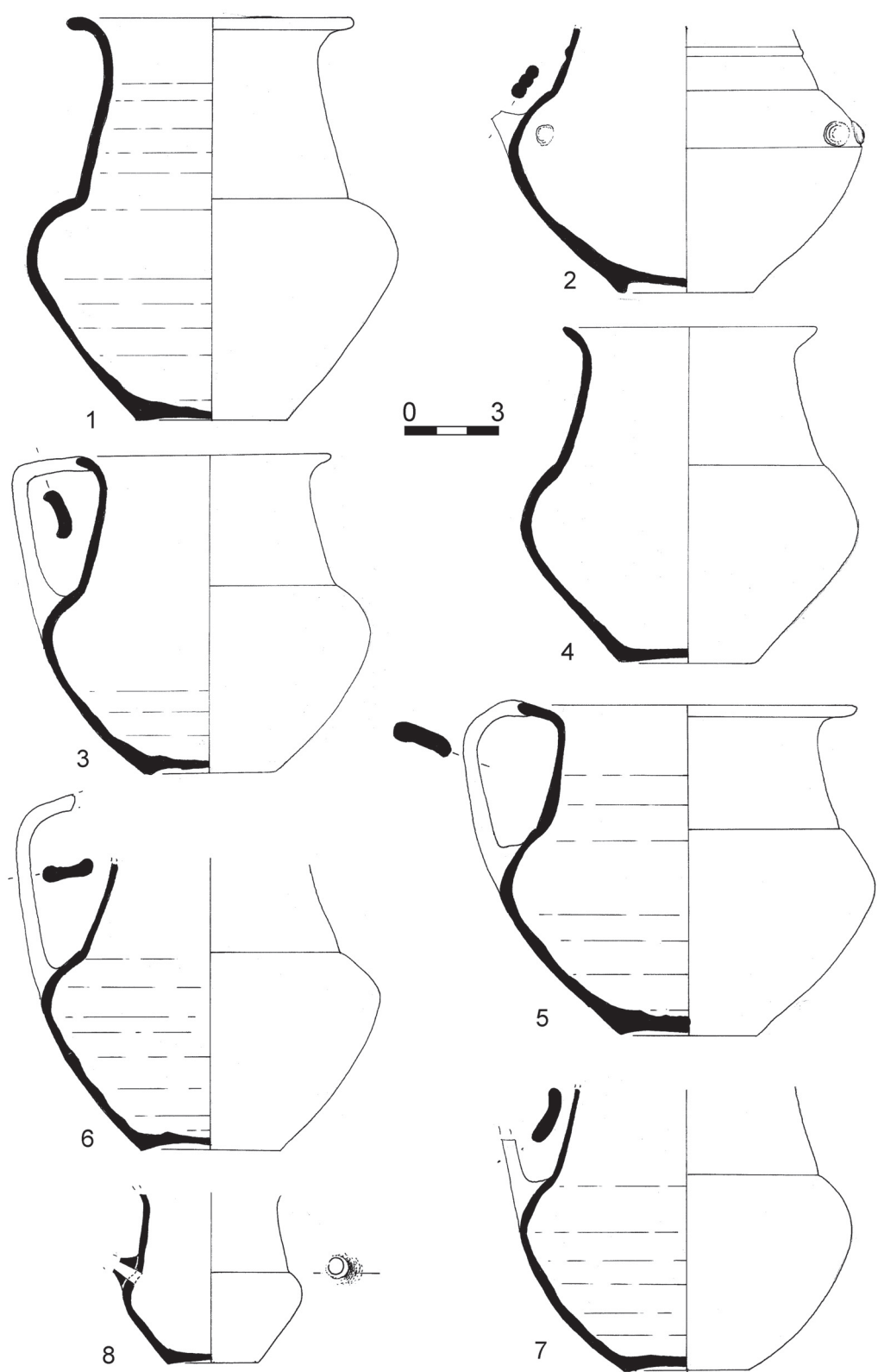


Fig 25. Sitja 3. 1 a 8) ceràmica fina ibèrica: gots bicònics de la forma D-1.

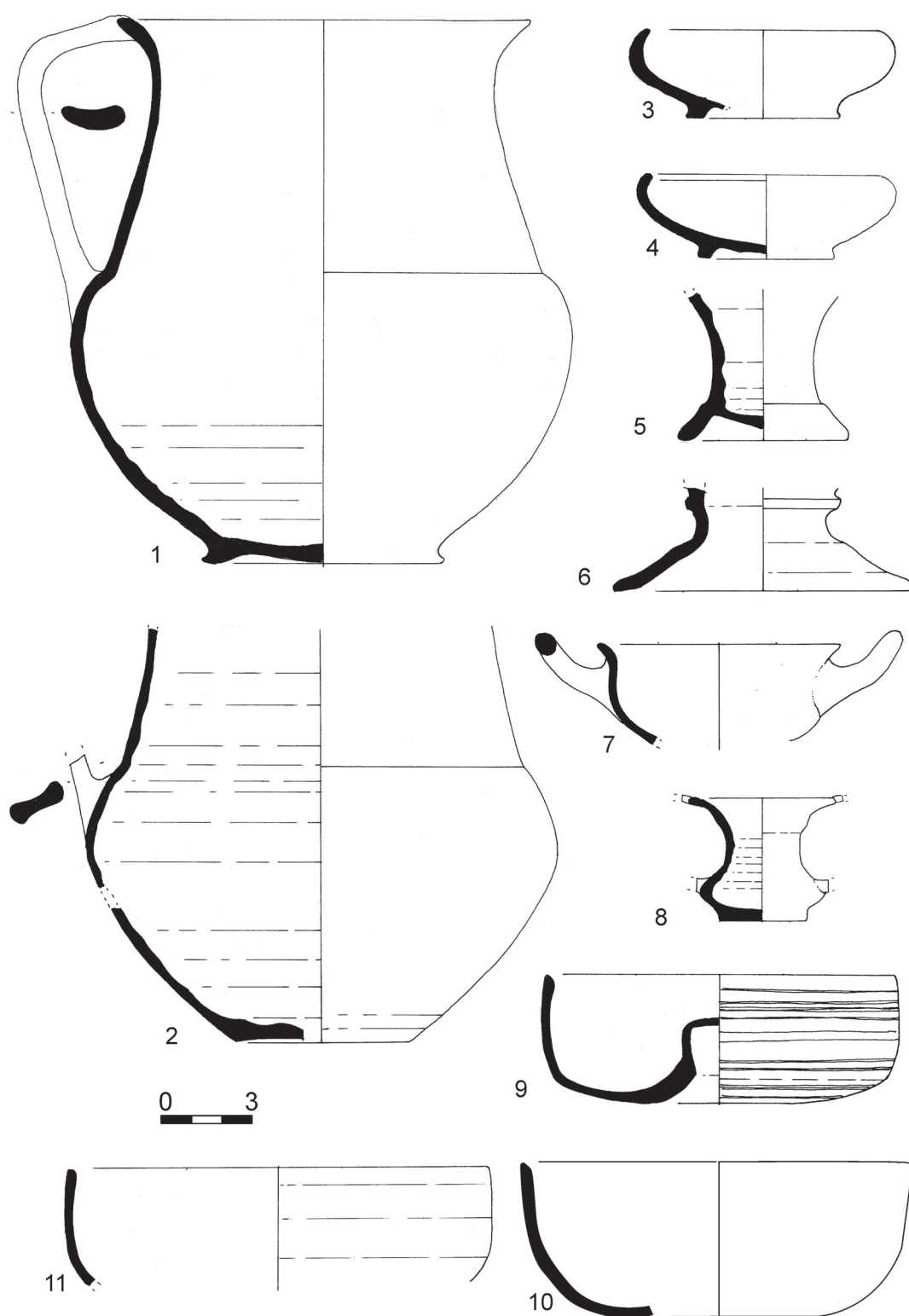


Fig 26. Sitja 3. Ceràmica fina ibèrica: 1 i 2) gerres D-V, 3 i 4) escudelles de la forma B, 5 i 7) escifs, 6) peu de forma indeterminada, 8) got menut de la forma J, 9 a 11) escudelles de fons umbilicat de la forma A-VIII.

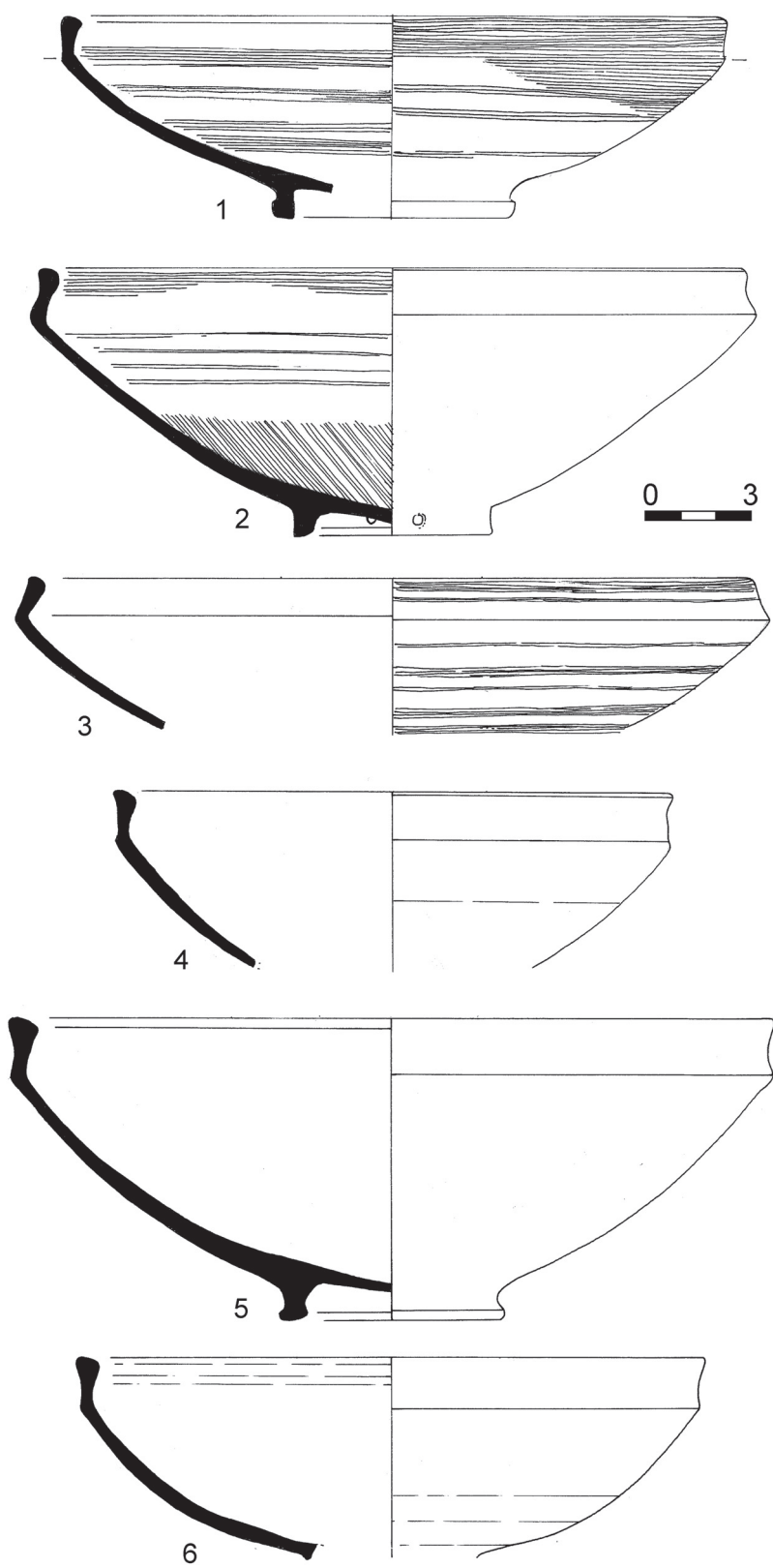


Fig 27. Sitja 3. 1 a 6) Ceràmica fina ibèrica: escudelles de la forma A-III.



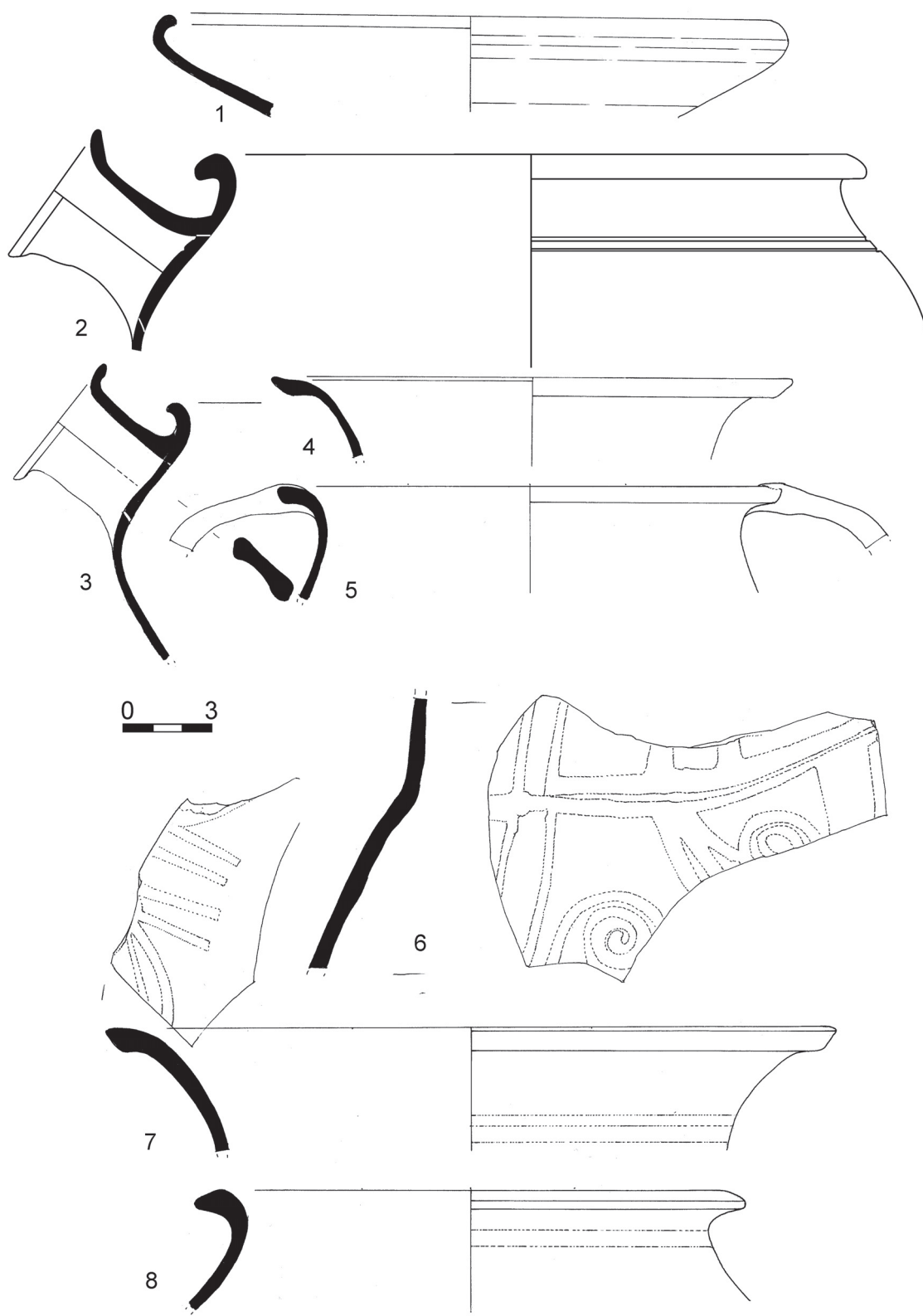


Fig 28. Sitja 3. 1 a 3) Ceràmica fina ibèrica: escudella de la forma A-I i peces amb broc de la forma G-IV, 4 i 5) ceràmica comuna ibèrica, 6 a 8) ceràmica indigeta de pintura blanca.

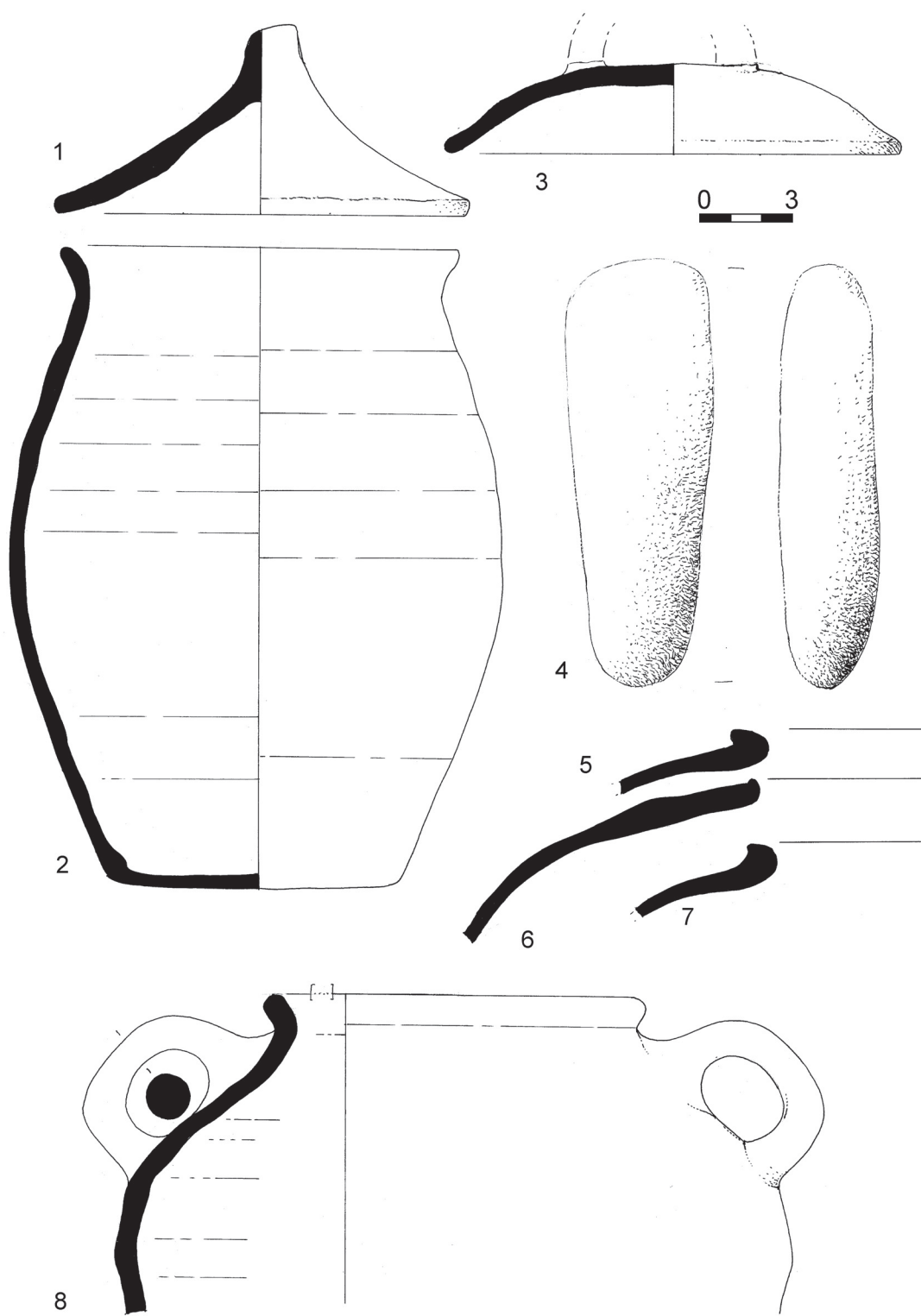


Fig 29. Sitja 3. 1 i 3) Ceràmica de cuina: tapadores fetes a mà, 2 i 8) urna de ceràmica de cuina feta a torn, 4) mà de molí, 5, 6 i 7) Àmfora ibèrica.

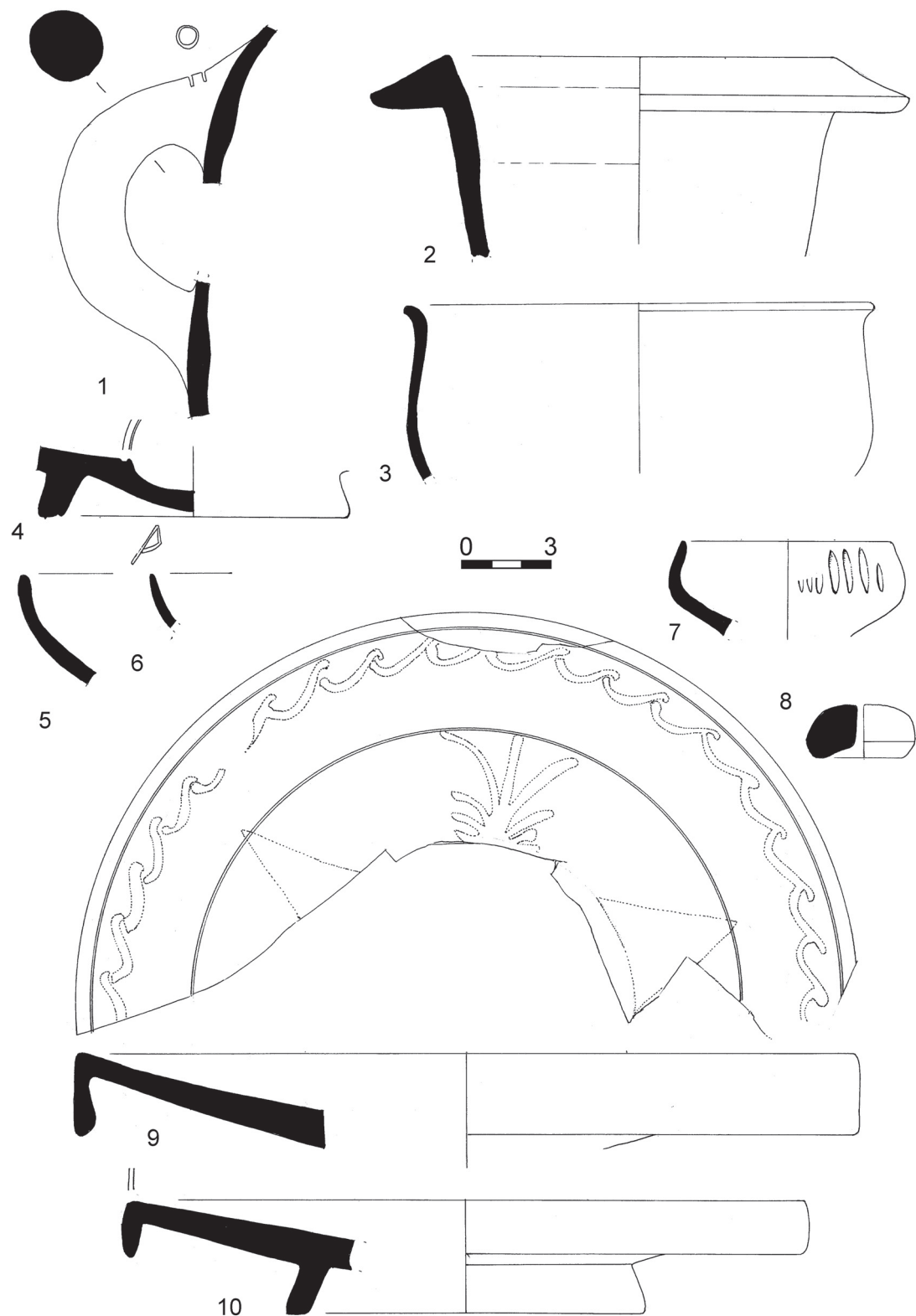


Fig 30. Sitja 3. 1) Nansa d'àmfora ibèrica amb marca incisa, 2) àmfora grecoitàlica, 4, 5 i 7) vernís negre del taller de Roses, 3) àtica de vernís negre, 6, 9 i 10) Campaniana A, 8) tortera.

de les que apareixen en les sitges de la segona meitat del segle III aC del Bosc del Congost. És el cas de la sitja 88, la 43 i la 6, per exemple. En tot cas, és interessant assenyalar la notable presència de vasos bitroncocònics amb broc sota la vora.

Si exceptuem dos fragments de ceràmica ibèrica decorada amb pintura vinosa, probablement pertanyents a una mateixa peça i de tradició més antiga, la ceràmica ibèrica pintada es redueix a la indigeta de pintura blanca. Malgrat l'aparent quantitat de fragments, el nombre d'individus no supera la dotzena. La decoració mostra motius geomètrics amb bandes horitzontals, paral·leles i varietat de gruixos aplicades sobre les parets dels recipients. Menys habituals són les figures complexes com les espirals i la profusió decorativa sobre la banda interna del llavi. Les pastes, sempre dures i depurades, i les engalbes presenten tons i acabats diferents, des del vermell o el taronja fins als grisos i els bicolors.

La ceràmica de cuina ve dominada per les produccions tornejades d'urnes de perfil en essa, altes i estretes i sense nanses, que continua dins la tònica del segle III aC del Bosc del Congost i, en un context més ampli, dins la tradició indígena ibèrica a la mateixa època (Conde *et al.*, 1994, 19). Més rar, per bé que hem documentat dos exemplars clars, és el *caccabus*.

Cronologia del farciment: 220-200 aC.

Sitja 4

Conjuntament amb la 49 marcaven el límit occidental del jaciment. Va aparèixer amb la meitat superior escapçada i havia estat excavada en una capa natural de llims groguencs.

La fossa presentava parets verticals, tot i que lleugerament còncaves, amb el fons més o menys pla. El diàmetre superior, que alhora representava el diàmetre màxim de la sitja, era de 142 cm; el del fons, de 96, i la fondària màxima conservada era d'uns 100 cm.

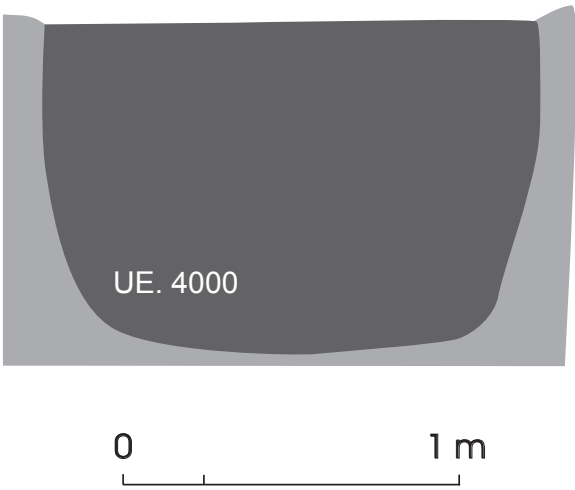


Fig 31. Secció de la sitja 4

El farcit intern contenia un estrat unitari (UE 4000) de terres llimoses amb tons groguencs i grisosos. Durant l'extracció començaren a sovintejar els fragments de mides diverses d'esquist del mateix subsòl de la muntanya que sorgien barrejats amb grans còdols rierencs.

La ceràmica que va aparèixer fou abundant comparant-la amb el limitat volum de terra que es va treure. En total es van recollir 1.857 fragments ceràmics.

Dins el grup de materials no ceràmics s'hi compten 28 fragments de ferro, 28 restes de fauna, 2 revestiments d'argila, 1 ímbrex, 1 peça discoïdal i 1 tortera. La suma d'aquests materials suposava tan sols un 3 % del conjunt de materials localitzats en el farcit de la sitja.

Una dada que cal retenir és l'absència absoluta de ceràmica fina d'importació, fet que, d'entrada, dificultava enormement la fixació cronològica del moment d'obliteració de la sitja. Comptem, això sí, amb uns quants exemplars d'àmfora grecoitàlica. Mereix una atenció especial un fragment que abasta pràcticament des del coll fins al llavi. La vora, amb una inclinació de 66°, es podria incloure en el grup 4 del poblament ibèric

Fig 32. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 4 per fragments i individus

| Sitja 4                           | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 1.857     | %       | 146       | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 783       | 42,16 % | 128       | 87,68 % |
| Àmfora ibèrica                    | 1.007     | 54,23 % | 16        | 10,96 % |
| Àmfora d'importació               | 60        | 3,23 %  | 1         | 0,68 %  |
| Indeterminats                     | 7         | 0,38 %  | 1         | 0,68 %  |

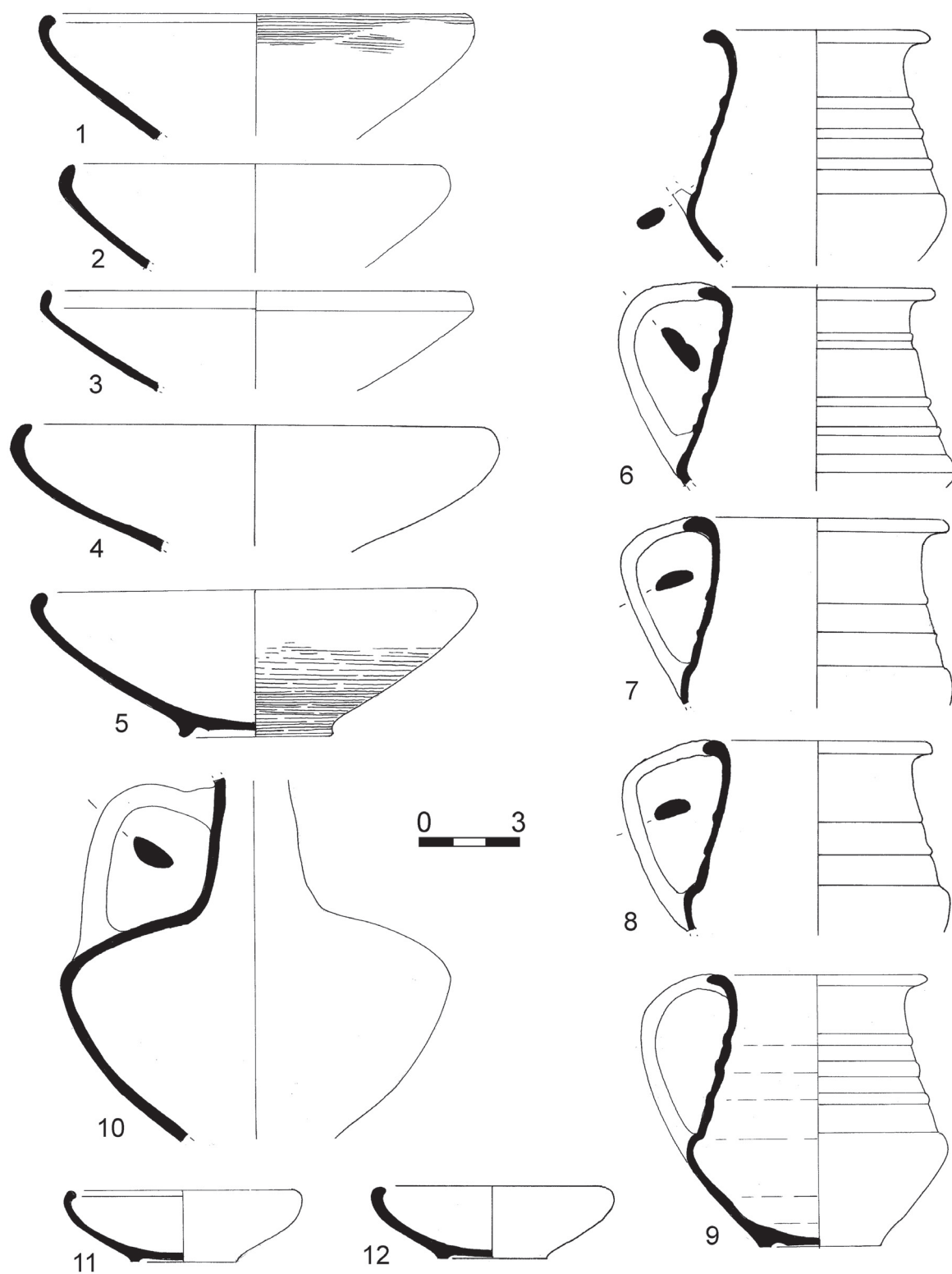


Fig 33. Sitja 4. Ceràmica fina ibèrica: 1, 2, 3, 4 i 5) escudelles de la forma A-I i A-II, 6 a 9 i 13) gots bicònics D-III, 10) ampolla de la forma I, 11 i 12) escudelles de la forma B.

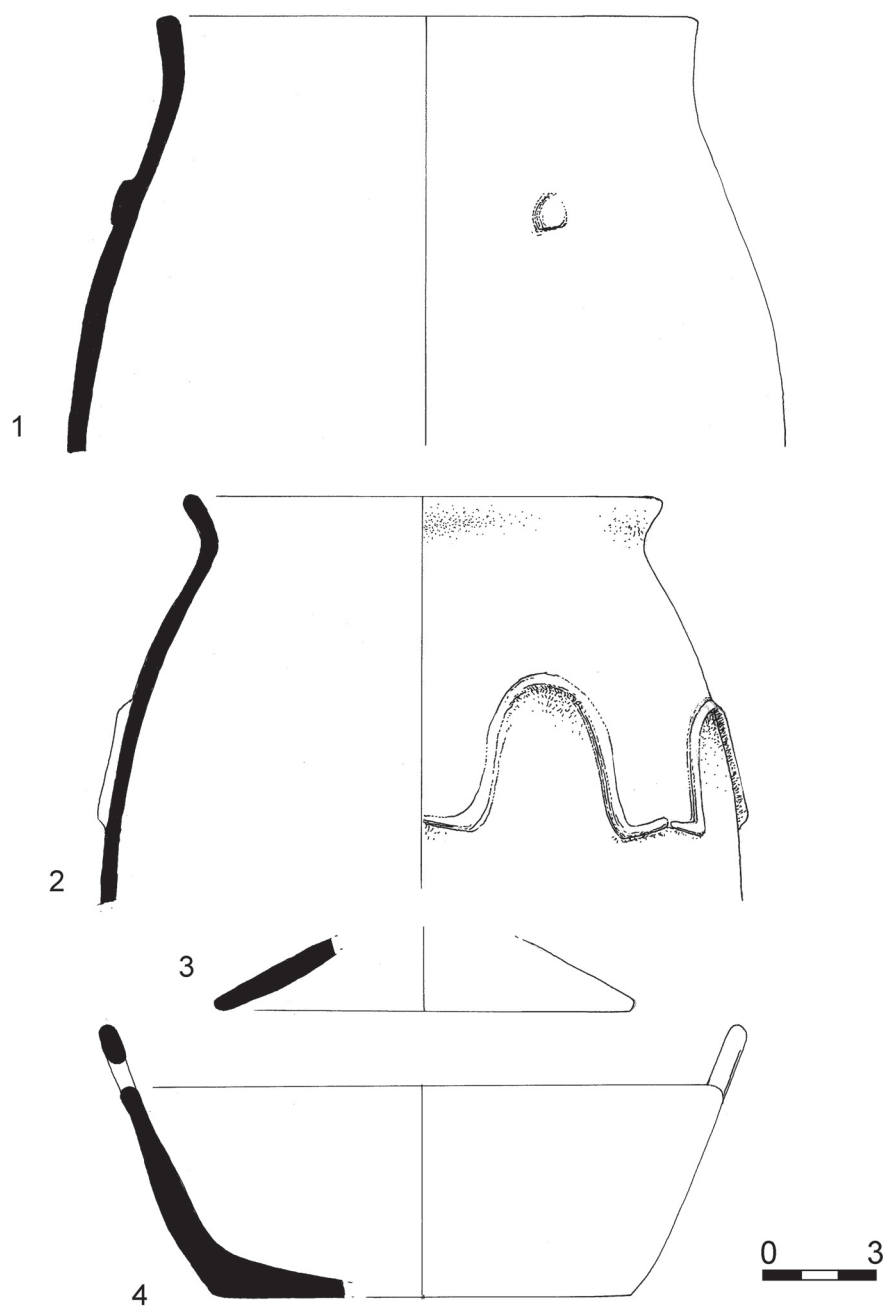


Fig 34. Sitja 4. Ceràmica de cuina: 1 i 2) urnes fetes a mà, 3) tapadora feta a mà, 4) cassola feta a mà.

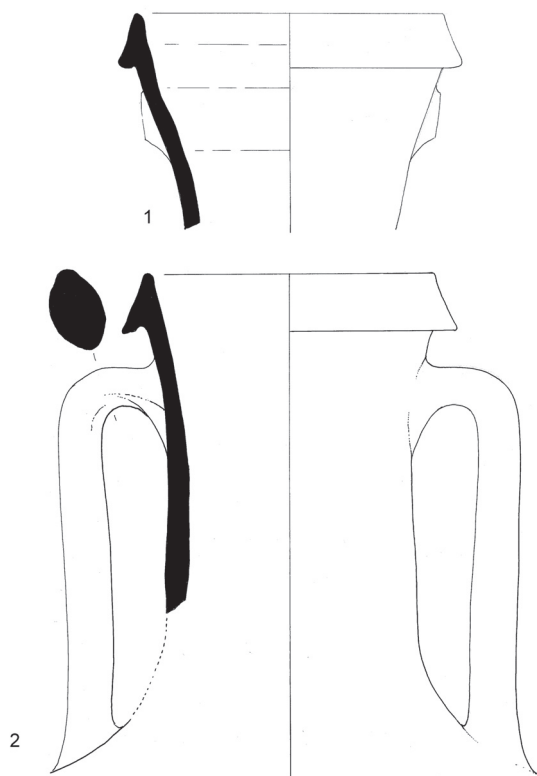


Fig 35. Sitja 4. 1) Àmfora itàlica Dr. 1 A, 2) àmfora grecoitàlica de transició a la Dr. 1 A.

de les Toixoneres, que vindria a ser el tipus E de Lyding-Will, amb una cronologia centrada en els dos darrers terços del segle II aC (Asensio, 1996, 59-63). Més encara, una vora de llavi triangular de transició a la Dressel 1 itàlica, amb un perfil molt semblant a alguns exemplars dels campaments numantins, com ara Renieblas III, de mitjan segle II aC (Sanmartí i Principal, 1997, 35-75; Sanmartí i Principal, 1998, 204-205).

La ceràmica fina ibèrica pot suggerir alguna matisació de caire cronològic. Dins les produccions grises i oxidades de la costa catalana, les formes més representades són l'escudella A-I i el got bicònic D-III. La primera és ben present ja en el segle III aC; en canvi, la segona només la detectem en el segle II aC i des de mitjan segle. L'aparició primerenca al Bosc del Congost ens la proporciona la sitja 58 (180/160 aC). Encara que minoritària, també es palesa la presència de l'escudella A-II, que s'ha interpretat com una evolució de la A-I (Barberà, Nolla i Mata, 1993) que a Sant Julià de Ramis es documenta a partir del segon terç avançat del segle II aC. Al Bosc del Congost, veiem que a la sitja 58 encara és absent. En canvi a la sitja 19,

farcida cap al 170/150 aC, ja hi apareix i també en nivells del tercer quart de la zona 1 del poblat de Sant Julià de Ramis. El fet que el percentatge sigui migrat en contrast amb la A-I pot indicar un estadi poc refermat de la forma. L'escudella A-III presenta perfils amb llavi angulós com els de les sitges immediatament precedents. Com passa a la 58 i a la 19, és una freqüentació minsa que adverteix d'un procés de rarefacció de la forma constatat a la 84 (130/110 aC), on ja no es documenta. Així doncs, tots els indicis aportats per la ceràmica d'importació apunten a una cronologia de cap a mitjan segle II aC o poc més enllà. Tanmateix, les produccions locals de ceràmica fina de taula que també hi apunten s'ajusten bé a un context de la meitat/tercer quart del segle II aC (160/130 aC), però no ha d'ultrapassar el tercer quart del segle, amb un límit simbòlic del 130 aC, perquè és notòria l'absència de plats d'imitació de la Lamboglia 5, forma C-I, que apareixen clarament en contextos del darrer terç del segle II aC (sitja 84).

La ceràmica de cuina ve marcada pel domini indiscutible dels atuells fets a mà sobre la producció feta en el torn. En general es tracta de peces de pasta grollera i cuita reduïda on predominen les olles altes i estretes de perfil en essa, amb base plana i sense nanses o, en tot cas, algun agafador. Les tapadores també hi són ben representades. Finalment, cal parlar d'unes cassoles baixes fabricades a mà de base plana i nanses enganxades verticalment sobre el llavi. Són rares al Bosc del Congost, per bé que se'n documenten a quasi totes les sitges a partir de la 29 (190/170 aC).

Cronologia del farciment: 160-130 aC.

### Sitja 5

Fou escapçada pels rebaixos de terra en obrir-se un camí auxiliar per la construcció de la variant. La sitja restà al marge de tal manera que es conservà amb la boca tallada en biaix. Va ser construïda en llims grocs i terres vermelles. En l'obertura d'aquesta fossa es va retallar la 35.

El dipòsit tenia forma ovoide i la profunditat màxima registrada era d'uns 170 cm. L'amplada arribava, en la zona central, als 180 cm i en el nivell superficial el diàmetre es tancava lleugerament i mesurava 166 cm.

Estava farcida per dos nivells arqueològics. El de dalt (UE 5000), seriosament arrasat, comprenia bàsicament grans lloses d'esquist procedents



Fig 36. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 5 per fragments i individus

| Sitja 5                           | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 257       | %       | 20        | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 105       | 40,86 % | 15        | 75 % |
| Àmfora ibèrica                    | 141       | 54,86 % | 3         | 15 % |
| Àmfora d'importació               | 11        | 4,28 %  | 2         | 10 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

del subsòl de la mateixa muntanya i la terra que s'hi devia dipositar amb el temps tot reblint les esclotxes que deixaven les pedres. L'excavació d'aquest estrat aportà poc material ceràmic. L'estrat inferior, en canvi, es conservava intacte (UE 5001). El formava una capa de terra argilosa molt flonja que ocupava gairebé la meitat de la sitja.

El material arqueològic exhumat fou exigü, amb un total de 257 fragments ceràmics, 211 a l'estrat superior i els restants 46 a l'inferior. No es va documentar material no ceràmic.

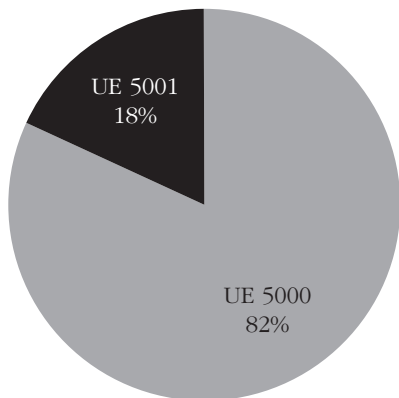


Fig 37. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 5

Pel que fa al material d'importació, es van localitzar diversos fragments informes d'àmfores púnica ebusitana i itàlica. Entre les produccions ibèriques recuperades s'han identificat bocins d'escudelles A-II i A-III i gots bicònics D-I de ceràmica fina, un *caccabus* de ceràmica de cuina i una amforeta de fireta, tots dos de pasta grollera.

Cronologia del farciment: 170/130 aC.

### Sitja 6

Es va localitzar amb la part superior ja arrasada. Es trobava tan enganxada a la sitja 7 que la retallava parcialment per la banda de llevant.

Totes dues estaven situades cap al terç oriental del jaciment. Fou excavada als llims groguencs i les terres vermelles del subsòl del jaciment.

Es tracta d'una sitja de parets i fons concaus. La fondària conservada era aproximadament de 104 cm, i el diàmetre superficial era de 166. El diàmetre màxim arribava als 180 cm.

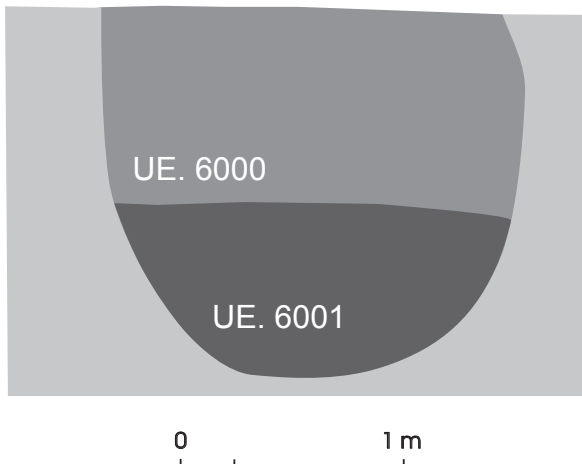


Fig 38. Secció de la sitja 6

L'excavació del farcit va determinar la troballa de dos estrats superposats. El de dalt (UE 6000) estava format per un conglomerat de terres de color ataronjat amb pedruscall esquifats de format menut. El nivell inferior (UE 6001), en canvi, es preservà en unes circumstàncies més favorables. El sediment el formava una capa de terra rosada amb inclusió de pedruscall i força material arqueològic que cobria tot el cul de la sitja.

En el total de la sitja es van recuperar 975 fragments ceràmics. A més, es localitzaren 65 restes de fauna, 6 peces discoïdals i 2 mol·luscs, que sumaven un 7 % del total dels materials localitzats a la sitja.

El material que va proporcionar l'estrat UE 6000 fou escàs perquè en general el sediment havia estat barrejat i remogut pel trànsit de la maquinària pesant de les obres. En total es van recollir 87 fragments ceràmics, dels

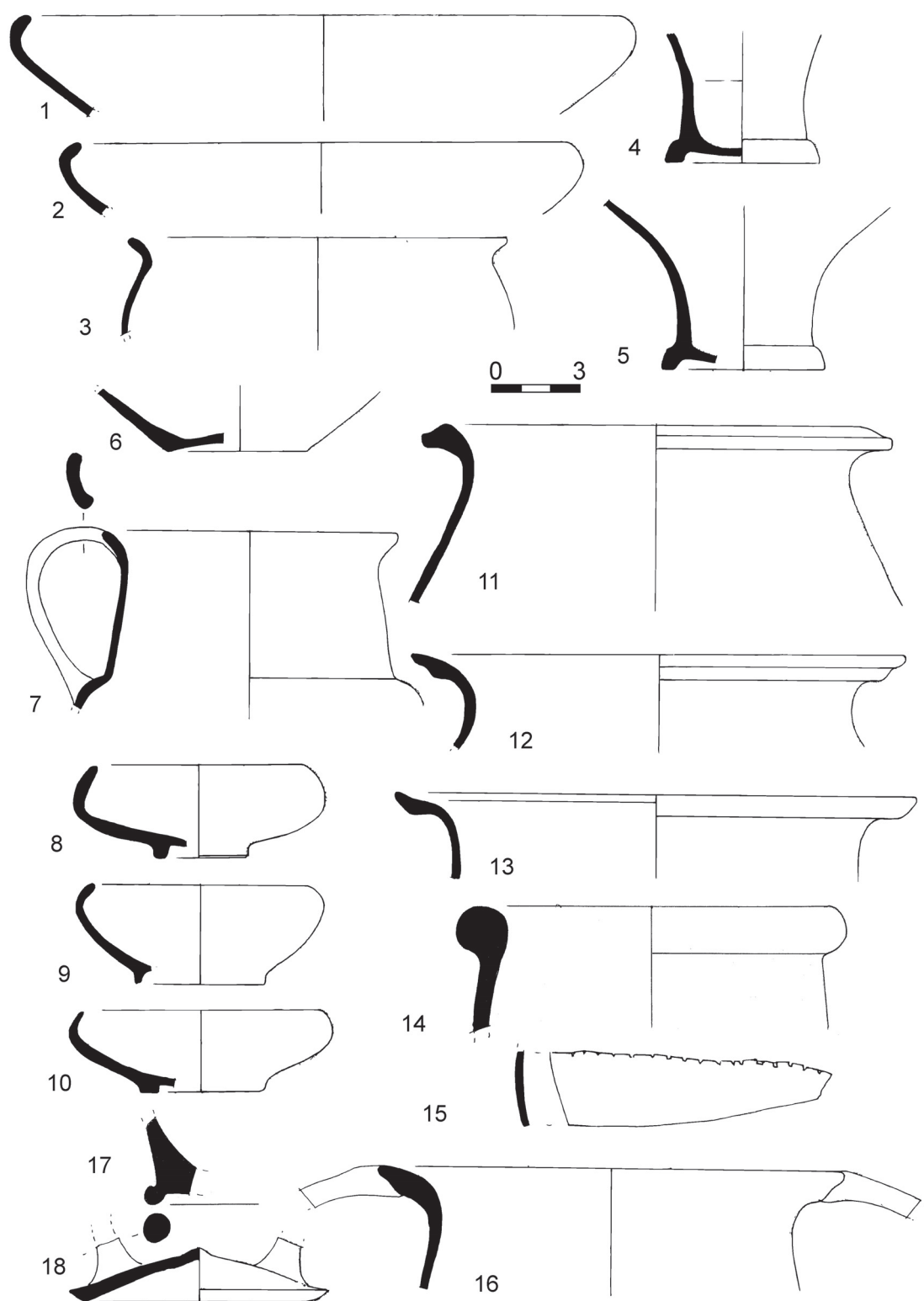


Fig 39. Sitja 6. 1 a 10) Ceràmica fina ibèrica: escudelles de la forma A-I, escifs (forma K), gots bicònics D-I i escudelles de la forma B, 11 a 13, 15 i 16) comuna ibèrica, 17) peu d'escif àtic, 18) tapadora de ceràmica de cuina feta a mà.

Fig 40. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 6 per fragments i individus

| Sitja 6                           | Fragments |       | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|-------|-----------|---------|
| Total                             | 975       | %     | 109       | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 2         | 0,20  | 2         | 1,83 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 819       | 84,23 | 100       | 91,76 % |
| Àmfora ibèrica                    | 146       | 14,97 | 3         | 2,75 %  |
| Àmfora d'importació               | 4         | 0,40  | 2         | 1,83 %  |
| Indeterminats                     | 4         | 0,40  | 2         | 1,83 %  |

quals es comptabilitzaren 10 individus. També es recuperaren 65 restes de fauna i 6 peces discoïdals. Dins el reompliment UE 6001 es comptabilitzaren 888 fragments per només 2 mol·luscs, menys de l'1 % del total del material recuperat.

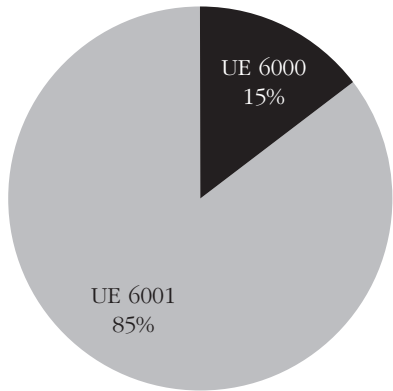


Fig 41. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 6

En relació amb la ceràmica importada, esmentem només un fragment de peu d'escif àtic de vernís negre i tres d'àmfora púnica ebusitana entre els quals destaca una vora del tipus P-15, T.7.1.2.1. Aquest contenidor es va produir des de finals del segle IV aC fins a la segona meitat del segle III aC (Ramon, 1995, 222). La ceràmica grisa de la costa catalana tenia més pes, tant per volum general com pel repertori de formes identificades. S'hi recolliren escifs, gots bicònics de parets llises D-I, les escudelles A-I i també les escudelletes de la forma B. De la ceràmica comuna ibèrica a torn destaquen les gerres de coll llarg i llavi exvasat. Aquí l'encaix intern del llavi, ben documentat en

el traspàs del segle IV aC (vegeu les sitges 55 i 41), pràcticament ha desaparegut, amb alguna excepció on es manifesta atenuat. Considerem aquesta circumstància determinant per datar el farciment en ple segle III aC.

La ceràmica de cuina presenta bàsicament urnes i tapadores, elaborades en el torn amb la pasta grollera i la cuïta reductora.

Cronologia del farciment: 275-250 aC.

### Sitja 7

Es trobà amb la boca escapçada pel traçat del camí provisional durant les obres de la variant. Es localitzà al costat de la sitja 6, tan a prop que les seves parets es comunicaven parcialment. Els contactes assenyalaren la sitja 7 com la més antiga de les dues. Els llims grocs i les argiles vermelles constituïen el subsòl en el qual fou construïda.

Es perfilava com un dipòsit de parets còncaves i fons pla, amb el diàmetre més ampli situat aproximadament al centre de la sitja. El diàmetre superficial de la sitja era de 112 cm, poc allunyat del diàmetre màxim, de 122. La profunditat conservada era de 118 cm.

El farcit el conformaven dos estrats superposats. El de dalt (UE 7000) contenia una argila taronja, compacta i consistent. A mesura que s'excavava van anar apareixent nombrosos esquerdisos d'esquist i material arqueològic divers. En el nivell inferior (UE 7001) apareixia una terra semblant però d'un color lleugerament més rosat. Cap al fons aparegué una llosa arrodonida de pissarra que amidava 57 cm de llarg per 50 d'ample i 10

Fig 42. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 7 per fragments i individus

| Sitja 7                           | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 344       | %       | 27        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 308       | 89,53 % | 25        | 98,14 % |
| Àmfora ibèrica                    | 30        | 8,72 %  | 1         | 0,93 %  |
| Àmfora d'importació               | 6         | 1,75 %  | 1         | 0,93 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

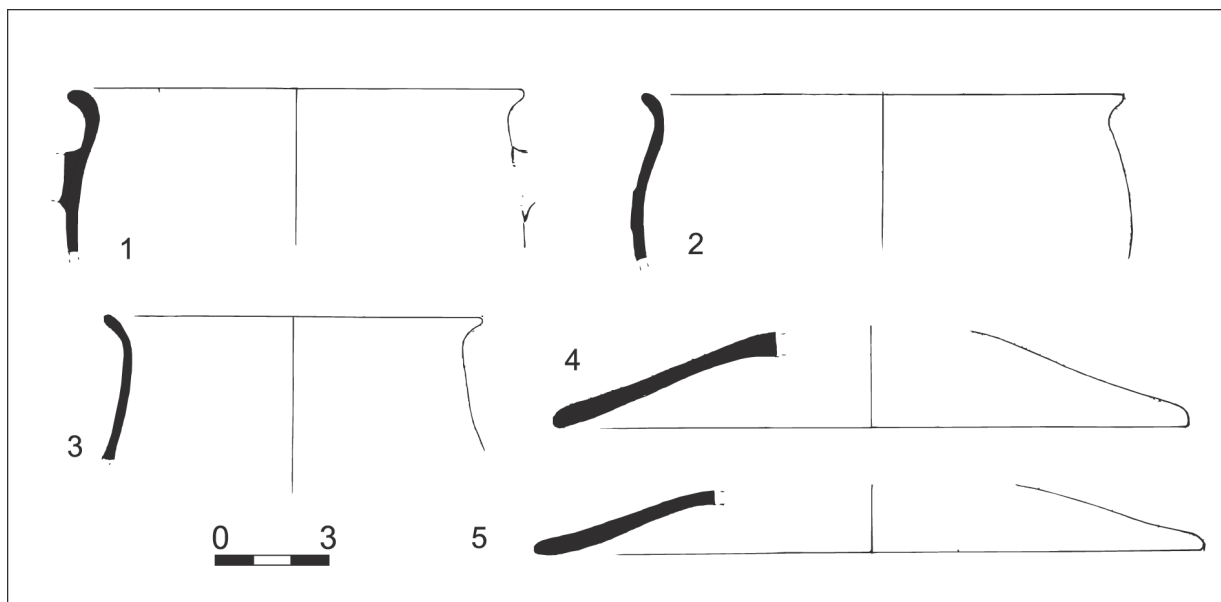


Fig 43. Sitja 7. Ceràmica fina ibèrica: 1 i 2) escifs (forma K), 3) got bicònic de la forma D-I, 4 i 5) tapadores fetes a torn de ceràmica de cuina.

cm de gruix. Pel context i les dimensions es pot interpretar com una tapadora de sitja.

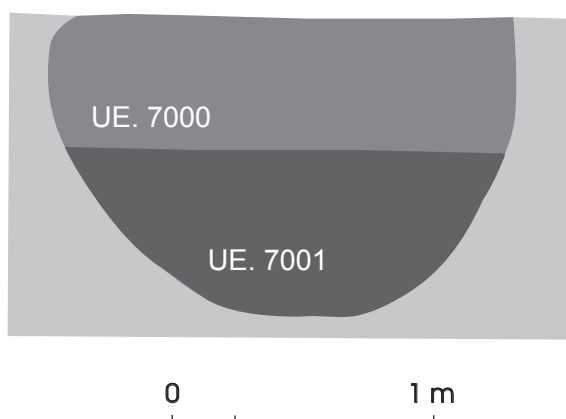


Fig 44. Secció de la sitja 7

El material exhumat no es diferencià estratigràficament perquè finalment es considerà que tot el farcit era unitari. En total es van aplegar 344 fragments ceràmics. Entre els materials no ceràmics es comptabilitzaren 9 restes de fauna, 7 elements constructius no determinats, 7 peces discoïdals, 2 mol·luscs i 2 fragments d'objecte de ferro, que sumaven un 7 % del total d'elements arqueològics trobats a la sitja.

A banda de les àmfores, la ceràmica ibèrica aplegava ceràmica comuna, de pasta clara, grisa de la costa catalana i de cuina. Pel que fa a les

àmfores, majoritàriament són iberes, a més de 6 fragments informes d'àmfora cartaginesa.

El fet que la sitja 6 retallés parcialment la 7 permet establir un *terminus ante quem* de mitjan segle III aC que ve marcat per la datació de la sitja 6. En contrapartida, les importacions centrades en els 6 fragments informes d'àmfora cartaginesa, a banda d'escasses, no aporten dades cronològiques significatives. La ceràmica grisa de la costa catalana és més generosa. Les formes dominants són els escifs, el got bicònic D-I i l'escudella A-I. Totes són formes antigues del repertori que ens fan considerar que el colgament de la sitja s'hauria produït en un moment indeterminat entre l'últim quart del segle IV aC i el primer del segle III aC.

Cronologia del farciment: 325-275 aC.

### Sitja 8

Situada a l'extrem occidental del jaciment, es va descobrir amb la boca capolada per les obres de la variant. Fou oberta als llims grocs del subsòl de la terrassa del riu Ter.

Les parets conservades permeteren dibuixar un dipòsit de secció cònica invertida amb l'eix al fons de la sitja. El diàmetre superficial de la sitja, coincidint amb el màxim, s'enregistrava amb 154 cm, per una fondària conservada de 122 cm.

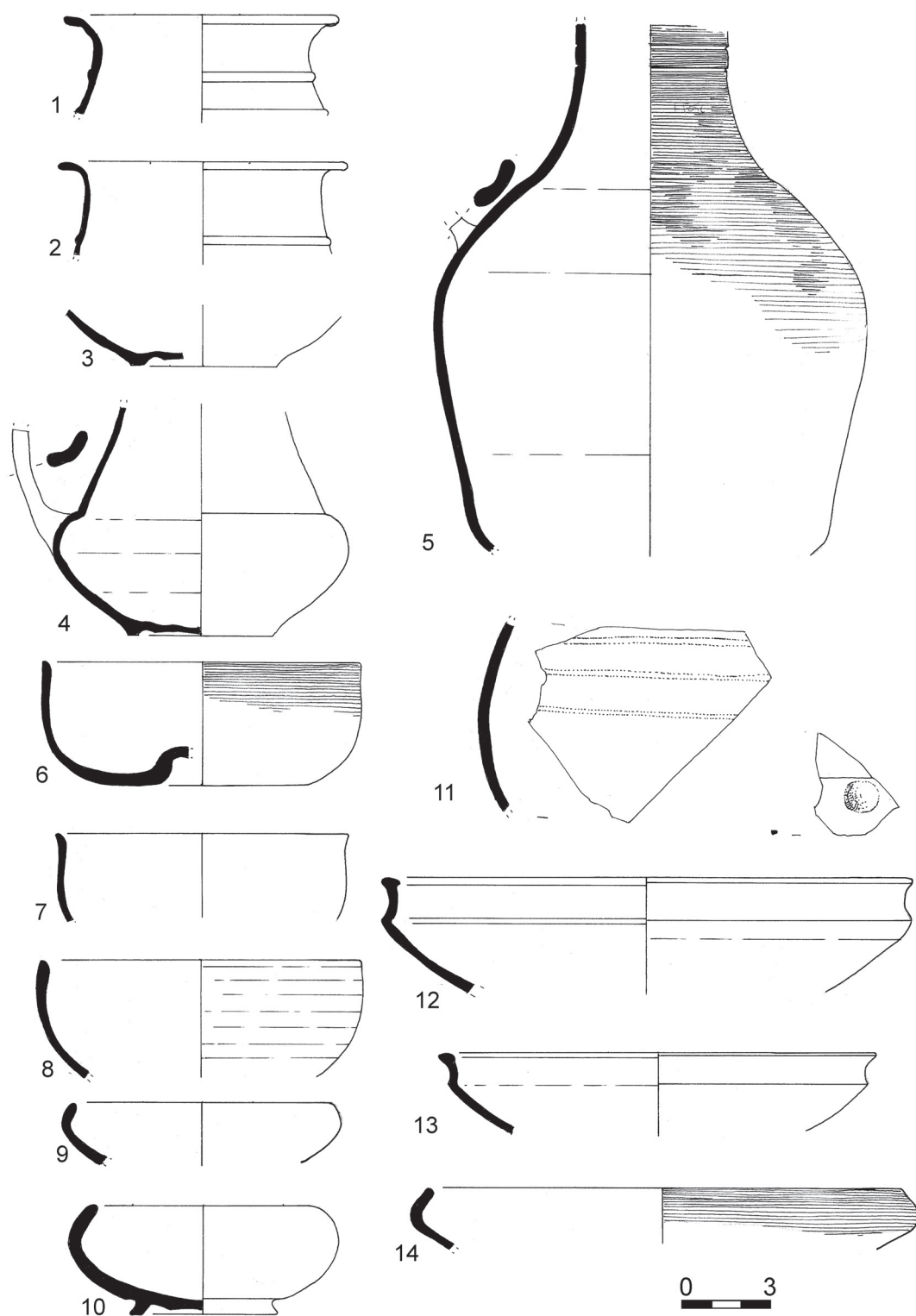


Fig 45. Sitja 8. Ceràmica fina ibèrica: 1 a 4) gots bicònics D-I/III, 5) ampolla de forma indeterminada, 6 a 8) escudelles de fons umbilicat A-VIII, 9 i 10) escudelles de la forma B, 12 i 13) escudelles de la forma A-III, 14) escudella de la forma A-I. 11) fragment informe de ceràmica indigeta de pintura blanca.

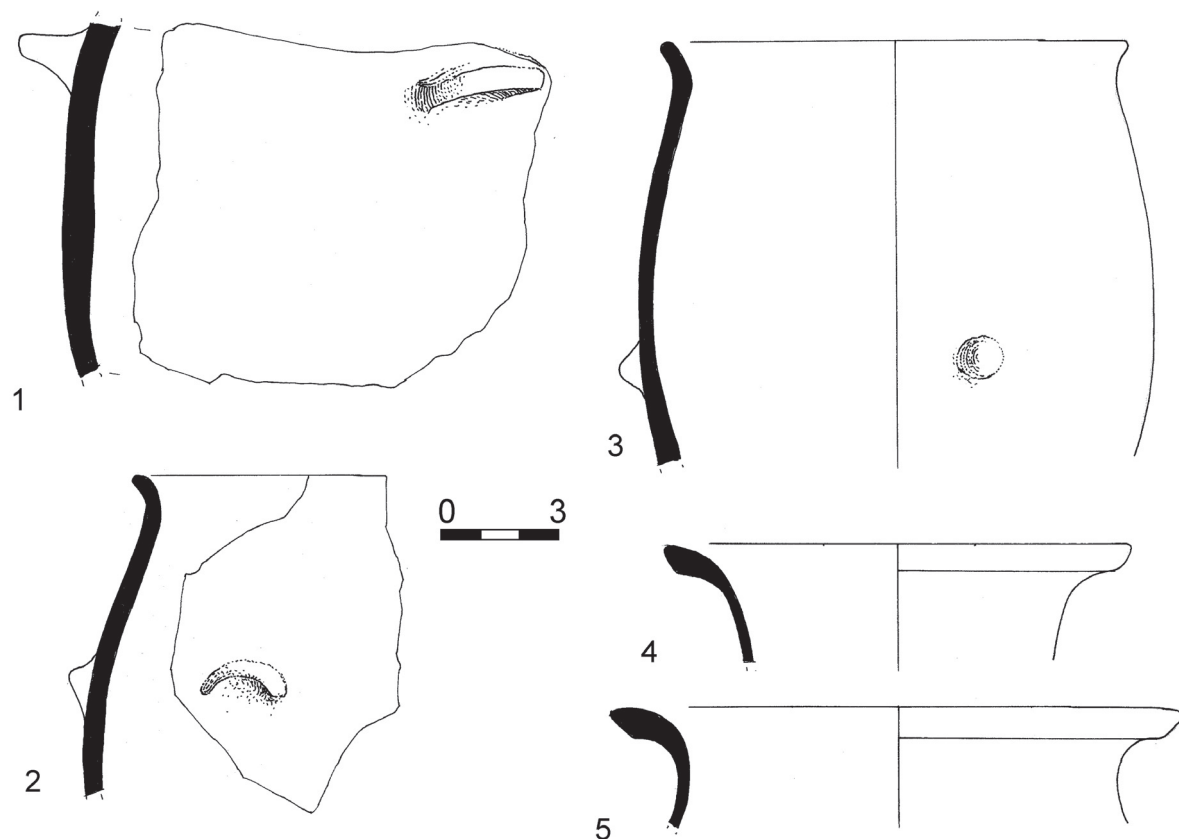


Fig 46. Sitja 8. Ceràmica de cuina: 1) urna feta a mà, 2 i 3) urnes fetes a torn. 4 i 5) Comuna Ibèrica.

El farciment el formava un sol estrat (UE 8000) que colgava completament la sitja. Es van extreure un seguit d'argiles groguenques molt compactes i homogènies amb alguna inclusió de trossos petits d'esquist de la mateixa muntanya.

En total s'exhumaren 534 fragments ceràmics. A banda, es documentaren 1 resta de fauna, 1 mol·lusc, 1 resta lítica i 5 peces discoïdals de terrissa (1,5 % del material recuperat).

La manca de referents en ceràmica d'importació és un inconvenient per a la datació de la sitja que es pot superar amb l'anàlisi de la ceràmica fina ibèrica, que mostra un repertori calcat de l'aparegut a la sitja 13 del Bosc del Congost (200/180 aC). A la sitja 8, es constata l'absència

de material específic de la segona meitat del segle II aC (absència de les variants tardanes de l'escudella A-III i del got bicònic D-III). Val a dir que hi ha elements de certa modernitat que són inhabituals abans del tombant de segle, com ara la pràctica generalització del solc al fons, l'abundància de les cuites oxidades i l'aparició de gots bicònics D-I de transició a D-III, amb els llavis lleugerament ametllats i penjants. En canvi, abunden les formes i els acabats de principis de segle, com ara els bols amb el fons umbilicat (3 individus). La resta de formes identificades són minoritàries: les escudelles petites de la forma B; el got bicònic D-I, de parets llises i vora poc desenvolupada; 2 fragments d'ampolla, i 4

| Sitja 8                           | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 534       | %       | 43        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 428       | 80,15 % | 42        | 97,67 % |
| Àmfora ibèrica                    | 106       | 19,85 % | 1         | 2,33 %  |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 47. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 8 per fragments i individus

Fig 48. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 9 per fragments i individus

| Sitja 9                           | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 52        | %       | 5         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 24        | 46,15 % | 4         | 80 % |
| Àmfora ibèrica                    | 28        | 53,85 % | 1         | 20 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

escudelles A-III, 2 de les quals mostren un llavi sinuós molt angulós.

La ceràmica comuna ibèrica es caracteritza per unes gerres bitroncocòniques amb la vora ametllada, a voltes angulosa i engruixida, sempre penjant, que segueix la tradició de les produccions de la segona meitat del segle III aC del Bosc del Congost. Com a formes marginals hi trobem la base d'un morter molt gruixut pel que acostumen a ser els de fabricació local i on es pot descobrir una possible influència púnica.

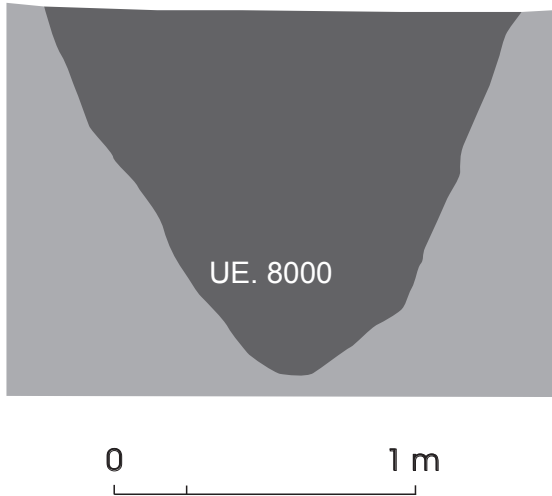


Fig 49. Secció de la sitja 8

La ceràmica de cuina alterna, sense un predomini clar, el modelat a mà i l'ús del torn. En els dos casos es reproduïxen perfils semblants amb olles estretes i altes de perfil en essa i base plana que són ja habituals a les sitges del segle III aC. Les fabricades a mà incorporen agafadors o suspensoris que no es troben en les tornejades. Una peça peculiar, per bé que no és estranya a Sant Julià de Ramis, és la reproducció de fireta d'aquestes olles.

Cronologia del farciment: 200-180 aC.

### Sitja 9

Situada al límit de la meitat est del jaciment, va aparèixer amb la part superior escapçada. El dipòsit fou excavat en un subsòl de llims grocs.

La forma era troncocònica i tenia el fons arrodonit. El diàmetre superficial, coincident amb el màxim, era d'uns 200 cm, i la fondària conservada arribava als 126 cm.

El farciment interior el formava un abocament de pissarres, algunes de proporcions notables (UE 9000). Per sota hi havia un nivell de terra argilosa de color vermell, amb pedres i pissarres petites (UE 9001).

Tot el material es va localitzar a l'estrat 9000. S'hi va recollir un total de 52 fragments ceràmics, amb 5 individus identificats. A banda d'aquest material, es va recuperar 1 peça discoïdal de terrissa (2 % del total de material arqueològic comptabilitzat a la sitja).

Pel material registrat, fragments informes de ceràmica comuna ibèrica, de cuina i de pasta clara, es pot datar cap a la primera meitat del segle II aC, tot i que no hi ha elements fermes per assegurar la cronologia.

Cronologia del farciment: 200-150 aC.

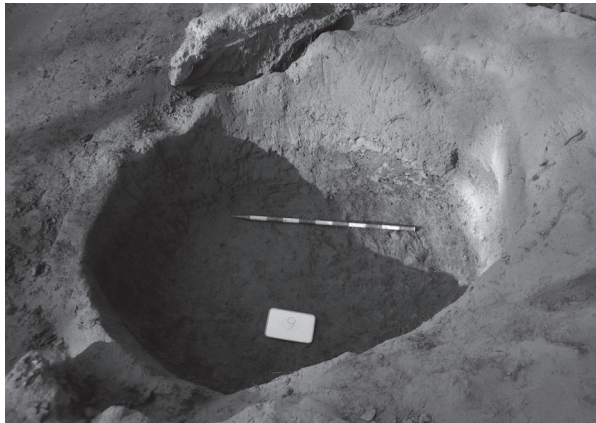


Fig 50. Sitja 9



| Sitja 10                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 212       | %       | 14        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 86        | 40,56 % | 10        | 71,43 % |
| Àmfora ibèrica                    | 118       | 55,66 % | 3         | 21,43 % |
| Àmfora d'importació               | 8         | 3,78 %  | 1         | 7,14 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 51. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 10 per fragments i individus

### Sitja 10

Va aparèixer escapçada.

S'hi comptabilitzaren 212 fragments recuperats en el decurs de l'excavació. A banda de la ceràmica, es va recuperar 1 resta de fauna terrestre i 1 mollusc.

La presència d'una vora d'àmfora grecoitàlica de transició a la Dressel 1A ha induït la datació en un moment imprecís de mitjan segle II aC.

Cronologia del farciment: 175-125 aC.

### Sitja 12

Fons de sitja localitzat al sector occidental del jaciment. Es va obrir als llims grocs del subsòl de la muntanya.

Les restes dibuixaven un perfil còncav. El diàmetre superficial, coincident amb el màxim, era de 177 cm, i el diàmetre central, de 154 cm. La fondària conservada era de 70 cm.

Els sediments que la colgaven els formaven terres vermelles amb carbons, amb inclusió de material arqueològic encara que molt escàs (UE 12000).

Pel que fa al material, es van registrar 285 fragments ceràmics, amb 16 individus. A banda de la ceràmica, destaquen 3 peces discoïdals, 2 restes de fauna i 1 fragment de ferro (2 % del total del material recuperat a l'interior de la sitja).

El material d'importació es redueix a dos fragments informes d'àmfora púnica ebusitana. La producció local se subdivideix en ceràmica

grisa de la costa catalana, la majoritària comuna ibèrica, la de cuina i la de pasta clara, a més de l'àmfora ibèrica. La presència de dues escudelles A-I i sobretot la d'un bol de fons umbilicat podria situar el farciment de la sitja a la primera meitat del segle II aC, sense que es pugui considerar una cronologia ferma.

Cronologia del farciment: 200-150 aC.

### Sitja 13

Situada al terç occidental del jaciment, es conservava molt parcialment a causa dels treballs d'obertura d'un camí durant les obres de construcció de la carretera. Havia estat construïda als llims grocs propis del subsòl de la zona.



Fig 52. Sitja 13

| Sitja 12                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 285       | %       | 16        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 134       | 52,80 % | 14        | 87,50 % |
| Àmfora ibèrica                    | 149       | 46,50 % | 1         | 6,25 %  |
| Àmfora d'importació               | 2         | 0,70 %  | 1         | 6,25 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 53. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 12 per fragments i individus

Es va poder registrar el perfil de les parets amb el fons perfectament arrodonit. El diàmetre superior, alhora màxim de la sitja, era de 170 cm. La profunditat conservada era de 148 cm.

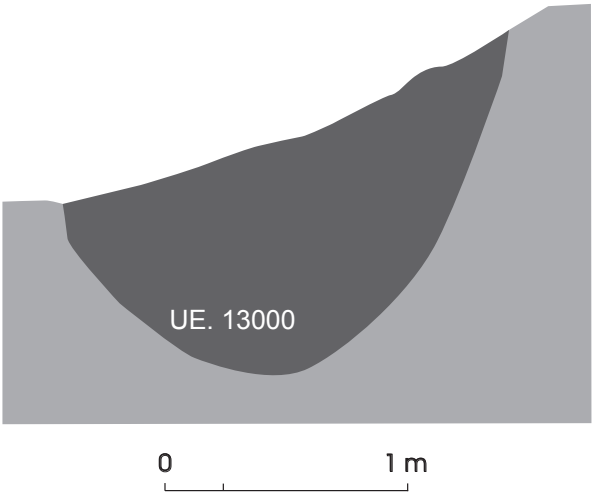


Fig 54. Secció de la sitja 13

El farciment intern que hi va romandre (UE 13000) estava format per una capa de terra argilosa molt vermella barrejada amb carbons i pissarres mitjanes i petites i ceràmica que reblia la fossa fins a la superfície.

S'hi van recollir un total de 1.772 fragments ceràmics, amb 132 individus. A més, s'inventariaren 12 restes de fauna i 3 fragments de ferro (menys de l'1 % del material recollit).

Les àmfores púniques, amb un exemplar segur de la regió de Cartago i tres més d'Eivissa, es testimonien només a través de fragments informes. Tampoc es poden determinar les restes de panxa i coll dels contenidors grecoitàlics. La ceràmica de vernís negre ve representada per un únic bocí de campaniana B que caldria atribuir a una producció calena antiga (200/130 aC). La ceràmica fina ibèrica presenta un repertori de formes que és molt interessant perquè se situa en un estadi intermedi entre la sitja 3 (220/200 aC) i la 19 (170/150 aC) i fins i tot la 58 (180/160 aC).

Els gots bicònics que es descriuen són el D-I, alguns decorats amb mamellons sobre la carena, i el D-I/III sovint ornats amb llistons horitzontals. També són abundants les escudelles A-I, A-III i A-IIIE i el bol de fons umbilicat. Veiem que els gots D-I/III són absents a la sitja 3 i també a la 19. Alguns llavis angulosos de l'escudella A-III falten a la sitja 3 i, en canvi, apareixen en sitges més modernes (58, 8, 19 i altres). El bol de fons umbilicat (A-VIII) és abundant a la sitja 116 (230/210 aC) i a la 3; present a la 8 i la 13, i residual a la 58 i la 19. La torna la trobem en l'escudella A-IIIE, perquè només es documenta a les sitges 3, 8 i 13.

La ceràmica comuna ibèrica mostra les gerres bicòniques de vora penjant que, des de la segona meitat del segle III aC, es van succeint al Bosc del Congost. En tot cas, s'aprecia la rarefacció de les pastes bicolors habituals en sitges del segle III aC. Hi ha un atuell del tipus sopera (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 42). També és rellevant la troballa de tres morters ibèrics força ben conservats, especialment un que recorda molt els ebusitans.

La ceràmica de cuina és tan curta de formes que només en dibuixa una. És l'olla estreta, de base plana i perfil en essa tan abundant al Bosc del Congost. La trobem en dues versions: la tornejada i la modelada a mà, molt més abundant i ocasionalment decorada amb mamellons, com també succeeix a la sitja 7.

Cronologia del farciment: 200-180 aC.

Sitja 14

Situada molt a prop de la sitja 13, al sector més occidental del sitjar, també fou afectada per les obres de construcció del vial. Havia estat construïda als llims grocs característics del lloc.

Era un dipòsit de forma cònica i de base plana. El diàmetre a la superfície, coincident amb el diàmetre màxim de la sitja, amidava 106 cm, i el del fons, uns 50 cm. La profunditat conservada de la sitja era de 100 cm.

Fig 55. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 13 per fragments i individus

| Sitja 13                          |       | Fragments |     | Individus |  |
|-----------------------------------|-------|-----------|-----|-----------|--|
| Total                             | 1.772 | %         | 132 | %         |  |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1     | 0,06 %    | 1   | 0,75 %    |  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 1.492 | 84,18 %   | 119 | 90,17 %   |  |
| Àmfora ibèrica                    | 258   | 14,56     | 6   | 4,54 %    |  |
| Àmfora d'importació               | 18    | 1,02 %    | 3   | 2,27 %    |  |
| Indeterminats                     | 3     | 0,18 %    | 3   | 2,27 %    |  |

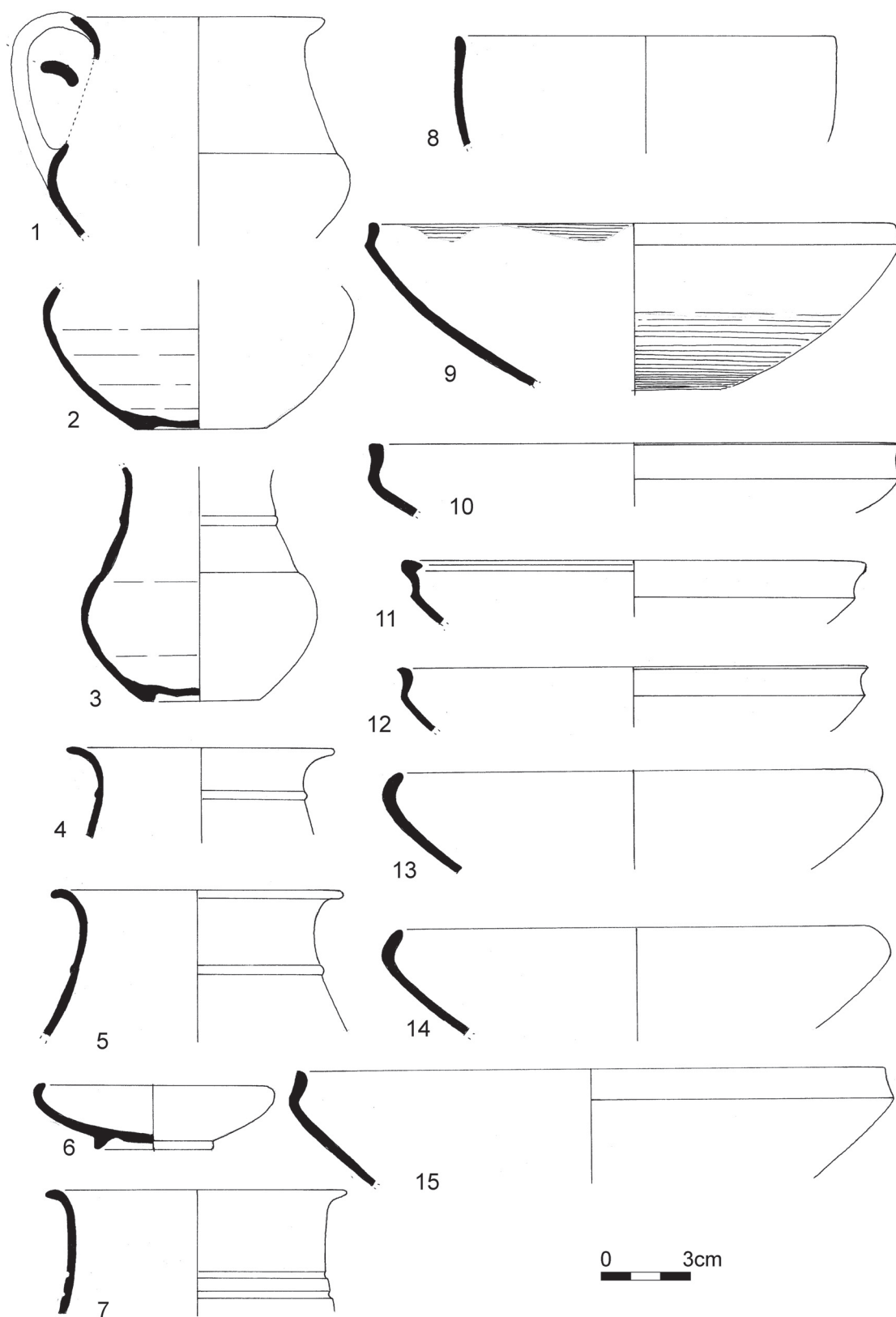


Fig 56. Sitja 13. Ceràmica fina ibèrica: 1 i 2) gots bicònics D-I, 3 a 5 i 7) gots bicònics D-I/III, 6) escudella B, 8) escudella de fons umbilicat A-VIII, 9 a 12 i 15) escudelles A-III, 13 i 14) escudelles A-I.

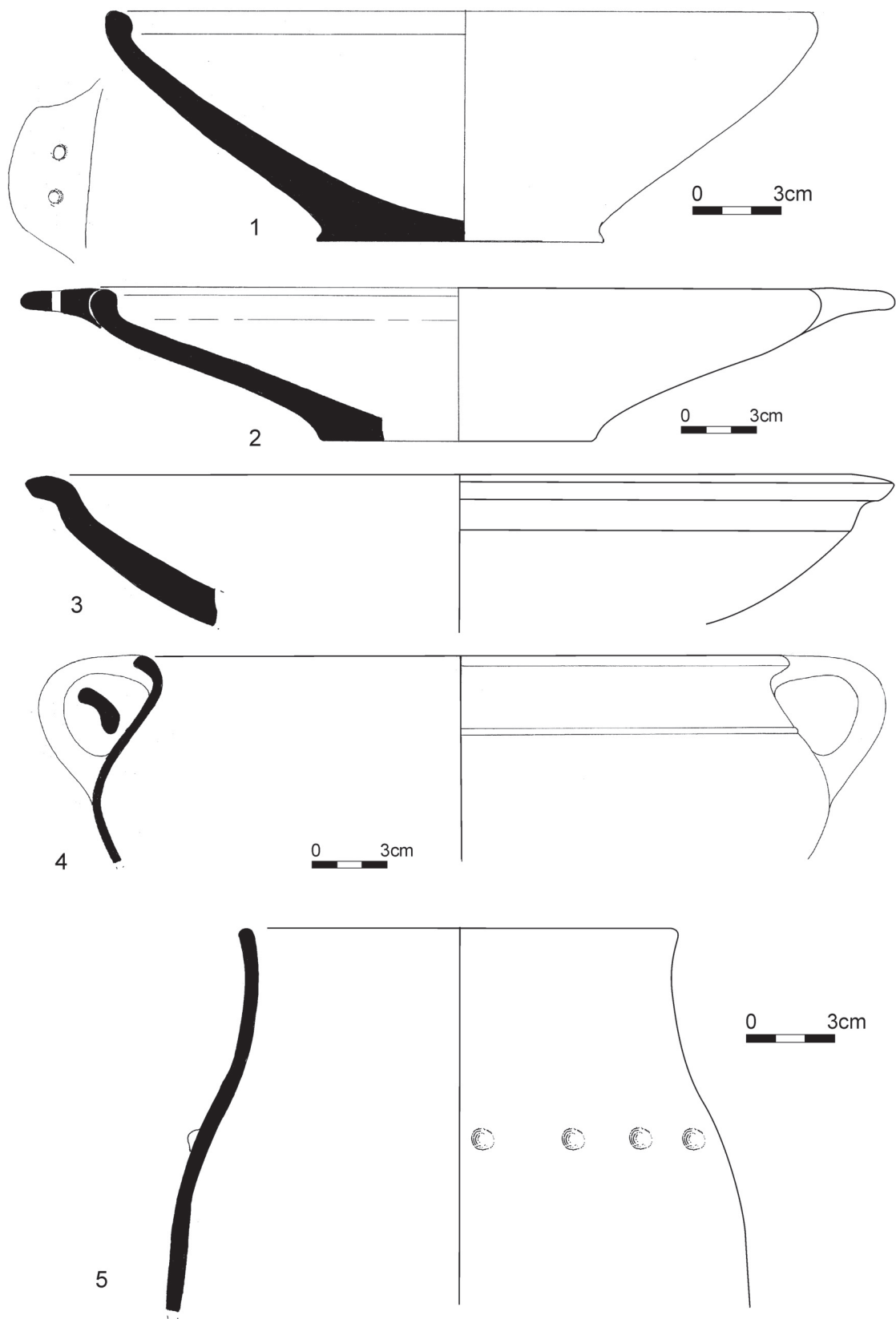


Fig 57. Sitja 13. 1 a 3) Morters ibèrics, 4) Ceràmica fina ibèrica: forma G-II, 5) urna feta a mà amb una banda de mugrons aplicats sota el coll.

La sitja estava omplerta per un únic estrat (UE 14000) de terra argilosa de color marró força compacta.

Sense material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.



Fig 58. Sitja 14

**Sitja 15**

Aïllada al terç occidental del sitjar, hi mancava la part superior. Va ser oberta entre terres vermelloses habituals de l'indret.

El dipòsit era de forma cònica amb la base plana. Els diàmetres superior i central eren coincidents, 140 cm. El diàmetre inferior era de 80 cm. Pel que fa a la fondària conservada, se situà en els 120 cm.

El rebliment intern es desglossava en dos estrats superposats de potència similar. L'inferior el formava una capa de terra argilosa rogenca on es barrejava pedruscall de pissarra de dimensions diverses i ceràmica (UE 15000). Per sobre s'hi disposava una capa de pedres de pissarra i terres argiloses estèril (UE 15001).

A l'estrat 15000 es localitzaren 742 fragments, amb 28 individus. També s'hi localitzaren 3 fragments de fauna i 1 peça discoïdal de terrissa

(menys de l'1 % del material registrat). L'estrat 15001 no contenia material arqueològic.

Entre el material de reompliment hi destaca la vora d'un plat Lamboglia 55 de campaniana A, una escudella A-I de perfil baix i una A-III de llavi angulós que dona un context molt similar al de la sitja 19 (170/150 aC), la qual cosa ens situa l'obliteració d'aquesta fossa a mitjan segle II aC. La resta del material d'importació estava format per fragments informes d'àmfora púnica i d'itàlica. La ceràmica local es repartia dins el repertori típic: comuna, de cuina, grisa de la costa catalana i de pasta clara, gairebé tot representat en forma de fragments informes.

Cronologia del farciment: 170-140 aC.

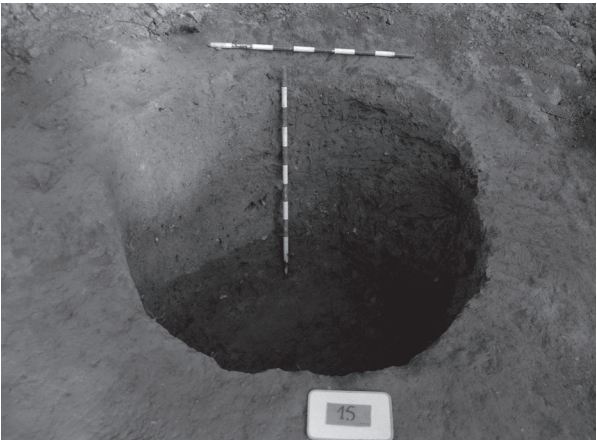


Fig 59. Sitja 15

**Sitja 16**

Estava situada al terç oriental del jaciment. Com la majoria de les sitges del Bosc del Congost, tenia la part superior escapçada i havia estat oberta als llims grocs del subsòl.

Era un fossa de secció cònica amb un fons còncau de la qual es conservava la meitat aproximadament. La profunditat de la sitja era de 110 cm. Pel que fa al diàmetre màxim, era coincident amb el superficial, 140 cm.

| Sitja 15                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 742       | %       | 28        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 0,13 %  | 1         | 3,57 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 282       | 38,02 % | 20        | 71,44 % |
| Àmfora ibèrica                    | 420       | 56,60 % | 3         | 10,71 % |
| Àmfora d'importació               | 38        | 5,12 %  | 3         | 10,71 % |
| Indeterminats                     | 1         | 0,13 %  | 1         | 3,57 %  |

Fig 60. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 15 per fragments i individus



El farcit intern (UE 16000) el formava una terra argilosa marró d'on sorgia pedruscall d'esquist, còdols rierencs i material ceràmic en abundància, que arribava a un total de 940 fragments. També es recuperà 1 peça discoïdal de terrissa.

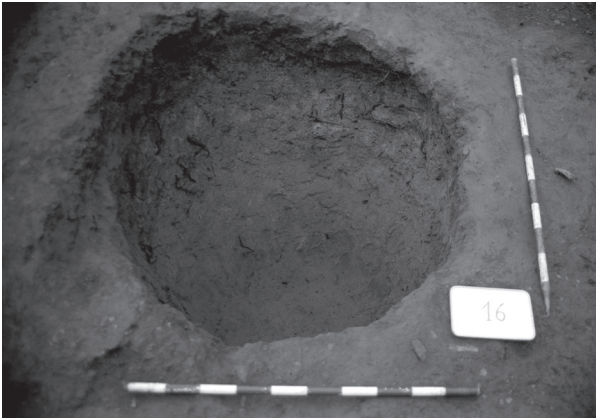


Fig 61. Sitja 16

Les importacions se centren exclusivament en els contenidors itàlics. S'hi han reconegut tres individus diferenciats per les pastes i per les vores. El més antic presenta un llavi assimilable al tipus Lyding-Will D o E (Lyding-Will, 1982, 338-356). Els altres dos, amb perfils de llavi estrets i força desenvolupats en vertical, s'inscriuen clarament en la forma Dressel 1A, amb una cronologia més moderna del darrer terç del segle II aC (Nolla i Nieto, 1989, 381 i 191; Py, 1993, 54). Aquesta dada ha estat cabdal per acotar l'amortització de la sitja en el darrer terç del segle II aC.

El paper de la ceràmica de tradició ibèrica és igualment determinant. La ceràmica de taula mostra un conjunt de peces molt similar al de la sitja 4 (160/130 aC), si bé més limitat. Ens referim als gots bicònics D-I i D-III i les escudelles A-I i A-III. Encara que no hi aparegui l'escudella A-II, hi trobem un plat C-I, amb un inici de freqüentació que s'ha de situar a partir del darrer terç del segle II aC.

La ceràmica ibèrica pintada està formada íntegrament per càlats decorats amb pintura fosca. Es tracta de produccions emporitanes amb pastes, llavis i decoracions bàsicament dels grup A-1 i A-2, difosos ja a les primeres dècades del segle II aC (Conde, 1991, 141-157). Tanmateix, la peça més ben conservada s'ha identificat com un exemplar del grup A-4, amb una cronologia inicial de l'últim quart del segle II aC (Conde, 1991, 163-164).

Els pocs elements identificats de ceràmica comuna ibèrica demanen prudència a l'hora d'interpretar-ne el conjunt. Els exemplars que han pervingut suggereixen un possible augment dels vasos del grup G en detriment de les gerres bitroncocòniques, que havien estat el pilar en el repertori de tot el segle II aC.

La ceràmica de cuina, encara més pobre que la comuna, ve marcada per l'equilibri entre les peces fetes a mà i les tornejades, amb una presència de les olles de perfil en essa no tan abassegadora i més varietat de formes.

Cronologia del farciment: 130-100 aC.

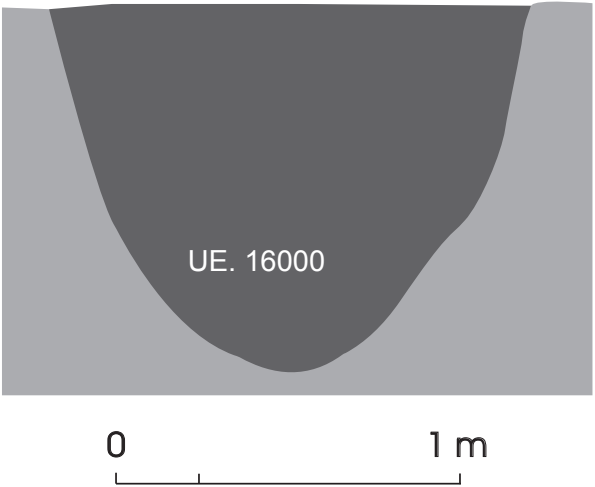


Fig 62. Secció de la sitja 16

Fig 63. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 16 per fragments i individus

| Sitja 16                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 940       | %       | 32        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 217       | 23,08 % | 22        | 68,76 % |
| Àmfora ibèrica                    | 590       | 62,77 % | 7         | 21,87 % |
| Àmfora d'importació               | 133       | 14,15 % | 3         | 9,37 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |



Fig 64. Sitja 16. 1 a 4) Ceràmica fina ibèrica: plat C-I, gots bicònics D-III i escudella A-III, 5) àmfora grecoitàlica de transició a la Dr. 1 A, 6 i 7) àmfores itàliques Dr. 1 A, 8) càlat del grup A-IV dels tallers emporitans.

### Sitja 17

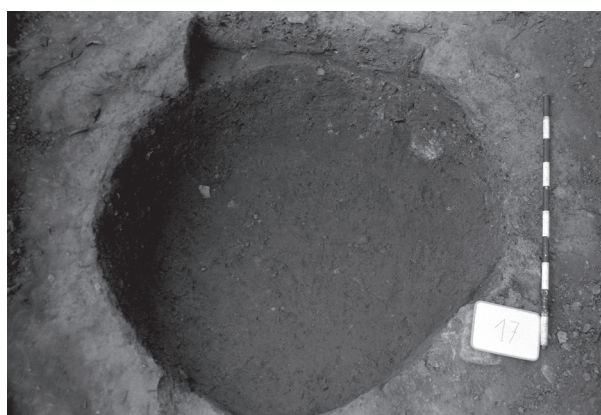


Fig 65. Sitja 17

Amb la part superior arrasada, forma part del conjunt de sitges situades a l'extrem oriental del jaciment. El subsòl en el qual va ser oberta estava format per llims grocs i terres vermelles.

Era de perfil ovoïdal. Conservava 164 cm de diàmetre superior (alhora el màxim de la sitja) i 42 de fondària.

El farcit estava format per una capa de terra marró flonja amb pedres i material ceràmic (UE 17000). En aquest estrat abundava la ceràmica, amb 386 fragments. També s'hi documentaren 3 discs de terrissa.

Durant l'excavació van aparèixer les restes òssies humanes (UE 1700: pelvis, fèmur, fragments de crani i vèrtebres) d'un individu adult orientat de



Fig 66. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 17 per fragments i individus

| Sitja 17                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 386       | %       | 33        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 288       | 74,61 % | 27        | 95,82 % |
| Àmfora ibèrica                    | 93        | 24,10 % | 5         | 15,15 % |
| Àmfora d'importació               | 5         | 1,29 %  | 1         | 3,03 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

nord a sud amb el cap mirant cap a migdia. Amb el difunt es documentà una arracada. El conjunt estava cobert pel mateix rebliment de la sitja. Es tractava d'un cas inhabitual al Bosc del Congost i realment minoritari en el context dels sitjars ibèrics al nord-est de Catalunya però del qual, malgrat tot, es coneixien alguns paral·lels (Agustí *et al.*, 1998).

Pel que fa a la ceràmica exhumada, contextualment pobra, hi destacarem la presència d'àmfora grecoitàlica indeterminable i, sobretot, la troballa d'escudelles A-III de llavi angulós i de gots bicònics D-I/III, que comportaven una cronologia molt específica, bàsicament del primer terç del segle II aC.

Cronologia del farciment: 190-160 aC.

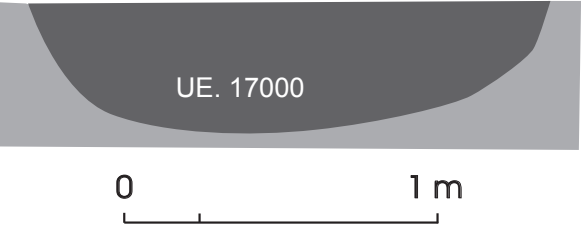


Fig 67. Secció de la sitja 17

Sitja 18

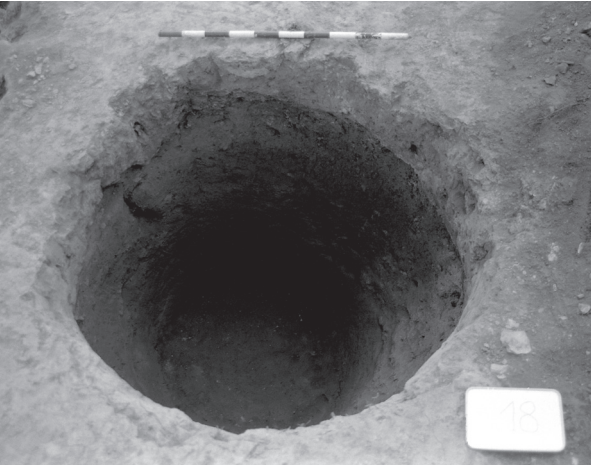


Fig 68. Sitja 18

Formava un petit conjunt amb la 21 i la 19 al terç occidental del jaciment. Es va localitzar escapçada. Havia estat construïda als llims groguencs del lloc.

La sitja era una fossa de forma ovoide de 150 cm de diàmetre superior quasi coincident amb el màxim (152 cm). A la base, les dimensions eren de 60 cm. La profunditat conservada era de 157 cm.

El farciment intern estava format per tres estrats superposats. En primer lloc es detectava una capa de pissarres, força grosses (UE 18000). Per sota hi apareixia un nivell de terra marró (18001) amb abundant material ceràmic. I finalment, un darrer estrat de terra argilosa (UE. 18002), més clara que l'anterior, sense material arqueològic.

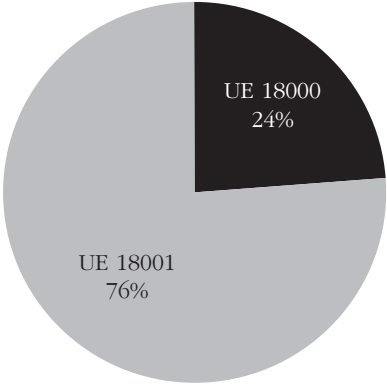


Fig 69. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 18

En el total de la sitja es van comptar 166 fragments ceràmics, a més d'1 resta de fauna i 1 fragment de terra cuita. Aquests dos darrers tipus de material només suposaven l'1 % del total de material localitzat a l'interior del farcit de la sitja.

A l'estrat 18000 hi havia 39 fragments ceràmics i 7 individus, a més d'1 os de fauna. A l'estrat inferior, el 18001, el nombre de fragments ceràmics era més elevat, 127, i el d'individus, pràcticament idèntic, 8. També hi havia 1 fragment de terra cuita.

| Sitja 18                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 166       | %       | 15        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 2         | 1,20 %  | 2         | 13,33 % |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 91        | 54,82 % | 8         | 53,34 % |
| Àmfora ibèrica                    | 66        | 39,76 % | 2         | 13,33 % |
| Àmfora d'importació               | 7         | 4,22 %  | 3         | 20 %    |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 70. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 18 per fragments i individus

L'abandonament de la sitja es va fixar en un moment imprecís del segle II aC. Es va identificar un bocí informe de campaniana A, dos més d'àmfora itàlica i un d'àmfora púnica, que donaven un context clar del segle II aC.

Cronologia del farciment: 200-100 aC.

### Sitja 19

Situada al terç oriental del jaciment, va aparèixer escapçada per les obres de la Vvariant. Havia estat construïda als llims grocs del subsòl.

L'excavació va permetre dibuixar-ne un perfil irregular ja que, si bé per un costat les parets eren còncaues, per l'altre eren força verticals, i el fons, pla. El diàmetre superior de la sitja era de 154 cm. Pel que fa al diàmetre màxim, era de 170 cm, i la fondària conservada, de 112 cm.

El farcit el constituïa un sol estrat (UE 19000) de terra argilosa de color marró amb la inclusió de molts fragments d'esquist.

El conjunt del material ceràmic exhumat sumava 1.364 fragments. Quantitativament residuals, es poden esmentar 5 restes de fauna, 2 mol·luscs, 1 disc de terrissa i 1 fragment de terra cuïta, tot plegat menys de l'1 % del total recollit.

Analitzant la ceràmica extreta de l'excavació de la sitja, es palesa que hi ha pocs elements que aportin dades cronològiques. Tanmateix, els considerem suficients per permetre situar la data del colgament dins el segon quart del segle II aC i, arriscant més, cap al 170/150 aC.

Deixant de banda una base de plat de peix de ceràmica àtica, l'atenció sobre la ceràmica

de vernís negre se centra en dos fragments de campaniana A. La vora d'un plat de la forma 55 de Lamboglia, Morel 2233 és el primer. Sembla que la producció d'aquesta forma no es detecta fins al segon quart del segle II aC. És molt present als jaciments de mitjan segle i no decau fins a finals del tercer quart del mateix segle, lentament desplaçada pel plat de la forma 5 de Lamboglia (Sanmartí i Principal, 1998, 208). El segon es registra com la vora d'una copa de la forma 31 de Lamboglia. Aquest recipient es va fabricar durant tot el segle II aC i va ser una de les formes més repetides i personals de la campaniana A. Per la cara interna duu una decoració senzilla amb dues franges de pintura blanca paral·leles i horitzontals que esdevé el motiu més recurrent en la fàcies avançada del segle II aC (Sanmartí i Principal, 1998, 211).

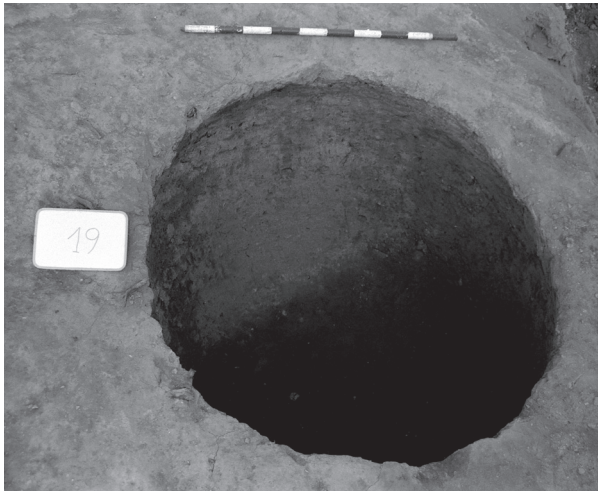


Fig 71. Sitja 19

| Sitja 19                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 1.364     | %       | 55        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 4         | 0,29 %  | 2         | 3,64 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 620       | 45,45 % | 32        | 58,18 % |
| Àmfora ibèrica                    | 648       | 47,52 % | 18        | 32,73 % |
| Àmfora d'importació               | 62        | 4,54 %  | 2         | 3,64 %  |
| Indeterminats                     | 30        | 2,20 %  | 1         | 1,81 %  |

Fig 72. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 19 per fragments i individus

Dins de la ceràmica de la costa catalana s'han comptabilitzat 23 individus diferenciats. Hi predominen les cuites reduïdes, però les oxidades representen una quantitat considerable ja que arriben al 17 %. Les formes més comunes són el got bicònic amb diferents acabats de llavis i diàmetres de boca. Corresponen a les formes D-I de transició a la D-III i la mateixa D-III. Amb un sol exemplar hi consten l'escudella de vora reentrant A-I, la de vora sinuosa A-III, de llavi angulós, i el bol de fons umbilicat. Cal destacar l'existència de dues escudelles de carena alta, vora marcada i reentrant de la forma A-II (núm. 1 i 2 de la làmina I). Són peces poc fondes o poc evolucionades si les comparem amb exemplars de la mateixa forma del darrer quart de segle (vegeu-ne els de les sitges 84 i 49 del Bosc del Congost).

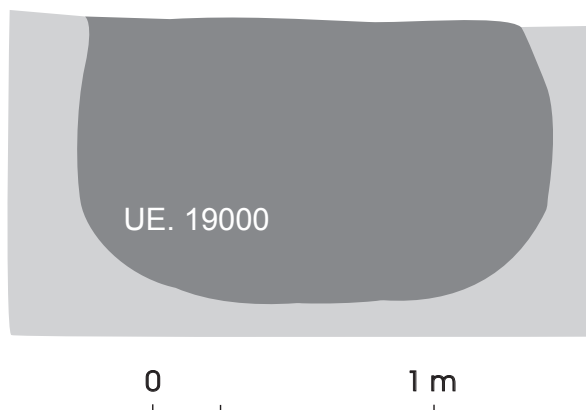


Fig 73. Secció de la sitja 19

El repertori de peces de cuina és curt però permet copsar l'equilibri numèric entre les modelades a torn i a mà.

Cronologia del farciment: 175-150 aC.

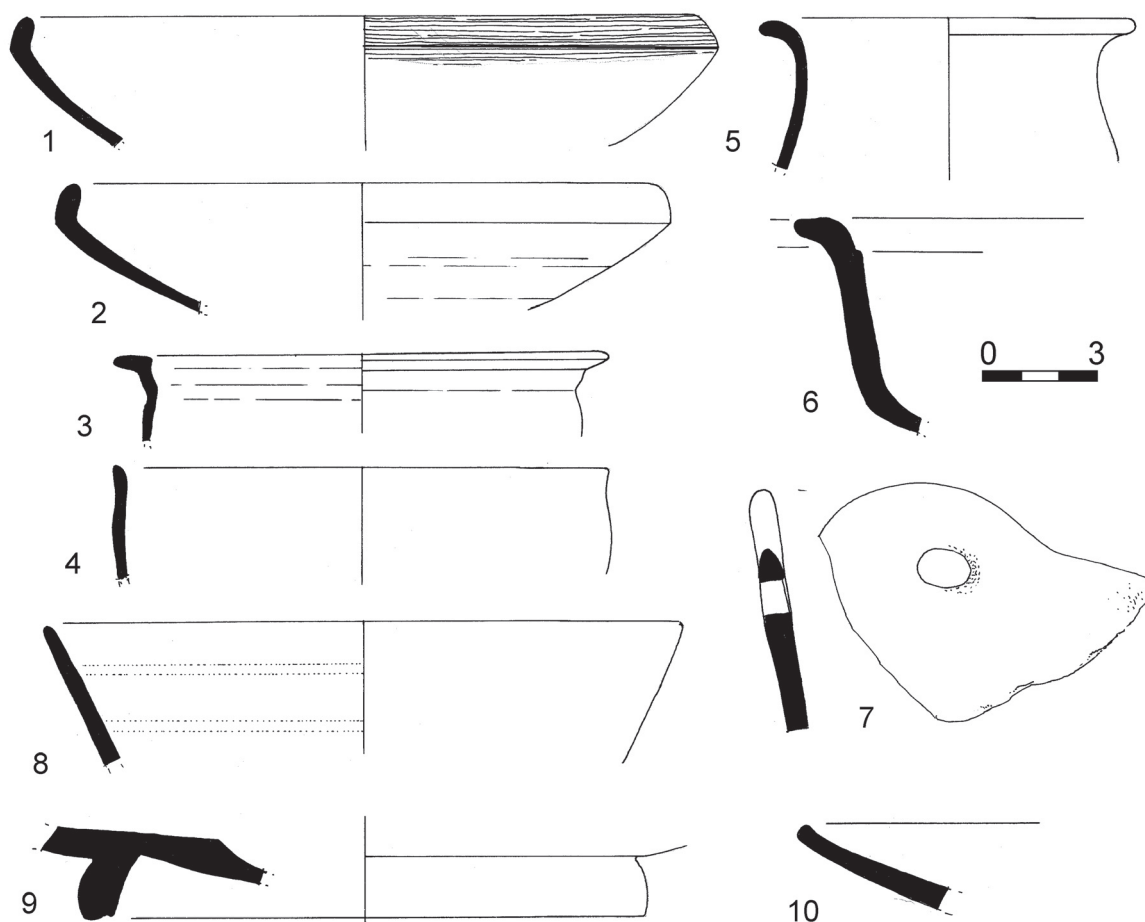


Fig 74. Sitja 19. Ceràmica fina ibèrica: 1 i 2) escudelles A-II, 3) bol de la forma L, 4) escudella A-VIII, 5) got bicònic, 6 i 7) Ceràmica de cuina, 8 i 10) campaniana A, 9) àtica de vernís negre.

Sitja 20

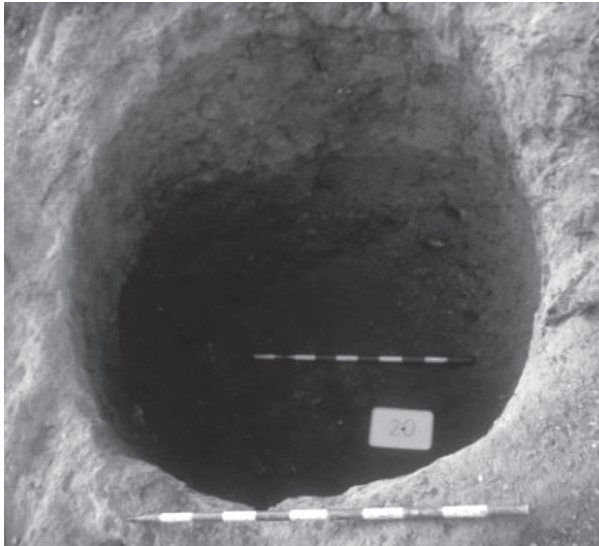


Fig 75. Sitja 20

Estava situada al sector central del jaciment i hi mancava la part superior. Com la resta de dipòsits, fou excavat en un subsòl de llims groguencs.

El dipòsit es caracteritzava per la forma ovoide del perfil i el fons pla. El diàmetre superior, coincident amb el diàmetre màxim, arribava als 200 cm; el central era de 168, i en del fons, de 60. La profunditat conservada era només de 88 cm.

Durant l'excavació es van diferenciar dos estrats en el farciment. Per sobre hi apareixia una terra argilosa, barrejada amb pedres (UE 20000). Era dura i compacta, amb poc material arqueològic. Per sota i cobrint el fons de la sitja s'hi detectava un sediment argilós flonjo (UE 20001) amb inclusió de dos fragments de pedra volcànica que encaixaven amb un altre de la sitja 31 i que formaven part d'un molí manual.

Els 74 fragments ceràmics recollits venien del farciment superior. No es va localitzar cap altre tipus de material, llevat dels dos fragments de pedra volcànica esmentats.

| Sitja 20                          | Fragments |          | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|----------|-----------|---------|
| Total                             | 75        | %        | 11        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |          |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 29        | 38,66 %  | 8         | 72,72 % |
| Àmfora ibèrica                    | 46        | 61, 34 % | 3         | 27,28 % |
| Àmfora d'importació               |           |          |           |         |
| Indeterminats                     |           |          |           |         |

No s'hi van detectar importacions, la qual cosa impedia la datació de l'abandonament de la sitja més enllà de situar-lo en un context general del segle II aC per la ceràmica local que formava part del farciment, bàsicament ceràmica comuna ibèrica, amb presència minoritària de grisa de la costa catalana, ceràmica de pasta clara i de cuina.

Cronologia del farciment: 200-100 aC.

Sitja 21

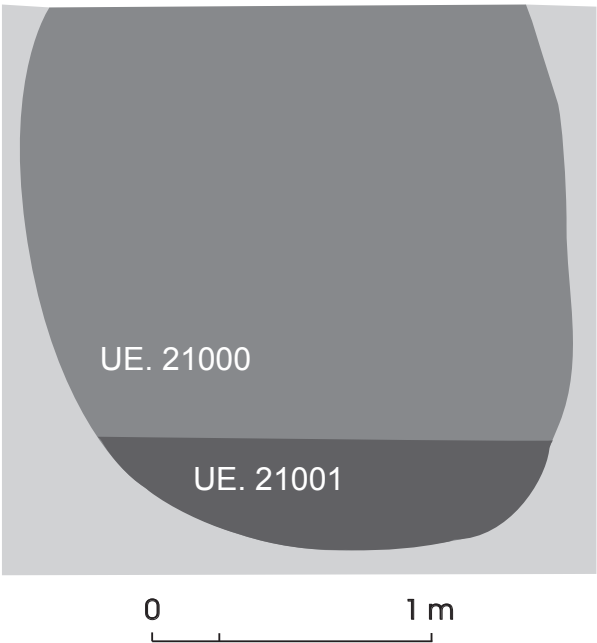


Fig 76. Secció de la sitja 21

Situada al terç occidental del jaciment, a tocar de les sitges 18 i 19, va aparèixer amb la boca capolada com a conseqüència del traçat de la variant en aquest punt.

L'excavació deixà al descobert un dipòsit cilíndric, amb les parets i el fons lleugerament còncaus, amb una fondària de 150 cm, un diàmetre màxim de 140 cm amidat a la zona central, 50 a la inferior i 130 a la superior, la qual cosa apunta el tancament de la sitja.

Fig 77. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 20 per fragments i individus

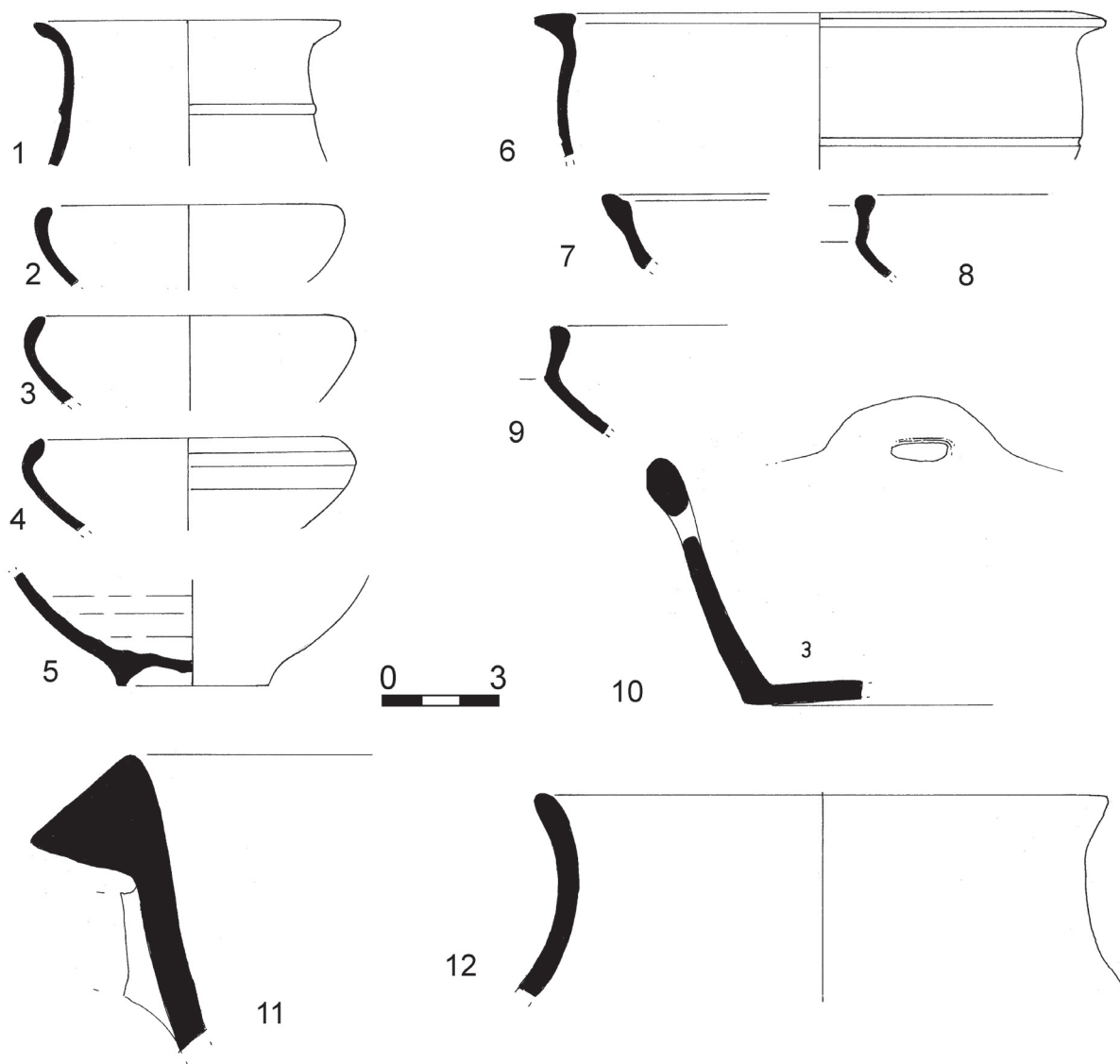


Fig 78. Sitja 21. Ceràmica fina ibèrica: 1) got bicònic D-I/III, 2 a 4) escudelles B, 5) got bicònic, 6) bol de la forma L, 7) forma indeterminada i 8 i 9) escudelles A-III, 10 i 12) ceràmica de cuina feta a mà, 11) àmfora grecoitàlica.

L'interior era farcit per una capa d'argila marró (UE 21000) on es barrejava pedruscall de pissarra i material ceràmic en abundància.

Els inventaris van registrar un total de 1.029 fragments ceràmics i 6 restes de fauna.

El material recollit és prou eloqüent ja que permet datar el moment d'amortització de la sitja cap al 190/170 aC. La vora d'una àmfora grecoitàlica assimilable al tipus Lyding-Will D ens dóna una primera aproximació cronològica

Fig 79. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 21 per fragments i individus

| Sitja 21                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 1.029     | %       | 64        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 0,10 %  | 1         | 1,56 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 357       | 34,69 % | 46        | 71,88 % |
| Àmfora ibèrica                    | 671       | 65,21 % | 17        | 26,56 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |



de la primera meitat del segle II aC (Lyding-Will, 1982, 338-356). No obstant això, serà la producció autòctona la que ajusti els paràmetres. La ceràmica fina de taula ve marcada pel domini de les produccions de la costa catalana tant grises com oxidades. El repertori força complet el situa molt a prop del de les sitges 13 i 8 (200/180 aC) com a límit per dalt i de la 19 (170/150 aC) per la banda baixa. S'hi palesa la presència del got bicònic D-I/III i de l'escudella A-IIIE, com a les sitges 8 i 13, tendència que ve reforçada per l'absència del got bicònic D-III, documentat per primera vegada a la sitja 58 (180/160 aC). En sentit contrari, s'hi argumenta la identificació d'un exemplar del bol L, una peça molt minoritària però que també es troba documentada a la sitja 19, i l'absència del got D-I, que encara es registra a les sitges 13 i 7. Dels raonaments ara exposats es desprèn que la forquilla cronològica de la sitja 34 ha de ser posterior a la de les sitges 13 i 8 i anterior a la de la 19 i, fins i tot, de la 57.

La ceràmica indigeta de pintura blanca és l'única amb decoració pintada de tot el conjunt que, amb el petit percentatge de freqüentació (dos bocins probablement pertanyents al mateix recipient), es pot considerar com un element residual. Poc més nombrosa és la ceràmica de cuina però, en canvi, aporta dades notables. Hi predominen les olles tornejades de perfil en essa i fons pla com en les sitges precedents. Altrament s'hi conserva bona part d'una cassola fabricada a mà, més aviat baixa, amb el cul pla i amb nanses contraposades col·locades verticalment sobre el llavi. La vèiem inicialment a la sitja 29 (190/170 aC) amb un trosset escadusser de vora i, després d'un lapse de temps (manca a les sitges 58 i 19), la retrobem a les sitges de la segona meitat del segle II aC (vegeu les sitges 4 i 84).

La ceràmica comuna ibèrica mostra un repertori formal pobríssim que no admet cap valoració. Tanmateix, es va fer una ullada global dels bocins exhumats que va confirmar la pràctica extinció de les pastes bicolors. El fenomen es repetia a la sitja 29 i a la 34 (190/170 aC). Podria ser la culminació

d'un procés iniciat temps abans i accelerat a partir dels primers anys del segle II aC.

Cronologia del farciment: 190-170 aC.

Sitja 22

Era una fossa semiglobular molt malmesa que havia estat oberta al subsòl argilós i que es trobava a la meitat occidental del jaciment.

Se'n conservava la meitat inferior, amb una fondària de 92 cm. El diàmetre màxim, situat a l'extrem superior de la sitja, arribava als 180 cm, i el diàmetre del fons, als 110 cm.

El farciment estava format per un únic estrat (UE 22000) de pissarres de dimensions considerables barrejades amb terra argilosa vermella. Entre el material exhumat es van comptabilitzar 320 fragments ceràmics. També es documentà 1 fragment de ferro i 2 mol·luscs, que sumaven un 1 % del total d'objectes recuperats a l'interior de la sitja.

La presència de contenidors itàlics juntament amb la troballa d'un fragment de càlat ibèric pintat donaven un context del segle II aC per al moment d'abandonament de la sitja.

Cronologia del farciment: 150-80 aC.



Fig 80. Sitja 22

| Sitja 22                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 320       | %       | 18        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 149       | 46,56 % | 13        | 72,22 % |
| Àmfora ibèrica                    | 153       | 47,81 % | 2         | 11,11 % |
| Àmfora d'importació               | 18        | 5,62 %  | 3         | 16,67 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 81. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 22 per fragments i individus



Sitja 23

Sitja situada a tocar de la 12 al sector occidental del jaciment. Va ser descoberta amb la boca escapçada. Com la pràctica totalitat del sitjar, havia estat oberta als llims grocs del subsòl de la zona.

Era una fossa de parets rectes i fons pla. Se'n conservava, probablement, la meitat inferior, amb un diàmetre superior de 170 cm, un de central de 176 i una fondària de 124 cm.

Estava colgada per un sediment de terres vermelloses, compactes i amb pedres petites i mitjanes (UE 23000) que va aportar 62 fragments ceràmics, amb 8 individus. No hi van aparèixer altres tipus de material.

El conjunt ceràmic proporciona una datació laxa del segle II aC sense precisions, que es fonamenta en la troballa de 2 fragments d'àmfora itàlica informes. El material ibèric confirma la cronologia però tampoc és gaire explícit (23 bocins de comuna, 1 de grisa de la costa catalana i 4 de ceràmica de cuina).

Cronologia del farciment: 200-100 aC.



Fig 82. Sitja 23

Sitja 24

La sitja 24 està situada a la meitat occidental del jaciment. En el moment de la seva excavació estava pràcticament destruïda. Havia estat oberta als llims grocs del lloc.

Era un dipòsit de parets gairebé rectes i fons pla del qual es conservava poca cosa més que la base.

Es detectà un únic estrat de farciment intern (UE 24000) que estava format per una terra de color vermellós, compacta.

Es van recollir 288 fragments ceràmics. També es documentà 1 resta de fauna.

La ceràmica està formada majoritàriament per fragments informes de ceràmica comuna i àmfora ibèrica, a més d'alguns bocins de ceràmica grisa de la costa catalana, de pasta clara i de cuina. Les úniques importacions presents són dos fragments informes d'àmfora ebusitana. La ceràmica no permet acotar la cronologia d'obliteració.

Cronologia del farciment: indeterminada.

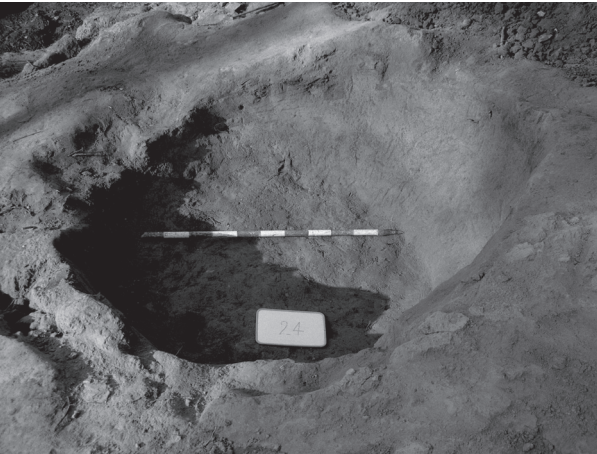


Fig 83. Sitja 24

Fig 84. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 23 per fragments i individus

| Sitja 23                          | Fragments |         | Individus |        |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|--------|
| Total                             | 62        | %       | 8         | %      |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |        |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 28        | 45,16 % | 6         | 75 %   |
| Àmfora ibèrica                    | 32        | 51,61 % | 1         | 12,5 % |
| Àmfora d'importació               | 2         | 3,23 %  | 1         | 12,5 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |        |

| Sitja 24                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 288       | %       | 14        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 78        | 27,09 % | 9         | 64,30 % |
| Àmfora ibèrica                    | 208       | 72,22 % | 4         | 28,56 % |
| Àmfora d'importació               | 2         | 0,69 %  | 1         | 7,14 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 85. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 24 per fragments i individus

### Sitja 25



Fig 86. Sitja 25

La sitja 25 estava oberta als llims grocs de la meitat meridional del jaciment.

Es conservava la base del dipòsit de parets cònques i fons pla, amb 50 cm de fondària i 120 cm de diàmetre pres a la superfície, coincidint amb el diàmetre màxim.

El farciment intern (UE 25000) contenia una terra argilosa de color marró fosc, molt compacta i neta, sense intrusions ni material arqueològic, llevat d'un pondus.

Cronologia del farciment: indeterminada.

### Sitja 26

Situada al terç occidental del jaciment, com la resta de sitges del jaciment va ser descoberta amb la part superior escapçada. Havia estat oberta a les argiles vermelles del lloc.

Era un dipòsit de fons pla, lleugerament ovoide. El diàmetre superior i màxim amidava 160 cm. Pel que fa a la profunditat, era de 90 cm.

El farciment intern (UE 26000) el constituïa una terra argilosa de color marró vermellós amb moltes pissarres de dimensions variables.

El material arqueològic exhumat fou escàs: s'hi comptabilitzaren 224 fragments. A banda dels fragments ceràmics, no va aparèixer material de cap altre tipus.

Les úniques importacions se centraven en 11 fragments d'àmfora itàlica i 1 d'àmfora púnica. La ceràmica ibèrica constituïa la resta del material, amb 106 fragments d'àmfora ibèrica, 95 de ceràmica comuna, 7 de grisa de la costa catalana i, finalment, 4 de ceràmica de cuina. Els criteris de datació els proporcionava l'àmfora itàlica, que donava un context de la segona meitat del segle II aC sense matisacions.

Cronologia del farciment: 150-100 aC.

### Sitja 27

Situada a la meitat est del jaciment, molt a prop de les sitges 23, 25, 28 i 32, havia estat construïda als llims grocs i les terres vermelloses.

Tenia forma globular i se'n conservava una fondària de 184 cm. El diàmetre superior i màxim

| Sitja 26                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 224       | %       | 12        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 106       | 47,32 % | 8         | 66,66 % |
| Àmfora ibèrica                    | 106       | 47,32 % | 2         | 16,67 % |
| Àmfora d'importació               | 12        | 5,36 %  | 2         | 16,67 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 87. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 26 per fragments i individus

Fig 88. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 27 per fragments i individus

| Sitja 27                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 11        | %       | 5         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 7         | 63,63 % | 4         | 80 % |
| Àmfora ibèrica                    | 4         | 36,37 % | 1         | 20 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

conservat arribava als 204 cm, i el diàmetre del fons mesurava 60 cm.

Estava tapada per una terra argilosa marró, amb presència gairebé exclusiva de pissarres de dimensions força grans (UE 27000).

El material recollit fou molt escàs: només s'hi comptabilitzaren 11 fragments ceràmics i 1 de ferro, que van resultar insuficients per datar el moment d'abandonament.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 28

Situada a la meitat occidental del jaciment i oberta als llims grocs, estava tallada per la sitja 34.

Es perfilà amb les parets còncaves i amb el fons arrodonit. De 70 cm de profunditat màxima i un diàmetre superior i màxim de 100 cm.

El farciment contenia un estrat unitari (UE 28000) de terres vermelloses amb inclusió de pissarres de mides molt petites i va proporcionar un total de 85 fragments ceràmics i 1 peça discoïdal de terrissa.

Entre els materials ceràmics destacava un bocí sense forma de vernís negre àtic. La resta del contingut es podia adscriure a ceràmiques de producció local. Hi destacava la grisa de la costa catalana amb bicònics D-I de nansa de rodet bastant plana i amb fons corbats còncaus, recurrents a les sitges de la primera meitat del segle III aC. El broc de bec d'ànec d'una gerra de comuna ibèrica ens situava en el mateix context.

Fig 89. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 28 per fragments i individus

| Sitja 28                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 85        | %       | 9         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 1,17 %  | 1         | 11,11 % |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 62        | 72,95 % | 7         | 77,78 % |
| Àmfora ibèrica                    | 22        | 25,88 % | 1         | 11,11 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Pel material esmentat, la cronologia se situa de manera imprecisa en el segle III aC.

Cronologia del farciment: 300-200 aC.

Sitja 29

Situada a prop del centre del jaciment, va aparèixer amb la boca escapçada per la maquinària que havia obert el camí provisional de la variant en aquest indret. La sitja havia estat construïda en argiles vermelles tot i que en cotes superiors ja apareixen els típics llims grocs de la zona. Per ponent, estava parcialment tallada per una sitja posterior, la 45, amb una datació estimada del 150/75 aC.

Era una fossa de secció globular amb les parets còncaves i el fons lleugerament còncau. Es conservava una profunditat màxima de 140 cm i un diàmetre de 161 cm amidat a l'espai central. Els diàmetres de les parts superior i inferior amidaven 153 i 50 cm, respectivament.

En el farcit es detectaren dues capes de sediment superposades. La més antiga (UE 29001) reblia pràcticament la meitat inferior. Estava formada per una terra llimosa, estèril, flonja, molt homogènia i d'aspecte similar al del subsòl del terreny, fet que va influir per interpretar-la com una sedimentació per escorrentia de pluges. Per sobre i fins a arribar a la superfície, s'hi descobria un nou estrat (UE 29000) d'argila marró barrejada amb pedruscall esquistós que donà la totalitat del material arqueològic de la sitja: 1.024 fragments. A banda dels atuells ceràmics, es van recuperar 6 restes de fauna i 2 discs de terrissa.

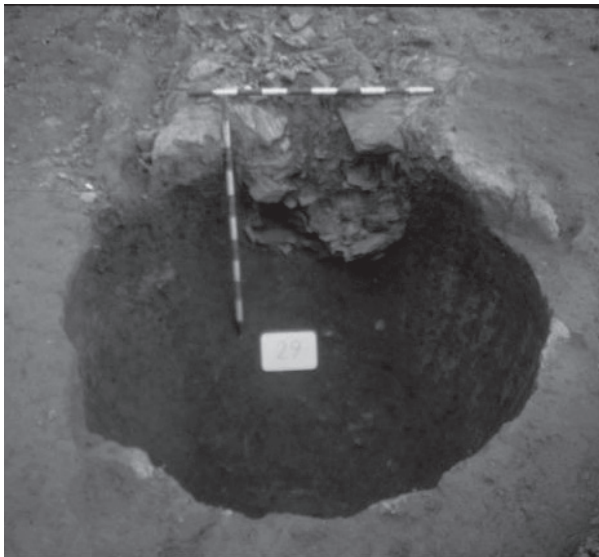


Fig 90. Sitja 29

La datació del colgament de la sitja s'ha fixat dins el primer terç del segle II aC (190/170 aC). És molt semblant a la proposada per a les sitges 13, 8 i 34, amb les quals manté una relació que s'evidencia sobretot a partir dels contextos ceràmics de producció ibèrica, que dibuixen, gairebé calquen, el mateix repertori. Només es desmarquen per petits detalls, que són els que han prevalgut en els matisos cronològics.

De les àmfores importades, entre les quals no ha estat possible identificar cap forma, destacarem la presència dels contenidors grecoitàlics, ja que al Bosc del Congost se'ls documenta des del darrer terç del segle III aC (sitges 116 i 3) i sobretot a partir dels darrers anys de la centúria.

Dins la ceràmica fina de taula, el percentatge més alt se l'emporta la grisa de la costa catalana seguida de la costa catalana oxidada, amb el 17 %. En el repertori formal hi trobem escudelles A-III i B i el got bicònic D-I/III, localitzat només a les sitges 13, 8, 21 i 58, amb una cronologia global del 200/160 aC. En canvi hi manca el got bicònic D-I, que a les sitges 13 i 8 encara s'hi documentava. Altres elements que ajuden a situar el context del colgament de la sitja els trobem en

el solc circular del cul. Hi és freqüent però no pas general. Això pot indicar un estadi primerenc dins el segle II aC. La relativa abundància de mamellons decoratius en els gots bicònics també dóna bons indicis perquè, malgrat trobar-ne en exemplars molt antics, apareixen sobretot entre el darrer terç del segle III aC i les primeres dècades del següent.

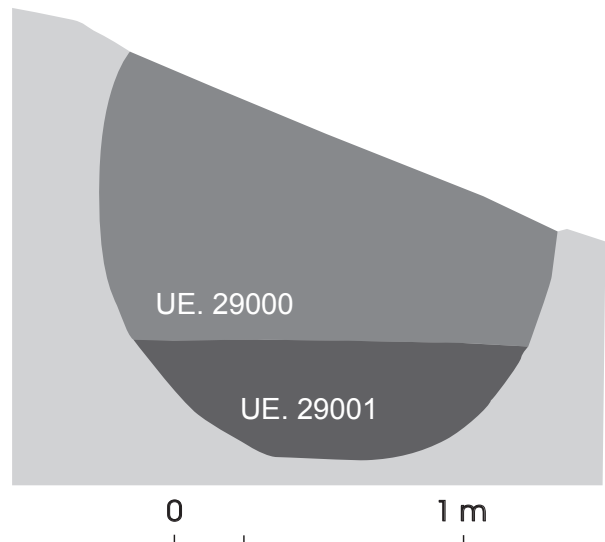


Fig 91. Secció de la sitja 29

La comuna ibèrica presenta unes gerres de secció bitroncocònica amb la vora ametllada o engruixida i penjant molt semblants a les que es veien des de mitjan segle III aC al Bosc del Congost. La ceràmica de cuina també continua amb la tradició de les sitges del segle III aC. Són aquelles olles estretes i altes de perfil en essa i base plana majoritàriament fabricades en el torn. Tanmateix se'ns revela un element nou que no apareixia en cap de les sitges estudiades fins ara. Es tracta d'una cassola baixa de fons pla que duu dues nanses de secció quadrada contraposades i aixecades verticalment sobre el llavi. Malauradament, només es conserva un fragment de la nansa, però resulta tan característica que s'ha pogut identificar amb facilitat. És un signe de modernitat respecte de la 13, la 8 i la 34 perquè

| Sitja 29                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 1.024     | %       | 48        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 658       | 64,25 % | 40        | 83,36 % |
| Àmfora ibèrica                    | 354       | 34,57 % | 6         | 12,48 % |
| Àmfora d'importació               | 12        | 1,18 %  | 2         | 4,16 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 92. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 29 per fragments i individus



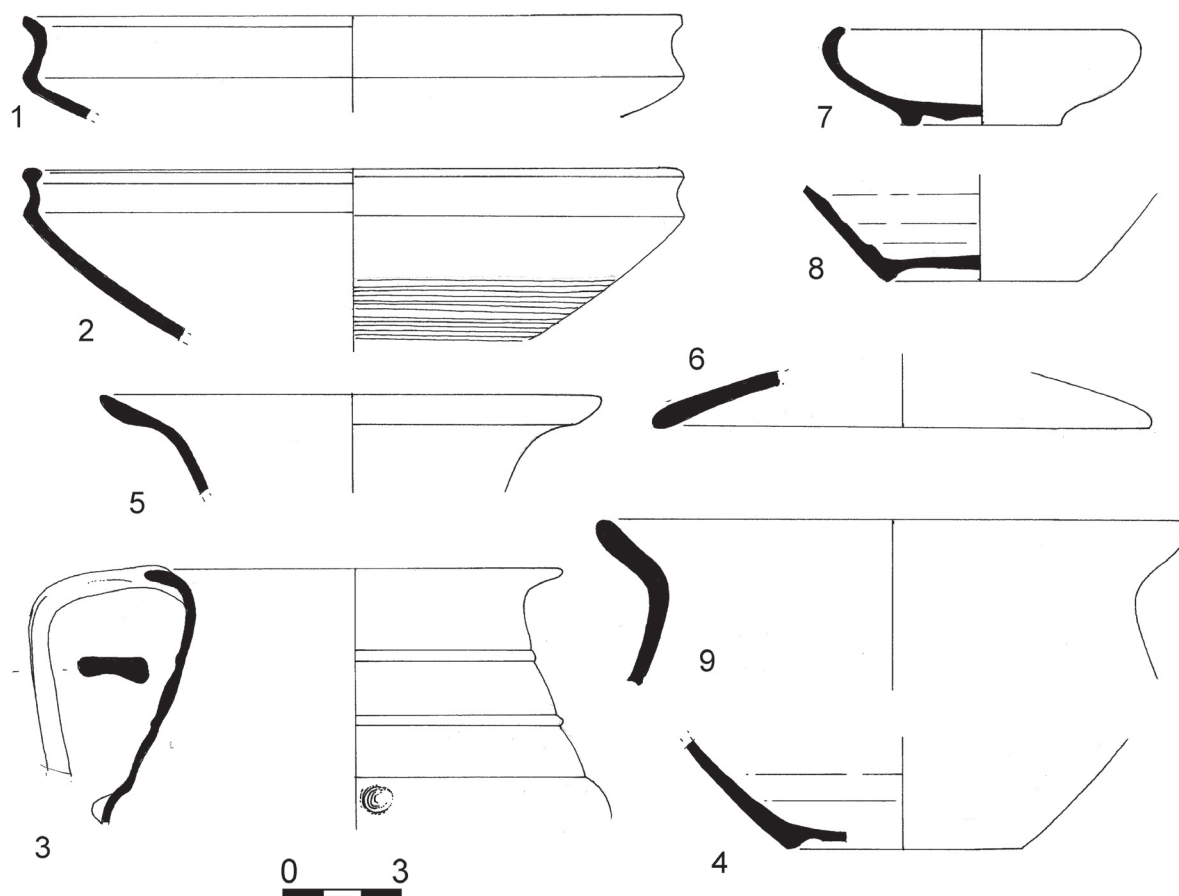


Fig 93. Sitja 29. Ceràmica fina ibèrica: 1 i 2) escudelles A-III, 3 i 4) gots bicònics D-I/III, 5) forma indeterminada, 7) escudella B i 8 ) got bicònic indeterminat, 6 i 9) ceràmica de cuina feta a mà.

només es troba a partir de la sitja 19 (170/150 aC) en endavant.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Cronologia del farciment: 190-170 aC.

### **Sitja 30**

Sitja situada al sector central del jaciment i oberta als llims grocs i les terres vermelles. Li mancava la boca pels treballs de la carretera.

Presentava una forma ovoide, de parets i fons ben còncaus. El diàmetre màxim se situava al mig de la fossa. La fondària conservada arribava als 165 cm; el diàmetre superior i màxim, als 150, i el de la base, als 109 cm.

Estava farcida per una terra argilosa marró (UE 30000).

No va donar material.

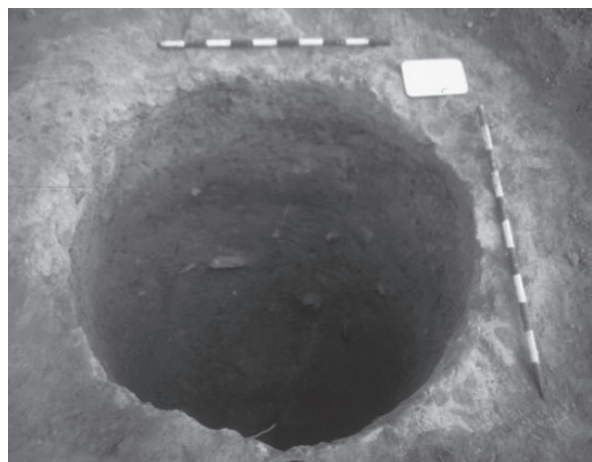


Fig 94. Sitja 30

Sitja 31

Fossa situada a la meitat occidental del jaciment. Oberta als llims grocs i argiles vermelles, es trobava molt a tocar de la sitja 20.

De forma cònica i base plana, va aparèixer amb la part superior escapçada. La fondària amidava 129 cm; el diàmetre inferior, 97 cm, i el màxim, a prop de la superfície, 190.

El farciment intern (UE 31000) el formaven argiles marrons, compactes, amb fragments de pissarra de dimensions petites.

Es van recollir fins a 156 fragments ceràmics. Durant l'excavació es va localitzar un fragment de pedra volcànica que, juntament amb altres de la sitja 20, forma una part d'un molí de mà.

No s'hi van registrar importacions de cap mena, però sí 100 fragments de ceràmica comuna ibèrica, 43 d'àmfora ibèrica, 3 de ceràmica de la costa catalana i 10 de ceràmica de cuina. En tot cas, aquest fet estratigràfic ajuda a precisar un xic la cronologia que donava la ceràmica del reompliment i situar-lo en un moment imprecís del segle II aC.

Cronologia del farciment: 200-100 aC.

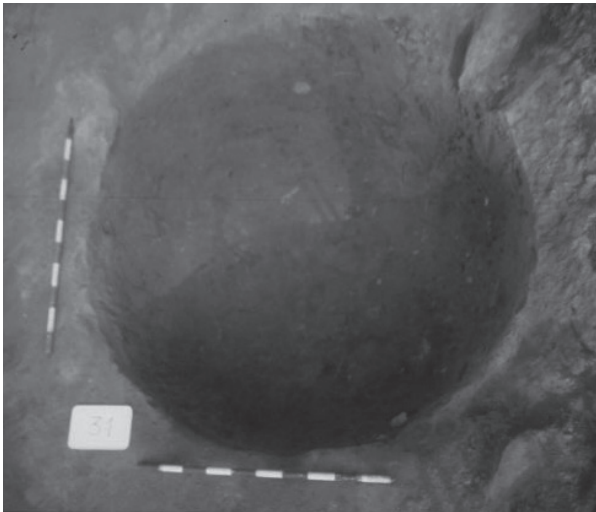


Fig 95. Sitja 31

Sitja 32

També situada al sector més occidental del jaciment. Oberta als llims grocs i les argiles vermelles de la zona.

L'excavació deixà al descobert un dipòsit lleugerament globular, amb fons pla, del qual es conservava la meitat inferior. Els diàmetres central i inferior oscil·laven entre els 175 i els 130 cm, i la fondària arribava als 120 cm.

El reompliment intern alternava la terra argilosa marró amb bosses de llims grocs, molt probablement caigudes de les parets de la boca (UE 32000).

L'excavació del farciment de la sitja va aportar 180 fragments ceràmics.

El moment de l'abandonament es va datar a partir de la troballa d'una vora d'àmfora cartaginesa del tipus Mañá D (T.5.2.3.1 o T.5.2.3.2) (Ramon, 1995, 198-199). La cronologia de les dues formes coincideix en una forquilla del darrer terç del segle III aC i el primer del segle II aC. La resta del conjunt ceràmic va fer inclinar la balança cap al segle III aC. S'hi descobria ceràmica indigeta de pintura blanca, ibèrica pintada antiga i escudelles A-I de grisa de la costa catalana. La comuna ibèrica presentava unes gerres de llavi penjant i perfil angulós semblants a les que es veien a les sitges de la segona meitat del segle III aC (vegeu les sitges 43, 116 i 12).

Cronologia del farciment: 240-200 aC.

Sitja 34

Situada a la meitat occidental del jaciment, havia estat oberta als llims grocs i les argiles vermelles de la zona. Per la banda de migdia, retallava una sitja anterior, la 28, que també es trobava molt malmesa.

Sitja amb les parets i el fons còncaus, amb una fondària aproximada de 110 cm, un diàmetre inferior de 35 cm i un diàmetre central de 169 cm.

| Sitja 31                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 156       | %       | 10        | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 113       | 72,44 % | 9         | 90 % |
| Àmfora ibèrica                    | 43        | 27,56 % | 1         | 10 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

Fig 96. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 31 per fragments i individus



Fig 97. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 32 per fragments i individus

| Sitja 32                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 180       | %       | 11        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 105       | 58,33 % | 7         | 63,64 % |
| Àmfora ibèrica                    | 73        | 40,55 % | 2         | 18,18 % |
| Àmfora d'importació               | 2         | 1,12 %  | 2         | 18,18 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

L'interior estava farcit per una terra argilosa fosca (UE 34000) on s'exhumaren 745 fragments ceràmics; una quantitat notable si es té en compte la poca potència de l'estrat. Entre altres tipus de material es recuperaren 4 fragments de fauna, 7 discs de terrissa i 1 tortera, que sumaven un 2 % del total del material comptabilitzat en el farciment de la sitja.

La laxitud cronològica de la sitja 28 (300/200 aC) deixava poc crèdit al *terminus post quem* que donava per a la sitja 34. No obstant això, les mateixes importacions s'encarregaven de confirmar-la, tot establint un límit que no podia pujar més enllà del 200 aC ni baixar per sota del 160/150 aC. Deixant de banda una nansa de ceràmica àtica, més antiga, hi destacava un bocí informe de campaniana B calena, probablement de la fàcies antiga. Conjuntament amb la vora d'una àmfora grecoitàlica assimilable al tipus Lyding-Will D (Lyding-Will, 1982, 338-356), quedava clar que la datació del farcit s'havia de centrar dins la primera meitat del segle II aC. Altrament, l'esquerdís del llavi d'un plat de la forma 23 de Lamboglia de campaniana A i la identificació d'una àmfora púnica ebusitana PE-16 (T.7.1.3.1) deixaven entreveure la possibilitat que el reompliment s'hagués produït en el primer terç del segle II aC (Ramon, 1995, 223; Sanmartí i Principal, 1998, 209).

Ha estat la ceràmica local la que ha permès acotar el farciment de la sitja entre la segona i la tercera dècada del segle II aC (190/170 aC). En aquest aspecte, excel·leix la vaixel·la fina autòctona. Tot i l'austeritat dels percentatges, amb el 5,1 %, es recullen prou formes per albirar un panorama molt similar al de les sitges 13 i 8

(200/180 aC), 29 i 21 (190/170 aC) i 58 (180/160 aC), llevat d'aquesta darrera, totes situades a la meitat meridional del jaciment. El got identificat és el D-I amb algunes variants rabassudes que es documenten ja a la sitja 3 (220/200 aC) però també a la 58 (fig. 212, 1). No hi apareix el D-I/III, ben representat a les sitges 8 i 13, però tampoc el D-III, que sorgeix per primera vegada a la 57. Entre les escudelles es detecten la A-I, la B, la A-III i, en procés regressiu, la A-VIII o el bol de fons umbilicat. Finalment, cal ressenyar l'absència de l'escudella A-IIIE, perceptible a les sitges 3, 13 i 7. De totes aquestes disquisicions es pot extrapolar la certesa que la sitja 34 es va colgar lleugerament més tard que les sitges 13 i 8 però també abans que la 57. Això la fa coincidir en el temps amb la sitja 29, tot i que encara podria ser més moderna.

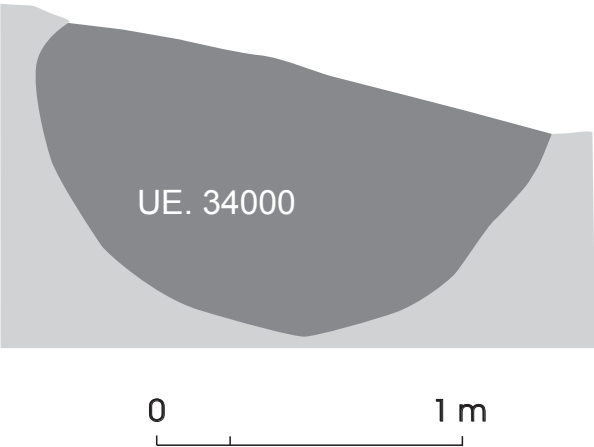


Fig 98. Secció de la sitja 34

Fig 99. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 34 per fragments i individus

| Sitja 34                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 745       | %       | 44        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 3         | 0,40 %  | 3         | 6,83 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 519       | 69,67 % | 36        | 81,82 % |
| Àmfora ibèrica                    | 217       | 29,12 % | 2         | 4,54 %  |
| Àmfora d'importació               | 5         | 0,68 %  | 2         | 4,54 %  |
| Indeterminats                     | 1         | 0,13 %  | 1         | 2,27 %  |

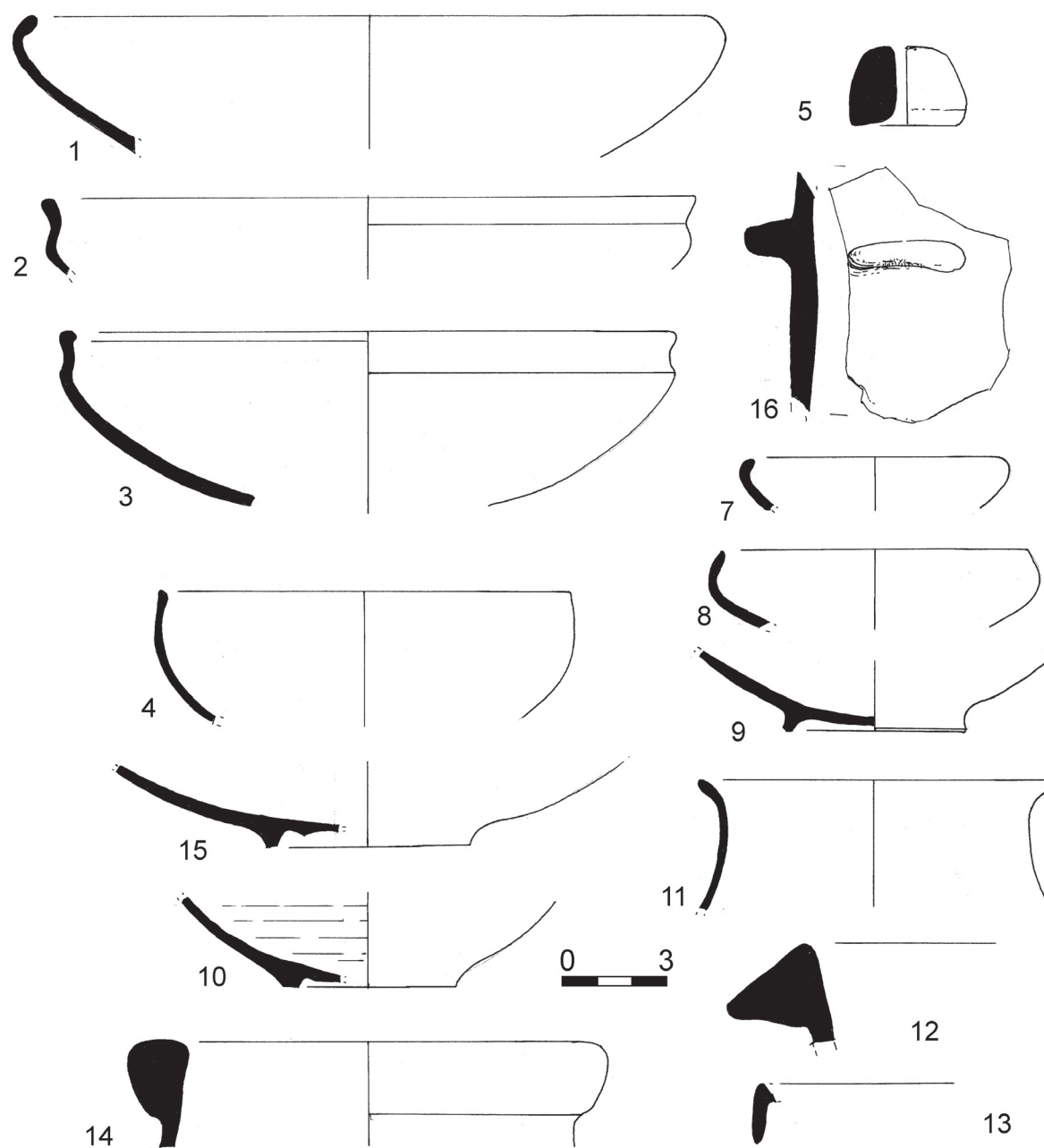


Fig 100. Sitja 34. Ceràmica fina ibèrica: 1) escudella A-I, 2 i 3) escudelles A-III, 4) escudella A-VIII, 5) tortera, 7 i 8) escudelles B, 9, 10 i 11) gots bicònics i 15) escudella indeterminada, 16) ceràmica de cuina feta a mà, 12) àmfora grecoitàlica, 13) campaniana A, 14) àmfora púnica d'Eivissa.

La comuna ibèrica, malgrat detenir el 60 % del material inventariat, ha donat poc joc. Són escasses les formes conservades que dibuixen unes vores penjants i gruixudes que segueixen la línia del que ha aparegut a les sitges 3, 8, 13 o 29, és a dir, des de finals del segle III aC. Les característiques tècniques també són les pròpies del context, on es detecta l'absoluta desaparició de les pastes bicolors o l'aparició purament marginal de la tècnica de les engalbes aplicades, on es barreja una tonalitat diferent sobre l'argila mare del recipient.

La ceràmica de cuina continua amb les olles estretes i de base plana de llarga tradició al poblament ibèric de Sant Julià de Ramis. Les d'aquest conjunt estan preferentment modelades a mà i presenten agafadors o decoracions amb mamellons.

Cronologia del farciment: 190-170 aC.

Sitja 35

Situada al terç occidental del jaciment, havia estat oberta als llims grocs i les terres vermelles pròpies de la zona. Va aparèixer amb la part superior escapçada i lleugerament tallada per la banda de ponent per la sitja 5.

De forma ovoide, presentava 174 cm de diàmetre central, 162 de diàmetre inferior i 115 de profunditat conservada.

Durant l'excavació del farcit intern es van detectar fins a tres nivells de sediment diferenciats. De dalt a baix, el primer el formava una terra molt dura, amb pedruscall molt menut i poc material arqueològic (UE 35000). Per sota s'hi descobria un estrat de pedres de mida petita i mitjana, barrejades amb terra (UE 35001), i al fons, una terra argilosa de color marró, flonja, amb carbons i poques pedres (UE 35002).

Els 118 fragments ceràmics inventariats procedien tots de l'estrat superior del farciment. També es documentà 1 resta de fauna i 1 mol·lusc.

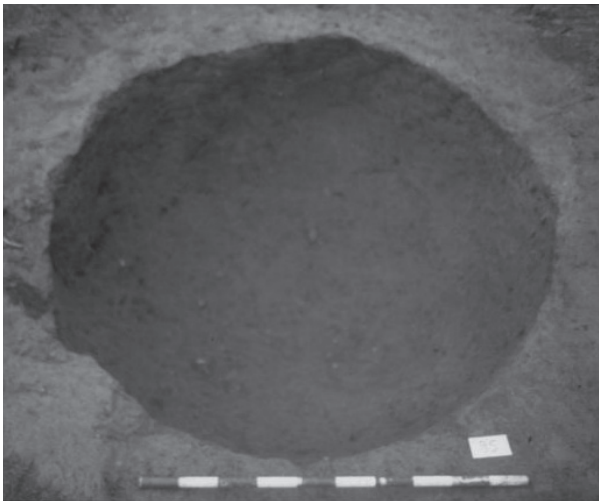


Fig 101. Sitja 35

Els dos bocins d'àmfora itàlica permetien situar el context cronològic cap al segle II aC, fet que confirmava el seu retall per la sitja 5, que, malgrat tot, tampoc ajuda a precisar gaire la cronologia, ja que aquesta té una datació del 170/130 aC.

Cronologia del farciment: 200-100 aC.

Sitja 36

Fossa situada al sector central del jaciment i oberta als llims groguencs del subsòl. Com la major part de les altres sitges del camp, es va trobar sense el tram superior a causa del moviment de terres que va comportar la construcció de la variant en aquest punt.

Malgrat això, encara es podia resseguir el perfil de la sitja, que descrivia una secció globular, amb les parets lleugerament còncaves i el fons quasi pla. Se'n conservava més o menys la meitat, amb una fondària màxima de 116 cm i un diàmetre de 142 cm mesurat arran de la superfície, que alhora era el màxim.

El farcit intern estava format per unes terres netes, clares i poc compactes. Només s'hi va documentar un estrat (UE 36000).

Fig 102. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 35 per fragments i individus

| Sitja 35                          | Fragments |         | Individus |        |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|--------|
| Total                             | 118       | %       | 16        | %      |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |        |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 61        | 51,69 % | 12        | 75 %   |
| Àmfora ibèrica                    | 54        | 45,76 % | 2         | 12,5 % |
| Àmfora d'importació               | 3         | 2,55 %  | 2         | 12,5 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |        |

| Sitja 36                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 226       | %       | 21        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 187       | 82,74 % | 19        | 90,48 % |
| Àmfora ibèrica                    | 30        | 13,27 % | 1         | 4,76 %  |
| Àmfora d'importació               | 9         | 3,99 %  | 1         | 4,76 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 103. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 36 per fragments i individus

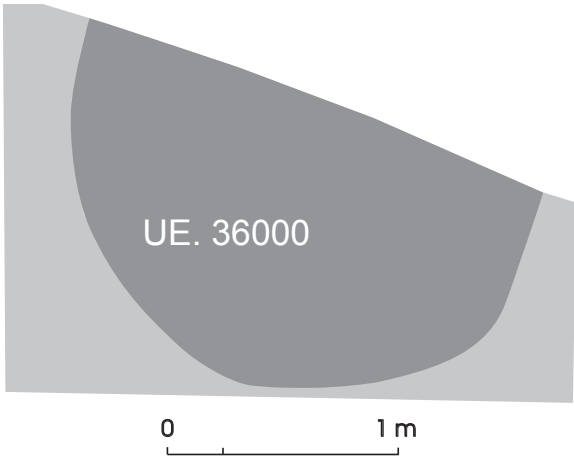


Fig 104. Secció de la sitja 36

La ceràmica recollida durant l'excavació fou més aviat escassa. S'hi van comptabilitzar un total de 226 fragments. També es documentaren 19 restes de fauna i 1 disc de terrissa, que significaven el 8 % del total del material recollit de l'interior del farciment.

La major part del material ceràmic s'hauria de classificar en el context autòcton ibèric. De fet, l'única importació constatada és la d'un individu d'àmfora púnica ebusitana del tipus T.7.1.2.1 i vuit fragments informes probablement del mateix envàs. La seva producció comença a finals del segle IV aC i perdura fins a la segona meitat del segle III aC (Ramon, 1995, 222). Mancats d'altres elements, el moment d'obliteració de la sitja no es pot precisar, però

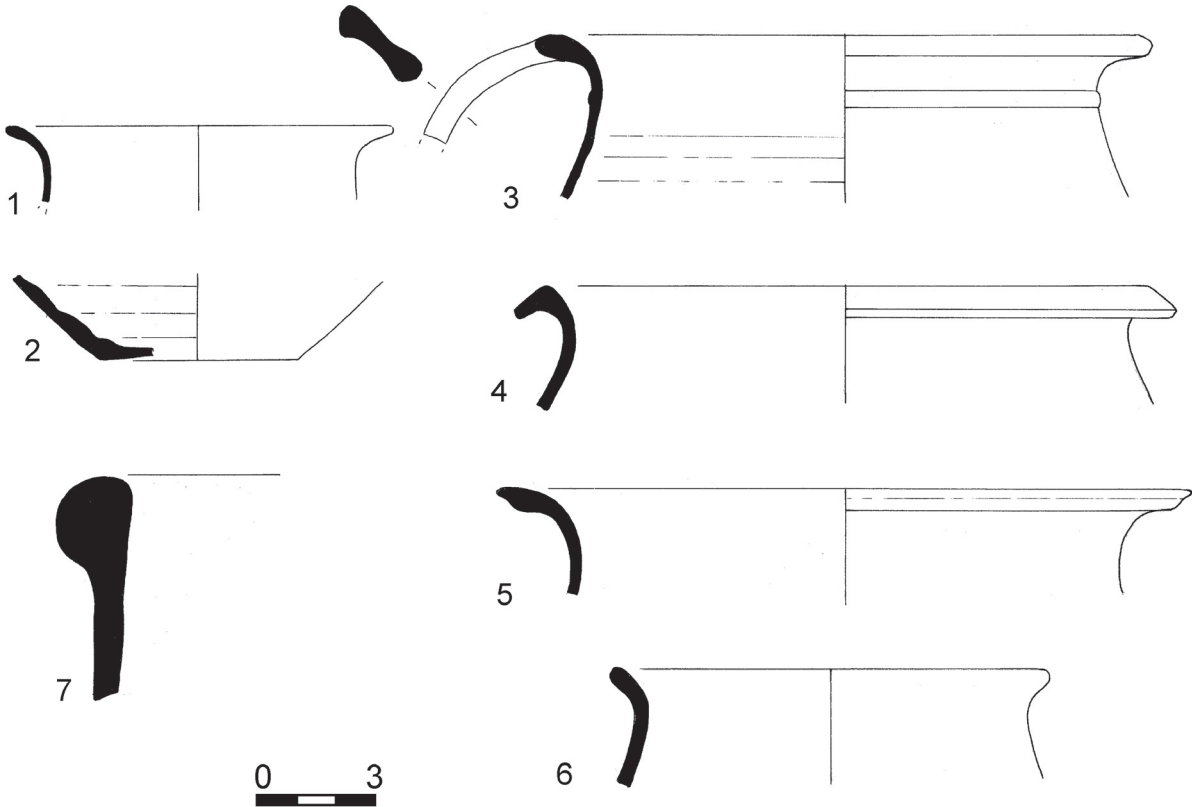


Fig 105. Sitja 36. 1 a 3) Ceràmica fina ibèrica: gots bicònics D-I i got D-V, 4 i 5) ceràmica comuna ibèrica, 6) Ceràmica de cuina a torn, 7) àmfora púnica d'Eivissa.

Fig 106. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 37 per fragments i individus

| Sitja 37                          | Fragments |        | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|--------|-----------|---------|
| Total                             | 8         | %      | 3         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |        |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 5         | 62,5 % | 2         | 66,66 % |
| Àmfora ibèrica                    | 3         | 37,5 % | 1         | 33,33 % |
| Àmfora d'importació               |           |        |           |         |
| Indeterminats                     |           |        |           |         |

el conjunt ceràmic el situa en aquest període, probablement a l'entorn de la primera meitat del segle III aC.

La ceràmica grisa de la costa catalana, amb 40 fragments i 8 individus, representa el 17,6 % del total. Les formes documentades són l'escudella A-I, una altra escudella probablement de la forma B encara que el diàmetre de vora és una mica gros per a aquesta forma (9 cm) (Barberà, Nolla i Mata, 1993). També esmentarem un parell de gots bicònics de parets llises equivalents a la forma D-I i, finalment, una nansa d'escif. En general, són peces de petit format amb diàmetres de boca que no sobrepassen els 10 cm.

La ceràmica comuna ibèrica, amb 133 fragments, percentualment representa el 58,8 % del total d'aquest estrat. El material no difereix gaire del repertori habitual trobat als farcits de les sitges del segle III aC. S'hi poden descriure algunes gerres de llavi penjant.

La ceràmica de cuina és força minoritària. Amb 13 fragments, representa el 5,7 % del total. Hi ha dues vores d'urnes de pasta grollera, cuita reductora i modelades en el torn.

Cronologia del farciment: 300-240 aC.

### Sitja 37

Fossa situada al terç oriental del conjunt. Excavada en un subsòl de llims grocs i terres vermelles, es va descobrir amb la part superior escapçada pel camí superior de la variant nord.

Les parets rectes dibuixaven una sitja en forma de con. El fons era lleugerament còncau i el diàmetre màxim, 140 cm, se situava al fons de la sitja. La profunditat era de 130 cm.

El farciment intern estava format per un únic estrat de sediment (UE 37000) de terres vermelloses amb algun fragment de pissarra. Es van registrar 8 fragments ceràmics.

Cronologia del farciment: indeterminada.

### Sitja 38

Situada al sector central del jaciment, formava un gran conjunt amb les sitges 57, 73 i 74, que s'anaven retallant unes amb les altres. Havia estat oberta als llims groguencs del jaciment.

Fossa de forma ovoide, amb el perfil i el fons lleugerament còncaus. El diàmetre màxim, 196 cm, se situava al centre de la sitja. El tram superior estava escapçat, però tot i amb això es conservava una fondària de 248 cm. El diàmetre superior era de 152 cm, i el de la base, de 64.

L'estrat que la cobria (UE 38000) era un sediment totalment estèril de terres argiloses marrons, amb petits fragments de pissarra, molt esmicolats. Hi havia també alguna pissarra i algun còdol de dimensions més grans. Entre el farciment aparegueren restes de tova.

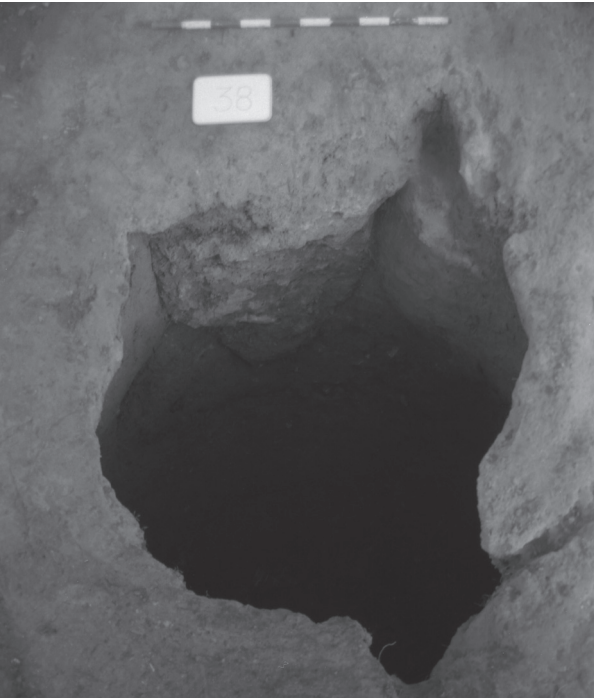


Fig 107. Sitja 38

No obstant això, atès que estava retallada per la sitja 57, datable entre el 275 i el 250 aC, gaudim d'un *terminus ante quem* que ens permet fixar el reompliment de la sitja entre aquest moment i, molt probablement, algun moment imprecís del segle IV aC, en el qual sorgeix aquest camp.

Cronologia del farciment: 400-275 aC.

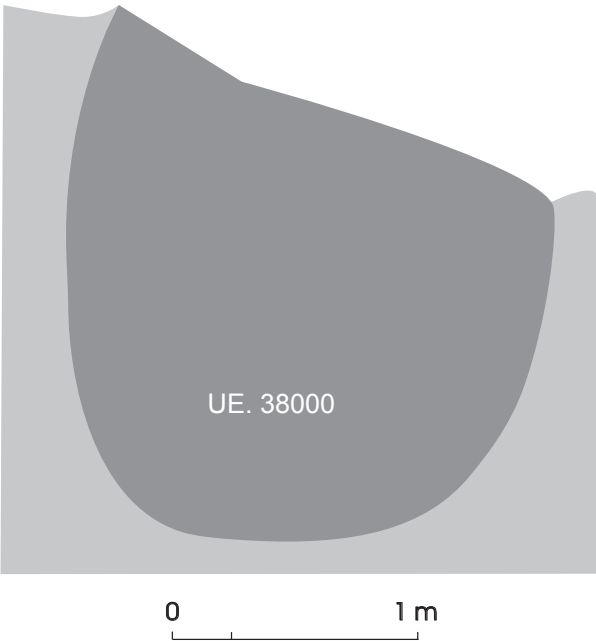


Fig 108. Secció de la sitja 38

Sitja 39

Situada a la zona central del sitjar, havia estat oberta en un subsòl de llims grocs i terres vermelloses.

Dipòsit ovoide de perfil i fons ben còncaus i diàmetre màxim, arran de la superfície del terreny, de 160 cm. Conservava una fondària de 140 cm.

El farciment intern el formava un únic sediment de terres marrons amb textura de sorra (UE 39000). L'excavació d'aquesta sitja va aportar 92 fragments ceràmics i 1 pondus.

Els 92 bocins esmicolats de ceràmica exclusivament ibèrica no van permetre aventurar cap cronologia.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 40

Ocupa part de l'espai central del jaciment. Va aparèixer amb la meitat superior capolada pel trànsit de la maquinària pesant durant les obres de la variant. Havia estat oberta als llims grocs i les terres vermelles.

L'excavació va delimitar una fossa de parets i fons còncaus. Presentava una profunditat màxima conservada de 230 cm i un diàmetre màxim a la superfície de 180 cm.

S'hi va distingir una seqüència estratigràfica de tres nivells superposats. El primer (UE 40000), situat arran de terra, es distingia per una argila marró barrejada amb pissarra esmicolada, en la qual apareixien agrupacions de pissarres més grans i còdols rierencs. Per sota (UE 40001) hi apareixia una terra llimosa, més clara, neta i homogènia que l'anterior. El darrer estrat (UE 40002) cobria directament el cul de la sitja. Es detectava per una argila encara més fina i clara que la dels estrats anteriors.

En el total de la sitja van aparèixer 931 fragments ceràmics, amb 39 individus. A més es registraren 27 restes de fauna, 3 fragments de tovet i 5 de terra cuita, que sumaven el 5 % del total del material comptabilitzat a la sitja. L'únic sediment que va donar material ceràmic destacable fou el més superficial (UE 40000), amb un total de 919 fragments ceràmics comptabilitzats, 23 restes de fauna i 5 fragments de terra cuita. L'estrat 40001 aportà 12 fragments ceràmics, 3 fragments de tovet i 4 restes de fauna. L'estrat 40002 no contenia material.

El gruix principal de la ceràmica es decanta cap a les produccions locals. Així, el 64,6 % correspon a l'àmfora ibèrica; el 28,1 %, a la comuna ibèrica, el 2,8 %, als atuells de cuina, i l'1,6 %, a la ceràmica fina de taula. Tot plegat

| Sitja 39                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 92        | %       | 7         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 47        | 51,09 % | 6         | 85,71 % |
| Àmfora ibèrica                    | 45        | 48,91 % | 1         | 14,29 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 109. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 39 per fragments i individus



suma el 97,2 %, que afegit a 4 fragments d'àmfora indeterminada computa el 97,6 % del total. El 2,4 % restant correspon a material d'importació, amb 2 elements d'àmfora púnica ebusitana, 1 de cartaginesa i 3 d'àmfora grecoitàlica.

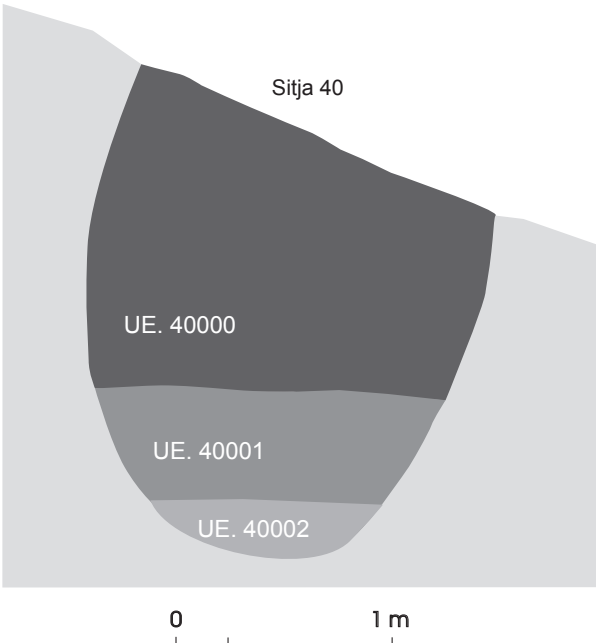


Fig 110. Secció de la sitja 40

La ceràmica fina de taula presenta un percentatge per sota del que se sol donar habitualment al Bosc del Congost. Tot i amb això, s'hi reconeixen les formes més comunes del segle III aC. Per ordre d'aparició, esmentem el got bicònic D-I, l'escudella B i l'escudella A-I de comuna de taula. Es troben a faltar l'escudella A-III, que és molt freqüent a la darrerria del segle III aC (vegeu la sitja 3) i el bol de fons umbilicat.

La ceràmica comuna aplega poques formes. Les vores presenten el llavi obert i penjant sense la motllura interna del llavi.

La ceràmica de cuina recull prou fragments per indicar el domini de la ceràmica tornejada. L'àmfora ibèrica, tot i ser nombrosa en fragments, és pobra en individus. Alternen les

pastes bicolors amb les monocromes, algunes molt similars a l'aspecte de la grisa de la costa catalana.

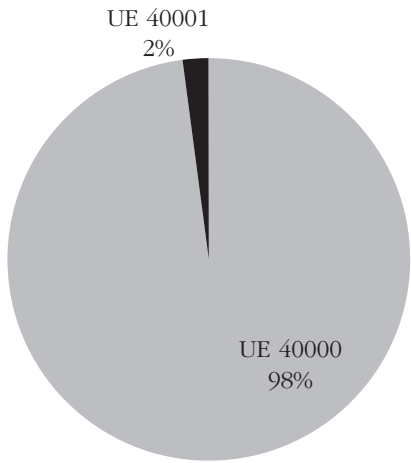


Fig 111. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 40

Malgrat la migradesa en ceràmica importada, s'han determinat alguns elements que aporten criteris cronològics específics. El més antic és una vora d'àmfora púnica ebusitana del tipus PE-15 (T.7.1.2.1) amb una datació de ple segle III aC (Ramon, 1995, 222). Més moderna és la vora conservada d'una àmfora cartaginesa del tipus Mañá D (T.5.2.3.1), amb una vigència acotada entre el darrer quart del segle III aC i el primer terç del segle II aC. Finalment cal esmentar la troballa d'àmfores grecoitàliques. Aquests contenidors arriben al nord-est de Catalunya en quantitats significatives a partir del darrer quart del segle III aC (Nieto i Nolla, 1989, 367-391). Tots els indicis exposats assenyalen l'amortització de la sitja a partir del darrer quart del segle III aC. La ceràmica de tradició ibèrica acaba reblant la dada i tanca per baix la cronologia fixant el límit cap al 200 aC.

Cronologia del farciment: 225-200 aC.

Fig 112. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 40 per fragments i individus

| Sitja 40                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 931       | %       | 39        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 0,11 %  | 1         | 2,56 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 322       | 34,59 % | 16        | 41,02 % |
| Àmfora ibèrica                    | 597       | 64,12 % | 14        | 35,90 % |
| Àmfora d'importació               | 7         | 0,75 %  | 4         | 10,26 % |
| Indeterminats                     | 4         | 0,43 %  | 4         | 10,26 % |

Sitja 41

Situada a la part central del jaciment, molt a prop de la sitja 38, li mancava tot el tram superior. Excavada als llims groguencs del subsòl.

La fossa presentava una forma bitroncocònica, amb les parets de la meitat superior força rectes i les de la meitat inferior ben còncaves, així com el fons. El diàmetre màxim. 144 cm, se situava a la meitat inferior de la sitja. El diàmetre superior conservat de la sitja era de 132 cm. Pel que fa a la profunditat màxima conservada, era de 144 cm.

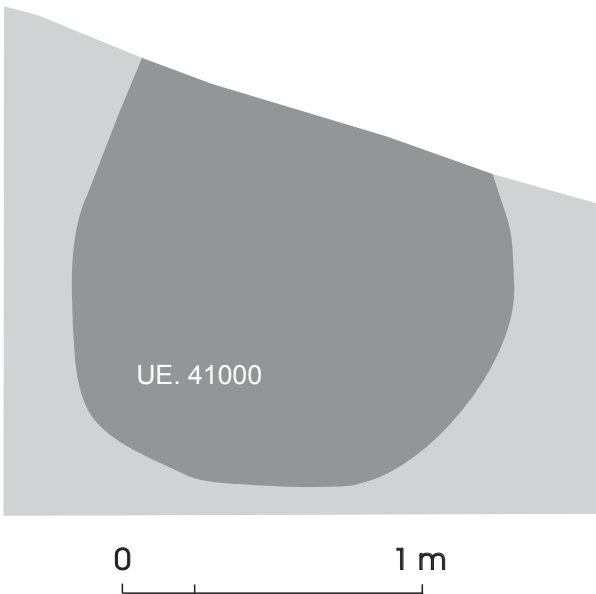


Fig 113. Secció de la sitja 41

L'estrat que l'obliterava (UE 41000) estava format per una capa de terra argilosa de color marró amb presència de pissarra esmicolada, carbons menuts i pols de cendra.

La quantitat de material ceràmic recollit fou notable (1.437 fragments). A banda, també es documentaren 58 ossos, 1 mol·lusc i 1 disc de terrissa, que sumaven un 4 % del total del material localitzat a l'interior de la sitja.

El nombre de les importacions és molt reduït (0,5 % del total). La ceràmica fina (amb un 0,1 %) ve representada per 1 esquerdis d'escif àtic de vernís negre i la vora d'una copa de la forma 27 de Lamboglia del taller de les petites estampilles. També es comptabilitzen 6 fragments d'àmfora púnica, amb 2 individus diferenciats (0,4 %) però indeterminables. L'absència, en aquest estrat, de vernís negre d'altres tallers occidentals (ens referim al taller de Roses i altres produccions que perduren cap a la segona meitat del segle III aC) deixen entreveure una cronologia alta en el context del Bosc del Congost. Tanmateix, és l'anàlisi de la ceràmica ibèrica la que permet fixar-la entre el darrer quart del segle IV aC i el primer del segle III aC.

El 99,5 % de l'inventari del material ceràmic està compost únicament per ceràmica de tradició ibèrica. El grup més nombrós és el de la comuna ibèrica, amb 1.068 fragments i 49 peces (74,3 %). No cal insistir gaire en la naturalesa heterogènia del grup. Alternen les pastes bicromes amb les monocromes amb una gran varietat de tons, amb preferència pels rogencs, els torrats i sobretot els grisos. Les cuites reduïdes confereixen un aspecte semblant al de la ceràmica grisa de la costa catalana. Sovint el color de l'engalba es diferencia nítidament del de fons de la pasta. De vegades s'aprecien retocs espatulats superficials fruit de l'aplicació de l'engalba. Els tipus de formes que predominen són unes gerres de perfil bicònic, amb moltes variants, però d'estructura general semblant. De les 39 vores inventariades, 29 s'hi poden assimilar. Són peces de mida mitjana, de 12 a 20 cm de diàmetre de la boca. El coll és ample però es va estrenyent fins a arribar al llavi, que és obert i penjant. Aquest sovint disposa d'una motllura o inflexió que en deixa la punta pronunciada verticalment. Els llavis amb el perfil més marcat es documenten a l'Illa d'en Reixach en nivells de la segona meitat del segle IV aC (Martín, 1999, 105) i encara que entren en el segle III aC, a Sant Julià de Ramis, són gradualment substituïts per llavis ametllats i amb la motllura atenuada. Les nanses es disposen entre el coll i el mateix llavi,

| Sitja 41                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 1.437     | %       | 145       | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 2         | 0,14 %  | 2         | 1,38 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 1.344     | 93,53 % | 137       | 94,48 % |
| Àmfora ibèrica                    | 85        | 5,92 %  | 4         | 2,76 %  |
| Àmfora d'importació               | 6         | 0,41 %  | 2         | 1,38 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 114. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 41 per fragments i individus

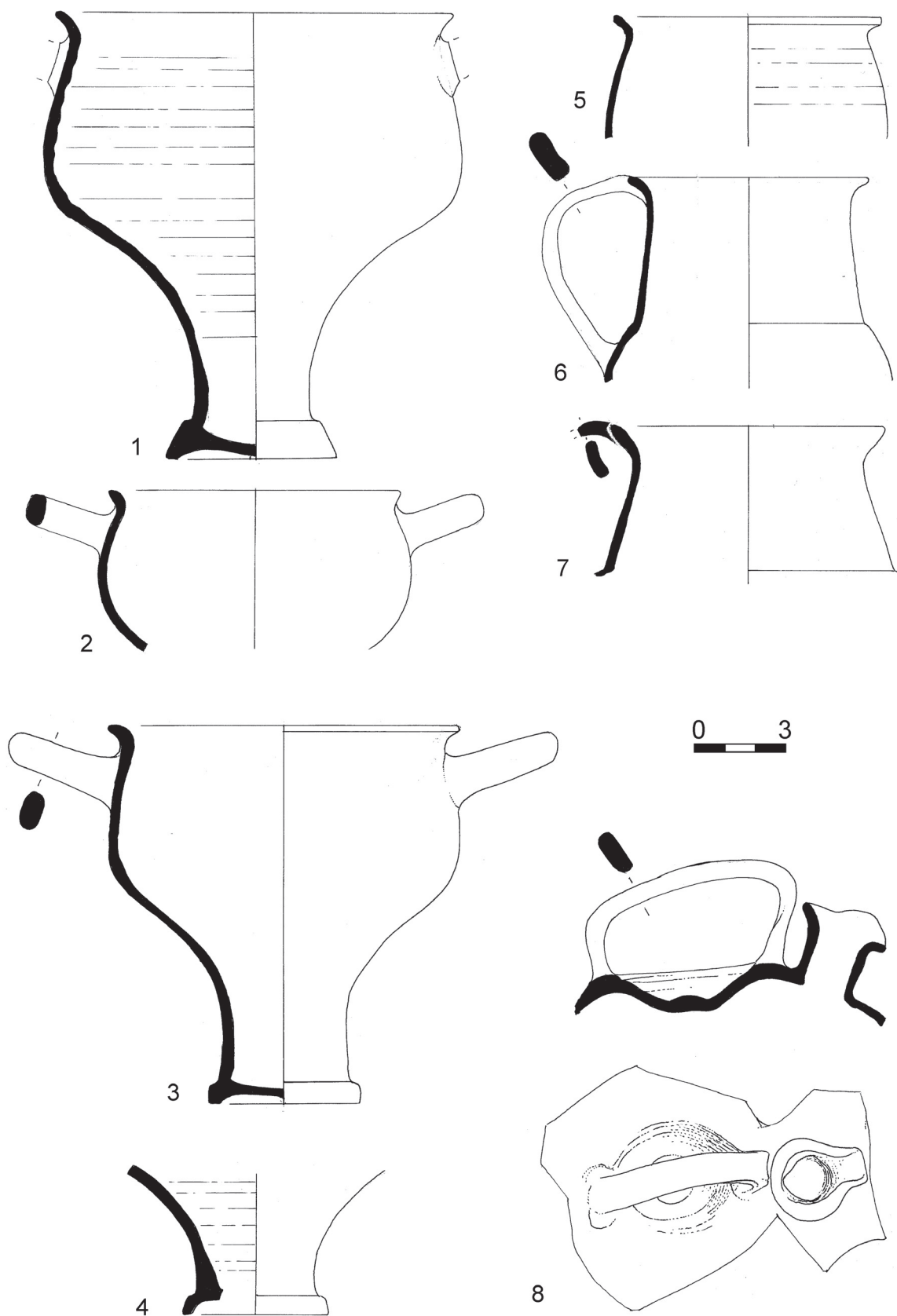


Fig 115. Sitja 41. Ceràmica fina ibèrica: 1 a 5) escifs de la forma K, 6 i 7) gots bicònics D-I, 8) asc.

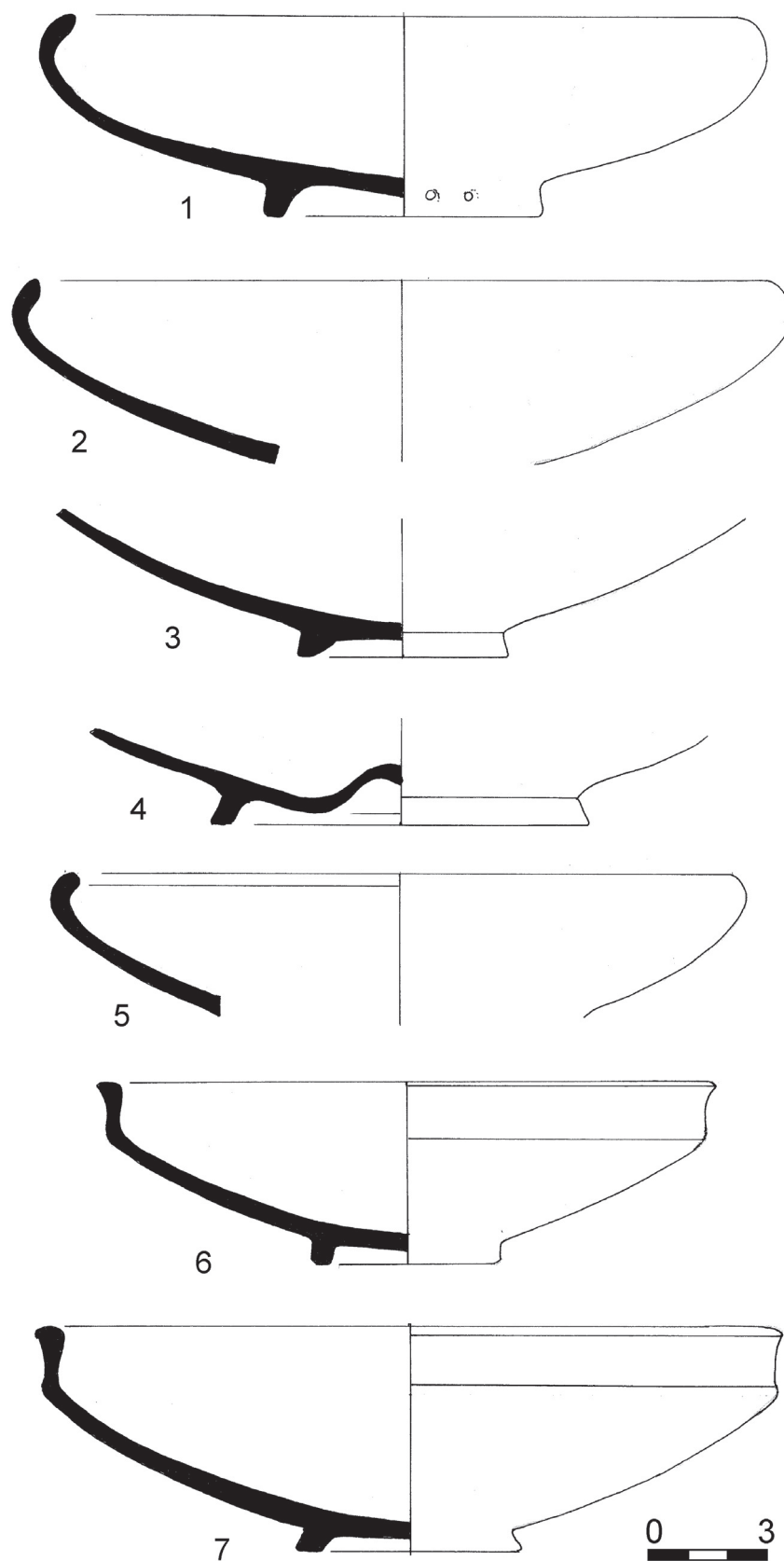


Fig 116. Sitja 41. Ceràmica fina ibèrica: 1 a 5) escudelles A-I, 6 i 7) escudelles A-III.

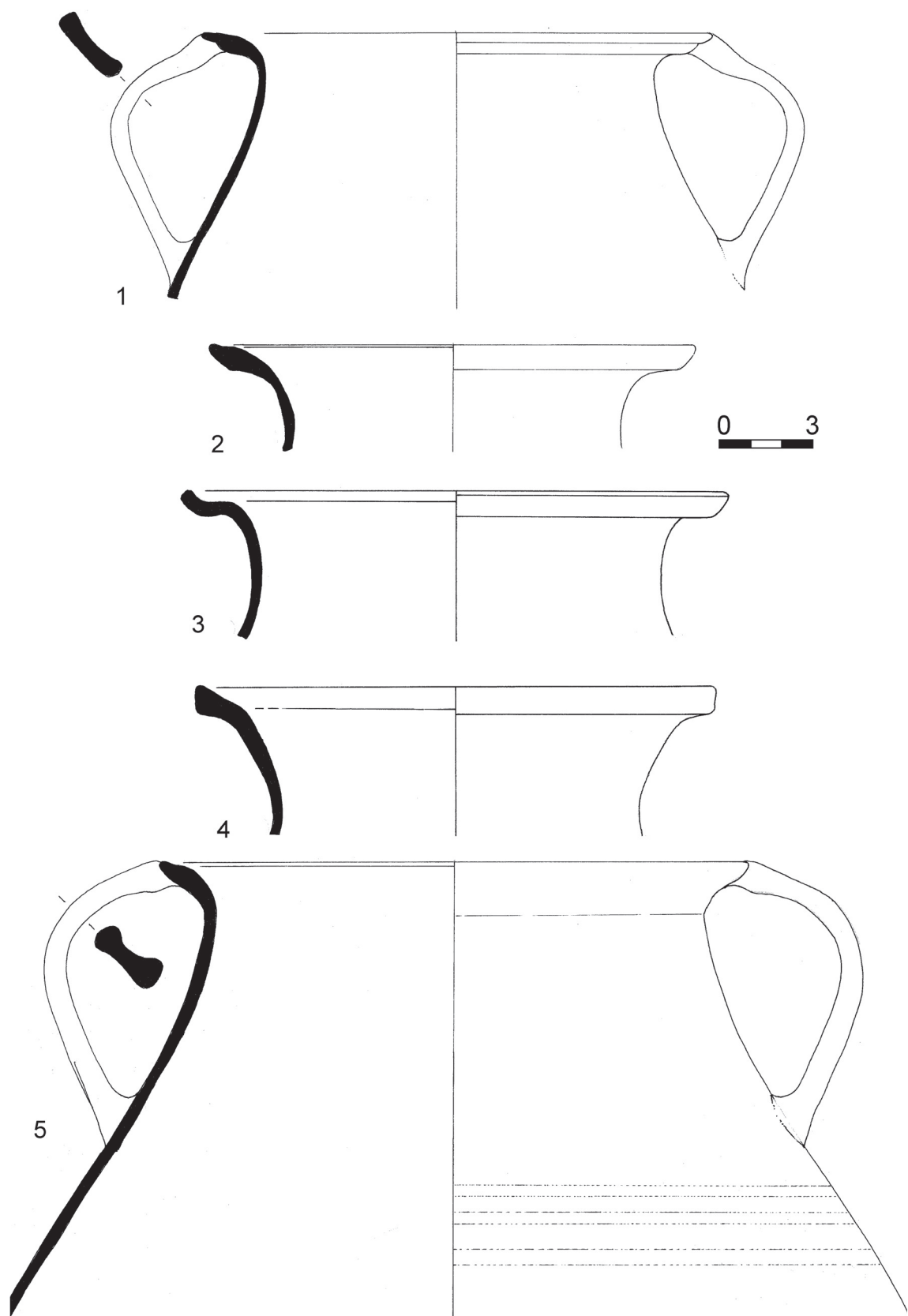


Fig 117. Sitja 41. 1 a 4) Ceràmica comuna ibèrica, 5) ceràmica indigeta de pintura blanca.

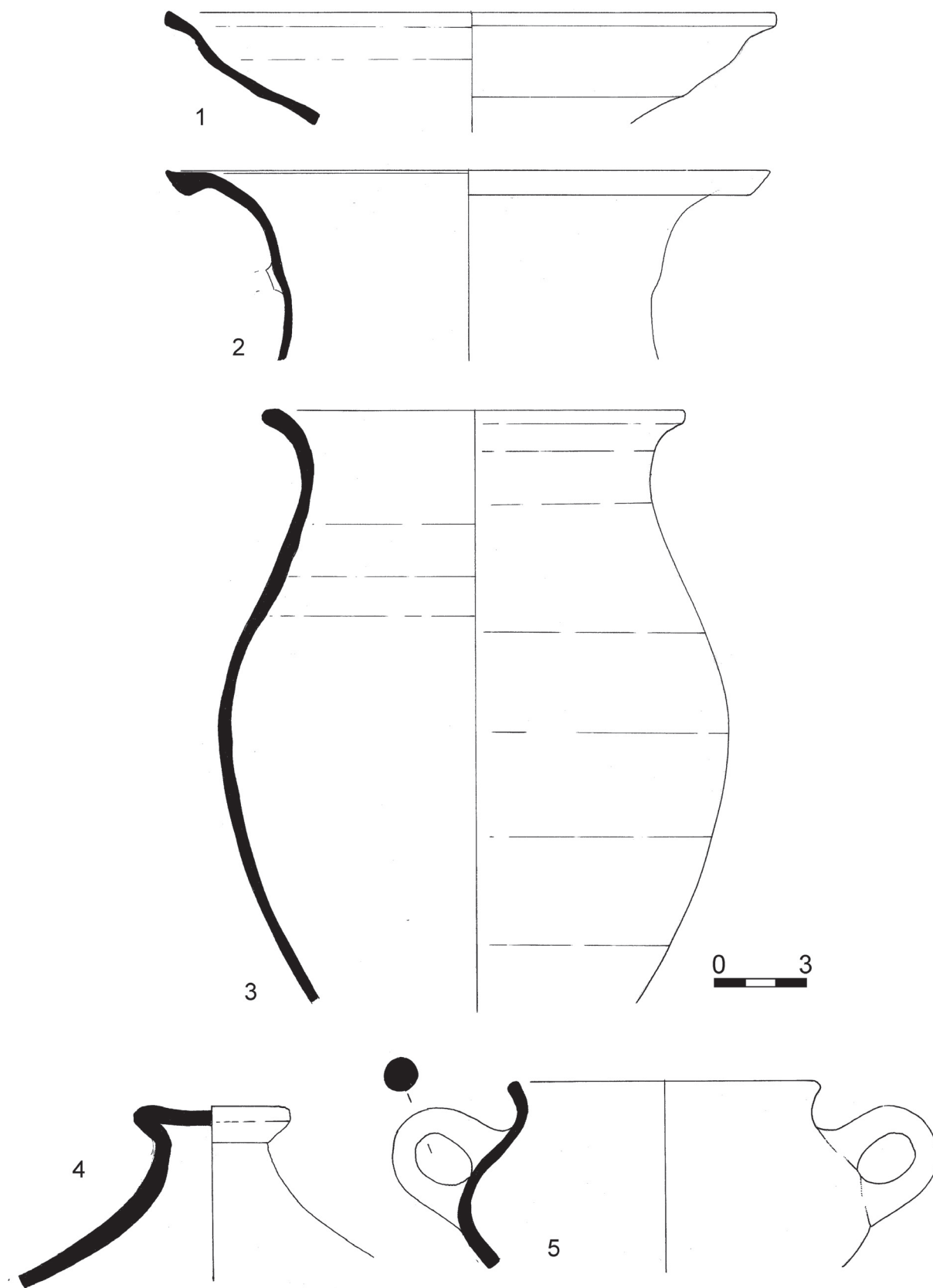


Fig 118. Sitja 41. 1 i 2) Ceràmica comuna ibèrica, 3 a 5) ceràmica de cuina feta a torn.



generalment dues de contraposades. En alguna peça el llavi queda exempt, perquè les nanses neixen i moren al mateix coll.

La ceràmica pintada és escassa percentualment, amb 9 fragments (0,6 %) i 5 individus diferents, tots de ceràmica indigeta o de pintura blanca monocroma. Les formes són les pròpies de la ceràmica comuna. Les decoracions consisteixen en bandes primes i horitzontals de pintura blanca centrades principalment sobre la panxa i sota les nanses. En tres exemplars descobrim una banda estreta de pintura blanca sobre la banda interna del llavi.

Amb 192 fragments i 49 individus, la ceràmica grisa de la costa catalana representa el 13,3 %, que pot pujar al 14 % si hi afegim un petit grup de peces similars però amb cuita oxidant. El repertori formal conté escifs (12,2 %), un petit asc i sobretot les escudelles A-I (23 %) i el got bicònic D-I (38,7 % de la ceràmica fina local).

La ceràmica de cuina representa el 5,1 % del total. Dominen les urnes de perfil en essa, la base plana o lleugerament còncava i el llavi lleugerament penjant. També es recullen olles i tapadores.

L'àmfora ibèrica de boca plana és el tercer grup en nombre de fragments, amb 85 bocins (5,9 %) i 4 individus diferenciats. Les pastes són clares amb tons cremes o bé bicolors amb grisos i ataronjats.

Cronologia del farciment: 325-275 aC.

Sitja 42

Situada a la part central del jaciment, estava tallada per la sitja 43 i oberta als llims grocs del jaciment.

L'excavació exhumà un dipòsit ovoide amb les parets i el fons còncaus. El diàmetre màxim se situava a la meitat de la sitja. Es conservava una fossa de 140 cm de fondària, 138 de diàmetre central i 100 cm de diàmetre superior.

El farcit (UE 42001) estava format per un únic estrat de color marró, amb alguna pissarra de dimensions mitjanes i molt de pedruscall molt esmicolat.

El farcit, unitari, deixà, en canvi, una quantitat ínfima de material, amb un total de 48 fragments ceràmics.

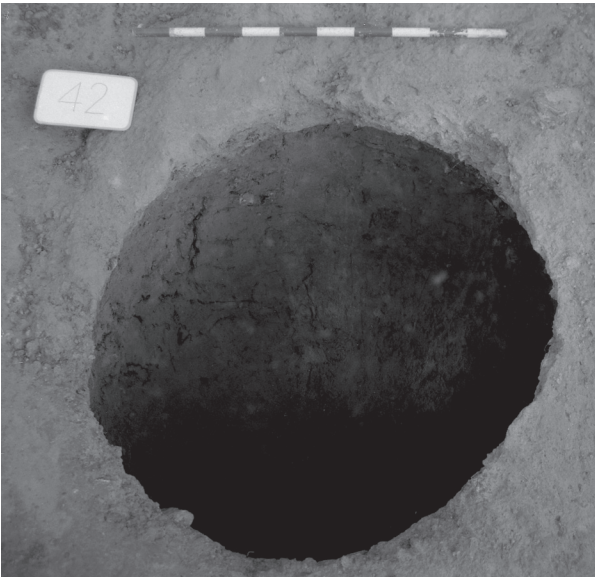


Fig 119. Sitja 42

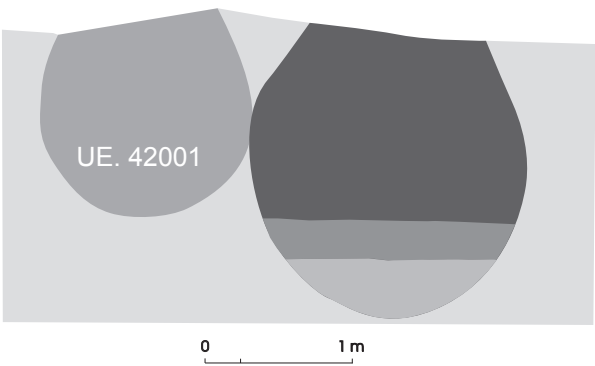


Fig 120. Secció de la sitja 42

Fig 121. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 42 per fragments i individus

| Sitja 42                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 48        | %       | 5         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 32        | 66,67 % | 4         | 80 % |
| Àmfora ibèrica                    | 16        | 33,3 %  | 1         | 20 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

Destacava la nansa d'una àmfora púnica centremediterrània amb una marca de la qual es coneix un altre exemplar idèntic procedent de l'excavació del 1998 al poblat, malauradament de cronologia incerta (Burch *et al.*, 2001, 148-151; Ramon, 1995, 245-254). També s'hi descobria la base d'un got bicònic D-I.

La datació de la sitja partia d'un *terminus ante quem* clar, derivat del fet que la sitja 43 (240/220 aC) la tallava parcialment.

Cronologia del farciment: 300-220 aC.

Sitja 43

Fossa situada a la part central del jaciment, retallant la sitja 42 i els llims groguencs del subsòl. Malgrat que estava escapçada per la banda de la boca, va conservar una bona part de la capacitat intacta.

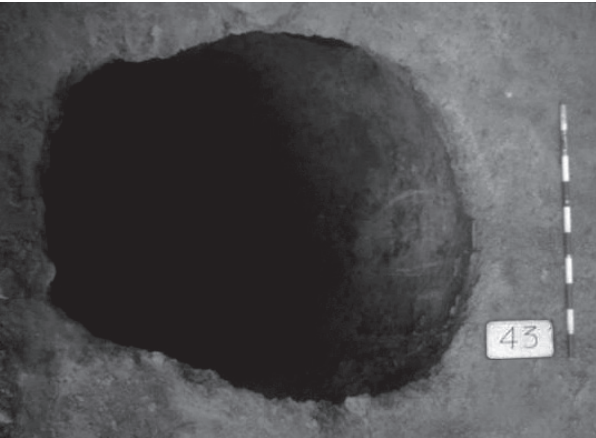


Fig 122. Sitja 43

Tenia el perfil ovoide, amb les parets i el fons còncaus. El diàmetre màxim, 190 cm, es localitzava al centre de la sitja. La profunditat màxima se situava en els 210 cm i el diàmetre superior arribava a 100 cm.

L'interior de la sitja estava farcit per diferents estrats. En el nivell inferior (UE 43002) es van excavar una sèrie de llims estèrils que semblaven

caiguts de les parets de la mateixa sitja abans de la seva amortització definitiva. El que de debò marcà l'abandonament fou un primer abocament de llims que formaven una capa d'uns 25 cm de potència (UE 43001). Encara era més compacta que l'anterior però ja s'hi va començar a recollir material ceràmic. Poc després, probablement immediatament després, s'hi féu un nou abocament que va arribar a cobrir tot el dipòsit fins al nivell superficial (UE 43000). De molt, era el més potent dels tres, amb una profunditat mitjana de 130 cm. Estava format per una terra marró rica en argila. Entremig s'hi barrejava pedregoler d'esquist i ceràmica.

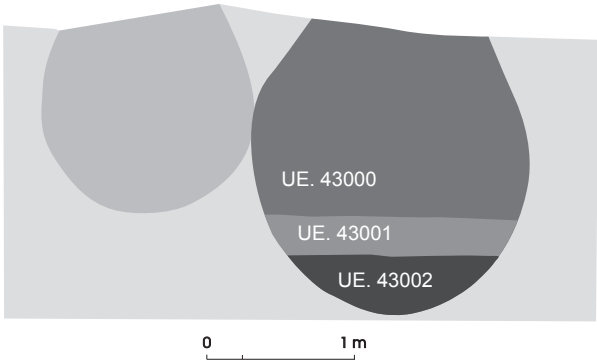


Fig 123. Secció de la sitja 43

El material ceràmic apareixia en una concentració poc remarcable però constant i, tenint en compte el volum de terra que es va moure en l'excavació, se'n va acabar recollint una quantitat notable. En total, 1.932 fragments. L'estrat més superficial (UE 43000) donà 1.589 fragments ceràmics. L'estrat 43001 presentava menys material que l'anterior, amb 343 fragments ceràmics. A més es localitzaren 1 fragment de ferro, 15 de revestiment, 66 mol·luscs i 18 discs de terrissa a l'estrat més superficial i 5 restes de fauna a l'estrat 43001, que sumaven un 5 % del total de fragments comptabilitzats a l'interior de la sitja.

| Sitja 43                          | Fragments |         | Individus |        |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|--------|
| Total                             | 1.932     | %       | 155       | %      |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 4         | 0,21 %  | 3         | 1,94 % |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 1.658     | 87,68 % | 142       | 91,6 % |
| Àmfora ibèrica                    | 228       | 11,80 % | 5         | 3,23 % |
| Àmfora d'importació               | 40        | 0,21 %  | 3         | 1,94 % |
| Indeterminats                     | 2         | 0,10 %  | 2         | 1,29 % |

Fig 124. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 43

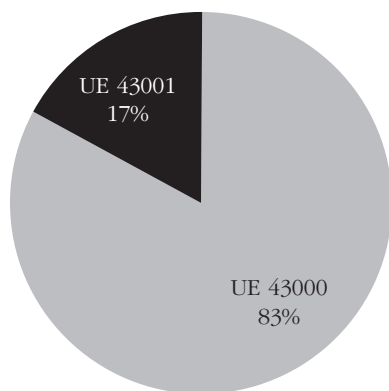


Fig 125. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 43

En el conjunt de la sitja, la ceràmica importada sumava el 2,6 %. Entre la de vernís negre (0,18 %) és remarcable l'escassa presència d'escif, amb un percentatge semblant al de la sitja 88 (260/240 aC) o al de la 116 (230/210 aC), que testimonia la lenta desaparició d'una forma segurament en desús per bé que es documenti residualment. En canvi, s'hi van trobar dos bocins d'una mateixa copa del taller de les petites estampilles del segle III aC. Més o menys coetànies són les dues vores d'àmfora púnica ebusitana identificades, que corresponen a la T.7.1.3.1, datable entre el 240 i el 190 aC (Ramon, 1995, 223), i a la PE-15 (T.7.1.2.1), que es va produir entre la darrerïa del segle IV aC i la segona meitat del segle III aC (Ramon, 1995, 222).

De ceràmica grisa i oxidada de la costa catalana se'n van comptabilitzar 59 fragments i 37 individus. S'hi documentaren preferentment gots bicònics D-I. Alguns tenien el peu desenvolupat i mostraven tímidament el solc concèntric al fons que és omnipresent en el segle II aC. Altres distintius puntuals són els mamellons ubicats per sota la línia de la carena. També apareixien escudelles A-I amb algun exemplar calcat dels de la forma 3 de Fellines (Martín, 1981, 41 i 44; Martín, 2002, 147-152), escudelletes de la forma B amb el solc concèntric del fons, l'escudella A-III amb les variants b i c, el gerret bicònic D-V i el bol hemisfèric de fons umbilicat. Les dues darreres formes poden situar l'àmbit cronològic a la segona meitat del segle III aC, encara que la migradesa de la troballa, especialment pel bol umbilicat, contrasta amb els contextos de finals del mateix segle al Bosc del Congost (sitges 116 i 3), on aquesta forma és contínuament present.

La ceràmica comuna, amb 1.543 fragments i el 71,5 % del total, era el lot més nombrós. El

repertori formal és el propi del segle III aC però amb matisos. Per exemple, la motllura de la banda interna del llavi ha desaparegut gairebé del tot, o tendeix a fer-ho. Molt pocs són els casos en què es pot certificar i, en tot cas, sempre és atenuat. En canvi, campen les vores penjades de perfil angulós a vegades quasi triangular i les que dibuixen un coll molt obert, en forma de tulipa. La troballa de tres brocs de bec d'ànec, als quals tradicionalment s'ha atribuït la utilitat de decantar líquids, indica que, com a mínim, tres d'aquestes gerres en disposaven (Conde, 1987, 27-60).

La ceràmica de cuina, amb 135 bocins, representa el 8,5 % del total. Predominen les peces a torn amb les formes habituals de les sitges del segle III aC al Bosc del Congost, és a dir, les urnes de perfil en essa de base preferentment plana i estreta en relació amb l'alçada. Ben desmarcat quedaria la resta d'un *caccabus*, segurament de producció local.

Considerant en conjunt els dos estrats de farciment, la datació que es proposa per a l'amortització és cap al tercer quart del segle III aC (240/220 aC).

Cronologia del farciment: 240-220 aC.

#### Sitja 44

Sitja situada al sector central del jaciment. Oberta en un subsòl de llims grocs, quan es va excavar li mancava la part superior. De forma ovoide.

Estava farcida per un sediment (UE 44001) de terres argiloses marrons, amb pissarres petites i mitjanes i algun còdol de dimensions mitjanes.

Sense material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

#### Sitja 45

Sitja situada al sector occidental del jaciment. Havia estat oberta al subsòl de llims grocs tot tallant dues sitges més antigues: la 29 al sud i la 46 al nord, fet que li proporciona un *terminus post quem* de mitjan segle II aC.

Era de forma ovoide, amb el perfil i el fons lleugerament còncavus, i li mancava el tram superior. El diàmetre màxim se situava lleugerament per sota del centre de la sitja. Amidava 120 cm de fondària i 130 cm de diàmetre màxim situat arran de superfície. El diàmetre inferior era de 70 cm.

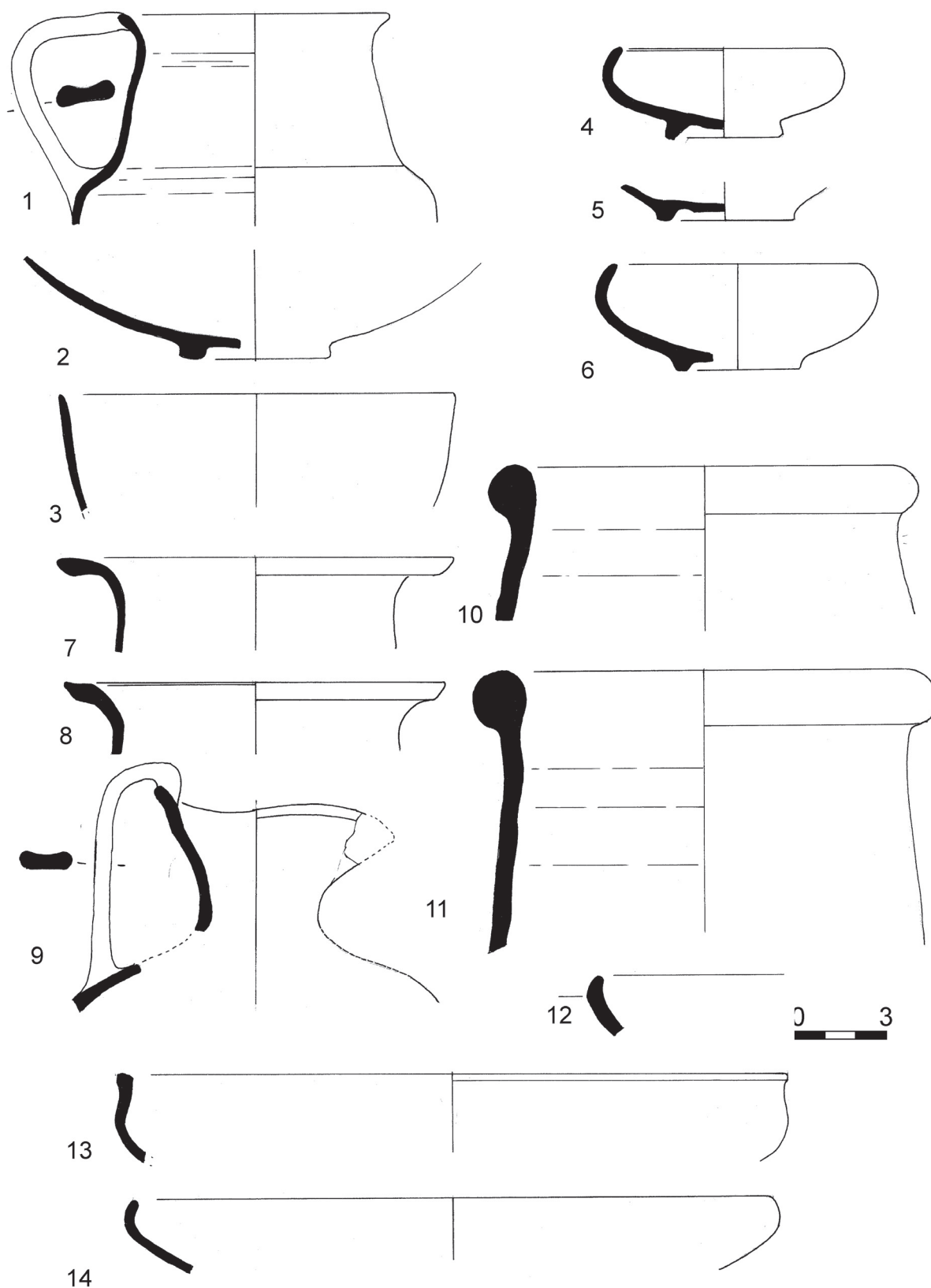


Fig 126. Sitja 43, U.E. 43000. 1 a 6) Ceràmica fina ibèrica: got bicònic D-I, escudella A-I, escudella A-VIII, i escudelles B, 7 a 9) ceràmica comuna ibèrica, 10 i 11) àmfora púnica ebussitana, 12) ceràmica de vernís negre indeterminat, 13 i 14) escudelles A-III i A-I de ceràmica fina ibèrica.

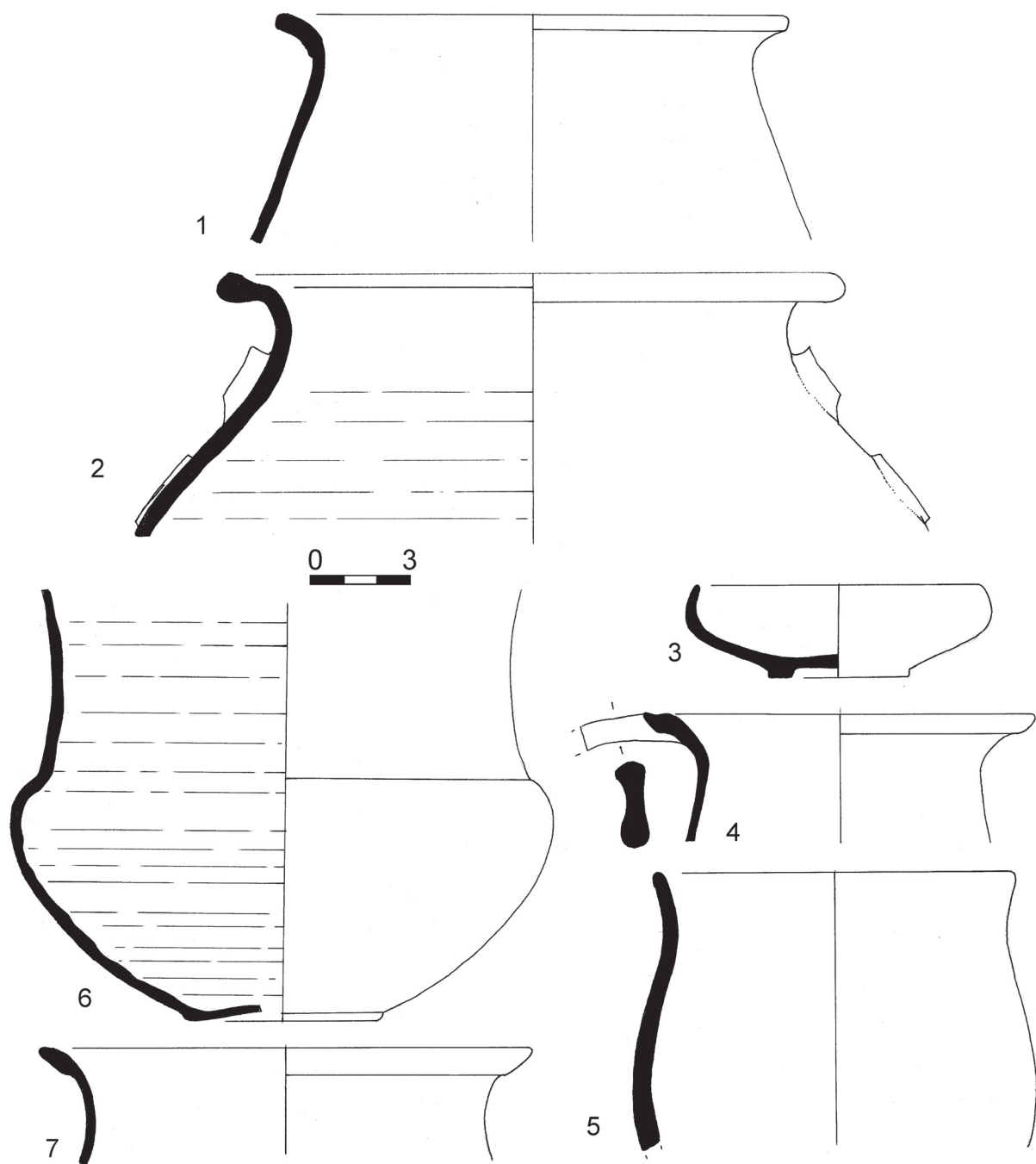


Fig 127. Sitja 43, U.E.43001. 1, 2, 4 i 7) Ceràmica comuna ibèrica, 3) escudella B de ceràmica fina ibèrica, 5) urna feta a torn de ceràmica de cuina.

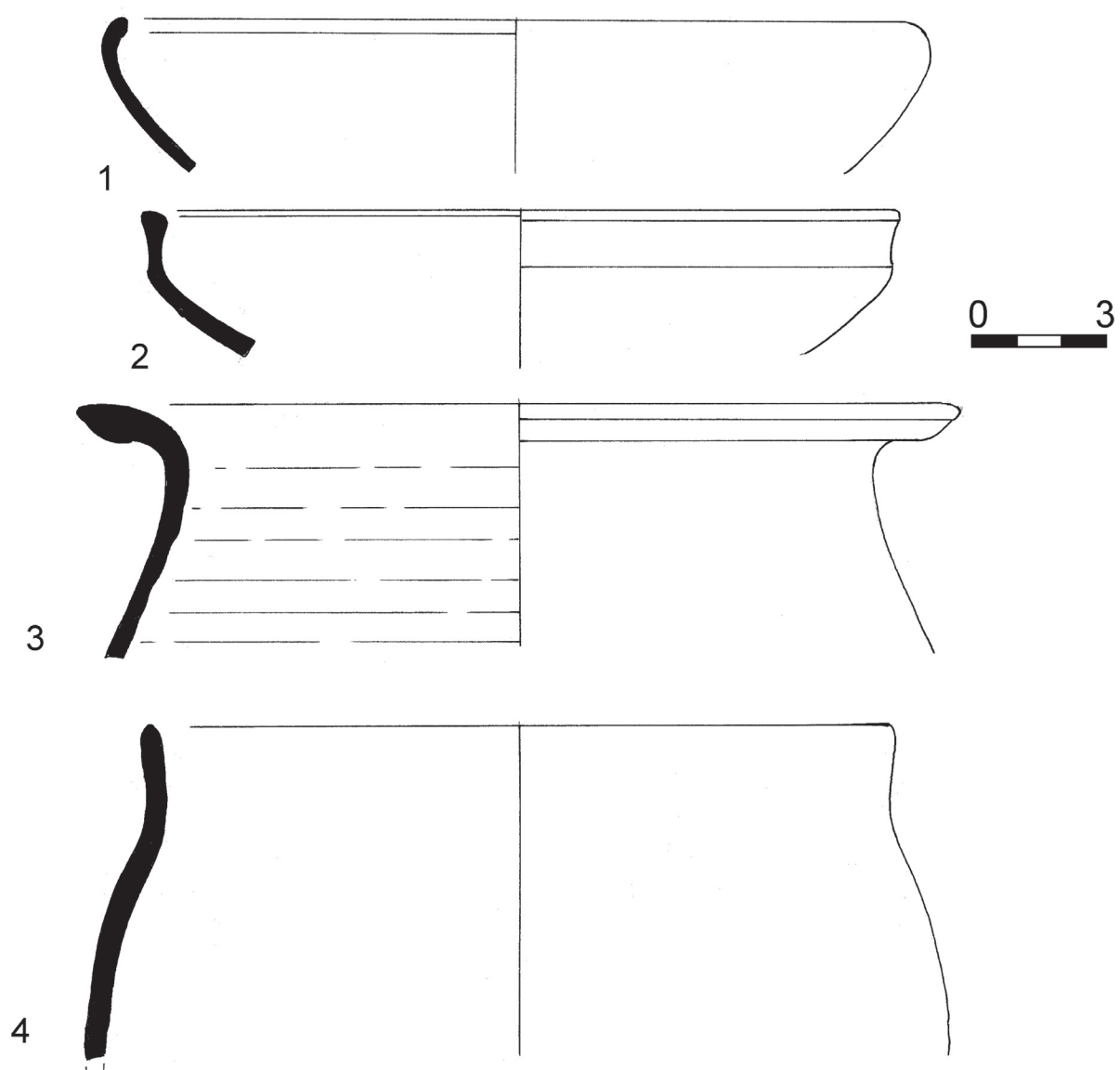


Fig 128. Sitja 43, U.E. 43001. 1 i 2) Escudelles A-I i A-III de ceràmica fina ibèrica, 3) comuna ibèrica, 4) ceràmica de cuina a torn.



Internament, estava farcida per làmines de pissarra de dimensions mitjanes i grans i argiles vermelloses (UE 45000).

El material recollit arribava als 162 fragments ceràmics.

Les importacions eren, en nombres absoluts, mínimes. Concretament, bocins d'àmfora itàlica que proposaven una cronologia de la segona meitat del segle II aC i de les primeres dècades del següent. La resta del material, tot ibèric, reforçava el context però no permetia matisar gaire més.

Cronologia del farciment: 150-80 aC.

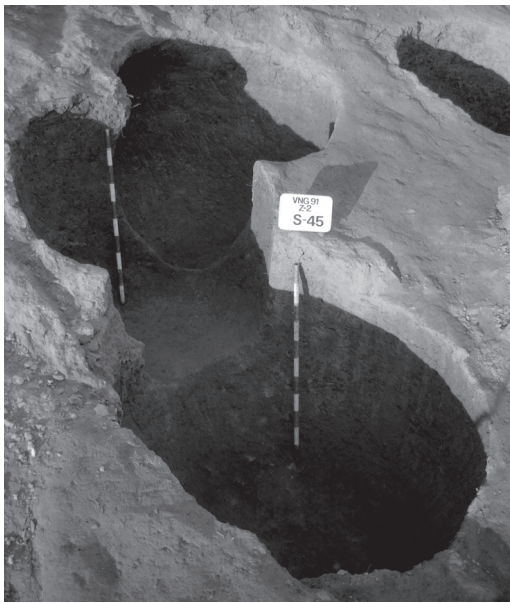


Fig 129. Sitja 45

**Sitja 46**

Sitja emplaçada a la part central del jaciment. Estava retallada per la banda de migdia per la sitja 45.

Es perfilava com una fossa ovoide de la qual es preservava bona part de les parets fins a una fondària de 154 cm, un diàmetre superior de 120

cm i un de màxim de 140. El diàmetre inferior era de 50 cm.

L'interior es reblia amb una terra argilosa marró amb esquerdisos de pissarra (UE 46000).

Es recuperaren 569 fragments ceràmics. També es comptabilitzaren 14 ossos i 5 peces discoïdals de terrissa, que sumaven un 3 % del total del material registrat.

Els 569 fragments ceràmics recollits situen, certament, el reompliment de la sitja en un moment anterior a la primera meitat del segle II aC, que s'ha de centrar a partir del darrer quart del segle III aC. Així doncs, la cronologia de la sitja se situaria entre el 220 i el 160 aC. Així ho indica la presència de campaniana A, malauradament informe. La ceràmica local també reflecteix un estadi semblant, ja que la comuna ibèrica presenta un conjunt de gerres bitroncocòniques de llavis ametllats o angulosos que recorden les de les sitges 116, 3, 13 i 8 (230/160 aC). La ceràmica fina de taula generalitza el solc circular del cul, fet que indica un estadi posterior al de la sitja 116 i potser al de la 3, on aquest element no era tan habitual.

Cronologia del farciment: 220-160 aC.



Fig 130. Sitja 46

Fig 131. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 45 per fragments i individus

| Sitja 45                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 162       | %       | 8         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 84        | 51,85 % | 6         | 75 % |
| Àmfora ibèrica                    | 75        | 46,29 % | 1         | 25 % |
| Àmfora d'importació               | 3         | 1,82 %  | 1         | 25 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

| Sitja 46                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 569       | %       | 47        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 0,17 %  | 1         | 2,13 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 376       | 66,07 % | 36        | 76,57 % |
| Àmfora ibèrica                    | 176       | 30,91 % | 6         | 12,78 % |
| Àmfora d'importació               | 10        | 1,7 %   | 3         | 6,39 %  |
| Indeterminats                     | 6         | 1,05 %  | 1         | 2,13 %  |

Fig 132. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 46 per fragments i individus

### Sitja 47

Sitja situada a l'espai centreoccidental del jaciment. Oberta als llims grocs i les argiles vermelles característiques del jaciment, va aparèixer amb la boca escapçada per la pala d'una de les retroexcavadores de la variant. Tot i amb això, se'n conservaren prou bé les parets ovoïdals i el fons quasi pla. El diàmetre màxim, 152 cm, s'emplaçava al centre de la sitja. Conservava una profunditat total de 144 cm, un diàmetre superior de 148 i un diàmetre inferior de 40.

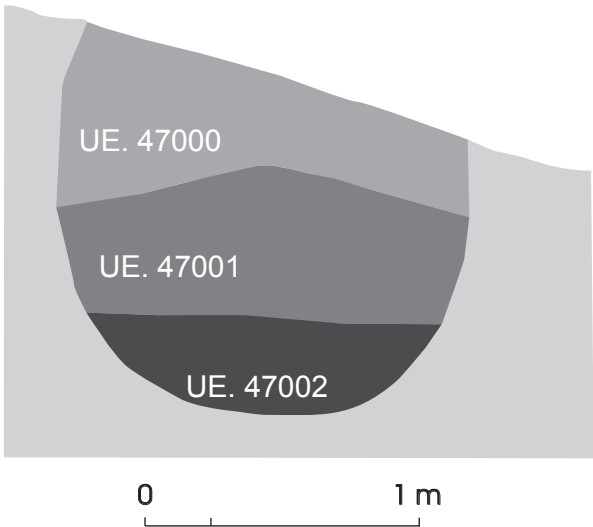


Fig 133. Secció de la sitja 47

La terra que l'omplia es desglossà en tres nivells superposats. L'inferior (UE 47002) cobria el cul de la sitja i estava format per unes argiles marrons

on es barrejaven bocins d'esquist procedents del subsòl de la mateixa muntanya. Per sobre el cobria un sediment de característiques semblants (UE 47001) però que es distingia per un to més vermellós de l'argila, que en el tercer nivell, ja al capdamunt del reble, era encara més vermella (UE 47000).

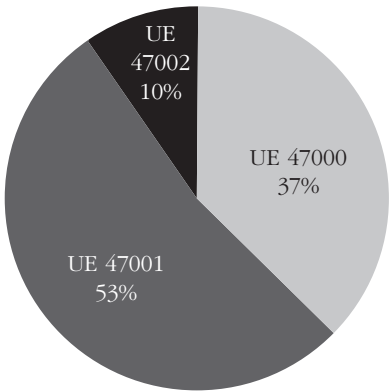


Fig 134. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 47

Els inventaris de material van individualitzar l'estratigrafia per natural precaució. Ara bé, contrastant la ceràmica recollida, es desprèn que el colgament de la sitja es va fer seguit o amb poquíssima variació en el temps. En total es van documentar 577 fragments ceràmics. A més, es van documentar 7 restes de fauna i 10 peces discoïdals de terrissa, que significaven el 3 % del total del material de la sitja.

A l'estrat 47000 s'hi van trobar 210 fragments ceràmics, 6 restes de fauna i 6 peces discoïdals de terrissa. Pel que fa a l'estrat intermedi, el

| Sitja 47                          | Fragments |         | Individus |        |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|--------|
| Total                             | 577       | %       | 41        | %      |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 3         | 0,52 %  | 1         | 2,44 % |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 454       | 78,68 % | 36        | 87,8 % |
| Àmfora ibèrica                    | 112       | 19,41 % | 3         | 7,32 % |
| Àmfora d'importació               | 8         | 1,39 %  | 1         | 2,44 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |        |

Fig 135. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 47

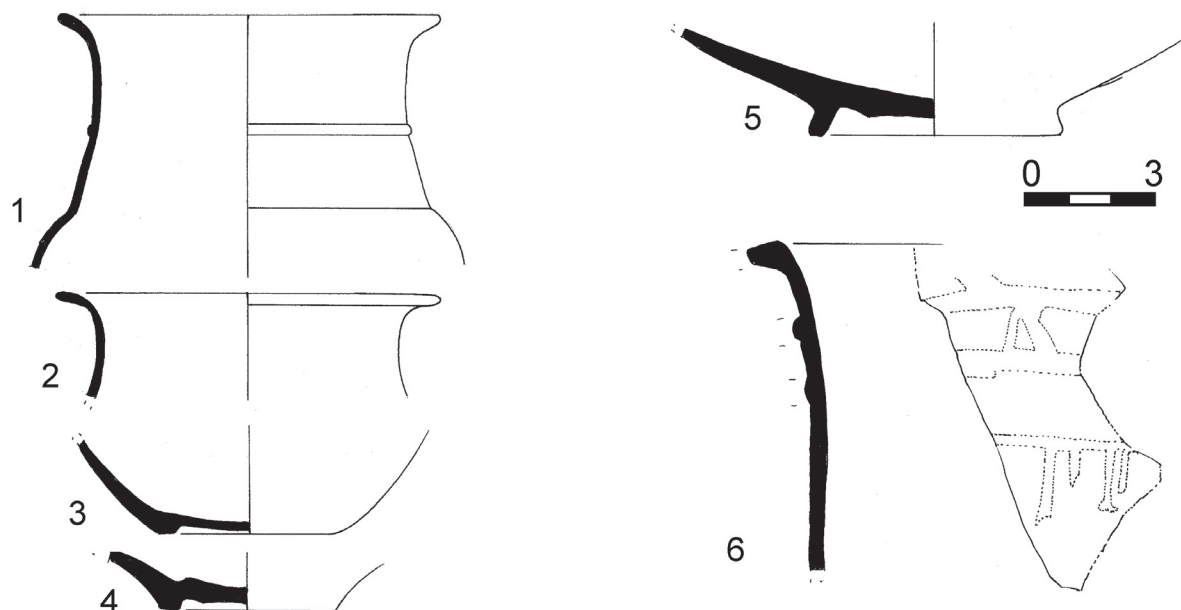


Fig 136. Sitja 47. Ceràmica fina ibèrica: 1) got D-I/III, 2) got D-I, 3 a 5 formes indeterminades, 6) ceràmica indigeta de pintura blanca.

47001, registrava 311 fragments ceràmics i 4 peces discoïdals de terrissa. Menys nombrosos eren els materials de l'estrat inferior (UE 47002) de la sitja, amb 56 fragments ceràmics i 1 os d'animal.

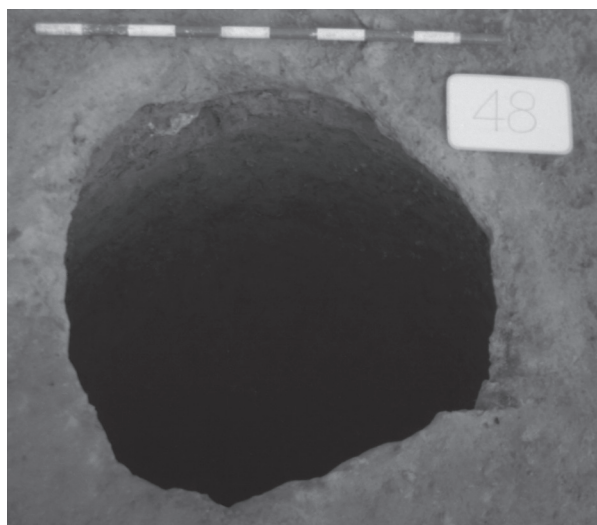


Fig 137. Sitja 48

S'aprecia que la peça dominant és el got bicònic amb dues versions, la D-I, del segle III aC, i la D-I/III, que és la que marca la transició al got D-III. El got D-I/III el trobem ben situat a les sitges 13 i 8, amb una cronologia global del 200/180 aC, i a la sitja 58 (180/160 aC) encara hi apareix però

compartint espai amb el D-III, que abans no havia aparegut. Ens trobem davant un context coincident o lleugeríssimament anterior al de les sitges 13 i 8 ja comentades. La datació podria pujar, a tot estirar, fins al 210 aC però no pas més, perquè a la sitja 3 (220/200 aC) el got bicònic D-I/III és inèdit. Un altre punt que referma aquest argument és la generalització del solc circular del cul: de les tres bases computades, dues ja el presenten. En canvi, a la fossa anterior aquest element, tot i ser-hi present, era força més precari.

Així doncs, la cronologia es pot situar cap a les primeres dècades del segle II aC.

Cronologia del farciment: 210/180 aC.

### Sitja 48

Situada al sector central del jaciment i oberta als llims grocs.

La forma bitroncocònica, amb els fons i els perfils de la meitat inferior còncaus però amb les parets de la part superior força rectilínies, tot i que lleugerament també còncaus, situava el diàmetre màxim a la meitat inferior de la sitja, poc abans del fons. Era una sitja molt estreta i allargassada, amb diàmetres de 100 cm a la superfície, 150 cm de màxim i 40 cm a la base. La profunditat conservada era de 168 cm.

| Sitja 48                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 371       | %       | 19        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 277       | 74,66 % | 15        | 78,96 % |
| Àmfora ibèrica                    | 81        | 21,83 % | 1         | 5,26 %  |
| Àmfora d'importació               | 13        | 3,51 %  | 3         | 15,78 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 138. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 48 per fragments i individus

En el farciment intern es descobria un primer estrat (48000) de terra marró amb presència abundant de bocins esmicolats de ceràmica que disminuïa a mesura que es baixava. Al fons hi apareixia un petit sediment de llims totalment estèril (48001).

Es van recollir 371 fragments ceràmics. També es documentaren 66 ossos i 3 peces discoïdals, que significaven un 6 % del total del material recuperat a l'interior de la sitja.

La presència de contenidors itàlics assegurava una cronologia del segle II aC, que coincidí amb els perfils de les vores de la comuna ibèrica (194 fragments). La resta del material es distribuïa entre l'àmfora ibèrica (81 fragments) i la ceràmica de cuina.

Cronologia del farciment: 200-100 aC.

### Sitja 49

La sitja, conjuntament amb la 4, estava situada a l'extrem occidental del jaciment. Va aparèixer molt arrasada pels treballs inicials de les obres de la variant en aquest indret.

Se'n preservà el cul amb el fons arrodonit, que estava amortitzat per una capa d'argila marró amb inclusió d'esquerdisos de pissarra i abundant material arqueològic (UE 49000).

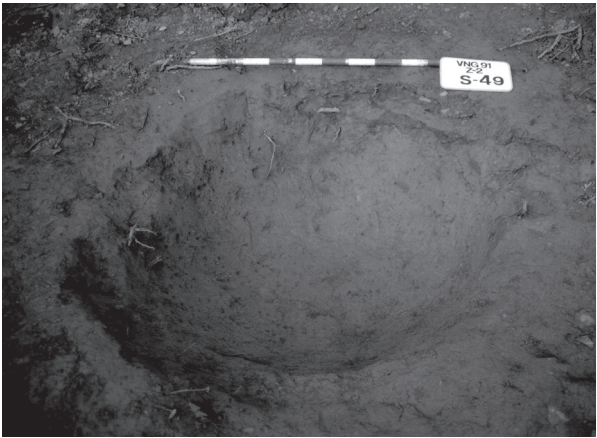


Fig 139. Sitja 49

En total es van comptabilitzar 2.477 fragments ceràmics i 16 fragments de ferro, 4 dels quals eren claus. A més es recuperà una llosa de pissarra arrodonida que mesurava 45 cm de diàmetre per 10 cm de gruix.

La sitja 49 s'ha datat en el primer quart del segle I aC (100/80 aC). És una de les tres sitges del Bosc del Congost datades en aquest segle. A banda de la 49, són les sitges 83 (110/90 aC) i 65 (110/80 aC). Amb cronologies semblants, s'han considerat contemporànies per la similitud dels conjunts ceràmics que presenten. De bell antuvi, ser les més modernes del Bosc del Congost comportava l'inconvenient de no poder comptar amb contextos coetanis i/o més moderns al mateix jaciment que ajudessin a tancar la forquilla cronològica per baix ja que, per la banda alta, es topava de seguida amb les sitges 84 i 2, ben acotades en el temps. Afortunadament comptàvem amb tres referents propers que han estat primordials.

Es tracta dels materials de reompliment de dues sitges localitzades a l'ala est del criptopòrtic del fòrum d'Empúries. Anomenades Gall 1 i Gall 2, s'excavaren els anys 1971 i 1972. L'anàlisi de la ceràmica de vernís negre determinava, en primera instància, una cronologia del 125/100 aC (Sanmartí, 1978, 437-457). Més endavant, en una publicació extensa dels conjunts ceràmics, es validava l'estimació inicial amb un període crític del 110-100/90-80 aC (Aquilué *et al.*, 1984, 369). La publicació de materials republicans dels segles II i I aC, en els últims anys, i, especialment, la concordança dels contextos ceràmics de les sitges Gall 1 i Gall 2 amb els dels nivells de destrucció de *Valentia* de l'any 75 aC (Ribera, 1998, 346-370) i (Marín i Ribera, 2000, 91-99, lām. 3) ha esperonat alguns autors a rectificar les datacions inicials i situar-les a l'entorn del 80-70 aC (Aquilué *et al.*, 2000, 35-36). És la que s'ha utilitzat com a referent perquè encaixa perfectament amb els contextos del Bosc del Congost.

El segon conjunt prové d'uns nivells d'època fundacional de la ciutat de *Gerunda*. Foren



Fig 140. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 49 per fragments i individus

| Sitja 49                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 2.477     | %       | 146       | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 3         | 0,12 %  | 1         | 0,68 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 1.425     | 57,52 % | 112       | 76,73 % |
| Àmfora ibèrica                    | 925       | 37,34 % | 30        | 20,55 % |
| Àmfora d'importació               | 119       | 4,80 %  | 2         | 1,36 %  |
| Indeterminats                     | 5         | 0,22 %  | 1         | 0,68 %  |

excavats a l'interior d'una de les torres romanes que guardaven el portal nord del recinte murat i que avui està incorporada a la seu dels jutjats, un edifici conegut com Casa Pastors. El bastió va segellar una llarga seqüència estratigràfica amb uns nivells inferiors formats en el primer quart/terç del segle I aC (Nolla, 1987a, 85-87; Nolla, 1987b, 14-15). La publicació exhaustiva d'aquests materials ha orientat l'estudi del moment final del Bosc del Congost (Nolla, 1999, 181-214).

El tercer conjunt l'aporta la publicació d'uns materials datats entre el 90 i el 70 aC que reblen dues sitges del poblat ibèric de Planells (Sant Mori-Vilopriu) i que es donaren a conèixer com les sitges dels Bordegassos (Casas, Merino i Soler, 1991, 121-139).

De la ceràmica d'importació de la sitja 49 ressalta la quantitat d'àmfora itàlica que s'hi exhuma. Tanmateix, només podem remetre a una vora de Dressel 1A. La ceràmica de vernís negre ha donat únicament quatre fragments de campaniana B. L'absència de campaniana A s'ha de considerar casual si es té present les escassíssimes importacions que acostumen a donar les sitges del Bosc del Congost. I més si, dels bocins recollits, només es pot identificar un exemplar de Lamboglia 3/F 7550, que ens remet a una cronologia de finals del segle II aC i principis del segle I aC.

La ceràmica fina local aporta una sèrie àmplia de material que permet establir els matisos necessaris per concretar-ne la datació. La majoria de les formes recollides a la sitja 49 es documenten també a la 2 i a la 84. Són gerres E-I, gots bicònics D-III i D-IV, escudelles B i A-II i fins i tot els plats C-III i C-IV, prou repetits per constatar una primera divergència amb les sitges 2 i 84, on són molt escassos. A partir d'aquí, les diferències augmenten. Efectivament, per primera vegada trobem gots bicònics D-II amb el característic llavi recte i motllurat que no es trobaven a les sitges 2 i 84 i sí a les Gall 1 i Gall 2 i a Casa Pastors (Aquilué *et al.*, 1984, 390-391; Nolla, 1999, fig. 9, núm. 6 i 9). Als Bordegassos els detectem només en ceràmica d'engalba blanca,

fet que deixa entreveure la possibilitat d'una cronologia un xic més alta per a aquest darrer conjunt. La silueta del plat C-I, amb un fragment a la sitja 2 a més del de la present, és restrictiu al Bosc del Congost. En canvi, a la zona 1 del poblat de Sant Julià de Ramis n'hi ha d'aquesta mena en els nivells d'abandonament i superficials amb conjunts lleugerament més moderns (Burch *et al.*, 2001, 108-115). A Casa Pastors hi descobrim perfils calcats, i de semblants, de les sitges emporitanes (Nolla, 1999, 200; Aquilué *et al.*, 1984, 397).

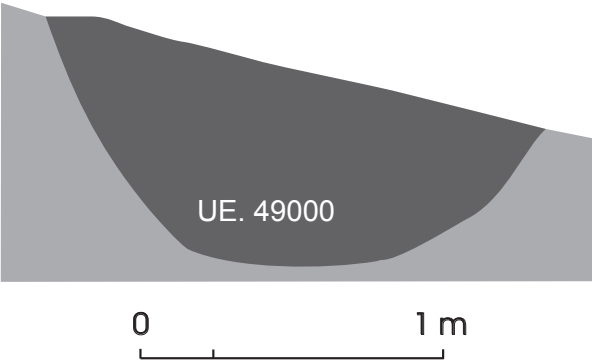


Fig 141. Secció de la sitja 49

El que s'ha vist fins ara faria sospitar que la sitja 49 s'acosta més als nivells fundacionals de Girona i a les sitges Gall que no pas a la 2 i 84 del Bosc del Congost. Fins a cert punt, és cert. Els lligams encara es poden enfortir amb la presència d'un fragment de l'escudella A-IV, l'únic de tot el camp, que es documenta a bastament en tots els altres conjunts externs excepte als Bordegassos (torna a incidir en la probabilitat d'una datació alta, més a prop del 90 aC, o fins i tot més reculada, que del 70 aC). La dada, però, té una doble lectura, perquè denota un estadi inicial de la forma a la sitja 49 que contrasta amb la freqüència de Girona i Empúries. Per tant, s'insinua la possibilitat que la sitja 49 sigui més antiga. En aquest sentit s'hi poden afegir nous arguments, especialment pel que fa a la troballa de la copa binansada F-I de

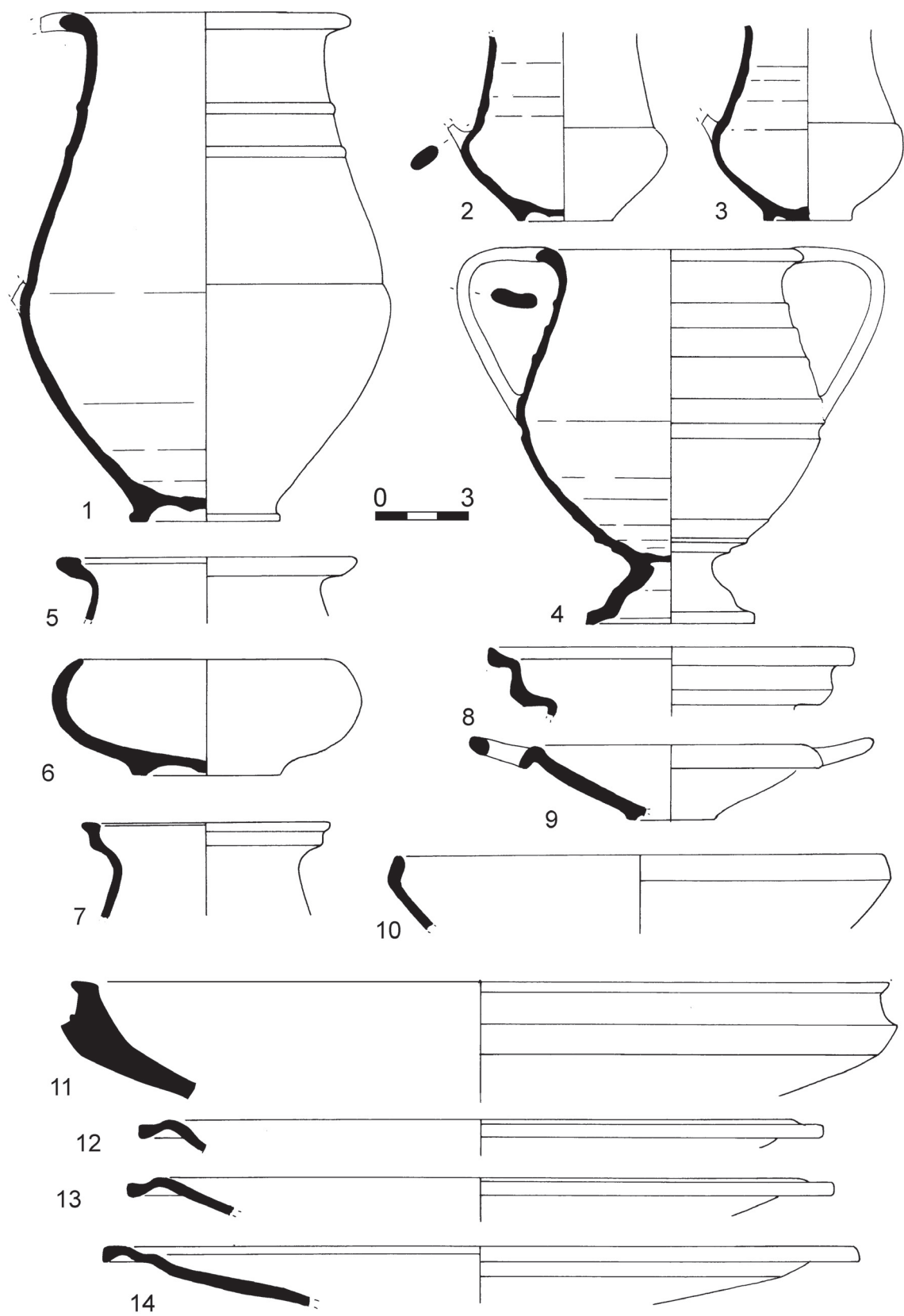


Fig 142. Sitja 49. Ceràmica fina ibèrica: 1) gerret E-I, 2 i 3) gots D-IV, 4) copa F-III, 5 i 7) gots D-II, 6) escudella B, 8) forma indeterminada, 9) plat C-V, 10) escudella A-II i 12 a 14) plats C-III, 11) morter.



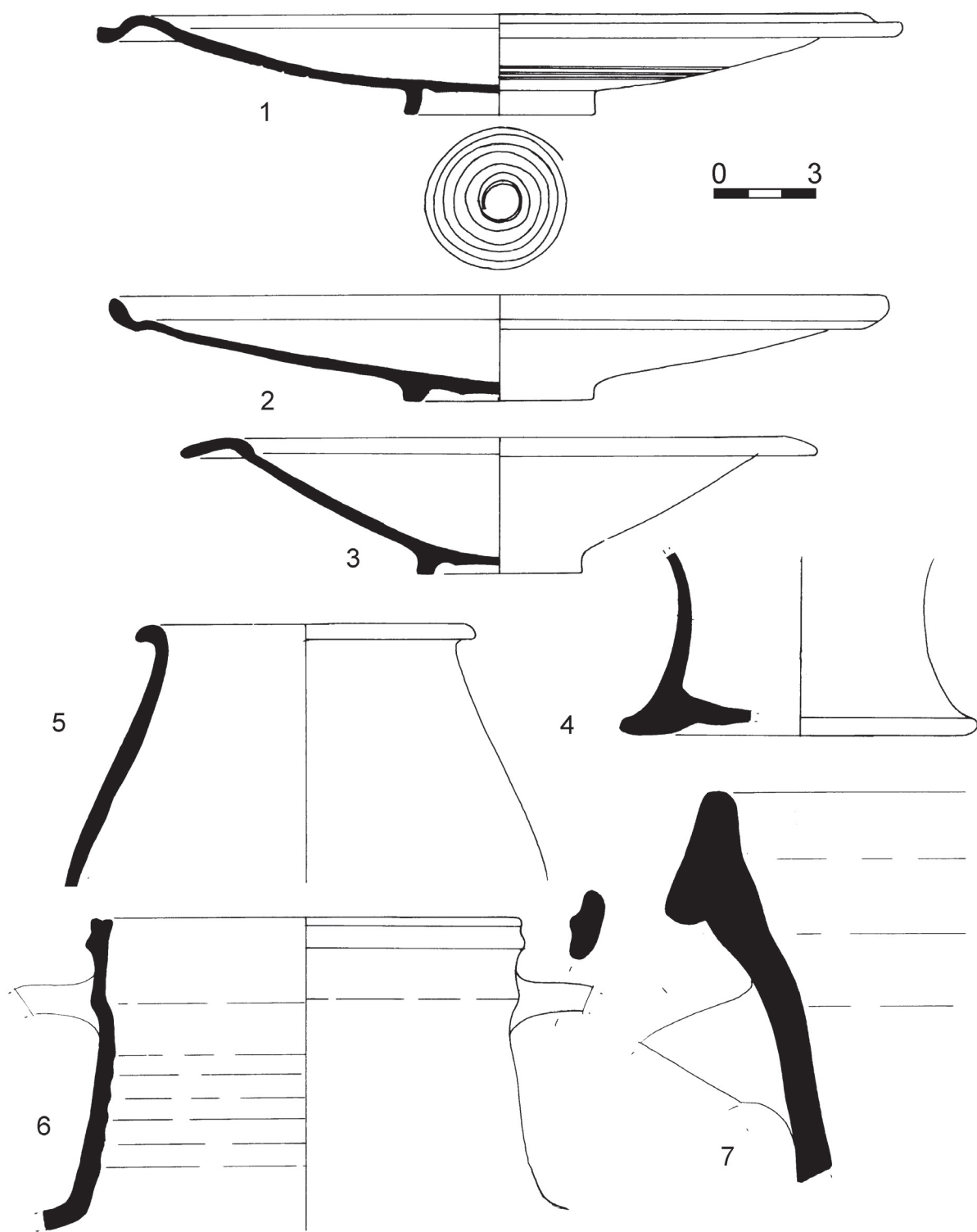


Fig 143. Sitja 49. 1 a 3) Plats C-I, C-III i C-IV de ceràmica fina ibèrica, 4) píxide de campaniana B, 5 i 6) comuna ibèrica, 7) àmfora itàlica Dr. 1 A.

grisa emporitana decorada amb pintura vinosa. La detectem a Girona (Nolla, 1982, 137-143), al fòrum emporità i als nivells d'abandonament del poblat de Sant Julià de Ramis que es poden considerar contemporanis, però és absent al Bosc del Congost per bé que s'hi identifiquen peces sense decoració pintada (forma F-III).

La ceràmica d'engalba blanca, amb 26 fragments recollits, representa un increment respecte de les sitges 84 i 2. Ara bé, només s'hi ha pogut definir un individu, corresponent a una gerra amb una fesomia poc habitual dins el repertori de formes conegudes.

La comuna ibèrica ha resultat excessivament gasiva en fragments determinables, la qual cosa impossibilita estructurar una seqüència coherent. En tot cas, afegirem que predominen les pastes monocromes, de color beix i vermelloses sobretot, engalbades parcialment amb una tonalitat diferent de la del fons del vas.

La ceràmica de cuina segueix la línia traçada per les sitges anteriors (84 i 2). Alternen el torn i el modelat manual en unes olles de perfil en essa de parets primes, fons pla i llavis curts i arrodonits.

Cronologia del farciment: 100-80 aC.

Sitja 50

Sitja situada l sector central del jaciment. Oberta en un subsòl llimós de coloració groguenca amb barreja d'argiles vermelles, no es trobà sencera perquè durant les obres del camí superior de la variant es va capolar tota la part de dalt.

Era un dipòsit de forma globular, amb les parets i el fons còncaus. El diàmetre màxim, 150 cm, estava situat al centre de la sitja. Es conservava una fondària pròxima a 126 cm. Pel que fa al diàmetre superior, se situava en els 134 cm.

L'interior estava reblert per un sol estrat (UE 50000). La composició bàsica d'aquest nivell la formava una terra argilosa de tons marrons amb inclusió de nombrosos fragments i esquerdissos

de pedra esquistosa propis de la naturalesa rocallosa del subsòl de la muntanya.

El material arqueològic recuperat fou més aviat escàs si recordem les mesures de la sitja. Tanmateix, l'inventari recollia un total de 703 fragments ceràmics. Del material que no forma part dels atuells ceràmics es registraren 9 fragments de tova, 73 ossos i 2 discs de terrissa: un 10 % del total del material recuperat a l'interior de la sitja.

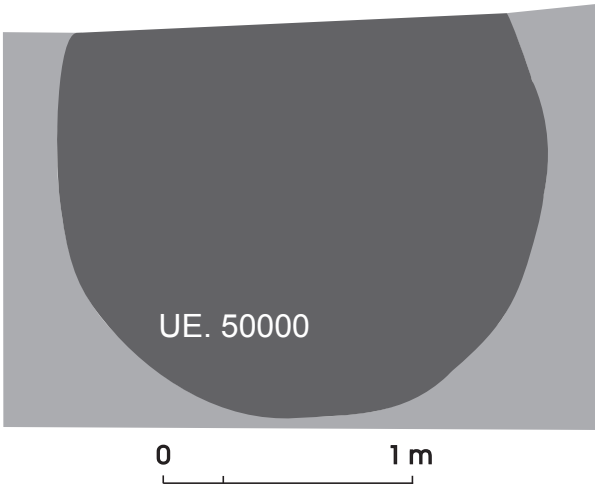


Fig 144. Secció de la sitja 50

Malauradament, haurem de lamentar l'absència de fragments, amb forma, de ceràmica d'importació. Hi ha un parell d'excepcions però que no ajuden gaire. La primera és una nansa d'àmfora púnica d'Eivissa de forma indeterminable. La segona és una nansa bífida (núm. 15) corresponent a una comuna ebusitana. La seva presència ens pot situar a l'entorn dels segles IV i III aC, sense més precisions. En la mateixa línia podrien inscriure 5 fragments més d'àmfora púnica ebusitana i fins i tot els tres d'àmfora cartaginesa, malauradament bocins amorfs i inconnexos.

La troballa d'escif de ceràmica grisa de la costa catalana fa creure que la datació del farcit de la

| Sitja 50                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 703       | %       | 38        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 487       | 69,27 % | 34        | 89,48 % |
| Àmfora ibèrica                    | 208       | 29,59 % | 2         | 5,26 %  |
| Àmfora d'importació               | 8         | 1,14 %  | 2         | 5,26 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 145. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 50 per fragments i individus

sitja pot decantar-se cap a la primera meitat del segle III aC. Ara bé, es tracta d'una presència quasi testimonial, amb un percentatge del 2,3 % del total del servei de taula. Això dona peu a interpretar que el colgament de la sitja va coincidir amb el moment de recessió d'aquesta forma. Comparativament, s'observa que, per exemple, queda molt lluny del 12,2 % del mateix tipus de recipient que tenia la sitja 41 (325/275 aC) o del 18 % de la sitja 6 (275/250 aC). En canvi, el percentatge era similar al que donava la sitja 88 (260/240 aC), amb un 2,7 %. Aquest indicador desautoritza el primer quart del segle III aC.

La ceràmica fina local constata el repertori propi

del segle III aC. La ceràmica grisa de la costa catalana n'és el grup principal, amb 43 bocins i el 6,1 % del total. En aquest estrat, resulta extraordinàriament heterogènia pel que fa als acabats i al seu aspecte extern. El repertori és curt i concís. Per ordre numèric d'individus, esmentem l'escudella A-I, el got bicònic D-I i alguna variant de l'escudella A-III, corresponent a la forma 31 d'Ullastret (Rodríguez, 2003, 24), de la qual no s'ha detectat la presència a Sant Julià de Ramis més enllà del segon terç del segle III aC. També incloem un esquerdís d'escif i la vora d'una gerra similar a la núm. 7 de les sitges de Can Badell (Hernández, 1983, 84).

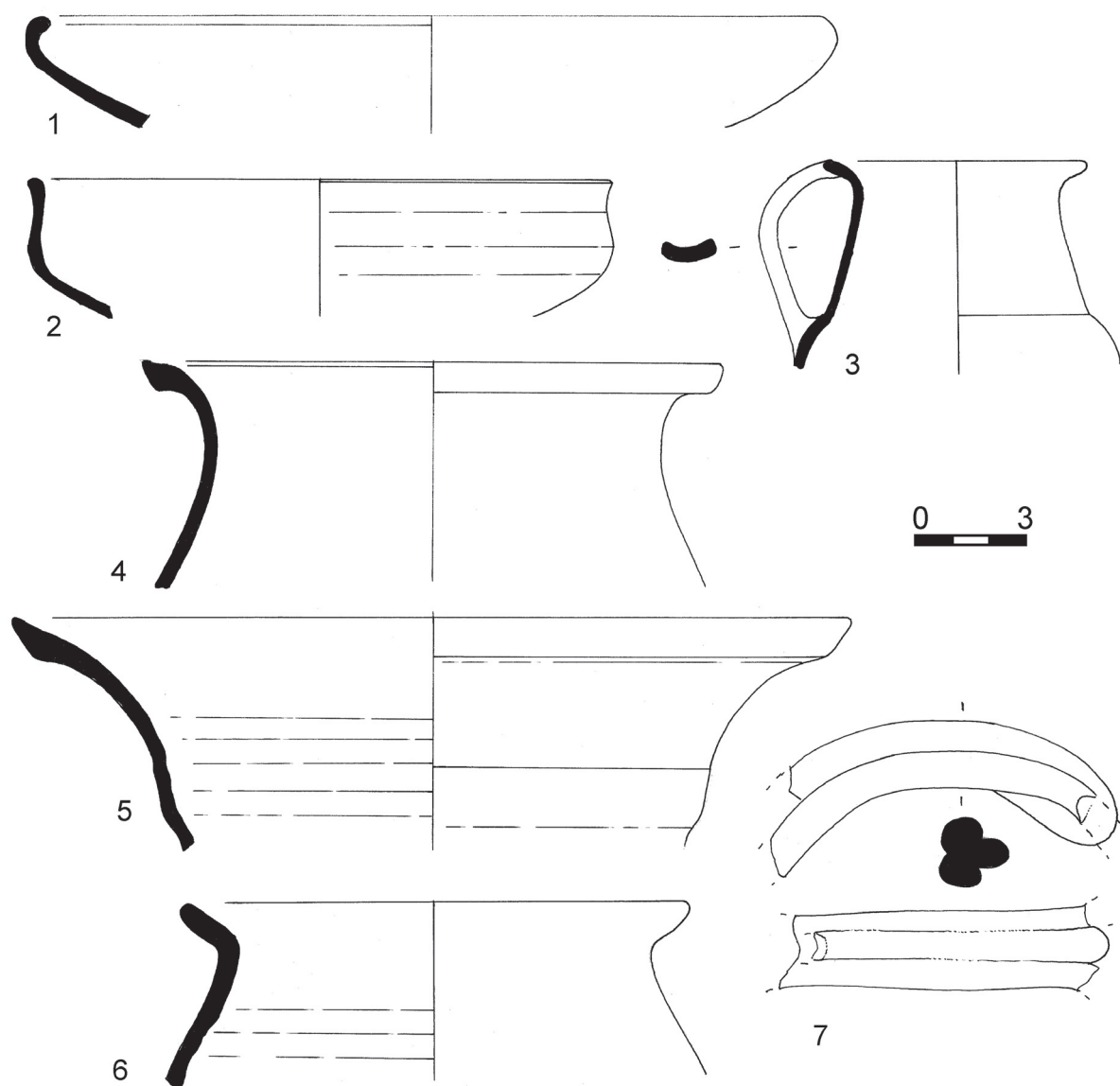


Fig 146. Sitja 50. 1 a 3) ceràmica fina ibèrica, formes A-I, A-VIII i D-I, 5 a 7) comuna ibèrica.

La ceràmica de cuina està representada per dues urnes de perfil en essa amb la vora oberta. Totes dues presenten la coccio reduïda i l'elaboració a torn.

El paquet més gros del conjunt ceràmic se l'endú la comuna ibèrica. Se'n van inventariar 371 fragments, que representen el 52,7 % del total. El repertori formal segueix la tònica general d'aquest tipus de ceràmica trobat arreu de les sitges del segle III aC. El gruix principal pertany a gerres i a alguna urna de mides mitjanes, entre 10 i 25 cm de diàmetre de vora. Dominen les vores obertes amb el llavi penjant, i en algun exemplar encara s'aprecia la presència de la motllura o inflexió sobre la banda interna, que era més freqüent i marcat a les sitges de finals del segle IV aC i de començaments del segle III aC.

L'àmfora ibèrica assoleix la segona posició pel que fa al nombre de fragments, amb 207. Tanmateix, hauríem de relativitzar la seva importància pel fet que només s'hi van comptabilitzar amb certesa un parell d'individus.

Pel que fa a la datació del colgament de la sitja, es podria situar en un moment indeterminat del segon quart/ terç del segle III aC.

Cronologia del farciment: 275-240 aC.

Sitja 51

Situada al sector central del jaciment i oberta als llims groguencs del subsòl, va aparèixer amb la meitat superior destruïda per les obres de la variant. Aviat es va comprovar que la paret de llevant seccionava parcialment la sitja 52, que ja s'havia identificat.

L'excavació perfilà un dipòsit de secció globular de parets còncaues i fons pla. Les mides eren de 172 cm de diàmetre superior i màxim i fondària conservada de 92 cm. El diàmetre inferior era de 50 cm.

El farciment estava format per una sola capa d'argila marró amb inclusió d'esquist de dimensions mitjanes i grans (UE 51000).

Es va comptabilitzar un total de 515 fragments ceràmics. També es recuperaren 2 fragments de ferro i 21 discs de terrissa, que sumaven un 4 % del total del material recuperat a l'interior de la sitja.

La presència d'una vora d'àmfora púnica ebusitana del tipus PE-15 (T.7.1.2.1) planteja una forquilla cronològica del darrer quart del segle IV aC i el segon terç del segle III aC (Ramon, 1995, 222). La presència d'àmfores grecoitàliques, encara que sense verificar cap forma, la podria situar en el segle III aC, perquè l'arribada d'aquest contenidor s'associa tradicionalment al comerç itàlic a partir de la segona meitat del segle III aC.

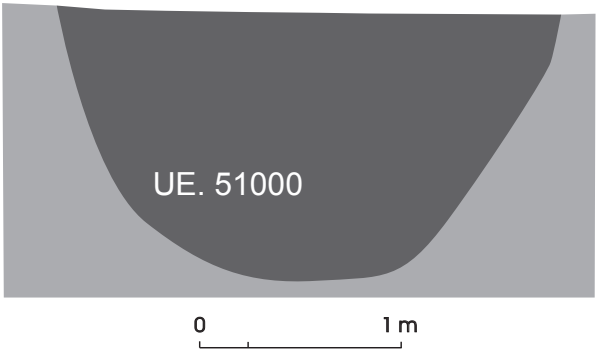


Fig 147. Secció de la sitja 51

La comuna ibèrica mostra un conjunt força compacte de gerres de vora oberta que presenta una motllura atenuada sobre la cara interna de la vora. És una característica recurrent a les sitges de la primera meitat del segle III aC al Bosc del Congost (vegeu per exemple les sitges 57, 6 i 50 -275/250 aC). El context cronològic és semblant al que aporta el repertori de la ceràmica grisa de la costa catalana, on el got bicònic D-I i l'escudella A-III, presents durant tot el segle III aC, són les úniques formes identificades.

En conseqüència, malgrat la manca absoluta de ceràmica fina importada, la datació del colgament d'aquest dipòsit s'ha establert en el segon terç del segle III aC.

Cronologia del farciment: 270-240 aC.

| Sitja 51                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 515       | %       | 20        | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 367       | 71,26 % | 15        | 75 % |
| Àmfora ibèrica                    | 114       | 22,14 % | 3         | 15 % |
| Àmfora d'importació               | 34        | 6,60 %  | 2         | 10 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

Fig 148. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 51 per fragments i individus

Fig 149. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 52 per fragments i individus

| Sitja 52                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 123       | %       | 7         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 59        | 47,96 % | 3         | 42,86 % |
| Àmfora ibèrica                    | 63        | 51,22 % | 3         | 42,86 % |
| Àmfora d'importació               | 1         | 0,82 %  | 1         | 14,28 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Sitja 52

Tallada parcialment per la sitja 57 (270/240 aC) i excavada al subsòl de llims grocs i terres vermelles, havia estat molt arrasada per l'acció del traçat inicial de la carretera. Així, doncs, es localitzaven les restes del fons d'una sitja farcida per una capa unitària de sediment (UE 52000) de terres argiloses.

L'estrat de farciment va aportar un total de 123 fragments ceràmics, 2 restes de fauna i 6 elements constructius.

El material no permetia en absolut l'aproximació cronològica del moment en què es va colgar, tret de la base d'un got bicònic, probablement de la forma D-I, propi d'un context del segle III aC, especialment de la primera meitat.

Cronologia del farciment: 300-250 aC.

Sitja 53

Situada al sector central del camp, hi faltava molt probablement el terç superior, arrabassat per la maquinària pesant que obria camí per les obres de la variant. Havia estat oberta als llims grocs i les terres vermelles típiques del jaciment.



Fig 150. Sitja 53

L'excavació deixà al descobert un dipòsit de forma ovoïdal, amb les parets còncaves però amb el fons pla. El diàmetre màxim estava situat al centre de la sitja. La fondària màxima conservada arribava als 154 cm, i l'amplada màxima, coincidint amb la superior, als 172 cm. El diàmetre inferior amidava 60 cm.

L'estratigrafia del farciment intern resultà ser una de les més complexes perquè s'exhumaren 5 nivells successius diferenciats. El més superficial (UE 53000) estava format per terres vermelles amb molts fragments de pissarra, amb carbons i material arqueològic. El segon estrat (UE 53001) era un nivell de terra argilosa de color vermellós, barrejada amb pedres i pissarres de petites dimensions. Per sota hi apareixia un nivell cremat (UE 53002) i un altre (UE 53003) que estava format per terra argilosa de color molt clar i molt compacta. El darrer estrat (UE 53004) el componia terra solta barrejada amb pedres.

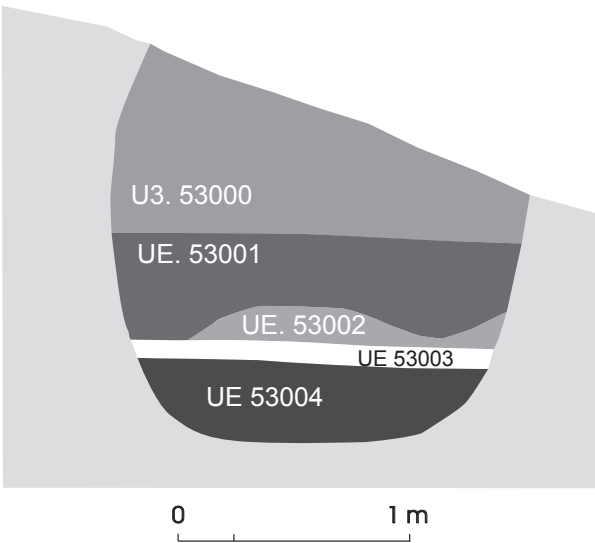


Fig 151. Secció de la sitja 53

Tanmateix, el material ceràmic féu acte de presència només en els tres primers nivells, on es van recollir 467 fragments (UE 53000, 53001 i 53002). Respecte al material no ceràmic, un

14% del total, es van trobar 45 restes de fauna, 12 peces discoïdals de terrissa i 19 fragments de tovot repartits en els diferents estrats com s'especifica a continuació.

Pel que fa al primer dels estrats (53000), s'hi van recollir 223 fragments ceràmics, 5 ossos d'animal i 9 peces discoïdals de terrissa. Al segon estrat (53001), 141 fragments ceràmics, amb 17 individus, més 6 ossos d'animal i 3 peces discoïdals de terrissa. A l'estrat 53002 hi havia 103 fragments de ceràmica, 11 fragments de tova i 6 restes de fauna. L'estrat 53003 no contenia materials. Finalment, l'estrat 53004 no registrava ceràmica però sí 8 fragments de tovot i 28 restes de fauna.

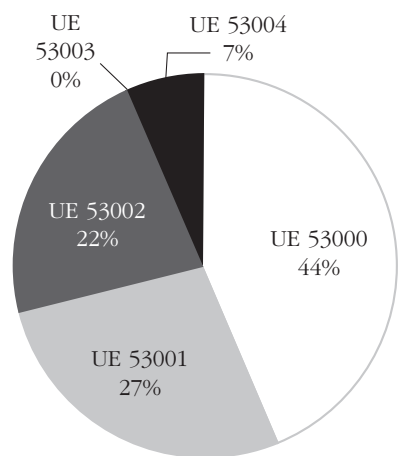


Fig 152. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 53

Les importacions es reduïen a uns fragments indeterminables d'àmfores massaliota, púnica ebusitana i grecoitàlica. Les pautes cronològiques les ha marcat la ceràmica de taula ibèrica. Les formes presents són similars a les de la sitja 3 (220/200 aC). Hi descobrim gots bicònics D-I; alguns, decorats amb llistons horitzontals al coll i amb el solc circular de la base. En menor quantitat hi apareixen el bol de fons umbilicat, l'escudella A-I i una gerra de la forma E-III, amb paral·lels a les tombes 12 i 51 de la necròpolis del Turó dels Dos Pins (250/180 aC) (García, 1993, 46 i 116).

La comuna ibèrica, escassa en formes, s'emmarca en la línia de les sitges 3, 13 i 7. El mateix es pot dir dels atuells de cuina, on les olles tornejades i fosques, estretes, de perfil en essa, sense nanses i base plana, tan abundants en el segle III aC al Bosc del Congost, continuen plenament vigents. Potser caldria esmentar l'existència, inèdita en tot el sitjar, d'un exemplar de cuina a torn, de pasta grollera i amb la cuita clarament oxidada.

D'aquest conjunt de materials destaca un vas incomplet que incorpora una decoració en relleu sobre la paret externa de temàtica religiosa. La peça es perfila com un crater però amb una vora plana típica d'un càlat, lleugerament exvasada i amb el llavi penjant. Les parets es projecten verticalment amb una minsa corba que s'accentua en arribar a la zona baixa. L'argila és dura i depurada, amb un color ataronjat, i es desmarca de la pasta dels aplics, més clara i tova. La tècnica emprada va revelar que el relleu es va aplicar sobre el recipient ja enfornat. Es van utilitzar palets per evitar deformacions i es rejuntaren els punts de contacte del contorn amb una espàtula per tal d'homogeneïtzar i facilitar l'adherència de l'afegit.

En el relleu s'hi representa la figura jove i atlètica del mític príncep Triptòlem dalt d'un carro alat estirat per serps. Sota la nansa trenada de tres cordes s'hi disposà un altre relleu amb la visió frontal d'un cap femení.

Cronologia del farciment: 220-180 aC.

Sitja 54

Sitja situada al sector central del jaciment i oberta als llims grocs del subsòl. L'excavació va permetre recuperar les restes arrasades d'una sitja ovoide que estava farcida per un sediment (UE 54000) de terres argiloses vermelles amb abundància de pissarres de grans dimensions.

L'estrat no contenia material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

| Sitja 53                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 467       | %       | 61        | 100 %   |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 9         | 1,93 %  | 1         | 1,64 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 269       | 57,60 % | 46        | 75,4 %  |
| Àmfora ibèrica                    | 156       | 33,40 % | 7         | 11,48 % |
| Àmfora d'importació               | 33        | 7,07 %  | 7         | 11,48 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 153. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 53 per fragments i individus



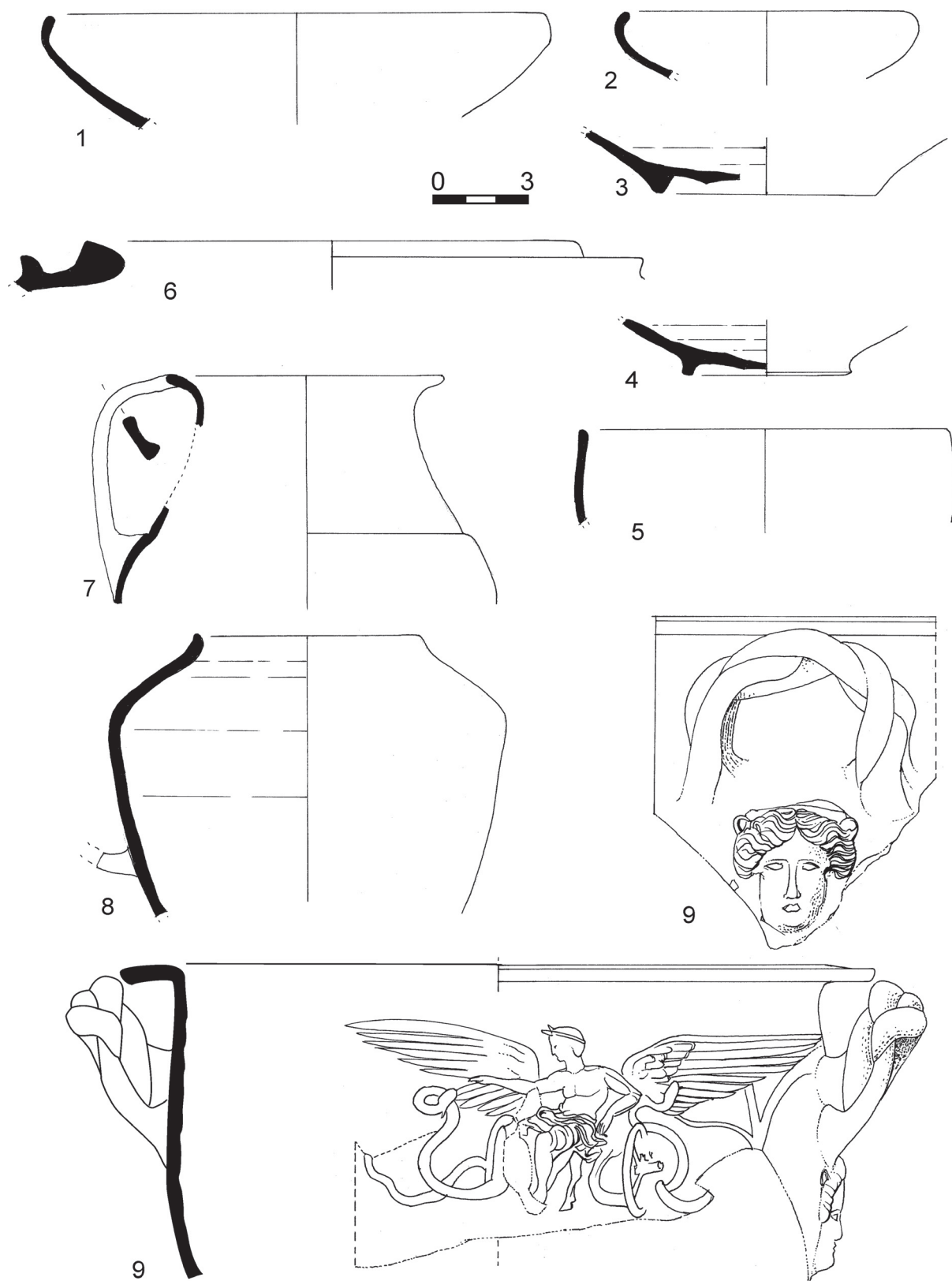


Fig 154. Sitja 53. 1 a 5 i 7) Ceràmica fina ibèrica: formes A-I, B, A-VIII i D-I, 6) comuna ibèrica, 8) ceràmica fina ibèrica, forma indeterminada, 9) crater amb decoració figurada aplicada en relleu.

Sitja 55

Fossa localitzada a la part alta i central del jaciment, molt a prop de la sitja 64. Del dipòsit original se'n conservava, més o menys, el terç inferior. Tot el tronc superior i la boca havien estat arrasats en passar-hi pel damunt la maquinària de les obres de la variant. La sitja havia estat construïda al subsòl de terres vermelles.

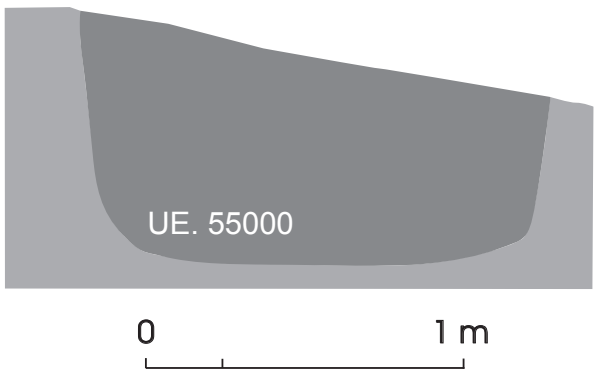


Fig 155. Secció de la sitja 55

El que va romandre intacte permetia copsar un perfil lleugerament còncau i un fons pla. El diàmetre superior i màxim arribava als 130 cm, i l'inferior, als 110. La fondària conservada era de 60 cm.

El farciment que la colgava estava format per una sola capa de terra molt vermelloso (UE 55000) amb esquerdisos de pedra esquistosa barrejats amb material arqueològic. Es va recollir un total de 174 fragments de ceràmica i només 2 ossos.

L'estudi del material constata l'absència de ceràmiques fines d'importació, fet que fa molt difícil la datació del moment d'abandó de la sitja. No obstant això, descobrim entre la ceràmica local paral·lelismes clars amb la corresponent de la sitja 40, que, amb més criteri, situàvem entre el darrer quart del segle IV aC i el primer terç del segle III aC. Aquesta circumstància ha empès a considerar que el moment d'obliteració de la sitja

55 seria contemporani (potser més antic i tot) al de la sitja 41.

La ceràmica grisa de la costa catalana presenta pastes rugoses i aspres al tacte. L'engalba és espessa i molt fosca, quasi negra. S'aprecia un bon modelat i un aspecte extern depurat. S'han identificat dues formes; l'escudella A-IIIa, que s'ha rastrejat exclusivament a les sitges més antigues, i el got bicònic de la forma D-I. Es constata la presència de peus anulars alts que sovintegen en contextos del segle IV aC, com ara el de les sitges de Bellaterra (Granados i Sanmartí, 1988, 152), i que són francament rars en cronologies posteriors.

En produccions similars però amb cuites oxidades, destaca la base d'un escif de la variant K-I, que és la més antiga, la que formalment s'assembla més als models àtics i l'única d'aquesta mena que s'ha documentat al jaciment.

La comuna ibèrica, amb 87 fragments, representa el 50 % del total i, malauradament, només se n'han aplegat dues vores. Una pertanyia a una gerra, probablement de cos bitroncocònic amb el llavi obert, on s'aprecia un encaix i la punta del llavi aixecada verticalment.

La ceràmica de cuina recollida puja a 12 bocins i 4 formes. Són peces grolleres, reduïdes i modelades a torn. Hi descobrim una cassola totalment arrodonida amb les nanses circulars i enganxades verticalment sota el llavi (*caccabus*). D'exemplars semblants n'han aparegut a Burriac i a Ullastret i sempre en contextos del segle III aC o, com a màxim, finals del segle IV aC (Conde *et al.*, 1994, 18 i 19).

L'àmfora ibèrica, amb 70 fragments, representa el 40 % del total. Es caracteritza per les parets primes i dures, algunes amb pastes bicromes on dominen els grisos i els vermells combinats. També hi trobem pastes oxidades de tons clars, no tan dures i amb engalbes similars.

Cronologia del farciment: 325-275 aC.

| Sitja 55                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 174       | %       | 18        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 103       | 59,20 % | 15        | 83,33 % |
| Àmfora ibèrica                    | 70        | 40,23 % | 2         | 11,11 % |
| Àmfora d'importació               | 1         | 0,57 %  | 1         | 5,56 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 156. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 55 per fragments i individus

Sitja 56

Marca l'inici del sector occidental del jaciment des del seu punt central. Va aparèixer amb la boca capolada pel traçat de la variant en aquest punt. Havia estat construïda als llims grocs del subsòl de la zona.

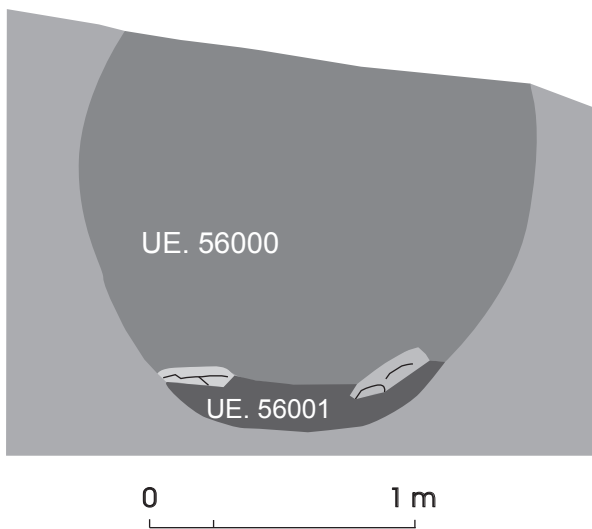


Fig 157. Secció de la sitja 56

Les restes conservades deixaren al descobert una fossa ovoide amb les parets clarament còncaves i el fons lleugerament pla. El diàmetre màxim, 164 cm, se situava al centre de la sitja. En el moment de l'excavació conservava una profunditat màxima de 124 cm, un diàmetre a la part superior de 160 i a la part inferior de 110.

El farcit intern estava format per un primer abocament de pedres de pissarra que cobria tot el llit de la sitja sense ceràmica ni pràcticament cap altre sediment (UE 56001). Per sobre hi apareixia una capa de terra argilosa marró amb inclusió d'esquerdisos de pissarra que arribava fins a la superfície (UE 56000).

L'excavació va permetre recollir un total de 286 fragments ceràmics, tots a l'estrat superior (UE

56000). Llevat de la ceràmica, no va aparèixer cap altre tipus d'objecte o element.

El material no és quantitativament significat però presenta un repertori prou interessant que agafa bona part del segle II aC (170/120 aC). En primer lloc, cal aclarir l'absència de ceràmica de vernís negre. De fet, l'apartat de les importacions es redueix a una base d'un morter púnic i a un únic bocí d'àmfora púnica ebusitana de la forma PE-16 (T.7.1.3.1), amb una cronologia del 240/190 aC (Ramon, 1995, 223). De cronologia més baixa són tres exemplars dels càlats ibèrics pintats dels tallers emporitans, amb una vora nansada de la forma A-2 i un fragment indeterminat però que presenta la coccio reduïda que deixa la pasta amb un to gris molt similar al de la grisa emporitana (Conde, 1991, 141-168). La circulació d'aquests contenidors comença a partir del 200 aC, amb una forquilla cronològica principal de la primera meitat del segle II aC per al càlat A-2 nansat (Conde, 1991, 145). Les produccions grises solen anar associades principalment a la més moderna forma A-3; però, en el nostre cas, no ens atrevim a proposar-la per la migradesa del fragment.

La ceràmica comuna de taula ibèrica representa el 7 % del conjunt. El repertori formal és, fins a cert punt, atípic pel fet que els pocs elements determinables corresponen a formes poc habituals o, si més no, minoritàries. Probablement, la peça més interessant és un vas de la sèrie G-I, grup heterogeni amb molts lligams amb la comuna ibèrica on es documenten recipients més grossos. Al Bosc del Congost es documenten a partir del darrer quart del segle III aC. És el cas primerenc de les sitges 116 (200/180 aC) i 3 (180/160 aC).

Un aspecte interessant de remarcar és constatar que el solc circular del cul no està, ni de bon tros, completament implantat en la ceràmica fina de taula. Quant a les formes, es documenta el got bicònic D-I, sense rastres del D-I/III, propi del primer terç del segle II aC, i tampoc del D-III, omnipresent a partir de mitjan segle II aC.

L'aportació de la comuna ibèrica és molt pobra si es té present que representa el 48 % en els

Fig 158. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 56 per fragments i individus

| Sitja 56                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 286       | %       | 32        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 0,35 %  | 1         | 3,12 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 178       | 62,24 % | 26        | 81,26 % |
| Àmfora ibèrica                    | 106       | 37,06 % | 4         | 12,5 %  |
| Àmfora d'importació               | 1         | 0,35 %  | 1         | 3,12 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |



Fig 159. Sitja 56. 1 i 2 i 6 i 7) Ceràmica fina ibèrica: forma G i indeterminades, 3 i 4) comuna ibèrica, 5) àmfora púnica d'Eivissa, 8) calat ibèric.

inventaris. Les gerres que s'hi identifiquen, amb la vora gruixuda i penjant, són les que apareixen, a l'engròs, en contextos del darrer terç del segle III aC i dels dos primers del segle II aC, tret d'alguna reminiscència més antiga, com ara la vora amb la motllura interna, que s'hauria de considerar residual.

La ceràmica de cuina representa el 6,3 %, amb predomini de les peces tornejades. L'única forma identificada és la base plana sense peu d'una olla estreta i de perfil en essa que és present a les principals sitges del Bosc del Congost.

Cronologia del farciment: 170-120 aC.

### Sitja 57

Situada al bell mig del jaciment, va aparèixer amb la boca escapçada. Un cop excavada, es comprovà que, per la banda oriental, les parets es comunicaven amb les sitges 73, 74 i 38, fet que comportà algun problema tècnic durant el procés d'extracció del farciment pel perill de barrejar ceràmica de les sitges. Havia estat construïda als llims grocs i les terres vermelles del subsòl.

Els perfils conservats dibuixaven més de la meitat d'un dipòsit ovoide amb el perfil i el fons còncaus. El diàmetre màxim, 140 cm, se situava al centre de la sitja. Conservava una fondària màxima de 155 cm, un diàmetre superior de 136 i un d'inferior de 70.

Es detectaren dos estrats en la terra que el farcia. El més superior (UE 57000) estava format bàsicament per una argila marró barrejada amb material ceràmic abundant. Una troballa insòlita fou el bloc carejat de pedra esquistosa de naturalesa semblant a la que forma el subsòl de la muntanya i de proporcions notables: 70 per 22 i per 20 cm. Per sota d'aquest nivell hi aparegué un altre (UE 57001) format per terra llimosa de color més clar sense material arqueològic.



Fig 160. Sitja 57

Pel que fa al material ceràmic de l'estrat 57001, es va recollir un total de 547 fragments. Entre el material no ceràmic, es documentaren 3 mans de morter de pedra i 7 restes de fauna, que tan sols sumava el 2 % del material recuperat a la sitja.

D'importacions hi havia 3 fragments informes d'àmfora púnica ebusitana. La vaixel·la fina local ve dominada per la grisa de la costa catalana, encara que també s'hi recull un conjunt apreciable de peces oxidades de tonalitats variables (el 8 % de la categoria). Les formes més documentades són el got bicònic D-I, seguit de l'escif, el gerret bicònic E i, amb un únic individu,

l'escudella A-I i el flascó de grisa emporitana de la forma H-I. És un repertori del segle IV aC i la primera meitat del III aC, tret de la darrera peça, que no hi encaixa perquè només es troba a partir del segle II aC (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 43). Segurament és una intrusió que prové de les sitges amb les quals estava relacionada estratigràficament.

La ceràmica comuna ibèrica ve dominada per les gerres bitroncocòniques, nansades i de vora exvasada i penjant. En la majoria s'hi observa la motllura o inflexió que produeix la verticalitat del llavi, malgrat que n'hi ha del mateix tipus que ja no la dibuixen i altres amb el coll més desenvolupat, esvelt i obert que apunten algunes de les traces de la comuna ibèrica de la segona meitat del segle III aC.

La ceràmica de cuina de la sitja 57 resulta molt interessant per la varietat de formes i el bon estat de conservació d'alguns dels atuells que hi concorren. En tots els casos es tracta de pasta grollera de cuita reductora i amb un predomini abassegador de la ceràmica a torn sobre la de modelat manual. La forma més representada és l'urna alta i estreta, de base plana i perfil en essa, que és present tant en contenidors tornejats com en els facturats a mà. Les altres formes són minoritàries. Entre aquestes s'hi registren un parell de tupins de perfil bicònic, un nansat amb vessador i amb la nansa de cinta, ampla i plana, i finalment un *caccabus*. La seva silueta correspon a l'estil de les produccions de cuina a torn anomenades *mediterrànies*, malgrat que la inexistència de ceràmica importada fa difícil cap altra atribució que no sigui indígena (Conde *et al.*, 1994, 16-18).

El context general recorda molt el de la sitja 6 (275/250 aC), amb la qual es veuen nombrosos punts de contacte. Si bé la fàcies de la ceràmica grisa de la costa catalana ens podria remuntar fins al segle IV aC, es palesen diferències respecte a la de les sitges més antigues, com ara l'abundància de tonalitats grises clares quasi blavoses. Una altra dada que sorprèn és l'exigua quantitat d'escudelles de la forma A-I. És una circumstància que s'aprecia

Fig 161. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 57 per fragments i individus

| Sitja 57                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 547       | %       | 58        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 483       | 88,30 % | 56        | 96,56 % |
| Àmfora ibèrica                    | 61        | 11,15 % | 1         | 1,72 %  |
| Àmfora d'importació               | 3         | 0,55 %  | 1         | 1,72 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

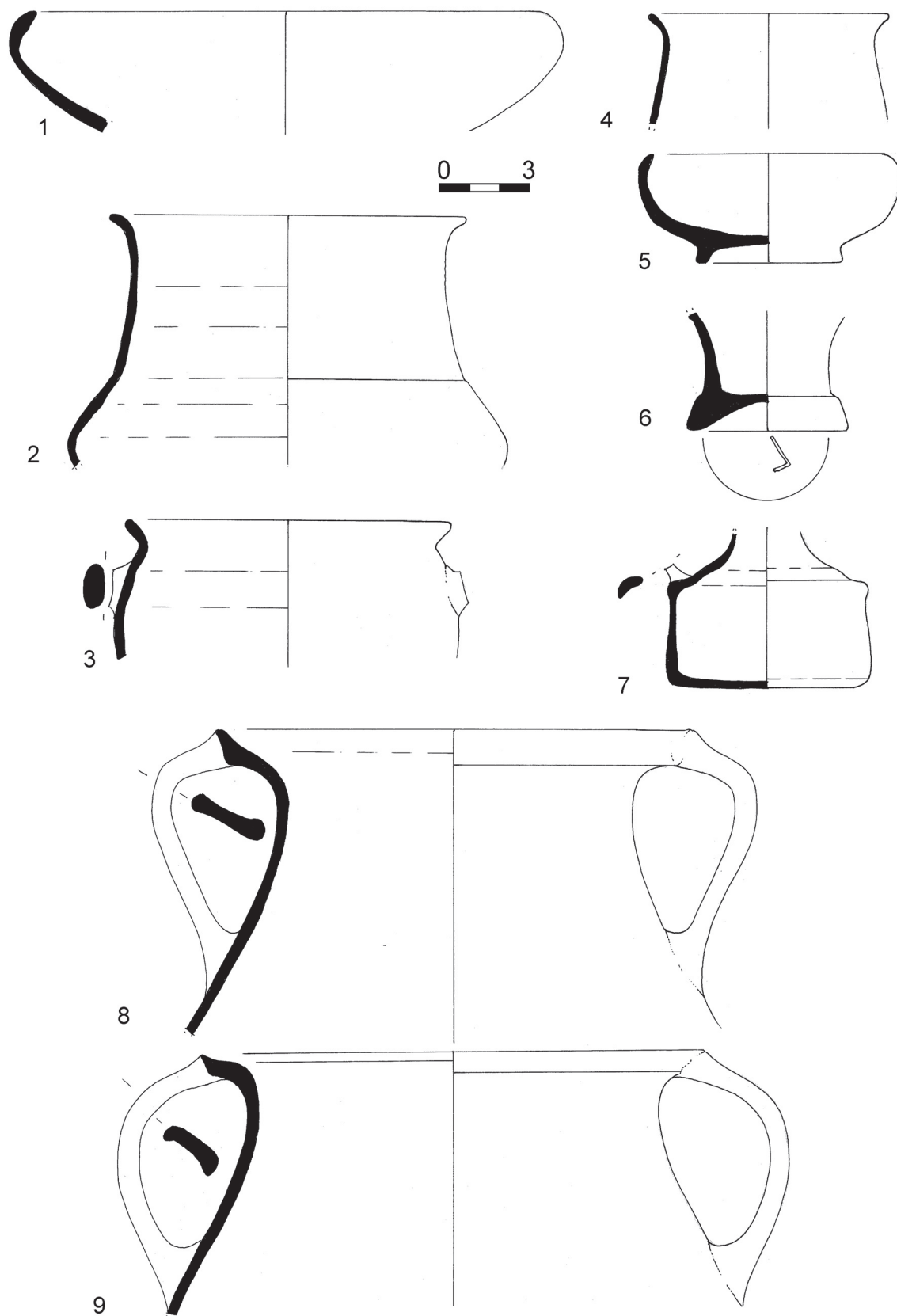


Fig 162. Sitja 57. Ceràmica fina ibèrica: 1) escudella A-I, 2 i 4) gots D-I, 3 i 6) escif K, 5) escudella B, 7) flascó H-I, 8 i 9) comuna ibèrica.



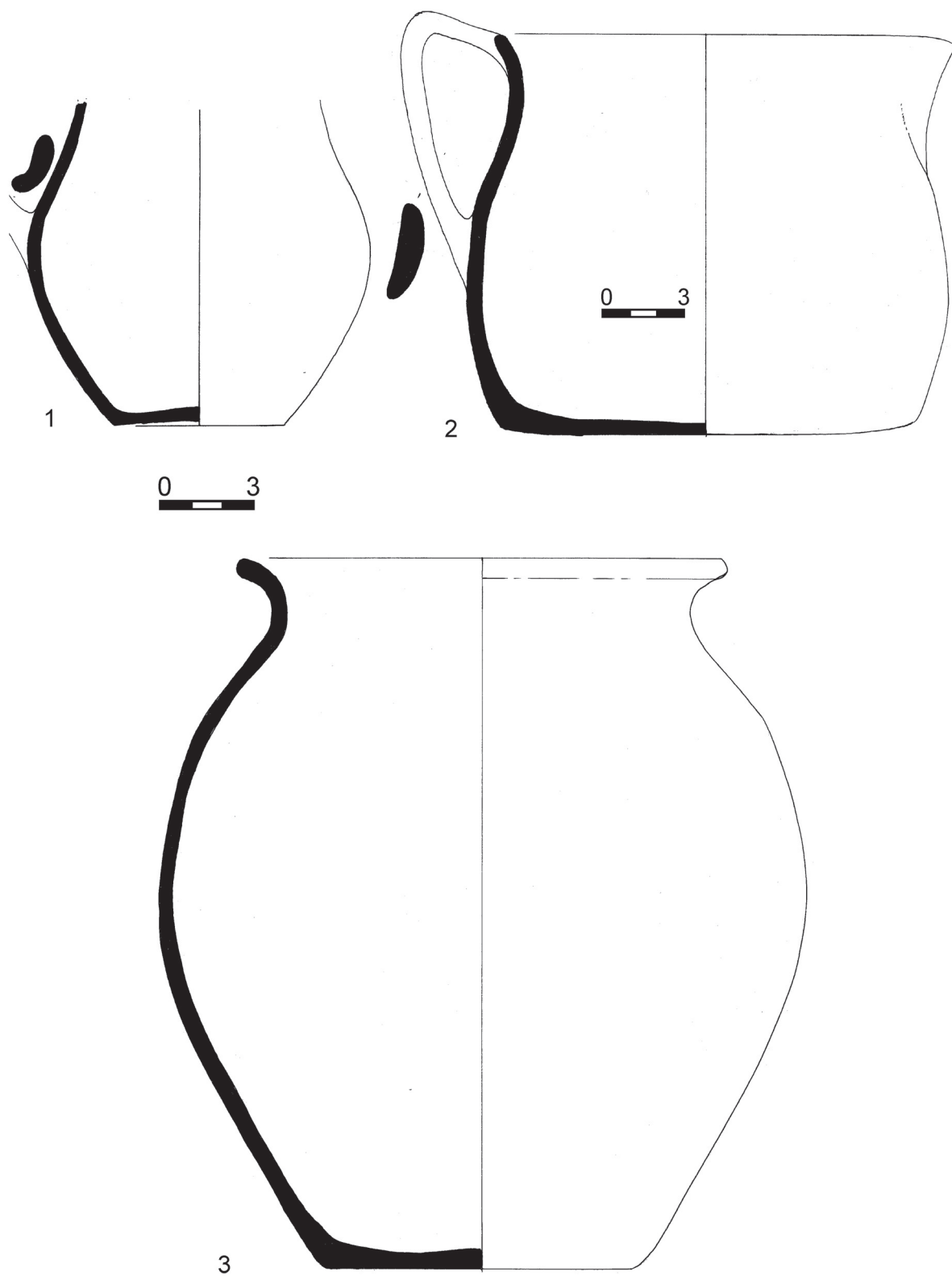


Fig 163. Sitja 57. Ceràmica de cuina feta a torn.

a les sitges dels dos darrers terços del segle III aC. La ceràmica comuna ibèrica apunta alguns trets que són habituals de la segona meitat del segle III aC. Per les raons exposades, es proposa una data per a l'amortització de la sitja 57 de cap al segon quart del segle III aC.

Cronologia del farciment: 275-250 aC.

Sitja 58

Situada al límit dels sectors central i oriental del jaciment, es tracta d'un dels dipòsits més sencers: llevat de la boca, que es va arrasar en traçar el camí provisional de la variant, la conservació era excel·lent. Havia estat construïda als llims grocs i les terres vermelles del sector.

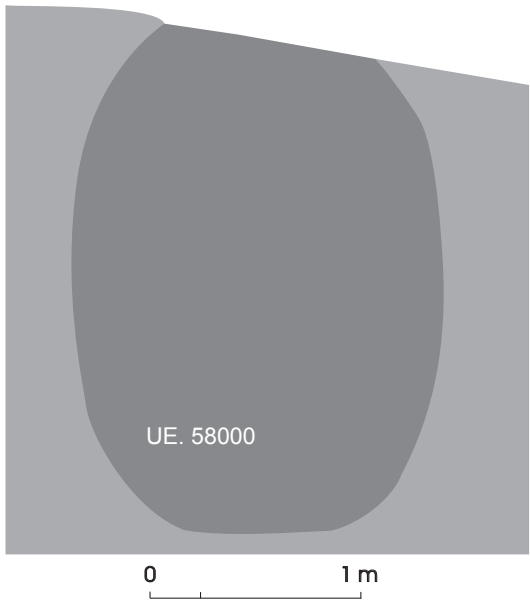


Fig 164. Secció de la sitja 58

La secció vertical projectava una fossa ovoide molt allargassada, de parets lleugerament còncaves i fons pla. El diàmetre màxim, 176 cm, se situava al centre de la sitja. Conservava un diàmetre de 120 cm a la superfície i de 90 cm al fons, i una fondària de 234 cm.

El reble el formava una capa d'argila marró homogènia on només es barrejava la ceràmica, que sorgia poc concentrada però regularment (UE 58000).

En total es van recollir 1.776 fragments ceràmics. A més es recuperaren 52 ossos i 32 peces discoïdals de terrissa, un 5 % del total del material recuperat a l'interior de la sitja.

La ceràmica de vernís negre és representada per un fragment informe d'una copa Lamboglia 27, atribuïble al taller de les petites estampilles, i un de campaniana A indeterminable. Pel que fa a les àmfores, les mostres resultaren igualment magres, perquè no es va poder identificar cap forma. Així, es va registrar una àmfora massaliota, sis bocins de púnica ebusitana i onze de grecoitàlica.

La datació del reompliment de la sitja s'ha fixat en un període del 180/160 aC a partir exclusivament de la ceràmica de tradició ibèrica. La ceràmica fina de taula presenta una sèrie formal a mig camí de les sitges 29, 34 i 21 (190/170 aC) i de la 19 (170/150 aC). S'aprecien peces residuals, com ara un peu d'escif, la base d'una escudella de fons umbilicat i alguns gots bicònics D-I. Les escudelles A-III són les que han anat apareixent a les sitges de la primera meitat del segle II aC juntament amb altres de més intemporals, com ara l'escudelleta de la forma B. Ara bé, hi ha dos indicadors cabdals, al nostre parer, que permeten atribuir una cronologia tan concreta. Es tracta del got bicònic D-III, que, amb un grupet significatiu, es manifesta per primera vegada. En cap de les sitges més antigues havia estat detectat i, tanmateix, d'ara endavant serà un dels vasos més abundants. El segon és la persistència de l'escudella A-I. A la sitja 19, aquesta forma ja comença a ser substituïda per la A-II, que, com indiquen Barberà, Nolla i Mata, n'esdevindrà l'evolució natural (Barberà, Nolla i Mata,1993, 24). S'hi podria afegir l'aparició novella de la cassola tipus sopera de la forma G en grisa de la costa catalana. Hi trobàvem algun antecedent més dimensionat en la comuna ibèrica (vegeu la sitja 13). A partir de la sitja 58, anirà sorgint regularment en infinitat de variants

| Sitja 58                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 1.776     | %       | 102       | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 2         | 0,1 %   | 2         | 1,96 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 1.268     | 71,41 % | 86        | 84,32 % |
| Àmfora ibèrica                    | 487       | 27,43 % | 10        | 9,80 %  |
| Àmfora d'importació               | 18        | 1,01 %  | 3         | 2,94 %  |
| Indeterminats                     | 1         | 0.05 %  | 1         | 0,98 %  |

Fig 165. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 58 per fragments i individus

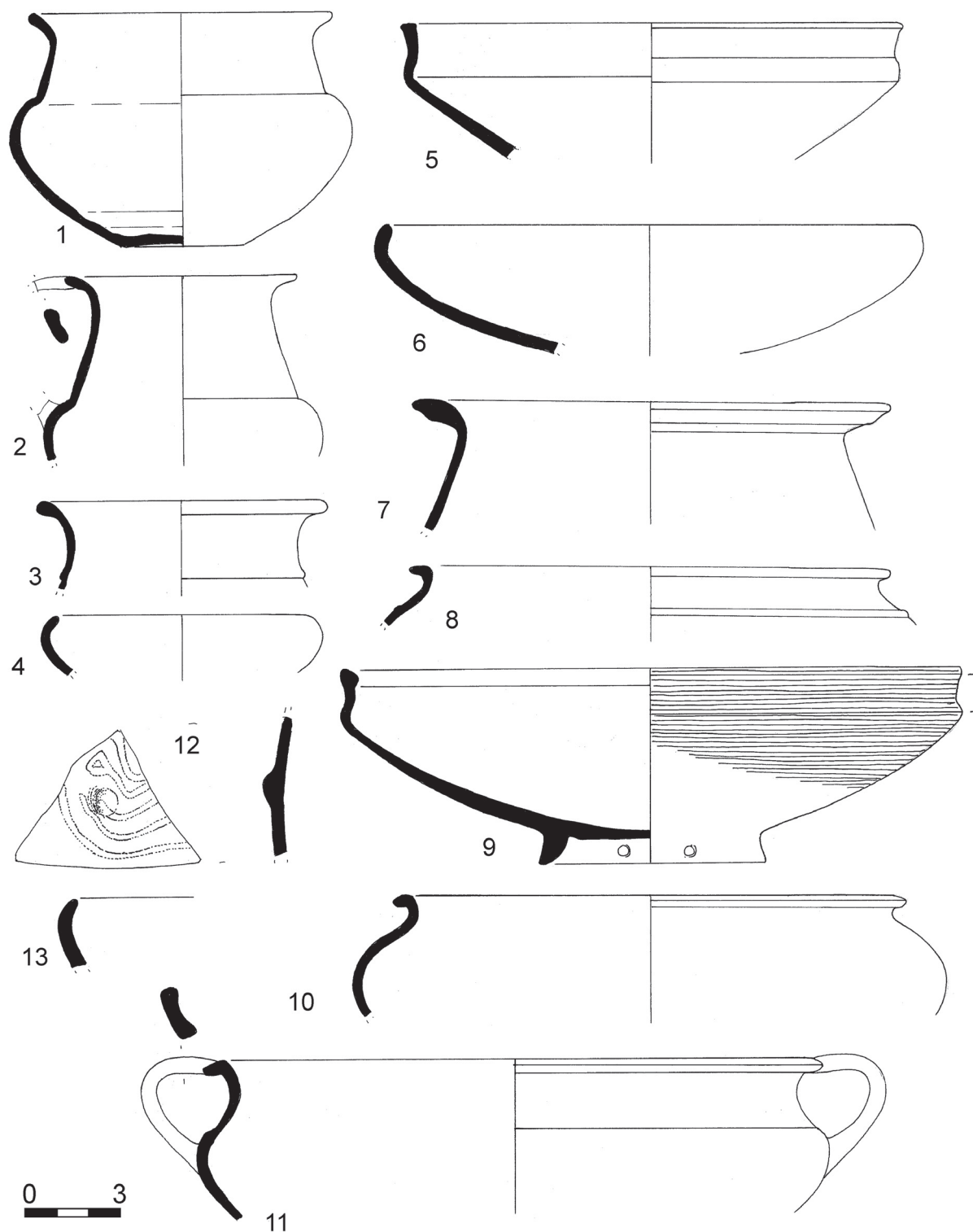


Fig 166. Sitja 58. Ceràmica fina ibèrica: 1 i 2) gots D-I, 3) got D-III, 4) escudella B, 5 i 9) escudelles A-III, 6) escudella A-I, i 8, 10 i 11) atuell forma G-II, 7) comuna ibèrica, 12) ceràmica indigeta de pintura blanca, 13) vernís negre dels tallers de les petites estampilles.

i volums, tant en comuna ibèrica com en les produccions emporitanes.

La comuna ibèrica ofereix el repertori de gerres bicòniques de vora penjant i engruixida habitual a les sitges precedents. Alternen amb recipients tipus sopera del grup G o amb perfils que s’hi podrien assimilar. Alguns motius decoratius de la grisa de la costa catalana, com ara els llistons horitzontals dels gots D-I/III, s’han incorporat a algunes gerres de comuna.

La ibèrica pintada és exclusivament ceràmica indigeta decorada bàsicament amb bandes primes horitzontals, tot i que també se’n conserva amb motius geomètrics més complexos. La ceràmica de cuina presenta les típiques olles de perfil en essa tornejades o, ocasionalment, fetes a mà.

Cronologia del farciment: 180/160 aC.

Sitja 59



Fig 167. Sitja 59

Sitja situada cap al terç oriental del sitjar. Havia estat construïda als llims grocs i les terres vermelles del sector.

Presentava la forma ovoide amb parets còncaves i fons pla i va aparèixer amb la boca escapçada. El diàmetre màxim, 210 cm, es trobava lleugerament

per sota del centre de la sitja; a la boca (90 cm) i a la base (110 cm) s’estrenyia. La profunditat era de 224 cm.

El farciment intern el formava un primer estrat superficial (UE 59000) de terres marrons argiloses, amb plaques de pissarra de grans dimensions. Per sota hi apareixien les restes d’un esquelet humà, pertanyent a un individu de 25 a 40 anys d’edat, en molt mal estat de conservació (UE 59001), que es dipositaven sobre un sediment de terres vermelloses, amb pissarres de dimensions més petites i amb poc material arqueològic (UE 59002). Finalment, al fons de la sitja es delimitava un darrer estrat (59003) de llims groguencs, totalment estèrils.

Només es va recollir ceràmica a l’estrat superficial (UE 59000) i un fragment testimonial a l’estrat 59002. Finalment, cal esmentar, restes humanes i la troballa d’un pondus i un penjoll o arracada de bronze lacat amb una làmina d’or, que sumaven un 32 % del material localitzat a l’interior de la sitja.

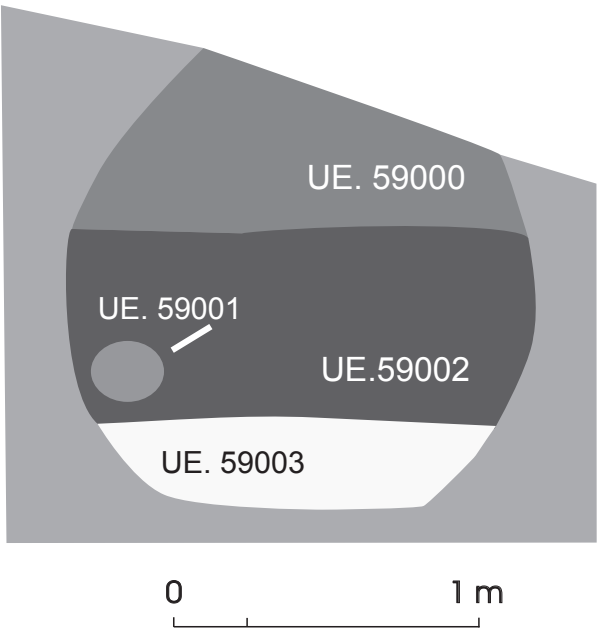


Fig 168. Secció de la sitja 59

| Sitja 59                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 155       | %       | 10        | %    |
| Ceràmica no amfòrica d’importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 101       | 65,16 % | 7         | 70 % |
| Àmfora ibèrica                    | 51        | 32,90 % | 2         | 20 % |
| Àmfora d’importació               | 3         | 1,94 %  | 1         | 10 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

Fig 169. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 59 per fragments i individus

La ceràmica d'importació resultà molt escassa, amb només 3 fragments d'àmfora itàlica que proposaven una cronologia de la segona meitat del segle II aC en endavant. La resta del material el componia ceràmica ibèrica, on sobresortia la comuna, amb 97 bocins, seguida de l'àmfora ibèrica, amb 51; de la ceràmica de cuina, amb 18, i, finalment, només 3 bocins de grisa de la costa catalana.

Les restes humanes corresponien a un individu de trets gràcils de 40 a 60 anys d'edat, dipositat en decúbit dorsal.

Cronologia del farciment: 150-80 aC.

Sitja 60

Ben a prop de la sitja 59 es va descobrir aquesta sitja oberta als llims groguencs del subsòl.

L'excavació posà al descobert un dipòsit ovoide amb les parets còncaves i el fons quasi pla. El diàmetre màxim, 122 cm, es trobava a la meitat inferior de la fossa, quasi a tocar del fons. Conservava un diàmetre a la superfície de 112 cm i una profunditat de 86 cm.

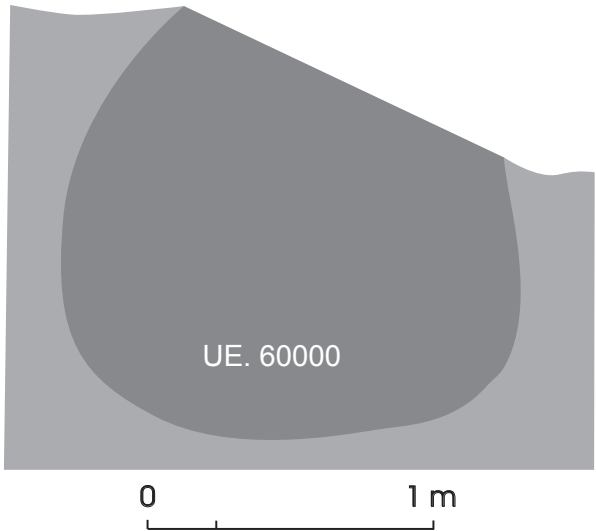


Fig 170. Secció de la sitja 60

El farciment intern (UE 60000) el formava una terra marró argilosa amb inclusió d'alguna pissarra de petites dimensions.

Durant l'excavació es recuperaren 22 fragments ceràmics i una única resta de fauna.

Dels 22 fragments ceràmics exhumats, 3 pertanyien a una àmfora itàlica que en darrer terme va servir per situar l'abandonament de la sitja cap a la segona meitat del segle II aC en endavant.

Cronologia del farciment: 150-80 aC.

Sitja 61

Aïllada a la part alta del jaciment, aquesta sitja havia estat construïda al subsòl d'argiles vermelles. No es va poder excavar totalment perquè un punt topogràfic de la construcció de la carretera ho impedia. Com la resta de sitges, va aparèixer amb la part superior escapçada.

Era un dipòsit de forma ovoide, del qual s'excavà una profunditat de 110 cm. El diàmetre màxim arribava als 164 cm, i el situat a la superfície, als 116.

El farciment intern estava format per un sediment (UE 61000) de terres argiloses amb inclusió de fragments petits de pissarra.

Sense material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 62

Va aparèixer al terç superior del camp. Oberta al subsòl de llims grocs, es va localitzar gairebé sencera; només hi mancava la boca.

L'excavació determinà un dipòsit de forma ovoide de 190 cm de fondària, un diàmetre màxim de 190 cm i una amplada de 50 cm a la superfície i de 130 a la base.

El farciment intern (UE 62000) estava format per

Fig 171. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 60 per fragments i individus

| Sitja 60                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 22        | %       | 4         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 18        | 81,82 % | 2         | 50 % |
| Àmfora ibèrica                    | 2         | 9,09 %  | 1         | 25 % |
| Àmfora d'importació               | 2         | 9,09 %  | 1         | 25 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

| Sitja 62                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 14        | %       | 4         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 9         | 64,29 % | 3         | 75 % |
| Àmfora ibèrica                    | 5         | 35,71 % | 1         | 25 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

Fig 172. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 62 per fragments i individus

terres argiloses vermelles i marrons amb inclusió d'algunes plaques de pissarra.

Es van registrar 14 fragments ceràmics i 1 resta de fauna.

Els 14 fragments de ceràmica, tots de producció ibèrica, van ser totalment insuficients per proposar una datació per a l'obliteració de la sitja.

Cronologia del farciment: indeterminada.

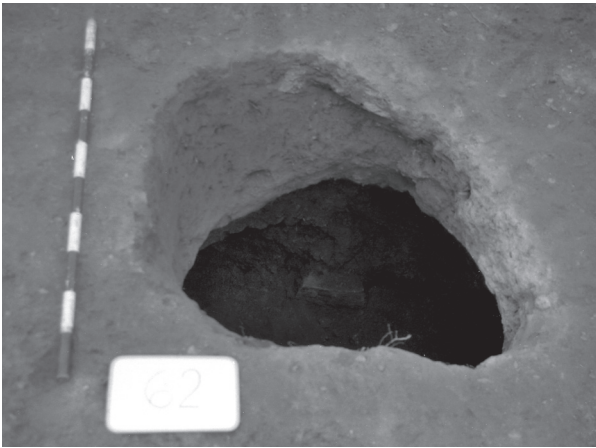


Fig 173. Sitja 62

### Sitja 63

Es tracta d'una sitja molt arrasada que es va localitzar al terç oriental del jaciment. S'havia construït al subsòl de llims grocs i argiles vermelles. Durant l'excavació es va comprovar que comunicava amb la sitja 65 (110/80 aC) per la banda nord.

| Sitja 63                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 191       | %       | 24        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 2         | 1,05 %  | 1         | 4,17 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 138       | 72,25 % | 21        | 87,49 % |
| Àmfora ibèrica                    | 45        | 23,56 % | 1         | 4,17 %  |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     | 6         | 3,14 %  | 1         | 4,17 %  |

Fig 175. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 63 per fragments i individus

Era de forma ovoide, amb les parets còncaves i el fons lleugerament corbat.

Se'n conservava una profunditat de 38 cm, un diàmetre màxim de 100 cm situat a la superfície de la fossa i un d'inferior de 50 cm.

El sediment (UE 63000) que la rebria estava format per terres argiloses marrons amb inclusió de petits fragments de pissarra.

S'hi van recollir 191 fragments ceràmics i 1 d'escòria de ferro.

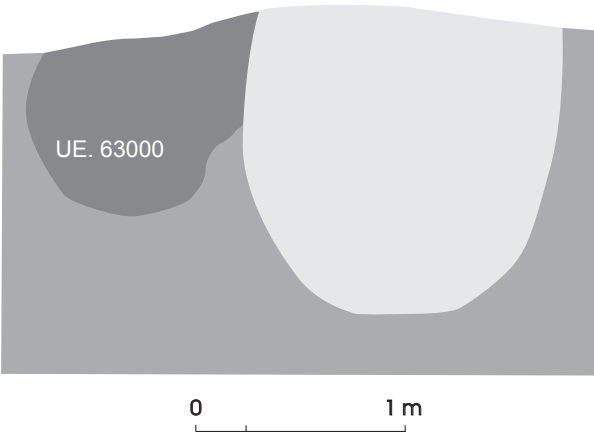


Fig 174. Secció de la sitja 63

El material d'importació de la sitja estava format per dos fragments informes de campaniana A. La resta del material era de fabricació local, amb el repertori típic de la ceràmica del Bosc del Congost, amb ceràmica grossa de la costa catalana, comuna ibèrica, de cuina i de pasta clara. També era significativament present l'àmfora ibèrica. L'estat del material tan sols



permetia una aproximació cronològica molt poc precisa.

Cronologia del farciment: 225-80 aC.

Sitja 64

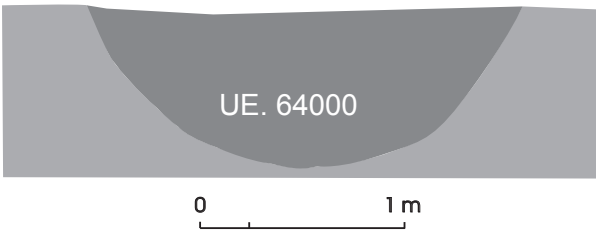


Fig 176. Secció de la sitja 64

Situada al bell mig del jaciment, es va localitzar molt arrasada. Havia estat construïda en argiles vermelles.

Es va descobrir amb un fons arrodonit i còncav de 120 cm de diàmetre superior i màxim per 42 cm de fondària.

Aquesta fossa estava reblerta per una terra argilosa (UE 64000) amb fragments de pissarra de dimensions mitjanes que va proporcionar 103 fragments ceràmics.

La datació és molt insegura ja que únicament es pot establir a partir d'un fragment sense forma de ceràmica indigeta de pintura blanca, que podria datar-se en contextos del segle IV aC o del III aC. Per la seva banda, el material d'importació no permet acotar la datació ja que els fragments trobats en l'excavació pertanyen únicament a dos bocins informes d'àmfora púnica.

Cronologia del farciment: 400-200 aC.

Sitja 65

Situada al terç oriental del jaciment en contacte amb la sitja 63, es tracta d'un dipòsit de parets i fons còncaus que va aparèixer amb la boca

destruïda. Havia estat excavada als llims grocs i les argiles vermelles del subsòl.

Se'n conservava una fondària de 124 cm i un diàmetre màxim de 144 cm situat a la superfície de la fossa. El diàmetre inferior era de 70 cm.

El rebliment intern estava format per una terra argilosa marró que sortia molt neta excepte per la ceràmica (UE 65000). En acabar l'excavació se n'havia recollit una quantitat modesta, amb un total de 456 fragments.

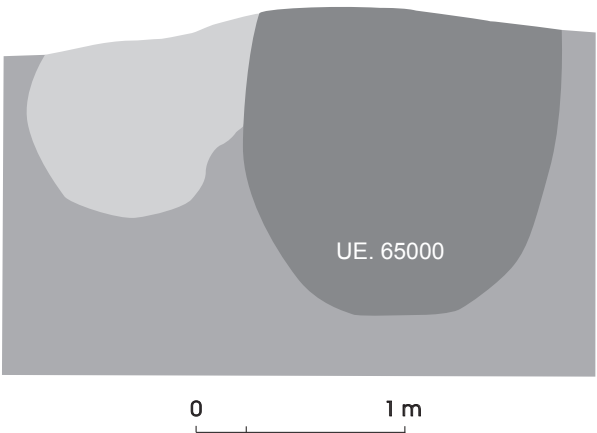


Fig 177. Secció de la sitja 65

De ceràmica d'importació destaca un fragment d'àmfora itàlica Dressel 1A de l'últim terç del segle II aC. La ceràmica fina de taula de tradició ibèrica ofereix una visió curta però prou explícita que permet fixar el moment d'obliteració de la sitja a començaments del segle I aC. El context material és molt semblant al de les sitges 2 i 49. Probablement se situa en un estadi intermedi entre aquestes dues però, com que els marges ja són bastant estrets, s'ha optat per donar una cronologia de 110/80 aC. Hi descobrim un pòsit de formes, certament més antigues, com ara les escudelles A-III i una A-II amb el perfil baix. Però la major part del romanent és el propi de finals del segle II aC i de principis del segle I aC. Ens referim a les escudelles A-II de parets més altes i els plats C-I. En canvi, hi ha mancances notables,

Fig 178. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 64 per fragments i individus

| Sitja 64                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 103       | %       | 9         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 21        | 20,39 % | 5         | 55,56 % |
| Àmfora ibèrica                    | 80        | 77,67 % | 3         | 33,33 % |
| Àmfora d'importació               | 2         | 1,94 %  | 1         | 11,11 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

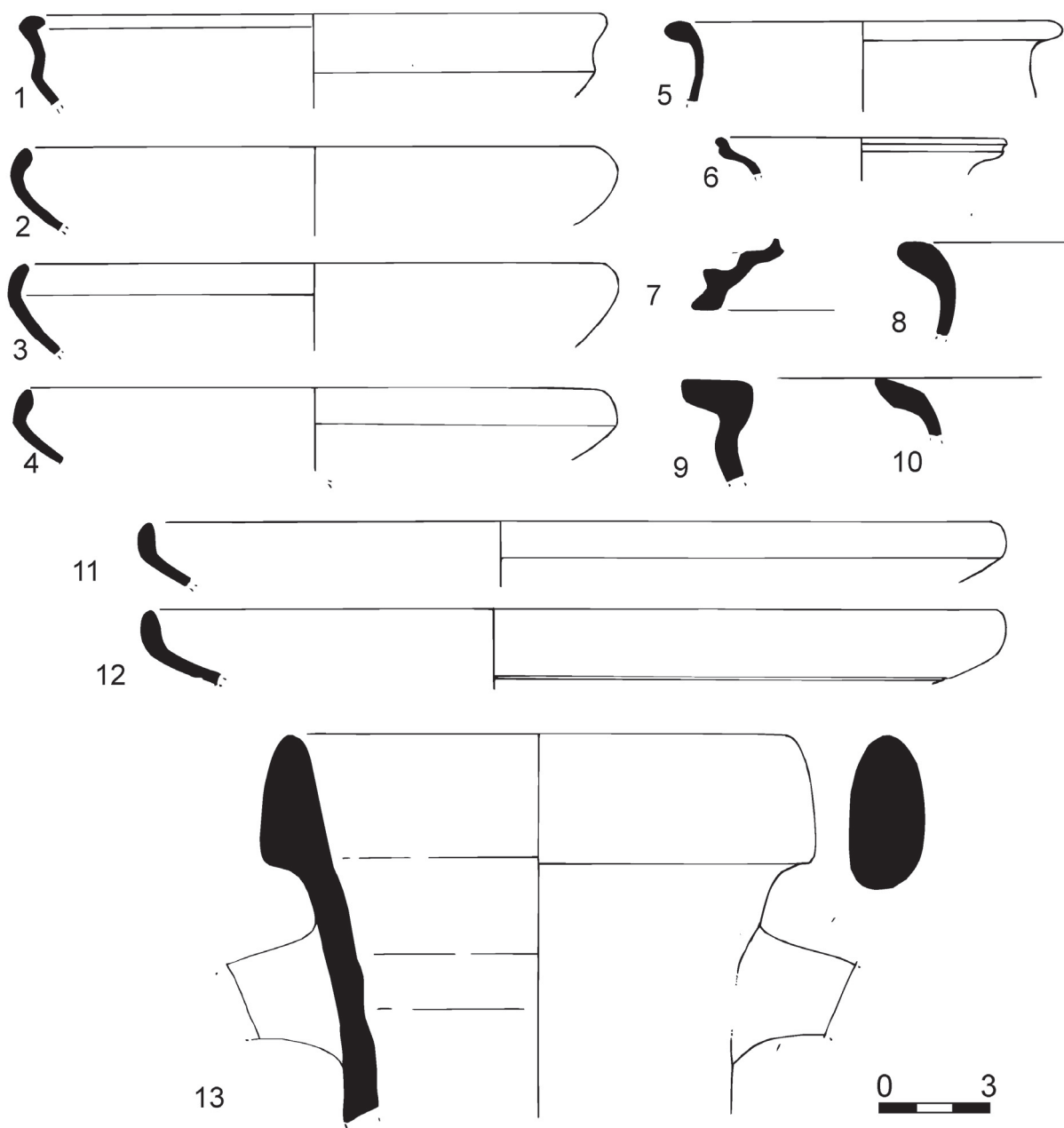


Fig 179. Sitja 65. Ceràmica fina ibèrica: 1) escudella A-III, 2 i 3) escudelles A-I, 4) escudella A-II, 5) got D-III, 6) got D-II, 7) peu de copa F-III i 11 i 12) plats C-I, 8, 9 i 10) comuna ibèrica, 13) àmfora itàlica Dr. 1 A.

Fig 180. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 65 per fragments i individus

| Sitja 65                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 456       | %       | 54        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 7         | 15,35 % | 1         | 1,85 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 201       | 44,08 % | 49        | 90,75 % |
| Àmfora ibèrica                    | 248       | 40,57 % | 4         | 7,40 %  |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

com ara els plats C-III i C-IV, que s'expliquen pel baix nombre de fragments recollits.

Finalment, també trobem formes pròpies del segle I aC que, per bé que escasses, obliguen a rebaixar la datació cap a aquesta centúria. Concretament, s'ha identificat la vora d'un got bicònic D-II, forma absent a la sitja 2 sobre un repertori de 4.540 fragments, i un peu de copa bicònica F-III, amb una peça sencera a la sitja 49. Tanmateix, i a diferència d'aquesta última, no s'han documentat escudelles A-IV.

Cronologia del farciment: 110-80 aC.

Sitja 66

Situada al terç central del jaciment i escapçada per les obres de la variant, per la banda nord tallava una sitja més antiga, la 68, amb una datació laxa (300/200 aC). Oberta als llims grocs del subsòl.

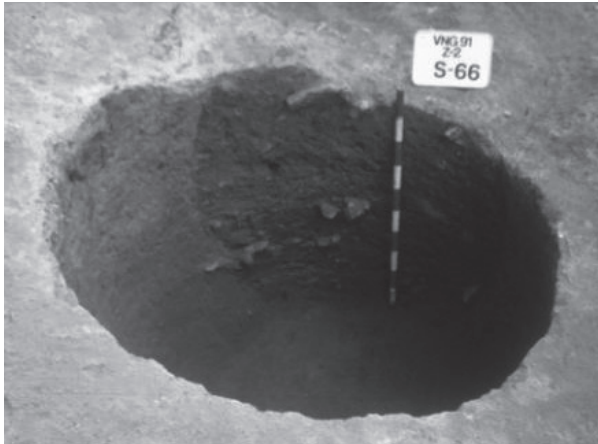


Fig 181. Sitja 66

Dipòsit ovoide del qual es conservava una profunditat de 140 cm, un diàmetre màxim de 144 cm, un a la superfície de 105 i un d'inferior de 96. El reompliment discriminava dos estrats successius (UE 66000 i 66001) de terres argiloses que es barrejaven fàcilment amb els de la sitja 68. L'estrat superior (UE 66000) estava format

per terres argiloses, amb fragments de pissarra de dimensions petites i mitjanes. L'excavació va documentar una pissarra tallada, de forma més o menys arrodonida, que mesurava uns 50/55 cm de diàmetre. L'estrat UE 66001 estava compost per terres argiloses sense pissarres.

Pel que fa a l'estrat 66001, s'hi van trobar 84 fragments ceràmics i 1 fragment de peça discoïdal de terrissa. A l'estrat 66000 s'hi van comptabilitzar únicament 272 fragments ceràmics.

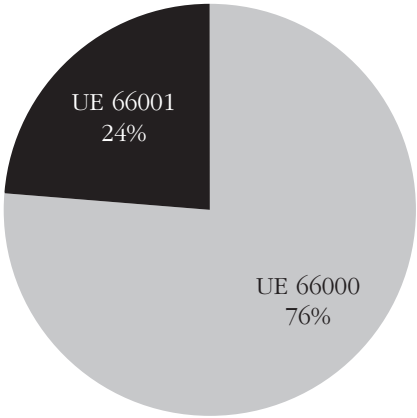


Fig 182. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 66

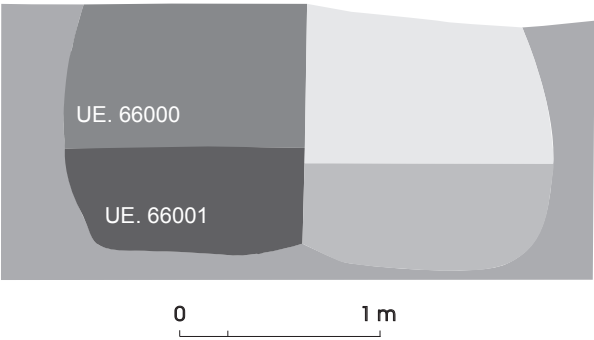


Fig 183. Secció de la sitja 66

En general es podria considerar un conjunt aparentment del segle III aC: la presència d'una copa Lambglia 27 del taller de les petites

| Sitja 66                          | Fragments |         | Individus |        |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|--------|
| Total                             | 356       | %       | 30        | %      |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 2         | 0,56 %  | 2         | 6,67 % |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 224       | 62,92 % | 24        | 80 %   |
| Àmfora ibèrica                    | 128       | 35,96 % | 3         | 10 %   |
| Àmfora d'importació               | 2         | 0,56 %  | 1         | 3,33 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |        |

Fig 184. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 66 per fragments i individus

estampilles podria confirmar aquesta proposta. Ara bé, certs elements determinen una datació tardana dins el període que podria incloure el primer terç del segle II aC. Ens referim principalment a l'existència del solc circular del cul en la ceràmica fina local. Una base de got bicònic el dibuixava amb un perfil molt acusat que denota una tendència evolucionada que difícilment podríem trobar a les sitges del Bosc del Congost anteriors al darrer terç del segle III aC. És per aquest motiu que es proposa situar la cronologia d'aquesta sitja entre el 230 i el 160 aC.

Cronologia del farciment: 230-160 aC.

### Sitja 67

Situada entre els sectors central i oriental del sitjar i construïda als llims grocs i les argiles vermelles del subsòl del lloc, es va localitzar amb la part superior escapçada.

Era un dipòsit globular de perfil còncav i fons ben pla. El diàmetre màxim se situava a la meitat inferior de la sitja. Se'n conservava una fondària de 190 cm. Els diàmetres de la boca, la panxa i la base amidaven 100, 186 i 120 cm, respectivament.

El farciment estava format per dos estrats. El primer i més superficial (UE 67000) el formava una terra argilosa marró amb inclusió de petits fragments de pissarra. Per sota hi apareixia un segon nivell (UE 67001) de terres argiloses marrons amb pissarres, en aquest cas de dimensions molt més grans que en l'estrat anterior.

Es van recollir 37 fragments de ceràmica ibèrica i 1 os d'animal procedents del farciment inferior.

Els 37 fragments, malauradament, no van resultar suficients per aportar criteris fiables de datació. D'aquests 37 fragments, 20 eren d'àmfora ibèrica i la resta es repartia entre la comuna ibèrica (13 fragments), ceràmica de cuina (3 fragments) i ceràmica de pasta clara (1 fragment).

Cronologia del farciment: indeterminada.

### Sitja 68

Construïda al sector central del jaciment, estava excavada al subsòl de llims grocs i argiles vermelles. Estava en contacte amb la sitja 66. Quan es va detectar ja tenia la part superior escapçada.

L'excavació deixava al descobert la silueta globular d'un dipòsit amb el fons pla. Amb la boca perduda, la fondària conservada era aproximadament de 130 cm, i l'amplada màxima, de 134 cm, i uns diàmetres superior i inferior de 94 i 90 cm, respectivament.

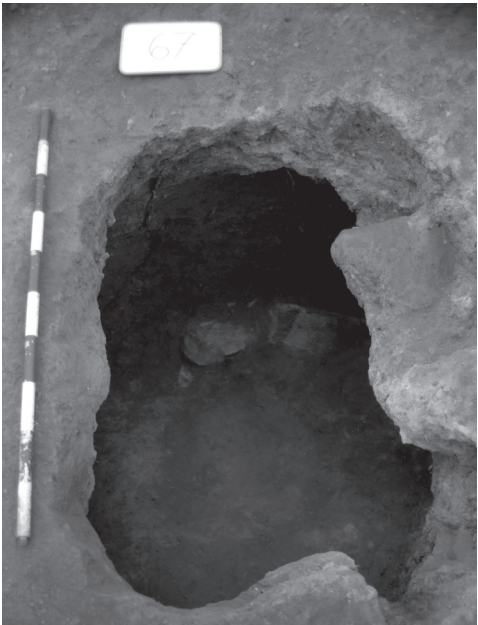


Fig 185. Sitja 67

Es detectaren dos estrats de farciment. L'estrat superior (UE 68000) estava format per terres argiloses de color marró amb moltes pissarres de dimensions petites i mitjanes. L'inferior (UE 68001) estava format igualment per terres argiloses de color marró però en aquest cas sense pissarres. En aquest estrat, però, es va documentar una llosa de pedra, gairebé circular, que mesurava 58 x 50 x 9 cm.

Fig 186. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 67 per fragments i individus

| Sitja 67                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 37        | %       | 4         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 17        | 45,94 % | 3         | 75 % |
| Àmfora ibèrica                    | 20        | 54,06 % | 1         | 25 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

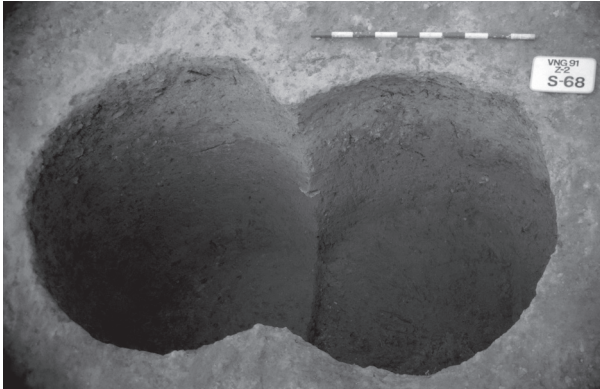


Fig 187. Sitja 68

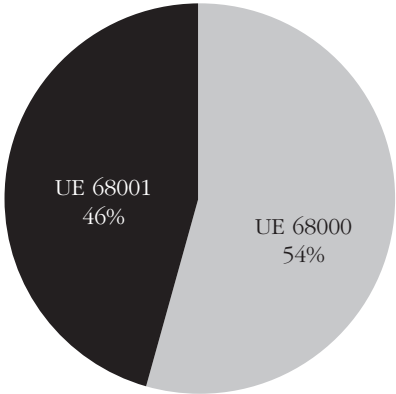


Fig 189. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 68

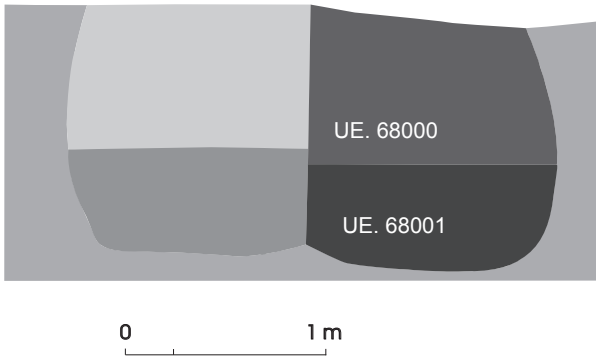


Fig 188. Secció de la sitja 68

En el total de la sitja es recuperaren 172 fragments ceràmics i 1 peça discoïdal de terrissa. D'aquest material, 94 fragments ceràmics pertanyien a l'estrat superior (UE 68000), i els 78 fragments restants i la peça discoïdal, a l'estrat inferior (UE 68001).

L'obertura de la sitja 66, que va ser posterior (200/160 aC), seccionà verticalment aquesta sitja. Això complicava el buidatge però facilitava un *terminus ante quem* anterior al 200 aC. La presència exclusiva dels gots bicònics D-I corroborava una datació de segle III aC com a mínim. Les gerres de comuna ibèrica, sense la motllura o inflexió sobre la paret interna de la vora, defugien una cronologia molt alta, ja que abans del segon quart del segle III aC hauria estat impensable no trobar-la al Bosc del Congost. És per aquest motiu que es proposa per a aquesta sitja una cronologia laxa a partir del segon quart del segle II aC.

Cronologia del farciment: 275-200 aC.

Fig 190. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 68 per fragments i individus

| Sitja 68                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 172       | %       | 18        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 148       | 86,05 % | 13        | 72,22 % |
| Àmfora ibèrica                    | 21        | 12,09 % | 3         | 16,67 % |
| Àmfora d'importació               | 3         | 1,86 %  | 2         | 11,11 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |



### **Sitja 69**

La sitja 69 està situada al terç oriental del jaciment. Construïda en un sòl de llims grocs, en el moment d'iniciar-se l'excavació ja li mancava la meitat superior.

Presentava una forma cilíndrica amb parets còncaves i base plana. El diàmetre màxim se situava al centre de la fossa. La fondària era de 72 cm, i el diàmetre superior i màxim, de 150 cm.

Estava reblida per un estrat (UE 69000) de terres argiloses de color marró amb algun fragment de pissarra de dimensions petites i mitjanes. Es va documentar la presència d'una llosa de pissarra de grans dimensions i de forma més o menys quadrangular (68 x 35 x 9 cm).

No es va exhumar material ceràmic però sí 24 fragments de mol·luscs.

Cronologia del farciment: indeterminada.

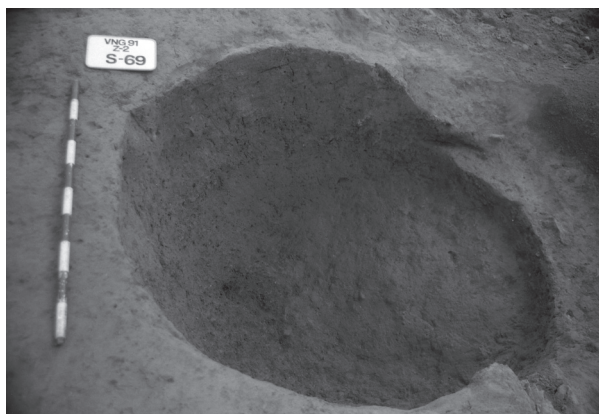


Fig 191. Sitja 69

### **Sitja 70**

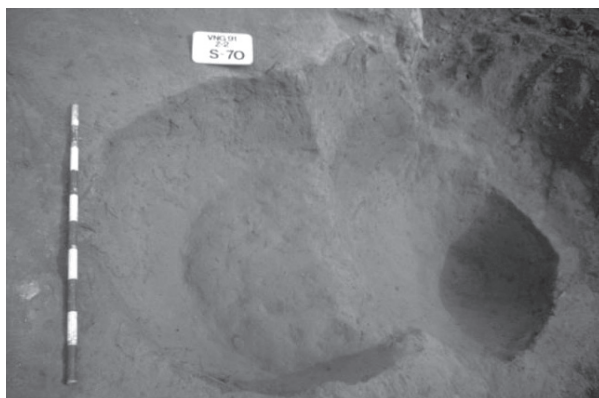


Fig 192. Sitja 70

Situada a la banda est del jaciment, estava excavada als llims grocs del sòl. Estava tallada per la banda est per la sitja 75 i es va localitzar amb la part superior escapçada.

Es tracta d'un dipòsit de forma cònica del qual es conservava la part inferior, planera. La part conservada tenia una profunditat de 28 cm i el diàmetre màxim era de 62 cm.

S'excavà un únic estrat de reompliment (UE 70000) de terres riques en argiles vermelloses amb inclusió de fragments de pissarra de petites dimensions. Es van documentar dues lloses de pissarra, aproximadament circulars, de 38 i 40 cm de diàmetre, respectivament.

Sense material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

### **Sitja 71**

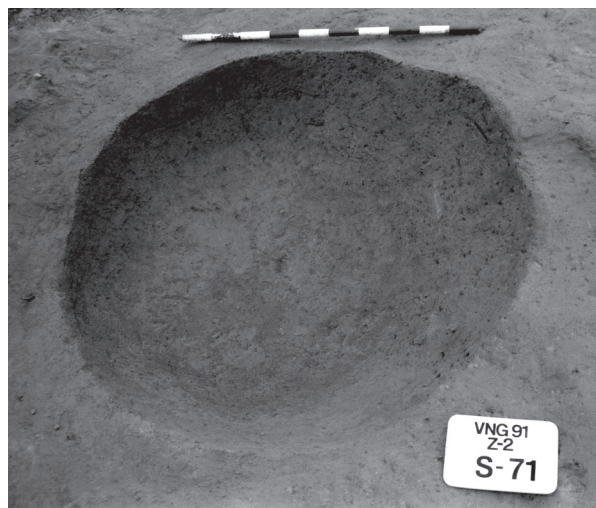


Fig 193. Sitja 71

També estava situada a la part est del jaciment. Havia estat construïda als llims grocs de la zona. Es va localitzar força arrasada.

Conservava el cul, amb un diàmetre superior i màxim de 114 cm, un diàmetre inferior de 60 cm i una fondària de 50, que no fou suficient per determinar-ne la forma.

El farciment intern (UE 71000) el formava un sediment d'argiles vermelles, sense fragments de pissarra i gairebé estèrils.

Només s'hi van recollir 17 fragments de ceràmica ibèrica no amfòrica, 16 dels quals eren de comuna i 1 de pasta clara.



Fig 194. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 72 per fragments i individus

| Sitja 72                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 70        | %       | 6         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 49        | 70 %    | 4         | 66,66 % |
| Àmfora ibèrica                    | 17        | 24,29 % | 1         | 16,66 % |
| Àmfora d'importació               | 4         | 5,71 %  | 1         | 16,66 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 72

Situada al terç oriental del jaciment, havia estat construïda als llims grocs del subsòl de la muntanya. Durant l'excavació es comprovà que comunicava amb la sitja 86 per la banda sud i amb la 104 per la banda nord. Es va localitzar amb la part superior escapçada.

Dipòsit ovoide de perfil i fons còncaus. El diàmetre màxim se situava al centre de la fossa. El diàmetre superior, i alhora màxim, era de 180 cm, i tenia una profunditat de 156 cm.

Per dins estava colgada per dos estrats superposats. Per sobre (UE 72000) hi apareixien terres marrons de textura fina semblant al llim amb inclusió de molts bocins de pissarra. Per sota i fins al fons de la sitja es delimitava un sediment (UE 72001) de terres molt soltes, de textura quasi sorrenca i amb pedres de dimensions grans.

L'estrat 72000 era estèril. A l'estrat 72001 es van exhumar 70 fragments ceràmics i 1 disc de terrissa.

Els fragments ceràmics eren principalment d'àmfora i de ceràmica comuna ibèriques, però també hi havia 4 bocins d'àmfora itàlica, que podien situar l'abandonament cap al segle II aC sense matisos.

Cronologia del farciment: 200-80 aC.

Sitja 73

Situada a la part central del jaciment, per la banda est la sitja 57 la tallava parcialment, fet que remuntava la datació per sobre del primer terç del segle III aC. Havia estat excavada als llims grocs i les argiles vermelles. Es va localitzar amb la part superior escapçada.



Fig 195. Sitja 73

Fig 196. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 73 per fragments i individus

| Sitja 73                          | Fragments |      | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|------|-----------|------|
| Total                             | 26        | %    | 5         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |      |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 13        | 50 % | 3         | 60 % |
| Àmfora ibèrica                    | 13        | 50 % | 2         | 40 % |
| Àmfora d'importació               |           |      |           |      |
| Indeterminats                     |           |      |           |      |

Era de forma cònica i de base plana. Conservava 48 cm de profunditat i tenia un diàmetre superior i màxim de 112 cm.

El farcit intern (UE 73000) el formava un estrat de terres marrons de textura argilosa amb pissarres de dimensions petites i mitjanes.

El material recollit era escàs, 26 fragments ceràmics.

Tots els fragments eren informes de ceràmica fina ibèrica a torn, fet que no facilità dades significatives pel que fa a la seva cronologia. La relació estratigràfica amb la sitja 57 (275-250 aC) permet, no obstant, obtenir un límit cronològic que situa aquesta sitja entre les més antigues del jaciment.

Cronologia del farciment: 350-250 aC.

Sitja 74



Fig 197. Sitja 74

Situada al sector central del jaciment, havia estat construïda als llims grocs del subsòl d'aquest sector del Congost. Va aparèixer molt arrasada: només se'n conservava la base pel costat oest.

No es va poder determinar la forma de la fossa ja que només conservava parcialment el fons, amb una fondària màxima de 20 cm i un diàmetre inferior de 110.

La terra que la sepultava (UE 74000) era un sediment vermellós de textura fina i fangosa amb inclusió de fragments petits de pissarra.

Només s'hi van inventariar 5 fragments de ceràmica ibèrica no amfòrica.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 75

Sitja situada a l'extrem est del jaciment. Tallada per la sitja 70 per la banda oest i pel camí de construcció de la carretera a l'est. Havia estat construïda als llims grocs de la muntanya.

La seva forma era cònica. Es conservava una fondària de 160 cm i un diàmetre superior i màxim de 82 cm.

El farciment intern (UE 75000) el formaven terres de textura fina i fangosa amb presència de nombrosos fragments de pissarra, alguns dels quals de grans dimensions. Hi va aparèixer una llosa tallada de pissarra, de forma quadrangular, amb unes dimensions de 50 x 40 x 5 cm.

Es van recuperar 77 fragments ceràmics. Del material no ceràmic es va recuperar 1 fragment d'os, 1 escòria de ferro i 1 fragment de material constructiu, probablement restes d'una tova.

Dels 77 fragments ceràmics recollits només es comptabilitzà un bocí informe de ceràmica importada, concretament d'àmfora púnica. La resta del material estava dominat per la comuna i l'àmfora ibèriques, que no permeten situar el context cronològic de la sitja.

Cronologia del farciment: indeterminada.

| Sitja 75                          | Fragments |         | Individus |        |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|--------|
| Total                             | 77        | %       | 8         | %      |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 1,30 %  | 1         | 12,5 % |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 38        | 49,35 % | 5         | 62,5 % |
| Àmfora ibèrica                    | 37        | 48,05 % | 1         | 12,5 % |
| Àmfora d'importació               | 1         | 1,30 %  | 1         | 12,5 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |        |

Fig 198. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 75 per fragments i individus

Sitja 76

Estava situada a l'extrem est del jaciment. Es va localitzar molt arrasada. Havia estat construïda als llims gros del subsòl.

L'excavació no va permetre determinar la forma de la sitja perquè estava molt arrasada i només conservava la base, amb una profunditat màxima de 40 cm i un diàmetre superior i màxim de 128 cm.

El farciment intern (UE 76000) estava format per argiles vermelles, amb presència d'algun fragment minúscul de pissarra.

Sense material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

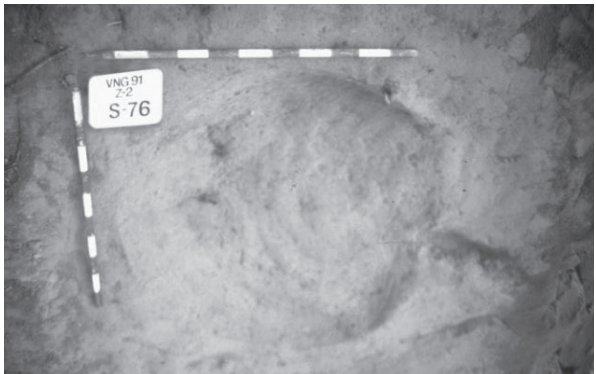


Fig 199. Sitja 76

Sitja 77

Situada a l'extrem oriental del jaciment, havia estat excavada al subsòl de llims grocs. Va aparèixer molt arrasada.

La profunditat màxima arribava als 26 cm, i el diàmetre màxim, i superior alhora, als 108 cm.

El sediment intern (UE 77000) el formava un conjunt de llims marrons estèrils.

Sense material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 78

Estava situada a l'extrem est del jaciment. Havia estat excavada al subsòl de llims grocs. Es va localitzar molt arrasada.

Només conservava la base, amb una fondària màxima de 54 cm i un diàmetre superior i màxim alhora de 126 cm.

El sediment intern (UE 78000) el formava una terra rica en llims marrons.

S'exhumà un únic fragment ceràmic corresponent a un bocí d'àmfora ibèrica que no va permetre cap datació.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 79

Situada a l'extrem est del jaciment i oberta en un subsòl de llims grocs i marrons, es trobava molt arrasada en el moment d'iniciar-se l'excavació.

Conservava una fondària de 120 cm, un diàmetre màxim de 160 cm i un de 130 a la zona inferior.

El farciment intern (UE 79000) estava format per terres argiloses de color vermell amb inclusió de fragments menuts de pissarra.

Dels 65 fragments ceràmics que es van recuperar, 53 pertanyien a informes d'àmfora ibèrica, i la resta, a comuna ibèrica. Malauradament, no van ser suficients per proporcionar la datació de l'abandonament de la sitja.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 80

Situada a l'extrem est del sitjar, estava excavada al subsòl de llims grocs. Fou localitzada amb un nivell d'arrasament molt pronunciat.

Dipòsit de forma indeterminada del qual es conservava només el cul, amb una fondària màxima de 26 cm i un diàmetre màxim de 72 cm a la superfície de la sitja.

Fig 200. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 79 per fragments i individus

| Sitja 79                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 65        | %       | 2         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 12        | 18,46 % | 1         | 50 % |
| Àmfora ibèrica                    | 53        | 81,54 % | 1         | 50 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

El farciment intern (UE 80000) estava format per terres marrons amb inclusió de petits fragments de pissarra.

El farcit no contenia material.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 81

Sitja situada al terç oriental del jaciment. Es conservava el fons arrodonit d'un dipòsit ovoïdal de 115 cm de fondària per 210 cm d'amplada i 120 a la base, farcit per una capa d'argiles marrons amb inclusió d'abundant pedruscall esquistós (UE 81000)

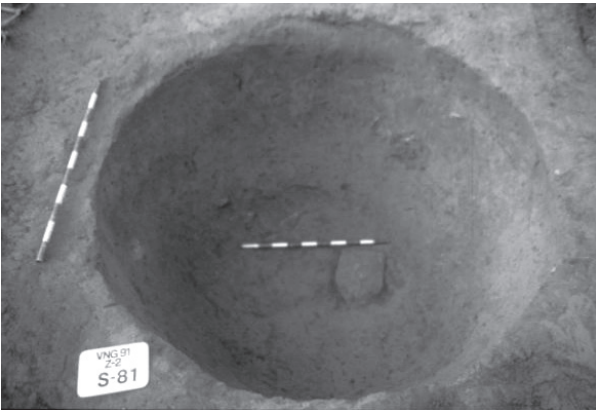


Fig 201. Sitja 81

Durant l'excavació es van recuperar 176 fragments ceràmics. I a més, 9 restes lítiques i 2 peces discoïdals, que suposaven un 5 % del material.

La datació de l'abandonament de la sitja s'ha establert per la presència d'àmfora grecoitàlica, que, molt probablement, ens remet a l'època en què el comerç itàlic es generalitza, és a dir, des del darrer quart del segle III aC. Algunes circumstàncies aleatòries podrien corroborar-ho, com ara la identificació del solc circular al fons de gots bicònics i de gerres de producció ibèrica. L'absència absoluta d'elements propis de

la segona meitat del segle fa sospitar-ne el límit a mitjan segle II aC.

Cronologia del farciment: 225-150 aC.

Sitja 82

Situada a l'extrem est del jaciment, havia estat construïda als llims grocs del subsòl. Va ser localitzada quan ja estava molt arrasada.

Era una fossa de parets còncaves amb el fons pla. Conservava una fondària de 64 cm. El diàmetre a la base tenia 140 cm i a la superfície assolí la seva màxima amplada, 156 cm.

El sediment que la cobria (UE 82000) estava format per unes terres argiloses de color vermell amb inclusió de fragments escadussers de pissarra.

El farcit no contenia material.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 83

La sitja 83 estava situada a la part est del jaciment, als límits dels sectors central i oriental. Va ser localitzada amb la part superior escapçada. Havia estat construïda al subsòl de llims grocs i argiles vermelles.

Era un dipòsit globular amb les parets marcadament còncaves i el fons pla. El diàmetre màxim se situava al centre de la sitja. Conservava una profunditat de 142 cm per 164 cm d'amplada màxima i 60 cm de base.

Estava farcit per una capa de terra argilosa marró on es barrejava pedrigoler d'esquist i abundant material ceràmic (UE 83000).

| Sitja 81                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 176       | %       | 15        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 93        | 52,84 % | 10        | 66,67 % |
| Àmfora ibèrica                    | 80        | 45,45 % | 3         | 20 %    |
| Àmfora d'importació               | 3         | 1,71 %  | 2         | 13,33 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 202. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 81 per fragments i individus



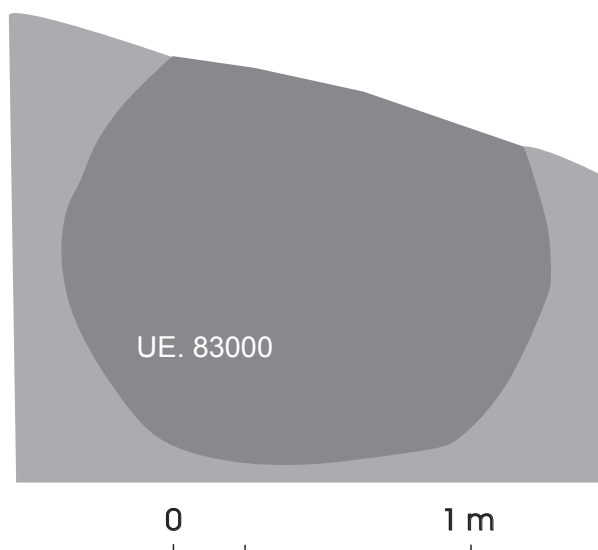


Fig 203. Secció de la sitja 83

En total s'hi van comptabilitzar 561 fragments ceràmics. Contrastant amb la relativa abundància del material ceràmic, no es va registrar cap altre tipus de material.

Paradoxalment, no s'hi han registrat àmfores, ni tan sols ibèriques. En canvi, l'índex de la ceràmica fina ibèrica s'enfila a uns percentatges altíssims. De campaniana B se n'han comptabilitzat quatre fragments molt rodats i amb el vernís molt castigat. S'ha identificat la vora desgastada d'un plat de la sèrie Morel F 1640, amb una datació del segle II aC (Morel, 1981, 128-129) i el peu d'un plat Lamboglia 5, difós a partir del darrer terç del segle II aC (Aquilué, García i Guitart [coord.], 2000, 403-408).

En aquesta situació, la fixació cronològica s'ha confiat a la ceràmica fina local, que ha donat un repertori prou ampli per situar el moment d'amortització de la sitja en el tombant dels segles II/I aC (110/90 aC). La sèrie presenta moltes analogies amb la sitja 2. S'hi descriuen escudelles A-II i A-I, gots bicònics D-III, potser també alguns D-III/IV i D-IV, vasos de la forma G, flascons H-I i plats C-I, C-III i C-IV, gobelets

de parets fines en grisa de la costa catalana assimilats a la forma II; material que en el nostre àmbit geogràfic s'ha de datar a partir del darrer quart del segle II aC (López, 1989, 99-102). Absències significatives com l'escudella A-IV i els gots bicònics D-II assenyalen una cronologia més alta que la de la sitja 49, on aquests recipients ja hi són representats.

Cronologia del farciment: 110-90 aC.

### Sitja 84

Situada a la part oriental del jaciment, entre els sectors oriental i central, es va localitzar amb la boca arrasada per les obres de la variant. Havia estat construïda a les argiles vermelles i els llims grocs del subsòl de la zona.

Tot i l'arrasament, es preservà bona part del dipòsit, amb les parets còncaves i el fons quasi pla. El diàmetre màxim, 180 cm, se situava al centre de la sitja. Es conservava una profunditat de 140 cm i un diàmetre a la base de 100 cm. Estratigràficament es van establir dos nivells de reompliment superposats. A baix hi apareixia una argila fosca barrejada amb pedruscall que emplenava tot el cul de la fossa (UE 84003). Per sobre i reblint fins a la superfície, la composició del sediment era semblant, però la terra es feia més clara (UE 84000). Enmig del pedrigoler d'esquist s'hi va trobar una llosa arrodonida de pissarra que amidava 66 x 52 x 8 cm. La ceràmica, força abundant, es va recollir principalment de l'estrat superior.

En conjunt es van localitzar 2.748 fragments ceràmics, 24 restes de fauna i 1 pondus. L'estrat 84000 va donar 2.738 fragments ceràmics, a més dels 24 ossos i el pondus esmentats. L'estrat 84003 només va donar 10 fragments ceràmics (menys del 1% del total de la sitja).

Entre les ceràmiques de vernís negre es comptabilitza la vora d'un plat de la forma Lamboglia 5/F 2252 de campaniana A que, en un context de la segona meitat del segle II aC, es complementa perfectament amb el llavi d'una

Fig 204. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 83 per fragments i individus

| Sitja 83                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 561       | %       | 124       | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 4         | 0,71 %  | 2         | 1,61 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 557       | 99,29 % | 122       | 98,39 % |
| Àmfora ibèrica                    |           |         |           |         |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

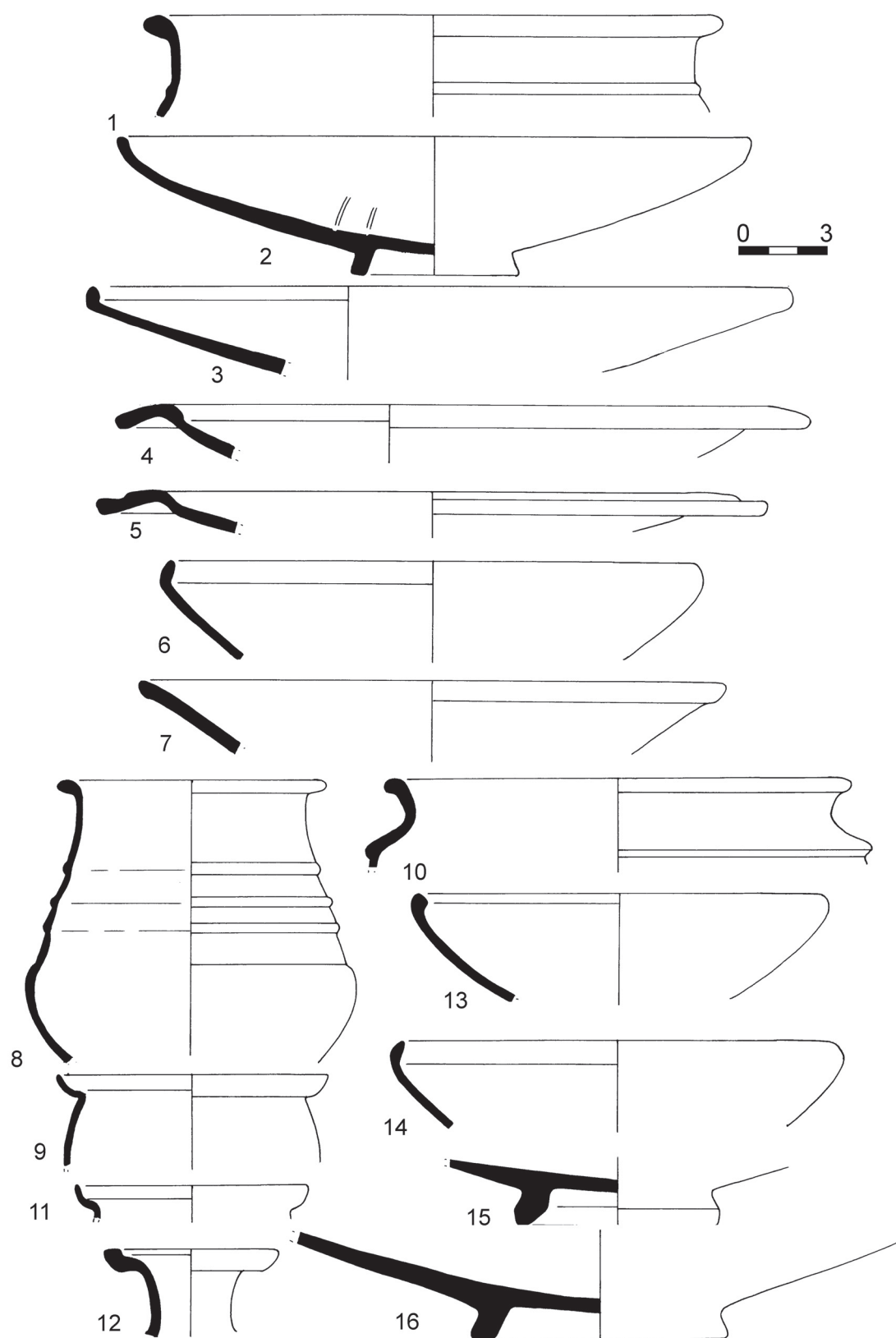


Fig 205. Sitja 83. Ceràmica fina ibèrica: 1) vas G-II, 2 i 3) plats C-I, 4 i 5) plats C-III, 6, 13 i 14) escudelles A-I, 8) got D-III, 9 i 11) got Mayet II, 10) forma indeterminada i 12) flascó H-I, 7) vernís negre indeterminat, 15 i 16) campaniana B.



àmfora Dressel 1A itàlica i amb el plat tapadora de comuna itàlica assimilable de la forma 1 Burriac 38,100 (Sanmartí i Principal, 1998, 208; Nieto i Nolla, 1989, 391; Aguarod, 1991, 209). És una primera aproximació cronològica que serà polida posteriorment fins a tancar la datació del reompliment de la sitja 84 en el darrer terç del segle II aC, entre el 130 i el 110 aC.

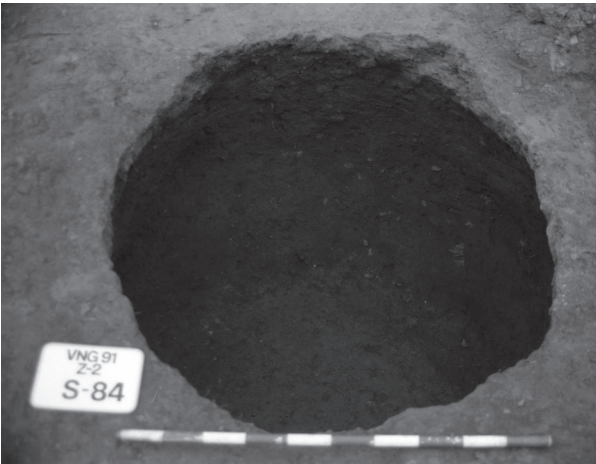


Fig 206. Sitja 84

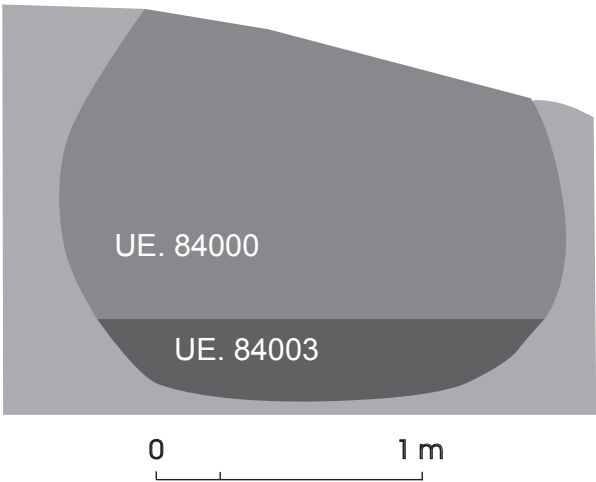


Fig 207. Secció de la sitja 84

La ceràmica fina local hi té bona part de la responsabilitat. Ofereix una sèrie molt completa gràcies als 880 fragments que s’hi apleguen. Les produccions grises de la costa catalana dominen, per bé que les oxidades arriben al 7,8 %. El 21,2 % restant és ceràmica comuna de taula, on els acabats de pasta i engalba beix constitueixen el grup més nombrós.

El repertori formal es mou en un estadi intermedi entre la sitja 4 (160/130 aC) i la 2 (120-100 aC). S’hi descriuen escudelles A-II que superen amb escreix les A-I, fet que assenyala un avançat nivell de desplaçament de la A-I que tot just s’albirava a la sitja 4. Fins i tot alguna escudelleteta B dibuixa la vora reentrant amb el llavi diferenciat com en la parenta més grossa A-II. El got bicònic per excel·lència és el D-III, però ja s’hi reconeixen dos exemplars del got més petit, el D-IV. La forma era inèdita fins ara al Bosc del Congost. Hi torna a aparèixer a les sitges 2, 83 i 49, amb una cronologia global del 120/80 aC. La copa bicònica de dues nanses de la classe F és una altra novetat que s’enceta a la sitja 84. És una forma minoritària i amb moltes variants ja que no la trobem fins a la sitja 49 i potser a la 65.

L’aparició de gobelets de parets fines en grisa de la costa catalana és un signe inequívoc de la creixent influència itàlica, i tanmateix representa una altra divergència amb la sitja 4. Els perfils conservats s’associen a la forma II de Mayet (Mayet, 1975, 27-29) amb un floriment del darrer terç del segle II aC i el primer del segle I aC (López, 1989, 99; Marabini, 1973, 58-59).

Un aspecte que acaba reblant la datació final de la sitja 84 és l’aparició, per bé que escadussera, dels plats C-I, C-III i C-IV. L’exemplar de la forma C-I recollit reproduïx, fil per randa, el perfil d’un altre aparegut en el reompliment intern de la plataforma del temple, a la zona 1 del poblat ibèric de Sant Julià de Ramis, amb una datació del 140/120 aC (Burch *et al.*, 2001, 90, núm. 12). La semblança dels dos conjunts augmenta pel fet que la forma es documenta amb un únic fragment que pot voler indicar un estadi inicial

Fig 208. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 84 per fragments i individus

| Sitja 84                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 2.748     | %       | 224       | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 4         | 0,15 %  | 2         | 0,89 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 2.168     | 78,89 % | 205       | 91,52 % |
| Àmfora ibèrica                    | 524       | 19,07 % | 13        | 5,80 %  |
| Àmfora d'importació               | 52        | 1,89 %  | 4         | 1,79 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

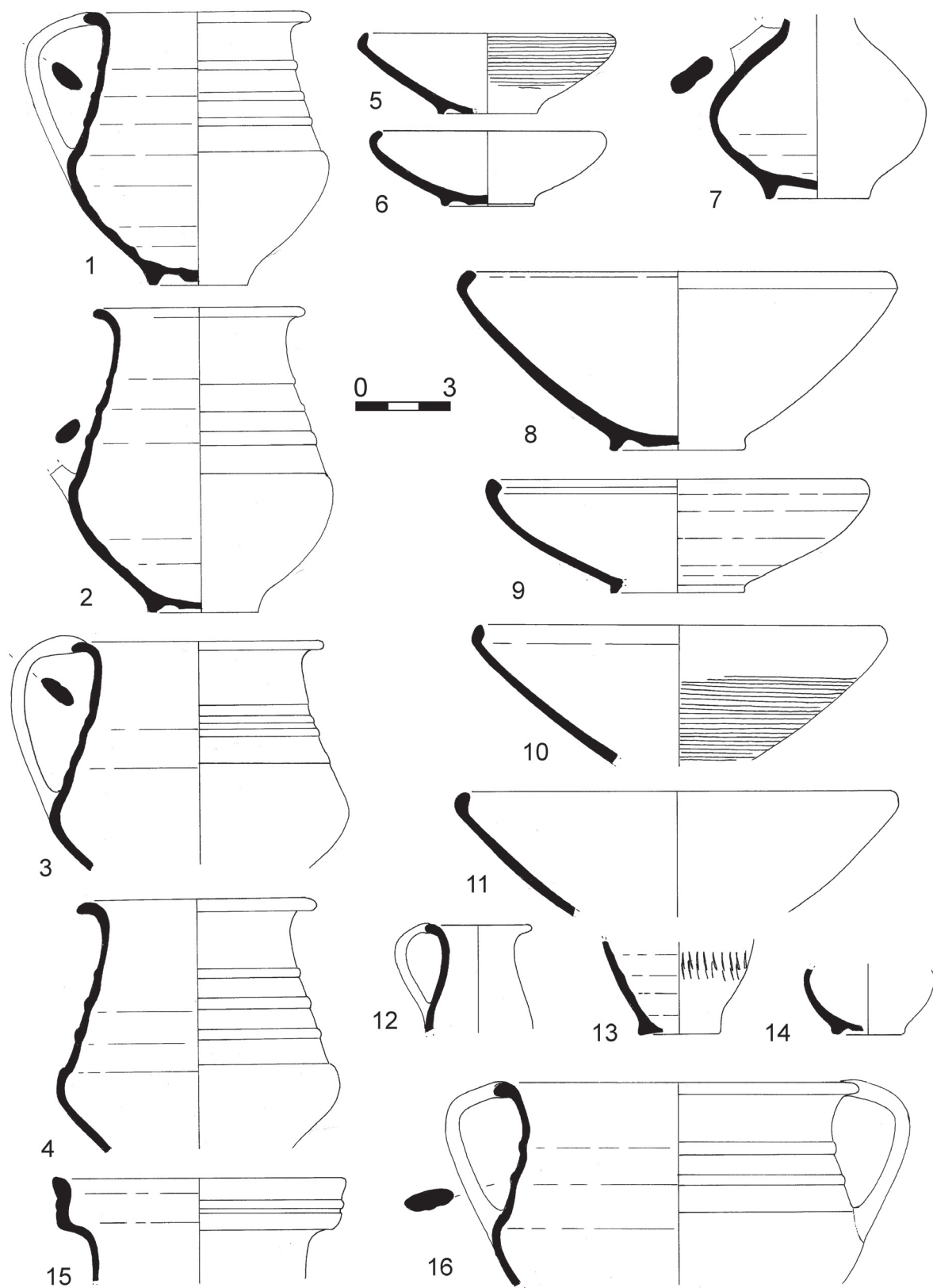


Fig 209. Sitja 84. Ceràmica fina ibèrica: 1 a 4) gots D-III, 5 i 6) escudelles B, 7) flascó L, 8 i 11) escudelles A-II, 9 i 10) escudelles A-I, 12 i 14) gots D-IV, 13) got de la forma II, 15) vora de gerra E, 16) copa F-III.

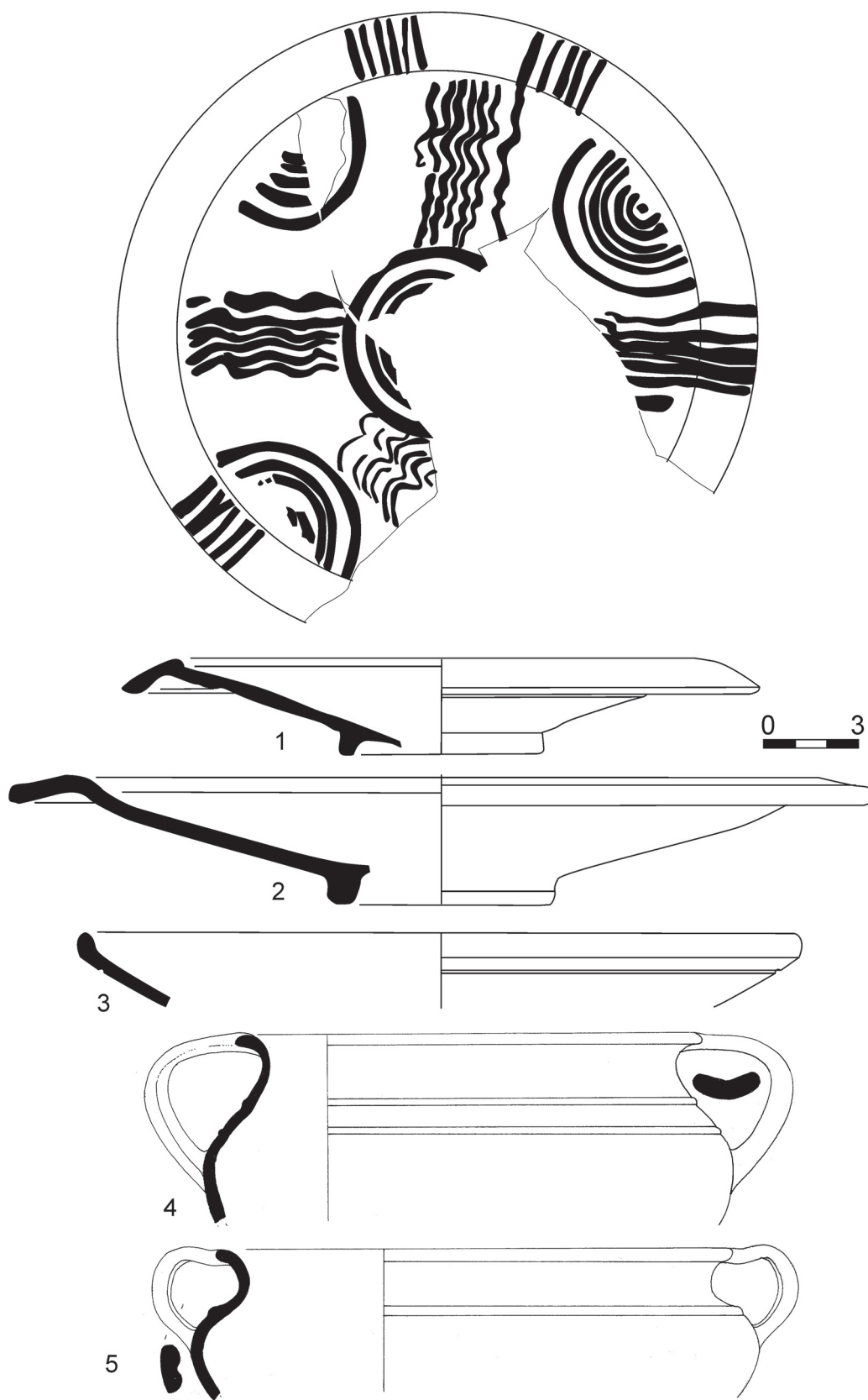


Fig 210. Sitja 84. 1) ceràmica ibèrica pintada tardana, plat C-IV, ceràmica fina ibèrica: 2) plat C-III, 3) plat C-I, 4 i 5) vasos G-II.

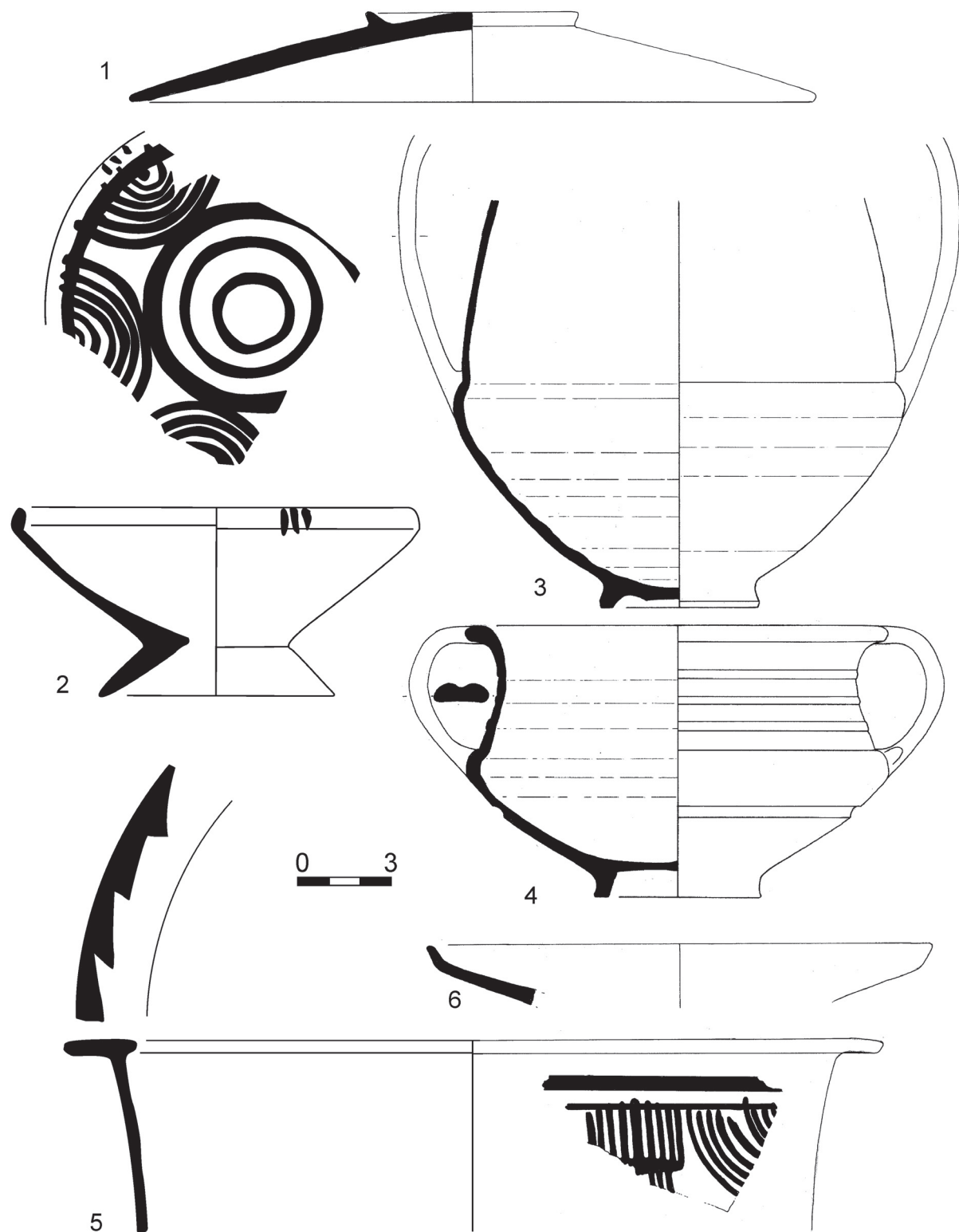


Fig 211. Sitja 84. 1) plat tapadora de ceràmica comuna itàlica, 2) ceràmica ibèrica pintada tardana, 3 i 4) ceràmica fina ibèrica: forma indeterminada i copa F-I, 5) càlat, 6) campaniana A.

del plat. A la sitja 2 (120/100 aC), per exemple, ja s'hi recull en més quantitat i amb més variants. El plat C-IV també és minoritari a la sitja 84 i, a més, no apareix en el farcit de la plataforma del temple ja esmentada ni tampoc entre els nivells d'enderroc del barri de cabanes de la zona 1 (UE 1003), que estratigràficament en són contemporanis. El que s'hi troba, en canvi, és el plat C-III, que surt abundantment en els estrats més tardans d'aquell sector del poblat i també a la sitja 2 del Bosc del Congost.

Un tret característic de la sitja 84 és la decoració pintada en plats del servei de taula. El plat C-IV ja esmentat i una escudella A-II amb un peu alt il·lustren unes maneres que només s'aprecien en els estrats d'amortització de les cases ibèriques de la zona 1 del poblat de Sant Julià de Ramis (Burch *et al.*, 2001, 108-112). No oblidem que, tanmateix, la major part de la ibèrica pintada que s'ha identificat correspon als càlats pintats. Es tracta de produccions emporitanes entre les quals es reconeixen vasos dels grups A-2 i A-3.

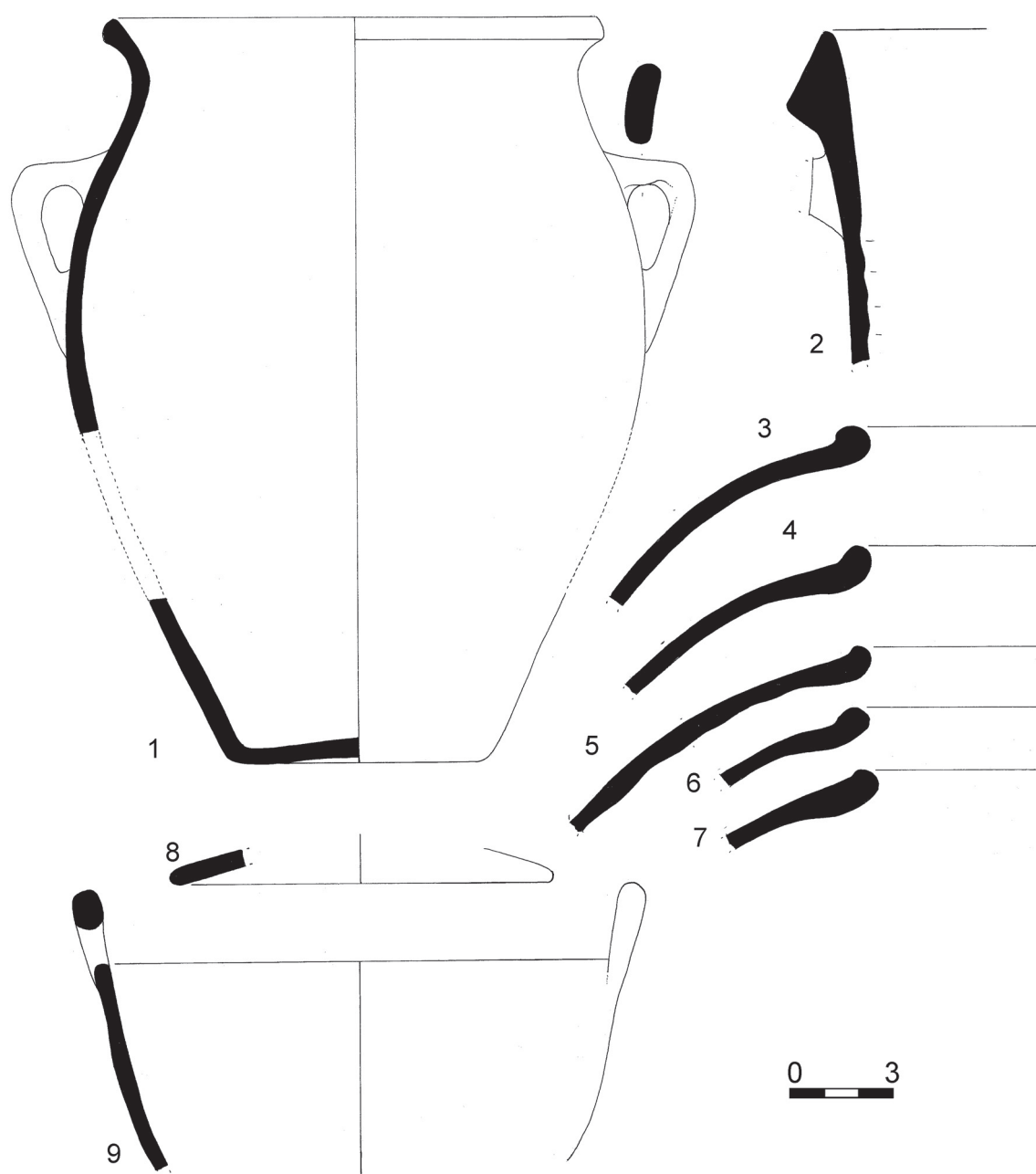


Fig 212. Sitja 84. 1, 8 i 9) ceràmica de cuina feta a mà, 2) àmfora itàlica Dr. 1A, 3 a 7) àmfora ibèrica.

La difusió del primer abraça els dos primers terços del segle II aC, mentre que el segon es concentraria en el darrer quart del segle II aC i la primera meitat del segle posterior (Conde, 1991, 145-153).

La llarga llista de novetats que presenta la sitja 84 no seria completa sense esmentar la troballa de ceràmica d'engalba blanca. Només 10 fragments s'hi poden assimilar, amb el benentès que cap en permet dilucidar una forma concreta. A les sitges posteriors del Bosc del Congost ja serà més habitual, però sempre en percentatges reduïts.

La ceràmica de cuina presenta principalment unes olles estretes, de perfil en essa i de base plana o lleugerament còncava. Fins a cert punt, esdevenen una evolució natural d'aquelles que ja s'han vist a les sitges anteriors. La diferència principal s'aprecia en el llavi angulós i en l'adopció de nanses, però també en el fet que el modelat sigui manual, ja que no hem pogut localitzar-hi ni un fragment tornejat. Es tracta de la constatació d'un procés comú en quasi totes les sitges de la segona meitat del segle II aC del Bosc del Congost. També s'ha identificat una cassola amb nanses agafades verticalment al llavi similars a les de les sitges 21 i 4 i que desapareixerà a les sitges més tardanes (2, 49, 83 i 65).

Cronologia del farciment: 130-110 aC.

Sitja 85

Sitja situada al terç occidental del jaciment. Presentava la part superior escapçada per les obres de construcció de la variant. Havia estat oberta en un subsòl de llims grocs.

Era un dipòsit ovoide. Les mesures preses acotaven una profunditat mitjana de 102 cm i uns diàmetres de 90 cm a la base i de 180 prop de la superfície, alhora el màxim de la fossa.

El farciment estava format per un únic estrat (UE 85000) de terres llimoses.

Dels 54 fragments, 39 pertanyien a àmfora ibèrica, 9 a comuna ibèrica i 6 a grisa de

la costa catalana, repertori que va resultar del tot insuficient per datar el moment de l'abandonament.

Cronologia del farciment: indeterminada.

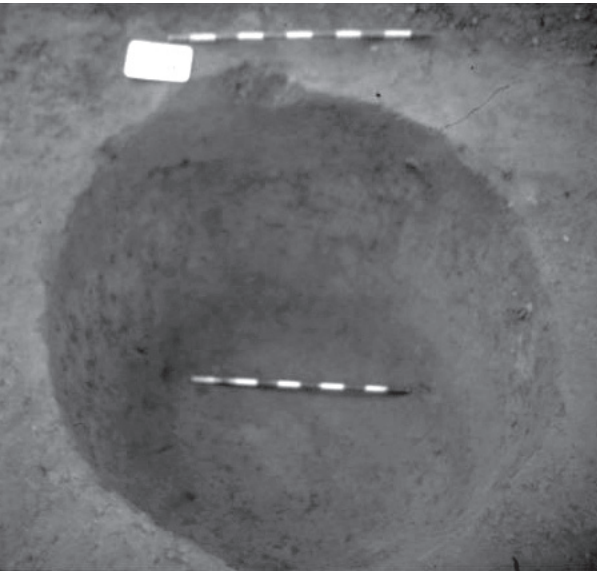


Fig 213. Sitja 85

Sitja 86

Situada a la part oriental del jaciment, era una fossa que només conservava la base, excavada en un subsòl de llims grocs. Durant l'excavació es va comprovar que per la banda sud tallava la sitja 72, datada en un moment indeterminat del segle II aC.

La fondària amidava 24 cm i el diàmetre màxim feia 88 cm a la mateixa superfície.

El farciment intern (UE 86000) estava format per un sediment de terres llimoses vermelloses amb inclusió de petits fragments de pissarra.

No es van recollir materials ceràmics procedents d'aquesta sitja, la qual cosa no va permetre concretar la datació. No obstant això, a partir del *terminus post quem* que s'obté de la relació

| Sitja 85                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 54        | %       | 5         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 15        | 27,78 % | 4         | 80 % |
| Àmfora ibèrica                    | 39        | 72,22 % | 1         | 20 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

Fig 214. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 85 per fragments i individus



estratigràfica amb la sitja 72, podem situar el colgament de la sitja en un moment posterior al segle III aC i anterior a la tercera dècada del segle I aC, moment en el qual s'abandona el poblat de Sant Julià de Ramis i els seus sitjars. Queda clar, doncs, que la sitja també forma part del nombrós conjunt de sitges d'època republicana.

Cronologia del farciment: 200-80 aC.

Sitja 87

Situada al sector central del jaciment, havia estat construïda als llims grocs del subsòl de la zona. L'excavació comprovà que les veïnes sitges 92 i 93 la tallaven per dues bandes. Malauradament, la impossibilitat de datar-les per manca de material arqueològic va repercutir en la datació de la mateixa sitja 87.

Tenia una forma ovoïdal i se'n conservava la meitat inferior, amb una fondària mitjana de 50 cm i un diàmetre màxim de 140 cm.

En el farcit intern s'hi va identificar una sola capa de sediment (UE 87000) de terres marronoses amb fragments de pissarra de grans dimensions i algun rierenc.

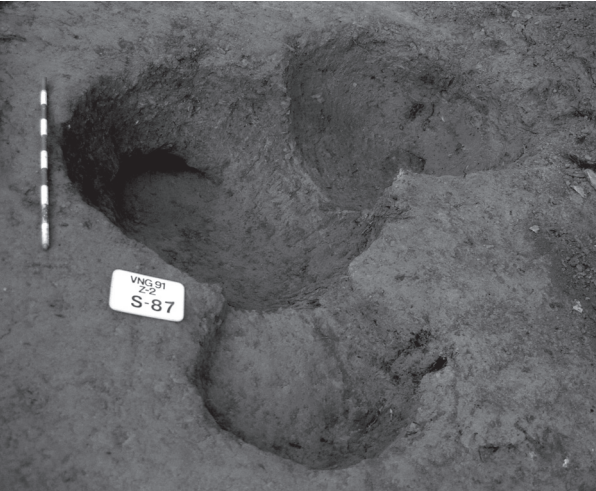


Fig 215. Sitja 87

L'excavació va aportar un total de 221 fragments ceràmics. També es recuperaren 6 fragments de terra cuita, que significaven el 3 % del material localitzat a l'interior de la sitja.

Tret d'una peça informe d'àmfora púnica ebusitana, la resta s'assimilava a producció indígena. La grisa de la costa catalana semblava arcaica: peus alts sense solc al fons extern, culs de gots bicònics suaus i molt corbats cap endins, escudelles A-I i nanses d'escifs. Tot plegat recordava enormement les sitges 55 i 41, datables entre el 325 i el 275 aC. A falta de dades que permetessin afinar més la cronologia, se'n proposa una d'incerta dins el segle III, molt probablement dins la primera meitat.

Cronologia del farciment: 300-200 aC.

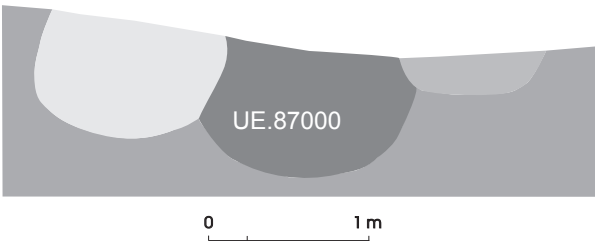


Fig 216. Secció de la sitja 87

Sitja 88

Estava situada al sector central del jaciment. Havia estat oberta en un subsòl de llims grocs i vermellorsos com la resta de sitges del camp. Com tantes altres, es va localitzar i delimitar quan ja se n'havia capolat el tram de dalt.

El perfil dibuixava una sitja de parets còncaves i de fons quasi pla. El diàmetre superior se situava al centre de la sitja. La fondària màxima era de 170 cm; el diàmetre màxim arribava als 174 cm, i el del fons, als 50.

El farcit intern estava format per un primer estrat (UE 88000) de terres vermelles amb nombrosos fragments de pissarra, alguns de dimensions

Fig 217. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 87 per fragments i individus

| Sitja 87                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 221       | %       | 7         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 175       | 79,18 % | 4         | 57,16 % |
| Àmfora ibèrica                    | 39        | 17,65 % | 1         | 14,28 % |
| Àmfora d'importació               | 4         | 1,81 %  | 1         | 14,28 % |
| Indeterminats                     | 3         | 1,36 %  | 1         | 14,28 % |

considerables. Per sota s'hi descobria un segon nivell (UE 88001) on predominaven les cendres i els carbons.

En total es recuperaren 1.426 fragments ceràmics, 192 ossos d'animal, 1 fragment de tovot, 7 peces discoïdals de terrissa i 2 fragments de terra cuita. La suma del material no ceràmic suposava el 12 % del total de restes arqueològiques trobades a l'interior del farcit. L'estrat superior, el 88000, donà 211 fragments ceràmics i 2 fragments de terra cuita. L'estrat inferior fou més prolífic en materials ceràmics, ja que s'hi localitzaren 1.215, a més de 192 restes de fauna, 7 peces discoïdals de terrissa i 1 tovot.

Malgrat que durant l'excavació es delimitaren dos estrats, cal suposar que el colgament de la sitja es féu en un mateix moment. Les diferències estratigràfiques assenyalarien procedències diferents de les terres utilitzades per reblir-la. Una altra qüestió és esbrinar quin fou aquest moment, perquè l'absència absoluta de formes de la ceràmica fina d'importació i fins i tot d'àmfores ho dificulta enormement.

Una sèrie de petites evidències ens permeten suposar que l'abandonament de la sitja 88 es va produir cap a mitjan segle III aC (260/240 aC) o potser cap a la segona meitat del mateix segle. Una d'aquestes evidències és la presència de ceràmica de la costa catalana de cuita oxidada, pràcticament inexistent en els farciments de les sitges més antigues del Bosc del Congost. Una altra, i més contrastable, és l'existència del bol amb el fons umbilicat, que, com ja s'argumenta en un capítol posterior, es documenta als nostres jaciments a partir de mitjan segle III aC. El fet que només se n'hagi rastrejat un parell de fragments entre els 1.426 recollits assenjala, molt probablement, un estadi primerenc de la forma que, pel context del nostre jaciment, ha de ser anterior al darrer quart del segle III aC. Constatar que, a les sitges 116, 53 i 3 del mateix camp, el bol de fons umbilicat resulta una forma no massiva però molt habitual, fet que esdevé revelador del que ara comentàvem, i encara més quan el context cronològic global d'aquests dipòsits se situa entre el 230 i el 190 aC.

Un darrer element que cal considerar és l'aparició, en gots bicònics, de la decoració en mamellons aplicats. De motius d'aquesta mena ja se'n coneixen del segle IV aC (Martín i Genís, 1993, 24). Tanmateix, la troballa en contextos tan antics és francament rara. En canvi, en nivells de la segona meitat del segle III aC i de principis del II

aC, és prou comuna. Al Bosc del Congost es troba en sitges d'aquesta època, però no pas abans. És el cas de les sitges 43, 116, 53 i 3 (240/190 aC).

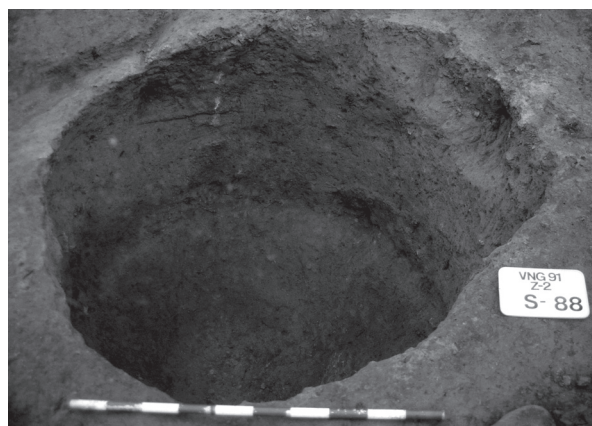


Fig 218. Sitja 88

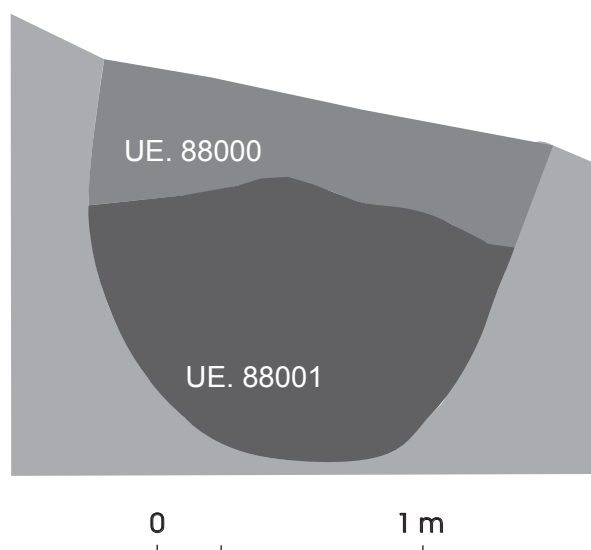


Fig 219. Secció de la sitja 88

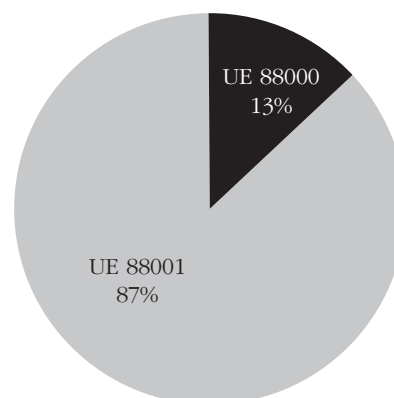


Fig 220. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farcit de la sitja 88

Fig 221. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 88 per fragments i individus

| Sitja 88                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 1.426     | %       | 97        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 3         | 0,21 %  | 1         | 1,03 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 1.287     | 90,25 % | 93        | 95,88 % |
| Àmfora ibèrica                    | 122       | 8,56 %  | 2         | 2,06 %  |
| Àmfora d'importació               | 14        | 0,98 %  | 1         | 1,03 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

En el farciment superior (UE 88000) s'hi van exhumar 1.215 fragments ceràmics. La ceràmica grisa de la costa catalana formava un conjunt notable, amb 170 fragments, un 14 % del total. Les formes més documentades són el got bicònic D-1, amb 19 fragments, i l'escudella A-III, amb individus de vora poc gruixuda i carena poc angulosa. Menys abundants van resultar l'escudella A-I i la B. També es van recollir peces amb cuites oxidades però tècnicament molt properes a la costa catalana. Cal esmentar 2 fragments d'un asc amb un galet de proporcions generoses.

De ceràmica ibèrica pintada se'n van comptabilitzar 33 fragments, 32 dels quals llueïen la decoració amb pintura blanca. Els motius més corrents són les franges blanques paral·leles i horitzontals. En tres casos, la decoració presenta motius geomètrics més complexos com ara les processons d'espírels que, d'altra banda, estan perfectament tipificats dins de la ceràmica indigeta (Martín, 1988, 152).

La ceràmica de cuina, amb 48 fragments, esdevingué el 3,9 % del total. Són olletes sense nanses de perfil en essa, estretes de base i altes, amb el fons pla i el llavi obert. Predominen les tornejades però també n'hi ha de fetes a mà que es desmarquen per la presència dels característics agafadors disposats a uns tres quarts de l'alçada total.

Al farciment inferior (UE 88001) s'hi van comptabilitzar 211 fragments ceràmics. Destaca la comuna ibèrica, amb 151 fragments, que contrasten amb els 3 bocins de grisa de la costa catalana. La ceràmica de cuina registra 37 fragments i, com en el nivell anterior, dominen les peces tornejades sobre les de torn lent.

Cronologia del farciment: 260-240 aC.

**Sitja 89**

Sitja situada al sector central del jaciment. Tenia la part superior escapçada. Havia estat construïda als llims grocs i les argiles vermelloses del lloc.

Era una fossa de forma ovoïde. Conservava una fondària de 150 cm i una amplada màxima de 160 cm.

El farciment intern (UE 89000) el formava una terra argilosa de tons marrons amb inclusió de fragments menuts de pissarra.

Es va recollir poc material, concretament 69 fragments ceràmics.

Destacava la presència significativa de 36 bocins d'àmfora itàlica, que donaven un context del segle II aC per al moment d'obliteració de la sitja. La resta de material era de procedència autòctona, amb 24 fragments d'àmfora ibèrica, 5 de comuna ibèrica i 4 de grisa de la costa catalana que confirmaven aquesta cronologia.

Cronologia del farciment: 150-80 aC.

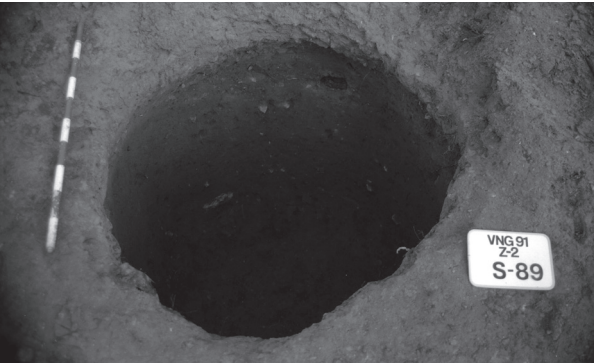


Fig 222. Sitja 89

**Sitja 90**

Situada al sector central del jaciment, era un dipòsit molt arrasat quan es va localitzar. Durant l'excaució es va comprovar que tallava parcialment la sitja 109 per la banda nord-est i la 91 per la sud-oest. Havia estat construïda als llims grocs del subsòl de la zona.

Només conservava la base, amb una profunditat de 32 cm i un diàmetre màxim amidat prop de la superfície de 100 cm.

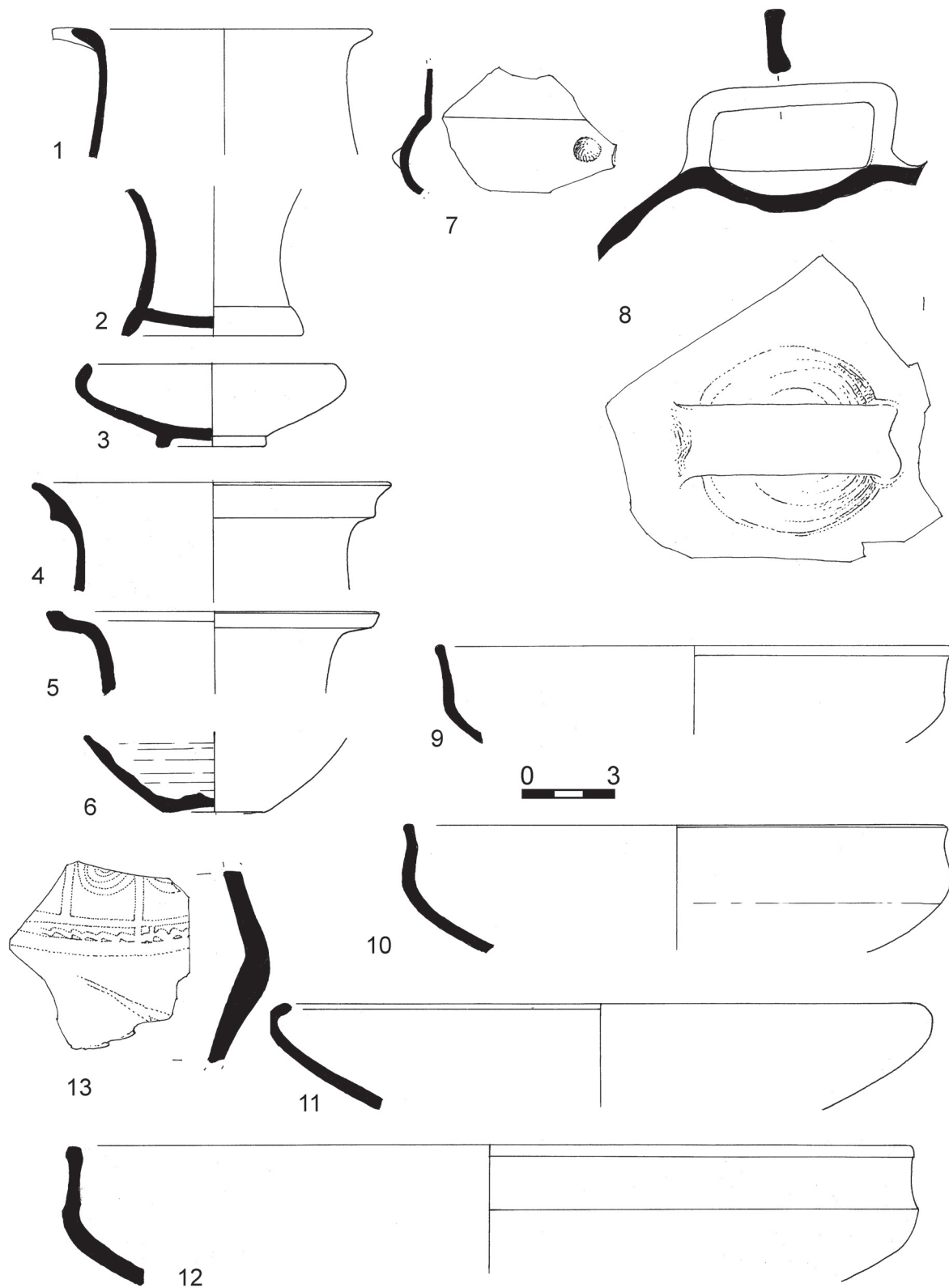


Fig 223. Sitja 88. Ceràmica fina ibèrica: 1, 6 i 7) gots D-I, 2) peu d'escif K, 3) escudella B, 9, 10 i 12) escudelles A-III, 11) escudella A-D, 4, 5 i 8) ceràmica comuna ibèrica, 13) ceràmica indigeta de pintura blanca.

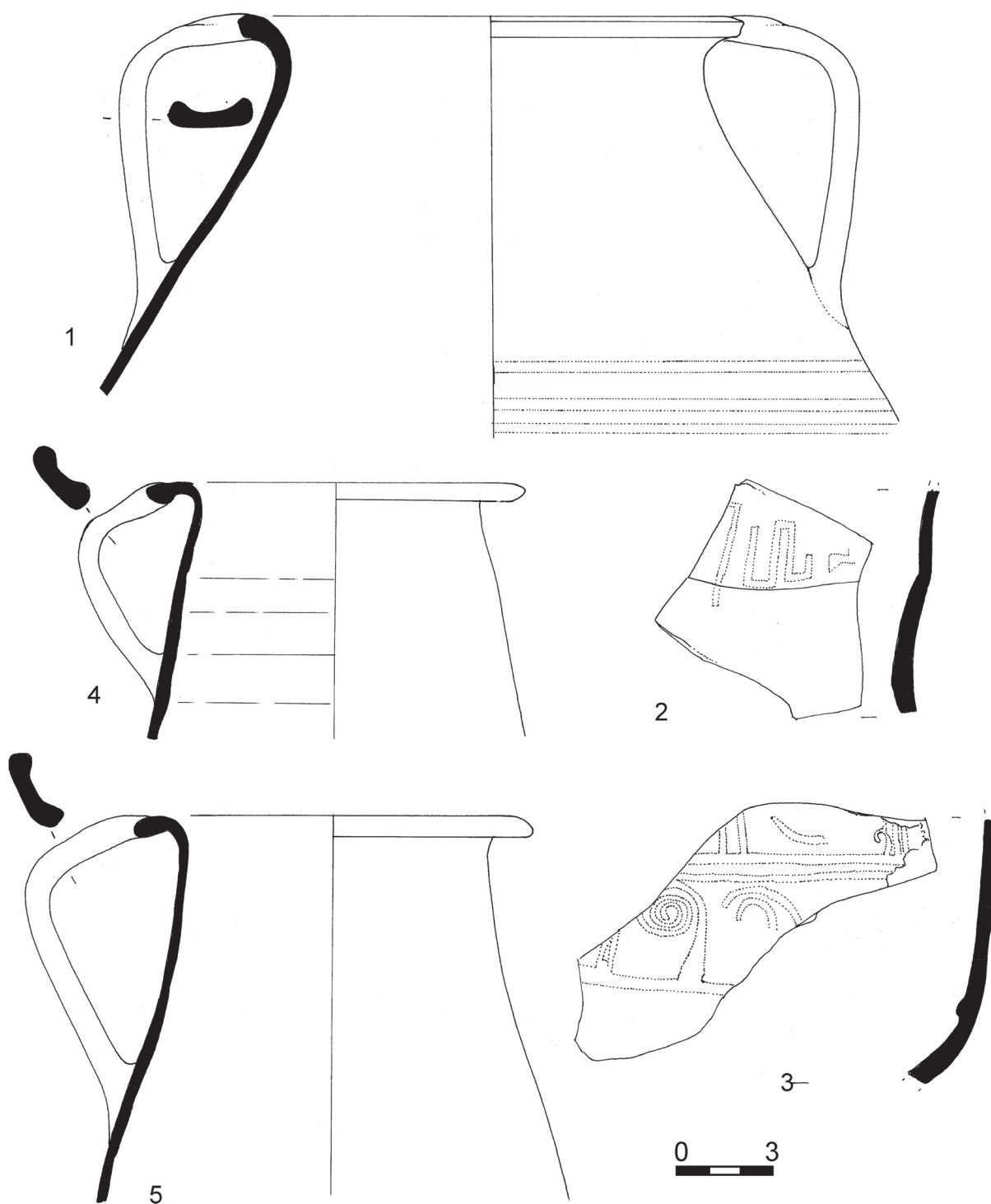


Fig 224. Sitja 88. 1 a 3) Ceràmica indigeta de pintura blanca, 4 i 5) ceràmica comuna ibèrica.

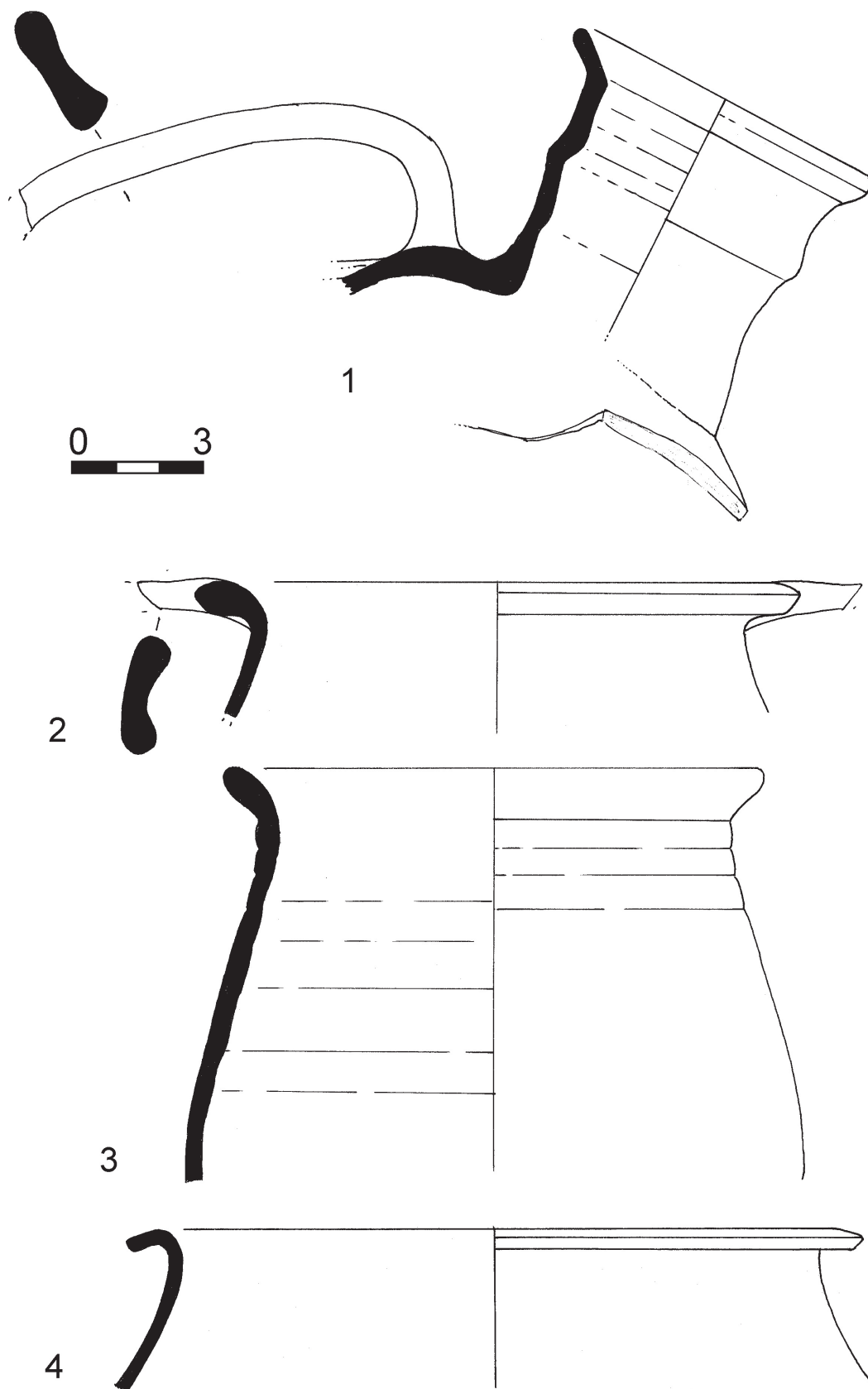


Fig 225. Sitja 88. 1, 2 i 4) Ceràmica comuna ibèrica, 3) ceràmica de cuina feta a torn.



Fig 226. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 89 per fragments i individus

| Sitja 89                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 69        | %       | 4         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 9         | 13,04 % | 2         | 50 % |
| Àmfora ibèrica                    | 24        | 34,79 % | 1         | 25 % |
| Àmfora d'importació               | 36        | 52,17 % | 1         | 25 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

El farciment intern (UE 90000) estava format per una terra argilosa marró, neta i amb escàs material arqueològic.

L'excavació va donar 5 fragments ceràmics.

Els 2 bocins d'àmfora ibèrica i els 3 de comuna ibèrica no aportaren cap context cronològic clar. Tanmateix, la datació de les sitges 109 (225/200 aC) i 101 (200-80 aC) marcaven un *terminus post quem* de finals del segle III aC per a la sitja 90.

Cronologia del farciment: 200-80 aC.

Sitja 91

Situada al sector central del jaciment, havia estat construïda als llims groguencs i les argiles vermelles del sector. Es va localitzar amb la part superior escapçada. L'excavació va constatar que la sitja 90 (200-80 aC) la tallava per la banda nord-est i que, alhora, la 91 tallava lleugerament la 98 (200-150 aC) per ponent.

Era una fossa amb la meitat superior del perfil força còncav i la meitat inferior força vertical. El fons era pla. El diàmetre màxim se situava en el terç superior de la fossa. Conservava una fondària de 218 cm. L'amplada arribava a un màxim de 190 cm i a prop de la superfície es reduïa lleugerament a 180 cm.

L'excavació del farciment intern va proporcionar dos estrats sobreposats. L'inferior (UE 91001) el formava una terra clara i compacta i va ser l'únic que va proporcionar material ceràmic. Per sobre, la sitja es farcia d'un sediment de terra marró, més fosca, amb inclusió de petits fragments de pissarra (UE 91000). Aquí s'hi va descobrir una

llosa circular de pissarra de 50 cm de diàmetre i 8 cm de gruix, potser una tapadora d'una sitja.

L'estrat 91000 no contenia materials i l'estrat 91001 contenia 21 fragments ceràmics i 1 os d'animal.

Els 21 fragments ceràmics recuperats de l'estrat 91001 pertanyien quasi exclusivament a produccions autòctones, comuna i àmfora ibèrica, i no van proporcionar criteris suficients per datar l'abandonament de la sitja. Tanmateix, la cronologia de la sitja 98 (200/150 aC) proposava una datació del segle II aC per a la sitja 91, probablement de la segona meitat.

Cronologia del farciment: 200-80 aC.

Sitja 92

Situada al bell mig del jaciment, el subsòl on havia estat construïda era el de llims groguencs. Quan va ser localitzada ja havia estat escapçada per les obres de la variant. És interessant constatar que la sitja 92 tallava la sitja 87 (300-200 aC) per la banda nord-est, fet que la situava en un context del segle III aC o posterior però no anterior.

Era una fossa de forma ovoide de la qual només es preservava la base, amb una profunditat màxima de 30 cm, un diàmetre de 65 cm a la base i de 90 cm prop de la superfície.

El farciment intern (UE 92000) el formava una terra marró força homogènia amb escàs material ceràmic ja que només s'exhumaren 5 fragments de ceràmica ibèrica no amfòrica.

Fig 227. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 90 per fragments i individus

| Sitja 90                          | Fragments |      | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|------|-----------|------|
| Total                             | 5         | %    | 2         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |      |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 3         | 60 % | 1         | 50 % |
| Àmfora ibèrica                    | 2         | 40 % | 1         | 50 % |
| Àmfora d'importació               |           |      |           |      |
| Indeterminats                     |           |      |           |      |

| Sitja 91                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 21        | %       | 3         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 4,77 %  | 1         | 33,33 % |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 8         | 38,09 % | 1         | 33,33 % |
| Àmfora ibèrica                    | 12        | 57,14 % | 1         | 33,33 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 228. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 91 per fragments i individus

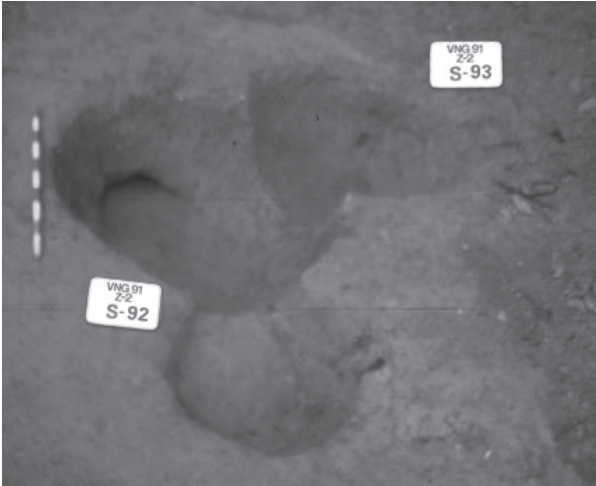


Fig 229. Sitja 92 a la part inferior.

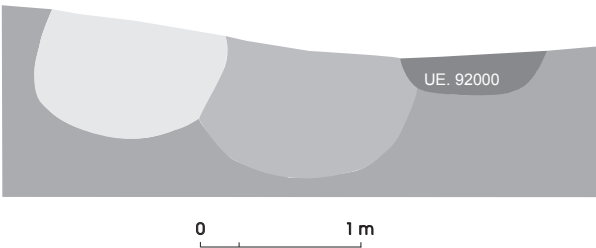


Fig 230. Secció de la sitja 92

Els 5 fragments ceràmics corresponien a 3 fragments de ceràmica de cuina i 2 més de comuna ibèrica, que no aportaren criteris de datació. Tot i això, la relació estratigràfica amb la sitja 87 permet datar mínimament la sitja en un moment posterior al segle IV aC.

Cronologia del farciment: 300-80 aC.

### Sitja 93

Situada al centre del jaciment, havia estat construïda als llims groguencs del subsòl de la zona. Quan va ser localitzada ja havia estat afectada per les obres de construcció de la carretera. L'excavació va documentar el seu contacte amb la sitja 87 (300-200 aC).

Era un fossa de forma ovoide de la qual es conservava una fondària màxima de 80 cm. A la base, el diàmetre arribava als 50 cm, i l'amplada màxima era de 110 cm.

El farciment intern (UE 93000) estava format per una terra argilosa marró que contrastava amb el to groc del llim del subsòl natural.

Els 5 fragments ceràmics, tots de producció ibèrica, que es van localitzar no van permetre datar el farciment. No obstant això, el fet que retallava lleugerament la sitja 87 situa el context d'abandonament a partir del segle III aC sense més precisions.

Cronologia del farciment: 300-80 aC.

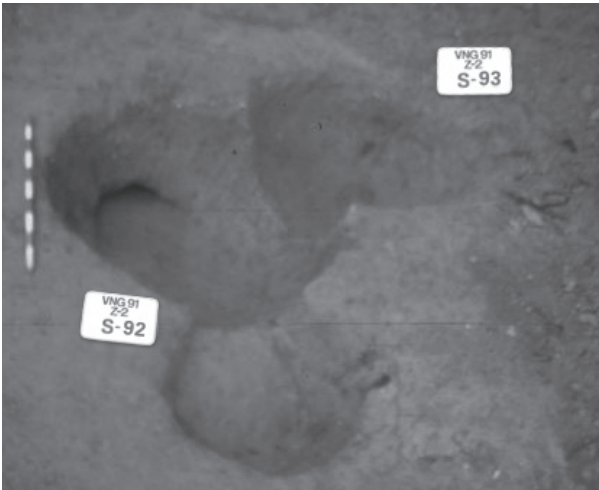


Fig 231. Sitja 93 a la part superior.

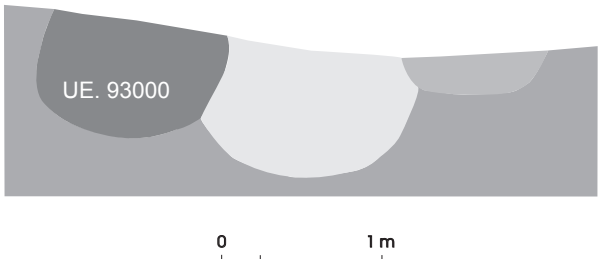


Fig 232. Secció de la sitja 93

Fig 233. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 93 per fragments i individus

| Sitja 93                          | Fragments |      | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|------|-----------|---------|
| Total                             | 5         | %    | 3         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |      |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 3         | 60 % | 2         | 66,66 % |
| Àmfora ibèrica                    | 2         | 40 % | 1         | 33,33 % |
| Àmfora d'importació               |           |      |           |         |
| Indeterminats                     |           |      |           |         |

Sitja 94

Situada a la zona septentrional del jaciment, havia estat oberta en un subsòl de llims grocs i terres vermelles. Quan es va excavar ja havia estat afectada per la construcció del vial.

Es tractava d'un dipòsit de forma bitroncocònica, amb un fons ben cònic. El diàmetre màxim, 140 cm, se situava al centre de la sitja. Se'n conservava una profunditat de 120 cm.

Estava tapada per un sediment de terres argiloses marrons amb presència de pissarres esmicolades (UE 94000).

Es van recollir fins a 26 fragments ceràmics.

D'aquests 26 fragments ceràmics, 14 corresponien a àmfora ibèrica, 11 a comuna ibèrica i 1 a ceràmica de cuina de pasta grollera i cuita reduïda. Malauradament, no es va poder precisar el moment d'abandonament de la sitja.

Cronologia del farciment: indeterminada.

S'hi comptaren un total de 16 fragments ceràmics, tots de ceràmica ibèrica no amfòrica. En concret, 14 corresponien a la comuna ibèrica i 2 a la grisa de la costa catalana. No es va poder determinar el moment d'abandonament de la sitja.

Cronologia del farciment: indeterminada.



Fig 234. Sitja 95

Sitja 95

Situada al sector occidental del jaciment, havia estat construïda a les argiles vermelles del lloc. Quan va ser detectada ja havia estat capolada per les obres de la variant.

Era un dipòsit globular de perfil i fons còncaus. El diàmetre màxim, 180 cm, s'emplaçava al centre de la sitja. Conservava una fondària de 130 cm.

El sediment que colgava la sitja (UE 95000) estava format per argiles vermelles, similars a les del subsòl, i pedres de dimensions reduïdes.

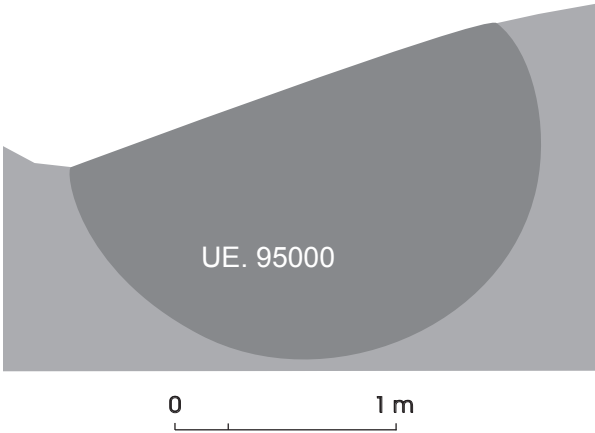


Fig 235. Secció de la sitja 95

Fig 236. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 94 per fragments i individus

| Sitja 94                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 26        | %       | 3         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 12        | 46,15 % | 2         | 66,66 % |
| Àmfora ibèrica                    | 14        | 53,85 % | 1         | 33,33 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Sitja 96

Situada a l'extrem oriental del Bosc del Congost, havia estat oberta al subsòl de llims grocs. Quan es va excavar només conservava el fons.

L'excavació recuperà les restes de la base d'una sitja de 130 cm de diàmetre màxim a la superfície i de 110 a la part inferior, que conservava una profunditat de 36 cm. Estava farcida (UE 96000) per unes terres llimoses vermelles on apareixien alguns fragments petits de pissarra.

El farcit no contenia material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 97

Emplaçada a la zona oriental del jaciment, havia estat oberta als llims grocs de la zona. Quan va ser localitzada ja havia estat afectada per les obres de la variant.

Només se'n conservava la base, amb un diàmetre màxim de 84 cm i una profunditat de 18 cm.

El sediment que farcia la sitja (UE 97000) estava format per terres llimoses del subsòl on apareixien petits fragments de pissarra.

El farcit no contenia material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 98

Situada al centre del jaciment, havia estat construïda als llims grocs i les argiles vermelles del lloc. Les obres de construcció de la carretera van afectar la seva part superior. Comunica al sud amb la sitja 91.

L'excavació va posar al descobert un dipòsit globular de secció rabassuda, perfil còncav i fons pla. El diàmetre màxim, 230 cm, se situava al centre de la sitja. La profunditat conservada era de 160 cm. A la superfície, el diàmetre era de 120 cm, i a la base, de 100.

L'estratigrafia del reompliment era molt completa ja que s'hi registrà una seqüència de quatre nivells superposats. Les terres argiloses barrejades amb carbons i esquerdisos de pedra esquistosa caracteritzaven els dos primers (UE 98000 i 98001). En els dos inferiors, més potents, les argiles sortien més clares i compactes, i la ceràmica, escassa (UE 98002 i 98003).

En total s'hi van aplegar 374 fragments ceràmics i 2 restes de fauna. L'estrat superior (UE 98000) només contenia 4 fragments ceràmics. L'estrat 98002 contenia 2 restes de fauna. De l'estrat 98003 en formaven part 147 fragments ceràmics, amb 15 individus. L'estrat inferior (UE 98004) era el més nombrós pel que fa al nombre de fragments ceràmics, amb 223.

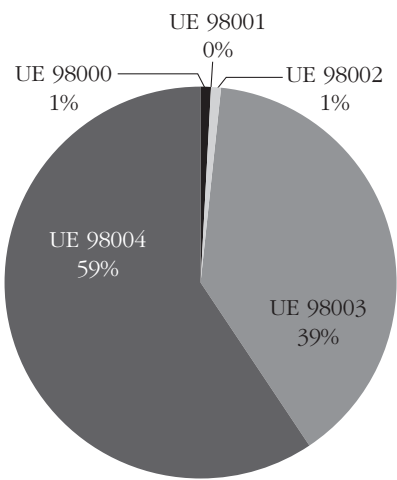


Fig 237. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 98

Pel que fa a les importacions, destacava la presència ferma d'àmfores grecoitàliques amb un percentatge del 3,5 %. Aquesta dada es complementava amb la troballa d'un bocí sense forma de campaniana A. Tanmateix, la fixació del moment d'obliteració de la sitja la va proporcionar la ceràmica fina de taula ibèrica. La identificació de gots bicònics D-I/III juntament amb la generalització del solc circular del fons garantien una cronologia de la primera meitat

| Sitja 98                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 374       | %       | 24        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 0,27 %  | 1         | 4,16 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 176       | 47,06 % | 13        | 54,16 % |
| Àmfora ibèrica                    | 183       | 48,93 % | 6         | 25,02 % |
| Àmfora d'importació               | 14        | 3,74 %  | 4         | 16,66 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 238. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 98 per fragments i individus



Fig 239 Taula amb la distribució dels materials de la sitja 99 per fragments i individus

| Sitja 99                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 112       | %       | 9         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 92        | 82,14 % | 8         | 88,88 % |
| Àmfora ibèrica                    | 20        | 17,86 % | 1         | 11,12 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

del segle II aC, que no podia recular més enllà del 200 aC perquè a la sitja 3 (220/200 aC), per exemple, aquesta forma era encara inèdita.

Cronologia del farciment: 200-150 aC.

Sitja 99

Situada a la part oriental del jaciment, havia estat excavada en un subsòl d'argiles vermelles barrejades amb pissarres. Es va localitzar quan ja estava afectada per la construcció de la carretera.

Tenia la forma ovoide i se'n conservava el cul, amb una fondària de 60 cm. El diàmetre del fons amidava 30 cm, i el màxim, 100 cm.

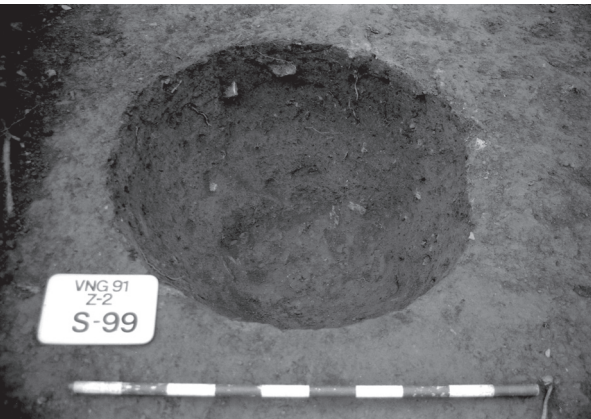


Fig 240. Sitja 99

El farciment intern (UE 99000) el formava un sediment de terres marrons argiloses amb presència de fragments menuts i mitjans de pissarra.

El material ceràmic d'aquesta sitja estava compost per 112 fragments, la majoria dels quals informes. Concretament, es van exhumar fragments de peces de ceràmica comuna ibèrica, de cuina i de pasta clara. La resta eren fragments informes d'àmfora ibèrica.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 100

Situada a la part oriental del jaciment, havia estat oberta en un subsòl de llims grocs i argiles vermelles. La part superior estava escapçada.

Tenia una forma ovoide i conservava una fondària de 130 cm. Al fons amidava 40 cm i a la zona central arribava al màxim, 130 cm.



Fig 241. Sitja 100

Fig 242. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 100 per fragments i individus

| Sitja 100                         | Fragments |      | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|------|-----------|------|
| Total                             | 5         | %    | 2         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |      |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 2         | 40 % | 1         | 50 % |
| Àmfora ibèrica                    | 3         | 60 % | 1         | 50 % |
| Àmfora d'importació               |           |      |           |      |
| Indeterminats                     |           |      |           |      |

| Sitja 101                         | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 17        | %       | 2         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 10        | 58,82 % | 1         | 50 % |
| Àmfora ibèrica                    | 7         | 41,18 % | 1         | 50 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

Fig 243. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 101 per fragments i individus

El farciment intern (UE 100000) el formava un conjunt de terres argiloses marrons barrejades amb fragments de pissarra de mida menuda i mitjana.

El material arqueològic present a la sitja gairebé era residual: 5 fragments ceràmics.

Els 5 fragments ceràmics, 3 d'àmfora ibèrica i 2 de comuna ibèrica, resultaren totalment insuficients per datar l'abandonament.

Cronologia del farciment: indeterminada.

### Sitja 101

Situada a la part oriental del jaciment, havia estat excavada en un subsòl de llims groc i argiles vermelles. Li mancava la part superior.

Es tracta d'una fossa ovoide. Conservava una profunditat de 110 cm, un diàmetre màxim de 160 cm i una amplada al fons de 70.

Estava farcida per un sediment de terres argiloses marrons amb presència de fragments de pissarra (UE 101000).

Es van inventariar 17 fragments ceràmics.

Els 10 fragments de comuna ibèrica i els 7 d'àmfora ibèrica no resultaren prou explícits per acotar el moment d'abandonament de la sitja.

Cronologia del farciment: indeterminada.

### Sitja 102

Emplaçada a la zona oriental del sitjar, havia estat oberta als llims grocs i les argiles vermelles

del lloc. Va ser localitzada amb la part superior escapçada.

Era un dipòsit ovoide que conservava una fondària de 90 cm, una amplada de 70 cm al fons i un diàmetre màxim de 124 cm amidat a la zona central.

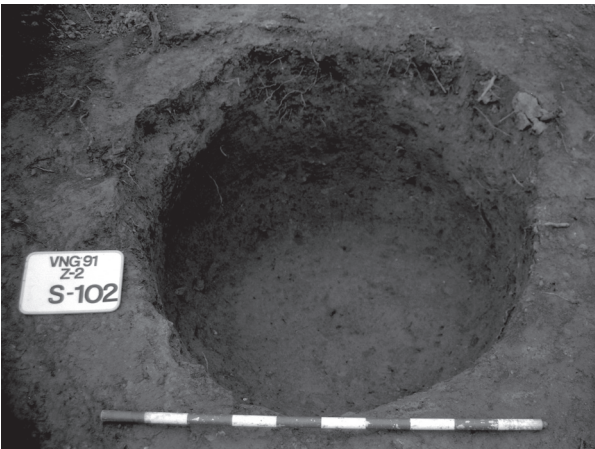


Fig 244. Sitja 102

El farciment intern estava format per llims marrons amb inclusió notable de petits fragments de pissarra (UE 102000).

Es van recollir 12 bocins ceràmics i 1 resta de fauna.

Els 12 fragments ceràmics pertanyien a produccions ibèriques: 5 de ceràmica comuna i 7 d'àmfora. No es va poder datar el moment d'obliteració.

Cronologia del farciment: indeterminada.

| Sitja 102                         | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 12        | %       | 3         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 5         | 41,67 % | 2         | 66,66 % |
| Àmfora ibèrica                    | 7         | 58,33 % | 1         | 33,33 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 245. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 102 per fragments i individus



Fig 246. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 103 per fragments i individus

| Sitja 103                         | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 31        | %       | 2         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 4         | 12,91 % | 1         | 50 % |
| Àmfora ibèrica                    | 27        | 87,09 % | 1         | 50 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

Sitja 103

Situada al bell mig del sector oriental del jaciment, havia estat oberta als llims grocs del subsòl de la zona. Quan va ser localitzada ja havia estat afectada per les obres de construcció del vial.

Es conservaven les restes de la base, amb una profunditat de 54 cm. El diàmetre del fons amidava 100 cm i a la superfície arribava al màxim, 150 cm.

Les terres que formaven el farciment intern que la tapava (UE 103000) eren les pròpies del lloc, terres llimoses. També hi van aparèixer dos fragments notables de llosa de pissarra.

El material ceràmic fou força escàs: 31 fragments.

Dels 31 fragments, 27 pertanyien a informes d'àmfora ibèrica i 4 a comuna ibèrica, la qual cosa no va poder facilitar la datació del moment d'abandonament.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 104

Aquesta sitja estava situada a la part oriental del jaciment. Excavada als llims groguencs del subsòl, només se'n conservava el fons.

El fons era pla. La fossa conservava una profunditat de 40 cm i una amplada màxima de 100 cm.

L'estrat de farciment (UE 104000) el componien terres llimoses amb alguna pissarra petita i algun rierenc de dimensions mitjanes.

El farcit no contenia material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 105

Situada al sector oriental de la muntanya, havia estat construïda als llims grocs del jaciment.

Estava molt arrasada: només conservava la base i l'arrencament de les parets.

Presentava una fondària de 60 cm. L'amplada al fons arribava als 80 cm, i la màxima, als 144 cm.

El sediment que la tapava (UE 105000) el formava un conjunt de terres riques en llims de color marró, netes.

Sense material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 106

Aquesta fossa estava situada al sector occidental del jaciment. Construïda enmig de les argiles vermelles, va aparèixer mancada de la boca.

De forma globular, conservava les parets, amb una fondària de 130 cm i un diàmetre màxim de 154 cm.

El farciment intern (UE 106000) el formava una argila marró que va proporcionar 177 fragments ceràmics, 2 bronzes, 1 fragment de terra cuita i 22 restes de fauna. El material no ceràmic sumava un 12 % del total recuperat a l'interior de la sitja.

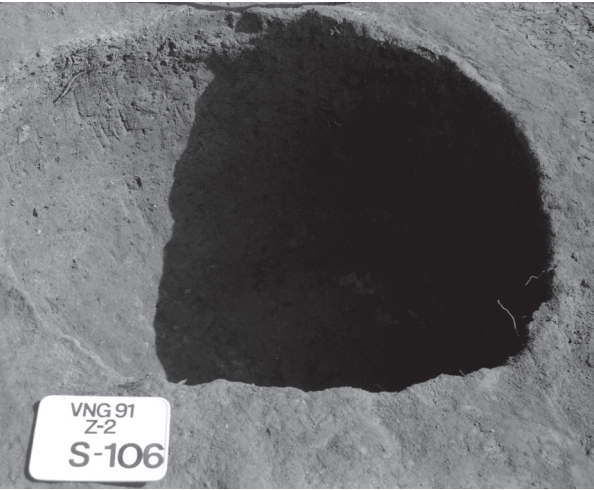


Fig 247. Sitja 106

| Sitja 106                         | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 177       | %       | 14        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 2         | 1,14 %  | 1         | 7,14 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 148       | 83,61 % | 10        | 71,44 % |
| Àmfora ibèrica                    | 22        | 12,43 % | 1         | 7,14 %  |
| Àmfora d'importació               | 5         | 2,82 %  | 2         | 14,28 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 248. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 106 per fragments i individus

Dels 177 fragments ceràmics, 148 corresponien a comuna ibèrica. Els perfils de les vores assenyalaven un context del segle II aC, sense més precisions, malgrat que es van recuperar 2 fragments de ceràmica àtica de vernís negre. El conjunt es completava amb la presència d'àmfora púnica ebusitana (2 fragments informes) i 3 fragments d'àmfora cartaginesa.

Cronologia del farciment: 200-100 aC.

Era un dipòsit ovoide que només conservava una fondària de 130 cm. L'amplada al fons mesurava 40 cm i el diàmetre màxim arribava als 140 cm.

Estava farcida (UE 107000) per una terra argilosa marró amb material arqueològic molt escàs: 2 fragments ceràmics de producció ibèrica (1 fragment de comuna i 1 d'àmfora) que no van permetre datar l'abandonament de la sitja.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 107



Fig 249. Sitja 107

Estava situada a la part occidental del sitjar. Havia estat construïda a les argiles vermelles del subsòl del lloc. En el moment de la seva excavació presentava la part superior escapçada.

Sitja 108

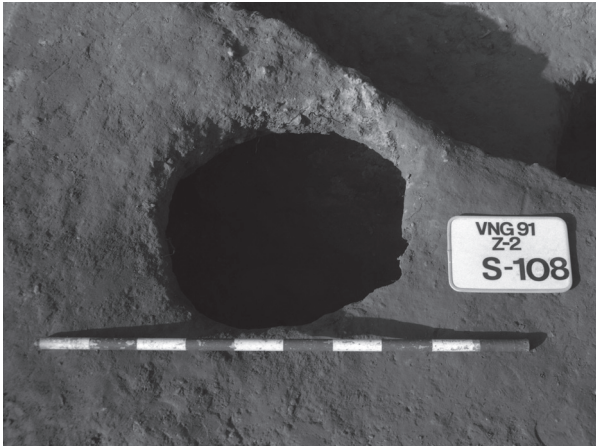


Fig 250. Sitja 108

Situada al sector central del jaciment, havia estat oberta en un sòl de llims grocs i es va localitzar amb la part superior escapçada. A més, estava parcialment tallada per una rasa antiga (TR4).

| Sitja 108                         | Fragments |      | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|------|-----------|---------|
| Total                             | 25        | %    | 3         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |      |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 18        | 72 % | 2         | 66,66 % |
| Àmfora ibèrica                    | 7         | 28 % | 1         | 33,33 % |
| Àmfora d'importació               |           |      |           |         |
| Indeterminats                     |           |      |           |         |

Fig 251. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 108 per fragments i individus

De forma ovoide, conservava les parets còncaves i el fons pla. El diàmetre màxim, 142 cm, es localitzava a la zona central de la sitja. El diàmetre superior amidava 78 cm i la profunditat assolí els 128.

El farciment intern (UE 108000) estava format per una terra argilosa marró amb presència abundant d'esquerdissos de pissarra i material ceràmic per bé que escàs.

En els inventaris es van comptar un total de 25 fragments ceràmics i 1 peça discoïdal de terrissa.

Tota la ceràmica era ibèrica: 18 fragments de comuna i 7 d'àmfora, que foren insuficients per proposar una cronologia per a l'abandonament de la sitja.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 109

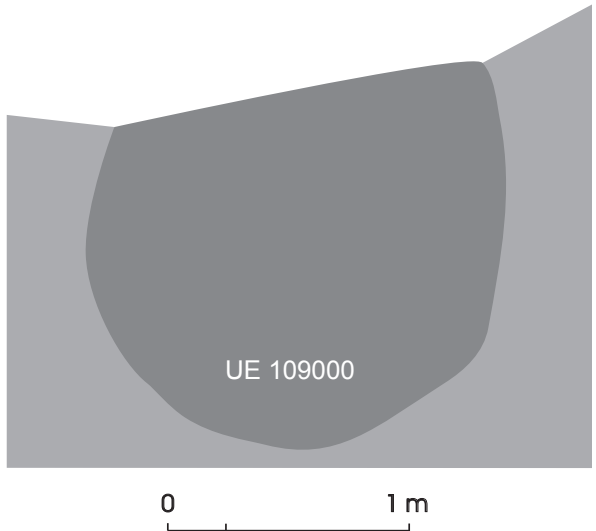


Fig 252. Secció de la sitja 109

Situada als límits dels sectors central i oriental, havia estat excavada a les terres argiloses i els llims grocs del subsòl. Va ser localitzada amb la part superior escapçada. Cal assenyalar que la tallava la sitja 90 (200-80 aC).

Fig 254. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 109 per fragments i individus

| Sitja 109                         | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 121       | %       | 13        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 0,82 %  | 1         | 7,69 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 70        | 57,86 % | 10        | 76,93 % |
| Àmfora ibèrica                    | 49        | 40,50 % | 1         | 7,69 %  |
| Àmfora d'importació               | 1         | 0,82 %  | 1         | 7,69 %  |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Era un dipòsit ovoide de parets i fons còncaus. El diàmetre màxim, 140 cm, estava situat al centre de la sitja; a la superfície, el diàmetre arribava als 100 cm, i la profunditat conservada era de 120.

Estava omplert per una capa de terra argilosa (UE 109000) en la qual es van recollir un total de 121 fragments ceràmics, 56 restes de fauna, 3 ferros, 2 fragments de tova i 3 discs de terrissa. El material no ceràmic significava el 35 % del total recuperat a la sitja.

El material d'importació es reduïa a 2 bocins sense forma, un d'àtica de vernís negre i un altre d'àmfora grecoitàlica. La ceràmica local situava el farciment en un context del segle III aC, segurament de la segona meitat. Els gots bicònics de la forma D-I i una escudella A-III pròpia del segle III aC apuntaven en aquesta direcció. La resta del repertori s'integrava bé en aquest espai de temps però sense permetre matisacions.

Cronologia del farciment: 225-200 aC.

Sitja 110

Situada al bell mig del jaciment i oberta als llims groguencs del lloc, va ser localitzada amb la part superior escapçada. Estava tallada per una rasa.

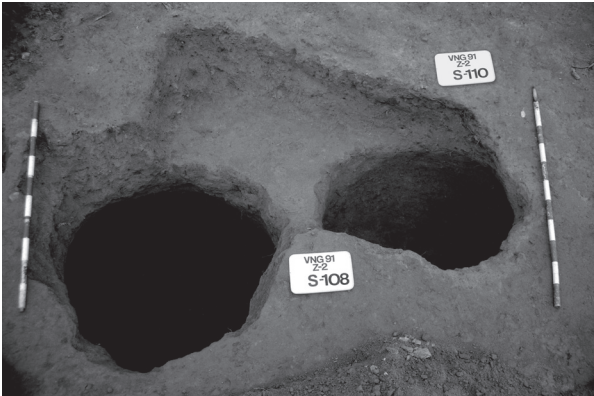


Fig 253. Sitja 110

| Sitja 112                         | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 26        | %       | 3         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 25        | 96,15 % | 2         | 66,66 % |
| Àmfora ibèrica                    | 1         | 3,85 %  | 1         | 33,33 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |         |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 255. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 112 per fragments i individus

Era una fossa ovoide de la qual es conservava una fondària de parets de 70 cm i un diàmetre màxim de 86 cm amidat a la zona central. El diàmetre a la superfície arribava als 74 cm.

El farciment intern (UE 110000) el formava un sediment argilós marró amb barreja de petits fragments de pissarra.

Sense material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

### Sitja 111

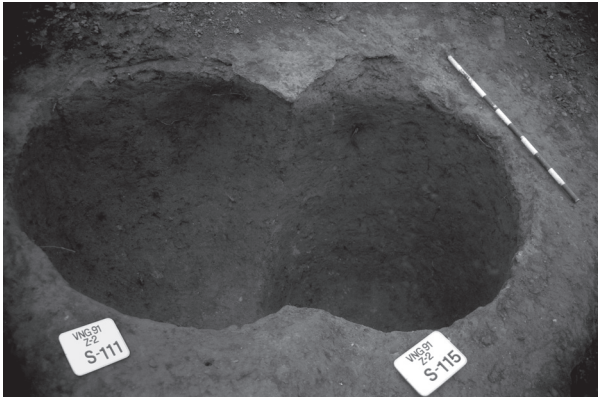


Fig 256. Sitja 111

Situada a la zona occidental del jaciment, havia estat oberta als llims groguencs i les argiles vermelloses del lloc. En el moment d'iniciar l'excavació presentava la part superior escapçada. Estava parcialment tallada per la sitja 115 (200/75 aC).

Era un dipòsit de forma ovoide que conservava una fondària de 112 cm i un diàmetre màxim de 120 cm mesurat a la zona central.

El farciment intern el formava unes argiles marrons i vermelles amb inclusió de petits fragments de pissarra (UE 111000). Els 31 fragments de ceràmica recollits, tots de ceràmica comuna ibèrica, no van resultar suficients per datar l'abandonament de la sitja.

Cronologia del farciment: indeterminada.

### Sitja 112

Sitja situada al sector central del jaciment. Oberta als llims grocs i les terres vermelles del subsòl, va ser localitzada amb la part superior escapçada.

Sitja de forma globular que conservava una fondària màxima de 130 cm i una amplada màxima de 150 cm, per bé que al fons el diàmetre arribava només als 60 cm.

Estava tapada per un estrat de terra argilosa amb barreja de fragments grossos de pissarra (UE 112000). El material recollit contenia 26 fragments ceràmics.

Tots els fragments ceràmics eren de comuna ibèrica, excepte un bocí informe d'àmfora itàlica que podria apuntar a una datació del segle II aC per al cobriment de la sitja.

Cronologia del farciment: indeterminada.

| Sitja 113                         | Fragments |        | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|--------|-----------|------|
| Total                             | 8         | %      | 5         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |        |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 7         | 87,5 % | 4         | 80 % |
| Àmfora ibèrica                    |           |        |           |      |
| Àmfora d'importació               | 1         | 12,5 % | 1         | 20 % |
| Indeterminats                     |           |        |           |      |

Fig 257. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 113 per fragments i individus



Sitja 113

Situada al sector septentrional del jaciment, havia estat excavada en un sòl de llims grocs. Va ser localitzada amb la part superior escapçada.

Era una fossa probablement de forma ovoide de la qual només es conservava la base, amb una profunditat de 26 cm i un diàmetre màxim a la superfície de 50 cm.

El farciment intern (UE 113000) era de terres argiloses vermelles amb algun fragment petit de pissarra. Es van recollir 8 fragments ceràmics.

Dels 8 fragments ceràmics recuperats només 1 corresponia a una peça importada. Es tractava d'un bocí d'àmfora itàlica que podria donar un context del segle II aC per a l'abandonament de la sitja. La resta eren fragments informes de ceràmica grisa de la costa catalana, comuna ibèrica, de cuina i de pasta clara.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 114

Situada a la zona nord del jaciment, havia estat oberta als llims groguencs de la zona.

Restes malmeses d'una sitja que presentava un diàmetre de 60 cm.

El farciment (UE 114000) estava compost per llims de tonalitats cromàtiques diferents i només va propiciar la troballa d'una llosa arrodonida de pissarra de 40 x 30 cm.

No es va recuperar material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 115

Situada a la franja meridional del sitjar, havia estat oberta en un subsòl de llims groguencs i terres vermelles. Va aparèixer amb la part superior escapçada. Tallava la sitja 111 (cronologia indeterminada).

Era una fossa de forma ovoide que conservava la part inferior fins a una fondària de 120 cm. El diàmetre a la base amidava 50 cm, i a la zona central, 136 cm.

Es trobava tapada per unes terres marrons (UE 115000) amb inclusió de fragments de pissarra. Es va recollir un total de 60 fragments ceràmics.

La ceràmica grisa de la costa catalana, amb 15 fragments, mostrava les pautes formals pròpies del segle II aC, que concordaven amb la presència d'un bocí informe d'àmfora itàlica. La resta del material estava format per comuna ibèrica, pasta clara i àmfora ibèrica.

Cronologia del farciment: 200-80 aC.

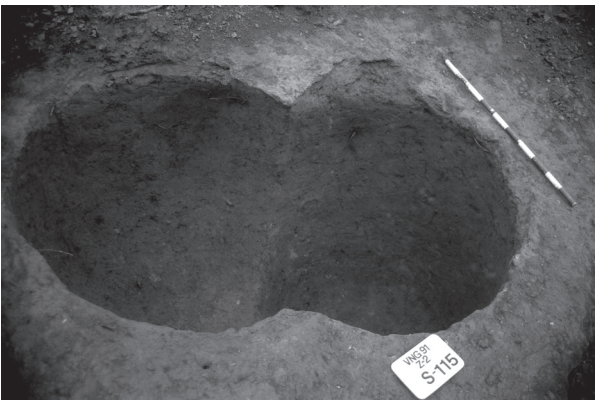


Fig 258. Sitja 115

Sitja 116

Situada al sector de tramuntana del jaciment, havia estat construïda als llims grocs i les argiles vermelloses de la zona. Va aparèixer amb la boca capolada per les obres de la variant.

Les restes excavades deixaren al descobert un dipòsit ovoide de parets còncaves amb el fons pla. El diàmetre màxim, 200 cm, se situava al centre de la sitja. A la superfície era de 160 cm, i al fons, de 150. La profunditat màxima conservada era de 170 cm.

Fig 259. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 115 per fragments i individus

| Sitja 115                         | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 60        | %       | 7         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 53        | 88,34 % | 5         | 71,42 % |
| Àmfora ibèrica                    | 6         | 10 %    | 1         | 14,29 % |
| Àmfora d'importació               | 1         | 1,66 %  | 1         | 14,29 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

L'excavació determinà l'existència de dos estrats superposats de potència similar. El més antic cobria la meitat inferior (UE 116001). El formava una terra argilosa de color marró/beix amb la inclusió de nombrosos esquerdis d'esquist.

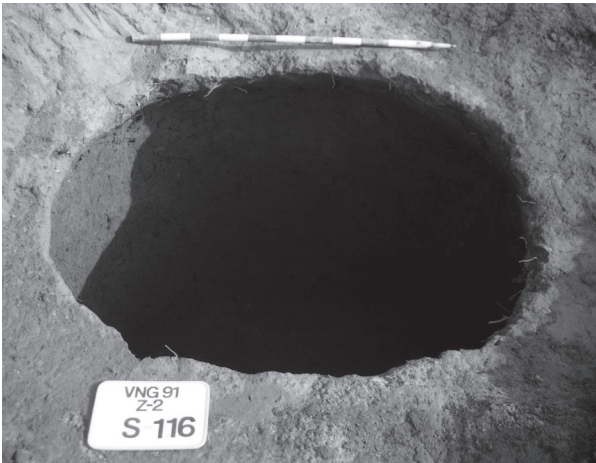


Fig 260. Sitja 116

Per sobre el cobria una capa de terra argilosa semblant però més fosca que colgava la fossa fins al capdamunt (UE 116000). Malgrat la diferenciació inicial, es va considerar finalment que tot el farcit de la sitja era unitari i abocat al mateix temps.

Es va inventariar un total de 1.296 fragments ceràmics. També es recuperaren 305 restes de fauna, 3 discs de terrissa, 1 pondus, 1 tortera i les restes d'un mol·lusc, equivalent al 19 % del material recuperat a la sitja. A l'estrat 116000 es registraren 1.102 fragments de ceràmica i 2 peces discoïdals de terrissa, i a l'estrat 116001, 194 fragments ceràmics, 305 restes de fauna, 1 resta de mol·lusc, 1 tortera, 1 pondus i 1 peça discoïdal de terrissa.

La ceràmica àtica de vernís negre és la importació més abundant. Les formes que s'hi reconeixen són una base d'escif i un peu de plat de la forma 23 de Lamboglia amb el signe ibèric «S» gravat al cul. Es tracta de peces pròpies del segle IV aC,

encara que, com s'ha vist, són les produccions de vernís negre dominants a les sitges del segle III aC del Bosc del Congost. No s'ha pogut determinar cap forma entre les àmfores púniques ni entre les grecoitàliques.

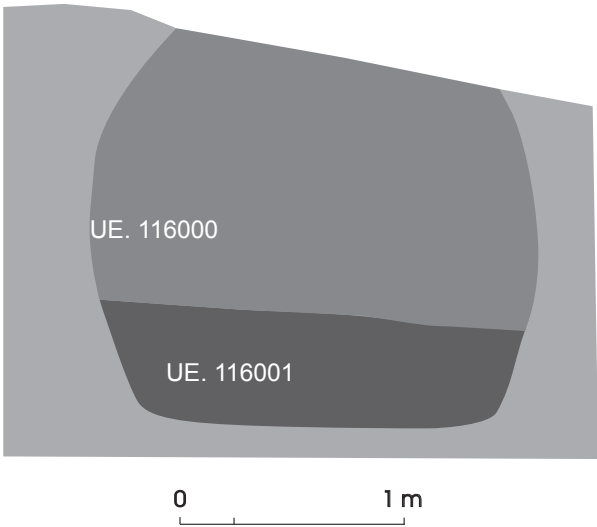


Fig 261. Secció de la sitja 116

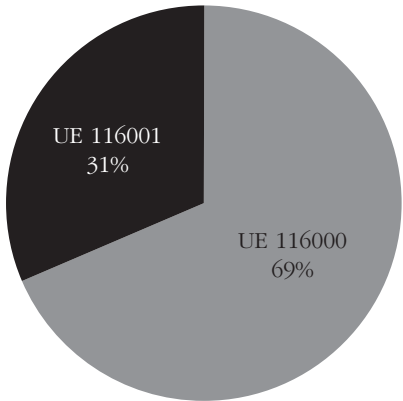


Fig 262. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 116

Afortunadament, la ceràmica ibèrica és molt més generosa pel que fa a la quantitat i abundància de formes. Són aquestes produccions les que

| Sitja 116                         | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 1.296     | %       | 138       | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 4         | 0,30 %  | 3         | 2,17 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 1.146     | 88,43 % | 125       | 90,59 % |
| Àmfora ibèrica                    | 116       | 8,95 %  | 4         | 2,89 %  |
| Àmfora d'importació               | 28        | 2,17 %  | 5         | 3,63 %  |
| Indeterminats                     | 2         | 0,15 %  | 1         | 0,72 %  |

Fig 263. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 116 per fragments i individus



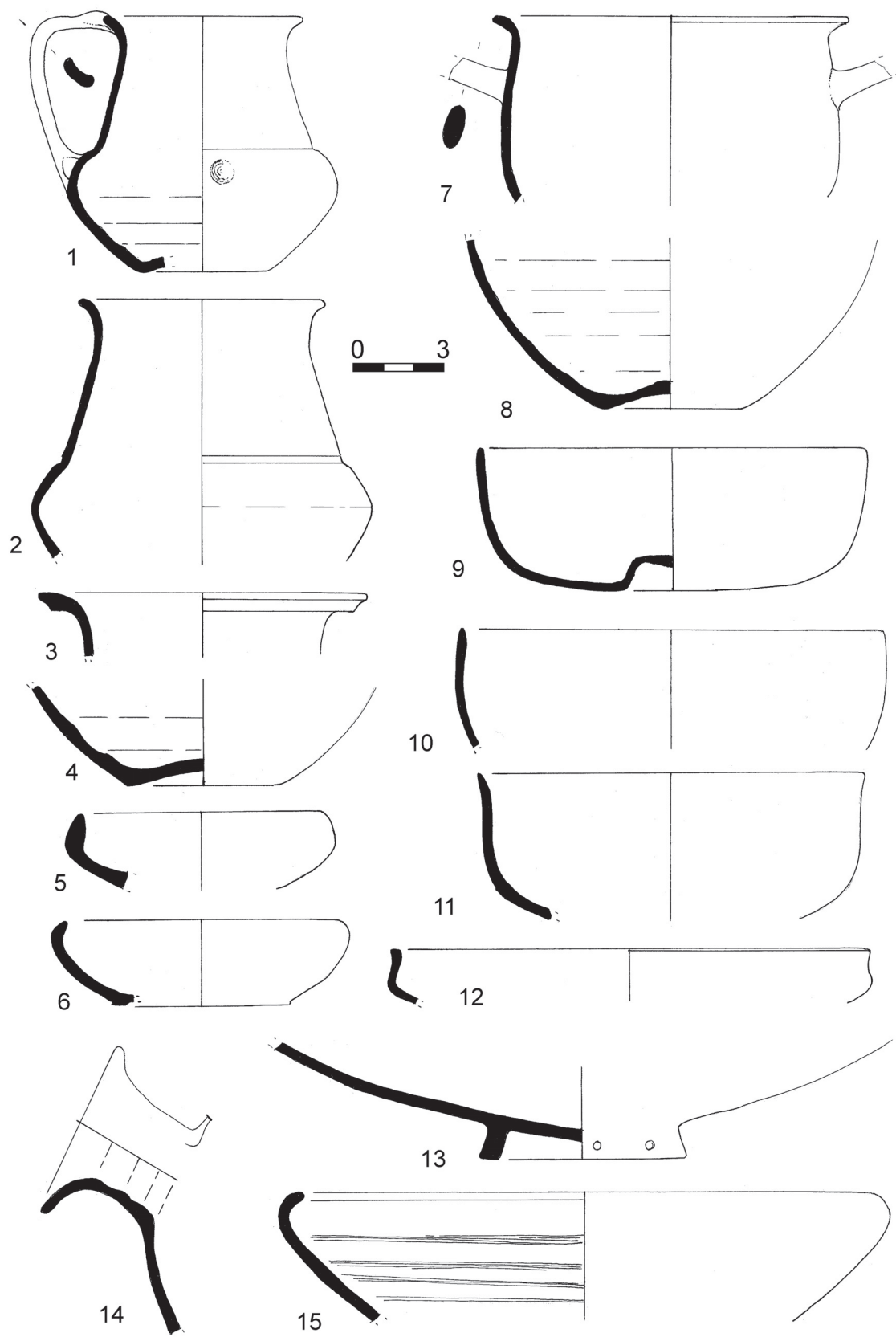


Fig 264. Sitja 116. Ceràmica fina ibèrica: 1, 2, 4 i 8) gots D-I, 3) forma indeterminada, 5 i 6) escudelles B, 7) escif K, 9 a 11) escudelles A-III, 12) escudella A-III, 13 i 14) formes indeterminades, 15) escudella A-I.

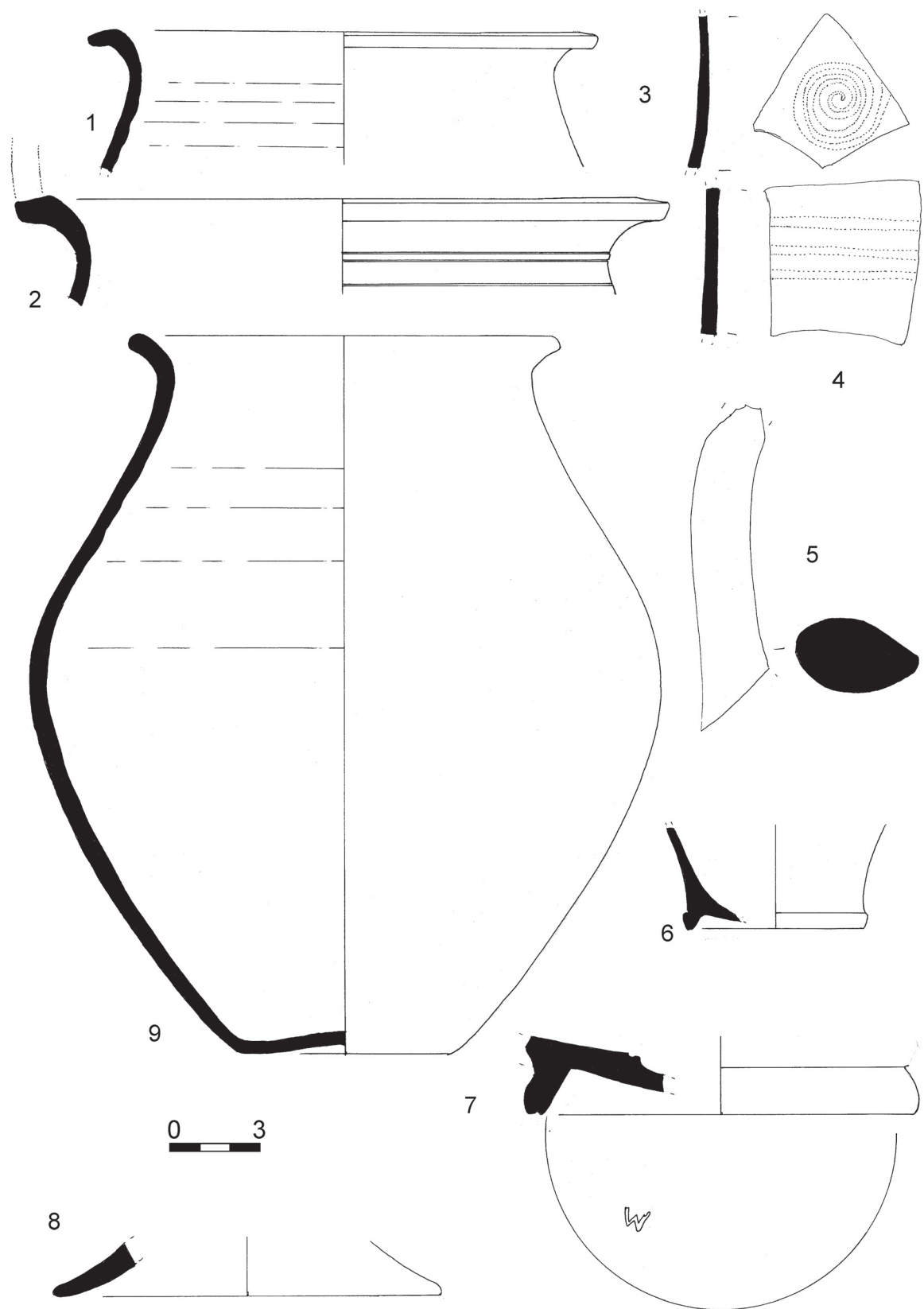


Fig 265. Sitja 116. 1) Comuna ibèrica, 2 a 4) ceràmica indigeta de pintura blanca, 5) nansa d'àmfora grecoitàlica, 6 i 7) àtica de vernís negra, 8 i 9) ceràmica de cuina feta a torn.

Fig 266. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 117 per fragments i individus

| Sitja 117                         | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 59        | %       | 4         | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 45        | 76,27 % | 3         | 75 % |
| Àmfora ibèrica                    | 14        | 23,73 % | 1         | 25 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

permeten situar l'obliteració de la sitja dins el darrer terç del segle III aC o, precisant més, entre el 230 i el 210 aC.

La ceràmica grisa i oxidada de la costa catalana és abundant i presenta un repertori formal prou variat. S'hi reconeixen gots bicònics D-I, alguns dels quals mostren el peu anular; un, el solc concèntric al fons, i un altre, la decoració de mamellons sobre la carena. Aquests elements, malgrat ser minoritaris, traslladen la cronologia a la segona meitat del segle III aC. Les escudelles A-I i els bols de fons umbilicat arriben a una proporció significativa que, comparativament, l'acosta a la sitja 3 (220/200 aC). Amb menys pes hi trobem l'escudella petita de la forma B i l'escif. La presència quantitativament irrellevant d'escifs en denota un moment de desús però relativament pròxim al de les darreres produccions, apropiat per a un context de la segona meitat de segle III aC. L'escudella A-III també és escassa, fet que l'allunya dels percentatges de la sitja 3 i, en canvi, l'acosta al de la sitja 43 (240/220 aC). Es veu ben clar que la ceràmica de la costa catalana de la sitja 116 es troba a mig camí de les sitges 43 i 3.

La ceràmica comuna ibèrica és un reflex de l'evolució que experimenta aquesta producció des de mitjan segle III aC respecte del que s'estilava a principis de la centúria. Malgrat que conceptualment els recipients són els mateixos, pràcticament han desaparegut aquelles vores amb la motllura que donava verticalitat al llavi. El seu lloc l'ha ocupat un prototipus de vora penjant i perfil angulós, gairebé triangular, però amb tantes variants que resulta complicat abordar-les totes. Algunes de les gerres llueixen

una decoració pintada exclusivament amb blanc. És la ceràmica indigeta, on dominen les franges paral·leles i horitzontals de traçada prima a la panxa sobre les escenes geomètriques més complexes, que també existeixen, i comparteixen protagonisme amb les franges gruixudes sota la vora i sobre la banda interna del llavi.

En ceràmica de cuina, abunden les peces tornejades d'urnes de perfil en essa, més aviat estretes i allargassades, de pasta grollera i coccio reduïda.

Cronologia del farciment: 230-210 aC.

Sitja 117

Situada al sector septentrional del sitjar, havia estat construïda al subsòl de llims grocs i argiles vermelles. En el moment d'iniciar-se l'excavació ja havia perdut la part superior.

El diàmetre màxim de la sitja era de 150 cm.

Estava farcida per una argila marró molt neta (UE 117000). Es van recollir 59 fragments ceràmics, 1 resta de fauna i 1 peça discoïdal.

Tots els fragments ceràmics eren de producció ibèrica, amb 42 fragments de grisa de la costa catalana que donaven un possible context del segle II aC sense més precisions. La resta del material ceràmic estava format per comuna i àmfora ibèrica.

Cronologia del farciment: 200-80 aC.

Fig 267. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 118 per fragments i individus

| Sitja 118                         | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 705       | %       | 84        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 1,33 %  | 1         | 1,19 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 549       | 77,87 % | 73        | 86,91 % |
| Àmfora ibèrica                    | 130       | 18,44 % | 4         | 4,76 %  |
| Àmfora d'importació               | 6         | 0,85 %  | 3         | 3,57 %  |
| Indeterminats                     | 19        | 1,51 %  | 3         | 3,57 %  |

### Sitja 118

Situada als límits dels sectors meridional i central del jaciment, havia estat oberta a les argiles vermelles del subsòl. En el moment d'iniciar-se l'excavació, la seva part superior ja havia estat destruïda per les obres de la variant.

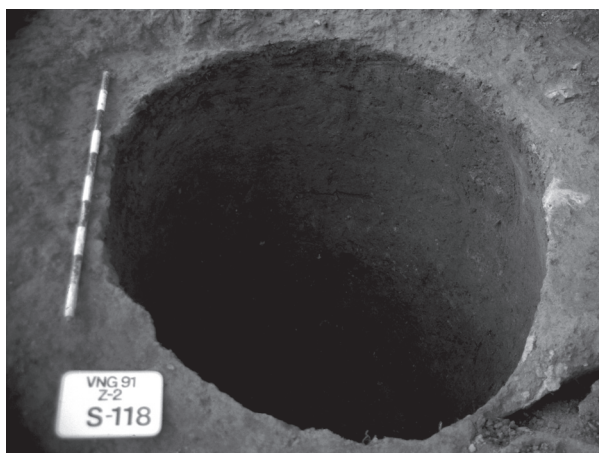


Fig 268. Sitja 118

Era de forma ovoide amb les parets còncaues, encara que de perfil irregular i fons pla. El diàmetre màxim, 164 cm, estava situat a la meitat superior de la sitja, i el diàmetre de la base era de 70 cm. Presentava una profunditat de 150 cm.

El reompliment estava format per tres estrats. El superior (UE 118000) era una terra argilosa que es distingia de l'estrat següent (UE 118001) perquè aquest darrer contenia carbons. L'estrat inferior (UE 118002) era una terra llimosa més clara i compacta.

El material ceràmic d'aquesta sitja estava força repartit en els trets estrats, i en total sumava 705 fragments, amb 84 individus. Pel que fa al material no ceràmic, es van registrar, 3 restes de fauna, 24 elements constructius (revestiments principalment i restes de tova), 2 mol·luscs, 2 peces discoïdals de terrissa, 1 pondus i 3 fragments indeterminats d'objectes fèrrics, que significaven un 5 % del total del material recuperat a l'interior de la sitja.

Per estrats, el superior (UE 118000) contenia 210 fragments ceràmics, amb 22 individus, a més de 3 fragments de ferro i 1 peça discoïdal de terrissa. El segon (UE 118001) contenia 313 fragments ceràmics, a més d'1 fragment de tovot, 3 de revestiments, 2 mol·luscs, 1 peça discoïdal de terrissa i 1 pondus. El tercer (UE 118002)

contenia 182 fragments, amb 128 individus, a més de 20 fragments de revestiments i 1 resta de fauna.

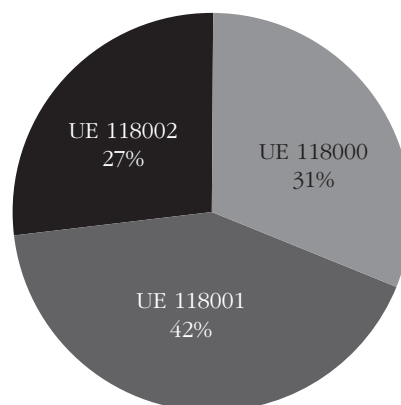


Fig 269. Gràfica de distribució per estrats del material localitzat al farciment de la sitja 118

La majoria del material corresponia a ceràmica comuna o de cuina ibèrica (86 %). Pel que fa al material d'importació, només es va comptabilitzar 1 fragment de ceràmica àtica i 6 fragments d'àmfora púnica ebusitana. Malgrat la relativa abundància de material, no s'ha pogut datar el cobriment de la sitja.

Cronologia del farciment: indeterminada.

### Sitja 119

Situada al sector septentrional del Bosc del Congost, havia estat construïda als llims grocs i les argiles vermelles del subsòl. Quan va ser descoberta ja estava força arrasada per les obres de la variant.

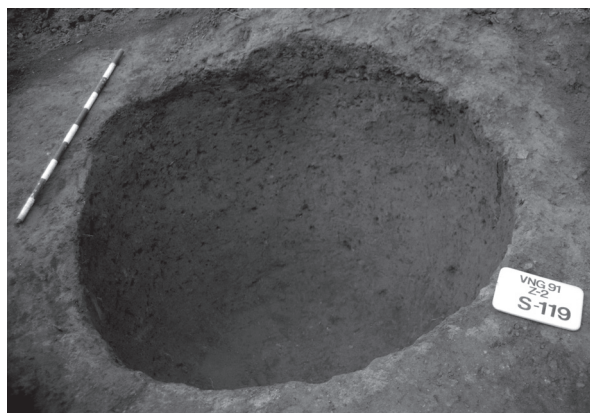


Fig 270. Sitja 119

Fig 271. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 119 per fragments i individus

| Sitja 119                         | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 430       | %       | 57        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació | 1         | 0,23 %  | 1         | 1,75 %  |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 353       | 82,09 % | 52        | 91,25 % |
| Àmfora ibèrica                    | 65        | 15,12 % | 2         | 3,5 %   |
| Àmfora d'importació               | 11        | 2,56 %  | 2         | 3,5 %   |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

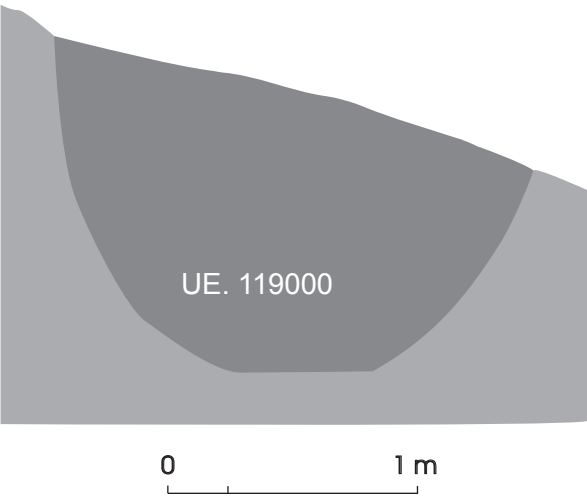


Fig 272. Secció de la sitja 119

Se'n perfilava el fons, lleugerament còncau, i l'arrencament de les parets, que projectaven una corba còncaua. La profunditat conservada se situava en els 108 cm i el diàmetre màxim arribava als 172 cm amidats a la superfície.

Una capa de terra argilosa vermellosa amb inclusió de petits fragments de ceràmica colgava completament les restes del dipòsit (UE 119000).

Es va comptabilitzar un total de 430 fragments de ceràmica, a més d'1 fragment d'os i 1 peça discoïdal de terrissa.

El lot més nombrós de les importacions està representat per les àmfores de procedència itàlica, que és significativament superior al de la resta. Tanmateix, com en els altres, tampoc s'hi ha pogut identificar cap forma. És el que passa amb el vernís negre, on es comptabilitza un bocí

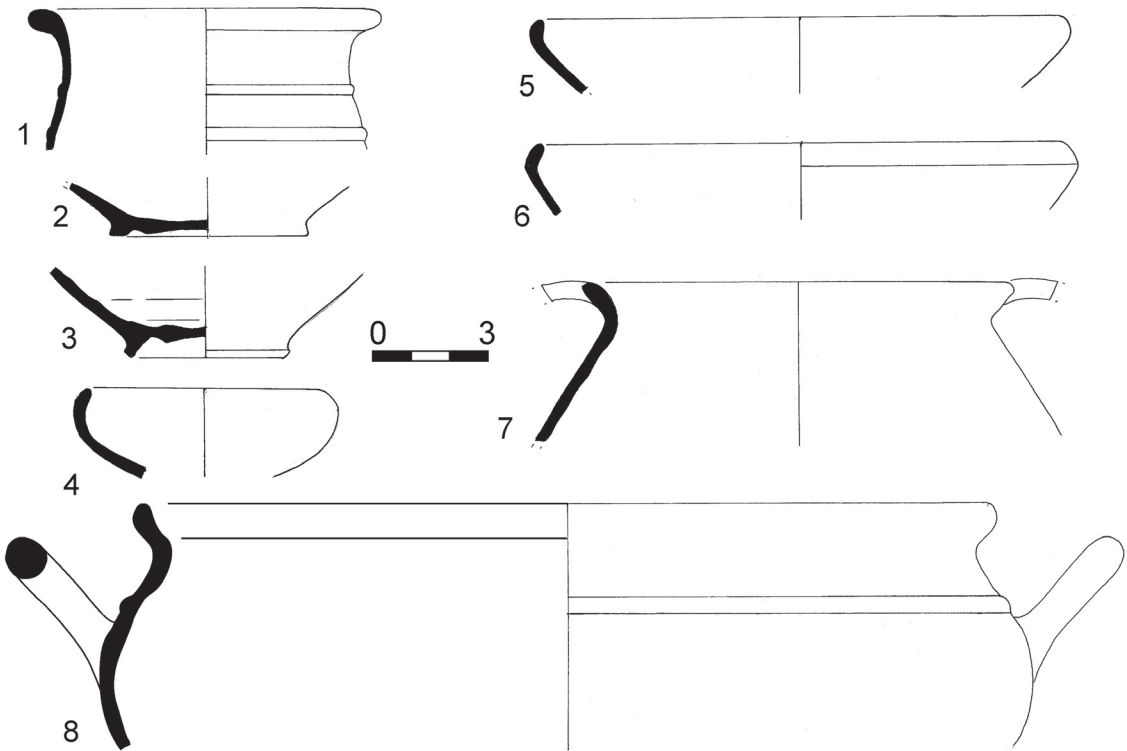


Fig 273. Sitja 119. Ceràmica fina ibèrica: 1) got D-III, 2 i 3) formes indeterminades, 4) escudella B, 5) escudella A-I, i 6) escudella A-II, 7 i 8) comuna ibèrica.

d'una probable copa Lamboglia 27 del taller de les petites estampilles, a més d'un fragment informe d'àmfora púnica ebusitana.

Amb el panorama exposat, la datació del reompliment de la sitja s'ha fixat a partir de la ceràmica local exclusivament, en un context similar al de la sitja 4, és a dir entre el 160/150 aC i el 130 aC. Mereix una atenció especial la vaixel·la de taula, amb més del terç de la ceràmica recollida, el 64 % de la qual correspon a produccions de la costa catalana. Hi destaquen el got bicònic D-III i, residualment, el D-I/III. Les escudelles A-I i A-II es reparteixen equitativament els percentatges. Per sota, es completa amb l'escudella B.

De la comuna ibèrica excel·leix un vas que, amb una mica d'imaginació, s'enquadraria en la sèrie G però amb les nanses disposades horitzontalment i el llavi dret i sinuós. La resta mostra unes gerres bitroncocòniques de llavi engruixit que s'emmarquen tècnicament i formalment en la línia del que s'havia vist a les sitges de la primera meitat del segle II aC del Bosc del Congost. Potser caldria insistir en la desaparició de les pastes bicolores malgrat les variades coloracions que presenten.

En l'apartat d'altres materials es va comptabilitzar 1 os d'animal i 1 peça circular de terrissa.

Cronologia del farciment: 160-130 aC.

Sitja 120

Situada a la zona central del sitjar, havia esta construïda als llims grocs i les argiles vermelles del subsòl. Fou localitzada amb la part superior escapçada per efecte de les obres de construcció de la carretera.

Era una fossa globular amb el fons pla i les parets lleugerament còncaves. El diàmetre màxim, 150 cm, estava situat al centre de la sitja. El diàmetre de la base era de 80 cm, i la profunditat, de 140 cm.

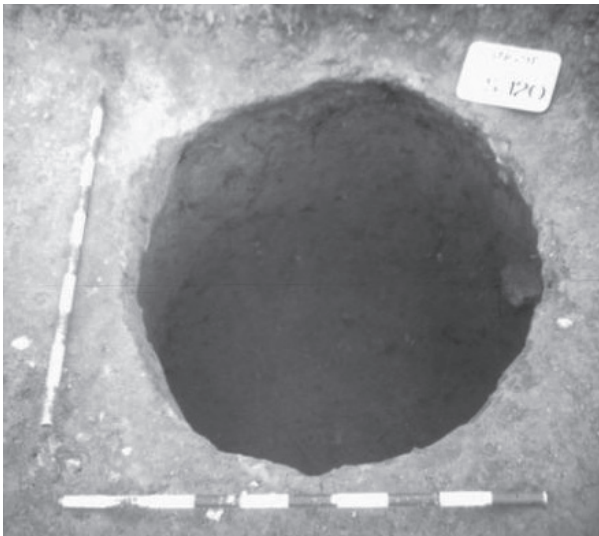


Fig 274. Sitja 120

Es va emplenar fins a la superfície amb una capa de terres llimoses barrejades amb fragments de pedra esquistosa (UE 120000). S'hi van trobar 41 fragments ceràmics, amb 7 individus.

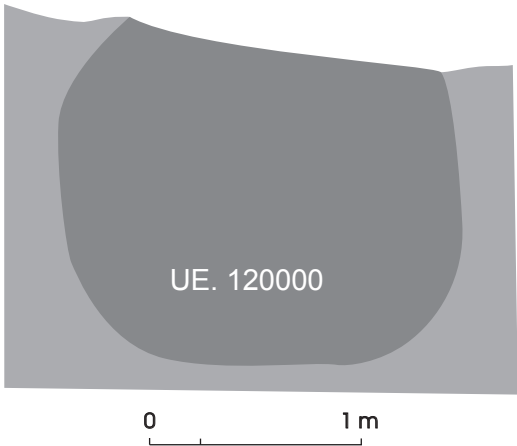


Fig 275. Secció de la sitja 120

La datació l'ha proporcionat la vora amb coll d'una àmfora itàlica Dressel 1A de llavi poc desenvolupat verticalment. Entre el material complementari caldrà destacar un vas de ceràmica fina local que es podria adscriure a

| Sitja 120                         | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 41        | %       | 7         | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 19        | 46,34 % | 4         | 57,13 % |
| Àmfora ibèrica                    | 18        | 43,90 % | 1         | 14,29 % |
| Àmfora d'importació               | 4         | 9,76 %  | 2         | 28,58 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 276. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 120 per fragments i individus



la forma F-II o a la G. Per tot plegat, la datació proposada se situa entre el 160 i el 100 aC.

Cronologia del farciment: 160-100 aC.

**Sitja 121**

Situada al sector central del jaciment, havia estat construïda al subsòl de llims grocs. Fou localitzada amb la part superior escapçada.

De forma ovoïdal, conservava un diàmetre superior de 150 cm.

El reompliment corresponia a un únic nivell (UE 121000). Aquest era una capa de terra argilosa amb pissarres de grans dimensions.

L'excavació no va aportar material arqueològic.

Cronologia del farciment: indeterminada.

**3.3. MORFOLOGIA I DIMENSIONS DE LES SITGES**

Les sitges del Bosc del Congost presenten una gran homogeneïtat en les seves formes: parets còncaves amb el diàmetre màxim situat aproximadament al centre del perfil de la sitja i amb els fons plans o lleugerament còncaus, la qual cosa els dona una aparença final semblant a la d'una bóta, seguint la tendència general de les sitges de l'extrem nord-est peninsular. L'única fossa que s'escapa considerablement d'aquesta norma és la 37, que presenta una forma cònica: les parets són molt rectes i el diàmetre màxim se situa a la base.

En cap dels fons de les sitges no s'hi han documentat forats (generalment circulars), contràriament al que s'ha constatat en altres sitjars, com ara els dels Ametllers, Peralada, Maiena, Pocafarina, Sant Llorenç, Puig de Sant Andreu i Punta Guíxols.

Les diferències formals s'estableixen en funció de les mides, especialment en la relació entre el diàmetre màxim i l'alçada. Així doncs, les sitges en què el diàmetre és un terç inferior a l'alçada són molt més estilitzades que les sitges que tenen el diàmetre màxim i l'alçada semblants, cosa els dona una forma força aplatada. A les sitges del Bosc del Congost no hi ha una línia que predomini sobre l'altra, encara que les mides de les sitges aparentment més conservades semblen indicar una certa superioritat, tot i que exagerada, de les alçades sobre els diàmetres màxims.

| Sitja | Diàmetre màxim | Profunditat |
|-------|----------------|-------------|
| 42    | 138            | 140         |
| 43    | 190            | 210         |
| 48    | 150            | 168         |
| 59    | 210            | 224         |
| 62    | 190            | 190         |
| 67    | 186            | 190         |
| 68    | 134            | 130         |
| 108   | 142            | 128         |
| 109   | 140            | 120         |

Fig 277. Taula de la relació diàmetre màxim/ profunditat en les sitges més ben conservades

En el moment de la troballa del sitjar ja s'havien realitzat importants moviments de terra i rebaixos a la zona per a la construcció de la carretera. No es pot mesurar fins a quin punt les obres van afectar les sitges, i això perjudica enormement l'anàlisi de les seves dimensions i morfologia. L'extrema variabilitat de les dimensions de les fosses representa una dificultat afegida.



Fig 278. Boca de la sitja 108 amb possible coberta

En tot cas, la distribució en el plànol de les profunditats de les sitges indica vagament el grau d'afectació pels treballs de la carretera, encara que de manera desigual en els diferents sectors. Així podem observar que a l'extrem est del sitjar només hi ha 2 sitges sobre un total de 24 que superin els 150 cm de profunditat real, i 10 d'aquestes 24 ni tan sols arriben als 50 cm. Aquesta situació també es dona en el sector central del jaciment, on en una franja de terreny estreta que pren la direcció nord-sud hi ha una agrupació de sitges amb profunditats molt baixes, per sota dels 90 cm. En canvi, a prop d'aquesta zona n'hi ha una altra, en el sector més occidental del jaciment, on la

majoria de les sitges se situen per sobre dels 150 cm, sense que hi hagi qüestions cronològiques que puguin explicar aquesta situació ni aquests agrupaments. Malauradament, són constatacions que no ens serveixen per restituir les dimensions de les fosses.



Fig 279. Farciment amb argiles i llims

La boca és la part superior de la sitja i, per tant, la més disposada a experimentar alteracions de forma i dimensions per l'acció del temps i de les persones. Això en dificulta moltíssim l'estudi; molt especialment, com acabem d'esmentar, en el cas del Bosc del Congost.

En general, la planta d'una boca sol ser circular, encara que n'hi ha que presenten una lleugera tendència ovoïdal. A l'extrem nord-est peninsular es poden distingir diversos tipus de boca: algunes de complexes, com ara les localitzades al fòrum d'Empúries, construïdes mitjançant una cúpula falsa (Aquilué *et al.*, 2002, fig. 4 i 5); en altres casos, la boca tenia una forma de tub descendent, amb una profunditat variable que podia anar dels 10 als 50 cm, com per exemple les localitzades a Plana Basarda (Aicart, Nolla i Vivo, 2007, fig. 34 i 35), i finalment, trobem les que presenten un perfil simple, és a dir, aquelles en les quals el punt més alt on acaba el cos de la sitja coincideix amb la superfície del terreny, sense cap mena de configuració física especial; sembla que aquest seria el cas de les sitges del Bosc del Congost.

En tot cas, el diàmetre de la boca havia de ser prou ample per deixar passar la persona o persones que havien d'excavar la fossa en el moment de construir-la i també les que havien de treure el gra en el moment de buidar-la. Al mateix temps, havia de ser prou estret per evitar l'entrada d'aire i aigua a l'interior de la sitja, amb la finalitat de mantenir l'estabilitat

de l'atmosfera intergranular obtinguda després de l'emmagatzematge. Així doncs, es considera que el diàmetre d'una sitja s'havia de situar per sota d'1 m, encara que les sitges fossin de gran capacitat. Un bon exemple el proporciona un conjunt de 20 sitges excavades a la ciutadella de Hisn al Ghorab al Iemen. Encara que les mides d'aquestes fosses fossin considerables, de fins a 7 m de profunditat i 3,5 d'amplada, la boca no superava mai el metre (Gas i Fromont, 1985, 197).

En el cas del Bosc del Congost, només hi ha 20 sitges que presenten un diàmetre igual o inferior a 1 m. D'aquestes, però, només n'hi ha 6 que registren una profunditat màxima superior als 150 cm (sitges 43, 48, 59, 62, 67 i 75). La resta, amb alçades inferiors als 150 cm, podria ser l'equivalent a sitges molt escapçades, el diàmetre superior de les quals constatat a l'excavació no ha de ser necessàriament el de la boca. En el cas de les 6 sitges esmentades, ja més completes, el diàmetre de la boca se situa entre els 50 cm de la fossa 62 i els 100 cm de les fosses 43, 48 i 67. Entremig, les fosses 59 i 75 presenten una boca de 90 i 82 cm, respectivament.



Fig 280. Farciment amb pissarra local

Aquestes dades queden complementades i precisades per un conjunt de lloses circulars que enumerarem a continuació. Fetes de pissarra, van ser trobades entremig de les terres dels reompliments de les sitges i van ser interpretades com a possibles cobertes de les fosses.

Sitja 7, UE 7001: 1 llosa de pissarra més o menys arrodonida de 57/50 cm de diàmetre irregular i 10 cm de gruix.

Sitja 49, UE 49000: 1 llosa de pissarra més o menys arrodonida de 45/40 cm de diàmetre irregular i 10 cm de gruix.

Sitja 66, UE 66000: 1 llosa de pissarra de forma circular de 50/55 cm de diàmetre.

Sitja 68, UE 68001: 1 llosa de pissarra de 58/50 cm de diàmetre irregular i 9 cm de gruix.

Sitja 70, UE 70000: 2 lloses de pissarra de 38 i 40 cm de diàmetre, respectivament.

Sitja 75, UE 75000: 1 llosa de pissarra de forma més o menys rectangular de 50 per 40 cm de costat i 5 cm de gruix.

Sitja 84, UE 84000: 1 llosa de pissarra de forma més o menys arrodonida de 66/52 cm de diàmetre irregular i 8 cm de gruix.

Sitja 91, UE 91000: 1 llosa circular de 50 cm de diàmetre i 8 cm de gruix.

Sitja 114, UE 114000: 1 llosa de forma més o menys arrodonida de 40/30 cm de diàmetre irregular.

En total, 10 lloses de pedra que tenen en comú que són del mateix tipus de material, la pissarra, que el subsòl de la muntanya de Sant Julià de Ramis i que mesuren entre 40 i 60 cm de diàmetre, la qual cosa precisa les mides que abans hem vist per a l'obertura de les sitges. Recordem en aquest punt que la sitja de la Verneda, a Ventalló (Casas, 1991, 18), que va aparèixer sencera, buida i tapada per una llosa de pedra, presentava una obertura de 35 cm.

Les dimensions d'una sitja i el deteriorament del gra són dos elements estretament relacionats, ja que en sitges de mides petites la probabilitat d'una conservació deficient des d'un punt de vista percentual sobre el total de gra preservat és més gran. Aquesta qüestió va ser perfectament documentada per Doyère (1862, 77) quan va descriure els camps de sitges de Tierra de Barros. Segons aquest autor, les alteracions del gra durant el seu període d'emmagatzematge en una sitja provenen de l'aire i la humitat que penetren a través del subsòl. El gra registra aquesta incidència en les capes exteriors, mentre que a l'interior es noten menys els efectes. Si s'admet, com esmenta Doyère, que l'efecte s'estén fins a 50 cm de profunditat, en una sitja de 2 m de diàmetre es disposaria d'una esfera d'1 m de gra totalment preservat, que equival a una vuitena part del total de la massa granular. En canvi, si el diàmetre de la sitja és de 5 m, la part preservada serà superior a la meitat. Per tant, els avantatges d'usar una sitja gran respecte d'usar-ne una de més petita és de 4 a 1.

Aquest fet no devia passar per alt als estadants

ibers de Sant Julià de Ramis. L'experiència al llarg dels anys i segles d'emmagatzematge en sitges sembla que els hauria d'haver conduït cap a aquesta conclusió. No obstant això, les dimensions de les sitges no apunten en aquesta direcció. Del conjunt del Bosc del Congost, només hi ha 5 sitges amb més de 200 cm de profunditat (5%: sitges 3, 38, 43, 59 i 91); 21 sitges entre 199 i 150 cm (19%: sitges 2, 5, 18, 21, 27, 30, 40, 46, 48, 53, 57, 58, 62, 72, 75, 88, 89, 98, 116 i 118); 48 sitges entre 149 i 100 cm (44%: sitges 4, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 19, 23, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 47, 50, 56, 60, 61, 65, 66, 68, 79, 81, 83, 84, 85, 94, 95, 100, 101, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 115, 119 i 120); 19 sitges entre 99 i 50 cm (17%: sitges 12, 20, 22, 25, 26, 28, 51, 55, 69, 71, 78, 82, 87, 93, 99, 102, 103, 105 i 110), i 16 entre 49 i 18 cm (15%: sitges 17, 63, 64, 70, 73, 74, 76, 77, 80, 86, 90, 92, 96, 97, 104 i 113). Per tant, la majoria de les sitges del Bosc del Congost (76%) tindrien aparentment menys de 150 cm de profunditat.

Sens dubte, aquestes xifres són enganyoses, atès que hem de tenir en compte les circumstàncies en les quals es van trobar. Si prenem com a mostra les sitges amb una boca igual o inferior a 100 cm, sinònim aparentment d'un bon grau de conservació, i d'aquestes rebutgem les que tenen menys de 70 cm de profunditat (ja que en aquests casos es podria tractar de diàmetres reduïts més propis del fons que de la boca), la mostra queda reduïda a 10 sitges (42, 43, 48, 59, 62, 67, 68, 75, 108 i 109). En aquestes 10 sitges, la profunditat mínima se situa en els 120 cm, i la màxima, en els 224 cm; i la mitjana, en els 166 cm; generalment per sota del 225 cm que tindria una sitja comuna de l'extrem nord-est català. Hem de tenir en compte, però, que d'una manera o una altra totes les fosses van ser alterades per la construcció de la carretera, la qual cosa explicaria aquests 60 cm de diferència. En aquest sentit, totes les lloses que s'han interpretat com a possibles cobertures presenten un diàmetre inferior a qualsevol d'aquestes sitges, la qual cosa ens confirmaria aquest escapçament general del sitjar, amb graus diferents, com hem vist abans, depenent dels sectors.

Això no implica necessàriament que totes les sitges haguessin d'estar situades entorn d'aquests 170 cm (mitjanes reals sense tenir en compte l'escapçament de les sitges) i 225 cm de profunditat (mitjana d'una sitja model). De les més profundes, la 3 i la 38 superen clarament aquestes xifres (respectivament, 250 i 248 cm



reals de profunditat sense tenir en compte l'escapçament de les obres), i la 43 (210 cm), la 59 (224 cm) i la 91 (218 cm) les voregen. Llevat de les sitges 43 i 59, amb un diàmetre superior de 100 i 90 cm, respectivament (la qual cosa devia situar la boca en una cota lleugerament superior a aquella on es va trobar però no gaire lluny), la resta de les sitges presenten diàmetres superiors considerables. Així, el de la sitja 3 és de 226 cm; el de la sitja 38, de 152 cm, i el de la 91, de 180 cm. En tots tres casos, aquest diàmetre superior coincideix força amb el diàmetre màxim de la fossa (200, 196 i 190 cm, respectivament), amb la qual cosa podem pressuposar, tenint en compte que al Bosc del Congost el diàmetre màxim se situa en les cotes centrals de la sitja, que aquestes fosses serien considerablement més grans que el que indiquen les mides conservades.

També resulta difícil esbrinar les profunditats de les sitges més petites, atès que l'important nombre de sitges amb profunditats inferiors al metre són, aparentment, les que haurien quedat afectades principalment pels treballs de construcció de la carretera. No obstant això, l'estudi d'algun cas particular pot deixar entreveure les dimensions reals d'aquestes fosses de menors dimensions. La sitja 75 es troba a l'extrem est del sitjar. Forma part del grup de sitges amb una boca reduïda (82 cm), la qual cosa fa previsible que la seva profunditat no superés gaire els 160 cm mesurats per l'excavació. Projectant la corba del perfil potser podria arribar fins als 2 m, però no gaire més enllà. És interessant assenyalar que al seu costat mateix hi ha la sitja 70, la qual cosa faria pressuposar que els treballs de la carretera haurien arrasat igualment o d'una manera molt semblant les dues fosses. Doncs bé, la profunditat d'aquesta darrera és de només 28 cm. Encara que hi poguéssim afegir alguns centímetres corresponents a l'escapçament efectuat per les obres de construcció de la carretera, la suma final estaria molt lluny d'allò que es considera òptim per a la conservació del gra, com hem comentat abans. Aquesta mateixa situació també l'hem pogut constatar en un altre cas. Així, al costat de la sitja 108, amb 128 cm de profunditat màxima i un diàmetre superior ja molt tancat, de 78 cm, hi havia la sitja 92, amb només 30 cm de profunditat i 90 cm de diàmetre superior. Aquesta situació no és exclusiva d'aquest sitjar. Per exemple, a Mas Castellar de Pontós, sitges de dimensions ben diferents també conviuen unes al costat de les altres (Bouso, Gago i Pons, 2002, fig. 9.18). Desconeixem si aquestes fosses

més petites són resultat de sitges que es van deixar d'excavar o són l'evidència del possible emmagatzematge d'altres productes (Miret, 2006, 217-219). El que semblaria contradictori és que, malgrat l'experiència d'haver emmagatzemat gra en sitges durant segles, es conservés aquest gra en fosses petites que comportarien una afectació del gra percentualment important.

### 3.4. OBLITERACIÓ DE LES SITGES

Totes les sitges localitzades al Bosc del Congost foren farcides amb materials diversos després del seu ús com a dipòsits d'emmagatzematge. Tanmateix, la localització de sitges buides és un fet rar però no insòlit. Aquest és el cas d'una sitja del Puig de la Verneda, a Ventalló (Casas, 1991, 18), que es va localitzar buida i tapada amb una llosa de pedra. Generalment, però, una vegada les fosses ja havien deixat de funcionar com a dipòsit d'emmagatzematge, eren farcides totalment fins a la boca. Desconeixem la causa d'aquest colgament. El que en tot cas es constata és la ferma voluntat d'omplir les sitges un cop aquestes havien perdut la seva funció primària.

La característica principal d'aquests farciments és que el material amb el qual estaven constituïts bàsicament era el del mateix subsòl on es trobava el sitjar. Per tant, els materials que predominaven eren els llims i les argiles. En molts casos, aquestes terres anaven acompanyades de pissarres de dimensions diverses i també de rierencs que es poden trobar en les proximitats del Bosc del Congost. Ja hem vist que el subsòl de la muntanya està format per material esquistós. Per la seva banda, els rierencs localitzats a l'interior de les sitges s'expliquen per la proximitat del riu Ter, situat a uns escassos cinquanta metres del jaciment. Cal destacar que en els farciments no es van localitzar terres ni roques aportades d'altres zones. Així doncs, per omplir les sitges s'utilitzà el material que es tenia més a mà i amb més quantia.

També cal esmentar que l'estratigrafia del farciment de les sitges és aparentment força simple. El 76 % de les sitges (91 casos; sitges 1, 2, 4, 8, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 119, 120 i 121)

estaven farcides per un únic estrat arqueològic. No obstant això, en 18 casos més (15 %: sitges 5, 6, 7, 9, 15, 20, 29, 48, 56, 57, 66, 67, 68, 72, 84, 88, 91 i 116), el farcit d'obliteració de les sitges contenia dos estrats diferents. En 8 casos (7 %: sitges 3, 18, 35, 40, 43, 47, 59 i 118) es registraren fins a tres nivells, i en 2 casos més (2 %: sitges 53 i 98) es documentà un farciment de cinc estrats.

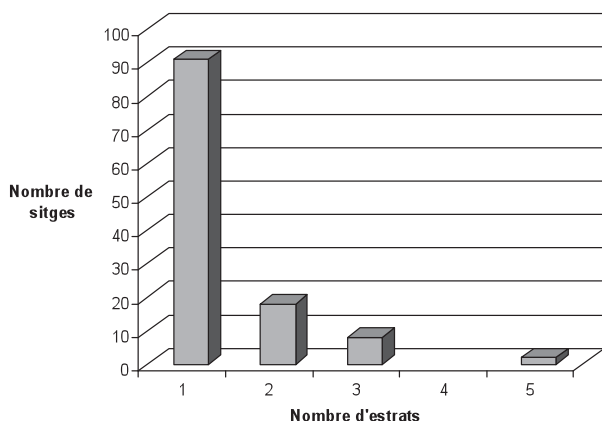


Fig 281. Gràfica del nombre d'estrats per sitja

Malgrat aquesta aparent uniformitat, es pot apreciar una significativa diferència entre el farciment de les sitges de més alçada i les sitges menys profundes, ja sigui perquè el seu grau de conservació ha estat menor, ja sigui perquè originalment ja eren de dimensions més petites. De les 10 sitges amb més profunditat, el 60 % presentava més d'un estrat (si no tenim en compte la profunditat dels dipòsits, les sitges amb més d'un estrat només suposaven el 23 %). Així doncs, és evident que la complexitat estratigràfica va associada a l'alçada i al volum de terra que va caldre per omplir la fossa. Com més sediment era necessari abocar a l'interior de la sitja, més divers i heterogeni resultava.

Molt sovint les diferències estratigràfiques eren de matís pel que fa a la textura, la composició mineralògica i els cromatismes. Només en alguns casos esporàdics les diferències es feien paleses i visibles a cop d'ull. On es pot observar verdaderament aquesta diferència és a través de la quantitat de material arqueològic localitzat a l'interior de cadascun dels estrats que contenia la sitja. Del farciment de les 119 sitges només n'hi havia 21 (18 %: sitges 1, 14, 30, 38, 44, 54, 61, 70, 76, 77, 80, 82, 86, 96, 97, 99, 104, 105, 110, 114 i 121) que no contenien cap tipus de material més enllà de terra i pedres. És interessant remarcar que totes aquestes sitges estaven farcides per

un únic estrat i que, llevat del cas de les sitges 38 (248 cm), 30 (165 cm) i 61 (110 cm), la resta no superaven els 100 cm de profunditat. Vist a l'inrevés, totes les sitges, a excepció de la 38 i la 30 (amb una profunditat superior als 110 cm) contenien material arqueològic. Això ja és una bona evidència de l'ús que es donava a aquestes fosses un cop s'havien deixat d'utilitzar com a dipòsits per a la conservació de productes alimentaris, tal com veurem més endavant.

A aquest fet caldria afegir-hi la menor quantitat de materials arqueològics localitzats als estrats inferiors d'una sitja en relació amb els que apareixen als estrats superiors. Així doncs, dels 26 casos amb materials separats per l'estratigrafia de la sitja, en 16 (61 %: sitges 9, 15, 20, 29, 35, 40, 43, 48, 53, 56, 57, 59, 66, 68, 91 i 116) l'estrat superior contenia més materials que els inferiors. Només en 7 casos (27 %: sitges 5, 6, 67, 72, 84, 88 i 98) l'estrat inferior de la sitja contenia més materials que els estrats que el cobrien. En els darrers 3 casos (12 %: sitges 18, 47 i 118) la quantitat de material més gran es trobava als estrats intermedis. Desconeixem el perquè d'aquest fet, ja que a partir de l'excavació no queda clar que els estrats inferiors fossin el resultat de desprendiments de terra provinents de les parets o de la boca de les sitges. La disposició dels estrats no ho semblava indicar. Malgrat això, és una possibilitat que no podem rebutjar.



Fig 282. Restes ceràmiques localitzades a la sitja 23

A partir de les dades exposades es pot concloure que la manca de material acompanyava una estratigrafia molt simple pel que fa a les sitges amb menys profunditat, tal com acabem de veure. Alhora, les sitges amb més profunditat presentaven una estratigrafia més rica i una

aportació més notable de material, acumulat normalment als estrats superiors.

Dins del grup de les 26 sitges amb materials diferenciats per estrats, la majoria presentava una estratigrafia amb sensibles diferències en relació amb la quantitat de material que s'hi abocà. En 11 casos (42 %: sitges 9, 15, 20, 29, 35, 48, 56, 57, 67, 72 i 91) tot el material s'acumulava en un únic estrat del conjunt de sediments que colgaven la sitja. En 7 casos més (27 %: sitges 5, 6, 40, 43, 59, 84 i 88) el percentatge de material acumulat en un únic estrat se situava entre el 80 % i el 99 % del total comptabilitzat a la sitja. A l'altre extrem, només hi ha 2 sitges amb un repartiment més o menys equilibrat del material: la 118, en la qual el material es reparteix entre els seus estrats amb un 30, un 44 i un 26 %, i especialment, la 68, amb un 55 i un 45 %. Sembla, doncs, que les diferències de la quantitat de material entre els estrats d'una mateixa sitja assenyalen o bé moments diferents o bé orígens diferents pel que fa als materials que formaven part del reompliment.

La complexa estratigrafia dels dipòsits amb més d'un nivell arqueològic ens podria portar a pensar que en alguns casos les sitges foren farcides al llarg d'un període més o menys dilatat en el temps, és a dir, que les sitges s'anaven omplint gradualment a mesura que les necessitats de la població així ho requerien. No obstant això, tal com hem pogut veure en el catàleg de les sitges, el material que hi apareix és cronològicament força homogeni, la qual cosa ens faria pensar en períodes de temps breus pel que fa al reompliment d'una sitja. Cal reconèixer, però, que el material exhumat no permet precisar més enllà de períodes de 20 anys, la qual cosa no ens serveix per determinar si les sitges foren omplertes d'un sol cop o durant dies, setmanes o fins i tot mesos. En conseqüència, determinar la durada de la seqüència cronològica del reompliment d'una sitja a partir de les diferències estratigràfiques i el material associat no és possible al Bosc del Congost. Tanmateix, el fet que en algun sitjar, com ara el de Saus (Casas, 1985) i el del Carrer de la Pau de Verges (Codina i Font, 2008) s'hi hagin localitzat fragments ceràmics trobats en estrats superiors que encaixen amb altres localitzats en estrats inferiors ens porta a pensar que les sitges no eren reomplertes a poc a poc sinó d'un sol cop, malgrat les diferències estratigràfiques, les quals poden respondre a altres causes. Un exemple semblant seria el

de les sitges 58 i 74 del Puig de Sant Andreu i les Gall 1 i Gall 2 d'Empúries (Aquilué *et al.*, 1984, 48-77), en les quals alguns fragments ceràmics d'una sitja encaixaven amb d'altres de l'altra sitja. A més, el fet que alguna sitja de gran profunditat, com ara la 38 (amb 248 cm), no presenti cap diferència estratigràfica també apuntaria en aquest sentit. Així doncs, més que vincular l'heterogeneïtat estratigràfica a una dilatació temporal considerable, tot faria pensar que cal vincular aquesta estratigrafia amb les diferents procedències dels materials que s'abocaren a l'interior de les sitges i amb abocaments de curta durada.

A les sitges del Bosc del Congost s'hi abocaren materials diversos fins a sumar 50.758 fragments: ceràmica, fauna terrestre, fauna marina, material lític, peces discoïdals de terrissa, elements constructius, escòries de ferro, objectes metal·lúrgics (tant de ferro com de bronze), pondus i torteres i, en algun cas singular, restes humanes.

La característica comuna de tot aquest material és, en general, el seu caràcter residual. En el seu conjunt, el sitjar destaca per la manca de materials o peces manufacturades senceres i per la poca existència de restes animals més o menys completes (vegeu l'apartat 3.5). Al contrari, fragments aïllats de manufactures i d'animals o elements vinculats a la construcció amb quantitats poc significatives són presents a moltes de les sitges, assenyalant que no necessàriament hi va haver una connexió temporal directa entre la fi de l'ús primari del material i el seu abocament a les sitges. Una situació ben diferent, per tant, de la que es pot observar en altres indrets i sitges, com ara la SJ101 (Pons i Rovira, 1997) i la FS162 (Pons i Garcia [dir.], 2008), totes dues de Mas Castellar de Pontós.

El material arqueològic es distribueix de manera molt desigual ja que en algunes sitges s'hi apleguen milers de fragments de materials arqueològics i, en canvi, en d'altres no n'hi ha cap, com ja hem apuntat anteriorment. Atès el comportament diferent que semblen testimoniar les sitges amb menys profunditat en relació amb les més profundes pel que fa al nombre de material que contenien, és convenient separar per alçades aquesta anàlisi.

En el grup de les 5 sitges de més de 200 cm de profunditat, la desigualtat en el nombre de material que s'hi abocà també hi és ben present, ja que 2 (40 %: sitges 3 i 43) presentaven més de



1.000 fragments de material arqueològic; 1 (20 %: sitja 59), entre 100 i 999 fragments; 1 (20 %: sitja 91), entre 1 i 99, i finalment, 1 (20 %: sitja 38) no contenia material.

Aquesta heterogeneïtat també la constatem en les 21 sitges que amiden entre 199 i 150 cm de fons. 5 (24 %: sitges 2, 21, 58, 88 i 116) contienien més de 1.000 fragments de material arqueològic; 9 (43 %: sitges 5, 18, 40, 46, 48, 53, 57, 98 i 118), entre 100 i 999 fragments; 6 (28 %: sitges 27, 62, 67, 72, 75 i 89), per sota d'aquests 100, i 1 (5 %: sitja 30) no contenia material.

Per tant, podem concloure que a partir del nombre absolut del repartiment del material no sembla que existís una pauta estandarditzada i repetitiva en el procés de reompliment. Sembla talment un fet aleatori. L'existència de material que se situava entre els paràmetres d'allò que s'havia de llençar dins d'una sitja (el que acabem de definir com *material residual*) no era sempre la mateixa. Depenia de les circumstàncies i conjuntures. Si això ho vinculem al que hem dit abans, quan apuntàvem que el procés de tapar les sitges era breu, ens porta a concloure que el colgament d'una sitja buida no estava condicionat pel fet de tenir material disponible per abocar-hi. Si hi havia material residual, s'hi abocava, i si no, s'omplia amb terra i pedres, material del mateix subsòl de la zona.

Per tipus, la ceràmica suma 49.012 fragments i constitueix el grup més nombrós de material, amb el 96 % del total recuperat a les sitges. Aquest desequilibri és ben palès en algunes sitges, on la gran quantitat de material ceràmic trobat contrasta amb la nul·la presència d'altres tipus d'objectes. Per exemple, a la sitja 2, on hi ha 4.540 fragments ceràmics en contrast amb un únic fragment de material lític, o a la 49, on respecte dels 2.477 fragments ceràmics només hi ha 16 restes de ferro. Això podria portar a pensar en l'aprofitament dels farcits de les sitges per abocar restes ceràmiques provinents de tallers o centres de fabricació de terrissa. No obstant això, tal com veurem tot seguit, les evidències que acompanyen aquestes dades no van en aquesta direcció.

L'estat d'aquesta ceràmica era molt fragmentari; només 49 peces concentrades en molt poques sitges conservaven un perfil sencer. La seva distribució era molt desigual, des de sitges on no apareixia cap fragment ceràmic fins a d'altres que, com hem vist, n'aportaven milers. Les xifres són molt similars a les que ja hem

vist per a la totalitat del material, ja que la ceràmica constitueix el grup més nombrós, quasi hegemònic.

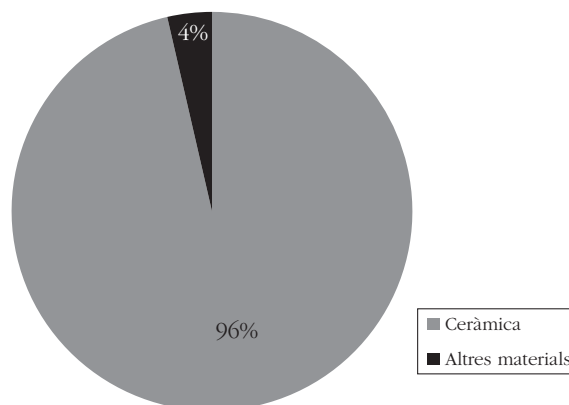


Fig 283. Gràfica del percentatge dels diferents materials localitzats a l'interior de les sitges

El material que s'abocà a les sitges contenia 3.702 individus. D'aquests, el 84 % era ceràmica ibèrica no amfòrica. En aquesta denominació hem inclòs tots aquells materials ceràmics de fabricació local que haurien estat emprats en el consum, la manipulació i l'emmagatzematge de productes, especialment alimentaris. Darrere d'aquest grup se situaria l'àmfora ibèrica, amb un 10 % dels individus. En tercer lloc, un 3,5 % d'àmfores d'importació. Més enrere, la ceràmica no amfòrica d'importació, amb només un 1,5 % dels individus. I finalment, queda un 1 % que correspon a peces indeterminades. Amb variacions, aquests percentatges es corresponen amb els que es poden trobar individualment a cadascuna de les sitges de més de mil fragments, com a mostra més representativa del conjunt del sitjar, a excepció de la sitja 19, on el percentatge de la ceràmica ibèrica no amfòrica disminueix fins al 58 % a favor de l'àmfora ibèrica, el percentatge de la qual augmenta fins a un 32 %.

No es van localitzar traces ni restes de rebuigs provinents de fornades, per la qual cosa, conjuntament amb la tipologia del material localitzat segons el nombre d'individus, es pot concloure que el material ceràmic localitzat al Bosc del Congost prové bàsicament de l'àmbit domèstic. Aquest fet és especialment remarcable, ja que, tal com hem esmentat, no hi ha una relació directa entre el consum i ús primari del producte i el seu rebuig definitiu, la qual cosa ens porta a plantejar-nos la gestió dels residus que es generaven al poblat com a resultat de l'activitat quotidiana.

Seguint aquesta línia, són interessants les dades que ens aporten els altres tipus de material, encara que en el seu conjunt només signifiquin el 4 % del total del material arqueològic exhumat.

Pel que fa a la fauna, se'n van conservar 1.246 restes (2 % del total del material arqueològic) (vegeu el capítol dedicat específicament a les restes faunístiques). Aquestes restes no es repartien equilibradament en el conjunt de les sitges. D'entrada, n'hi havia 74 (63 %: sitges 1, 2, 5, 9, 14, 16, 17, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 37, 38, 39, 42, 44, 45, 49, 515, 54, 56, 59, 61, 63, 64, 75, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 120 i 121) que no contenien ni una sola resta de fauna. Aquesta dada és molt significativa, perquè descarta que les sitges que han perdut la seva funció d'emmagatzematge es destinin específicament a ser abocadors directes dels residus provinents de l'activitat quotidiana del consum de carn o de l'explotació dels animals per a altres finalitats. De les 45 sitges restants, n'hi havia 28 (23 %: sitges 7, 8, 10, 12, 15, 18, 19, 21, 24, 29, 34, 35, 43, 47, 52, 55, 57, 60, 62, 67, 75, 81, 91, 97, 102, 117, 118 i 119) que contenien menys de 10 restes, i en 17 (14 %: sitges 3, 4, 6, 13, 36, 40, 41, 46, 48, 50, 53, 58, 84, 88, 106, 109 i 116) s'hi havien abocat 10 o més restes de fauna. És interessant remarcar que aquest darrer 14 % de sitges conservava el 93 % de les restes de fauna localitzades al Bosc del Congost. Aquestes dades contrasten amb el que es pot observar en altres jaciments, com per exemple el de Sant Sebastià de la Guarda, on la presència de restes faunístiques és molt més generalitzada en el conjunt de les sitges (Agustí, Burch i Llinàs, 1998, 5). Segons el nostre parer, el fet que les sitges del poblat de Sant Sebastià de la Guarda estiguin situades a l'interior del perímetre de l'assentament facilita la deposició de restes de fauna a les fosses, ja que es troben en una relació espacial directa amb l'activitat quotidiana. En canvi, el Bosc del Congost, malgrat estar situat molt a prop del poblat de Sant Julià, no tenia aquesta vinculació espacial directa, la qual cosa ha afectat el tipus de deposicions i abocaments que s'hi van realitzar.

Llevat de la sitja 116, on van aparèixer tres animals amb bona connexió anatòmica, a la resta de sitges, amb més o menys intensitat, el grau de fragmentació és força elevat. Per tant, costa veure una relació directa entre la fi del consum primari i aprofitament animal i el seu

abocament a la sitja. A la sitja 116, en el cas dels tres animals, s'estableix una relació directa entre la fi de l'ús de l'animal i la seva deposició immediata a la sitja, però ni a la mateixa sitja amb la resta del material ni a la resta de sitges es pot constatar aquesta associació. Al contrari, es constata un estadi intermedi entre el consum o ús primari de l'animal i el seu abocament a la sitja que comporta que a les sitges només hi arribi una part del material sobrant del seu ús o consum.

Si la fauna només significa el 2 % del material localitzat a les sitges, la resta de materials manté uns percentatges encara més residuals, amb aparicions que podem qualificar d'espòriques. Només sobresurten lleugerament les peces discoïdals de terrissa (186 fragments agrupats en 35 sitges) i els elements constructius (114 fragments agrupats en 15 sitges). Aquests consistien bàsicament en restes de tovot i, sobretot, argila endurida, fragments de revestiments, de llars... provinents de construccions inexistents al sitjar i sí, per tant, de construccions del poblat ibèric, la qual cosa ens indica l'aprofitament del sitjar com a lloc d'abocament dels residus generats pels habitants ibers de Sant Julià. Tot plegat, però, de caràcter molt residual i fragmentari i no necessàriament provinent de la destrucció o reforma d'una casa prèvia en el temps immediat a la seva deposició en una sitja.

És interessant assenyalar també el cas dels mol·luscs (107 fragments). Les restes es troben aplegades en 13 sitges, en 2 de les quals s'hi aplega el 85 % de les restes trobades. L'acumulació d'aquest material ens aboca un altre cop al caràcter circumstancial i particular de cada farciment.

La resta del material es distribueix de la manera següent: 63 fragments de ferro repartits en 12 sitges; 13 fragments de material lític repartits en 6 sitges; 3 torteres repartides en 3 sitges; 6 pondus repartits en 6 sitges, i finalment, 4 bronzes repartits en 2 sitges. Sens dubte, la poca presència d'aquest conjunt de material, en comparació de la ingent quantitat de material ceràmic, ens indica l'alt grau de reaprofitament d'aquests materials, especialment dels metal·lúrgics. Per altra banda, la meitat d'aquests bronzes estaven associats a un dels enterraments localitzats al sitjar (sitja 59).

Finalment, cal assenyalar que de les 22 sitges amb més de 150 cm de profunditat, a banda de la quasi omnipresència del material ceràmic, l'agrupació important de diferents materials

només es dona a la sitja 3 (8 tipus de materials diferents) i en menor grau a les sitges 43 i 116, amb 6 tipus diferents de restes arqueològiques. Aquesta dada ens torna a indicar el caràcter circumstancial i conjuntural de les deposicions, al marge del consum primari dels béns.

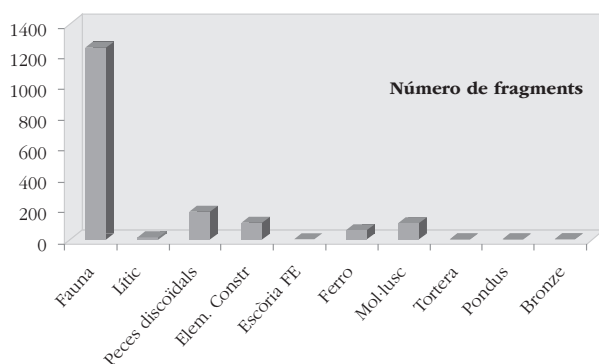


Fig 284. Gràfica del nombre de restes dels diferents materials localitzats a l'interior de les sitges (exclosos els fragments ceràmics)



Fig 285. Restes humanes localitzades a la sitja 59

Els dos enterraments situats al Bosc del Congost mereixen un comentari a part. Aquests foren localitzats a les sitges 17 i 59. En tots dos casos, les restes humanes corresponien a un individu de trets gràcils de 25 a 40 anys d'edat (Agustí *et al.*, 1998, 90-91). L'alt grau de deteriorament de les restes no permetia precisar més. La presència de restes humanes formant part del reompliment de les sitges no és un fet habitual però en aquest cas no es tracta d'una excepció a l'extrem nord-est català. A banda de la presència de cranis que han estat testimoniats a la sitja 146 del Puig de Sant Andreu d'Ullastret (Agustí, 1997; Campillo i Agustí, 2005), també han estat localitzats esquelets més o menys complets a la sitja 5 de Sant Sebastià de la Guarda de Palafrugell, que es poden adscriure a un home de 40 a 60 anys d'edat (Agustí, Burch i

Llinàs, 1998, 52-58); a la sitja E-91 de la Quintana de Cervià de Ter, i a les sitges SJ131 i SJ138 de Mas Castellar de Pontós (Agustí, 2002, 561).

En el cas de les sitges del Bosc del Congost, les restes humanes de les sitges no van acompanyades d'un farciment excepcional. La resta del material que els acompanya es pot caracteritzar plenament per la seva naturalesa residual, la qual cosa també porta a la consideració de *residual* de les restes humanes que s'hi abocaren, talment com si fossin restes de fauna o de ceràmica. Una interpretació semblant també assenyalava la posició de les restes humanes de la sitja 4 de Palafrugell: «La posició d'aquest individu bocaterros, amb el cap a una major profunditat que els peus, els braços separats del cos i les cames semiflexionades, porta implícit un sentiment de menyspreu o d'emergència més que no pas de cura en el seu enterrament» (Agustí, Burch i Llinàs 1998, 15), i també de les restes de la sitja SJ131 de Mas Castellar de Pontós (Bouso, Gago i Pons, 2002, 174). Un cas semblant ens aportaria la posició de l'individu localitzat a la sitja E-91 de la Quintana de Cervià de Ter, el qual va aparèixer amb les mans darrere del cos (Campillo i Agustí, 2005, 982).

Si bé els trets que hem anat referint per al conjunt de les sitges no manifesten cap distinció cronològica, els enterraments o abocaments d'esquelets a les sitges (a excepció de l'aparició de cranis sense anar acompanyats d'altres restes del cos, com en el cas de la sitja 146 d'Ullastret) sí que manifesten una coincidència cronològica, llevat de la sitja SJ131 de Mas Castellar, que presenta una datació àmplia del 400-200 aC, tot i que probablement es pot datar en el segle III aC (Bouso, Gago i Pons, 2002, 174). La sitja 4 de Sant Sebastià de la Guarda data del segle II aC (Agustí, Burch i Llinàs, 1998, 10); una cronologia semblant a la de la sitja E-91 de la Quintana de Cervià de Ter, de la primera meitat del segle I aC (Castanyer, Roure i Tremoleda, 1987, 187-194). Finalment, la sitja 17 del Bosc del Congost (190-160 aC) i la 59 (150-75 aC) també coincideixen en una datació d'època republicana.

En conclusió, el Bosc del Congost era un sitjar que tenia per objecte principal l'emmagatzematge de productes alimentaris, suposem que bàsicament cerealístics. Un cop aquestes fosses havien deixat de ser usades amb la finalitat per a la qual havien estat construïdes, eren farcides amb l'objectiu exprés de deixar-les colgades, sense que en coneguem el motiu. El colgament era ràpid. Per tant, per ajustar-se a aquesta voluntat s'usava principalment la terra i els materials petris del mateix subsòl del sitjar o

d'àrees molt properes, com ara de la llera del riu Ter (argiles, llims, esquistos i còdols de riu), o fins i tot de la construcció d'altres sitges. És a dir, el material resultant de l'obertura d'una sitja podia ser usat com a farciment i obliteració d'una altra. Acompanyant aquest material bàsic s'hi abocava també el material residual del qual es disposava en aquell moment, que podia ser quantitativament important, insignificant o inexistent. Això explica les enormes diferències que hi ha entre la quantitat de material trobat en algunes sitges i la poca quantitat o inexistència a d'altres, així com també les concentracions d'un mateix tipus de material en algunes sitges o estrats d'aquestes sitges.

El temps que passava entre el moment que aquests materials i objectes havien adquirit un caràcter residual en relació amb el seu ús primari i la seva deposició a la sitja fou divers, però en general assenyalant un pas, un temps... previ entre la fi d'aquest ús i l'abocament a la sitja. Així, en alguns casos, com el de la sitja 116, amb els tres animals en connexió anatòmica, l'assoliment de la naturalesa de material de rebuig que van adquirir les restes i la seva deposició a la sitja devien ser simultanis. Aquest també és el cas de l'enterrament de dos difunts a les sitges 17 i 59. Això no significa, però, que el material restant que s'havia abocat en aquelles sitges també acabés de convertir-se en rebuig just abans de la seva deposició. Simplement, en aquell moment era un material que havia quedat en disposició de ser usat al sitjar.

### **3.5. DINÀMICA DE FORMACIÓ I VARIABILITAT DELS CONJUNTS DE RESTES DE FAUNA RECUPERATS AL JACIMENT DEL BOSC DEL CONGOST: GESTIÓ ANIMAL ENTRE EL 325 A. DE C. I EL 100 A. DE C.<sup>1</sup>**

#### **3.5.1. Introducció**

L'anàlisi arqueozoològica de les restes de fauna recuperades al jaciment del Bosc del Congost (Sant Julià de Ramis) té com a objectiu general generar coneixement sobre la dinàmica socioeconòmica de les comunitats que van

utilitzar aquest assentament, incidint de forma concreta en les estratègies de gestió dels recursos animals (organització de l'activitat de cacera i de la ramaderia, modalitats d'adquisició i manteniment dels recursos animals practicades), en els processos de treball implicats en aquesta gestió (producció, distribució i consum d'animals i productes animals) i en la dinàmica de formació del jaciment. Sobre la base d'aquests objectius i tenint en compte les problemàtiques històriques representades en el jaciment, la seva dinàmica de formació i metodologia d'excavació implementada, l'anàlisi arqueozoològica s'ha articulat prenent com a unitat d'observació cadascuna de les estructures aïllades (sitges) excavades i les diferents unitats estratigràfiques identificades en cadascuna d'elles.

#### **3.5.2. Material i mètode**

S'ha estudiat la totalitat de conjunts de restes de fauna recuperats al jaciment del Bosc del Congost (NR = 865). Aquests provenen de 17 sitges diferents amb una cronologia entre el 325 a. de C. i el 100 a. de C.

Per a la determinació anatòmica i específica de cada resta, s'han utilitzat diversos atles i articles específics d'anatomia animal (Barone, 1976; Schmid, 1972; Boessneck, 1980; Klein; Cruz-Urbe, 1984) i s'ha consultat la col·lecció de referència del laboratori d'arqueozoològia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Per a les restes que no s'han pogut classificar específicament, s'han utilitzat les categories generals següents sobre la base de la talla dels animals: mamífers de talla gran (èquids, bovins...), mamífers de talla mitjana (cèrvids, suïds, ovicaprins...) i mamífers de talla petita (cànids, lagomorfs...). De la mateixa manera, per les restes que no s'han pogut classificar segons l'anatomia, s'han utilitzat les categories següents sobre la base de la morfologia dels ossos: fragments de diàfisi (ossos llargs), fragments d'ossos plans (tronc, escàpula, pelvis...) i fragments de crani no determinats pel que fa a la fracció. Per a l'anàlisi biomètrica de les restes, s'han seguit els criteris establerts per A. Von den Driesch (1976).

Per a l'estimació de l'edat de mort dels diferents exemplars representats a partir de les restes dentàries, ja sigui per les seqüències d'erupció dental com pel grau de desgast dentari, s'han utilitzat els treballs de Schmid (1972), Habermehl (1980), Grant (1982) i Payne (1973). Pel cas específic d'èquids i cànids, s'ha consultat a Levine

<sup>1</sup> Aquest capítol ha estat elaborat per Lúdia Colominas Barberà i Maria Saña Seguí, del Laboratori d'Arqueozoològia, Departament de Prehistòria, Universitat Autònoma de Barcelona.



(1982) i a Horard-Herbin (2000), respectivament. Pel que fa a l'edat a partir de l'estat d'ossificació dels ossos, s'ha seguit el treball de Barone (1976), a partir del qual s'han establert els intervals d'edat següents:

- Ovicaprins: infantil (- de 6 mesos), juvenil (entre 6 i 12 mesos), subadult (entre 12 i 24 mesos), adult (entre 24 i 42 mesos), senil (+ de 42 mesos).
- Suids: infantil (- de 6 mesos), juvenil (entre 6 i 12 mesos), subadult (entre 12 i 24 mesos), adult (entre 24 i 42 mesos), senil (+ de 42 mesos).
- Bovins: infantil (- de 6 mesos), juvenil (entre 6 i 18 mesos), subadult (entre 18 i 30 mesos), adult (entre 30 i 42 mesos), senil (+ de 42 mesos).
- Cànids: infantil (- de 5 mesos), juvenil (entre 5 i 8 mesos), subadult (entre 8 i 12 mesos), adult (entre 12 i 18 mesos), senil (+ de 18 mesos).
- Èquids: infantil (- de 12 mesos), juvenil (entre 12 i 18 mesos), subadult (entre 18 i 32 mesos), adult (entre 32 i 42 mesos), senil (+ de 42 mesos).

Per a l'anàlisi tafonòmica de les restes, s'han registrat i classificat tant les alteracions de caràcter antròpic com natural. Pel que fa a les alteracions antròpiques, s'han tingut en compte els diferents processos de treball implicats en el processament i consum de l'animal: traces de despellament, evisceració, esquarterament, desmembrament i descarnament, de la mateixa manera que les termoalteracions i les fractures intencionals documentades. Pel que fa a les alteracions produïdes pels agents naturals, s'han diferenciat entre les alteracions produïdes per agents biològics d'origen animal (carnívors, rosegadors...) o fisicoquímic. Les modificacions fisicoquímiques es relacionen amb els fenòmens atmosfèrics i amb el context sedimentari, i ens informen sobre el període d'exposició superficial que ha patit l'os abans de ser enterrat. Els possibles agents modificadors considerats són l'aigua, el vent i el sol.

3.5.3. Presentació dels resultats

S'han analitzat un total de 865 restes de fauna, de les quals 774 (89,5%) s'han pogut classificar taxonòmicament i dinàmicament. Les sitges de les quals s'han estudiat les restes de fauna són

les 3, 4, 6, 13, 36, 40, 41, 46, 48, 50, 53, 58, 84, 88, 106, 109 i 116. Entre aquestes s'observa una gran variabilitat pel que fa al nombre de restes recuperades (Fig 286), oscil·lant des de 10 restes (sitja 46) fins a 305 (sitja 116).

| SITGES | NR  | %NR  |
|--------|-----|------|
| 3      | 73  | 8,44 |
| 4      | 38  | 4,39 |
| 6      | 55  | 6,36 |
| 13     | 11  | 1,5  |
| 36     | 15  | 1,73 |
| 40     | 42  | 4,85 |
| 41     | 47  | 5,43 |
| 46     | 10  | 1,16 |
| 48     | 40  | 4,62 |
| 50     | 46  | 5,32 |
| 53     | 31  | 3,58 |
| 58     | 36  | 4,16 |
| 84     | 18  | 2,08 |
| 88     | 60  | 6,94 |
| 106    | 19  | 2,2  |
| 109    | 19  | 2,2  |
| 116    | 305 | 35,3 |
| TOTAL  | 865 | 100  |

Fig 286. Nombre i percentatge relatiu de restes de fauna recuperades a cada una de les sitges.

3.5.3.1. Dinàmica arqueotafonòmica dels conjunts de restes de fauna

L'anàlisi tafonòmica de les restes de fauna evidencia que els agents naturals que han afectat de manera més intensa el material són l'àcid hùmic contingut en les arrels dels vegetals i el sediment (Fig 288). S'ha documentat també, en menor mesura, l'acció de l'aigua (15%) i l'acció de les canines dels carnívors (3%). L'actuació d'aquests agents naturals no ha alterat, però, de manera significativa, el grau de representativitat dels conjunts, i ha quedat limitada la seva afectació a la modificació de les superfícies òssies, sense registrar-se cap pèrdua de material ossi ni una preservació diferencial, segons la densitat estructural dels diferents elements esquelètics.



| AL. NAT. | 3  | 4  | 6 | 13 | 36 | 40 | 41 | 46 | 48 | 50 | 53 | 58 | 84 | 88 | 106 | 109 | 116 | Total |
|----------|----|----|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|-----|-----|-------|
| AR       | 16 | 10 | 5 | 0  | 12 | 21 | 10 | 0  | 4  | 2  | 6  | 7  | 1  | 13 | 6   | 2   | 20  | 135   |
| MC       | 4  | 0  | 1 | 0  | 0  | 0  | 1  | 0  | 1  | 1  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0   | 1   | 0   | 9     |
| AI       | 10 | 0  | 4 | 0  | 7  | 18 | 10 | 0  | 0  | 0  | 3  | 7  | 1  | 3  | 0   | 2   | 0   | 65    |
| SD       | 0  | 0  | 0 | 4  | 1  | 1  | 0  | 0  | 3  | 0  | 4  | 0  | 0  | 0  | 0   | 0   | 97  | 110   |

Fig 287. Alteracions naturals documentades en cada sitja, segons categories. (AR = arrels, AI = aigua, SD = sediment, MC = carnívors)

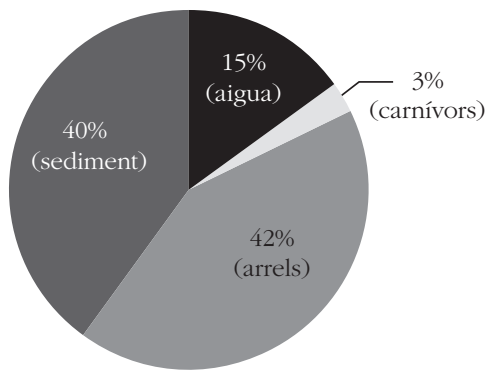


Fig 288. Percentatge de representació de les diferents categories d'alteracions naturals documentades

A la (Fig 287) es presenta el tipus i el nombre d'alteracions naturals documentades en cadascuna de les sitges. Els resultats evidencien que els agents naturals han afectat de manera desigual les restes de cada sitja, malgrat haver estat recuperades a la mateixa estructura.

A la vegada, també es documenten diferències importants entre les diverses sitges (Fig 287 i 289). En aquest sentit, s'ha de destacar el gran nombre de restes amb concrecions, recuperades a la sitja 116, o el gran nombre de restes afectades per l'acció de l'aigua i les arrels, a la sitja 40.

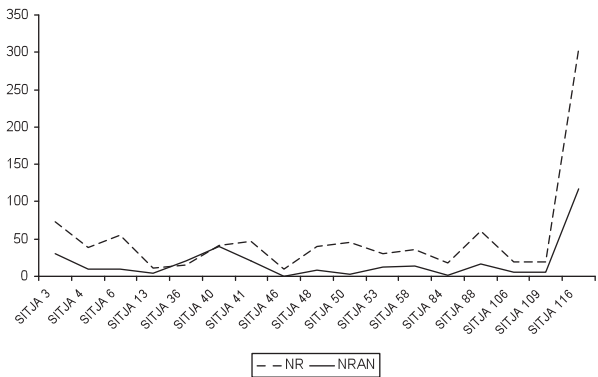


Fig 289. Correlació entre el número de restes recuperades a cada sitja (NR) i el número de restes de fauna que presenten alteracions de caràcter natural (NRAN).

De manera més concreta i tal com es desprèn de l'examen de les correlacions representades a la (Fig 290), destaquen, per la presència significativa de restes alterades per l'acció dels agents naturals, la sitja 3 (aigua), la sitja 40 (aigua i arrels), la sitja 41 (aigua) i la sitja 116 (sediment). En les restants, la dinàmica tafonòmica és molt variable, i es registra una absència total d'aquest tipus de modificacions només a la sitja 46.

### 3.5.3.2. Variabilitat específica i esquelètica documentada a cadascuna de les estructures analitzades

De forma anàloga a la dinàmica registrada per les alteracions de caràcter natural, també és molt variable la representació específica registrada a cadascuna de les sitges (Fig 291), i és necessari un estudi exhaustiu de la variabilitat taxonòmica de cadascuna de les sitges de forma individualitzada.

Es documenta igualment una representació esquelètica altament diferencial entre les diferents estructures arqueològiques analitzades (Fig 293), destacant de forma generalitzada el predomini de les restes de la part proximal de les extremitats (31,90%) i del tronc (vèrtebres i costelles) (29,13%), porcions amb un contingut en aliment relativament més elevat.

### 3.5.3.3. Alteracions antròpiques documentades: anàlisi comparativa entre les diferents estructures analitzades

Tal com es pot observar a la (Fig 292), una quantitat significativament reduïda de restes de fauna han estat modificades durant el processament de l'animal i la preparació de l'aliment per al consum. S'han observat traces únicament sobre un total de 27 restes. Destaca igualment de forma significativa, en aquest sentit, el nombre escàs de restes que presenten termoalteracions.

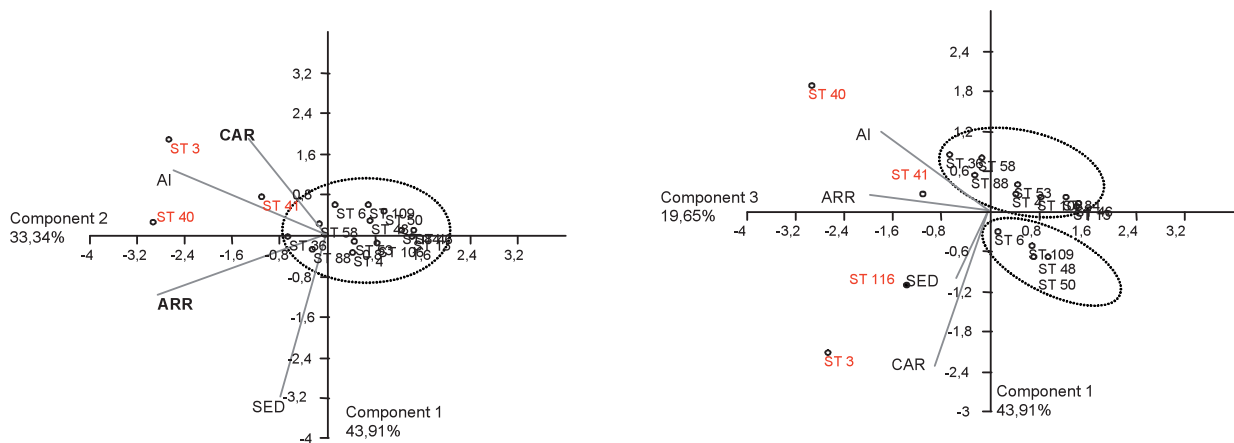


Fig 290. Diagrama amb els resultats de l'anàlisi de component principal on es correlacionen les sitges amb els diferents agents de caràcter natural que han actuat sobre el material faunístic.

| ESP.   | 3  | 4  | 6  | 13 | 36 | 40 | 41 | 46 | 48 | 50 | 53 | 58 | 84 | 88 | 106 | 109 | 116 | Total |
|--------|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|-----|-----|-------|
| O/C    | 22 | 23 | 19 | 3  | 2  | 10 | 2  | 1  | 3  | 4  | 10 | 16 | 1  | 11 | 11  | 11  | 62  | 211   |
| SUDO   | 38 | 3  | 6  | 1  | 3  | 3  | 7  | 3  | 1  | 5  | 4  | 13 | 7  | 22 | 3   | 5   | 21  | 145   |
| BOTA   | 5  | 8  | 9  | 2  | 2  | 2  | 1  | 3  | 12 | 0  | 3  | 4  | 6  | 3  | 0   | 0   | 6   | 66    |
| EQCA   | 2  | 0  | 0  | 0  | 0  | 5  | 2  | 1  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0   | 0   | 106 | 116   |
| CAFA   | 0  | 0  | 0  | 0  | 1  | 0  | 0  | 0  | 3  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0   | 0   | 87  | 91    |
| CEEL   | 0  | 0  | 1  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 2  | 0  | 0  | 0  | 0   | 0   | 0   | 3     |
| CLCL   | 0  | 1  | 0  | 0  | 0  | 1  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0   | 0   | 0   | 2     |
| SUSC   | 1  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 3  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0   | 0   | 1   | 5     |
| LECA   | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 9  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0   | 0   | 0   | 9     |
| ORCU   | 0  | 0  | 9  | 0  | 0  | 0  | 11 | 0  | 14 | 31 | 0  | 0  | 0  | 0  | 0   | 0   | 0   | 65    |
| AVI    | 1  | 0  | 0  | 1  | 1  | 1  | 0  | 0  | 0  | 1  | 1  | 1  | 0  | 5  | 2   | 1   | 8   | 23    |
| MALACO | 0  | 0  | 0  | 1  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 1  | 0   | 0   | 2   | 4     |
| AMF.   | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0   | 0   | 1   | 1     |
| REP.   | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 2  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0   | 0   | 0   | 2     |
| MG     | 2  | 1  | 1  | 0  | 6  | 4  | 4  | 1  | 0  | 1  | 1  | 1  | 2  | 7  | 0   | 1   | 0   | 32    |
| MM     | 2  | 2  | 10 | 3  | 0  | 14 | 11 | 1  | 3  | 1  | 10 | 1  | 1  | 11 | 3   | 1   | 11  | 85    |
| MP     | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 2  | 0  | 0  | 2  | 0  | 0  | 0  | 1  | 0  | 0   | 0   | 0   | 5     |
| Total  | 73 | 38 | 55 | 11 | 15 | 42 | 47 | 10 | 40 | 46 | 31 | 36 | 18 | 60 | 19  | 19  | 305 | 865   |

Fig 291. Representació taxonòmica (NR/ESP) registrada a cadascuna de les sitges (O/C = *Ovis/Capra*; SUDO = *Sus domesticus*; BOTA = *Bos taurus*; EQCA = *Equus caballus*; CAFA = *Canis familiaris*; CEEL = *Cervus elaphus*; CLCL = *Capreolus capreolus*; SUSC = *Sus scropha*; LECA = *Lepus capensis*; ORCU= *Oryctolagus cuniculus*; AVI = avifauna; MALACO = malacofauna; AMF. = amfibis; REP. = rèptils; MG = mamífer no determinat de talla gran; MM= mamífer no determinat de talla mitjana; MP = mamífer no determinat de talla petita.)

| Sitja | NR | TA         | Q |
|-------|----|------------|---|
| 3     | 73 | 12 (44,4%) | - |
| 4     | 38 | 1 (3,7%)   | - |
| 6     | 55 | 5 (18,5%)  | - |
| 13    | 11 | -          | - |
| 36    | 15 | -          | - |
| 40    | 42 | -          | - |
| 41    | 47 | 2 (7,4%)   | - |
| 46    | 10 | -          | - |
| 48    | 40 | 1 (3,7%)   | - |
| 50    | 46 | -          | - |
| 53    | 31 | -          | 1 |

| Sitja | NR  | TA        | Q |
|-------|-----|-----------|---|
| 58    | 36  | -         | - |
| 84    | 18  | -         | - |
| 88    | 60  | -         | 1 |
| 106   | 19  | -         | - |
| 109   | 19  | 2 (7,4%)  | - |
| 116   | 305 | 4 (14,8%) | - |
| TOTAL | 865 | 27        | 2 |

Fig 292. Nombre i percentatge relatiu de traces antròpiques documentades en cadascuna de les sitges (NR = nombre de restes; TA = traces antròpiques; Q = restes amb termoalteracions).

| Sitja | C   | EAD | EAP | EDND | EPD | EPND | EPP | ND | T   | Total |
|-------|-----|-----|-----|------|-----|------|-----|----|-----|-------|
| 3     | 20  | 1   | 20  | 0    | 2   | 4    | 13  | 0  | 13  | 73    |
| 4     | 3   | 2   | 2   | 0    | 0   | 3    | 4   | 0  | 24  | 38    |
| 6     | 18  | 2   | 4   | 1    | 6   | 0    | 12  | 0  | 12  | 55    |
| 13    | 1   | 2   | 1   | 0    | 0   | 3    | 2   | 1  | 1   | 11    |
| 36    | 1   | 0   | 3   | 1    | 1   | 0    | 0   | 0  | 9   | 15    |
| 40    | 5   | 1   | 2   | 0    | 1   | 3    | 4   | 3  | 23  | 42    |
| 41    | 9   | 0   | 13  | 0    | 0   | 7    | 11  | 0  | 7   | 47    |
| 46    | 4   | 1   | 2   | 0    | 0   | 2    | 1   | 0  | 0   | 10    |
| 48    | 8   | 5   | 4   | 1    | 1   | 3    | 11  | 4  | 3   | 40    |
| 50    | 2   | 0   | 16  | 0    | 8   | 2    | 16  | 0  | 2   | 46    |
| 53    | 9   | 1   | 2   | 0    | 1   | 7    | 7   | 0  | 4   | 31    |
| 58    | 10  | 0   | 7   | 0    | 3   | 2    | 12  | 0  | 2   | 36    |
| 84    | 7   | 0   | 3   | 0    | 0   | 2    | 1   | 0  | 5   | 18    |
| 88    | 14  | 0   | 9   | 0    | 1   | 7    | 11  | 1  | 17  | 60    |
| 106   | 1   | 0   | 4   | 0    | 2   | 3    | 6   | 0  | 3   | 19    |
| 109   | 5   | 0   | 5   | 1    | 0   | 2    | 2   | 0  | 4   | 19    |
| 116   | 26  | 22  | 28  | 16   | 42  | 7    | 38  | 3  | 123 | 305   |
| Total | 143 | 37  | 125 | 20   | 68  | 57   | 151 | 12 | 252 | 865   |

Fig 293. Representació anatòmica (NR/PE) registrada a cadascuna de les sitges (PE = part esquelètica; C = cap; EDND = part distal extremitats no determinada; EPND = part proximal extremitats no determinada; EAP = extremitat anterior proximal; EPP = extremitat posterior proximal; T = tronc; AD = extremitat anterior distal; EPD = extremitat posterior distal; ND = no determinat).

### 3.5.4. Anàlisi de la variabilitat documentada a cadascuna de les estructures analitzades

#### 3.5.4.1. Variabilitat documentada a la sitja 3

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 73, documentant-se el predomini de les restes de *Sus domesticus* (56%), seguit per ordre d'importància numèrica pels ovicaprins (33%), bovins (7%), equins (3%) i porcs senglers (1%). Un total de 4 restes no s'han pogut determinar específicament (2 fragments de diàfisi de mamífer de talla mitjana i 2 de mamífer de talla gran).

Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

Un total de 21 restes s'han classificat a la categoria genèrica d'ovicaprins. Una única resta, un metacarp de cabra fusionat, s'ha pogut determinar específicament. A part d'aquest individu adult de més de 24 mesos, també s'ha documentat la presència com a mínim d'un altre exemplar d'ovella o cabra de menys de 3,5 anys (amb la diàfisi proximal de radi i d'húmer sense fusionar). Les altres restes determinades corresponen al tronc (10 fragments de costella i un fragment de vèrtebra cervical) i a les extremitats (un corpus d'escàpula, 4 diàfisis

de tibia i 2 diàfisis de fèmur). Només s'han documentat traces antròpiques a la diàfisi medial de radi de l'individu de menys de 3,5 anys, resultat del desmembrament d'aquest element esquelètic.

Les restes de *Sus domesticus*

S'han documentat 38 restes de *Sus domesticus* que corresponen com a mínim a 3 exemplars diferents. Un exemplar mascle sacrificat de menys de 12 mesos d'edat (documentat a partir de 3 fragments de mandíbula, 8 fragments de crani, 1 corpus d'escàpula, 1 acetàbul de pelvis, 1 diàfisi d'ulna i 1 diàfisi de tibia), un segon exemplar d'entre 12 i 24 mesos d'edat (documentat a partir d'una diàfisi de radi i d'ulna, un acetàbul de pelvis i un metatarsià III) i un darrer exemplar que correspon a un mascle adult, representat per elements del cap i de la part proximal de les extremitats. Tres restes presenten alteracions antròpiques, resultat del processament de l'animal: una diàfisi de tibia amb traces de desmembrament, una epifisi d'húmer i una diàfisi de radi amb traces de descarnament (fig 294).

Les restes de *Bos taurus*

D'aquesta espècie s'han classificat 5 restes que corresponen a un exemplar d'edat adulta (2 diàfisis de radi, una diàfisi d'húmer i 2 fragments de vèrtebres). Una de les diàfisis de radi presenta traces de desmembrament.

Les restes d'*Equus caballus*

De cavall, s'ha documentat la presència d'una diàfisi d'húmer i d'una epífisi proximal-diàfisi distal de metatars d'un exemplar de més de 15 mesos d'edat.

Les restes de *Sus scrofa*

L'única resta documentada d'aquesta espècie en aquesta estructura correspon a una epífisi proximal d'ulna en procés de fusió, d'un animal d'entre 36 i 42 mesos d'edat.

Les restes d'au

S'ha documentat una diàfisi proximal d'húmer corresponent a una au no classificada en el camp específicament.

Dinàmica de deposició de les restes a l'estructura 3

En general, en aquesta sitja s'observa el domini dels elements de la part superior de l'extremitat anterior i posterior, si bé es documenta la presència simultània d'elements del tronc (NR = 13), del cap (NR = 20) i de la part distal de les extremitats (NR = 7). En general, es pot dir que dominen aquelles porcions de l'esquelet amb més proporció relativa de producte alimentari potencialment explotable, la qual cosa permet proposar que el conjunt estaria format bàsicament per deixalles de consum, tal com també ho evidencien les traces antròpiques documentades. L'elevada variabilitat específica documentada (9 exemplars representats d'un total de 7 espècies animals diferents) indica que les restes probablement s'haurien abocat a la sitja en el decurs de la seva amortització, essent significativa, en aquesta línia, l'elevada integritat que s'observa en el cas, sobretot, dels suïds, amb tota una sèrie d'elements esquelètics corresponents a uns mateixos exemplars. Aquesta característica es pot relacionar amb un abocament de caràcter simultani.

#### 3.5.4.2. Variabilitat documentada a la sitja 4

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 38, documentant-se el predomini de les restes d'ovicaprins (65%), seguides per ordre d'importància quantitativa per *Bos taurus* (23%), *Sus domesticus* (9%) i *capreolus capreolus* (3%).

Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

Un total de 23 restes s'han classificat a la categoria genèrica d'ovicaprins, evidenciant-se com a mínim la presència d'un exemplar adult de més de 42 mesos d'edat. Tal com s'observa a la figura 295, totes les restes corresponen a les extremitats i al tronc. En cap de les restes s'observa la presència de modificacions superficials, resultat dels treballs de processament de l'animal i de la preparació de l'aliment de cara al consum.

Les restes de *Sus domesticus*

Les 3 restes de suïds analitzades corresponen a un fragment d'escàpula, un fragment de mandíbula i un fragment d'incisiva d'un exemplar d'edat adulta. En el fragment d'angle de mandíbula s'han documentat traces, resultat del processament d'aquesta part.

Les restes de *Bos taurus*

Excepte un fragment de maxil·lar, les 8 restes de boví recuperades corresponen al tronc (4 fragments de corpus de costella i 3 fragments de vèrtebra cervical). La totalitat de restes estan fusionades, documentant-se la presència de com a mínim un exemplar adult de més de 4,5 anys.

Les restes de *Capreolus capreolus*

S'ha documentat en aquesta estructura una resta de cabirol (*Capreolus capreolus*). Es tracta d'una diàfisi de metacarpí d'un exemplar adult.

Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 4

Dominen, en aquesta estructura, els elements del tronc (vèrtebres i costelles), amb un percentatge també significatiu dels elements de l'extremitat anterior i posterior, i freqüències de representació relatives inferiors pels elements del cap i part distal de les extremitats. Les restes també corresponen, en la seva majoria, a deixalles de consum abocades probablement durant el procés d'amortització final de l'estructura. L'elevada variabilitat específica i esquelètica documentada

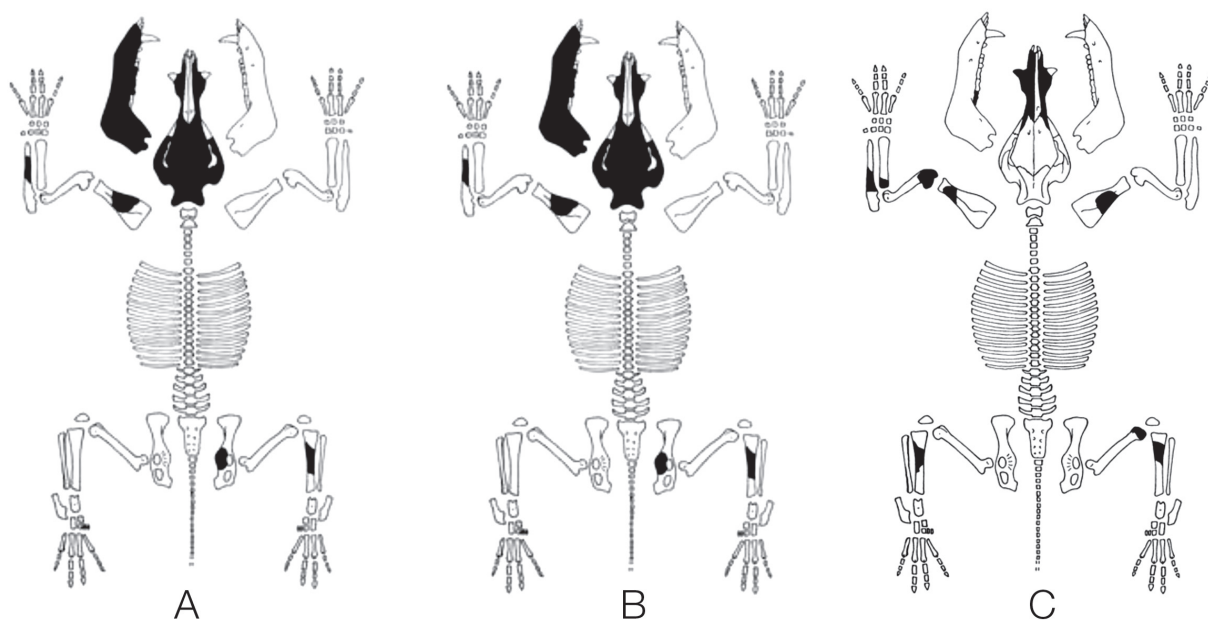


Fig 294. Elements esquelètics representats de cadascun dels exemplars de *Sus domesticus*, documentats a la sitja 3 (a = exemplar mascle de menys de 12 mesos; b = exemplar d'entre 12 i 24 mesos d'edat; c = mascle adult)

evidència que aquests serien els resultats de diferents actes de processament dels animals de cara als seu consum.

#### 3.5.4.3. Variabilitat documentada a la sitja 6

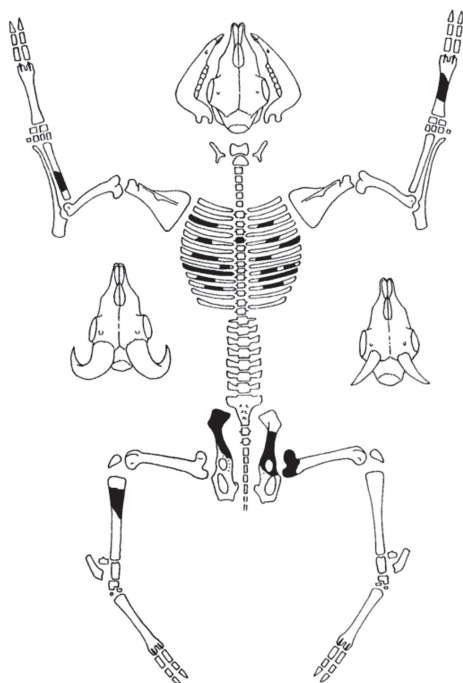


Fig 295. Elements esquelètics representats per la categoria d'ovicaprins a la sitja 4.

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 55, documentant-se, igual que per les estructures presentades fins ara, el predomini de les restes d'ovella i cabra (44%). Segueixen, per ordre d'importància quantitativa, *Bos Taurus* (20%), *Oryctolagus cuniculus* (20%), *Sus domesticus* (14%) i *Cervus elaphus* (2%). Només 11 restes no s'han pogut classificar específicament. Aquestes corresponen a 10 fragments de corpus de costella de mamífer de talla mitjana i un de mamífer de talla gran, tres d'ells amb traces de descarnament.

#### Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

En aquesta categoria s'han classificat 19 restes de fauna, 5 de les quals s'han pogut determinar específicament d'*Ovis aries* i 4 com *Capra hircus*. Les restes d'*Ovis aries* corresponen totes a les extremitats (Fig 296) i representen com a mínim una ovella adulta de més de 24 mesos. Les restes de *Capra hircus* (Fig 296) corresponen a dos exemplars diferents, un d'entre 18 i 24 mesos d'edat i un altre de més d'un any i mig. Les restes classificades a la categoria genèrica d'ovicaprins (Fig 296) corresponen a un individu infantil de menys de 3 mesos d'edat.

Tal com es pot observar, els elements esquelètics amb percentatges més elevats de representació corresponen a la part distal de les extremitats (ossos carp, tars, metàpodes i falanges) i al cap



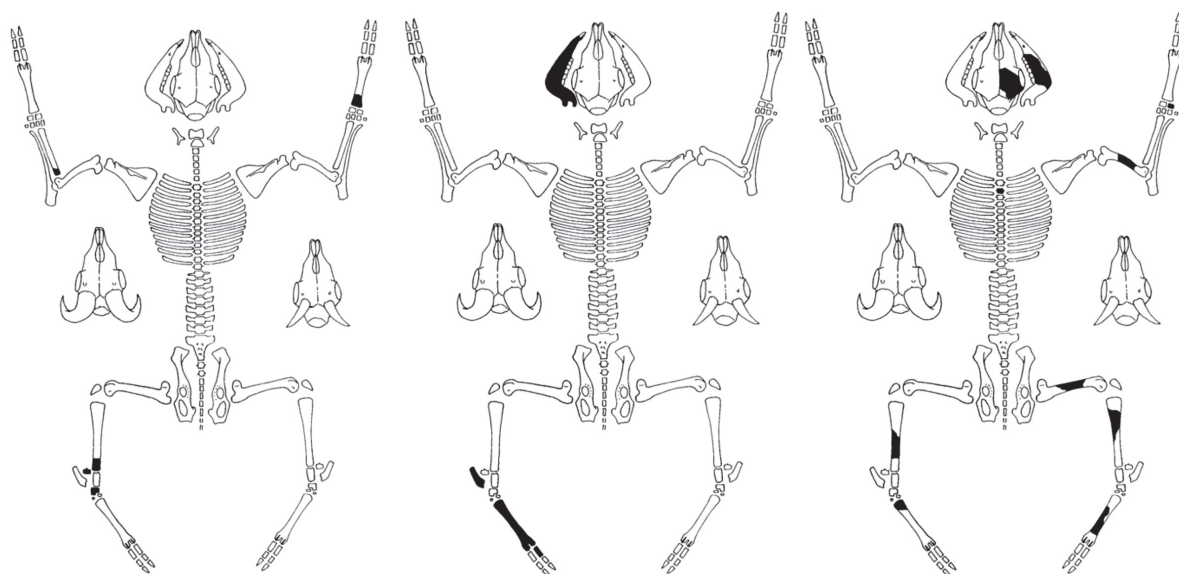


Fig 296. Elements esquelètics representats per la categoria d'ovicaprins a la sitja 6 (a= ovella; b= cabra; c= *Ovis/ Capra*). D'esquerra a dreta, ovella, cabra, *ovis/capra*.

(mandíbula i crani), amb una representació feble de les porcions més riques en contingut alimentari, a excepció de les restes de l'exemplar infantil.

#### Les restes de *Sus domesticus*

Les 6 restes de *Sus domesticus* analitzades representen com a mínim un exemplar juvenil de menys de 12 mesos d'edat (diàfisi proximal de tibia) i un exemplar mascle subadult de menys de 3,5 anys (1 fragment de canina, 1 primera incisiva, 1 fragment de crani i 1 diàfisi de tibia). En cap de les restes s'evidencia la presència de traces d'origen antròpic.

#### Les restes de *Bos taurus*

S'han recuperat 6 restes d'aquest tàxon corresponents com a mínim a un exemplar sacrificat en edat adulta (un fragment de banya, un fragment de mandíbula, dues epífisis de radi i dos fragments de pelvis). S'han documentat traces resultat del desmembrament d'aquest animal en un dels fragments de mandíbula i en un dels fragments de radi.

#### Les restes de *Cervus elaphus*

D'aquesta espècie, s'ha classificat un fragment de maxil·lar corresponent a un exemplar d'edat adulta.

#### Les restes d'*Oryctolagus cuniculus*

Les 9 restes d'aquest tàxon corresponen a un mateix individu d'edat adulta (2 mandíbules, 2 maxil·lars, 2 bul·les timpàniques, 2 fèmurs i 1 tibia). Tenint en compte que aquestes restes es poden haver dipositat de forma natural a l'estructura, s'han analitzat de manera integrada la representació esquelètica, traces d'origen antròpic i pautes de fracturació de les restes. Si bé és difícil establir de manera concreta l'origen d'aquestes restes, els resultats obtinguts apunten més aviat cap a la deposició intencionada de les restes de conill a la sitja 6.

#### Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 6

De forma anàloga a la resta d'estructures presentades fins ara, l'elevada variabilitat específica i esquelètica documentada i el nombre relativament elevat d'exemplars representats demostren una deposició secundària del material vinculat al rebliment final de l'estructura. Tant les connexions anatòmiques com la presència de diferents elements esquelètics d'un mateix animal, sobretot en el cas dels ovicaprins, apunten cap al fet que la deposició s'hauria efectuat de forma simultània. En aquest cas, les restes de fauna estarien integrades al sediment abocat a l'estructura o bé s'haurien aportat des d'un abocador.

#### 3.5.4.4. Variabilitat documentada a la sitja 13

En aquesta sitja, s'han recuperat 11 restes de fauna que corresponen a una epífisi proximal-diàfisi distal de metacarp d'*Ovis aries* d'edat adulta i una segona d'*Ovis/Capra*, un fragment de costella atribuït també a *Ovis/Capra*, una diàfisi de fèmur de *Sus domesticus* sacrificat abans dels 36 mesos d'edat, un fragment de crani i de diàfisi de *Bos taurus* adult, una diàfisi d'ulna d'*Oryctolagus cuniculus* i un fragment de mol·lusc determinat com a vieira. Tres diàfisis d'ossos llargs s'han classificat com a mamífers de talla mitjana a causa del seu estat de fragmentació. D'acord amb la dinàmica registrada en la majoria d'estructures amb restes de fauna, tot i el nombre reduït de restes recuperades a la sitja 13, es registra de nou un grau de variabilitat altament significatiu.

#### 3.5.4.5. Variabilitat documentada a la sitja 36

Les 15 restes recuperades en aquesta sitja corresponen com a mínim a un exemplar d'ovicaprí de menys de 12 mesos (2 diàfisis d'húmer), a un suïd de menys de 24 mesos (fragment de mandíbula, fragment de metàpode i diàfisi proximal d'húmer), a un boví de més de 4,5 anys (2 fragments de vèrtebres lumbars), a un cànid (fragment de costella) i a una au (fragment de metatars). A part, s'han documentat 6 fragments de costella que s'han classificat en la categoria genèrica de mamífer de talla gran. S'ha de destacar que s'han documentat 2 traces d'origen antròpic a la superfície de la costella de cànid, característica que evidencia que aquest animal va ser processat de forma intencionada. És difícil, no obstant, incidir en si el propòsit del processament va ser o no el seu consum alimentari.

#### 3.5.4.6. Variabilitat documentada a la sitja 40

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 42, documentant-se el predomini de les restes d'*Ovis/Capra* (44%). Segueixen per ordre d'importància quantitativa les restes de cavall (23%), porc domèstic (14%), bovins (9%), cabirol (5%) i aus (5%). Cal destacar l'elevat nombre de restes que no s'han pogut classificar específicament a causa de l'alt grau de fragmentació que presentaven. En aquest sentit, 11 restes s'han classificat a la categoria de mamífers de talla mitjana, 4 a la categoria de mamífers de talla gran i 5 a la categoria de mamífers de talla petita.

#### Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

De les 10 restes classificades en aquest grup, ha estat possible atribuir-ne una a la categoria d'*Ovis aries* (fragment de mandíbula d'un exemplar d'edat adulta) i dues a la de *Capra hircus* (fragment de banya i diàfisi de tibia, també d'un individu adult). A partir de les restes que s'han classificat a la categoria genèrica d'ovicaprins (diàfisi de fèmur, 2 fragments de pelvis, 2 fragments de vèrtebra i diàfisi de metatars) es documenta, a més, la presència d'un exemplar infantil de menys de 3 mesos d'edat (diàfisi de radi). L'única resta amb traces intencionades és el fragment de banya de *Capra hircus*, amb un xoc contundent a la seva part proximal, deixat durant la seva separació del crani.

#### Les restes de *Sus domesticus*

Les 3 restes classificades com de *Sus domesticus* representen com a mínim un individu de més de 24 mesos d'edat (fragment de corpus de mandíbula, fragment d'escàpula i fragment d'incisiva).

#### Les restes de *Bos taurus*

S'han classificat, d'aquesta espècie, dos fragments de corpus de vèrtebra lumbar corresponents com a mínim a un exemplar de més de 4,5 anys d'edat.

#### Les restes d'*Equus caballus*

S'ha documentat un crani sencer de cavall i quatre fragments de costella. Es coneix la dificultat, en el cas dels èquids, de diferenciar entre espècies. En aquest cas, a partir de la presència del plec cavallí s'ha pogut determinar que aquest crani correspon a un cavall. A partir de l'erupció de les dents, s'ha pogut determinar que aquest cavall tenia, quan va morir, una edat al voltant dels dos anys (erupció de les canines superiors i creixement de les incisives tercers) i que es tracta d'un exemplar mascle.

#### Les restes de *Capreolus capreolus*

El cabirol està representat de forma molt puntual en aquesta estructura. En aquest cas, s'ha recuperat únicament una diàfisi de metatars.

#### Les restes d'au

En aquesta categoria de determinació, s'ha classificat un fragment d'ulna d'au no determinada específicament. Es tracta d'un exemplar de talla petita.

Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 40

Destaca, en aquesta sitja, a diferència de les descrites fins ara, la presència d'un crani de cavall sencer d'un exemplar que encara no ha arribat a l'edat adulta, característica que, juntament amb la presència de corpus de costella de la mateixa espècie, pot ser indicativa del seu consum. Amb relació a la representació anatòmica de les altres espècies documentades, s'observa de nou una variabilitat elevada, si bé dominen de manera significativa els elements del tronc. Tot sembla apuntar també al fet que es tracta de deixalles de processament i consum, dipositades de forma secundària en forma de rebliment.

#### 3.5.4.7. Variabilitat documentada a la sitja 41

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 47, documentant-se el predomini de les restes de lagomorfs, tant pel que fa al nombre de restes com al nivell de NMI (65%). Segueix per ordre d'importància quantitativa el porc domèstic (23%), ovicaprins (6%), *Bos taurus* (3%) i *Equus caballus* (3%). S'han classificat a la categoria genèrica de mamífer de talla gran 4 restes (3 diàfisis d'ossos llargs i un fragment de costella) i a la categoria de mamífer de talla mitjana 11 restes (6 fragments de costella i 5 diàfisis d'ossos llargs).

Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

Només s'han recuperat d'aquesta categoria 2 diàfisis de tibia. Aquestes corresponen a un exemplar probablement d'edat adulta.

Les restes de *Sus domesticus*

Les 7 restes determinades com de *Sus domesticus* corresponen a un mateix exemplar subadult mascle. És important remarcar que s'han registrat connexions entre els fragments de mandíbula i entre les dues mandíbules de cada costat. Una vegada efectuats els remuntatges corresponents, es documenta la presència de 2 mandíbules senceres i d'un maxil·lar esquerre, a més d'un fragment de diàfisi de radi.

Les restes de *Bos taurus*

D'aquesta espècie s'ha recuperat únicament un fragment d'epífisi distal de tibia corresponent a un individu de més de 30 mesos d'edat.

Les restes d'*Equus caballus*

S'ha documentat una escàpula corresponent a un cavall de més de 12 mesos d'edat.

Les restes de *Lepus capensis*

Les 9 restes recuperades d'aquest tàxon corresponen a un mateix individu d'edat adulta (2 fragments de mandíbula, 2 fragments d'húmer, una pelvis, un sacre, 2 fragments de fèmur i un fragment de tibia). Al tractar-se d'un únic individu, es pot plantejar la possibilitat que la seva deposició a la sitja s'hagi efectuat de forma natural. Les característiques de les fractures indiquen més aviat una acció intencionada que permet relacionar aquestes restes amb deixalles de consum.

Les restes d'*Oryctolagus cuniculus*

Les 11 restes recuperades d'aquest tàxon corresponen com a mínim a 4 individus adults, ja que s'han determinat 4 diàfisis d'húmer dretes. A part, també s'han registrat un húmer esquerre, un fragment de mandíbula, un fragment de diàfisi de radi, una ulna i 3 fragments d'epífisis de tibia. L'elevat nombre d'exemplars representats d'aquesta espècie, juntament amb la variabilitat esquelètica registrada, són aspectes que porten a caracteritzar aquest conjunt com a deixalles de consum.

Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 40

L'elevat grau d'integritat del conjunt, amb un nombre significatiu de restes que corresponen a un mateix exemplar, en el cas del porc domèstic i la llebre, també parlen a favor d'un rebliment ràpid de la sitja a partir de deixalles, sobretot de consum, dipositades prèviament en un altre indret.

#### 3.5.4.8. Variabilitat documentada a la sitja 46

Les 10 restes recuperades en aquesta sitja corresponen com a mínim a un ovicaprí d'edat adulta (diàfisi de tibia), a un suïd juvenil mascle (fragment de canina inferior), a un suïd adult (fragment de temporal amb les sutures fusionades), a un boví adult (quart premolar amb desgast mig, diàfisi distal d'húmer i diàfisi proximal de radi) i a un èquid subadult (segona incisiva amb desgast incipient). S'observa, doncs, altra vegada, una variabilitat elevada tant específica (les restes corresponen a un total de

5 animals de quatre espècies diferents) com anatòmica, amb predomini, en aquest darrer cas, de les restes del cap i de la part proximal de les extremitats.

#### 3.5.4.9. Variabilitat documentada a la sitja 48

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 40, documentant-se un predomini de les restes de conill (43%) i de bou (36%). Segueixen per ordre d'importància quantitativa els ovicaprins (9%), el gos domèstic (9%) i, finalment, els suïds (3%). S'han classificat a la categoria genèrica de mamífers de talla petita 2 restes corresponents a una vèrtebra i a una mandíbula, i a la categoria genèrica de mamífers de talla mitjana 3 diàfisis d'ossos llargs. També s'ha de destacar la documentació, en aquesta estructura, de dues restes d'un rèptil no determinat de forma específica.

Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

S'han classificat 3 restes en aquesta categoria. Es tracta d'una tercera molar d'ovella d'un exemplar d'entre 12 i 24 mesos d'edat, una segona molar superior i una diàfisi medial de fèmur.

Les restes de *Sus domesticus*

D'aquest tàxon s'ha determinat una única resta que correspon a un 1 fragment de mandíbula d'un individu subadult.

Les restes de *Bos taurus*

Les 12 restes documentades d'aquest tàxon corresponen com a mínim a dos exemplars diferents d'edat adulta. Les restes corresponen a 3 fragments de mandíbula, 2 premolars, 2 diàfisis d'húmer, 1 diàfisi de fèmur, una diàfisi d'ulna i 2 diàfisis de metacarp. Cap de les restes presenta les superfícies alterades a conseqüència del processament de l'animal.

Les restes de *Canis familiaris*

Les 3 restes de cànid corresponen totes a la part distal de l'extremitat anterior (3 fragments d'epífisis de metacarpia) d'un individu de més de 6 mesos d'edat. Si bé l'estat de fragmentació del material impedeix efectuar les connexions anatòmiques pertinents, tot sembla apuntar que es tracta del mateix animal.

Les restes d'*Oryctolagus cuniculus*

S'han documentat 14 restes d'aquesta espècie que corresponen com a mínim a dos exemplars: un de menys de tres mesos d'edat (2 diàfisis de fèmur, 2 diàfisis de tibia i 2 vèrtebres lumbars sense fusionar) i un segon adult (1 epífisi proximal d'ulna, 2 fèmurs i 2 pelvis).

Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 48

En aquesta estructura hi ha representats, com a mínim, un total de set exemplars de 6 espècies animals diferents, amb domini dels elements de la part proximal de les extremitats i del cap. Es tracta tant de deixalles de processament com de consum. Atenent-nos a aquesta dinàmica, es documenta una vegada més la pauta registrada per la resta d'estructures descrites fins ara, tractant-se de nou d'una deposició simultània de caràcter secundari.

#### 3.5.4.10. Variabilitat documentada a la sitja 50

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 40, documentant-se el predomini significatiu de les restes de conill (71%), seguides per les de *Sus domesticus* (11%), ovicaprins (9%), porc senglar (7%) i restes d'aus (2%). Un total de dues restes no s'han pogut classificar específicament. Es tracta d'un fragment de diàfisi d'os llarg de mamífer de talla gran i un altre de mamífer de talla mitjana.

Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

En aquesta categoria s'han classificat dues diàfisis de metatars i dues diàfisis d'os llarg que corresponen a un individu fetal.

Les restes de *Sus domesticus*

Les 5 restes documentades d'aquest tàxon corresponen a la part de les extremitats i representen com a mínim un únic individu d'edat adulta. Es tracta d'un fragment de corpus d'escàpula, dos fragments de diàfisi, un fragment d'epífisi proximal de radi i una epífisi proximal de metatarsià V.

Les restes de *Sus scrofa*

S'han documentat 3 restes que, segons la talla, s'han classificat com de porc senglar. Representen un exemplar d'uns 36-42 mesos d'edat.



Les restes d'*Oryctolagus cuniculus*

S'han documentat 23 restes d'aquesta espècie que representen com a mínim sis exemplars diferents: tres, amb les epífisis encara per fusionar, de menys de 4 mesos d'edat (2 túbies, 5 diàfisis de fèmur i una epífisi d'húmer) i tres més que ja han acabat el creixement, amb les epífisis fusionades, de més de 10 mesos d'edat (mandíbula, crani, 3 hùmers, 2 radis, 3 ulnes, 3 túbies, 3 fèmurs, 2 pelvis, 1 costella, 1 astràgal, 1 calcani i 3 metatarsians). L'elevat nombre d'animals representats i el domini majoritari dels elements de la part proximal de les extremitats indiquen que aquest conjunt està format a partir de deixalles majoritàriament de consum.

Les restes d'au

L'única resta d'au recuperada en aquesta estructura correspon a una diàfisi distal de metatarsià no fusionada.

Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 50

Les quatre restes d'ovicaprí corresponents a un mateix exemplar fetal indiquen de nou una integritat elevada del conjunt i que en aquestes estructures s'hi abocaven deixalles no derivades directament d'actes concrets de consum. La variabilitat esquelètica i específica registrada, amb un total de com a mínim 9 animals diferents representats, parlen a favor del fet que aquestes restes provenen probablement d'escombraries o espais on, de manera específica, s'hi abocaven les deixalles relacionades amb el processament i consum animal, a més d'aquells animals morts per causes naturals (malalties, accidents...). L'elevada integritat observada en la majoria de conjunts demostra que una vegada conclosa l'acció primària de descart, les restes patien relativament poques modificacions, tant en l'àmbit espacial com formal.

#### 3.5.4.11. Variabilitat documentada a la sitja 53

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 31. Un percentatge elevat (50%) correspon a *Ovis/Capra*, categoria de determinació seguida, tenint en compte les freqüències relatives de representació, pel porc domèstic (20%), bovins (15%), cérvol (10%) i restes d'aus (5%). S'ha classificat a la categoria genèrica de mamífer de talla gran un fragment de diàfisi d'os llarg i a la

categoria genèrica de mamífer de talla mitjana 10 diàfisis d'ossos llargs.

Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

S'han analitzat, d'aquest grup, un total de 10 restes, 2 de les quals s'han classificat específicament com d'*Ovis aries* i 3 com de *Capra hircus*. Les restes d'*Ovis aries* corresponen a un fragment de mandíbula i a una primera molar. A partir del desgast dentari, ha estat possible documentar que les restes representen dos exemplars diferents, un de subadult i un de segon adult. Les restes de *Capra hircus* corresponen com a mínim a un únic exemplar sacrificat quan tenia més de 20 mesos d'edat (2 diàfisis de tibia i 1 astràgal). També s'han documentat 2 fragments de molar i 2 diàfisis de fèmur que s'han classificat a la categoria genèrica d'ovicaprins. En cap d'aquestes restes s'evidencien traces d'origen antròpic.

Les restes de *Sus domesticus*

Les 4 restes de *Sus domesticus* corresponen com a mínim a un exemplar femella d'edat adulta. Es tracta d'un fragment de canina i d'incisiva superior, i d'un fragment de diàfisi distal d'húmer i de tibia. Aquesta última resta presenta modificacions superficials, com a resultat de l'acció de l'energia calorífica. La tonalitat que ha adquirit (color gris) demostra una exposició llarga al foc.

Les restes de *Bos taurus*

S'han documentat 3 restes de *Bos taurus* que corresponen a un fragment de mandíbula, un fragment de diàfisi de radi i un altre de fèmur. A partir d'aquestes restes hi ha representat com a mínim un individu d'edat adulta.

Les restes de *Cervus elaphus*

Les 2 restes de cérvol recuperades corresponen a dos fragments de banya d'un mateix individu adult. No s'observen sobre les mateixes traces ni modificacions d'origen antròpic que permetin vincular-les directament a la seva utilització com a matèria primera.

Les restes d'au

D'aquest grup, s'ha classificat una única resta que correspon a una epífisi proximal d'ulna no determinada específicament.



Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 53

Dominen, en aquesta estructura, els elements esquelètics de la part proximal de les extremitats i del cap. El conjunt està constituït de forma majoritària per deixalles de consum, a excepció de la cornamenta de cèrvid de la qual no ha estat possible deduir-ne l'ús efectuat.

#### 3.5.4.12. Variabilitat documentada a la sitja 58

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 36, documentant-se el predomini de les restes d'ovicaprins (47%). Segueixen per ordre d'importància quantitativa les restes de porc domèstic (38%), les de bovins (12%) i les d'aus (3%). Únicament no s'han pogut determinar en el camp específic 2 diàfisis d'ossos llargs.

Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

S'han classificat en aquesta categoria 15 restes, 3 de les quals s'han pogut determinar específicament com d'*Ovis aries* i 2 com de *Capra hircus*. Les restes d'*Ovis aries* corresponen totes a la part proximal de l'extremitat anterior (2 diàfisis d'húmer i epífisi proximal de radi) i corresponen com a mínim a un exemplar d'uns 42 mesos d'edat. Les restes de *Capra hircus* (fragment de calcani i epífisi distal de tibia) representen com a mínim un individu amb una edat al voltant dels 36 mesos. A part, s'ha documentat 1 diàfisi distal d'húmer d'un exemplar infantil. Hi ha, doncs, com a mínim, representats tres exemplars diferents en aquesta estructura: una ovella d'aproximadament 42 mesos d'edat, una cabra d'aproximadament 3 anys i un darrer exemplar d'ovicaprí infantil.

Les restes de *Sus domesticus*

Les 13 restes de *Sus domesticus* classificades corresponen com a mínim a un exemplar de femella juvenil (2 fragments de mandíbula, 3 fragments de crani, epífisi proximal d'húmer, diàfisi de tibia i diàfisi de metatarsià II), a un exemplar de mascle subadult (fragment de canina inferior i fragment de crani) i a un exemplar de mascle adult (fragment de canina inferior i diàfisi distal d'húmer).

Les restes de *Bos taurus*

S'han documentat 4 restes de *Bos taurus* corresponents com a mínim a un exemplar adult, que consisteixen en un fragment de crani

i 3 diàfisis de tibia. Cal destacar que en una d'aquestes diàfisis s'han registrat traces, resultat del desmembrament d'aquest element esquelètic.

Les restes d'au

S'ha classificat a la categoria genèrica d'au una diàfisi distal de metatarsià.

Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 58

D'aquesta estructura destaca una menor variabilitat específica relativa si bé el nombre mínim d'exemplars de les diferents espècies representades és significativament elevat. En relació amb la variabilitat esquelètica, dominen els elements de la part proximal de les extremitats anterior i posterior, amb presència menys important de restes del cap i de la part distal de les extremitats. El conjunt estaria format majoritàriament a partir de deixalles de consum.

#### 3.5.4.13. Variabilitat documentada a la sitja 84

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 18. A diferència de les anteriors, en aquesta estructura destaca el predomini de les restes de suïds (50%), seguides per les de bovins (43%) i ovicaprins (7%). S'han classificat a la categoria genèrica de mamífers de talla gran una diàfisi d'os llarg i un fragment de costella; a la categoria genèrica de mamífer de talla mitjana una diàfisi d'os llarg, i a la categoria de mamífer de talla petita un fragment de costella.

Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

L'única resta classificada en aquesta categoria consisteix en un fragment de mandíbula d'un exemplar d'edat adulta.

Les restes de *Sus domesticus*

D'aquesta estructura s'han analitzat 7 restes a partir de les quals es documenta la presència de, com a mínim, un exemplar noutat (diàfisi proximal d'ulna, fragment de mandíbula i diàfisi de fèmur), un exemplar juvenil (fragment d'incisiva) i un tercer d'adult (2 corpus de costella i una diàfisi medial de fèmur).

Les restes de *Bos taurus*

Les 6 restes determinades de *Bos taurus* corresponen, com a mínim, a un exemplar subadult. Es tracta de 2 fragments de crani, un

fragment de mandíbula, una tercera molar, un fragment de diàfisi distal d'húmer i un fragment de vèrtebra lumbar. En cap de les restes s'ha evidenciat la presència de traces de caràcter antròpic deixades durant el processament de l'animal.

Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 84

La presència de restes de tres porcs domèstics diferents, de diferent edat, apunta cap al fet que es tracta d'una deposició secundària del material, vinculada, igual que per a la resta de sitges, a la seva amortització. En aquest cas, el conjunt recuperat està format a partir de deixalles de processament i de consum dels animals, característica que es pot vincular a l'aprofitament d'escombraries anteriors de cara al rebliment.

#### 3.5.4.14. Variabilitat documentada a la sitja 88

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 60, documentant-se, de manera anàloga a la sitja 84, el predomini significatiu de les restes de suïds (54%). Segueixen, per ordre d'importància numèrica, les restes d'ovicaprins (28%), les restes d'aus (10%) i les restes de bovins (8%). Cal destacar la presència d'un fragment de mol·lusc que correspon a una ostra. S'han classificat a la categoria genèrica de mamífers de talla gran 3 diàfisis d'os llarg i 3 fragments de costella, i a la categoria genèrica de mamífers de talla mitjana 4 diàfisis d'ossos llargs, 5 fragments de costella i 2 fragments d'ossos plans.

Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

S'han analitzat 11 restes d'aquesta categoria. Només una s'ha pogut determinar específicament com d'*Ovis aries*. Es tracta d'una epífisi distal-diàfisi medial de tibia d'una ovella de més de 20 mesos d'edat. Les altres restes classificades a la categoria genèrica d'ovicaprins corresponen a un mateix individu infantil (diàfisi de radi, d'húmer, de tibia, de fèmur, de metatars i fragment de pelvis). A part, també s'han documentat un fragment de mandíbula i dues diàfisis distals de tibia.

Les restes de *Sus domesticus*

A partir de les 22 restes de *Sus domesticus*, hi ha representats, com a mínim, un exemplar infantil (Fig 297a), un exemplar mascle juvenil (Fig 297b),

un exemplar subadult representat només a partir de restes del cap (Fig 297c) i una femella adulta (Fig 297d). A més, s'ha documentat la presència d'un fragment de crani, 2 diàfisis medials de fèmur i 2 més de tibia, que no ha estat possible atribuir de forma segura a cap d'aquests individus. En relació amb les modificacions antròpiques, cal destacar la termoalteració total amb una coloració gris, documentada al fragment d'escàpula de l'individu infantil.

Les restes de *Bos taurus*

S'han determinat 5 restes corresponents a aquest tàxon. Es tracta d'un fragment de diàfisi d'húmer i 4 fragments de vèrtebra que representen com a mínim un individu de més de 4,5 anys.

Les restes d'au

S'ha classificat a la categoria genèrica d'au (no determinada específicament) un radi, una ulna i tres fragments de corpus de costella.

Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 88

En aquesta estructura hi ha representats, com a mínim, un total de 8 animals diferents, amb un marge d'edats significativament ampli. En el cas dels suïds, tàxon pel qual ha estat possible precisar l'edat i el sexe a partir de les restes dentàries, s'observa com els animals corresponen a quatre categories d'edats diferenciades (infantil, juvenil, subadult i adult). Estan representats tant mascles com femelles. A més de la variabilitat específica i esquelètica, cal afegir, doncs, també en aquest cas, la representació d'un rang d'edats significativament ampli, la qual cosa recolza les hipòtesis anteriorment plantejades amb relació a la dinàmica de deposició d'aquest conjunt de restes de fauna a l'interior de la sitges.

#### 3.5.4.15. Variabilitat documentada a la sitja 106

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 19, documentant-se de nou una freqüència més elevada de les restes classificades a la categoria d'ovicaprins (68%). Segueixen, per ordre d'importància quantitativa, les restes de *Sus domesticus* (19%) i d'aus (13%). Un total de 3 restes s'han atribuït a mamífers de talla mitjana. Totes tres corresponen a diàfisis d'ossos llargs.

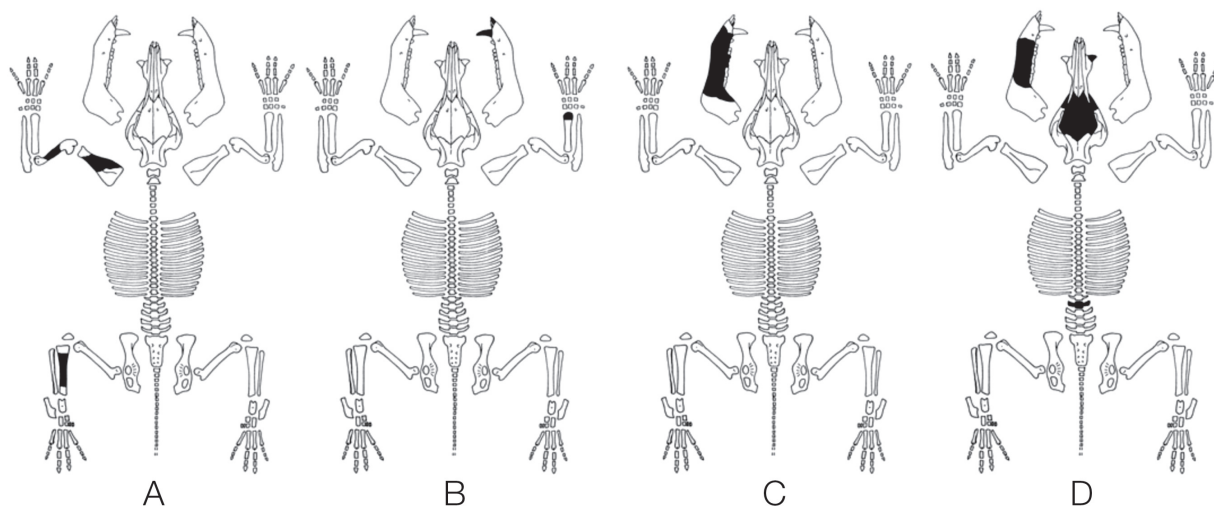


Fig 297. Elements esquelètics representats de cada un dels exemplars de *Sus domesticus* documentats a la sitja 88 (a= exemplar infantil; b= exemplar mascle juvenil; c= exemplar subadult; d= exemplar femella adulta).

#### Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

Entre les 11 restes classificades en aquest grup, únicament ha estat possible determinar en el camp específic de *Capra hircus* un astràgal d'un individu d'edat adulta. A part, s'han documentat 2 diàfisis de radi, un fragment de diàfisi de fèmur, 3 fragments de costella i 4 fragments de tibia, un dels quals correspon a un exemplar de menys de 42 mesos d'edat.

#### Les restes de *Sus domesticus*

Les 3 restes determinades d'aquest tàxon representen com a mínim un individu juvenil (fragment d'incisiva) i a un individu de més de 42 mesos (diàfisi d'húmer i epífisi proximal de fèmur).

#### Les restes d'au

S'han determinat 2 restes a la categoria genèrica d'au. Es tracta d'una diàfisi d'ulna i d'una diàfisi de metatars.

#### Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 106

Tot i el nombre de restes relativament baix, recuperat en aquesta estructura, es continuen observant unes pautes similars a la resta de sitges descrites amb anterioritat. L'única diferència significativa que presenta l'estructura 106 és una variabilitat específica menor.

#### 3.5.4.16. Variabilitat documentada a la sitja 109

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 19, registrant-se el predomini relatiu de les restes corresponents a ovicaprins (65%), seguides per les de suïds (29%) i les restes d'aus (6%).

#### Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

En aquesta categoria s'han classificat 8 restes, 2 de les quals corresponen a *Ovis aries* i 3 a *Capra hircus*. Les restes d'*Ovis aries* consisteixen en 2 fragments de radi d'un exemplar de més de 42 mesos d'edat. Les restes de cabra corresponen a un fragment de banya, una epífisi distal d'húmer i un fragment d'escàpula. A partir d'aquests elements, hi ha representada, com a mínim, una cabra de més de 5 mesos. Les restes no determinades en el camp específic consisteixen en un fragment de diàfisi de metacarpí, una diàfisi distal de tibia i 4 fragments de costella. S'han documentat traces en un dels fragments de radi d'ovella, resultat de l'activitat de desmembrament d'aquest element esquelètic.

#### Les restes de *Sus domesticus*

Les 5 restes determinades com de *Sus domesticus* representen com a mínim dos exemplars subadults, un mascle i l'altre femella. Es tracta de 2 fragments de crani, 2 fragments de mandíbula i una epífisi distal de tibia.

Les restes d'au

S'ha classificat en aquesta categoria genèrica un fragment d'escàpula d'au no determinada específicament.

Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 109

En aquesta estructura s'observa una representació anatòmica força equilibrada de les diferents parts de l'esquelet, si bé, igual que a la sitja 106, la variabilitat específica és significativament més reduïda que a la majoria d'estructures. Tot i que el nombre de restes analitzades d'aquesta estructura és baix, el nombre mínim d'exemplars representats és relativament elevat, amb un total de 6 animals diferents.

#### 3.5.4.17. Variabilitat documentada a la sitja 116

El nombre de restes analitzades d'aquesta sitja és de 305, essent la sitja on s'ha recuperat un nombre més elevat de restes i una variabilitat específica relativa més gran (*Equus caballus* = 37%, *Canis familiaris* = 30%, ovicaprins = 21%, *Sus domesticus* = 7%, restes d'aus = 3%, *Bos taurus* = 2%). A part dels tàxons representats esmentats, s'ha de destacar també la presència d'una resta corresponent a un amfibi i de dues restes malacològiques corresponents a dues petxines. Atès que la majoria de les restes formen part d'individus que van ser dipositats o abocats sencers, únicament 11 restes no s'han pogut classificar específicament. Es tracta de 6 diàfisis d'ossos llargs, 3 corpus de costella i 2 fragments d'ossos plans de mamífer de talla mitjana.

Les restes de *Capra hircus* i *Ovis aries*

S'han classificat 62 restes en aquesta categoria de determinació, 52 de les quals són de *Capra hircus* i una d'*Ovis aries*. Cal destacar que les 51 restes de *Capra hircus* corresponen a un mateix exemplar d'entre 2 i 3 anys d'edat (Fig 298). No s'ha documentat cap traça o fractura que permeti vincular aquestes restes al consum de l'animal.

L'única resta d'*Ovis aries* consisteix en una primera molar d'un individu amb un edat d'entre 1 i 2 anys. Les restes no classificades taxonòmicament corresponen a 4 fragments de molars superiors, un fragment de crani, 3 diàfisis de tibia, un fragment de diàfisi de fèmur i un fragment de diàfisi d'húmer. Cal remarcar que una de les diàfisis d'húmer i de tibia corresponen a un exemplar fetal.

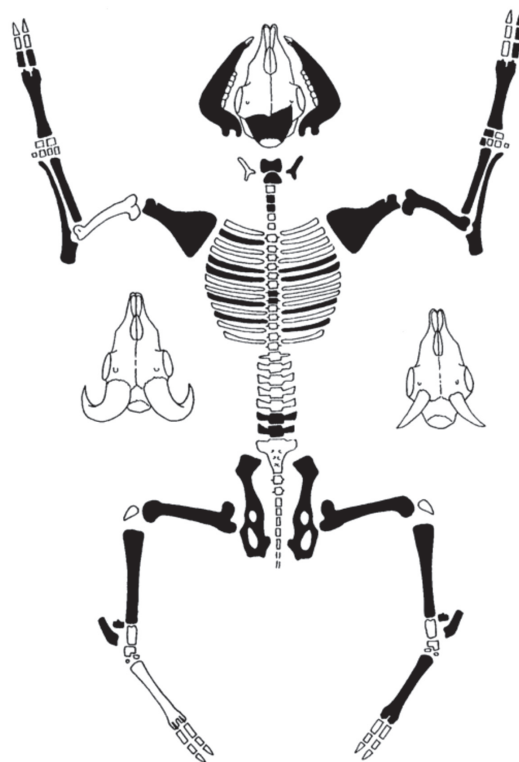


Fig 298. Representació anatòmica de l'exemplar de *Capra hircus* recuperat a la sitja 116.

Les restes de *Sus domesticus*

Les 21 restes determinades de *Sus domesticus* corresponen com a mínim a dos individus de menys de 12 mesos d'edat (4 fragments de pelvis, 4 fragments de tibia, 2 fragments de fèmur, 2 fragments de metacarpia, 2 fragments de metatarsià i 2 fragments d'húmer) i a un exemplar mascle d'entre 12 i 24 mesos (fragment de canina superior, fragment de segona molar i astràgal).

Les restes de *Bos taurus*

S'han determinat 6 restes de *Bos taurus*. Es tracta d'un fragment d'occipital, una primera molar, una diàfisi distal d'húmer, un fragment de corpus de costella i 2 astràgals que corresponen probablement a un mateix individu. Els dos astràgals presenten múltiples incisions fines, com a resultat del desmembrament de l'extremitat d'aquest animal.

Les restes de *Canis familiaris*

Les 87 restes atribuïdes a *Canis familiaris* corresponen a un únic exemplar. A partir de l'estudi del desgast de la corona dentària,



s'ha pogut establir que devia tenir una edat al voltant dels 2 anys. Cal destacar el fet que no s'ha documentat l'os penià. Tenint en compte que el gos es va dipositar sencer dins de la sitja, podem aventurar la hipòtesi que es tractés d'una femella. Cap de les 87 restes presenta evidències de processament d'aquest animal per al consum ni cap tipus d'alteració tèrmica. Totes les restes presenten, però, un grau elevat de concreció de sediment, impossibilitant en molts casos la identificació de les modificacions antròpiques potencials a les superfícies òssies. Sembla doncs que aquestes restes serien el resultat de la deposició intencional d'un gos domèstic, pràctica que també s'ha documentat per cronologies del bronze, ferro i ibèric a jaciments com Minferri (bronze), Can Roqueta (ferro), sitges de la UAB (ferro) (Montón; Martínez, 1999) o a l'establiment rural de Mas Castellar (ibèric).

precisament durant aquestes cronologies quan es documenten, en l'àmbit europeu, mides de gossos més grans que en períodes anteriors i posteriors, característica que es relaciona amb una selecció intensiva d'aquesta espècie i amb la utilització d'aquests animals de talla gran en activitats ramaderes.



Fig 300. Restes de *Canis familiaris* a la sitja 116.

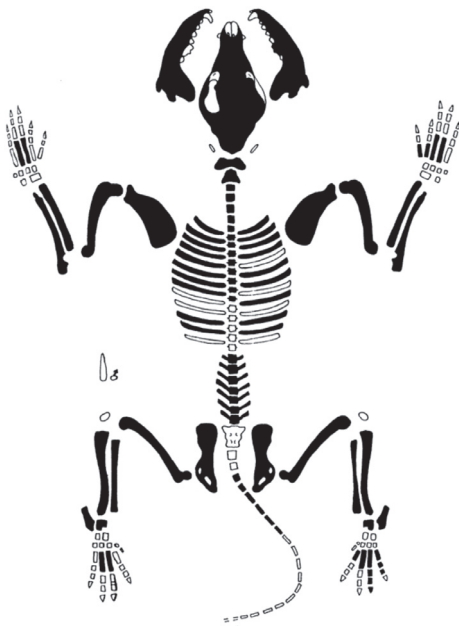


Fig 299. Representació anatòmica de l'exemplar de *Canis familiaris* recuperat a la sitja 116.

A partir de l'estudi biomètric de les restes, s'ha calculat una altura a la creu de l'animal de 52,5 cm., la qual cosa situa aquest individu dins de la categoria de gossos de mida gran. En el marc d'un context més general, l'alçada mitjana dels gossos de l'edat del ferro se situa a 51,5 cm<sup>2</sup> (De Grossi Mazzorin, Tagliacozzo, 2000). És

Les restes d'*Equus caballus*

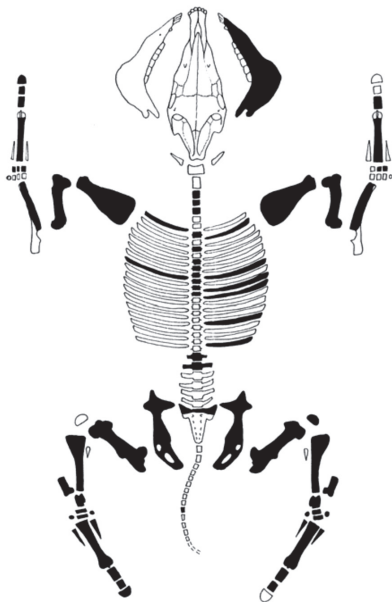


Fig 301. Representació anatòmica de l'exemplar d'*Equus caballus* recuperat a la sitja 116.

Les 106 restes atribuïdes a *Equus caballus* corresponen a un únic exemplar. A partir de l'estudi de l'estat de fusió dels ossos, s'ha pogut establir que quan va morir devia tenir una edat al voltant dels 3 anys. No s'ha calculat l'altura a la creu ja que aquest exemplar encara no

2 Aquests autors proposen, per a aquest període a Itàlia, una altura a la creu mínima de 37, 4 cm i màxima de 60,8 cm.



hauria acabat el seu creixement. Igual que en el cas del cànid, no s'ha documentat cap traça ni fractura que ens mostri que aquest animal va ser consumit. Tampoc no s'ha documentat cap cop o fractura que ens pugui indicar que aquest animal va ser sacrificat. S'ha de tenir en compte, però, que totes les restes també presentaven un grau de concreció superficial elevat.



Fig 302. Restes d'*Equus caballus* a la sitja 116.

Les restes de *Sus scrofa*

S'ha classificat com a porc senglar una única resta que correspon a un fragment de mandíbula d'un exemplar mascle d'edat adulta.

Les restes d'au

Les 8 restes d'au documentades, a excepció d'un fragment de radi, corresponen a un mateix individu gal·liforme (húmer, 2 fèmurs, 2 tíbies, diàfisi d'ulna i diàfisi de metatarsià).

Dinàmica de deposició de les restes de fauna a l'estructura 116

| NMI  | NOU | INF | JU | SAD | AD | TOTAL |
|------|-----|-----|----|-----|----|-------|
| O/C  | 1   | 4   | 2  | 6   | 17 | 30    |
| SUDO | 2   | 2   | 9  | 12  | 9  | 34    |
| BOTA | 0   | 0   | 1  | 1   | 13 | 15    |
| EQCA | 0   | 0   | 0  | 3   | 2  | 5     |
| CAFA | 0   | 0   | 0  | 0   | 3  | 3     |

Fig 303. NMI d'exemplars representats segons edats per cada taxo.

La sitja 116 presenta una dinàmica particular en relació amb la resta d'estructures descrites fins ara, documentant-se la deposició intencionada, juntament amb deixalles de consum de tres animals de diferents espècies, pràcticament sencers: una cabra, un gos i un cavall.

3.5.5. Conclusions

3.5.5.1. L'explotació dels recursos animals en el marc general de l'estratègia econòmica implementada

A partir dels resultats obtinguts de l'estudi de les restes de fauna recuperades a les diferents sitges del jaciment del Bosc del Congost, es pot inferir que la gestió dels recursos animals estava centrada en l'explotació dels animals domèstics (85% del total de restes analitzades). La cacera no devia tenir un pes fonamental pel que fa al proveïment d'aliment d'origen animal. Aquesta es dirigia sobretot cap als animals de mida petita com llebres (8%), conills (58%) i aus (20%). De forma més ocasional, l'activitat cinegètica es dirigia també cap al porc senglar (5%), el cérvol (3%) i el cabirol (2%). Pel que fa als recursos aquàtics, cal esmentar que les restes de mol·luscs recuperades en aquestes estructures representen, de forma relativa, el 4% del conjunt total de restes dels recursos salvatges.

Si ens centrem en les espècies domèstiques i una vegada ponderats els resultats, amb l'objectiu que els animals representats per l'esquelet sencer (cavall, gos i cabra) no quedin sobrerrepresentats, els resultats evidencien una importància econòmica més destacada d'ovelles i cabres (43%), categoria a la qual segueixen els suïds (35%) i bovins (18%). Si tenim en compte només aquelles restes que s'han pogut classificar específicament com ovella o cabra, no es documenten diferències significatives entre les dues espècies. A partir de l'estimació de l'edat dels diferents exemplars representats (Fig 303), es documenta un predomini general del sacrifici dels animals en edat adulta, sobretot pel que fa als ovicaprins, bovins i èquids. Aquest fet constitueix probablement una evidència del fet que, abans de ser consumits, els bovins i ovicaprins eren explotats per a altres produccions, com la llana i la llet, en el cas de les ovelles i cabres, i l'energia, en el cas dels bovins, ja fos de cara a la tracció o a la càrrega. A partir de l'estimació de l'edat, s'ha documentat un predomini dels exemplars adults pel cas de les ovelles (70%). Per les cabres, malgrat que l'edat predominant també seria l'adulta (62,5%), aquest predomini no és tan elevat, documentant-se de manera relativa més individus subadults que per les ovelles (37,5% i 30% respectivament). El porc és l'espècie explotada per a la producció de carn, tal com ho mostra l'elevat nombre de sacrificis en edat juvenil i subadulta. Si desglossem la

informació obtinguda de les edats dels suïds per sexes, es documenta com els sacrificis en edat juvenil i subadult corresponen principalment a exemplars mascles (Fig 304).

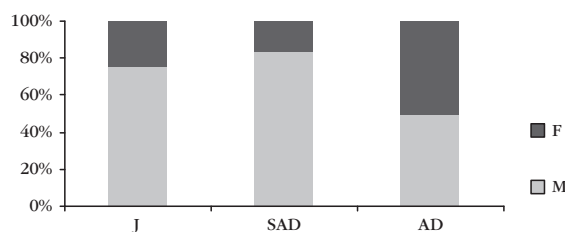


Fig 304 Percentatge relatiu de representació dels porcs domèstics segons sexes i edats.

(M= mascle; F= femella; JU= juvenil; SAD= subadult; AD= adult)

Pel que fa al cavall, en època ibèrica, es destina quasi de forma exclusiva a la càrrega o a muntar, documentant-se, en relació amb cronologies del bronze, cada vegada més animals d'edat més avançada, com els individus sacrificats aquí. Aquests animals no devien ser aprofitats com a recurs alimentari, ja que són molt poques les restes de cavall que es recuperen en assentaments ibèrics i encara menys les que presenten traces, resultat del seu processament. El cavall, durant aquest interval temporal, també juga un paper important com a signe de riquesa, ja que és un animal difícil de mantenir i que requereix una atenció constant. Per tots són conegudes les escenes en ceràmica de domadors de cavalls o de genets muntant cavalls, mostrant-nos la rellevància d'aquesta activitat. S'han de destacar, en aquesta línia, les restes recuperades al jaciment dels Vilars, amb quatre deposicions de fetus d'èquids de menys de 10 mesos d'edat (Alonso *et alii*, 1994). Es tracta, en aquest cas, d'un exemple de la importància que també va adquirint el cavall en l'àmbit ideològic. La suma d'aquests dos aspectes ens evidencia que el cavall tenia una importància singular i diferenciada respecte als altres animals domèstics, un estatus particular cada vegada més acusat, que conduirà el cavall a ser un element de prestigi social relacionat amb el poder i la guerra.

Pel que fa al gos, la presència de restes de cànids en assentaments ibèrics també acostuma a ser molt escassa, documentant-se sobretot de manera indirecta a través de les traces deixades per aquest animal sobre altres ossos en rosegar-los. La funció principal del gos estaria encaminada

a l'ajuda en activitats econòmiques com la caça, guardià de ramats o com a animal de companyia, malgrat que en alguns casos també hauria estat consumit. Cal destacar, en aquesta línia, que algunes restes d'aquesta espècie presenten traces de processament, com és el cas de la traça documentada aquí al corpus de la costella recuperada a la sitja 36. Aquest animal, però, no devia ser un recurs habitual en la dieta. Es tracta d'un tàxon utilitzat sobretot en activitats de caire no subsistencial. Es coneixen ofrenes de cànids dipositades en sòls d'habitació, tot i que no es tracta de l'animal que més s'utilitza per a aquest tipus de pràctica. S'han documentat, per exemple, ofrenes de gossos al jaciment d'Alorda Park (Albizuri; Nadal, 1992). Aquestes ofrenes s'han interpretat com a pràctiques de fundació, ja que es troben en fosses cobertes pel paviment de l'habitació o retallant-lo, situades al costat de banquetes, dels murs o de l'entrada del recinte (Casellas, 1995). A l'establiment rural de Mas Castellar també s'han documentat restes de cànids concentrades en llocs molt concrets. En tots aquests conjunts, a més, s'han evidenciat traces de processament en les restes analitzades, que evidencien que aquests animals van ser manipulats de manera intencionada (Pons, 2002). La variabilitat documentada tan àmplia, però, fa que la significació social d'aquests dipòsits encara no estigui gens clara.

En el cas concret del jaciment del Bosc del Congost, les deposicions intencionades en sitges d'aquestes espècies (crani de cavall a l'estructura 40) i animals pràcticament sencers (estructura 116), pot estar evidenciant precisament aquest paper. És difícil establir si el sacrifici d'aquests animals està vinculat directament al moment de l'amortització de l'estructura o bé si s'aprofita de cara a abocar-hi cadàvers d'animals morts en altres circumstàncies. La recurrència d'aquest fet, però, tant en l'àmbit espacial (sitges) com temporal, permet plantejar si més no el seu tractament especial, desvinculat de les activitats quotidianes relacionades amb el subministrament alimentari i l'explotació econòmica més àmplia d'aquestes espècies.

### 3.5.5.2. Processament dels animals i dels productes animals

A partir de l'anàlisi de les traces i de les pautes de fracturació de les restes, s'han pogut establir les operacions seguides durant el processament dels tres tàxons consumits de manera més habitual a Sant Julià de Ramis. Les traces documentades sobre les superfícies òssies de les

restes d'ovicaprins (Fig 305) indiquen que el cap s'acostumava a separar del tronc a l'altura de les dues primeres cervicals (atlas, axis). Després es tallava la mandíbula pel diastema i per la part de la branca per separar-la del crani. La separació de les extremitats del tronc es realitzava mitjançant el seccionament de l'escàpula i de la pelvis. Després, es fracturaven de forma sistemàtica les costelles, separant-les de la columna vertebral. La resta de les traces s'ha documentat per sobre i per sota de les diferents superfícies articulars dels membres de cada extremitat, amb la intenció de produir porcions més petites de l'animal. A la part distal de les extremitats (metàpodes i falanges) s'han documentat molt poques fractures i traces, mostrant només marques de despellament.

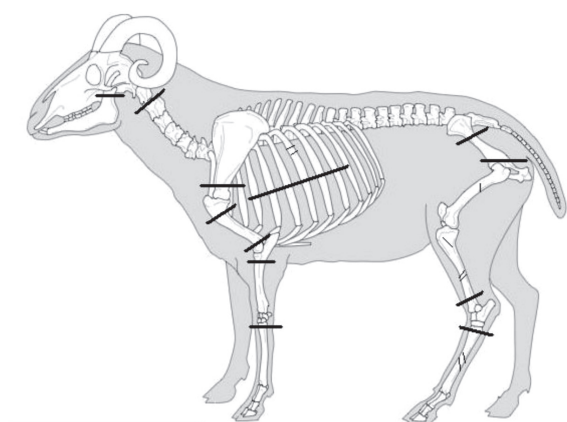


Figura 305. Pautes de processament documentades per ovelles i cabres.

Les pautes de processament documentades pels suïds (Fig 306) no difereixen excessivament de les identificades per ovelles i cabres, si bé en aquest cas s'ha documentat una concentració relativament més elevada de traces a la part proximal de les extremitats posteriors, una de les parts més riques en aliment carni. Se segueix documentant la desarticulació de la mandíbula del crani i el seu descarnament per la cara lateral, igual que l'esquarterament de l'animal per l'escàpula i la pelvis. També s'ha documentat el seccionament transversal de les costelles i la desarticulació de les extremitats, a partir de les traces documentades a la part distal de l'húmer i del fèmur i a la part proximal del radi/ulna i tibia. S'han documentat també traces com a resultat de l'activitat de descarnament de l'húmer. Aquestes pautes no varien en funció de l'edat de l'animal.

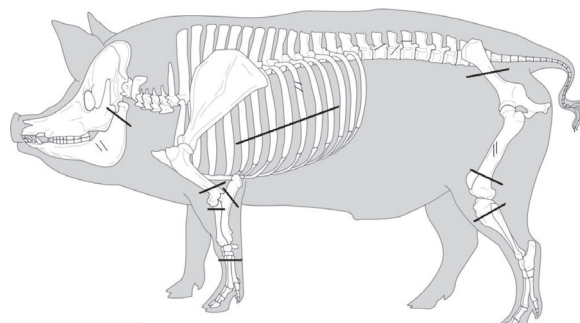


Fig 306. Pautes de procesat documentades pels porcs domèstics.

Les poques dades disponibles sobre el processament que s'efectuava dels bovins també apunten cap a la seqüència descrita pels ovicaprins i suïds. Se segueix documentant la desarticulació de la mandíbula pel còndil i el seccionament sistemàtic de les costelles. En aquestes últimes també s'han documentat traces de descarnament a la cara lateral i medial. També es registren traces d'esquarterament a l'escàpula i la pelvis, de la mateixa manera que es documenten també traces de desarticulació a l'epífisi distal de l'húmer i als ossos tarsals. Cal destacar la fracturació transversal de les banyes amb l'objectiu de separar-les del crani, mostrant un aprofitament d'aquesta part de l'animal amb finalitats no alimentàries.

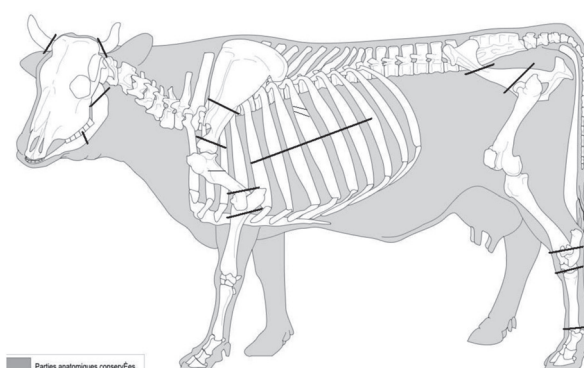


Fig 307. Pautes de procesat documentades pels bovins domèstics.

Una vegada processat l'animal, els productes obtinguts es podien preparar per al seu consum. Les tècniques utilitzades són molt variades, com el bullit, el rostit, el guisat, el fregit, etc. En el cas que el consum no segueixi immediatament el sacrifici de l'animal, es poden utilitzar diverses tècniques de manteniment de l'aliment com l'assecat, el fumat o el salat. Totes aquestes

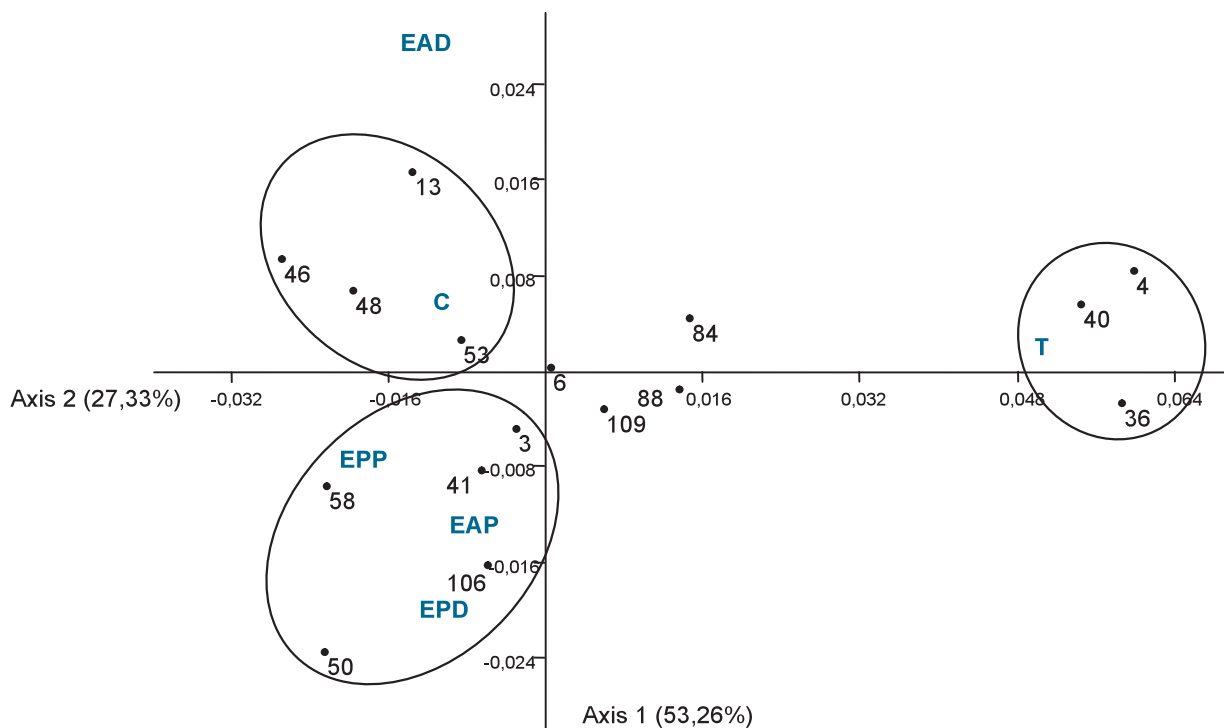


Figura 308. Representació gràfica dels resultats obtinguts a partir de l'anàlisi de correspondències, on es mostren les correlacions entre les diferents parts de l'esquelet i cadascuna de les sitges analitzades. (C = cap; EAP = extremitat anterior proximal; EPP = extremitat posterior proximal; T = tronc; EAD = extremitat anterior distal; EPD = extremitat posterior distal)

tècniques, però, són difícils de documentar a través de l'anàlisi de les restes de fauna. Així doncs, es podran documentar únicament aquelles en les quals l'os hi estava implicat. Entre les restes estudiades aquí, només s'han documentat dues restes que presenten la superfície termoalterada. Tampoc no es disposa d'evidències del manteniment d'aquests productes a llarg terme.

### 3.5.5.3. Gestió i abandonament de les deixalles i dinàmica de deposició de les restes de fauna a les diferents estructures analitzades

Tal com s'ha anat comentant, la majoria de conjunts recuperats estan formats a partir de deixalles de consum. És difícil establir quines van ser les pautes d'abandonament primari de les deixalles. Cal diferenciar, en aquest sentit, les deixalles generades durant el processament primari dels animals (esquarterament, desarticulació...) de les generades durant la preparació de l'aliment per al consum i les derivades directament de l'acte de consumir. Les pautes de fracturació són un altre element que cal tenir en compte en l'intent de caracteritzar

aquestes operacions. Cal dir que a totes les sitges s'han recuperat, de manera sincrònica, les tres categories de deixalles, amb predomini, en la majoria d'estructures, de les deixalles resultants de la manipulació de l'animal per a l'obtenció de carn, a partir de la modificació de les porcions amb una quantitat de biomassa més elevada (part superior de l'extremitat anterior i posterior, i tronc). Tal com es pot observar a la figura 308<sup>3</sup>, on es mostra la correlació existent entre el nombre de restes segons part esquelètica a cadascuna de les sitges, a partir dels resultats obtinguts de l'anàlisi de correspondències, es diferencien de forma significativa tres grups d'estructures: un primer, amb un pes important dels elements del tronc (sitges 4, 36 i 40); un segon, on les restes del cap estan representades de forma significativa (sitges 13, 46, 48 i 53), i un darrer, on els elements de les extremitats són relativament més importants, sobretot els proximals (sitges 3, 41, 50, 58 i 106). També cal destacar la correlació positiva establerta entre

<sup>3</sup> En aquesta anàlisi no s'ha contemplat l'estructura 116 atesa la dinàmica particular que presenta.



els elements de l'extremitat anterior distal i l'estructura 13. A la resta de sitges (sitges 6, 84, 88 i 109), dominen, de forma significativa, els elements del tronc i de les extremitats.

De totes aquestes observacions i tenint en compte l'elevat nombre d'exemplars de les diferents espècies animals representats a cadascuna de les estructures, es pot deduir que durant l'acte d'amortització de les sitges es recollen les deixalles dipositades com a tals en altres indrets, mantenint una certa integritat, tal com ho demostren els remuntatges. Només en pocs casos queda en dubte la successió temporal directa entre la producció de deixalles i la seva deposició immediata (cavall, gos i cabra). Tal com es pot observar a la figura 309, el caràcter particular del contingut de la sitja 116 també es posa de manifest en la relació entre el nombre de restes (NR) i el nombre mínim d'exemplars representats (NMI) a cadascuna de les sitges.

Pel que fa a la representació específica, és igualment significatiu l'elevat grau d'homogeneïtat registrat (Fig 310). Els resultats obtinguts de l'anàlisi de correspondències<sup>4</sup> en el qual es correlacionen la representació específica i les diferents estructures que evidencien com la totalitat pràctica de les sitges formen una única agrupació correlacionada de forma positiva amb els ovicaprins (factor 1), jerarquitant-se

lleugerament l'associació (factor 2), segons si és més important la presència de restes de suïds o de bovins. Destaca, a més, de forma significativa, la presència de restes de llebre a la sitja 41, de conill a les sitges 48 i 50, i de gos domèstic a la sitja 48.

Cal esmentar que tampoc no s'observa cap diferència rellevant en la representació específica si tenim en compte la cronologia estimada per a cadascuna de les estructures, a excepció de les restes de bovins, amb tendència a augmentar a les sitges corresponents al segle II a. de C., en detriment dels equins, gossos, lagomorfs i aus. Cal tenir en compte, no obstant, pel que fa als equins i cànids, que aquestes dades es poden veure distorsionades pel contingut específic documentat a la sitja 116 (segle III aC).

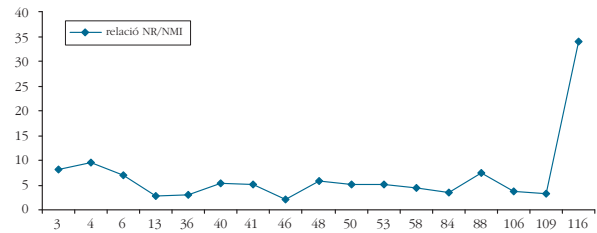


Figura 309. Relació entre el nombre de restes recuperades (NR) i el nombre mínim d'exemplars representats a cadascuna de les sitges analitzades

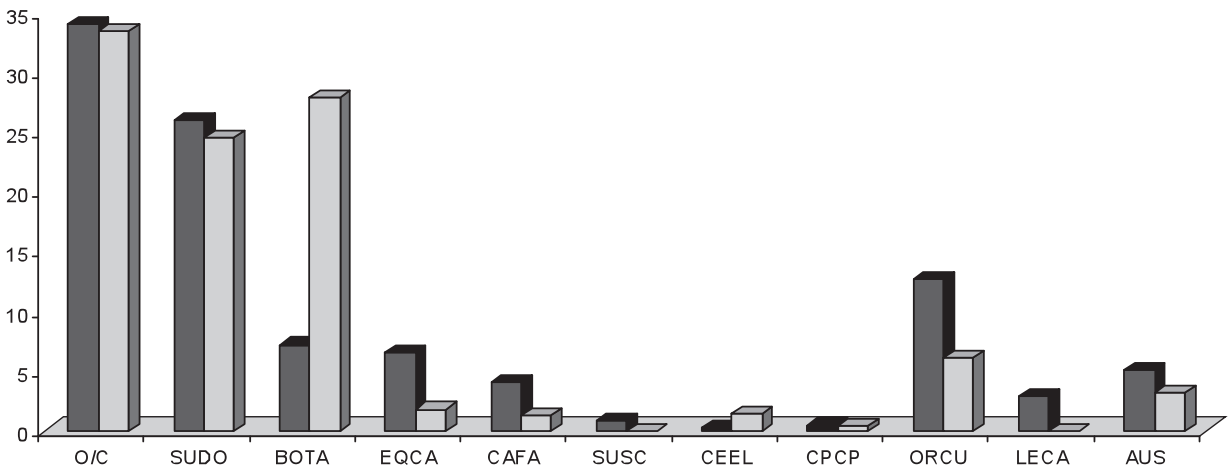


Fig 310. Freqüències relatives de representació de cada espècie animal segons cronologia atribuïda a les sitges (negre = segle III a. de C.; gris = segle II a. de C.) (O/C = *Ovis/Capra*; SUDO = *Sus domesticus*; BOTA = *Bos taurus*; EQCA = *Equus caballus*; CAFA = *Canis familiaris*; CEEL = *Cervus elaphus*; CPCP = *Capreolus capreolus*; SUSC = *Sus scropha*; LECA = *Lepus capensis*; ORCU = *Oryctolagus cuniculus*; AUS = avifauna)

<sup>4</sup> En aquesta anàlisi no s'ha contemplat l'estructura 116, atesa la dinàmica particular que presenta.



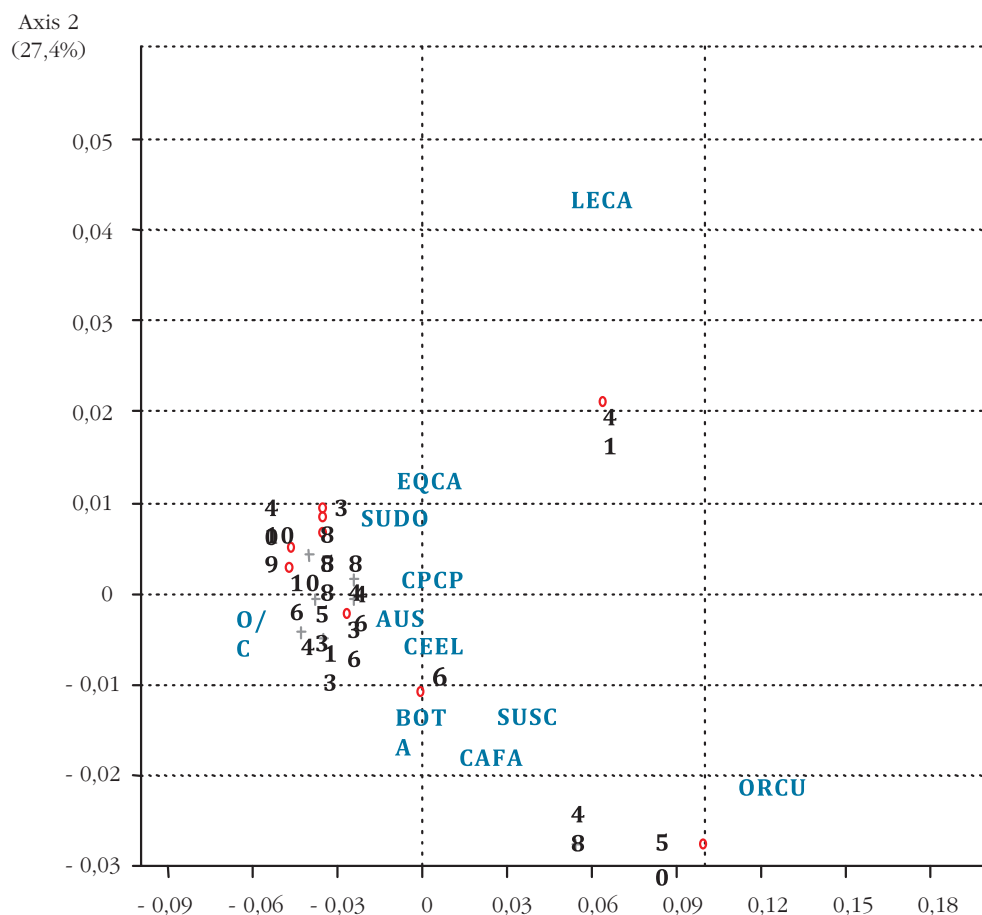


Figura 311. Representació gràfica dels resultats obtinguts a partir de l'anàlisi de correspondències, on es mostren les correlacions entre les diferents espècies animals representades i cadascuna de les sitges analitzades (creu morada = sitges del segle II a. de C.; cercle vermell = sitges del segle III a. de C.) (O/C = *Ovis/Capra*; SUDO = *Sus domesticus*; BOTA = *Bos taurus*; EQCA = *Equus caballus*; CAFA = *Canis familiaris*; CEEL = *Cervus elaphus*; CPCP = *Capreolus capreolus*; SUSC = *Sus scropha*; LECA = *Lepus capensis*; ORCU = *Oryctolagus cuniculus*; AUS = avifauna)

#### 3.5.5.4. Consideracions finals

A partir de l'estudi de les restes de fauna recuperades a les sitges del jaciment del Bosc del Congost ha estat possible incidir en qüestions de rellevància per conèixer la dinàmica socioeconòmica de la comunitat que va generar aquestes deixalles. Les estratègies de gestió dels recursos animals implementades durant aquest interval temporal estaven centrades fonamentalment en el desenvolupament de l'activitat ramadera, explotant-se principalment els ovicaprins, suïds i bovins, constituint de la producció ramadera una pràctica especialitzada. Aquest fet queda evidenciat pel predomini general del sacrifici dels animals en edat adulta, sobretot pel que fa als ovicaprins, bovins i èquids. Aquesta característica constitueix una mostra del fet que abans de ser consumits, els

bovins, equins i ovicaprins eren explotats per a altres produccions, com la llana i la llet en el cas de les ovelles i cabres, i l'energia en el cas dels bovins i equins. Una vegada els animals ja no eren aptes per a l'explotació en qüestió, eren sacrificats de cara al seu consum. Aquest fet ens ho demostren les traces i fractures documentades en les restes, essent possible establir les pautes de processament seguides per a cadascuna de les espècies animals explotades. Durant la manipulació dels animals per a la producció de carn i durant la preparació i consum del producte es generen una sèrie de deixalles que són precisament les que s'han recuperat de forma majoritària a les sitges. Ha estat possible, en aquesta línia, incidir en la dinàmica de deposició de les restes, evidenciant que la major part es van dipositar o abocar a les sitges durant l'acte d'amortització.

3.5.6. Annex biomètric

Canis familiaris

|           |           |            |            |                |                |                |           |           |  |
|-----------|-----------|------------|------------|----------------|----------------|----------------|-----------|-----------|--|
| Calcani   | <b>GL</b> | <b>GB</b>  |            |                |                |                |           |           |  |
|           | 37,9      | 18,6       |            |                |                |                |           |           |  |
|           | 38,7      | 18,1       |            |                |                |                |           |           |  |
| Crani     | <b>1</b>  | <b>2</b>   | <b>3</b>   | <b>8</b>       | <b>10</b>      | <b>29</b>      | <b>24</b> | <b>36</b> |  |
|           | 181       | 162        | 152        | 84,3           | 63,6           | 53,6           | 60,9      | 35,8      |  |
| Escàpula  | <b>BG</b> | <b>LG</b>  | <b>GLP</b> |                |                |                |           |           |  |
|           | 16,5      | 19,7       | 27,7       |                |                |                |           |           |  |
|           | 17,2      | 20,7       | 27,6       |                |                |                |           |           |  |
| Femur     | <b>GL</b> | <b>Bp</b>  | <b>DC</b>  | <b>SD</b>      | <b>Bd</b>      | <b>al.creu</b> |           |           |  |
|           | 167       | 33         | 16,5       | 14,4           | 28,9           | 56,7           |           |           |  |
|           | 169       | 33,3       | 16,4       | 14,2           | 27,4           | 57,4           |           |           |  |
| Húmer     | <b>GL</b> | <b>Bp</b>  | <b>Dp</b>  | <b>SD</b>      | <b>Bd</b>      | <b>al.creu</b> |           |           |  |
|           | -         | 26,3       | 38,7       | -              | 29,5           | -              |           |           |  |
|           | 153       | 27,7       | 38,9       | 13,5           | 30,2           | 52,4           |           |           |  |
| Mandíbula | <b>1</b>  | <b>2</b>   | <b>3</b>   | <b>4</b>       | <b>5</b>       | <b>7</b>       | <b>8</b>  | <b>9</b>  |  |
|           | 129       | 129        | 122        | 111            | 104            | 74,2           | 68,5      | 64        |  |
|           | 130       | 129        | 122        | 112            | 105            | 72,9           | 67,8      | 63,1      |  |
| Pelvis    | <b>LA</b> | <b>LAR</b> |            |                |                |                |           |           |  |
|           | 26,2      | 20,9       |            |                |                |                |           |           |  |
| Radi      | <b>GL</b> | <b>SD</b>  | <b>Bd</b>  | <b>al.creu</b> |                |                |           |           |  |
|           | -         | 12         | 21         | -              |                |                |           |           |  |
|           | 154       | 12,4       | 21,1       | 48,9           |                |                |           |           |  |
| Tíbia     | <b>GL</b> | <b>Dp</b>  | <b>SD</b>  | <b>Bd</b>      | <b>al.creu</b> |                |           |           |  |
|           | 171       | 34,4       | 12,3       | 20,3           | 49,9           |                |           |           |  |
|           | 171       | 34,4       | 12,7       | 21,3           | 50             |                |           |           |  |

Sus domesticus

|                |           |           |           |           |           |
|----------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| Radi           | <b>Bp</b> | <b>Dp</b> |           |           |           |
|                | 25,1      | 17        |           |           |           |
|                | 28,7      | 20,9      |           |           |           |
| Metatarsià III | <b>GL</b> | <b>Bp</b> | <b>Dp</b> | <b>SD</b> | <b>Bd</b> |
|                | 79,1      | 15,2      | 19,9      | 10,4      | 15,3      |
| Tíbia          | <b>Bd</b> | <b>Dd</b> |           |           |           |
|                | 28,2      | 24,3      |           |           |           |

Sus scropha

|       |           |           |
|-------|-----------|-----------|
| Húmer | <b>Bp</b> | <b>Bt</b> |
|       | 37        | 28        |

Equus caballus

|                 |           |           |            |           |           |             |
|-----------------|-----------|-----------|------------|-----------|-----------|-------------|
| Talús           | <b>GL</b> |           |            |           |           |             |
|                 | 42        |           |            |           |           |             |
|                 | 42,6      |           |            |           |           |             |
| Escàpula        | <b>BG</b> | <b>LG</b> | <b>GLP</b> |           |           |             |
|                 | 32,8      | 39,6      | 61,7       |           |           |             |
|                 | 32,8      | 40,1      | 61,2       |           |           |             |
| Calcani         | <b>GL</b> | <b>GB</b> |            |           |           |             |
|                 | 78,7      | 37,4      |            |           |           |             |
|                 | 79        | 38,8      |            |           |           |             |
| Falange primera | <b>GL</b> | <b>Bp</b> | <b>Bd</b>  |           |           |             |
|                 | 61,2      | 33,9      | 31,6       | a         |           |             |
|                 | 63        | 33,5      | 30,9       | a         |           |             |
|                 | 60,1      | 34,4      | 29,5       | p         |           |             |
|                 | 60        | 34,3      | 29,9       | p         |           |             |
| Tíbia           | <b>Bd</b> | <b>Dd</b> |            |           |           |             |
|                 | 52,2      | 36,1      |            |           |           |             |
|                 | 53        | 35,5      |            |           |           |             |
| Metacarpia      | <b>GL</b> | <b>Bp</b> | <b>Dp</b>  | <b>SD</b> | <b>Bd</b> | <b>ART.</b> |
|                 | 174       | 36,9      | 25,3       | 24,9      | 33,5      | 33,1        |
|                 | 166       | 38,1      | 25,9       | 24,9      | 32,9      | 32,8        |
| Metatarsià      | <b>GL</b> | <b>Bp</b> | <b>Dp</b>  | <b>SD</b> | <b>Bd</b> | <b>ART.</b> |
|                 | 205       | 36,8      | 31,4       | 23        | 32,4      | 31,9        |
|                 | 203       | 36,3      | 34,2       | 22,6      | 32,9      | 32,1        |

3.6. CRONOLOGIA

La cronologia general del sitjar abraça principalment els segles III i II aC, amb curtes incursions cap a finals del segle IV aC i al primer quart del segle I aC. En un primer examen, el gruix més important cobreix el període que comprèn el segle II aC i els primers anys del segle I aC. Tanmateix, s'ha d'anar amb compte amb les dades que ofereix el Bosc del Congost perquè, de fet, només s'ha determinat la cronologia en 74 dipòsits. D'aquests se'n podrien excloure 3, ja que tenen uns marges cronològics amplíssims, de més de dos segles. Així doncs, queden 71 sitges amb datacions, algunes més precises que altres, que es poden enquadrar en la periodització següent:

| Període      | % de sitges |
|--------------|-------------|
| Segle IV aC  | 6 %         |
| Segle III aC | 25 %        |
| Segle II aC  | 65 %        |
| Segle I aC   | 4 %         |

Fig 312. Percentatge d'obliteracions per segle

A partir de les 41 sitges que es poden datar amb més precisió, aquests grans períodes s'han pogut subdividir en meitats. Així doncs, les sitges del segle III aC es repartirien amb molta homogeneïtat entre la primera meitat (54 %) i la segona (46 %), considerant aquestes diferències mínimes. Més evidents són les diferències en el segle II aC. El 71 % es podrien adscriure a la primera meitat i només un 29 % a la segona, mantenint una línia descendent que culminarà amb les 4 úniques sitges del segle I aC.

| Sitja | Cronologia    |
|-------|---------------|
| 1     | Indeterminada |
| 2     | 120/100 aC    |
| 3     | 220/200 aC    |
| 4     | 160/130 aC    |
| 5     | 170/130 aC    |
| 6     | 275/250 aC    |
| 7     | 325/275 aC    |
| 8     | 200/180 aC    |
| 9     | 200/150 aC    |
| 10    | 175/125 aC    |
| 12    | 200/150 aC    |
| 13    | 200/180 aC    |
| 14    | Indeterminada |
| 15    | 170/140 aC    |
| 16    | 130/100 aC    |
| 17    | 190/160 aC    |
| 18    | 200/100 aC    |
| 19    | 170/150 aC    |
| 20    | 200/100 aC    |
| 21    | 190/170 aC    |
| 22    | 150/80 aC     |
| 23    | 200/100 aC    |
| 24    | Indeterminada |
| 25    | Indeterminada |
| 26    | 150/100 aC    |
| 27    | Indeterminada |
| 28    | 300/200 aC    |
| 29    | 190/170 aC    |
| 30    | Indeterminada |
| 31    | 200/100 aC    |
| 32    | 240/200 aC    |
| 34    | 190/170 aC    |
| 35    | 200/100 aC    |
| 36    | 300/240 aC    |
| 37    | Indeterminada |
| 38    | 400/275 aC    |
| 39    | Indeterminada |
| 40    | 225/200 aC    |
| 41    | 325/275 aC    |
| 42    | 300/220 aC    |
| 43    | 240/220 aC    |
| 44    | Indeterminada |
| 45    | 150/80 aC     |
| 46    | 220/160 aC    |
| 47    | 210/180 aC    |
| 48    | 200/100 aC    |
| 49    | 100/80 aC     |
| 50    | 275/240 aC    |
| 51    | 270/240 aC    |

| Sitja | Cronologia    |
|-------|---------------|
| 52    | 300/250 aC    |
| 53    | 220/180 aC    |
| 54    | Indeterminada |
| 55    | 325/275 aC    |
| 56    | 170/120 aC    |
| 57    | 275/250 aC    |
| 58    | 180/160 aC    |
| 59    | 150/80 aC     |
| 60    | 150/80 aC     |
| 61    | Indeterminada |
| 62    | Indeterminada |
| 63    | 225-80 aC     |
| 64    | 400/200 aC    |
| 65    | 110/80 aC     |
| 66    | 230/160 aC    |
| 67    | Indeterminada |
| 68    | 275/200 aC    |
| 69    | Indeterminada |
| 70    | Indeterminada |
| 71    | Indeterminada |
| 72    | 200/80 aC     |
| 73    | 350/250 aC    |
| 74    | Indeterminada |
| 75    | Indeterminada |
| 76    | Indeterminada |
| 77    | Indeterminada |
| 78    | Indeterminada |
| 79    | Indeterminada |
| 80    | Indeterminada |
| 81    | 225/150 aC    |
| 82    | Indeterminada |
| 83    | 110/90 aC     |
| 84    | 130/110 aC    |
| 85    | Indeterminada |
| 86    | 200/80 aC     |
| 87    | 300/200 aC    |
| 88    | 260/240 aC    |
| 89    | 150/80 aC     |
| 90    | 200/80 aC     |
| 91    | 200/80 aC     |
| 92    | 300/80 aC     |
| 93    | 300/80 aC     |
| 94    | Indeterminada |
| 95    | Indeterminada |
| 96    | Indeterminada |
| 97    | Indeterminada |
| 98    | 200/150 aC    |
| 99    | Indeterminada |
| 100   | Indeterminada |

| Sitja | Cronologia    |
|-------|---------------|
| 101   | Indeterminada |
| 102   | Indeterminada |
| 103   | Indeterminada |
| 104   | Indeterminada |
| 105   | Indeterminada |
| 106   | 200/100 aC    |
| 107   | Indeterminada |
| 108   | Indeterminada |
| 109   | 225/200 aC    |
| 110   | Indeterminada |
| 111   | Indeterminada |
| 112   | Indeterminada |
| 113   | Indeterminada |
| 114   | Indeterminada |
| 115   | 200/80 aC     |
| 116   | 230/210 aC    |
| 117   | 200/80 aC     |
| 118   | Indeterminada |
| 119   | 160/130 aC    |
| 120   | 160/100 aC    |
| 121   | Indeterminada |

Fig 313 Taula amb la cronologia dels farciments de les sitges del Bosc del Congost

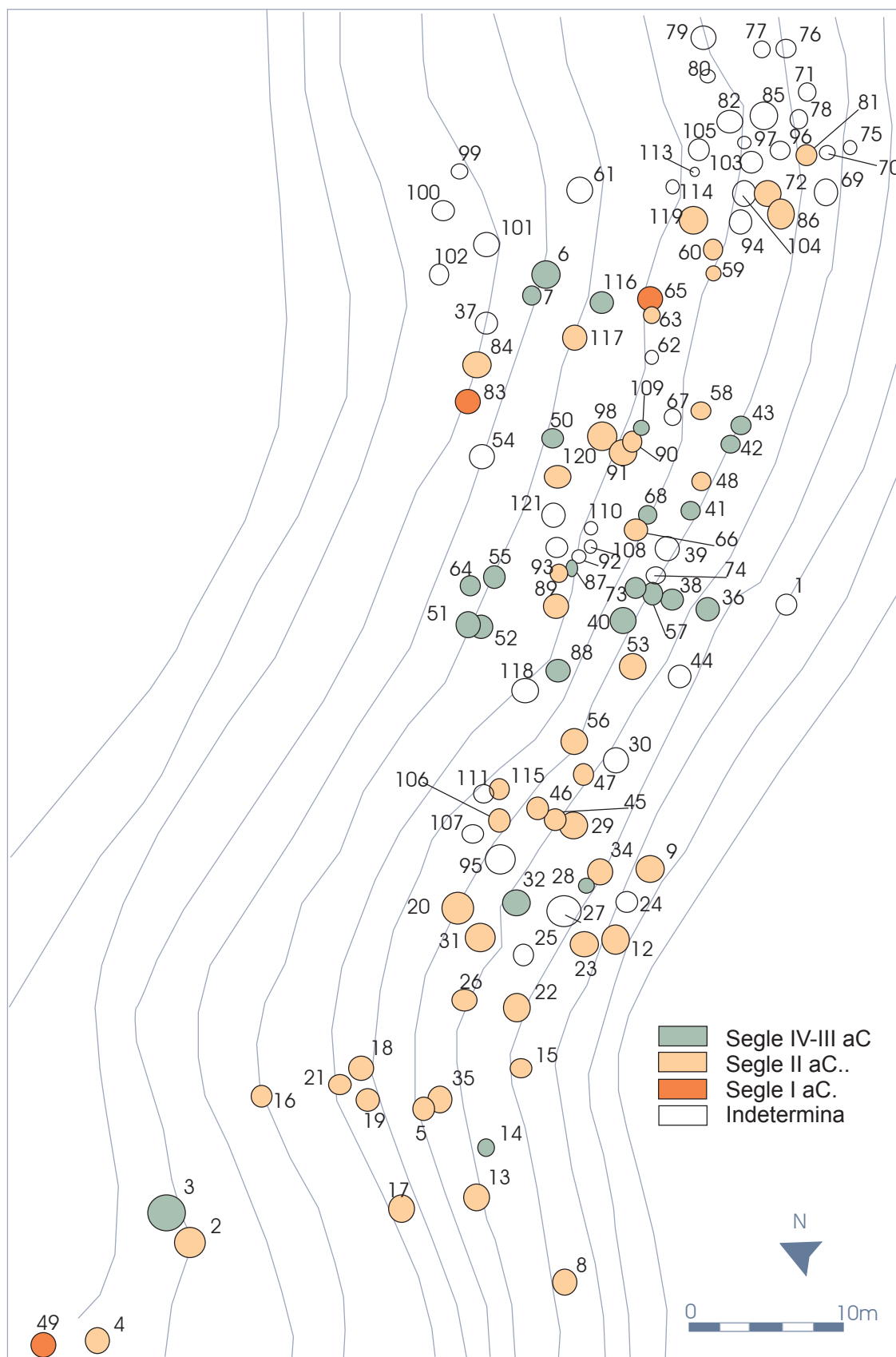


Fig 314. Planta general del sitjar





## EL SITJAR DELS ESCALERS

### 4.1. ÀREA DEL SITJAR

El jaciment està situat a la plana de Medinyà, a uns 150 metres del riu Terri, a uns 400 del riu Ter i a una cota d'alçada d'uns 8 m per sobre seu. Del poblat de Sant Julià dista uns 1.200 m. En aquest indret, el subsòl el formen argiles molt compactes pertanyents a les terrasses al·luvials del Ter. L'àrea arqueològica ocupa una estreta i allargada franja de 50 x 8 m orientada en direcció nord-sud. Així doncs, l'espai total del sitjar és força reduït, només 400 m<sup>2</sup>, quatre vegades menys que el del Bosc del Congost. No s'observa cap disposició regular en la situació de les fosses.

### 4.2. CATÀLEG DE SITGES

#### *Sitja 1*

Fou oberta en el subsòl argilós del lloc. Presentava les parets verticals i el fons còncav. En el moment de l'excavació la boca de la sitja estava escapçada. Pel que fa a les dimensions, es registraren 160 cm de diàmetre màxim per 120 de profunditat.

Es desconeix l'estratigrafia de la sitja. En tot cas, entre el material de farciment es va documentar ceràmica, fauna i elements constructius (tovot).

Els conjunts ceràmics més propers els trobem a les sitges 16 (230-210 aC) i 3 (220-200 aC) del Bosc del Congost. S'hi constata una vora d'àmfora grecoitàlica de llavi curt i obert amb una inclinació de 36° que l'assimila al tipus B de

Liding-Will (Liding-Will, 1982, 338-356; Asensio, 1996, 59). La resta de la ceràmica s'inscriu en la tradició ibèrica. S'han identificat gots bicònics D-I, alguns amb el solc circular en el fons i perfils evolucionats que apunten cap als D-I/III, vasos G-IV i G-I; una escudella sencera A-VII (imitació de la forma 25b de Lamboglia dels tallers de Roses o Roses 10Ab) (Puig, 2006a, 312) i un asc. Totes les formes descrites se centren clarament en el darrer terç del segle III aC. La presència del solc circular del fons més recurrent que a la sitja 3 del Bosc del Congost podria ser indicativa d'una cronologia fins i tot més moderna, de principis ja del segle II aC.

Cronologia del farciment: 220-190 aC.

#### *Sitja 2*

Fou oberta en el subsòl argilós del lloc. Presentava les parets i el fons còncav. En el moment de l'excavació la boca de la sitja estava escapçada. Pel que fa a les dimensions, es registraren 220 cm de diàmetre màxim per 245 de profunditat.

Es desconeix l'estratigrafia de la sitja, tot i que sembla, segons consta en un dels croquis de l'excavació, que podria haver estat format per dos estrats. En tot cas, entre el material de reompliment es va documentar ceràmica, ferro, fauna i elements constructius (tovot), bronze (una fíbula), material lític i una tortera.

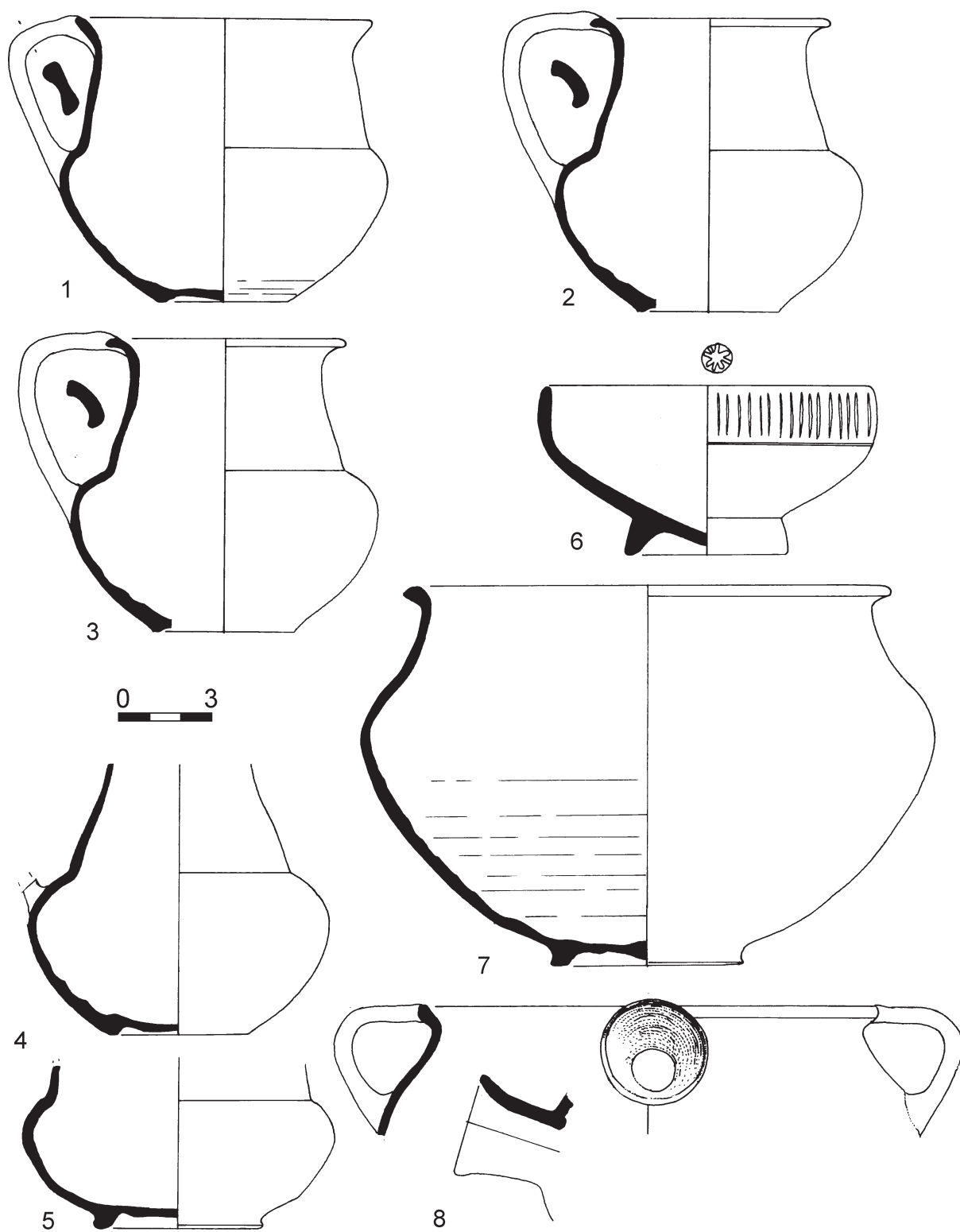


Fig 315. Sitja 1. Ceràmica fina ibèrica: 1 a 5) gots D-I, 6) escudella A-VII i 7) vas G, 8) ceràmica comuna ibèrica.

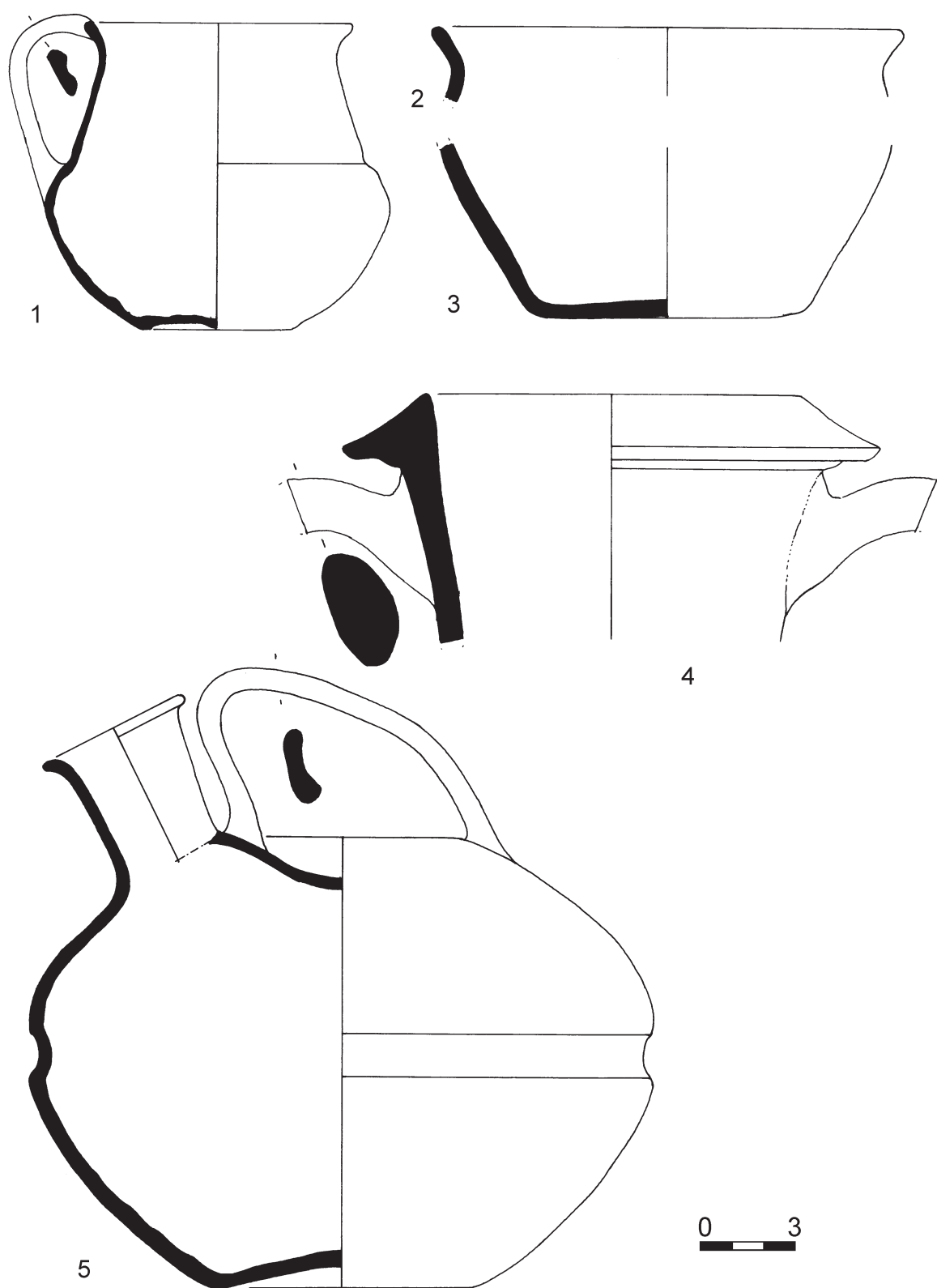


Fig 316 Sitja 1. 1) Ceràmica fina ibèrica, got D-I, 2 i 3) ceràmica de cuina a torn, 4) àmfora grecoitàlica, 5) comuna ibèrica.

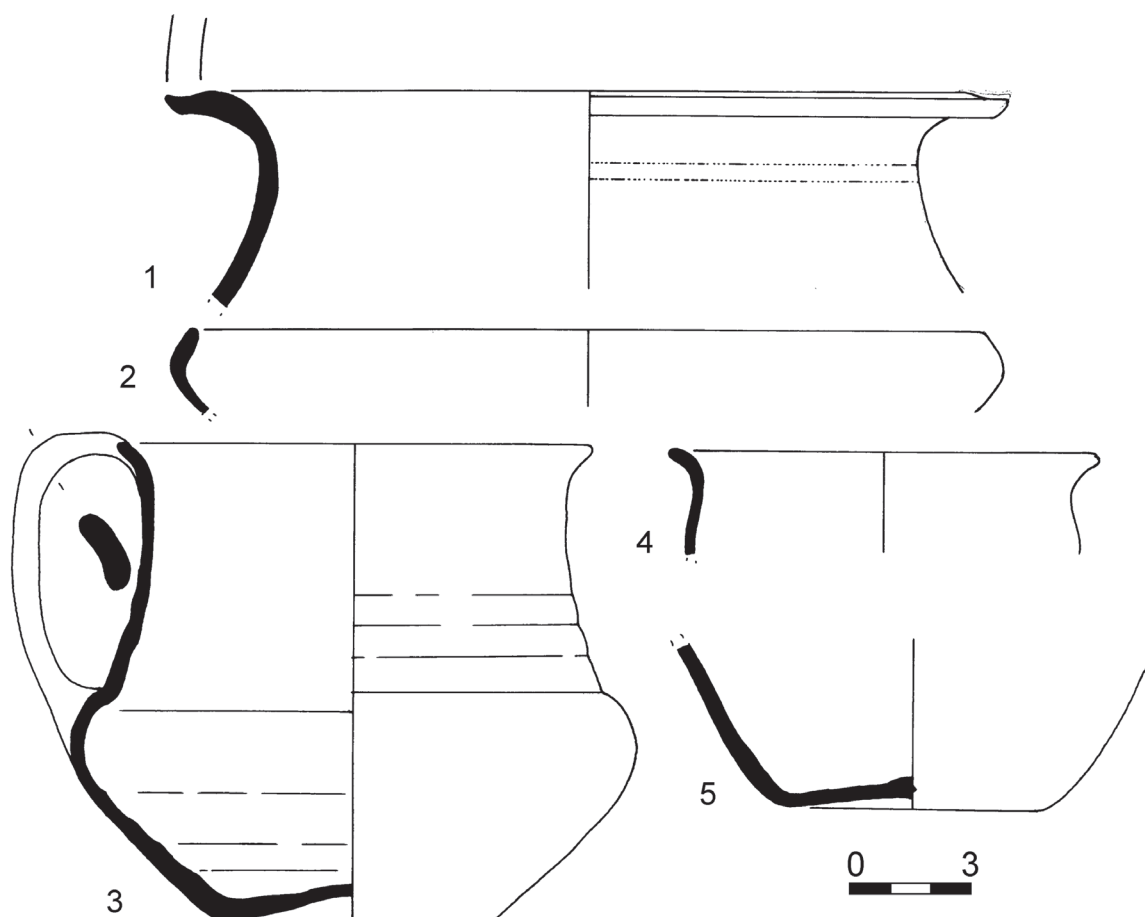


Fig 317. Sitges 2. 1) Ceràmica indigeta de pintura blanca, 3 i 5) gots D-I de ceràmica fina ibèrica, 4) escif K de ceràmica fina ibèrica.

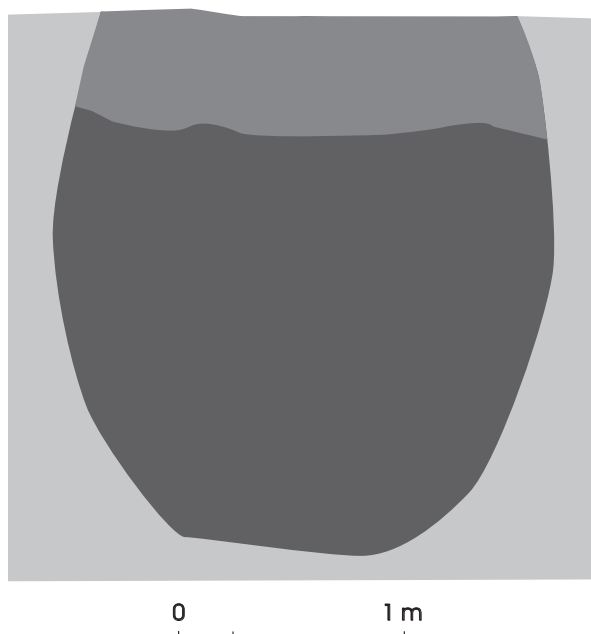


Fig 318. Secció de la sitja 2

No s'hi varen documentar importacions, però s'ha constatat la presència del got bicònic D-I, l'escudella A-I i un escif com a formes de ceràmica fina ibèrica. La manca de formes pròpies de la segona meitat del segle III aC aconsella no baixar la datació de la primera meitat del segle. Dues gerres decorades amb pintura blanca i algunes vores amb la motllura o inflexió a la banda interna de la vora completen un repertori que s'assimila clarament al context expressat.

Cronologia del farciment: 300-240 aC.

### **Sitja 3**

Fou oberta en el subsòl argilós del lloc. Presentava les parets i el fons còncav. En el moment de l'excavació la boca de la sitja estava escapçada. Pel que fa les dimensions es registrà un diàmetre de 250 cm i una profunditat de 320.



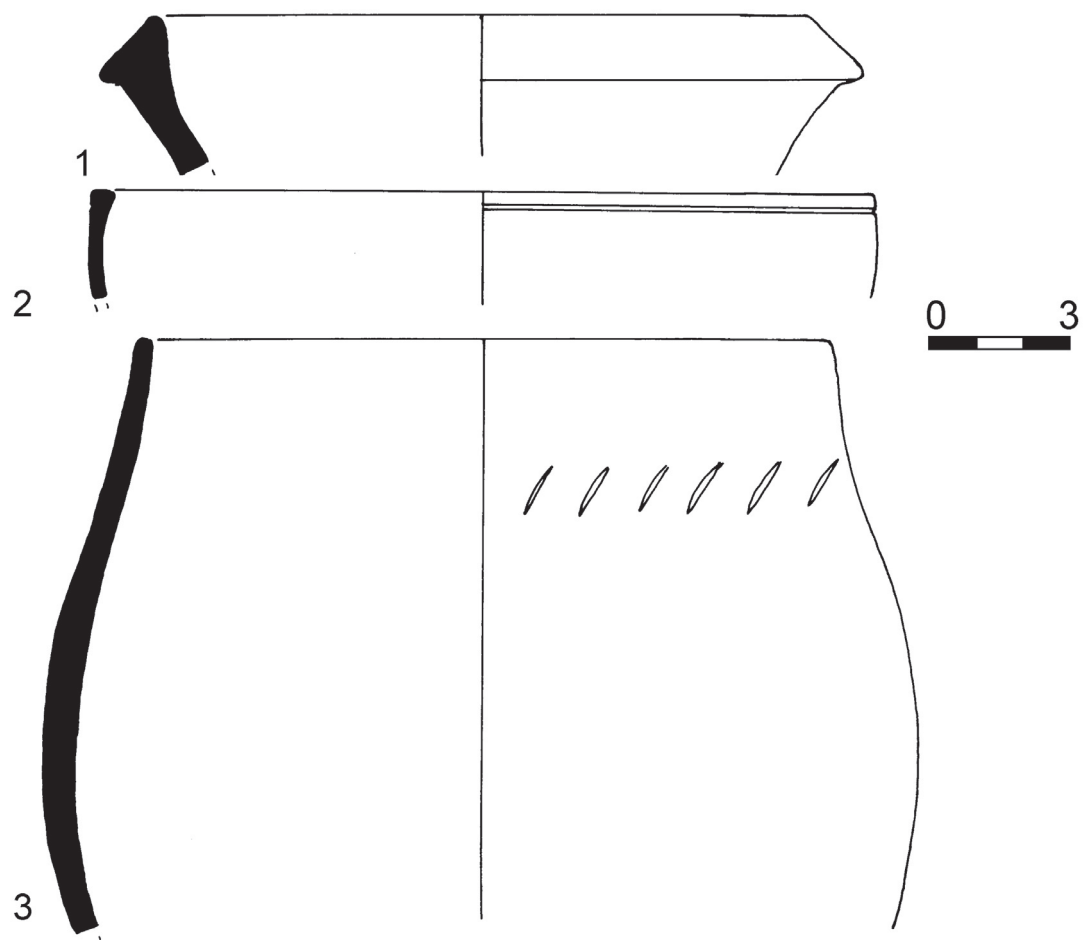


Fig 319. Sitja 3. 1) comuna ibèrica, 2) vernís negre indeterminatr, 3) ceràmica de cuina feta a mà.

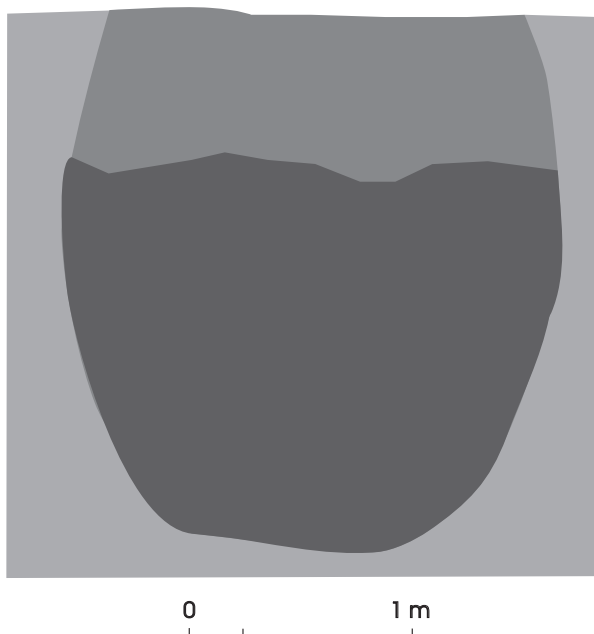


Fig 320. Secció de la sitja 3

Es desconeix l'estratigrafia de la sitja, tot i que sembla, segons consta en un dels croquis de l'excavació, que podria haver estat format per dos estrats. En tot cas, entre el material de reompliment es va documentar ceràmica, escòria de ferro, fauna i elements constructius (tovot), i un fragment d'una roda de molí.

Amb el material disponible ha estat impossible fixar la cronologia d'amortització.

Cronologia del farciment: indeterminada.

#### **Sitja 4**

Es desconeix l'estratigrafia de la sitja. En tot cas, entre el material de reompliment només es va documentar ceràmica i fauna.

La datació del farciment intern és molt compromesa, ateses les poques peces exhumades. La presència d'una gerra de comuna ibèrica amb el coll de tulipa i una

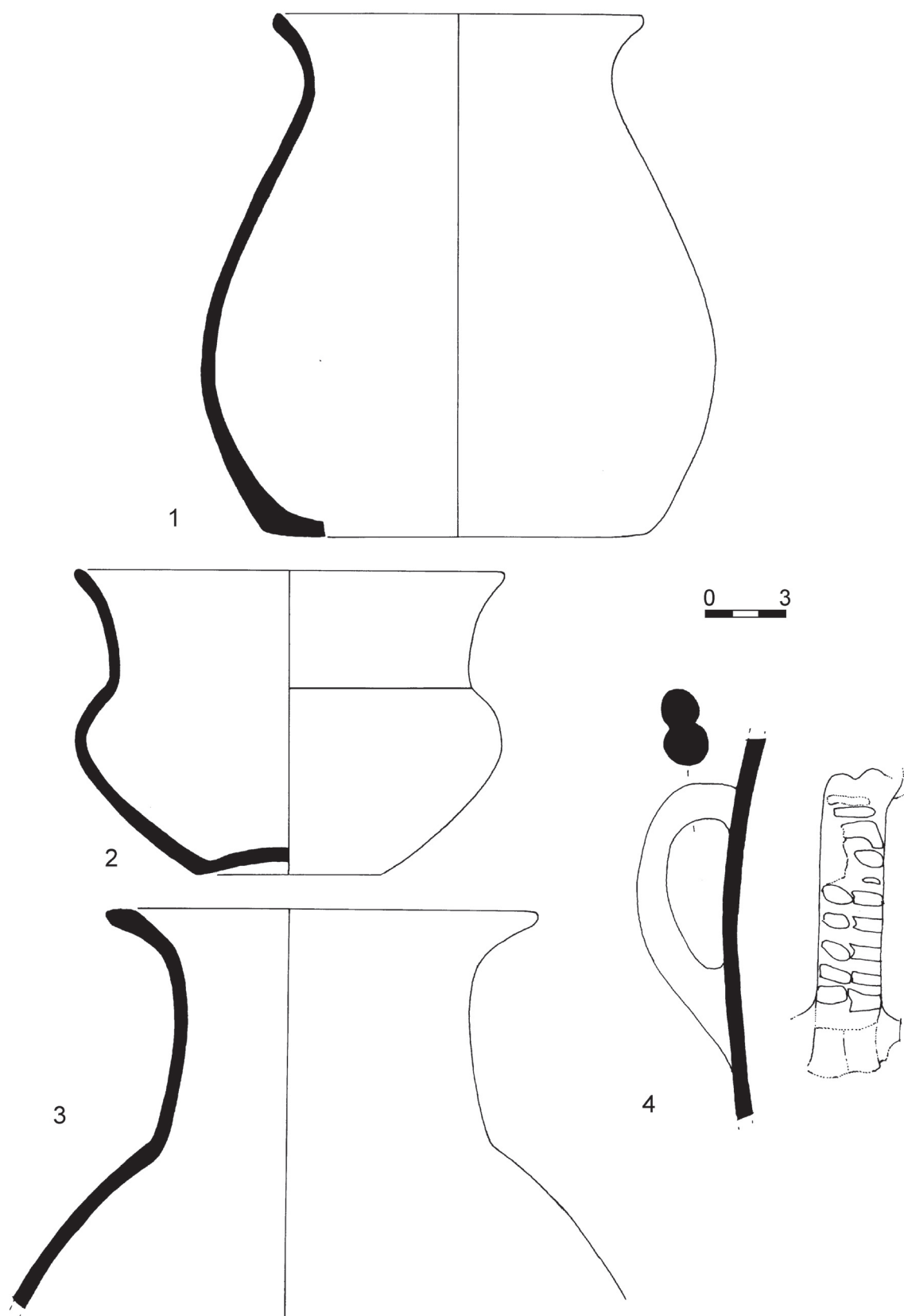


Fig 321. Sitja 4. 1) ceràmica de cuina feta a mà, 2) ceràmica de cuina feta a torn, 3) comuna ibèrica, 4) fragment amb nansa de ceràmica indigeta de pintura blanca.

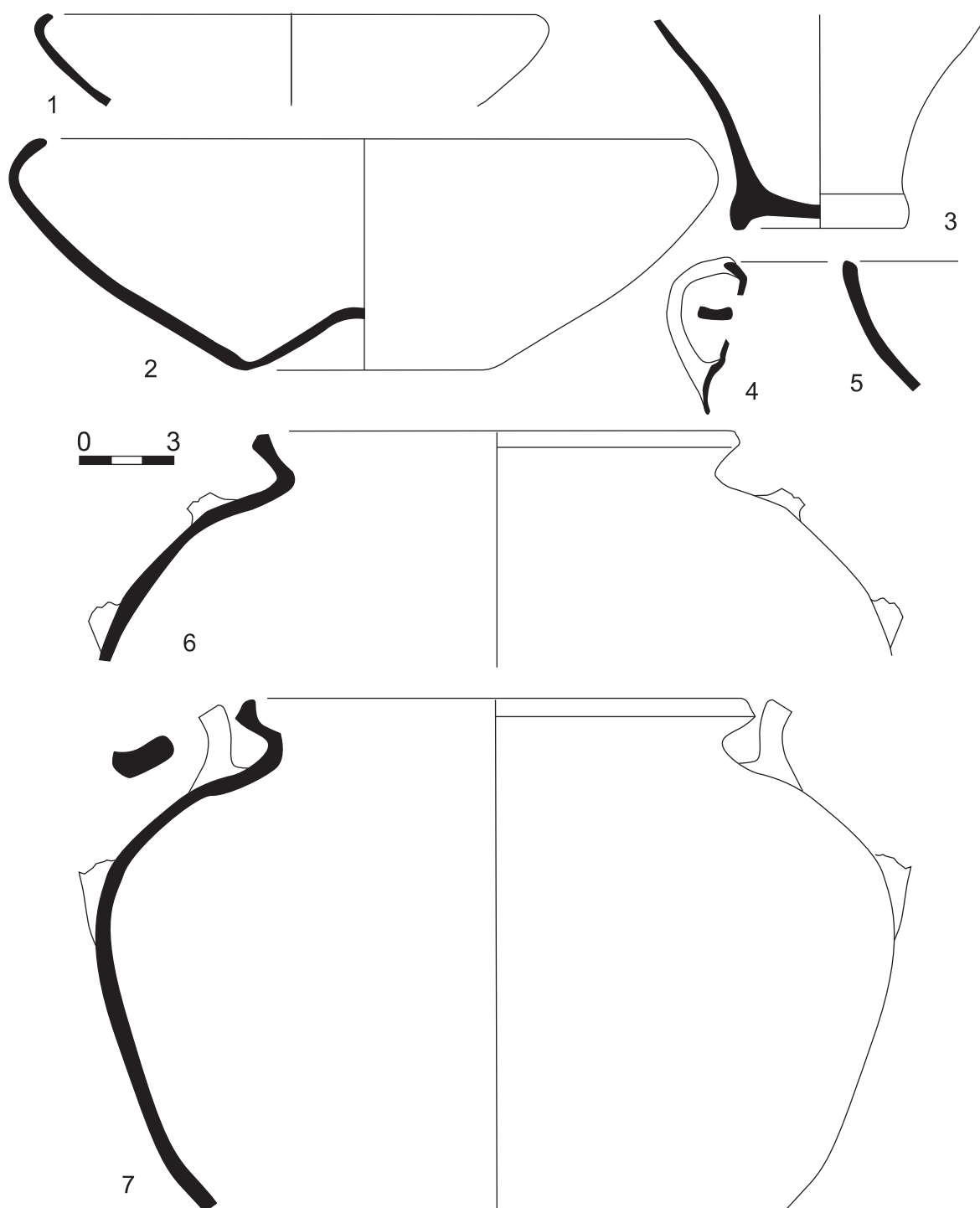


Fig 322. Sitja 8. 1, 2 i 5) escudelles A-I de ceràmica fina ibèrica, 3) escif de ceràmica fina ibèrica, 4) got D-I de ceràmica fina ibèrica, 6 i 7) ceràmica de cuina tornejada.

nansa decorada amb pintura bicolor de ceràmica indigeta poden remetre a un moment imprecís del segle IV aC.

Cronologia del farciment: 400-300 aC.

### **Sitja 5**

Es desconeix l'estratigrafia de la sitja. Entre el material de reompliment només es va documentar ceràmica i elements constructius (tovot).

Dues escudelles A-III de ceràmica fina ibèrica són les formes identificades del conjunt del dipòsit. La variant A-IIId situa la datació en un context de primera meitat del segle II aC.

Cronologia del farciment: 200-150 aC.

### **Sitja 6**

Fou oberta en el subsòl argilós del lloc. Pel que fa a les dimensions, es registrà un diàmetre màxim de 185 cm per 150 de profunditat.

Es desconeix l'estratigrafia de la sitja. Entre el material del farciment es va documentar ceràmica, ferro i fauna. El material, tot ell de procedència local, no permet aportar cap cronologia del farciment.

Cronologia del farciment: indeterminada.

### **Sitja 7**

Fou oberta en el subsòl argilós del lloc. El diàmetre màxim de la sitja era de 180 cm per una profunditat de 80 cm.

Es desconeix l'estratigrafia de la sitja. Entre el material de reompliment es va documentar ceràmica (tota ibèrica), ferro, fauna i material lític.

Cronologia del farciment: indeterminada.

### **Sitja 8**

Fou oberta en el subsòl argilós del lloc. El diàmetre màxim de la sitja era de 193 cm per 130 de profunditat.

Es desconeix l'estratigrafia de la sitja. Entre el material arqueològic del farciment es va documentar ceràmica, ferro, elements constructius, material lític, mol·luscs i un *pondus*.

Un got D-I, dues escudelles A-I, un escif i un fragment informe d'una gerra D-V o E-III conforma la dotació de ceràmica fina ibèrica que es relaciona amb aquesta sitja. La visió es completa amb un parell de vores d'àmfora ibèrica, una vora de comuna ibèrica amb la motllura o inflexió força marcada i dues olles del tipus *caccabus* de ceràmica de cuina. Tot plegat permet dilucidar una datació de ple segle III aC i segurament de primera meitat (300-240 aC), però sense més precisions.

Cronologia del farciment: 300-240 aC.

### **Sitja 9**

(Sense dades)

### **Sitja 10**

Fou oberta en el subsòl argilós del lloc. Presentava parets còncaues amb un fons pla. La boca ja era destruïda en el moment de l'excavació. El diàmetre màxim mesurava 210 cm, 235 de profunditat i 130 de diàmetre a la base.

El farciment estava format per carbons i argiles, i contenia escasses restes de material arqueològic: ceràmica, fauna i mol·luscs.

Cronologia del farciment: indeterminada.

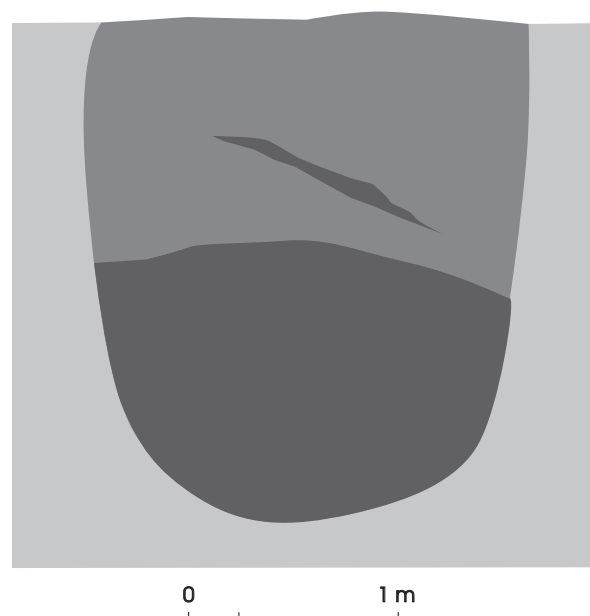


Fig 323. Secció de la sitja 10

Sitja 11

Fou oberta en el subsòl argilós del lloc. El diàmetre màxim de la sitja era de 185 cm per 145 de profunditat.

Es desconeix l'estratigrafia del farciment de la sitja. No obstant això, es conserva el material arqueològic que en formava part: ceràmica, escòria de ferro i fauna que ha resultat insuficient per proposar cap datació.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 12

Fou oberta en el subsòl argilós del lloc. El diàmetre màxim de la sitja era de 170 cm per 130 de profunditat.

En el farciment de la sitja es varen documentar lloses de pedra que, com algunes de les descobertes en el Bosc del Congost, es podrien interpretar com a les tapadores de les sitges. Entre el material del farciment hi havia ceràmica (tota local), ferro i fauna.

Cronologia del farciment: indeterminada.

Sitja 13

Fou oberta en el subsòl argilós. Entre el material que formava part del seu reompliment hi havia ceràmica, fauna i material lític.

La datació del farciment intern la determina la presència d'una àmfora grecoitàlica amb la vora molt oberta i una escudella A-I, que se situen en el segle III aC.

Cronologia del farciment: 300-/200 aC.

Sitja 14 (equivalent a la núm. 1 de l'excavació de 1997)

Situada al nord-oest del camp. Va resultar malmesa per les obres i moviments de terres que es van fer en el sector en els anys setanta

del segle XX. El subsòl estava format per l'argila compacta del lloc.

Era una fossa de forma globular, amb les parets còncaues i el fons pla, de la qual es conservava aproximadament un terç (190 cm de profunditat màxima). El grau de destrucció en què es trobà impedí amidar-ne els diàmetres.

El farcit intern (U.E. 1003) el formava un únic estrat d'argila molt compacta. El material arqueològic que contenia es concentrava en una capa de 30 a 40 cm de profunditat.

Els inventaris van comptabilitzar un total de 484 fragments ceràmics la immensa majoria dels quals són sense forma. Entre el material no ceràmic l'excavació recuperà dotze fragments de fauna, un objecte lític i dos objectes de ferro (un clau i un element sense forma), la suma dels quals suposa el 3% del conjunt de materials.

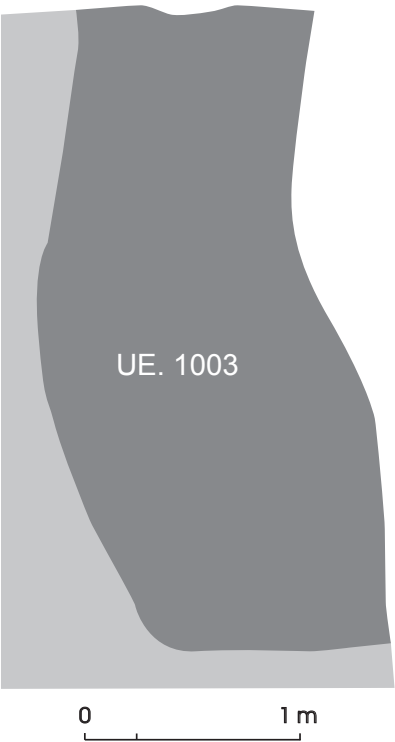


Fig 324. Secció de la sitja 14

| Sitja 14                          | Fragments |         | Individus |         |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|---------|
| Total                             | 484       | %       | 24        | %       |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |         |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 357       | 73,76 % | 15        | 62,5 %  |
| Àmfora ibèrica                    | 109       | 22,52 % | 5         | 20,83 % |
| Àmfora d'importació               | 18        | 3,72 %  | 4         | 16,67 % |
| Indeterminats                     |           |         |           |         |

Fig 325. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 14 per fragments i individus



Fig 326. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 15 per fragments i individus

| Sitja 15                          | Fragments |         | Individus |      |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|------|
| Total                             | 223       | %       | 16        | %    |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |      |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 181       | 81,17 % | 12        | 75 % |
| Àmfora ibèrica                    | 42        | 18,83 % | 3         | 25 % |
| Àmfora d'importació               |           |         |           |      |
| Indeterminats                     |           |         |           |      |

Entre el material d'importació es varen identificar diversos fragments informes d'àmfora massaliota, punicoebussitana i un pivot d'àmfora grecoitàlica, similar als del derelict de Bon Capó i de Cabrera 2, que s'assimilen al tipus “Pech Maho” —el B de Lyding-Will— amb una cronologia de segona meitat del segle III aC (Asensio i Martín, 1998, 138-150). El material ibèric, molt rodat i fragmentat, donà escasses aportacions, però en línies generals confirmen la datació.

Cronologia del farciment: 250-200 aC.

**Sitja 15** (equivalent a la núm. 2 de l'excavació de 1997)

Està situada al nord-oest del sitjar. Malauradament, es va localitzar quan ja havia estat parcialment destruïda pels rebaixos de terra que es van fer a l'indret. El subsòl era argilós i similar al de les altres sitges del camp.

Se'n preservà la meitat d'un dipòsit ovoïdal de fons pla. Les dimensions eren de 175 cm de profunditat, 212 de diàmetre màxim i 140 del fons.

El farciment intern (U.E. 1005) el formava una argila compacta amb inclusió de còdols rierencs, alguns dels quals eren de mida considerable.

L'excavació proporcionà 223 fragments amb molt poques formes. A més es registraren disset fragments de fauna i dos de ferro que sumen el 5% del total del material recuperat.

L'únic element amb datació és la base d'una escudella A-VII, calcada a la que va aparèixer a la sitja 1 de 1971 en el mateix Camp dels Escalers (220-190 aC). Es tracta de la imitació de la forma 25 de Lamboglia de vernís negre de Roses i que

versemblantment se situaria en un context de segona meitat avançada del segle III aC.

Cronologia del farciment: 250-200 aC.

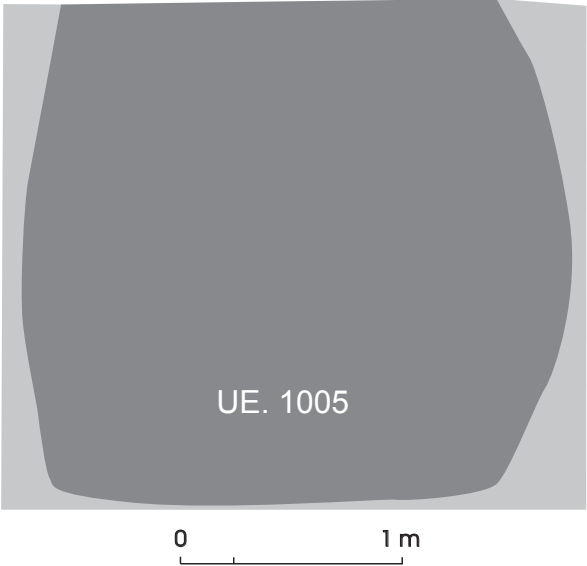


Fig 327. Secció de la sitja 15

**Sitja 16** (equivalent a la núm. 3 de l'excavació de 1997)

Situada al nord-oest del sitjar. L'excavació ja la va documentar escapçada pels rebaixos del talús de terra. El subsòl, com a la resta de sitges, era argilós.

Les restes que van romandre dibuixaven una fossa ovoïdal amb el fons pla. Les mesures eren

Fig 328. Taula amb la distribució dels materials de la sitja 16 per fragments i individus

| Sitja 16                          | Fragments |         | Individus |     |
|-----------------------------------|-----------|---------|-----------|-----|
| Total                             | 183       | %       | 10        | %   |
| Ceràmica no amfòrica d'importació |           |         |           |     |
| Ceràmica ibèrica no amfòrica      | 102       | 55,74 % | 6         | 60% |
| Àmfora ibèrica                    | 77        | 42,07 % | 1         | 10% |
| Àmfora d'importació               | 4         | 2,19 %  | 3         | 30% |
| Indeterminats                     |           |         |           |     |



Fig 329. Materials de les sitges excavades el 1997. 1) (Sitja 14) ceràmica comuna ibèrica, 2) (sitja 1) àmfora grecoitàlica, 3) (sitja 2) escudella A-VII de ceràmica fina ibèrica, 4 i 5) (sitja 15) ceràmica comuna ibèrica, 6, 7 i 10) (sitja 3) ceràmica comuna ibèrica, 9) (sitja 3) escif de ceràmica fina ibèrica, 9) (sitja 16) escudella A-III de ceràmica fina ibèrica.

170 cm de profunditat, 188 de diàmetre màxim i 147 al fons.

El farcit d'obliteració el formava un estrat (U.E. 1007) d'argila molt compacta amb la qual es barrejaven pedrotes i material arqueològic divers, però no gaire abundant.

Es van comptabilitzar fins a 183 fragments ceràmics. No hi havia cap altre tipus de material.

El conjunt ceràmic no és gaire aclaridor, però situa l'amortització de la sitja en el segle III aC. S'hi constata la presència de gerres amb la motllura de la vora ben documentada en el segle IV aC i primera meitat del III aC en el Bosc del Congost, sense anar més lluny, o a l'illa d'en Reixach (Martín, 1999, 105). L'escif i una escudella A-IIIa de ceràmica fina ibèrica fan plausible una datació de primera meitat de segle III aC.

Cronologia: 300-250 aC.

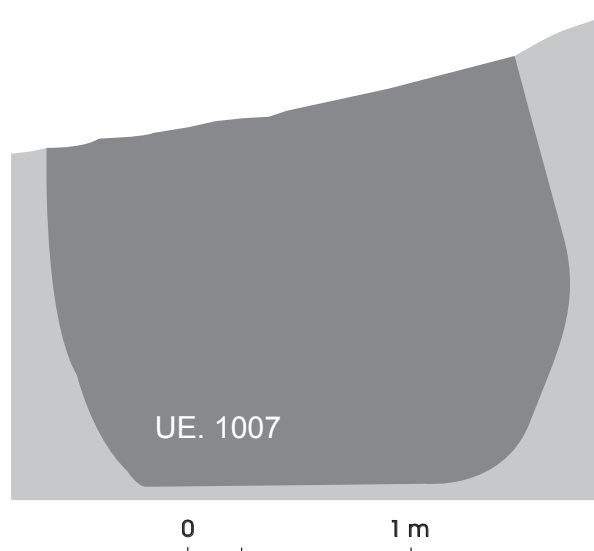


Fig 330. Secció de la sitja 16

### 4.3. ELS FORNS DE TERRISSA

La intervenció de salvament de 1971 determinà també la troballa d'una renglera de tres forns de terrisser a poca distància dels dipòsits. Les notes i croquis de Mercè Ferré dibuixaven les estructures circulars amb una petita boca frontal molt similar en els tres. Mes tard la informació fou recollida i ordenada per J. Tremoleda, que la publicava dins una obra de més abast. Segons l'autor, podrien haver cuit material de rajoleria en època romana, però no n'aventura una atribució segura (Tremoleda, 2000, 47-48, fig. 39). La veritat és que tampoc no ens atrevirem a assegurar-ne cap altra, però sí que assenyallem la idea, gens confirmada, que fossin més antics i que haguessin fabricat ceràmica grisa emporitana. Sense l'abocador dels rebutjos es fa impossible precisar res, però la relativa abundància de peces deformades per la cocció que es va recollir durant l'excavació de les sitges es desmarca dels marges que proporcionen el Bosc del Congost i el mateix poblat. Altrament, alguns dels materials d'època romana que suposadament acompanyaven l'excavació s'ha comprovat que són de procedència diversa, però no pas dels forns. De l'excavació del forn núm. 3 rescatem una escudella A-III que, per proximitat, podria procedir de la sitja 1.

### 4.4. MORFOLOGIA I DIMENSIONS DE LES SITGES

Segons la documentació dels treballs de l'excavació arqueològica, no hi havia cap sitja conservada sencera, ja que la zona ha sofert des d'antic una intensa activitat antròpica. Això implica necessàriament que les mides obtingudes només són indicatives. A partir del diàmetre màxim observem que les sitges eren relativament grosses allà on s'ha pogut amidar amb garanties. La mesura se situa per sota dels 175 cm només en dos casos (sitges 1 i 12). A la resta, oscil·la principalment entre els 180 i els 200 cm (sitges 6, 7, 8, 11 i 16) o bé supera els 210 cm (sitges 2, 3 i 17). En relació amb la profunditat de les sitges, les mides són encara més compromeses perquè totes estaven escapçades per dalt. N'hi ha tres que es trobaven per sobre els 200 cm (sitges 2, 3 i 10), tres més entre els 150 i els 200 cm (sitges 14, 15 i 16) i cinc més per sota dels 150 cm (6, 7, 8, 11 i 12). La mitjana del conjunt és d'uns 165 cm, lleugerament per sota de la mitjana de les sitges del nord-est de Catalunya, que es podria

situar al voltant dels 225 cm (Burch, 1996, 440). Cal insistir, però, que es tracta de dades relatives perquè el lloc ha estat profundament alterat per construccions diverses.

Pel que fa a la morfologia, les dades de la intervenció arqueològica de 1997 així com les notes que romanen de la de 1971 apunten cap a un tipus de sitja de paret còncava amb el fons pla o còncav. Un estil molt semblant al que hem pogut veure al Bosc del Congost.

### 4.5. OBLITERACIÓ DE LES SITGES

Desconeixem l'estratigrafia corresponent al farciment de les sitges excavades l'any 1971. No obstant això, les sitges de 1997 apunten un farciment unitari per a cadascuna de les sitges, atès que estava format per un únic nivell.

En general, els materials arqueològics recuperats varen aparèixer molt fragmentats, llevat d'algun cas puntual. Si a aquest fet hi afegim que els nivells de farciment eren compactes i homogenis, i formats per material divers, podem entendre que les sitges foren farcides en un únic moment amb terra del lloc i amb els residus que hi havia en el moment precís d'obliterar la sitja.

En totes les sitges documentades, a excepció de la 9 (sense dades) i de la 17, la ceràmica s'acompanyava amb altres elements, com ara fauna, tovat, fragments metàl·lics, mol·luscs... per bé que en quantitats menors. En la majoria dels casos apareixen fins a tres tipus de material (sitges 1, 6, 10, 11, 12, 13 i 16); en dues més (sitges 4 i 5), només dues classes de material; en una sitja, fins a quatre tipus de material, i en quatre exemplars més, fins a cinc tipus de material (sitges 2, 3, 7 i 8). Observant la disposició en planta d'aquests grups, podem constatar que les sitges 2, 3, 7 i 8 apareixen agrupades, fet que, juntament amb una cronologia coincident entre el 300 i el 240 aC, pot indicar una fase d'obliteració unitària per a aquest subconjunt del sitjar. La disposició de la resta de sitges i les cronologies disponibles no permeten fer altres agrupacions.

És interessant assenyalar que en cinc de les setze sitges (1, 2, 3, 5 i 8) hi van aparèixer restes diverses de tovat. Dites sitges pertanyen com a mínim a dos moments diferents. Un estava format per la sitja 2, que també contenia restes de tova, i la 8. Esmentàvem abans que juntament amb la sitja núm. 3, que també contenia restes de tova a l'interior, i la núm. 7 haurien format

un subconjunt dins el sitjar. Un altre grup el podrien formar la sitja 1, amb una cronologia del 220-190 aC, i la 5, amb una cronologia del 200-150 aC, molt properes entre elles. Per raons de proximitat se'ls podria afegir la núm. 6, de la qual malauradament, però, no tenim dades.

La presència de tovet sempre s'ha d'interpretar com una evidència d'activitat edilícia. En aquest sentit, es podria creure que les restes de tovet aparegudes a l'interior d'algunes sitges podrien revelar la proximitat d'un edifici que, malgrat tot, no s'ha localitzat. Atenent la cronologia de les sitges on n'ha aparegut, es podria intuir que va restar dempeus durant un període de temps indeterminat del segle III aC, època en què fou objecte de diverses reformes. També es podria argumentar l'ocupació discontinua i puntual del lloc durant aquell mateix segle.

La presència humana queda constatada, a més, pels altres tipus de material localitzat a les sitges dels Escalers, per exemple, l'alimentació documentada a través de la fauna que es troba a totes les sitges, menys a la 5, la 8 i la 16, dels mol·luscs que hi ha a la sitja 8 i d'un fragment de molí recuperat a la 3. També l'elaboració de teixits queda documentada a les sitges dels Escalers, amb la troballa d'una tortera a la 2 i d'un pes de teler a la 8. Malauradament, només tenim dades quantitatives de la sitges 14 i 15, la qual cosa no ens permet gaudir d'una mostra gaire representativa del que aquesta presència pot significar.

#### 4.6. CRONOLOGIA

El material de les sitges explorades durant la campanya de 1971 mostra una composició que fa sospitar que, en l'excavació, no s'hi féu una recollida exhaustiva, ans al contrari. Comparativament amb el Bosc del Congost, que seria la referència natural, hi ha moltes peces senceres i, per contra, poquíssims fragments informes, fet que assenyala l'existència d'una tria selectiva. Per exemple, l'àmfora ibèrica, normalment generosa en els inventaris del Bosc del Congost, és pobra en el Camp dels Escalers i gairebé no comptabilitza fragments sense forma. És una dada que cal tenir en compte perquè condiciona qualsevol valoració estadística. L'anàlisi ceràmica és circumstancial i només se centra en les aportacions cronològiques del material i en el registre de formes de les ceràmiques de producció ibèrica que s'hi

documentin. Les sitges 6, 7, 9, 10, 11 i 12 han estat excloses perquè o bé no contenen material ceràmic o bé era molt escàs.

De les sitges descobertes i excavades el 1997 (sitges 14, 15 i 16) del catàleg es disposa d'informació molt més completa. Per exemple, els inventaris reflecteixen la recollida efectiva dels materials ceràmics, cosa que permet treballar amb més confiança.

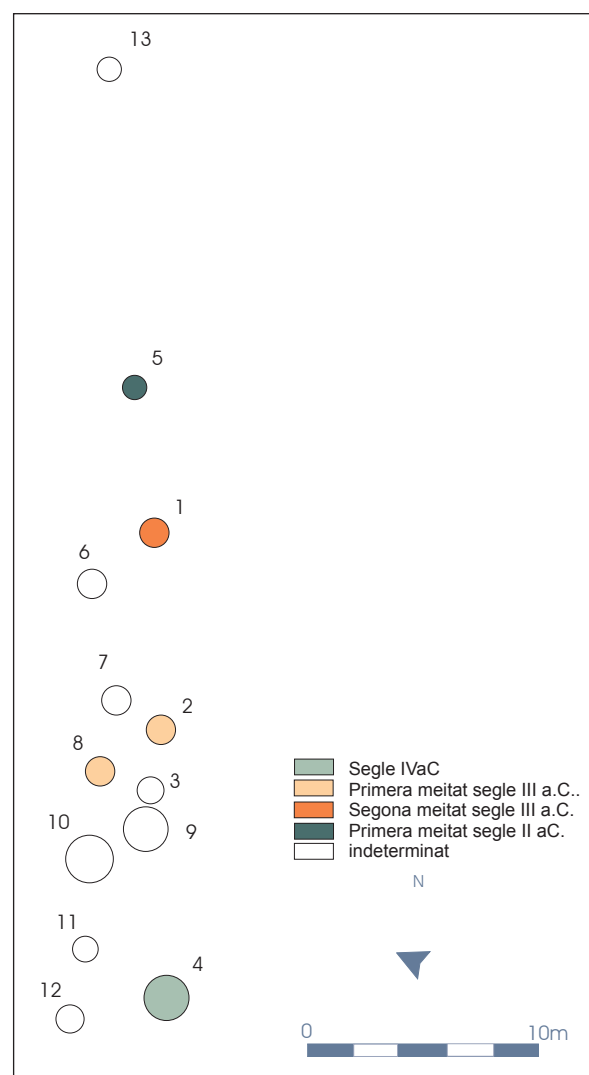


Fig 331. Planta general del sitjar dels Escalers, amb l'excepció de les sitges 14, 15 i 16

En general, la cronologia del sitjar dels Escalers és més curta que la del Bosc del Congost, ja que queda pràcticament circumscrita en el segle III aC si fem cas de les sitges que permeten una datació més acurada, és el cas de les sitges 1, 2, 8, 13, 14, 15 i 16. Només s'escapen de la pauta la

sitja 5, que correspon amb claredat a la primera meitat del segle II aC (potser a principis), i la sitja 4, que, tot i que ha estat datada en el segle IV aC, la forquilla cronològica a partir dels materials és tan laxa i tan poc concloent que fa que s'hagi de relativitzar la dada. Així doncs, per les evidències actuals podem considerar els Escalers com un sitjar del segle III aC abandonat definitivament molt a finals d'aquest segle o, fins i tot, a principis del següent. D'altra banda, atesa la presència de restes de tovot en el reompliment de les sitges, i les agrupacions espacials de les sitges combinades amb la cronologia dels farciments, s'endevinarien fases o canvis durant aquest segle III que en l'estat actual del coneixement només podem albirar.

| Sitja | Any  | Cronologia    |
|-------|------|---------------|
| 1     | 1971 | 220-190 aC    |
| 2     | 1971 | 300-240 aC    |
| 3     | 1971 | Indeterminada |
| 4     | 1971 | 400-300 aC    |
| 5     | 1971 | 200-150 aC    |
| 6     | 1971 | Indeterminada |
| 7     | 1971 | Indeterminada |
| 8     | 1971 | 300-240 aC    |
| 9     | 1971 | Indeterminada |
| 10    | 1971 | Indeterminada |
| 11    | 1971 | Indeterminada |
| 12    | 1971 | Indeterminada |
| 13    | 1971 | 300-200 aC    |
| 14    | 1997 | 250-200 aC    |
| 15    | 1997 | 250-200 aC    |
| 16    | 1997 | 300-250 aC    |

Fig. 332. Taula amb la cronologia dels farciments de les sitges dels Escalers

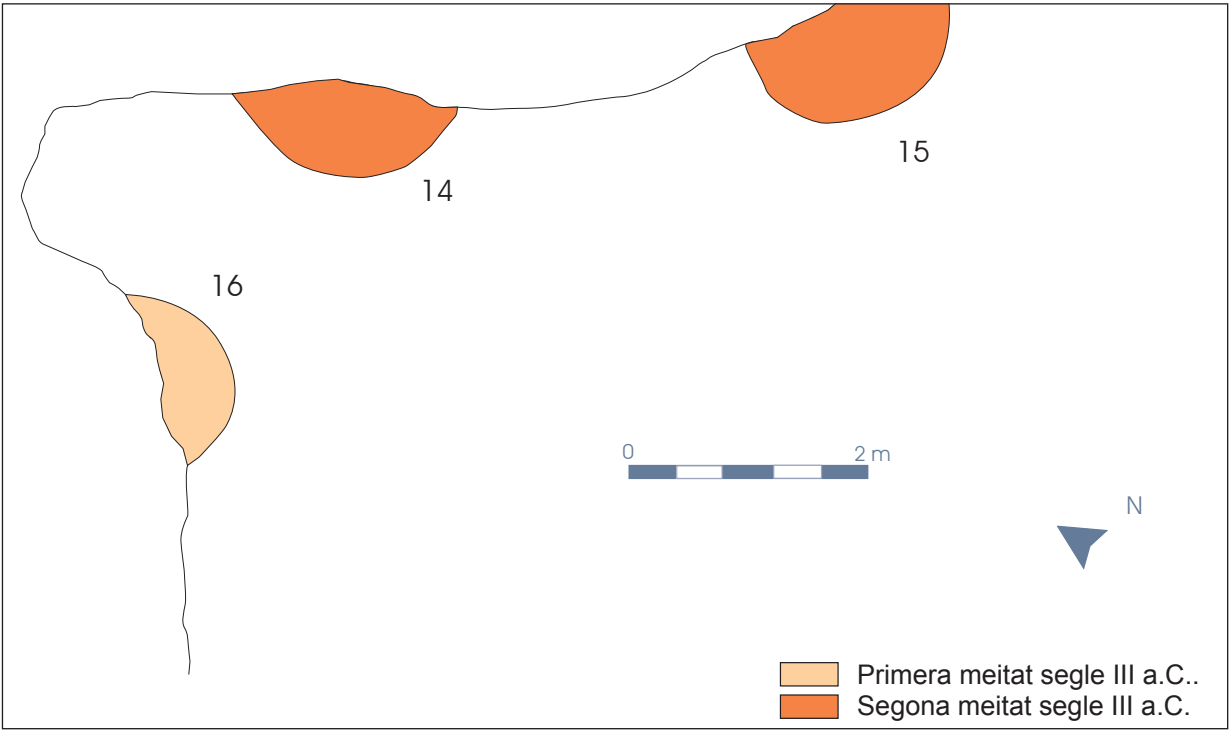


Fig 333. Planta parcial de les sitges 14, 15 i 16

## LES CERÀMIQUES DE PRODUCCIÓ IBÈRICA DE SANT JULIÀ DE RAMIS

### 5.1. CLASSES I TIPUS

Aparentment, la ceràmica ibèrica analitzada és molt homogènia. Les parets primes, les pastes dures i ben depurades, el desgrentant molt fi, el so metàl·lic, la fractura angulosa són característiques que la defineixen però que poden descriure indistintament una àmfora de boca plana o un got bicònic de grisa de la costa catalana. Analitzada en detall, en canvi, és extraordinàriament heterogènia, perquè peces formalment idèntiques poden presentar acabats i cuites amb tonalitats gairebé oposades: oxidades, reduïdes, pastes bicolores, engalbes clares, fosques, llampants, etc.

Probablement és el reflex de la manca d'una producció centralitzada que, d'haver existit, hauria marcat les pautes tècniques i físiques de les ceràmiques. En lloc seu, hi devien obrar molts tallers artesans d'àmbit local i amb projecció limitada. El repertori s'inspira bé en les formes importades d'èxit del moment, bé en les arrels autòctones, amb prou llibertat perquè s'hi adverteixi una disparitat d'acabats, de pastes i, àdhuc, que no tant, de perfils.

Ara com ara, resulta impossible rastrejar els centres terrissaires perquè les dades de què es disposa són excessivament fragmentàries. La veritat és que, de tallers, no se'n parla perquè no se'n sap gairebé res, tret d'algunes excepcions, com ara la ceràmica de Fellines de grisa emporitana (Martín, 1981, 37-49) o les diferents produccions de Roses (Puig, 2006b, 473-500; Puig 2006c, 501-511).

Històricament la ceràmica ibèrica s'ha treballat amb paràmetres clarament circumstancials, com pot ser la decoració pintada, com si es tractés d'una categoria ceràmica, però només perquè es reconeix amb facilitat del calaix de sastre que és la ceràmica comuna. Tanmateix, les formes, els acabats i la tècnica presenten poques o nul·les diferències respecte de la comuna. De fet, el problema subsisteix en classificacions aparentment més consolidades, com la de la grisa de la costa catalana. Els límits que la separen de la comuna es difuminen tant des del punt de vista del repertori formal com pels acabats i pastes. Per això no s'ha pogut fixar una denominació satisfactòria per a tothom. Deixant de banda les suspicàcies que hauria pogut aixecar en altres temps el terme *catalana* a favor de la grisa emporitana, la veritat és que s'ha parlat de ceràmica grisa ibèrica, de tipus emporità, grisa emporitana i grisa de la costa catalana indistintament, segons la realitat i conveniència de cada jaciment i de cada investigador que les ha treballades.

En aquest estudi desglossem les ceràmiques de producció ibèrica en tres grans grups, caracteritzats bàsicament per la seva funció. Aquests grups són els següents: la ceràmica de cuina, la ceràmica comuna i la ceràmica fina ibèrica. Les àmfores, que constitueixen el quart gran grup de producció ibèrica, no es tracten en aquesta publicació.

Entenem la ceràmica de cuina com aquella que està destinada principalment a la cocció



dels aliments, bàsicament urnes, olles, cassoles i tapadores. Es tracta de recipients de pasta grollera, generalment de cuita reduïda i que poden estar fabricats a mà o tornejats.

La ceràmica comuna fa referència principalment a la ceràmica del “rebot”; gerres, urnes i altres atuells per contenir, servir o emmagatzemar, però també estris emprats a la llar, com els morters.

La ceràmica fina ibèrica designa el repertori present en el parament de taula: plats, escudelles, gots, gobelets, ampolles, gerres per servir, etc.

A partir d'aquests tres grans grups i segons l'aspecte dels acabats, de les pastes, de les engalbes i de la decoració es configuren nous registres, com la ceràmica d'engalba blanca o la ceràmica ibèrica pintada, que per la tradició dels seus estudis en el nord-est català hem mantingut en un grup a part, però que es poden incloure perfectament tant en el grup de les ceràmiques fines com en el de les comunes.

## 5.2. LA CERÀMICA FINA IBÈRICA

Defineix les produccions indígenes destinades al servei de taula, molt semblants en les formes i la textura de les pastes, però divergents respecte de les solucions adoptades en els acabats, bàsicament en el cromatisme de pastes i engalbes. En el Bosc del Congost assumeix el 13,8 % del total dels fragments ceràmics.

Dins d'aquesta categoria, l'arqueologia ha inclòs, per damunt d'altres, una classe ceràmica amb una forta personalitat que ha marcat profundament la classificació de les ceràmiques de taula ibèriques. S'ha donat a conèixer amb diferents nomenclatures, però sobretot com a grisa emporitana i grisa de la costa catalana.

L'origen d'aquesta ceràmica es remunta, si fa o no fa, al primer quart del segle IV aC, quan una sèrie de tallers ibèrics escampats per bona part de la geografia catalana començaren a donar sortida a ceràmiques, molt característiques, de cuita reduïda i destinades principalment al servei de taula. La historiografia les va batejar primer amb el nom de grisa de la costa catalana i grisa emporitana després, atenent criteris morfològics, geogràfics i, fins i tot, polítics (Almagro, 1949, 62-122; Lamboglia, 1953, 111-114; Barberà, 1993, 504). La veritat és que la segona accepció va gaudir

de tot el suport oficial durant els anys del règim franquista. Calia apaivagar la perillosa catalanitat que podia desprendre la primera denominació (Barberà, 1993, 504).

En tot cas, els registres arqueològics deixaven ben clar que aquesta era una ceràmica d'arrel ibèrica. El got bicònic, una peça tan recurrent en els nostres jaciments ibèrics, és una forma prou nombrosa i heterogènia per pensar que la ciutat d'Empúries només n'hauria pogut fabricar una minsa part.

L'excessiu constrenyiment que implica considerar com a emporitana tota la ceràmica grisa ibèrica de taula esperonà la separació de conceptes. La ceràmica grisa de la costa catalana passaria a englobar les produccions dels segles IV i III aC, mentre que la grisa emporitana passaria a definir la producció dels segles II i I aC (Barberà, 1993, 504). *A priori* aquesta disposició pot semblar molt taxativa i planteja dubtes. Per què és realment possible que Empúries hagués canalitzat no només la producció sinó també tota la distribució d'aquesta ceràmica en els segles II i I aC?

Mentre que alguns autors rebutgen obertament aquesta opció, tot i que reconeixen el paper destacat del port i aposten per denominacions alternatives (Jàrraga, 1990), altres assumeixen plenament la funció vertebradora d'Empúries, si més no en l'àmbit geogràfic del nord-est de Catalunya (Nolla i Casas, 1992, 11-12). La dinàmica no està prou estudiada encara, però alguns indicis apunten en aquesta darrera direcció. S'aprecia, d'una banda, un procés d'internacionalització de les ceràmiques grises i, també, l'estandardització dels seus trets més característics, com es fa palès en la similitud que hi ha entre els materials apareguts als campaments numantins i els de Sant Julià de Ramis, per posar exemples ben distants. Paral·lelament i malgrat que la “grisa de la costa catalana o grisa emporitana” no era del tot desconeguda a la península Itàlica amb anterioritat al 200 aC, car cent anys abans ja n'arribava, la seva presència augmentà considerablement en el segle II aC (Lamboglia, 1953, 84-125; Bruni i Conde, 1991, 544, 545 i 546). És la mateixa ceràmica que trobem en els segles II i I aC escampada per l'arc mediterrani de la península Ibèrica.

Certament, la mobilitat i uniformitat d'aquesta vaixela en el segle II aC deixa entreveure l'existència d'un centre distribuïdor principal

o de diversos que conduïrien la fabricació d'aquesta ceràmica a una zona més o menys extensa al voltant seu. Empúries podria accomplir perfectament aquest paper. D'ençà la Segona Guerra Púnica i, sobretot un cop subjugada la revolta indígena el 195 aC, la ciutat va esdevenir un important centre de redistribució en aprofitar l'intens trànsit d'entrada del comerç itàlic pel seu port (Marcet i Sanmartí, 1989, 27-28). Arqueològicament s'hi ha constatat un període de prosperitat en el segle II aC que es concreta en una intensa activitat edilícia en obres d'infraestructura i sumptuàries, com ara l'ampliació de l'àrea urbana cap al sud de la Neàpolis amb muralles noves, la creació de centres culturals, de l'àgora, de l'*stoà*... (Mar i Ruiz de Arbulo, 1993, 155-186). El port també experimentà un fort creixement en els segles II i I aC, amb la construcció de l'espigó hel·lenístic-republicà i sobretot amb l'habilitació dels sectors costaners de Riells i la Clota com a zona portuària. En aquest punt, la troballa abundantíssima de materials amfòrics datables a partir precisament del segle II aC han evidenciat aquesta hipòtesi (Nieto i Nolla, 1985, 266-283).

Tot i acceptar aquestes premisses, la qüestió no queda resolta, perquè, malgrat el que s'hagi pogut dir, és innegable que molts petits tallers locals continuaren fabricant ceràmiques grises i oxidades de taula al marge d'Empúries durant els segles II i I aC. Es pot acceptar que l'acció emporitana pressionà i transformà el panorama productiu arraconant els terrissers que restaven lluny dels circuits comercials. Però precisament aquesta circumstància no els devia impedir de servir les necessitats d'un mercat d'àmbit regional o local, fet que, d'altra banda, ja devia succeir en els segles IV i III aC, on la diversitat és més aparent. Per això han anat sorgint noves etiquetes, com ceràmiques de tipus emporità o ceràmiques derivades de la grisa emporitana, etc. (Fernández-Miranda, 1976, 255-290; Aranegui, 1985, 101-113).

La discussió sobre la conveniència d'una o altra nomenclatura resta encara pendent de ser resolta i consensuada. Podríem validar la dita popular de "tants caps tants barrets". Fent una breu ullada a la bibliografia es pot comprovar que no hi ha unitat de criteris. Per exemple, el 1997 s'utilitzava indistintament la grisa de la costa catalana i la grisa emporitana com a sinònims per definir les produccions d'Ullastret (Martín, Mataró i Caravaca, 1997, 43-70). En canvi, dos anys

després, només es parlava de grisa de la costa catalana (Martín *et al.*, 1999). En aquesta darrera línia es manifestaven els excavadors d'Ullastret i de Mas Castellar de Pontós per esmentar la façies ceràmica del segle III aC (Pontós i Ullastret, 1998, 129-156). Altres autors, en analitzar contextos del Maresme dels segles III i II aC, utilitzaven el terme més neutre de grisa ibèrica (García, 1993; Vila i Barrasetas, 1995). En obres de caràcter recopilador es preferia l'ús de la grisa de la costa catalana per sobre de la grisa emporitana, fins i tot per als segles II i I aC (Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 391). La grisa emporitana com a referència es continua identificant en alguns àmbits com la ceràmica clàssica i més internacional procedent dels tallers establerts dins l'àrea d'influència directa d'Empúries en els segles II i I aC (Nolla, 1982, 133-156; Barberà, Nolla i Mata, 1993; Nolla, 1999, 181-214).

Totes les denominacions expressades tenen una raó de ser en un context determinat, però també mostren febleses. Una de les característiques que identifiquen a primer cop d'ull aquestes ceràmiques és una cuïta reductora que proporciona a la peça un to gris. Ara bé, també circularen peces idèntiques en versió oxidada amb una varietat tonal que oscil·la entre l'ataronjat i el grana, passant pel vermell. És el que es coneix com a oxidada emporitana, que està lligada a la producció clàssica, la dels segles II i I aC (Nolla, 1982, 133). Per la mateixa norma també cal al·legar l'existència d'una oxidada de la costa catalana, car hi ha certes cuites oxidants en vaixel·la de taula amb el mateix repertori formal i tècnic de la grisa. Són peces que llueixen tonalitats granes, vermelloses i marrons, i que apareixen ja abans de "l'esclat" de la grisa emporitana. I un cop acceptades les cuites oxidades, per què no acceptar altres produccions que reproduïen exactament el mateix esquema formal i tècnic però que se les ha discriminat bàsicament pel color de la pasta i de l'engal·ba? Ens referim a pastes bícromes, beixes, grises o vermelloses combinades indistintament amb engal·bes beixes, grises o vermelloses. No es tracta pas de recomanar que es parli de marrons de la costa catalana, de beixes ibèriques i de bícromes emporitanes, no. Tanmateix, pel fet que la terminologia actual no recull la globalitat de presentacions de la vaixel·la de taula de tradició ibèrica es condemnen moltes produccions a engruïxir innecessàriament els registres d'una ceràmica comuna ibèrica que vessa per totes bandes.

Ara com ara, definir aquests conceptes passa per una elecció personal a partir del que s'ha trobat en un intent d'adaptació a les característiques que comporta tota nomenclatura expressada:

*Cal dir, però que hem utilitzat el terme en un sentit restringit, (grisa de la costa catalana) intentant la seva diferenciació tant de la ceràmica comuna reduïda com de la grisa emporitana. En aquest sentit, hem de dir que no hem catalogat cap peça com a ceràmica grisa emporitana. Això es deu al fet que no hem trobat cap fragment amb les característiques de pasta, gruix i acabat de superfície que considerem que semblen determinants d'aquella producció. Aquesta és l'opció que hem pres, tot i reconèixer que els termes ceràmica grisa monocroma, grisa de la costa catalana, grisa emporitana i comuna ibèrica reduïda no estan ben definits i no responen realment a tants tipus diferents. (Codex, 1995, 107)*

Del paràgraf reproduït es desprèn una malfiança a l'hora d'establir els límits de la grisa de la costa catalana. La ibèrica és una ceràmica camaleònica que canvia de tonalitat segons el temps, el lloc, el taller, la fornada... però no respon "realment a tants tipus diferents". Agafant l'element més estable, que és el morfològic, la ceràmica de Sant Julià de Ramis ja no resulta tan local. És similar a la dels poblats ibèrics veïns, evoluciona al mateix temps i en la mateixa direcció.

El problema subsegüent és discernir quines són les formes i què les separa dels recipients domèstics emprats bàsicament per servir i emmagatzemar, és a dir, de la comuna ibèrica. La tasca no sempre és fàcil, perquè les interrelacions entre ambdues són constants.

### **5.2.1. La ceràmica fina ibèrica: pastes i acabats**

Les sitges del Bosc del Congost han proporcionat un conjunt notabilíssim de ceràmiques reduïdes en el període que va del segle IV a l'I aC. En funció de les pastes, els acabats i les engalbes s'han determinat fins a set grups diferents (d'1 a 7) que es poden assimilar amb allò que s'ha classificat com a grisa de la costa catalana.

Grup 1. Es caracteritza per pastes de color gris fosc, quasi negre, dures, de fractura recta i so metàl·lic. L'engalba, si n'hi ha, no es distingeix. Tanmateix, ocasionalment se n'adverteix la presència pel fet que la pasta agafa tonalitats

granes o menys fosques. Les parets externa i interna no estan allisades i, més aviat, són rugoses al tacte. S'observen sovint línies incises, com marques derivades del procés del torn. La cara externa presenta freqüentment bandes facetades. Segurament retocs aplicats durant el tornejat. Amb aquestes mateixes propietats hi ha alguns individus que llueixen una superfície allisada, que no vol dir brunyida, que els confereix més suavitat en el tacte. Les peces de tacte rugós són més habituals en les sitges antigues.

Grup 2. Incideix en una característica general de la ceràmica de la costa catalana, que és la primesa de les parets. Això es fa especialment evident en la majoria dels gots bicònics de la forma D-I. Aquests recipients poden arribar a tenir la pasta tan dura i prima que sembla vidre. L'engalba apareix com una fina pel·lícula patinada o allisada que, de vegades, s'exfolia en làmines menudes. Quan s'ha perdut, la superfície pot degradar-se i agafa un tacte farinós. La gamma cromàtica de les peces no és uniforme. Hi conflueix tot un ventall de tonalitats que van del gris al gris fosc i al marró grisós i rogenc, fins a arribar a cuites pràcticament oxidades. Tanmateix, individualment les peces tenen generalment un color homogeni.

Grup 3. S'acosta a les característiques morfològiques del primer dels grups descrits anteriorment. Es caracteritza per una pasta negra, molt rugosa i de tacte aspre. El desgredant és de gra blanc vistós, possiblement de quars i poc prolífic. L'engalba també és negra i espessa, i s'hi descobreix un desgredant micaci menut. Per la cara externa s'observen línies traçades pel desgredant en el procés del torn.

Grup 4. L'integren les peces que presenten el tacte suau, les parets llises i sense facetats ni línies de torn. Les pastes són dures, però de cuïta desigual. Es fa evident en el tacte farinós d'alguns fragments, com a conseqüència de la pressió i humitat perllongats en el subsòl. Dominen els grisos verdosos i els marrons i vermells grisosos. En molts recipients s'aprecien taques cendroses semitransparents a la paret externa, repartides desigualment, però especialment concentrades a la part baixa.

Grup 5. El tret més definitori es troba sobre la paret externa i especialment prop de la vora i el llavi, on es barreja una engalba generalment de color grana o marró sobre el fons gris fosc general de la peça. En aquest cas, sembla clar que no es tracta d'un taller determinat sinó, més

aviat, d'una moda molt concreta que afecta tant la ceràmica fina com la comuna ibèriques.

Grup 6. Són ceràmiques grises, habitualment fosques i homogènies tant per la pasta com per l'engalba. El tacte és fi i la superfície presenta molt sovint abundants retocs espatulats en gots i escudelles.

Estadísticament els cinc primers grups són sensiblement més abundants a les sitges de cronologia més reculada i van baixant progressivament fins a arribar al darrer quart del segle III aC. En aquest impàs es detecta la desaparició d'exemplars dels grups 2, 3 i 5, i una davallada sobtada en la resta. Durant el segle II aC continua la tendència d'extinció dels sis grups, que es fa evident en el darrer terç del segle.

Grup 7. És el que habitualment ha servit per definir la ceràmica grisa emporitana. Es caracteritza per les parets primes o poc gruixudes, la fractura recta, el dring metàl·lic, les pastes dures, depurades i amb el desgredant menut de pics blancs. La gamma cromàtica oscil·la del gris fosc al clar, però generalment manifesta una lleugera tonalitat blavosa. S'observa que, en les peces més fosques, apareixen sovint línies horitzontals derivades del procés del torn, tant a l'exterior com a l'interior. La superfície pot ser lleugerament aspre, especialment en les peces més antigues, però és més habitual l'allisada i de tacte fi. La progressió d'aquest setè grup és contrària als sis primers. En encetar el segle III aC, la seva presència és minsa. A partir d'aquí i durant els dos primers terços del segle III aC, les xifres van pujant fins a arribar a representar el 39 % de fragments a finals del segle III aC. El començament del segle II aC comporta una forta pujada respecte dels altres grups i esdevé gairebé l'únic en començar el darrer terç del segle II aC.

El binomi oxidada de la costa catalana envers reduïda catalana perpetua el mateix problema que ja hem comentat abans de les versions pròpiament grises, perquè, com ja indicava Balil ara fa uns quants anys, "es tracta de la mateixa ceràmica fabricada en els mateixos tallers però amb coccions diferents" (Balil, 1955-1956, 256-260). És per aquest motiu que les hem inclòs dins el mateix tipus de ceràmica fina. No obstant això, entre les ceràmiques fines oxidades podem establir dos grups diferenciats (grups 8 i 9) a partir de les pastes i les engalbes.

Grup 8. Vindria a ser el model tipus de la ceràmica oxidada emporitana. Es caracteritza

per un color vermell viu que pot decantar-se per tonalitats ataronjades o granes. La pasta és dura, depurada i amb el desgredant invisible a ull nu. Les parets són primes i ben modelades. El tacte general és fi. Tanmateix, per la cara externa, hi poden haver línies derivades del torn, retocs espatulats i altres elements que també es fan presents en les versions grises.

Grup 9. Es pot identificar per la tonalitat de pastes i engalbes, on predominen els granes i els marrons. A Sant Julià de Ramis es documenta sobretot a partir del darrer terç del segle III aC, encara que sempre amb percentatges menuts. Tal vegada, té una especial incidència en formes concretes, especialment en els bols de fons umbilicat, on les versions amb cuita reductora són quasi testimonials.

En general s'aprecia l'absència de cuites oxidants durant bona part de la primera meitat del segle III aC i l'escassa rellevància encara durant la segona meitat del mateix segle, bàsicament testimoniada en bols de fons umbilicat. En el segle II aC augmenten els percentatges de peces oxidades del segon grup, que es mantenen més o menys estables a l'entorn del 23 % de fragments de la ceràmica de taula ibèrica. En relació amb els còmputos generals del material ceràmic del segle II aC se situen en una mitjana del 3,9 % de fragments i estan en consonància amb les xifres que registren altres conjunts coneguts, com el de Casa Pastors a Girona, amb el 5,48 %, i el de les sitges Gall 1 i 2, amb el 10 % (Nolla, 1982, nota 4).

Finalment, la denominació de ceràmica fina acull una sèrie de produccions que comparteixen els esquemes formals de la ceràmica de la costa catalana, però que presenten cuites i tonalitats que difícilment es podrien incloure en cap de les classificacions previstes fins ara, malgrat que les característiques tècniques continuen en la mateixa línia. Es distingeixen tres grups diferents (grups 10 a 12).

Grup 10. Són ceràmiques de pasta i engalba beix o lleugerament ataronjada, però sempre uniformes.

Grup 11. Tenen la pasta i l'engalba de tonalitats diferents: grises, marrons, beixes, granes, vermelles...

Grup 12. Són les que tenen pastes bicolors o més tonalitats diferents. Dins del grup hi conflueixen també peces caracteritzades pel color roig intens del nucli de la pasta i una superfície i engalba



absolutament negres. El joc cromàtic es pot invertir, però encara hi abunden més les que mostren un domini general del roig grana intens tant a la pasta com a l'engalba. En aquestes, la pasta és molt depurada, amb el desgreixant invisible a ull nu, densa i pesant, però no tan dura com acostumen a ser les produccions grises i oxidades de la costa catalana i, per tant, hi manca el dring metàl·lic tan característic. No obstant això, es tracta de peces molt ben modelades, amb un acabat potser més afinat. Per la cara exterior presenten habitualment les parets facetades i ocasionalment petites vacuoles, especialment a la pasta, però que poden arribar a la superfície.

En general, tots tres grups són més presents a les sitges del segle III aC del Bosc del Congost, fet que contrasta amb l'escassa incidència en les del segle II aC. No obstant això el repartiment és desigual. Les ceràmiques dels dos primers grups es projecten en tot el període estudiat, fins i tot amb una forta revifalla en el segle I aC, especialment les del primer grup, caracteritzat recordem-ho per pastes i engalbes beixes i ataronjades.

### **5.2.2. Les decoracions en la ceràmica fina ibèrica**

Malgrat que és una ceràmica en què concorren nombrosos tallers i que la seva projecció s'estén durant més de dos cents anys, cal reconèixer que la decoració es mostra força uniforme en el context de Sant Julià de Ramis, tot i que, des d'aquest punt de vista, resulta una producció ensopida perquè el repertori decoratiu és curt i no gaire prolífic.

#### **Bandes patinades**

Les bandes patinades podrien ser l'evolució dels retocs espatulats, una circumstància que ajudaria a explicar-ne la ràpida extinció. Es tracta de retocs espatulats que s'han utilitzat per aplicar selectivament una engalba d'una tonalitat diferent a la del fons de la peça. El resultat són les bandes estretes o els retocs que ressalten per la pàtina o engalba. Generalment s'apliquen sobre la panxa i sobre la vora i es tracen horitzontalment. Un dels espais predilectes és la vora, on la banda pot ser prou més ample i irregular. El joc cromàtic que s'estableix alterna amb tons clars i foscos dins una mateixa gamma de color, generalment el gris i ocasionalment

el grana vermellós sobre fons grisos, beixos, vermellosos, etc.

Aquest motiu ja havia estat recollit en un estudi sobre les decoracions de la grisa emporitana (Nolla, 1982, 143-146). Se n'indicava una cronologia del segle II aC i que entrava també en el segle I aC, com es palesava en l'aparició en plats que imitaven la forma 5 de Lamboglia (els nostres C-D). Efectivament, els primers indicis de bandes patinades a Sant Julià de Ramis s'han identificat a finals del segle III aC, concretament a la sitja 3 del Bosc del Congost. En aquest cas, consistia en una pàtina cendrosa sobre la vora i part de la paret d'una escudella A-III que també lluia nombrosos retocs espatulats. Durant la primera meitat del segle II aC, es documenten sobretot les pàtines a la vora (sitges 8, 13, 8, 19 i 58 del Bosc del Congost). A partir del 150 aC, les bandes i especialment les pàtines sobre la vora es fan cada cop més assídues (sitges 4, 16 i 119 del Bosc del Congost i nivells relacionats amb la construcció de la plataforma del temple a la zona 1 del poblat). En el darrer quart del segle II aC i en el primer del segle I aC, podria detectar-s'hi una certa rarefacció, com succeeix a les sitges 2, 49, 65 i 83 del Bosc del Congost. Tanmateix, cal anar en compte perquè en els estrats d'abandonament de la zona 1 del poblat, amb una cronologia final del segon quart o primer terç del segle I aC, encara hi és a bastament representat.

#### **Decoració incisa a rodeta**

És un altre dels elements que signifiquen la mimesi dels rols decoratius importats en la ceràmica fina ibèrica. El registre més antic es conserva en les estries verticals incises sobre la vora d'una copa A-VII de la sitja 1 del Camp dels Escalers (225-200 aC). En aquest cas, no queda gens clar que sigui feta a rodeta, tot i que en sigui una imitació.

Més clares són les decoracions de petites incisions que cobreixen bona part de la superfície externa disponible del recipient. Les mostres més antigues publicades provenen del taller de Felines, la producció del qual s'ha datat a principis del segle II aC (200-175 aC) (Martín, 1981, 37-49). Els fragments documentats podrien correspondre a gerres del grup E similars a les descobertes a les sitges 2 i 84 del Bosc del Congost, amb una cronologia més tardana (130-100 aC). A Felines, tanmateix, hi ha indicis que apunten una cronologia més baixa, com és el cas de l'existència de gots D-III i sobretot de plats

C-IV que s'acostarien sensiblement a les dades de Sant Julià de Ramis.

Allà on la decoració a rodeta sovintega és en les imitacions locals de gots itàlics de parets fines de la forma II en un context de finals del segle II aC (sitja 2 i 84 del Bosc del Congost). Una datació semblant podrien revelar els fragments així decorats recuperats en els nivells IA-1, IA-2 i IA-3 de l'excavació dirigida per Maluquer de Motes a Sant Julià de Ramis l'any 1964. Tanmateix, en aquests bocins no es pot copsar la forma reproduïda, i també es podria tractar de gerres E-II.

### Engalbes aplicades

Un element fonamental en el rol decoratiu de la ceràmica ibèrica en general és la varietat de tons i colors que es conjuminen en un mateix recipient. La ceràmica fina ibèrica també rep part d'aquesta influència, malgrat l'austeritat que la caracteritza. La tècnica de les engalbes aplicades consisteix a utilitzar una engalba o diverses de color diferent a la pasta de la peça. S'aplica premeditadament en gruixos molt variables. Des de capes espesses i opaques fins a les primes i fines que transparenten la textura i la coloració de fons. A les parets dels recipients es conserven les marques deixades pels pinzells i les espàtules en el moment de l'aplicació. En el procés, el terrissaire es devia ajudar del torn perquè aquests senyals es mostren com bandes i línies horitzontals i rectes.

Es detecten diferents modes que es fan especialment vistoses en la ceràmica comuna ibèrica. En la vaixel·la de taula la decoració es redueix a l'aplicació d'una engalba vermella, grana o marró a la zona compresa entre la carena i el llavi. La resta del recipient presenta la tonalitat del fons, que habitualment és grisa. L'engalba diferenciada no és ni de bon tros homogènia i varia en cada individu. Sovint hi resta una franja amb una barreja imprecisa d'ambdues tonalitats.

Les dades recollides fan veure que es tracta d'un recurs utilitzat en el segle III aC, principalment en el segon terç, i que serà abandonat en el segle II aC ja des dels inicis.

### Impressions digitals

Un altre tipus decoratiu descobert és la ditada sobre la pasta tendra del recipient. És un motiu freqüent en ceràmica de cuina, especialment

en la feta a mà. En contextos dels segles I aC se n'han documentat sobre ceràmica grisa emporitana (Nolla, 1982, 149). En aquests exemples les impressions se succeeixen fins a formar anelles que volten la peça. A Sant Julià de Ramis la trobem aïlladament sobre una variant de l'escudella A-III de grisa de la costa catalana procedent de la sitja 41 del Bosc del Congost (325-275 aC). És l'única mostra registrada de tot el material revisat en aquest treball. Formalment, s'allunya massa dels exemples tardans, procedents principalment de Girona, i per tant, no és prudent associar-los. La troballa de Sant Julià s'ha d'entendre com un fet excepcional. Les del segle I aC hi són inèdites, la qual cosa referma la convicció que els sitjars no ultrapassen el primer terç del segle I aC.

### Llistons

Són una mena de motlures de punt rodó disposades horitzontalment sobre el coll de gots bicònics i gerres, principalment. Se'ls troba aïlladament o en agrupacions de dos i tres unitats. En el seu temps hi hagué certa controvèrsia científica sobre les connotacions cronològiques que comportava el nombre de llistons d'ençà que Almagro els identificà a través de l'estudi de les necròpolis emporitanes (Almagro, 1953, 165). Estudis posteriors van demostrar que el nombre de llistons no indicava necessàriament una datació concreta (Nolla, 1982, 134-135; Barberà, Nolla i Mata, 1993, 36).

A Sant Julià de Ramis els trobem en context estratigràfic a partir del darrer quart del segle III aC. És el cas de la sitja 3 del Bosc del Congost (220-200 aC), on apareix escadusserament. En iniciar el segle II aC i durant la primera meitat van augmentant progressivament (sitges 8, 13, 19, 21, 29, 47 i 58 del Bosc del Congost). Des de mitjan segle l'índex d'aparició creix espectacularment fins a arribar al màxim en el tercer quart del segle. Cal dir que coincideix amb el florit del got D-III, com es demostra a la sitja 4 del Bosc del Congost (160-130 aC). A finals del segle II aC comença una decadència, que coincideix amb la del got D-III, que es fa més palpable en el segle I aC (sitges 2, 49, 65 i 83 del Bosc del Congost), sense que això vulgui dir que sigui una pràctica decorativa en vies d'extinció.

Les formes més habituals decorades amb llistons són els gots D-I/III i sobretot el D-III, les gerres



E-I i E-II, les “soperes” G-II i les copes bicòniques binansades F-I, F-II i F-III.

El panorama en el món ibèric del nord-est català és força similar al de Sant Julià de Ramis, on trobem repertoris i cronologies semblants. En tot cas, fora bo puntualitzar que els llistons estan documentats en contextos ja de la primera meitat del segle III aC a Pech Maho (Solier, 1968, 7-37) i des de mitjan segle III aC a moltíssims jaciments del Maresme: a les necròpolis de Can Rodon de l'Hort (Barberà, 1969, 169-190) i al Turó dels Dos Pins (García, 1993).

### Mamellons

També anomenats mugrons. Es tracta d'unes petites protuberàncies d'alçat cònic i base circular que solen disposar-se en nombre variable sota l'arrencament del coll o a la carena, habitualment en gots bicònics. Se'ls considera un motiu arcaic, propi dels segles IV i III aC, que no arriba al segle II aC (Nolla, 1982, 135). Així, per exemple, els trobem perfectament desenvolupats a la necròpoli de Serra de Daró a principis ja del segle IV aC (Martín i Genís, 1993, 24). Bàsicament es detecten sobre gots D-I i de transició D-I/III. Es correspondrien amb la forma 3 d'Aranegui, que, tanmateix, l'autora datava entre el 225 aC i principis del segle II aC (Aranegui, 1985, 106). Aquesta franja cronològica s'ajusta prou amb les dades que proporciona Sant Julià de Ramis. Hi apareixen per primera vegada a la sitja 88 del Bosc del Congost, amb una cronologia de mitjan segle III aC. Després es documenten amb més assiduitat en totes les sitges del darrer terç del segle en aquest jaciment (sitges 43, 116 i especialment la 3 del Bosc del Congost) així com a la sitja 1 del Camp dels Escalers (220-190 aC). Finalment se'n detecten encara durant el primer quart del segle II aC, però cada cop més aïlladament (sitges 8, 13, 29, 53 del Bosc del Congost).

El comportament d'aquest element decoratiu al nord-est de Catalunya és molt semblant al de Sant Julià de Ramis. A Ullastret se'l reconeix des del segle IV aC, però especialment a partir de la segona meitat del segle III aC (Rodríguez, 2003, 13-14). Amb una cronologia de segona meitat avançada del segle III aC, es documenta a can Badell, al Vallès Oriental, (Hernández, 1983, 85) i a Mas Boscà (Maluquer de Motes, 1965, 129-138). A la necròpoli del Turó dels Dos Pins es troben mamellons en contextos de la segona meitat del segle III aC i les primeres dècades del

segle II aC (tombes 31, 51, 69 i 71) (García, 1993). També se'n coneixen alguns de procedents de la necròpoli de Cabrera de Mar (Barberà, 1968, 124, 127; Barberà, 1969, 183 núm. 19126), que podrien tenir una datació semblant.

Tot sembla indicar que els precedents dels mamellons es remunten a la primera meitat del segle IV aC, amb aparicions escadusseres, per exemple a la fase Illa V (380-325 aC) de l'Illa d'en Reixach no se n'hi han descrit (Martín *et al.*, 1999). Després tornen a aparèixer i, aquest cop amb més força, entre mitjan i darrer terç del segle III aC. El començament del segle II aC n'assenyala el declivi i finalment, en arribar al segon quart del segle II aC, s'exhaureixen.

### Retocs espatulats

Sorgeixen com a conseqüència del fregament per mitjà d'espàtules o d'estrís similars sobre la superfície externa del recipient i a vegades de la interna. Probablement s'empri en el moment d'engalbar o just després, amb la finalitat d'enlluir o de suavitzar el tacte. En contextos ben datats de Sant Julià de Ramis els trobem molt incipients i poc marcats a la sitja 41 del Bosc del Congost (325-275 aC). De tant en tant n'apareixen durant el segle III aC, però no és fins al darrer quart que es fan molt habituals i evidents, i es transformen en un veritable motiu decoratiu. A la sitja 3 del Bosc del Congost (220-200 aC) els retocs espatulats es fan omnipresents tant en la ceràmica de taula com en la comuna. El fregadís amb l'espàtula es marca nítidament sobre l'engalba i dibuixa bandes que cobreixen pràcticament tota la superfície disponible, cosa que hi proporciona un relleu característic. Les traçades poden ser horitzontals, verticals o inclinades, i mai no es creuen. Sovint es construeixen composicions més complexes que combinen bandes espatulades d'orientacions diferents en una mateixa peça. Les escudelles A-I i A-III són algunes de les formes escollides per a les decoracions més complexes. Els gots bicònics propis del moment, això és, el D-I i el de transició D-I/III, també presenten la superfície espatulada. Generalment, el traç dels retocs és vertical en el coll, horitzontal en la carena i pràcticament inexistent prop de la base.

La peculiaritat dels gots decorats així no va passar desapercebuda a Aranegui, que en el seu estudi sobre els bicònics l'assimilà com la variant 1C (Aranegui, 1985, 103-104). L'autora atorgava

una cronologia (325-225) que, en aplicar-se a Sant Julià de Ramis, és excessivament laxa, perquè, malgrat que és possible trobar gots espatulats des de finals del segle IV aC, les bandes verticals del coll només les trobem a partir del 240-230 aC (sitges 3, 43 i 116 del Bosc del Congost). Precisament aquest podria ser el context d'alguns dels exemples que hi proposava, com ara els gots D-I procedents de la inhumació 26 de la necròpoli Martí d'Empúries (Almagro, 1953, 61).

Mes enllà del 200 aC els retocs espatulats desapareixen molt ràpidament. En el Bosc del Congost es detecten escadusserament en el primer quart del segle II aC (sitges 8 i 13 (200-180 aC). Sembla que són substituïts per les bandes patinades i les pàtines cendroses, encara que probablement fora més ajustat considerar que les bandes patinades en són l'evolució natural.

### Rosetes i estampilles

És un dels elements que palesen la influència de la ceràmica de vernís negre sobre les produccions de taula ibèriques. No obstant això, cal advertir que es tracta d'un recurs molt poc emprat pels terrissaires ibèrics, com a mínim a Sant Julià de Ramis, fet que relativitza la penetració de les modes importades en el gust i costums locals. Des del darrer quart del segle III aC, a Ullastret i a Mas Castellar de Pontós, es té constància de l'aparició de rosetes sobre fons de copes A-V en grisa de la costa catalana, que són clares imitacions de la forma Lamboglia 27 dels tallers lacials de les petites estampilles (Pontós i Ullastret, 1998, 126-159). A Sant Julià de Ramis la forma també és coneguda, malgrat que ha aparegut sense decoració estampillada. En canvi s'hi detecten dos exemplars, fins ara inèdits en grisa emporitana, de la copa A-VII amb roseta central de set pètals impresa al fons. Es tracta d'una digna imitació de la forma Lamboglia 25B del taller de Roses o Roses 10A, segons la nova proposta de classificació de Puig (2006a, 304). Els dos foren trobats en el Camp dels Escalers. El primer i més ben conservat, a la sitja 1 de la campanya de 1971 i el segon, més recentment, a la sitja 14 excavada durant la campanya de 1997. Ambdós conjunts han estat datats en el tombant dels segles III-II aC. Val a dir que ni en el poblat ni en el Bosc del Congost s'hi han documentat. Tampoc se'n coneixen paral·lels en altres jaciments ibèrics de la zona, la qual cosa fa pensar que es tracta d'una producció

restringida geogràficament i cronològicament, i que es deu a l'obra d'un taller concret en un experiment poc reeixit.

### Solc circular del fons

És un element habitual i propi de la ceràmica de taula del segle II aC. Tanmateix, no sempre hi és present. La seva particularitat ha conduït en més d'una ocasió al debat arqueològic. S'ha opinat sobre la seva naturalesa tècnica (Aranegui, 1987, 87-97). En aquest cas ens recolzem en l'afirmació de Barberà, Nolla i Mata (1993, 35), en el sentit que es tracta d'un motiu aplicat per incisió sobre la peça crua i tornejada. Amb aquest criteri és susceptible de considerar-lo una decoració pròpiament dita.

S'ha qüestionat també la pretesa rellevància del solc com a element de datació. L'opinió autoritzada dels autors abans exposats rebutja aquesta possibilitat. Argumenten una certa atemporalitat perquè es troba ja documentat vers el 300 aC, com demostra l'aixovar de la tomba IV de Can Rodon de l'Hort (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 36).

La veritat és que a Sant Julià de Ramis es documenta a partir del darrer terç del segle III aC, de manera incipient com succeeix a la sitja 43 del Bosc del Congost (240-220 aC). A finals del segle III aC comença a sovintejar, però els percentatges sempre són migrats (sitges 116 i 3 del Bosc del Congost). En el tombant del segle II aC es fa assidu, però encara no hi domina (sitges 47 i 53—del Bosc del Congost) fins ben entrat el primer quart del segle (sitges 8, 13 i 56 del Bosc del Congost). De les hores ençà els culs sense solc es poden qualificar de residuals.

La pràctica totalitat dels paral·lels més antics se situen en el mateix espectre cronològic. La fragilitat de la ceràmica grisa de la costa catalana és notòria, com s'escau a pastes dures i cuites a temperatures elevades. La fragmentació dificulta la recuperació de peces senceres. Aquest fet va en detriment de les bases i a favor de les vores, que generalment són objecte de predilecció per part dels arqueòlegs. Així, la recerca d'exemplars vàlids per aquesta qüestió queda reduïda a molt pocs jaciments. Un dels que dóna més informació és la necròpoli del Turó dels Dos Pins. S'han descrit alguns gots bicònics amb el solc en les tombes 29 i 44 que han estat datades entre el 250 aC i el 180 aC. De fet és l'única forma que ocasionalment presenta el solc, com

es veu molt clarament en els vasos d'ofrena de la tomba 51, datada entre el 250 aC i el 225 aC. Encara es manté aquesta tendència a la tomba 34 (circa 200 aC) (García, 1993, 69-73). A l'Illa d'en Reixach, podria confirmar-se la tendència per la segona meitat del segle III aC (Martín, 1997, 55). En els cementiris emporitans es documenta a bastament la presència del solc a partir del 200 aC. Entre el 250 i el 200 fa de mal dir, però, hi podria haver algun cas. Amb anterioritat al 250 aC no se n'hi ha constatat cap (Almagro, 1953). En el taller de Fellines, datat vers el 200-175 aC, tots els fons publicats mostren el solc (Martín, 1981, 37 a 49). A Sant Sebastià de la Guarda a les sitges de principis del segle II aC hi ha alternança de recipients amb solc i sense el solc (Agustí, Burch i Llinàs, 1998, 51 i 53). Una cosa semblant succeeix a les sitges de Peralada, entre final del segle III aC i principis del següent (Llinàs *et al.*, 1998, 65-87).

Finalment s'ha de parlar de les tombes de can Rodon de l'Hort, ja esmentades, que destaquen com a element aparentment dissonant del nostre discurs. Aquí apareix el famós solc en bicònics i en escudelles de la forma A-I. Les sepultures formaven part de la necròpoli de Cabrera de Mar. L'autor les situava en el moment tardà del cementiri, que datava entre el 350 aC i el 250 aC (Barberà, 1969, 189). Tal vegada la cronologia s'hauria de revisar a la baixa. Altres autors ja assenyalaven en esmentar-les que caldria rebaixar la datació final fins ben bé el 200 aC (Nolla, 1982, 134 i 135). I és que la ceràmica de vernís negre integrat en l'aixovar d'aquests enterraments indica una cronologia de segona meitat del segle III aC. La tomba II es pot datar entre el 250 i el 225 aC (taller de Roses i vernís negre púnic). La tomba IV cal situar-la entre el 225 aC i el 200 aC, car hi apareixen associats el taller de Roses i la Campaniana A. Paral·lelament, Sanmartí anotà l'absència en aquests enterraments de peces adscrites al taller de les petites estampilles que són freqüents a la primera meitat del segle III aC i més escasses a partir d'aquest moment (Sanmartí, 1973, 156 a 158).

Hem de concloure que el solc sorgeix a la segona meitat del segle III aC. Primer molt tímidament i només de tant en tant sobre gots bicònics. En el darrer quart del segle III aC es va convertint en un element assidu i s'escampa sobre altres formes, especialment a l'escudella petita. L'esclat i la generalització absoluta del solc esdevenen durant el primer quart del segle II aC

i coincideixen amb el predomini de l'anomenada grisa emporitana.

### Solcs i cercles impresos

És una decoració senzilla, basada en el traçat de línies incises horitzontals, generalment situades prop de la vora per la cara externa o cercles, també incisos, sobre el fons de la peça. El 1982 es posava de manifest l'existència de dos grups cronològicament diferenciats que sorgien de fonts diverses (Nolla, 1982, 146-147). El més antic es podria remuntar al segle III aC, a partir d'un conjunt reduït de peces sense una connexió formal ni evolutiva (Nolla, 1982, 147; Junyent i Baldellou, 43; Barberà, 1968, 118 i 126; Almagro, 1953, 304-305). A Sant Julià de Ramis, fins ara, no se n'ha descobert cap, tret del cas d'un parell de copes bicòniques: una F-I i una F-III procedents respectivament de les sitges 84 (130-110 aC) i 49 (100-80 aC) del Bosc del Congost. Certament els exemples són especials perquè es tracta de dues copes amb una clara inspiració en recipients metàl·lics on aquestes motllures hi devien ser freqüents. També hi podríem adjuntar una gerra E-II procedent de la sitja 8 del mateix sitjar (200-180 aC), que podria ser el referent més antic de tots els de Sant Julià.

El segon grup estaria influenciat per la ceràmica campaniana B, on sovintea aquesta mena de decoració. A Sant Julià de Ramis la trobem desenvolupada sobre escudelles A-IV que interpreten la forma Lamboglia 8, la A-VI i alguns plats C-I (imitacions de la forma Lamb. 5 principalment) amb un context cronològic de 130-80 aC.

### 5.2.3. Catàleg de formes de la ceràmica fina ibèrica

#### Metodologia de classificació

Abans de catalogar les diferents formes de la ceràmica fina ibèrica ha calgut resoldre el sistema de classificació. En principi hi havia prou opcions per escollir, però precisament això ha representat un inconvenient de difícil solució, perquè, entre les moltes possibilitats, no n'hi havia cap de prou assentada o que s'hagués vist especialment privilegiada per la historiografia arqueològica. En aquest sentit, destaca la classificació molt acurada dels gots bicònics que féu Aranegui (1985, 101-113), que, a

banda de mínimes diferències d'apreciació, s'ha restringit l'ús principalment pel fet que l'estudi es limitava als gots. Altres classificacions més generals també s'han rebutjat per diferències de criteri, però sobretot pel fet que eren sistemes tancats, basats en un ordre numèric gens flexible, que no permetia agrupar o reordenar les sèries similars i les novetats sense alterar-ne l'essència, tret d'afegir nous números.

Un altre camí factible era el d'assimilar la producció ibèrica a les formes de ceràmica de vernís negre objectes d'imitació. Els avantatges eren notables, car es tractava d'un registre molt estandarditzat i que podia admetre molts matisos. Tanmateix, cal reconèixer que si bé moltes formes s'inspiren en models importats, sovint no els mimetitzen sinó que els interpreten i, en conseqüència, se'n poden allunyar considerablement. A més hi ha formes molt personals en la ceràmica ibèrica que demanarien manllevar dades d'altres classificacions alienes a la vaixel·la fina d'importació per completar-ne els registres.

També s'ha considerat la possibilitat d'emprar un sistema de classificació personal que s'ha rebutjat per l'interès que hi havia des del començament per no trencar amb la historiografia. Finalment, s'ha optat per aplicar el mètode proposat per Barberà, Nolla i Mata en l'estudi de la grisa emporitana (Barberà, Nolla i Mata, 1993). El treball, tot i que s'emparava en el sentit més restrictiu de la paraula *emporitana*, presentava una classificació nova i molt interessant perquè era conceptualment molt oberta.

Les formes s'hi aglutinen segons la funció a què presumiblement van destinades. Cada grup està definit per una lletra de l'abecedari. Les escudelles i els bols, presumiblement utilitzats per servir i menjar els aliments van definits per la lletra A. Les escudelletes petites, calcades a les A però que per les menudes dimensions han de tenir una funció diferent, s'identifiquen per la B; els plats, per la C; els gots bicònics, per la D; les gerres, per la E, i així successivament.

Dins de cada grup hi podem trobar sèries formals diferenciades que s'han identificat per xifres romanes. Així, trobem escudelles A-I, A-II..., plats C-I, C-II...

La contribució o manipulació, segons com es vulgui entendre, en el mètode classificatori s'ha reduït a incorporar noves sèries i alguns grups que hi restaven inèdits o que s'havien obviat per considerar que eren aliens a la grisa emporitana

i que aquí s'inclouen pel fet que s'abasta un context més ampli (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 47). La darrera novetat ha estat incorporar les variants detectades de cada sèrie, que s'han assenyalat amb lletres minúscules.

## Escudella A-I

Equivalències: forma 28 (Rodríguez, 2003, 23), COT-CAT Cp1 i Cp2 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 393), COM-IB Cp0 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993b, 353), Fellines, forma 3 (Martín, 1981, 41).

A Sant Julià de Ramis, es troba documentada en tot el segle III aC i bona part del segle II aC, encara que l'origen cal buscar-lo a principis del segle IV aC en les beceroles de la grisa de la costa catalana. Hi ha exemplars primerencs, com els de l'enterrament 80 de Serra de Daró (400-375 aC) amb una silueta encara no ben definida (Martín i Genís, 1993, 24) i els de la sitja 27 de Mas Castellar de Pontós del segon quart del segle (375-350 aC) (Adroher i López, 1996, 48).

Troben escudelles A-I a pràcticament tots els jaciments ibèrics: a les sitges de Peralada, de finals del segle III aC (Llinàs *et al.*, 1998a, 65 a 87); al poblat ibèric de Sant Sebastià de la Guarda, a Llafranc, de finals del segle III aC (sitja 3) i principis del segle II aC (sitja 6) (Agustí, Burch i Llinàs, 1998, 51); a la necròpoli de Cabrera de Mar (Barberà, 1968 i 1969); al Turó dels Dos Pins, de la segona meitat del segle III aC i les dues primeres dècades del següent (García, 1993, 191); a Fellines (200-175 aC), amb només la variant A-Ic (Martín, 1981, 37-49); al poblat dels Guíxols, a Sant Feliu (Nolla, Esteva i Aicart, 1989, 45-116); al Turó de Can Olivé (Barberà i Caballé, 1960, 185-219); al camí de Vista Alegre a Mataró, entre el 300 aC i el 250 aC (Codex, 1995, 95-117), i a les sitges de Can Jordi (Vila i Barrasetas, 1995, 143-152), entre altres.

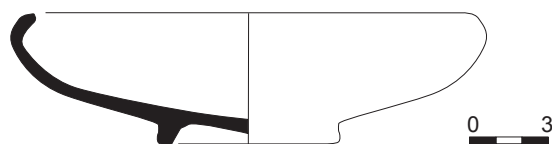


Fig 334. Escudella A-I, variant a.



### Escudella variant A-Ia

Hi ha molta varietat de perfils i volums, però l'essència sempre és la mateixa. Es caracteritza pels perfils baixos, amb la vora reentrant molt corbada, de vegades quasi cargolada. És representativa de la sitja 41 del Bosc del Congost (325-275 aC), de la 50 (275-240 aC) i de la 88 (260-240 aC), on comparteix protagonisme amb la variant A-Ib. En el darrer terç del segle III aC ja es fa molt rara, car només se n'han apreciat fragments a la sitja 43 (240-220 aC).

### Escudella variant A-Ib

Seria l'evolució natural de l'anterior, malgrat que ja es troba en contextos del segle IV aC, com en els nivells relacionats amb la construcció de la muralla de l'Illa d'en Reixach (350-325 aC) (Martín, 1999, fig. 9.4, núm. 7) i a les sitges de Bellaterra, en el traspàs cap el segle III aC (Granados i Sanmartí, 1988, núm. 63). La mutació es concreta en una carena més alta i una major alçada respecte del diàmetre de boca, a banda d'una vora normalment menys cargolada. Principalment es troba des de mitjan o últim terç del segle III aC, i fins al primer quart del segle II aC, quan és substituïda per la variant A-Ic. La presència està marcada per alts i baixos amb períodes en què els percentatges d'aparició són exiguos, com succeeix entre finals del segle III aC i principis del II aC (sitges 3, 13 i 8 del Bosc del Congost).

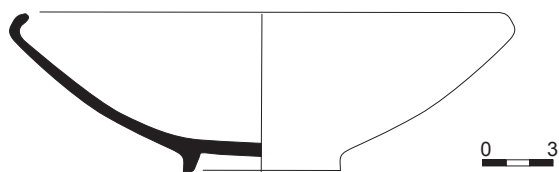


Fig 335. Escudella A-I, variant b.

### Escudella variant A-Ic

És en realitat la A-Ib, però amb la inclusió del solc circular al fons, i és la variant pròpia del segle II aC que perdura fins a finals del segle, però que a partir de mitjan segle II aC ja comença realment a ser desplaçada per la A-II (sitges 34, 58, 19 del Bosc del Congost).

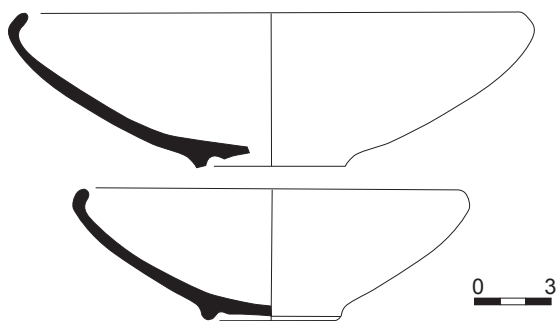


Fig 336. Escudelles A-I, variant c.

### Escudella A-II

Equivalències: forma fòrum 12 (Aquilué *et al.*, 1984, 373).

Es caracteritza per la carena marcada i la vora reentrant individualitzada de les parets del recipient. Se la considera una evolució de l'escudella A-I (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 24). Al Bosc del Congost es detecta a partir del segon terç del segle II aC (sitja 19) en escudelles de perfil relativament baix que guanyen en alçada ja dins la segona meitat del segle (sitges 2, 4 i 84 del Bosc del Congost). Tanmateix, en el segle III aC, es localitzen isoladament el que podríem qualificar de precedents prematurs en escudelles A-I de carena ja molt marcada, com a la sitja 43 del Bosc del Congost (240-220 aC) o a la sitja 5 de la Plaça Gran de Peralada, datada entorn del 200 aC (Llinàs *et al.*, 1998, fig. 60, 6).

Les sitges 49, 65 i 83 del Bosc del Congost, els materials de Casa Pastors de Girona i les sitges Gall d'Empúries assenyalen clarament que, en el primer terç del segle I aC, l'A-II és l'escudella per excel·lència del moment, car l'A-I ja s'ha extingit, tret de fragments residuals (Nolla, 1999, 199; Aquilué *et al.*, 1984, 370-373).

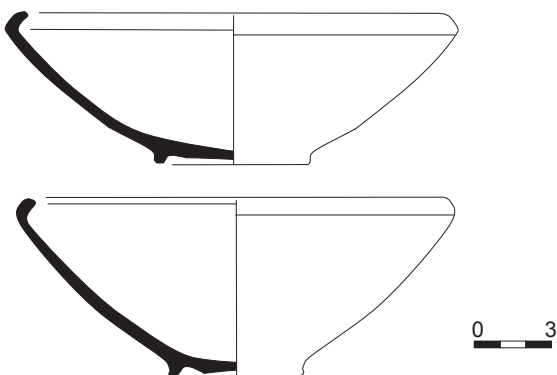


Fig 337. Escudelles A-II.



### Escudella A-III

Equivalències: formes 31 i 32 d'Ullastret (Rodríguez, 2003, 24), COM-IB Cp2 i Cp3 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993b, 353), COT-CAT Cp2, Cp3 i Cp4 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 393-394).

És una de les peces més antigues en el repertori de la grisa de la costa catalana, ja que apareix assíduament a la fase V de l'Illa d'en Reixach (380-325 aC) (Martín *et al.*, 1999). També és una de les que gaudeix d'una vigència més dilatada en el temps, car en diferents estadis evolutius arriba plenament al segle I aC. com es palesa a l'estrat IV de la muralla Robert d'Empúries (100-50 aC).

A Sant Julià de Ramis distingim fins a quatre variants amb una cronologia global dels segles IV-II aC, l'A-IIIa, l'A-IIIb, l'A-IIIc i l'A-IIId.

#### Escudella variant A-IIIa

És una de les més antigues. És la forma documentada a la fase V de l'Illa d'en Reixach (Martín *et al.*, 1999, fig. 11.20, 1). A Sant Julià s'ha identificat a la sitja 41 del Bosc del Congost (325-275 aC), a la 88 (260-240 aC) i potser a la 43 (240-220 aC), amb un exemplar de transició a la A-IIIc de difícil adscripció. La cronologia final s'ha de situar cap a mitjan o tercer quart del segle III aC.

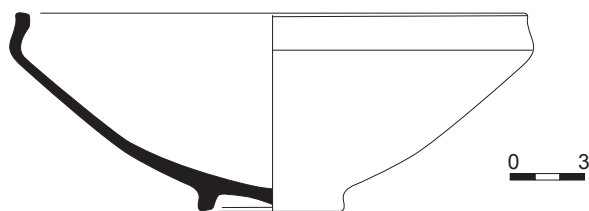


Fig 338. Escudella A-III, variant a.

#### Escudella variant A-IIIb

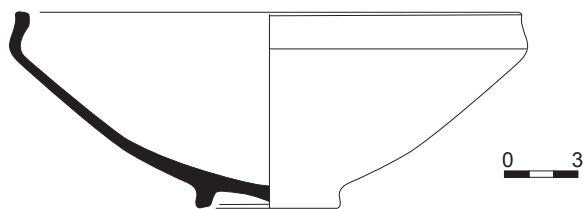


Fig 339. Escudella A-III, variant b.

Té una vida paral·lela a la variant a. Es troba present a la majoria de les sitges del segle III aC del Bosc del Congost (sitges 36, 41, 43, 50, 55 i 88). El ventall cronològic és ampli (325-220 aC). A partir d'aquesta data només se'n coneix un fragment a la sitja 116, després ja no la trobem mai més a Sant Julià de Ramis, ni tan sols residualment.

#### Escudella variant A-IIIc

És molt similar a la A-IIIa, cosa que fa sospitar que podria ser-ne l'evolució natural en el temps. S'hi diferencia per un cert grau d'inclinació cap a l'interior de la vora i per una angulositat i engruiximent de la banda interna del llavi. Es detecta en un marge de temps molt concret, que comprèn el darrer quart del segle III aC. A la sitja 3 del Bosc del Congost (220-200 aC) es fa especialment assídua, però en el segle II aC desapareix rapidíssimament, de tal manera que amb prou feines se'n reconeix cap fragment a les sitges del primer quart del segle III aC del Bosc del Congost.

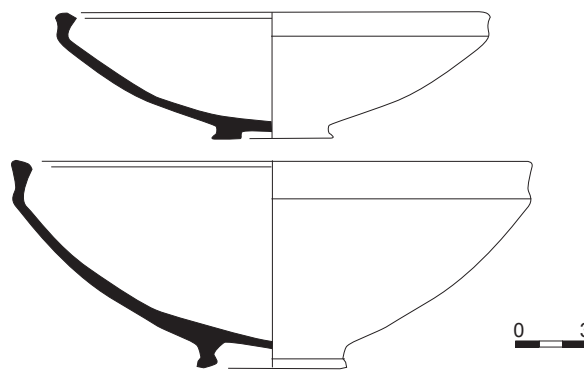


Fig 340. Escudelles A-III, variant c.

#### Escudella variant A-IIId

És la més representativa del segle II aC. És molt característica l'angulositat de la carena per la banda externa i del llavi per ambdues bandes, especialment per la interna. A Sant Julià de Ramis la trobem perfectament dibuixada a les sitges 8 i 13 del Bosc del Congost (200-180 aC), però no pas abans, car a les sitges 3 (220-200 aC), 53 (210-190 aC) i 47 (210-180 aC) n'és absent. Això permet establir un punt de sortida al voltant del 200-190 aC, mentre que el moment final s'ha de situar en el tercer quart del segle II aC, encara que en decadència des de mitjan segle. A la sitja

58 (180-160 aC) hi és ben representada i encara, per bé que escadusserament, a la 19 (170-150 aC). A la sitja 4 també ho està (160-130 aC) i a la 119 no (150-130 aC). En canvi la tornem a trobar a la 16 (130-100 aC).

La veritat és que no es coneixen gaires formes paral·leles de la forma A-III per als segles IV i III aC. A banda de les que ja hem comentat, es destaca una A-IIIb o c i una A-III d de la sitja 3 del poblat ibèric de Sant Sebastià de la Guarda, a Llafranc, de començaments del segle II aC (Agustí, Burch i Llinàs, 1998, fig. 6, 4 i 6), i a l'illa d'en Reixach, entre el 250 aC i el 200 aC (Martín, Mataró i Caravaca, 1997, 57). De principis del segle II aC es conserva una peça amb el perfil A-III d procedent de Castell Barri, Calonge (Caravaca, 1996, 32), amb el perfil A-IIIa al Camí de Vista Alegre a Mataró, en un context de primera meitat del segle III aC (Codex, 1995, fig. 11, 6), a la Penya del Moro en un estrat datat entre el 425 i el 300 aC (Barberà i Sanmartí, 1982, 103) i sense context clar a la necròpoli de Cabrera de Mar, on apareix abundantment (Barberà, 1968).

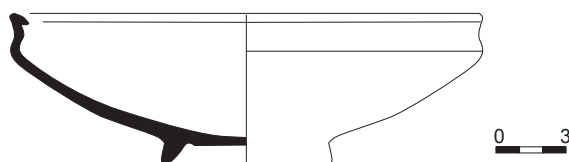


Fig 341. Escudella A-III, variant d.

### Escudella variant A-IIIe

A mig camí de l'A-II i de l'A-IIIc, es caracteritza per la carena alta i marcada, la vora inclinada cap endins i un llavi carrat i lleugerament regruit. A Sant Julià de Ramis s'ha documentat exclusivament en el Bosc del Congost i en un període molt concret que comprèn els darrers vint anys del segle III aC i els primers vint del segle II aC. La sitja 3 (220-200 aC) és la que n'aglutina més fragments, fins a conformar-ne un conjunt remarcable. A les sitges 8 i 13 (200-180 aC) encara hi fa acte de presència, però amb menys força; finalment la darrera peça s'ha identificat a la sitja 21 (190-170 aC), on apareix residualment. L'únic paral·lel conegut prové d'antigues excavacions d'Ullastret i sense context (Martín, 1977b, fig. 12).

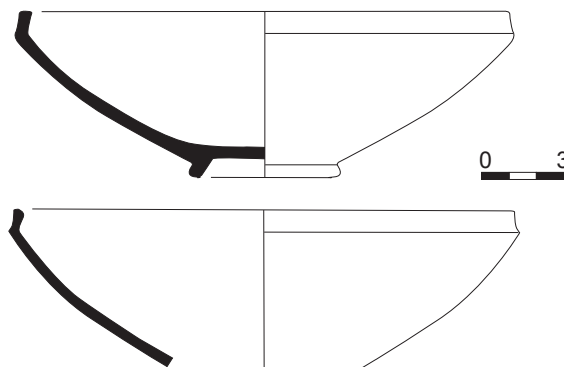


Fig 342. Escudelles A-III, variant e.

### Escudella A-IV

Equivalències: forma 14 del fòrum emporità (Aquilué *et al.*, 1984, 373), COT-CAT Cp4 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 394), forma 2.2a de la ceràmica grisa emporitana tardana (Nolla *et al.*, 2003, 40).

Resulta bastant escassa a Sant Julià de Ramis i només apareix en els nivells més tardans corresponents al primer terç del segle I aC. Imita clarament la forma Lamboglia 8 de campaniana B. Les línies incises sota el llavi són un dels trets distintius. La trobem documentada en els nivells d'abandonament de la zona 1 del poblat, en un context de primer terç del segle I aC, i escassament a la sitja 49 del Bosc del Congost (100-80 aC). Aquest fet assenyala clarament que la forma encara es troba en un estadi incipient. Això es veu perfectament en conjunts lleugerament més moderns, com les sitges Gall d'Empúries i a Casa Pastors de Girona (80-70 aC), on està una mica més estesa (Aquilué *et al.*, 1984, fig.130, 11-12; Nolla, 1982, 146-147). Barberà, Nolla i Mata (1993, 26) assenyalen que l'esclat de la forma (en què figuren majoritàriament imitacions de la Lamboglia 1) se situa entre el 50 i el 30 aC.

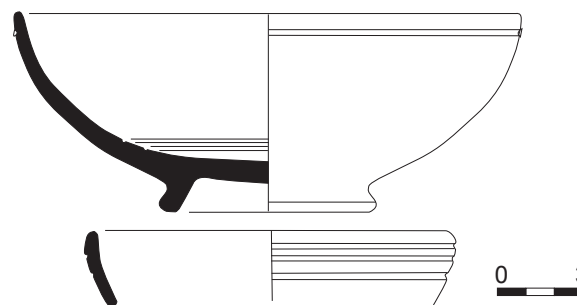


Fig 343. Escudelles A-IV.

### Escudella A-V

Equivalències: imitació Lamboglia 27, Camí de Vista Alegre (Codex, 1995, 109, fig. 11, 2-3).

És una forma molt escassa a Sant Julià de Ramis. Entre els més de 49.000 fragments del Bosc del Congost no n'ha aparegut cap. De fet, només coneixem dos exemplars. El primer procedeix de les excavacions de Riuró, sense context, i el segon dels nivells superficials de la zona 1 del poblat de Sant Julià de Ramis i, per tant, en una estratigrafia gens segura. La fixació cronològica, doncs, s'ha d'extrapol·lar d'altres jaciments. Els paral·lels més antics coneguts la situen a la primera meitat avançada del segle III aC, provenen de l'abocador del camí de Vista Alegre (UE 10007) (Codex, 1995, 105, fig. 11, 2-3). D'Ullastret i Mas Castellar de Pontós s'han publicat algunes imitacions en grisa de la costa catalana de copes Lamboglia 27 dels tallers de les petites estampilles, en contextos clars de final del segle III aC i de principis del segle II aC. En cap cas s'hi apreciava el solc circular del fons, element que era ben present a la peça excavada per en Riuró en els anys trenta o quaranta del segle XX. La troballa incideix en una datació de segona meitat del segle III aC com a molt reculada o de ple segle II aC.

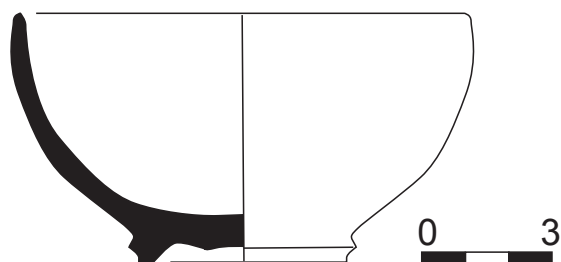


Fig 344. Escudella A-V.

### Escudella A-VI

Equivalències: (?).

Amb aquest registre figura un petit repertori d'escudelles que recorden vagament la forma 28 de Lamboglia de campaniana A. De fet, només s'han identificat quatre fragments a Sant Julià de Ramis. Tots procedeixen de la zona 1 del poblat i coincideixen en els estrats finals d'amortització de la darrera ocupació. D'aquí es desprèn que es pugui tractar d'una forma tardana dins el context del jaciment que ens podria situar, l'inici de la

producció, en el primer terç del segle I aC. Una de les escudelles anava decorada amb pintura vinosa de l'estil que engloba la ceràmica ibèrica pintada tardana. Deixant de banda els càlats hi descobrim plats, gots i altres recipients pintats en contextos de finals del segle II aC i de principis de l'I aC que podrien ser el d'aquesta peça (Nolla, 1982, 137-143).

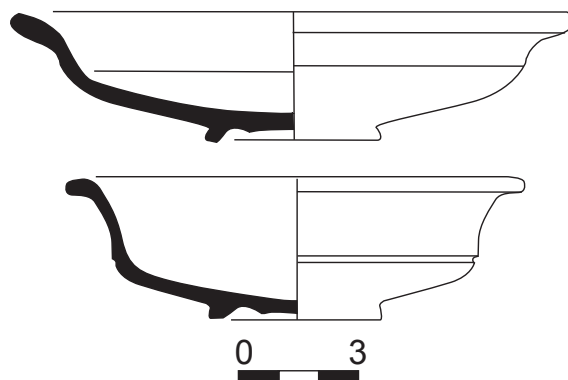


Fig 345. Escudelles A-VI.

### Escudella A-VII

Equivalències: (?).

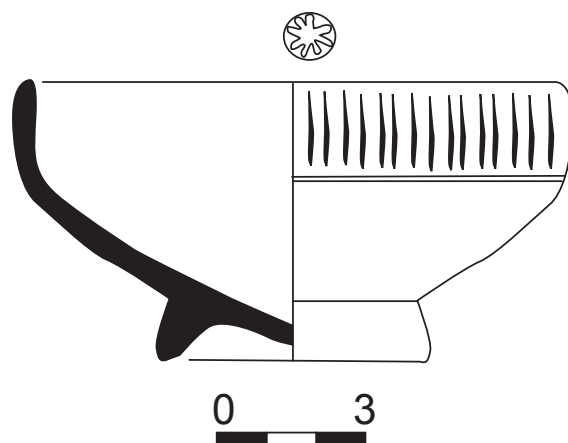


Fig 346. Escudella A-VII.

Probablement sigui una de les imitacions més fidels de ceràmica de vernís negre en grisa emporitana. Es tracta d'una copa de la forma 25 de Lamboglia del taller de Roses o Roses 10A.b (Puig, 2006a, 310). Veiem que no hi manca cap dels detalls propis del model original: la carena marcada amb una línia incisa, la banda d'estries

sota el llavi, la roseta central en el fons i, fins i tot, un peu anul·lar alt i un cul convex que defuig els tòpics de la tradició local tan personal i ferma en aquestes parts dels recipients. Els dos exemplars coneguts procedeixen del Camp dels Escalers. El primer, pràcticament sencer, s'exhumà a la sitja 1 el 1971 (225-200 aC). El segon, a la sitja 15 excavada el 1997. Tant per la font d'inspiració com pel context estratigràfic on apareix podríem aventurar una datació de segona meitat avançada del segle III aC. per a una forma que no devia tenir gaire èxit, ja que va desaparèixer molt ràpidament.

### Bol de fons umbilicat, forma A-VIII

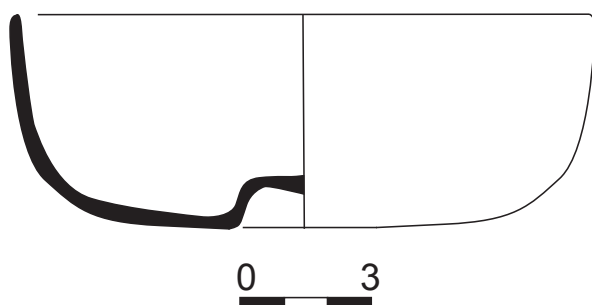


Fig 347. Escudella A-VIII.

Equivalències: COT-CAT Cp8 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 394), COM-IB Cp6 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993b, 353), Ullastret forma 33 (Rodríguez, 2003, 24).

A les sitges del Bosc del Congost apareix tímidament a la sitja 88 (260-240 aC), amb un fragment. Després torna a la sitja 43 (240-220 aC), amb una peça més ben conservada. A partir d'aquest moment i fins el tombant del segle II aC, es fa més assídua, és a les sitges 116 (230-210 aC) i 3 (220-200 aC) on la forma arriba a la màxima presència. En els primers anys del segle II aC, comença un procés gradual de rarefacció, però a les sitges 8, 13 i 53 (210-180 aC) encara hi és prou habitual. Tanmateix, en encetar el segon quart del segle II aC comença a ser realment escassa, fins al punt que, a la sitja 19 (170-150 aC), es registra el darrer bol umbilicat. De tot això es desprèn que hi va haver un moment inicial a mitjan segle III aC, seguit d'una fase d'èxit a l'últim quart del segle i potser en els primers anys del segle II aC, i la desaparició en el segon quart del segle II aC.

Els paral·lels indiquen datacions semblants a les de Sant Julià de Ramis. Val a dir que és una forma prou recurrent en els jaciments ibèrics. Recordem, sinó, els notables conjunts d'Ullastret (Martín, 1977b, 43) i els de la col·lecció Rubio de la Serna de la necròpoli de Cabrera de Mar (Barberà, 1968, 97-150). No obstant això, els exemples apareguts en contextos bons no són tan freqüents. Recordem-ne les troballes a les tombes II i IV de la mateixa necròpoli. La primera datada vers la segona meitat del segle III aC i la segona, en el darrer quart del segle III aC (Barberà, 1969, 169-190). Les sitges de Can Badell les situen en el darrer terç del segle III aC (Hernández, 1983). En el camí de Vista Alegre se n'han publicat un parell amb una cronologia força reculada, ja que l'estrat d'on van sorgir ha estat datat a la primera meitat avançada del segle III aC (Codex, 1995, 100-101). Sense sortir del Maresme, de la sitja 1 de Can Jordi, se'n dibuixa una base amb una cronologia de segona meitat del segle III aC (Vila i Barrasetas, 1995, 147) i d'una època semblant al Turó de Mas Boscà (Junyent i Baldellou, 1972, 39).

### Escudella B

Equivalències: COT-CAT Cp5 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 394), COM-IB Cp5 (Castanyer, Samartí, Tremoleda, 1993b, 353). Ullastret forma 30 (Rodríguez, 2003, 24). Felines forma 4 (Martín, 1981, 43).

El perfil reproduïx la silueta de les escudelles A-I i A-II, però en format reduït. Precisament les petites dimensions n'esdevenen la característica essencial, car, a diferència de les "germanes grans", no supera els 9 cm de diàmetre de boca.

És habitual en la majoria dels jaciments dels segles IV-III i fins al tercer quart del II aC. La trobem a les necròpolis emporitanes (Almagro, 1953, 283, 297 i 344), a les sitges de Peralada (Llinàs *et al.*, 1998, 65-86), a les de Sant Sebastià de la Guarda (Agustí, Burch i Llinàs, 1998), a la necròpoli de Cabrera de Mar (Barberà, 1968, 97-150, i Barberà, 1969, 169-190), al Turó dels Dos Pins (García, 1993), a Can Badell (Hernández, 1983), a les sitges de Bellaterra (Granados i Sanmartí, 1988, 136, núm. 14), a Felines (Martín, 1981, 43), a Serra de Daró (Martín i Genís, 1993, 24), al poblat dels Guíxols (Nolla, Esteva i Aicart, 1989, 45-116), al camí de Vista Alegre, a Can Miralles-Can Modonell (García, Pujol i Esteban, 1981, 15-63) i a les sitges de Can Miralles-Can Modonell (Pujol i García, 1983, 46-145), etc.

A Sant Julià de Ramis es troba ben documentada a quasi totes les sitges dels segles IV-III aC i del II aC. L'evolució en el temps és paral·lela a la de les escudelles A-I i A-II, però la migradesa de proporcions afavoreix un cert immobilisme formal. Tal vegada, a partir del segle II aC, es generalitza el solc a la base i, des de mitjan segle II aC, es comencen a apreciar carenes marcades i vores individualitzades del traç de les parets. En el Bosc del Congost hi és present amb regularitat fins a la sitja 84 (130-110 aC) (amb dos individus) i amb un individu aïllat a la 49 (100-80 aC). En canvi, a les sitges 2, 65 i 83 (120-80 aC) ja no s'ha identificat. Tampoc a Casa Pastors ni a les sitges Gall d'Empúries (80-70 aC).

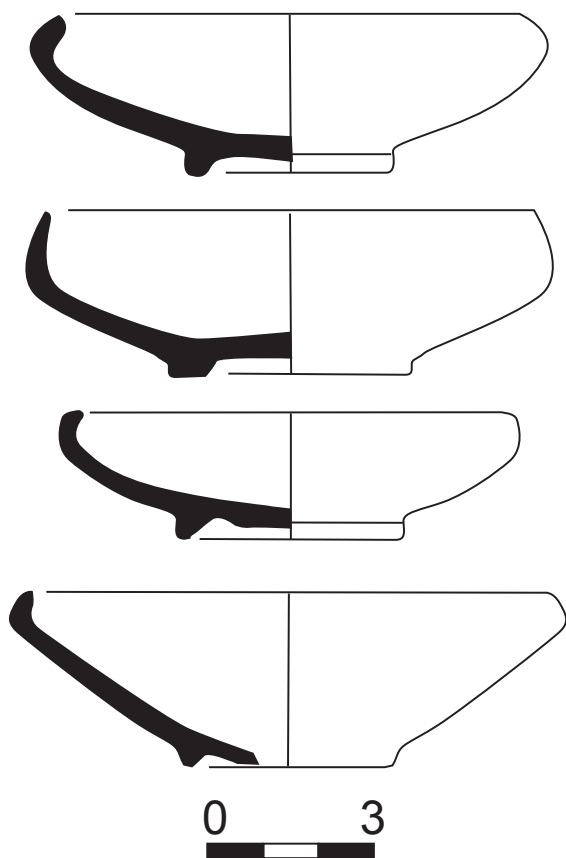


Fig 348. Escudelles B.

#### Plat C-I

Equivalències: fòrum d'Empúries forma 11 (Aquilué *et al.*, 1984, 372-373). COT-CAT Pl1 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 397).

Malgrat que recorden moltíssim les formes 5 i 7 de Lamboglia, no se'ls pot assimilar perquè es

presenten amb diferències notables de perfil i tampoc en són reproduccions fidels (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 30-31).

A Sant Julià de Ramis els trobem en el farciment intern de la plataforma del temple (UE 1078-1079), amb una datació de 140-120 aC, i abastament reproduïts, en els nivells més moderns de la zona 1 del poblat (120-70 aC) (Burch, *et al.*, 2001, 90, 110-111). Els acabats són variadíssims i també les coccions, decoracions i colors de pasta. En el Bosc del Congost s'hi documenten més escassament, però, en canvi, en contextos ben acotats en el temps. Apareix de manera primerenca a les sitges 84 i 16 (130-110 aC), després a la sitja 2 (120-100 aC) amb més exemplars i, en la mateixa proporció, a les sitges 49, 65 i 83 (100-80 aC). Als reompliments inferiors de Casa Pastors, a les sitges dels Bordegassos i a les sitges Gall també hi han estat àmpliament detectats (Nolla, 1999, fig. 8; Casas, Merino i Soler, 1991, fig. 7, 1; Aquilué *et al.*, 1984, fig. 131, 1-3).

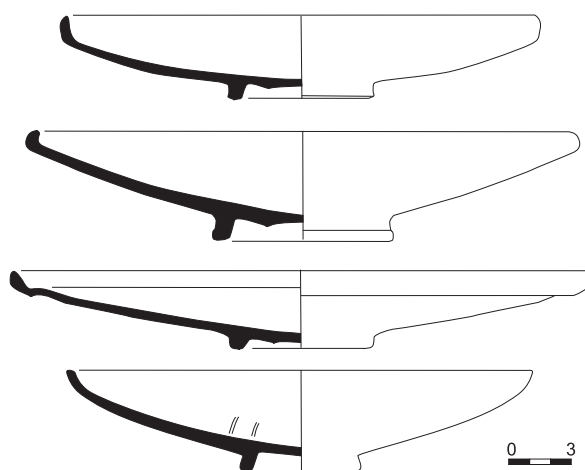


Fig 349. Plats C-I.

#### Plat C-II

Equivalències: Ullastret forma 38 (Rodríguez, 2003, 25). COT-CAT Pl1 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 397).

És la imitació del plat de peix, forma Lamboglia 23. La producció local d'aquesta forma és escassíssima i sorprèn per la relativa abundància del plat en ceràmica de vernís negre. A Sant Julià de Ramis es redueix a un únic exemplar en ceràmica grisa de la costa catalana que va aparèixer a la zona 1 del poblat. Concretament a l'UE 1125-1120 que conformava un terra d'argila



compactada de l'estança 1f (Burch *et al.* 2001, 54-55). El material que hi va aparèixer ha permès una datació de primer terç del segle II aC. encara que hi sovintejaven fragments del segle III aC.

El segon referent l'hem de cercar a Ullastret on Rodríguez va recollir la forma i li atorgà una cronologia de 400-350 aC. (Rodríguez, 2003, 59). Si tenim en compte que les darreres aportacions del plat de peix corresponen a peces de campaniana A antiga (225-180 aC) (Sanmartí, 1978) s'haurà de concloure que les formes locals no poden traspasar gaire més enllà del segle III aC. Tenint-ho ben present, el plat de Sant Julià de Ramis, podria correspondre a la fase final de la forma, car s'aprecia perfectament el solc circular marcat a la base, la qual cosa impedeix remuntar la cronologia més enllà de mitjan segle III aC.

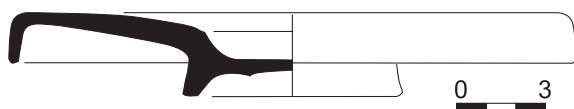


Fig 350. Plat C-II.

### Plat C-III

Equivalències: Casa Pastors forma 19 (Nolla, 1999, 187). Ceràmica emporitana tardana núm. 246, 247, 248 i 249 (Casas *et al.*, 1990, 114-115).

El plat de la forma 6 de Lamboglia podria esdevenir el referent en vernís negre, principalment en campaniana B, d'una sèrie de plats de ceràmica fina local molt ben documentada a Sant Julià de Ramis, però escassament fora d'aquest àmbit. La cronologia que proporciona el nostre jaciment comprèn el darrer terç del segle II aC i el primer del segle següent. És abundant en els nivells d'abandonament de la darrera ocupació de la zona 1 del poblat però només en aquest context i no pas abans, car en els reompliments interns de la plataforma hi és absent (UE 1078-1079) (140-120 aC). Se n'ha identificat un fragment en els colgaments de les cabanes que restaren abandonades a redós de la plataforma esmentada i un altre a la sitja 84 del Bosc del Congost, que ens testimonia la presència del plat a partir del darrer terç del segle II aC. A les sitges 2, 49 i 83 del mateix camp, hi figuren regularment plats C-III, per tant, se n'assegura la continuïtat durant el primer quart del segle I aC.

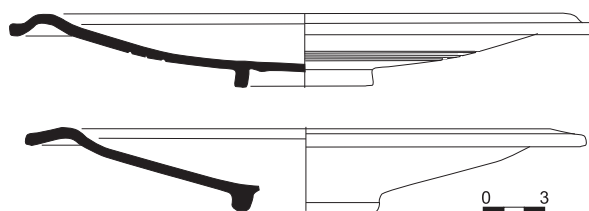


Fig 351. Plats C-III.

Cal constar que ni a les sitges dels Bordegassos, ni a les sitges Gall s'ha registrat la forma i que, a casa Pastors, se la reconeix escadusserament (Nolla, 1999, 187). Això avalaria la interpretació d'una ràpida recessió del plat a partir del segon quart del segle I aC. No obstant això, només se l'ha localitzat en una àrea geogràfica molt concreta, que és la del poblat ibèric de Sant Julià de Ramis i la dels nivells republicans de *Gerunda*. La relació entre ambdós jaciments és evident i les seqüències històriques d'un i altre han induït al convenciment que l'*oppidum* de Sant Julià és el precedent ibèric de la fundació romana (Burch *et al.*, 2001, 140-142). Per tant, el plat C-III es podria veure immers dins la dinàmica d'una producció molt localitzada.

### Plat C-IV

Equivalències: Forum d'Empúries forma 15 (Aquilué *et al.*, 1984, 373).

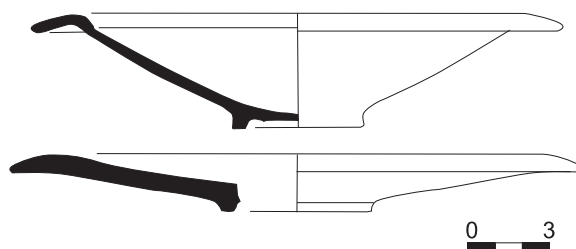


Fig 352. Plats C-IV.

Apleguen des de reproduccions fidels de la forma Lamboglia 36 fins a plats de llavi penjant que la recorden vagament i a molta distància. Els acabats, pastes i cuites varien sensiblement d'una peça a una altra. La decoració amb pintura vinosa és un altre element distintiu que llueix una petita part de la producció.

A Sant Julià de Ramis els trobem en els nivells corresponents a la darrera ocupació del poblat de la zona 1 i en els superficials. En el Bosc

del Congost es registren a la sitja 2, 49, 83 i 84 (130-80 aC) i també se'n localitzen a les sitges Gall (Aquilué *et al.*, 1984, fig. 130, 9-10), a les dels Bordegassos (Casas, Merino i Soler, 1991, fig. 7, 2) i en els reompliments inferiors de Casa Pastors (Nolla, 1999, fig. 10, 1-2). La conclusió que se n'extreu és que la producció comença en el darrer terç del segle II aC. i que en l'abandonament dels sectors coneguts del poblat de Sant Julià de Ramis i els camps de sitges, al final el primer terç del segle I aC, encara resta amb plena vigència.

#### Plat C-V.

Equivalències: Felines forma 5 (Martín, 1981, 43). COT-CAT Ky2 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 396).

Plats de petit format que dibuixen una forma inspirada en la 23 de Lamboglia. A banda de les proporcions és característic la provisió de dues nanses contraposades disposades sobre el llavi o per sota de la vora de manera semblant a com ho fan en el clix. La peça de Felines s'ha datat en context de 200-175 aC, en canvi l'única de Sant Julià de Ramis ha aparegut a la sitja 49 amb una cronologia considerablement més moderna de 100-80 aC.

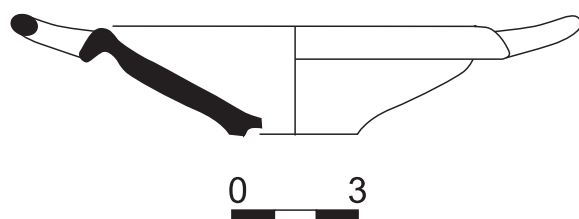


Fig 353. Plat C-V.

#### Got bicònic D-I

Equivalències: COTCAT Gb1 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 395), forma 1 (Aranegui, 1985, 102-103).

És una de les formes més personals i repetides de tot el repertori de la ceràmica grisa i oxidada de la costa catalana. Ha aparegut a totes les sitges dels segles IV i III aC, i tangencialment en algunes de principis del primer terç del segle II aC.

Es caracteritza per les parets llises, la vora vertical però oberta amb el llavi poc desenvolupat i la nansa de cinta o de rodet. El

punt on es manifesten més variacions és a la base, que, malgrat tot, podem resumir en tres modalitats. Una primera arrodonida, sense peu i el fons còncav, que podria ser la més antiga; una segona amb un arrencament angulós i el fons pla o lleugerament còncav, i finalment, les que tendeixen a insinuar un tímid peu.

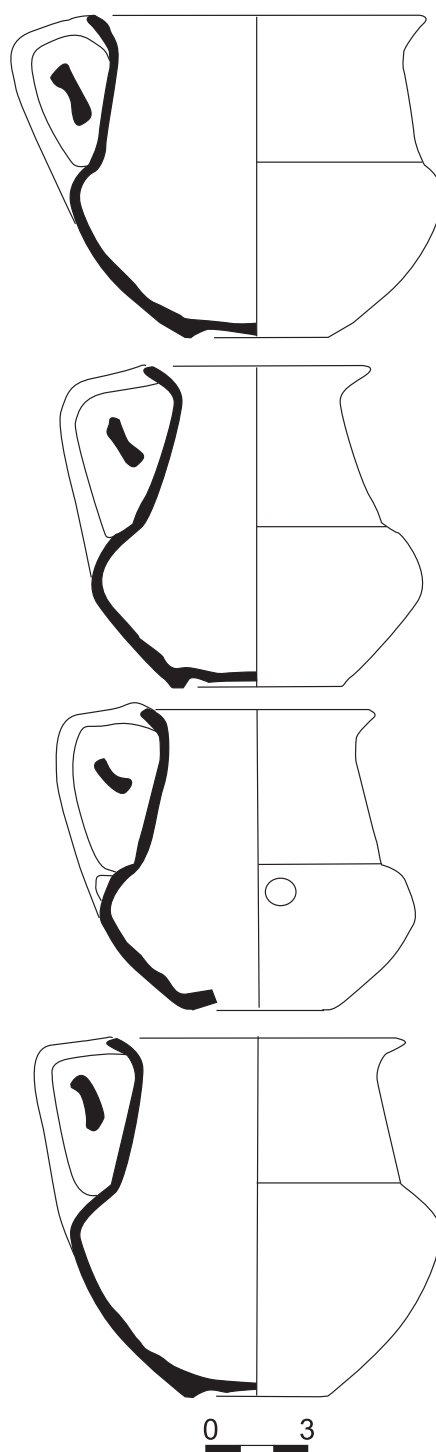


Fig 354. Gots D-I.

Des de la segona meitat del segle III aC i sobretot a partir del darrer quart, es comencen a apreciar algunes tendències evolutives que apunten clarament cap a la forma D-I/III. S'observa com la vora penja cada cop més i el llavi s'engreixa. Els culs arrodonits i còncaus s'absenten i ocasionalment ja hi apareix el solc circular. Paral·lelament hi abunden els volums cepats i més amples que abans i, encara més, els llistons decoratius en el coll. Això s'evidencia amb claredat a la necròpoli del Turó dels Dos

Pins (250-180 aC) (García, 1993), on el D-I, diguem-ne clàssic, no és el més reproduït. A Puig Castellet, en un context també de segona meitat del segle III aC, hi cohabitaven bicònics D-I de transició (Nolla i Casas, 1981, lam. LXXXI, 1) amb altres que s'han de considerar ja plenament gots D-I/III (Nolla i Casas, 1981, Lam. LXXXI, 3). A Sant Julià de Ramis es detecta preferentment a la sitja 3 del Bosc del Congost (220-200 aC) i a la sitja 1 excavada el 1971 del Camp dels Escalers (220-190 aC).

Els gots D-I més antics daten del primer quart del segle IV aC, com els de la necròpoli de Serra de Daró, especialment de la tomba 80 (Martín i Genís, 1993, 24 i 25). Els de la sitja 27 de Mas Castellà de Pontós daten del segon quart del segle IV aC (Adroher i López, 1996, 41 a 58). Els de les sitges de Bellaterra se situen en el tombant dels segles IV aC i III aC (Granados i Sanmartí, 1988, 115 a 162). En un context de primera meitat de segle III aC, en trobem a la UE 1007 del Camí de Vista Alegre a Mataró (Codex, 1995, 101) i a la inhumació 26 de la necròpoli Martí d'Empúries. De mitjan segle III aC s'han datat els de la sitja 4 de Can Jordi, al Maresme (Vila i Barrasetas, 1995, 149 i 150). A les sitges de Peralada apareix a finals del segle III aC (Llinàs *et al.*, 1998, 65), al poblat ibèric de Sant Sebastià de la Guarda, a Llafranc, a la sitja 3 (225-175 aC) (Agustí, Burch i Llinàs, 1998, 49). De la necròpoli de Cabrera de Mar se'n conserven diferents exemplars procedents de la col·lecció Rubio de la Serna (Barberà, 1968), alguns d'ells es poden datar a la segona meitat del segle III aC. Al Turó dels Dos Pins hi trobem totes les variants entre el 250 i el 180 aC (García 1993, 191). Una cronologia semblant (230-200 aC) presenten els de les sitges de Can Badell a Bigues-Riells del Fai (Hernández, 1983, 78 a 81).

## Got D-II

Equivalències: COT-CAT Gb9 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 396.), fòrum d'Empúries forma 2 (Aquilué *et al.*, 1984, 371), forma 6D (Aranegui, 1985, 108-109).

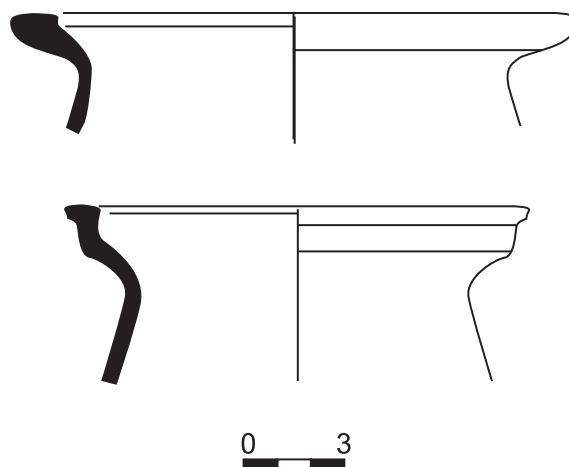


Fig 355. Gots D-II.

Esdevé una de les formes tardanes dels gots i prou allunyada del referent del cos bicònic. Coincidint amb la datació proposada per Aranegui (Aranegui, 1985, 110), a Sant Julià de Ramis s'ha identificat sempre en contextos clars del primer quart del segle I aC, però sempre amb marges esquivats. El més destacat és de la sitja 49 del Bosc del Congost (100-80 aC).

El característic llavi vertical i motllurat que recorda la ceràmica d'engalba blanca es troba ben documentat a les sitges Gall (Aquilué *et al.*, 1984, fig. 128, 1-2) i a Casa Pastors (Nolla, 1999, fig. 9, 9-11). A la muralla Robert també s'hi detecta entre el 100 i el 50 aC (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 37) i a les fases I i II (90-70 aC) del dipòsit de Burriac (Miró, Pujol i Garcia, 1988, núm. 253-270 i 840-921). D'entre els entorns menys precisos, però que possiblement s'inscriuen també en l'època, esmentem el poblat dels Guíxols (Nolla, Esteva i Aicart, 1989, fig. 17, 3-4) i el derelict de Palamós (Foerster, 1987, fig. 6).

## Got D-I/III

Equivalències: formes 2 i 3 (Aranegui, 1985, 105 i 107, 3). COT-CAT Gb4, Gb3, Gb2, (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 395). COM-IB Gb4 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993b, 354).

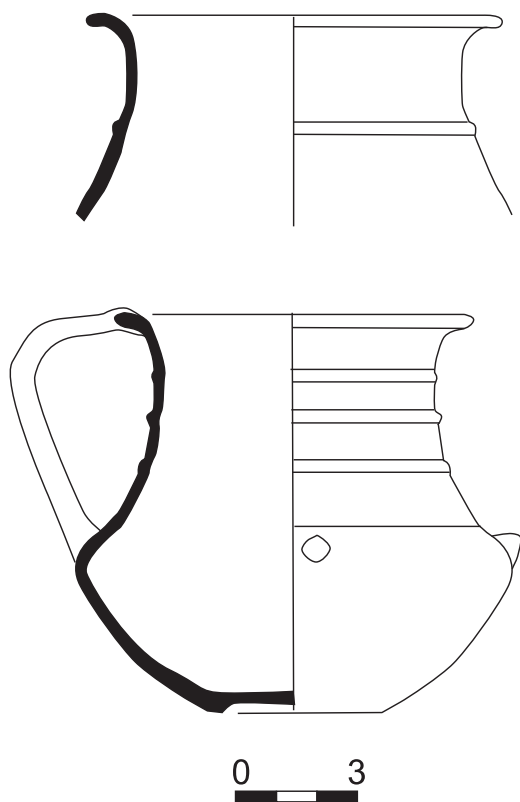


Fig 356. Gots D-I/III.

Des del punt de vista formal pren el fil conductor evolutiu allà on el deixava el got bicònic D-I de transició al D-I/III (250-200 aC). La distinció entre l'un i l'altre no sempre és fàcil, com tampoc no és la forma 2 i la 3 de la classificació d'Aranegui ni la Gb2 respecte de la Gb3 del Dycocer (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 395). Tal vegada la presència del solc en el cul, els llistons horitzontals i primers i el llavi penjant, gairebé horitzontal, marquen la pauta d'aquesta forma. Agafant un espectre generós, és a dir, considerant conjuntament els gots D-I de transició i el D-I/III, hauríem de considerar la producció entre mitjan o darrer terç del segle III aC i el primer terç del segle II aC. En un sentit restrictiu i refiant-nos específicament del comportament de Sant Julià de Ramis, la forma queda circumscrita en el primer terç del segle II aC. De manera fefaent s'identifica a les sitges 8 i 13 del Bosc del Congost (200-180 aC). En el segon quart del segle II aC encara es fa veure a la sitja 29 (190-170 aC) i a les 21 i 58 (180-160 aC) del mateix sitjar. A la sitja 19 (170-150 aC) es troba residualment, car la forma ja és reemplaçada per la D-III. Entre els paral·lels coneguts destaquem els de la sitja 24 i especialment la 31 (225-175 aC) del grup de Can

Miralles-Can Modonell a Cabrera de Mar, amb alguns bicònics D-I de transició i algun D-I/III diàfan (Pujol i Garcia, 1983, núm. 8645). Els nivells fundacionals de la muralla meridional de la neòpoli d'Empúries han donat perfils idèntics als de Sant Julià de Ramis, que han estat datats dins la primera meitat del segle II aC (Sanmartí i Nolla, 1986a, fig. 11, 12). La mateixa cronologia s'atorga a la sitja 6 de Sant Sebastià de la Guarda, que en proporcionà un bon fragment (Agustí, Burch i Llinàs, 1998, fig. 7, 2).

### Got D-III

Equivalències: formes 4, 5 i 6 (Aranegui, 1985, 106-109). COT-CAT Gb4, Gb5 i Gb6. (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 395).

Es caracteritza per la presència invariable de tres llistons en el coll, el llavi curt, penjant i arrodonit, i la nansa de secció semielíptica. A Sant Julià de Ramis la trobem a bastament a la majoria de les estratigrafies del segle II aC i des del segon quart. En el Bosc del Congost apareix per primera vegada a la sitja 58 (180-160 aC), on alterna amb gots D-I i D-I/III. A la sitja 19 (170-150 aC) encara no domina totalment el panorama dels gots i s'ha d'arribar a la sitja 4 (150-130 aC) per captar l'autèntic èxit de la forma. És el mateix que succeeix a la sitja 84 (130-110 aC). La sitja 2 (120-100 aC) resulta suggeridora perquè s'hi detecta una severa davallada del got D-III, que queda compensada amb l'aparició dels D-III/IV i D-IV i dels gobelets de parets fines. A la sitja 83 (110-90 aC) encara es documenta i també a la 65 (110-80 aC), però ja només tangencialment. Finalment, a la sitja 49 (100-80 aC) hi és absent. Tampoc es documenta en els reompliments inferiors de Casa Pastors, ni a les sitges Gall d'Empúries, la qual cosa fa sospitar que, a principis del segle I aC (90-80 aC), el got D-III es va deixar de fabricar.

La producció del got D-III coincideix amb el període àlgid de la ceràmica emporitana i, per tant, és relativament senzill trobar-ne en jaciments prou allunyats, però sempre dins la forquilla cronològica ja assenyalada i, especialment entre el 150 i el 120 aC. Hi ha moltíssimes troballes de les quals només esmentarem algunes: a Enserona (Gallet de Santerre, 1980, XIX, 7 i 16), a Lattes (175-75 aC) (Py, Adroher i Sanchez, 2001, 1043-1045), als campaments numantins com el de Vegas (133 aC) (Sanmartí/Principal, 1997, 53-54), al derelict de Grand Conglué 2 (150-130 aC) (Benoit, 1961, lam. XV, 3), al derelict de l'Illa Pedrosa (Ponce, 1975, 96) (aquí les datacions

ballen segons els autors, però es podrien fixar entre el 140 i el 130 aC) (Sanmartí, 1985, 155-156), a les necròpolis emporitanes com a la incineració 23 de les Corts (Almagro, 1953, 292), a les sitges dels Bordegassos (90-70 aC) (Casas, Merino i Soler, 1991, fig. 6, 4 i fig. 7, 6), etc.

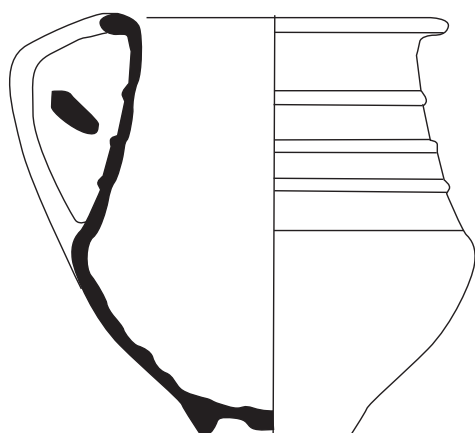


Fig 357. Gots D-III.

#### Got D-III/IV

Equivalències: (?)

Es tracta d'una forma rara que s'ha batejat així perquè es troba a mig camí del got D-III i del D-IV. Es podria veure com un D-III amb el coll llis o com un D-IV de proporcions anormalment grosses. Sigui com sigui, s'ha documentat a la sitja 2 del Bosc del Congost (120-100 aC) i escadusserament també en els nivells d'amortització de la darrera ocupació de la zona 1 del poblat. La datació se situa de mitjana en el tram final del D-III i en l'inicial del D-IV.

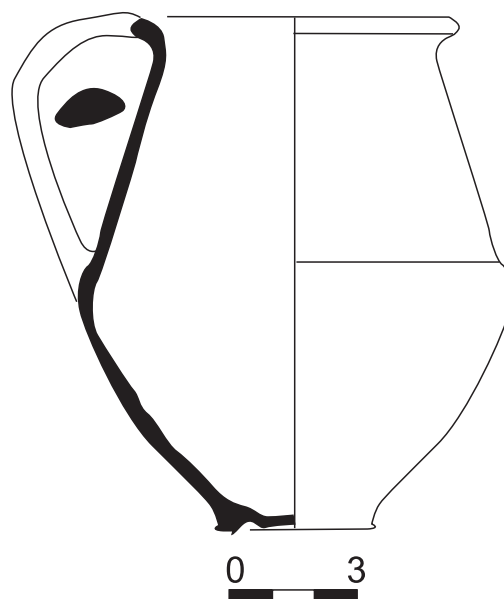


Fig 358. Gots D-III/IV.

#### Got D-IV

Equivalències: forma 7 (Aranegui, 1985, 110-111). Fòrum d'Empúries forma 1 (Aquilué *et al.*, 1984, 371). COT-CAT Gb7 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 395).

Els elements definidors de la forma se centren en el petit volum —oscil·la entre els 6 i els 8 cm d'alçada—, les parets llises i el llavi penjant, curt, gruixut i arrodonit. Aranegui hi distingia tres variants: A, B i C, en funció de la base (Aranegui 1985, 110). No obstant això, a Sant Julià de Ramis només hi detectem l'equivalent a les variants A i B, possiblement perquè la cronologia s'acaba en el primer terç del segle I aC.

La seqüència del got D-IV comença a Sant Julià a partir del darrer terç del segle II aC. S'ha identificat a la sitja 84 del Bosc del Congost (130-110 aC), a la 2 (120-100 aC) i a la 49 (100-80 aC). També es documenta a les excavacions realitzades per Maluquer de Motes a Sant Julià de Ramis i als nivells posteriors a la construcció de la plataforma del temple, a la zona 1 del poblat. Tal vegada, la producció es perllonga més enllà en el temps, potser fins a mitjan segle I aC (Aranegui, 1985, 110) i, amb tota seguretat, durant tot el primer terç del segle, ja que es troba a les sitges Gall (Aquilué *et al.*, 1984, fig. 128, 5-7) i en nivells fundacionals de *Gerunda* (Nolla, 1999, fig. 9, 4). Òbviament apareix en molts jaciments



d'aquesta època, com a la incineració emporitana de les Corts 70 (Almagro, 1953, 331) i el derelict de l'Illa Pedrosa (140-130 aC) (Ponce, 1975, 97), que podria ser una de les troballes més antigues. A Lattes es documenta sorprenentment entre el 175 i el 50 aC (Py, Adroher i Sanchez, 2001, 1045-1047). Davant d'aquesta proposta, però, calen tres advertiments: primer, la datació tan alta correspon a forquilles cronològiques amplíssimes, com la de la fase 9c de Lattes (175-125 aC), que la desvirtuen a l'hora de fixar-ne els límits. Segon, el mostrari de peces que s'hi ofereix no respon implícitament al got bicònic D-IV. Apareixen fragmentats, però probablement es tracta de gots D-I de format menut que també trobem escadusserament en el Bosc del Congost des de finals del segle III aC. Tercer, certament hi apareixen també els perfils equivalents al D-IV, però els que s'han verificat es relacionen amb estratigrafies de la primera meitat del segle I aC (Py, Adroher i Sanchez, 2001, 1047, núm. 5451 i 5452).

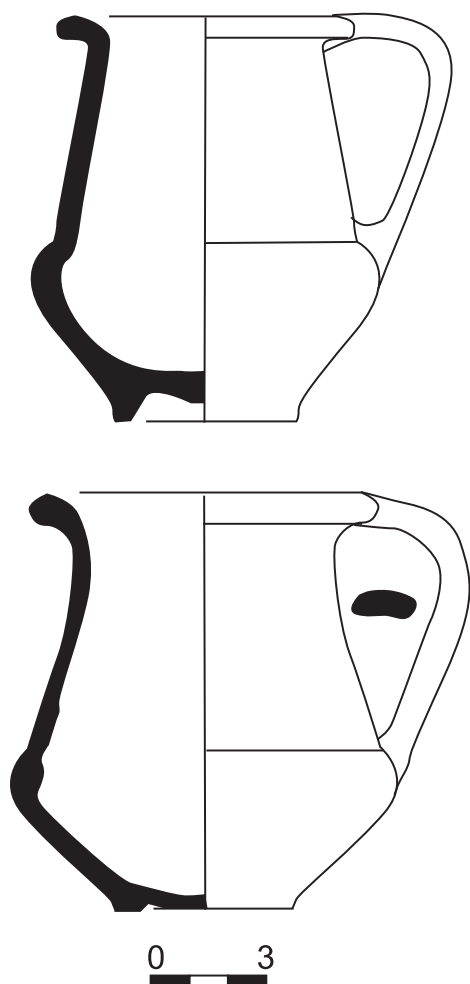


Fig 359. Gots D-IV.

#### Gerra D-V.

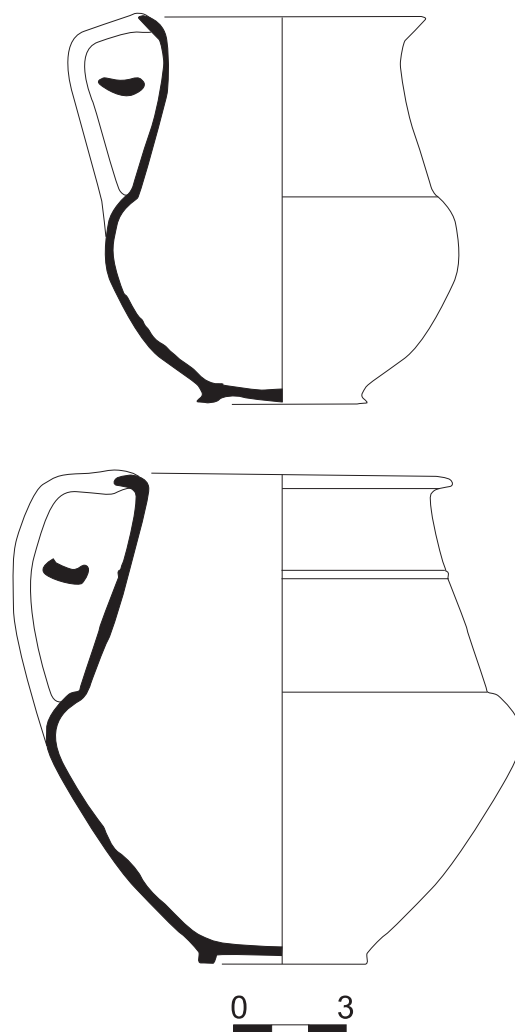


Fig 360. Gots D-V.

Equivalències: Ullastret forma 21 (Rodríguez, 2003, 45).

Possiblement no li acaba d'escaure la classificació D, perquè, en determinats exemplars, es veu ben clar com una gerra per servir líquids i no pas com un got. La raó de ser en el grup s'argumenta pel fet que reproduïx, fil per randa, les línies del got bicònic D-I. L'element que el distingeix és el volum, normalment superior al got, tot i que pot variar força d'un recipient a un altre. A Sant Julià de Ramis en trobem ja en el fons de materials procedents de les excavacions efectuades en el poblat ibèric de F. Riuró, però sense context cronològic. Les sitges del Bosc del Congost també han donat gerres d'aquesta mena i estratigràficament datades. La més antiga prové

de les sitges 36 (300-240 aC) i 43 (240-220 aC). Després se'n torna a trobar a la sitja 116 (230-210 aC), amb més quantitat a la sitja 3 (220-200 aC) i finalment a la sitja 13 (200-180 aC), amb un fragment informe d'atribució dubtosa. La forquilla cronològica concentra la presència de la gerra D-V a la segona meitat del segle III aC.

La similitud amb el got D-I ha influït indubtablement en la manca de paral·lels publicats. No obstant això, les escasses mostres descobertes fora de l'àmbit de Sant Julià ens aporten datacions semblants. És el cas de la inhumació Martí 26 i el de la inhumació Bonjoan 16 de les necròpolis emporitanes amb sengles vasos (Almagro, 1953, 61), que es poden datar en el segle III aC, i el de la tomba IV de can Rodon de l'Hort (Barberà, 1969, fig. 12, 19150).

### Got D-VI

Equivalències: (?).

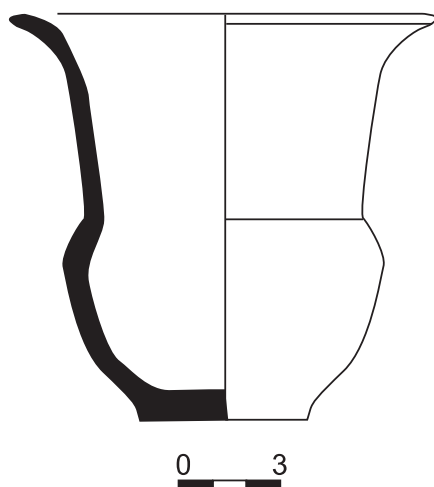


Fig 361. Got D-VI.

Es tracta d'una peça única a Sant Julià de Ramis i de la qual no hem aconseguit referents dins la ceràmica de taula ibèrica. Va aparèixer durant l'excavació de la zona 1 del poblat en el colgament d'una de les cambres del barri ibèric que fou anorreada per la construcció de la plataforma del temple (UE 1049). L'estrat aporta una cronologia de darrer terç del segle II aC que no és suficient per datar el got, perquè s'hi barreja material més antic en abundància. L'engalba està totalment espatulada amb traçades enèrgiques en sentit horitzontal, seguint la moda de les engalbes aplicades tan habitual en el segle III aC.

### Gerra E-I

Equivalències: (?).

Si la gerra D-V emulava la silueta del got bicònic D-I, la E-I imita la del got D-III. La separació rau bàsicament en la diferència de proporcions. No és gens fàcil detectar-la per la proximitat formal amb el got D-III. Només els fragments notables i les gerres més grosses ho permeten. Així, no ens ha d'estranyar que no se'n coneguin gaires paral·lels clars, tret del que es presenta a la classificació de la grisa emporitana a partir d'una gerra del fons Gandia (Barberà, Nolla i Mata, 1993, lam. 12) i el de la incineració 36 de les Corts, on hi ha un vas (Almagro, 1953, 304 i 335-336).

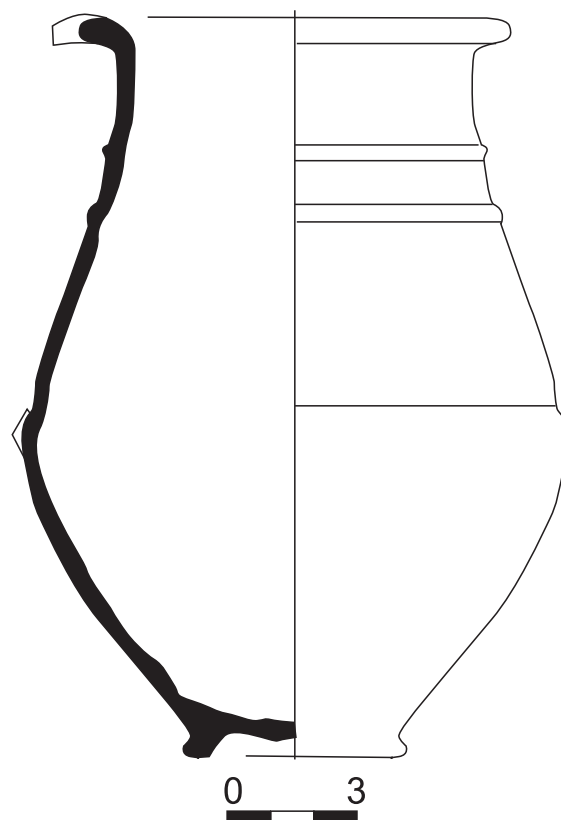


Fig 362. Gerra E-I.

A Sant Julià de Ramis es documenta principalment en el Bosc del Congost, en un marge cronològic de mitjan segle II aC al primer quart del segle I aC. La trobem possiblement a la sitja 4 (150-130 aC), amb més seguretat a la sitja 16 (130-100 aC), a la 2 (120-100 aC) i a la 49 (100-80 aC), que conté l'exemplar més petit.

### Gerra E-II

Equivalències: COT-CAT Cc3 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 392).

El nom designa les gerres de coll més aviat curt amb el llavi motllurat i vertical, a semblança dels de la ceràmica d'engalba blanca. Aquest paral·lisme podria induir a considerar una cronologia similar. Tanmateix, les escasses mostres que s'han recollit a Sant Julià de Ramis no permeten dilucidar-ne els límits. Sembla que la producció s'establiria principalment en el darrer terç del segle II aC, encara que, certs precedents propers, la farien remuntar fins a la primera meitat del segle II aC.

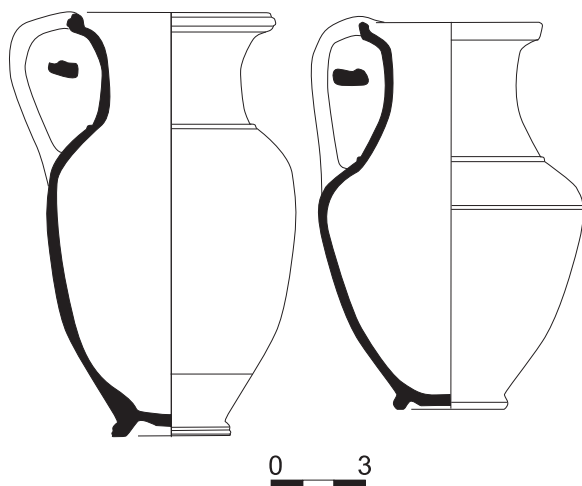


Fig 363. Gerres E-II.

Vegeu que, en el Bosc del Congost, hi ha dos exemplars ben documentats que van sortir a la sitja 2 (120-100 aC) i un fragment informe a la 84 (130-110 aC). Hem atribuït al grup, amb moltes reserves, un altre recipient aparegut a la sitja 8 (200-180 aC) que, formalment, es troba a mig camí d'una E-II i una E-III. Fora d'aquest entorn, Almagro en publicava una de sencera exhumada de la incineració de les Corts 85 (Almagro, 1953, 335-336) i que, en funció del material de vernís negre que l'acompanyava, ha estat datada cap a la primera meitat del segle II aC (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 39).

### Gerra E-III

Equivalències: Ullastret forma 1b (Rodríguez, 2003, 17). COT-CAT Cc9 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 393).

Possiblement siguin els precedents de les gerres E-II. L'estructura és similar, amb el cos més globular i carenat, el coll més alt, la vora oberta i penjant i la nansa única. Al Bosc del Congost es documenta tímidament en el tercer quart del segle III aC, amb un primer element a la sitja 43 (240-220 aC). En canvi, la sitja 3 (220-200 aC) en mostra un repertori fragmentat però ja prou abundant. En el primer terç del segle II aC les aparicions són pobres, però constants, com a les sitges 53 (210-190 aC), 56 (200-150 aC), 8 (200-180 aC), 29 (190-170 aC) i 58 (180-160 aC). Els resultats que proporcionen els dipòsits ara mencionats permeten concretar-ne la difusió entre la segona meitat del segle III aC i el primer terç del segle II aC.

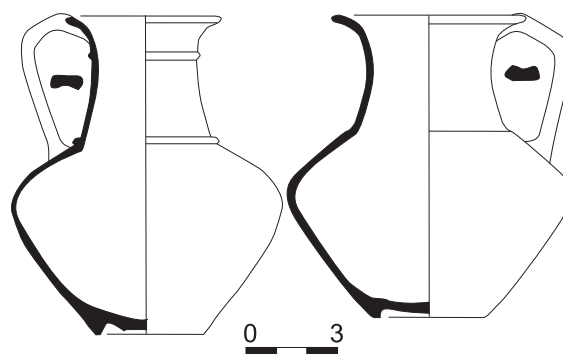


Fig 364. Gerres E-III.

Lluny de Sant Julià de Ramis, també són els mateixos contextos els que proporcionen gerres E-III. Els tenim ben acotats a la necròpoli del Turó dels Dos Pins (250-180 aC), a les tombes 12, 16, 51 i 52 (Garcia, 1993); a Ullastret, amb una cronologia del 250-200 aC (Rodríguez, 2003), i a la tomba II de can Rodon de l'Hort (250-225 aC) (Barberà, 1969, fig. 8).

### Gerra E-IV

Equivalències: (?).

La forma sembla inspirada en les olles i urnes de pasta grollera que són tan habituals a les cuines ibèriques de Sant Julià de Ramis en els segles III i II aC. El perfil en essa segueix la mateixa línia, però indubtablement les E-IV no estaven pensades per anar al foc. Només en coneixem dos exemplars que s'han classificat com a grisa emporitana, un dels quals a Sant Julià de Ramis, concretament a la sitja 2 del Bosc del Congost (120-100 aC). L'altre prové de les sitges del poblat

de Planells (90-70 aC) (Casas, Merino i Soler, 1991, fig. 6, 8). Mancats de dades haurem de considerar la minsa producció de la gerra E-III entre l'últim quart del segle II aC i el primer del segle I aC.

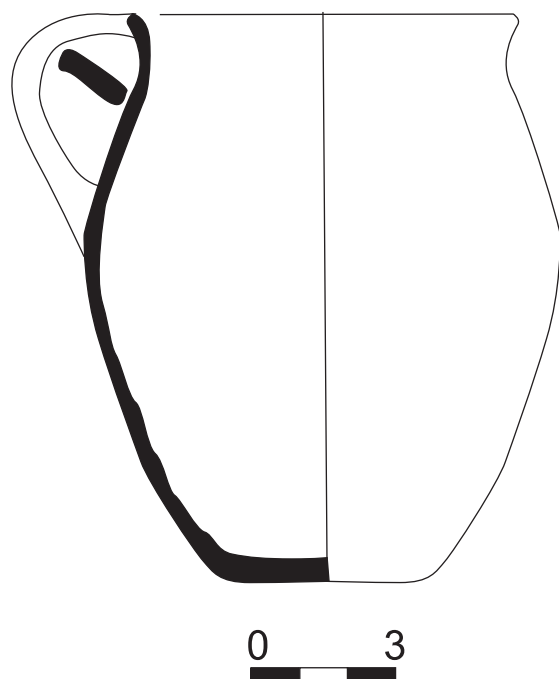


Fig 365. Gerra E-IV.

### Copa F-I

Equivalències: fòrum d'Empúries forma 3 (Aquilué *et al.*, 1984, 371). COT-CAT Cr3 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 394).

Molt similars als gots bicònics per forma i estil, es caracteritzen per l'existència de dues nanses contraposades i altres afegits més aleatoris que poden, no obstant això, transformar considerablement el model original. Vegeu-ne, sinó, l'exemple d'una procedent de Can Badell on la base podria haver estat la d'un got D-I/III (Hernández, 1983, lam. XI). És poc habitual trobar-ne en els inventaris i, en canvi, presenten registres molt variats. Un altre estigma és el de la profusió decorativa que pot arribar a ser antagònica amb l'acostumada austeritat de la vaixel·la de taula ibèrica. Les copes prenen un caire ornamental amb decoracions de solcs i llistons horitzontals, sovint intercalats, que donen un relleu inusitat en terrissa ibèrica. Són motius probablement inspirats en

copos metàl·liques. Algunes de les tardanes van pintades de manera similar als càlats emporitans, fet que, com ja han assenyalat altres autors, és poc freqüent en la ceràmica ibèrica tardana (Nolla, 1982, 137-143).

Indubtablement les circumstàncies exposades evidencien també el caràcter especial de les copes i les allunyen dels gots bicònics convencionals.

Cronològicament les peces més antigues podrien remuntar-se al segle III aC, però no pas abans, com en alguna ocasió s'ha comentat. La veritat és que manquen contextos sistematitzats de ceràmica ibèrica per al segle IV aC, però fa molt estrany que, en jaciments tan importants com Ullastret i l'Illa d'en Reixach, ni estudis específics sobre la ceràmica emporitana (Rodríguez, 2003), ni els de la fase V de l'Illa d'en Reixach (380-325 aC) n'hagin tret evidències (Martín *et al.* 1999). Segurament un dels referents més reculats en el temps és la famosa copa del jaciment de Mas Boscà, que s'ha de situar en un context del segle III aC (Junyent i Baldellou, 1972, 6-9 i 67). La peça excel·lia per la decoració que llueix, una escena marinera incisa sobre la peça en cru, tan espontània com inusual. Ara bé, conceptualment era un got bicònic D-I de transició al D-I/III i, per tant, ja hi escau la datació.

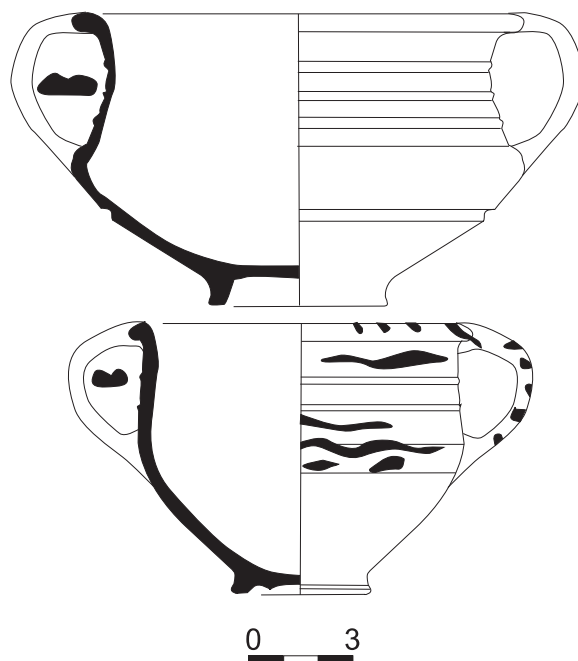


Fig 366. Copes F-I.

El recull de copes deixa ben clar que, tot i l'existència d'antecedents en el segle III aC, la datació de la majoria s'ha de centrar a partir del darrer terç del segle II aC i es perllonga ben bé fins al primer terç del segle següent.

En el context de Sant Julià de Ramis, les primeres mostres les ha donat la sitja 84 (130-110 aC). Es tracta de copes formalment derivades de gots D-III, però amb la boca més oberta. La decoració es redueix a les estries i els llistons horitzontals. Després en tornem a trobar en els nivells d'abandonament definitiu de la zona 1, que s'han de situar entorn del primer terç del segle I aC. Les d'aquí són copes decorades amb pintura marró que descriuen motius semblants als de Girona i als de les sitges Gall d'Empúries.

Copa F-II

Equivalències: forma 9 (Martín, 1981, 43).

Són copes similars a les F-I, però que tenen les nanses col·locades en posició horitzontal. En coneixem alguns exemplars procedents de Felines, amb una cronologia de començaments del segle II aC (Martín, 1981, 37-49). També alguna peça no publicada procedent d'Empúries i conservada a la col·lecció Miquel Font del Museu d'Art de Girona. Tanmateix, a Sant Julià de Ramis no se n'ha inventariat cap, tot i la possibilitat que n'hi hagi. Potser s'intueix en algun fragment esmicolat, per exemple, de la sitja 83 (110-90 aC).

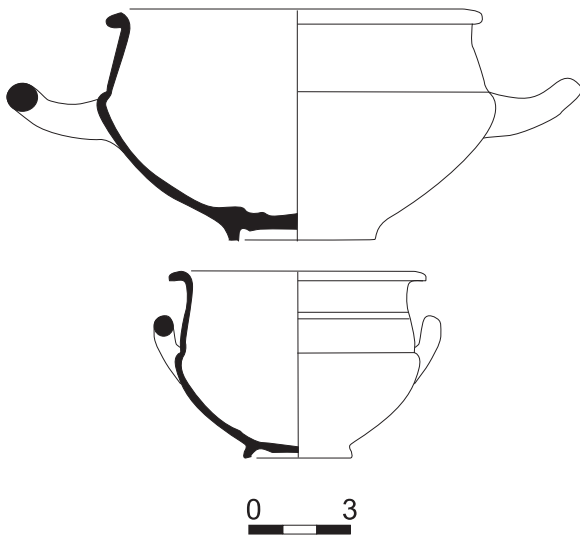


Fig 367. Copes F-II.

Copa F-III

Equivalències: ?

Són gots bicònics amb dues nanses contraposades, com totes les copes de la classe F, però que es distingeixen per un peu alt i motllurat. Un dels referents antics d'aquesta forma prové del poblat de Sant Julià de Ramis, de les excavacions realitzades per F. Riuró, i ha estat publicada un parell de vegades (Rodà, 1974, 300, fig. 2, 3, i Burch *et al.*, 2001, fig. 18, 8). Deixant de banda el peu, la resta presenta tots els ingredients d'un got D-I/III, malgrat que se'n desconeix el context cronològic. Les dues darreres peces han aparegut a la sitja 49 (100-80 aC) i a la 65 (110-80 aC).

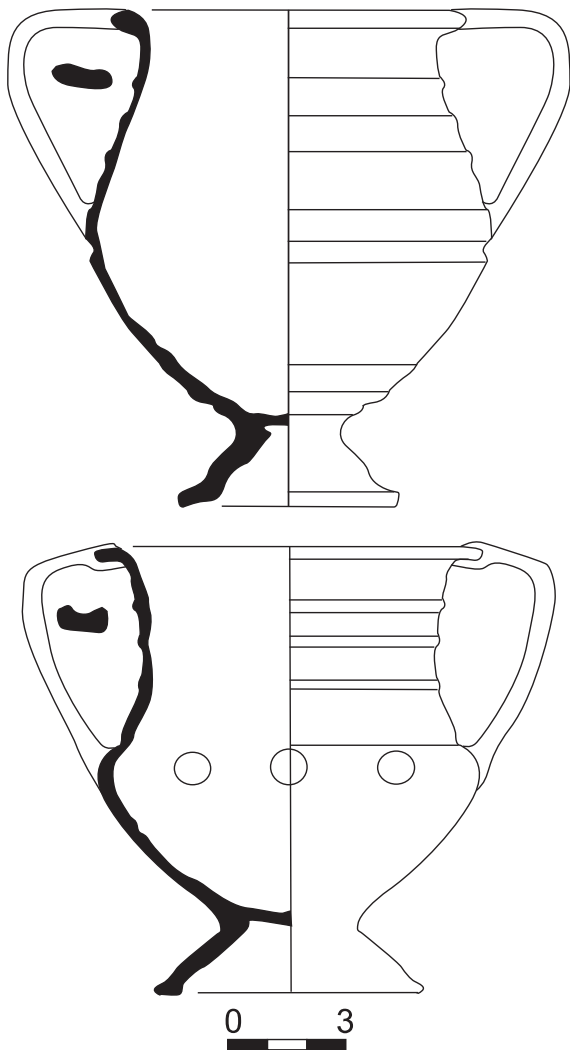


Fig 368. Copes F-III.



### Copa F-IV

Equivalències: ?

Peces rares en la ceràmica ibèrica. Formalment s'assemblen a algunes escudelles A-I o A-II amb suport alt, amb el peu cònic i el tronc acanalat. Alguns autors les assimilien a produccions fenícies bastant més antigues de la zona de l'Ebre, als *thimateria* grecs, i en general, a peces rituals del repertori metàl·lic que revelen una tradició determinada a l'hora de fabricar recipients sumptuosos i/o rituals (Asensio *et al.*, 1999, 1738, fig. 6, 1, 2, 6 i 7). De l'*oppidum* Sant Julià de Ramis en coneixem una peça sencera procedent de l'excavació dirigida per Maluquer de Motes el 1964. Malauradament, resta perduda i només se'n té constància per la publicació succincta que es feu dels resultats d'aquella campanya. El dibuix és força dolent (Maluquer de Motes, 1972, 57). Un altra peça, un fragment del peu, va aparèixer a la zona 1 del poblat en un context de segle II aC.

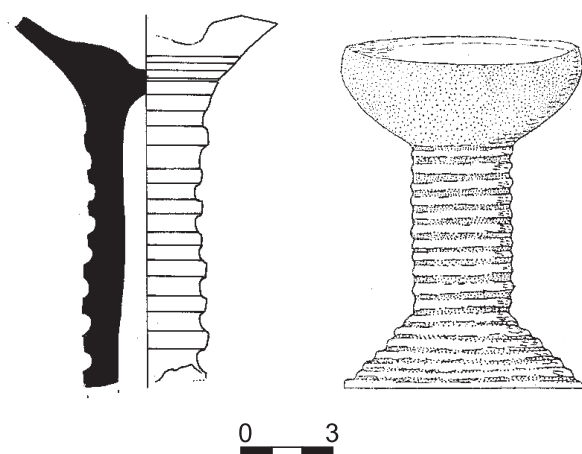


Fig 369. Copes F-IV.

### Vas G-I

Equivalències: fòrum d'Empúries forma 9 (Aquilué *et al.*, 1984, 372). COT-CAT Gb11 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 396). (COM-IB Jt1 i Jt2, (Py, Adroher i Sanchez, 2001, 1001-1004).

Recorden les modernes "soperes" de la vaixel·la casolana. La forma és molt habitual en la ceràmica local i presenta nombroses variants a banda de les diferències en les proporcions. Arriba un punt que fa de mal interpretar-ne la funció, perquè si bé les petites es relacionen fàcilment amb

l'ús individual i, per tant, es podrien assimilar a les escudelles, certament un grup nombrós arrenca a partir dels 20 cm de diàmetre de boca —ocasionalment superen amb escreix els 40 cm— que, donada la fondària dels recipients, fa pensar, més aviat, en un ús col·lectiu per servir el menjar a taula o per feines domèstiques. Sigui com sigui, el perfil és abundant en la ceràmica comuna ibèrica des del segle III aC i més aviat és la ceràmica fina la que manlleva la forma i la redueix de mida per incorporar-la a la taula.

La sèrie G-I aplega les que dibuixen el cos bicònic, amb el llavi engruixit i arrodonit. En trobem a la sitja 1 del Camp dels Escalers (220-190 aC), que representa una data molt primerenca envers els altres exemplars coneguts. S'ha de tenir en compte que, de recipients de comuna ibèrica amb perfils anàlogues, en trobem ja en el segle III aC —sitges de Bellaterra (Granados i Sanmartí, 1988, 145, 43) — i a tota la primera meitat del segle II aC. Després en descobrim a la zona 1 del poblat en els nivells d'abandonament (120-70 aC) i, en altres àmbits, en trobem abastament a les sitges Gall (80-70 aC) i fins i tot a Lattes, amb una cronologia de 150-125 aC (Py, 1990, fig. 6-20, 14-16).

S'entreveu que la G-I hereta la forma directament de la comuna ibèrica a finals del segle III aC i que, amb intermitències, apareix fins al primer terç del segle I aC.

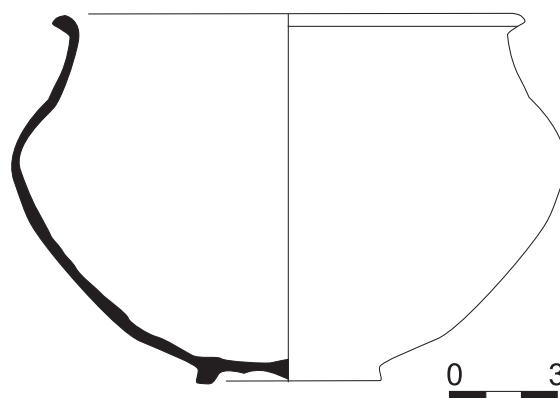


Fig 370. Vas G-I.

### Vas G-II

Equivalències: ?

Es caracteritzen pel llavi triangular i angulós, el cos globular corb de la carena força pronunciat

i l'ús freqüent de llistons horitzontals. Com en el cas dels G-I, també hi trobem referents dins la comuna ibèrica. S'hi resumeixen dues variants principals, que s'han considerat conjuntament en no apreciar-hi diferències cronològiques. En el Bosc del Congost apareix a la sitja 58 (180-160 aC). Amb la mateixa procedència, s'hi assimila una altra peça que sembla un híbrid entre la G-I i la G-II: la vora triangular però de cos bicònic. A la sitja 19 (170-150 aC) es recull la darrera mostra de G-II. En el poblat del cim de la muntanya de Sant Julià de Ramis, l'excavació de Maluquer de Motes també en registrà en un context del segle II aC i, a la zona 1 del poblat, se'n van reconèixer en els colgaments del barri ibèric per a la construcció de la plataforma del temple i en els nivells finals de l'ocupació ibèrica.

A Lattes la versió en comuna ibèrica se situa entre el 150 i el 100 aC (Py, Adroher i Sanchez, 2001, 1002-1004); a Enserona, entre el 175 i el 125 aC (Gallet de Santerre, 1980, fig. 29, 4); a Empúries, a la primera meitat del segle II aC (Aquilué *et al.*, 1984, fig. 146, 8 i fig. 151, 12-13) i en el tercer quart del segle II aC (Sanmartí i Nolla, 1986b, fig. 21, 16). Tot plegat dóna una seqüència en el temps que se centra entre el segon quart i el final del segle II aC.

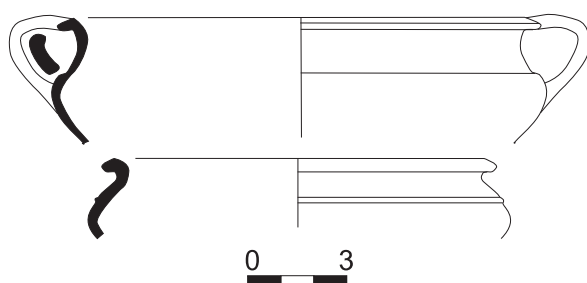


Fig 371. Vasos G-II.

### Vas G-III

Equivalències: (?).

Sota la denominació s'han identificat dos bols incomplets, amb un aspecte que recorda vagament un càlats ibèric de reduïdes dimensions. Van decorats amb solcs horitzontals sota la vora o a l'alçada de la carena. Les troballes es varen produir en el Bosc del Congost, concretament a la sitja 21 (180-160 aC) i a la sitja 19 (170-150 aC), de la qual cosa es desprèn que hi ha una coincidència cronològica en el segon quart del segle II aC.

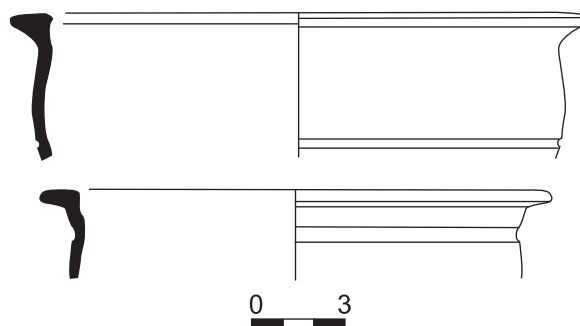


Fig 372. Vasos G-III.

### Vas G-IV

Equivalències: COT-CAT Jt1 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 396). COM IB. Jt1 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993b, 355). Ullastret forma 18 (Rodríguez, 2003, 21).

Es tracta de vasos G-I i ocasionalment G-II amb un vessador instal·lat sota la vora. La problemàtica d'aquests recipients reitera la interferència amb la ceràmica comuna ibèrica que fa complicat discernir entre un dels dos bàndols. El que sembla indiscutible és la presència segura en el segle III aC, car se la coneix en format de grisa de la costa catalana a Ullastret (Rodríguez, 2003, 43-44). De la sitja 1 (1971) del Camp dels Escalers (220-190 aC) se n'ha preservat una vora sencera que és contemporània de les que han aparegut amb seguretat a la sitja 116 (230-210 aC) i a la 3 (220-200 aC) del Bosc del Congost. A les sitges de Can Badell es conserva una peça sencera que es pot situar entre el 225 i el 180 aC (Hernández, 1983, 83, núm. 5). Potser seria la datació d'una altra procedent d'Ermedàs i on ja hi figura el solc circular en el fons (Martín, 1977b, fig. 3, 5).

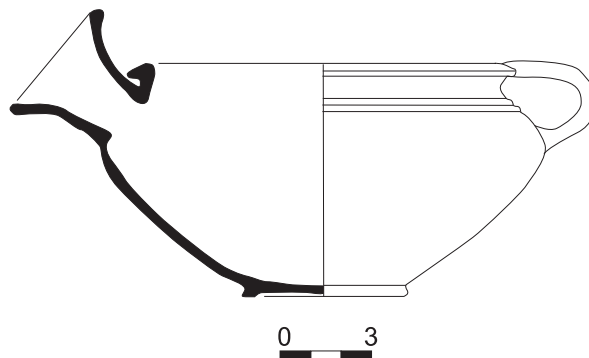


Fig 373. Vas G-IV.

Del segle II aC se n'ha identificat un fragment solitari a la sitja 4 (150-130 aC) del Bosc del Congost. El llavi carrat no correspon als models G-I ni G-II, la qual cosa deixa entreveure la possibilitat d'una variant tardana que es podria situar entorn de la segona meitat del segle II aC. La troballa a Lattes de vasos G-IV amb un context cronològic similar referma tal hipòtesi (Py, Adroher i Sanchez, 2001, 1003).

Flascó H-I

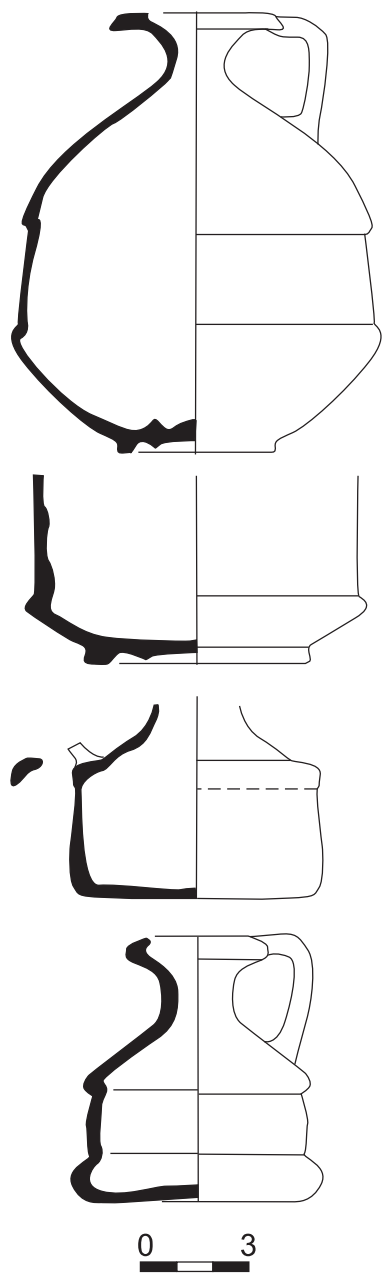


Fig 374. Flascons H.

Equivalències: COT-CAT Cc6 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 393).

Arreu, la troballa d'aquests recipients destinats, en principi, a contenir oli o ungüent perfumat s'ha realitzat bàsicament en contextos funeraris (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 43). Amb tres fragments inventariats, resulta una forma escassíssima a Sant Julià de Ramis, que referma la convicció d'una especialització com a ofrena als difunts. La producció emporitana se centra entre el 150-100 aC i el 90-70 aC (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 43) que s'adiu perfectament amb la base descoberta entre els estrats finals de la zona 1 del poblat de Sant Julià de Ramis i amb una altra de procedent de la sitja 2 del Bosc del Congost (120-100 aC). En canvi, el petit flascó exhumat a la sitja 57 del mateix camp representa un salt enrere de 100 anys, car la data d'obliteració del dipòsit se'n va cap a mitjan segle III aC. La veritat és que hi manca la vora, amb la qual cosa en desconeixem la configuració del perfil. Tot i amb això, el parentiu és evident i planteja la possibilitat d'una intrusió en el farcit de la sitja 57 motivada pel transvasament de material, ja constatat, amb la sitja 56 (200-150 aC), que la retallava per la banda de migdia.

Ampolla I

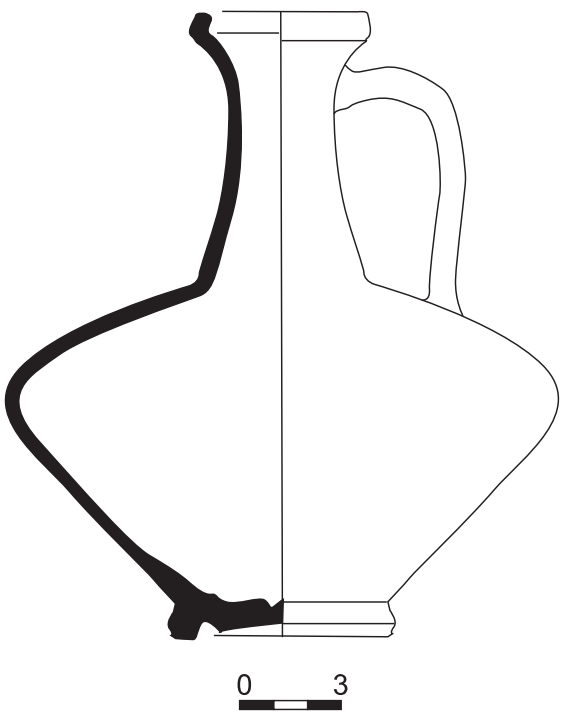


Fig 375. Ampolla I.

Equivalències: ceràmica d'engalba blanca, forma 6 (Nolla, 1981, 56, fig. 3, 3). Forum d'Empúries forma 6 (Aquilué *et al.*, 1984, 372). CAT ENG 6 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993a, 157).

L'únic exemplar reconegut de Sant Julià de Ramis va aparèixer durant l'excavació del Bosc del Congost. La datació se situa clarament dins la segona meitat del segle II aC, fet que concorda perfectament amb els paral·lels de la forma en ceràmica d'engalba blanca i en grisa emporitana, que la situen entre el darrer terç del segle II aC i el primer del segle I aC (Casas, 1982, 161; Nolla, 1981, 62; Barberà, Nolla i Mata, 1993, 45, i Nolla, 1999, 188).

### Vas J

Equivalències: COT-CAT Cr5 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 395), Ullastret, forma 12 (Rodríguez, 2003, 20). Fellines, forma 22 (Martín, 1981, 44).

Crateriscs de minses proporcions que manté estretes relacions amb peces de factura similar de pasta grollera, sovint fetes a mà. Frequentment se les ha qualificat de "fireta", perquè reproduïxen en miniatura formes habituals en la ceràmica ibèrica. La troballa de conjunts agrupats com el que es va trobar a Sant Julià de Ramis (Pericot *et al.* 1952, XV, 1 i 2) i un altre pels voltants del temple emporità d'Asclepi (Marcet i Sanmartí, 1989, 90) deu haver influït en una atribució votiva (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 46).

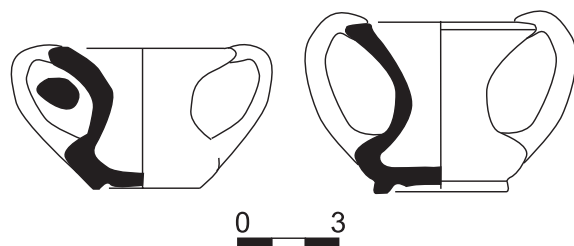


Fig 376. Vasetes J.

En el poblat de Sant Julià hi esmentem els dos de grisa de la costa catalana que s'integraven al conjunt ja esmentat i que semblaven entrelligats per les nanses amb cordills. A la zona 1 hi referim dues peces del segle II aC anteriors a la construcció de la plataforma del temple i dues més d'excavades en els nivells més tardans, datats en el primer terç del segle I aC. En el Bosc del Congost només se'n conserva un que va aparèixer

a la sitja 3 (220-200 aC). L'espectre cronològic comprèn des dels darrers anys del segle III aC fins a finals del primer terç del segle I aC. En l'àmbit ibèric del nord-est de Catalunya ja es documenten des del segle III aC o fins i tot abans a Ullastret (Rodríguez, 2003, 38-39). Tanmateix, és simptomàtic que a la necròpoli de Cabrera de Mar i en el Turó dels Dos Pins no se n'hi hagin identificat, amb l'excepció feta d'un cílix menut de la col·lecció Rubio de la Serna, que podria tenir la mateixa funció (Barberà, 1968, 122, núm. 7195). Des de principis del segle II aC i fins al 80-70 aC, se'n troben amb certa periodicitat en jaciments com el de Fellines (Martín, 1981, fig. 6, 22), en el poblat dels Guíxols (Nolla, Esteba i Aicart, 1989, fig. 16, 9) o a les sitges Gall d'Empúries (Aquilué *et al.*, 1984, fig. 129, 3).

### Escif, variant Ka

Equivalències: Ullastret, forma 15 (Rodríguez, 2003, 21). COT-CAT Sk1 i Sk2 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 397). COM-IB Sk1 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993b, 356).

És una de les formes més característiques de la ceràmica fina de taula dels segles IV aC i III aC. Imita clarament els models importats de vernís negre. Els terrissaires ibèrics el van interpretar amb prou llibertat, fet que donà com a resultat perfils diferents que es poden resumir en dues variants.

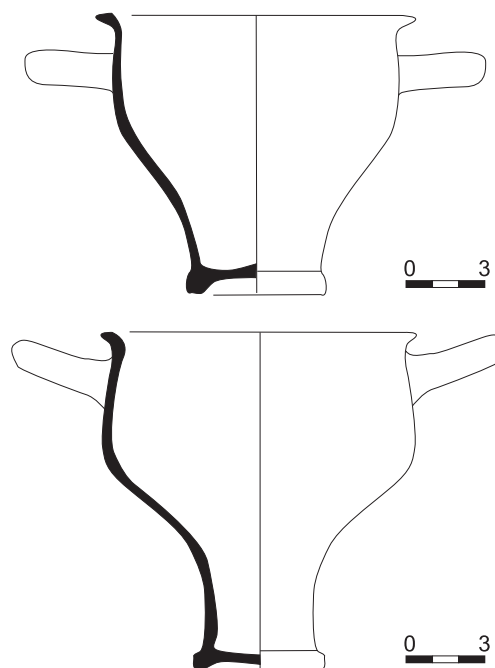


Fig 377. Escifs, forma K.

La variant K és la que s'ajusta millor als models originals grecs i la trobem perfectament representada a Ullastret (Martín, 1977b, 33). En el Bosc del Congost s'ha registrat a la sitja 55 (325-275 aC), a la sitja 41 (325-275 aC) i possiblement a la 7 (325-275 aC). Segurament aquesta sigui la versió més antiga, car només apareix en les sitges més antigues (325-275 aC).

### Escif, variant Kb

Equivalències: Ullastret, forma 15 (Rodríguez, 2003, 21). COT-CAT Sk1 i Sk2 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 397). COM-IB Sk1 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993b, 356).

Destaca pel peu que s'estreny obligant a pujar la meitat inferior del cos recta i prima. La part alta i més oberta presenta les parets més o menys globulars. Es documenta a la necròpoli de Cabrera de Mar (Barberà, 1968, fig. 15, 7135), en el Camí de Vista Alegre a l'estrat UE 1007, que es pot datar entre el 300 i el 250 aC (Codex, 1995, 101, fig. 10), i en el Turó del Vent a Llinars, en un estrat datat a inici del segle III aC (López, Rovira i Sanmartí, 1982, 96). En el Bosc del Congost és molt abundant a la sitja 41 (325-275 aC) i a la 7 (325-275 aC). En el segon quart del segle III aC comença una ràpida rarefacció, però encara se'n troba a totes les sitges del període: a la sitja 6 (275-250 aC), a la 57 (275-250 aC) i a la 88 (260-240 aC). A mitjan segle III aC s'intueix que la forma pot estar exhaurida, ja que no es torna a documentar, tret de troballes residuals a les sitges 3 i 116 (230-200 aC). L'absència en el Turó dels Dos Pins (250-180 aC) ens referma en aquesta hipòtesi (García, 1993). A les sitges del segle II aC no apareix, i tampoc els va fabricar el taller de Fellines (200-175 aC) (Martín, 1981, 37-49).

### Flascó L

Equivalències: COM IB Gb2 (?) (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993b, 354). Necròpoli de Cabrera de Mar, núm. 7229 (Barberà, 1968, 122, fig. 15, núm. 7229).

Petits flascons arrodonits, poc homogenis formalment, que han aparegut en dosis ínfimes a Sant Julià de Ramis. El primer, sense context estratigràfic, prové de les excavacions de F. Riuró al poblat. Els altres tres elements que s'han assimilats a la sèrie provenen de la sitja 84 del Bosc del Congost, amb una forquilla cronològica de 130-110 aC.

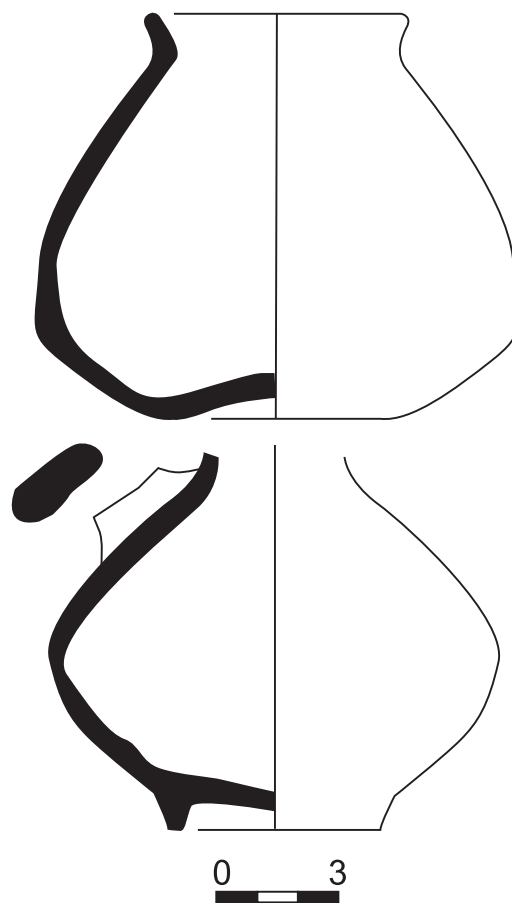


Fig 378. Flascons L.

### Asc, M

Equivalències: Ullastret forma 16 (Rodríguez, 2003, 21). COT-CAT As1 (Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993c, 392).

És una peça antiga i escassa dins el repertori ceràmic de les sitges de Sant Julià de Ramis. En el Bosc del Congost es documenta a la sitja 41 (325-275 aC) amb un individu petit que presenta el vessador lobulat, a la sitja 88 (260-240 aC) amb dos exemplars notables i a la sitja 3 (220-200 aC). A la llista hi hem d'afegir un darrer asc procedent de la sitja 1 excavada el 1971 en el Camp dels Escalers reblida cap a les darreries del segle III aC.

Deixant de banda la periodització de la forma en el segle IV aC, que, sense negar-la, cal dir que no es troba en estratigrafies datables i només en contextos difosos a cavall dels segles IV i III aC (Barberà, 1968, 114, fig. 10), els exemples ben acotats els trobem en el segle III aC. És el cas de



la tomba II de can Rodon de l'Hort, vers el tercer quart del segle (Barberà, 1969, 177-182) i, en el mateix entorn funerari i registre cronològic, a la tomba 51 del Turó dels Dos Pins (Garcia, 1993, 113, núm. 22-23).

Per la producció dels ascs ibèrics es demostra que comprèn tot el segle III aC, amb un inici dubtós o poc contrastat en el segle IV aC, un punt àlgid a mitjan o segon quart del segle i un final que no sembla ultrapassar el segle II aC.

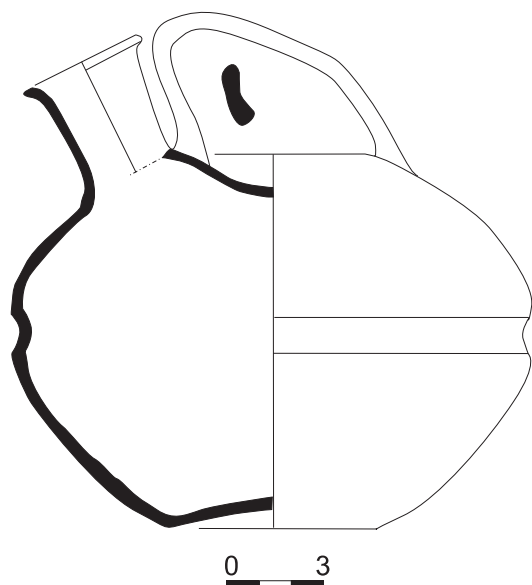


Fig 379. Forma M.

### Gobelets de parets fines (forma II)

Equivalències: forma II (López, 1989, 99-102). Forma II (Mayet, 1975, 27). Forma III (Marabini, 1973, 58-59).

Per a la catalogació de les imitacions locals dels gobelets itàlics de parets fines s'ha preferit refusar la norma seguida fins ara en aquest treball i substituir-la per classificacions precedents molt consolidades, manllevades bàsicament de la de Mayet, sobre la qual s'assenta López en el seu estudi exhaustiu de les ceràmiques fines a Catalunya, que comprèn també les imitacions locals (Lopez, 1989).

Fins ara a Sant Julià només s'ha documentat la forma II. Ha aparegut a les sitges 2, 83 i 84 del Bosc del Congost, que comprenen el darrer quart del segle II aC i les dues primeres dècades del segle I aC. També se n'han recuperat en els

nivells d'abandonament de la zona 1 (100-70 aC). Les mostres de Sant Julià de Ramis se situen en l'estadi inicial de les imitacions locals de la forma II, ja que comencen en el darrer quart del segle II aC i es perllonguen fins a l'època d'August (López, 1989, 99-102).

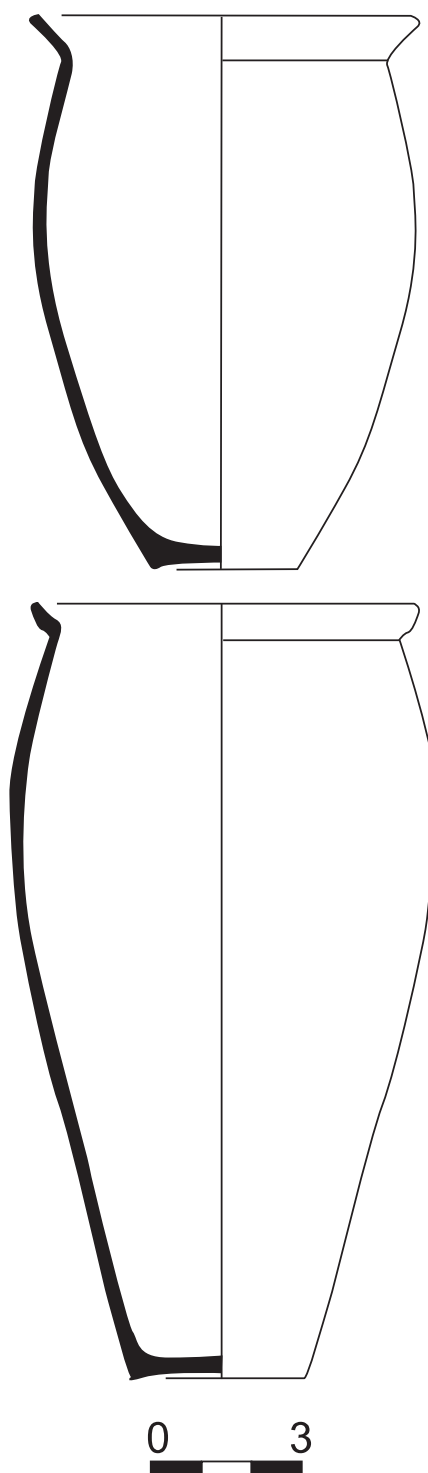


Fig 380. Imitacions de parets fines, forma II.

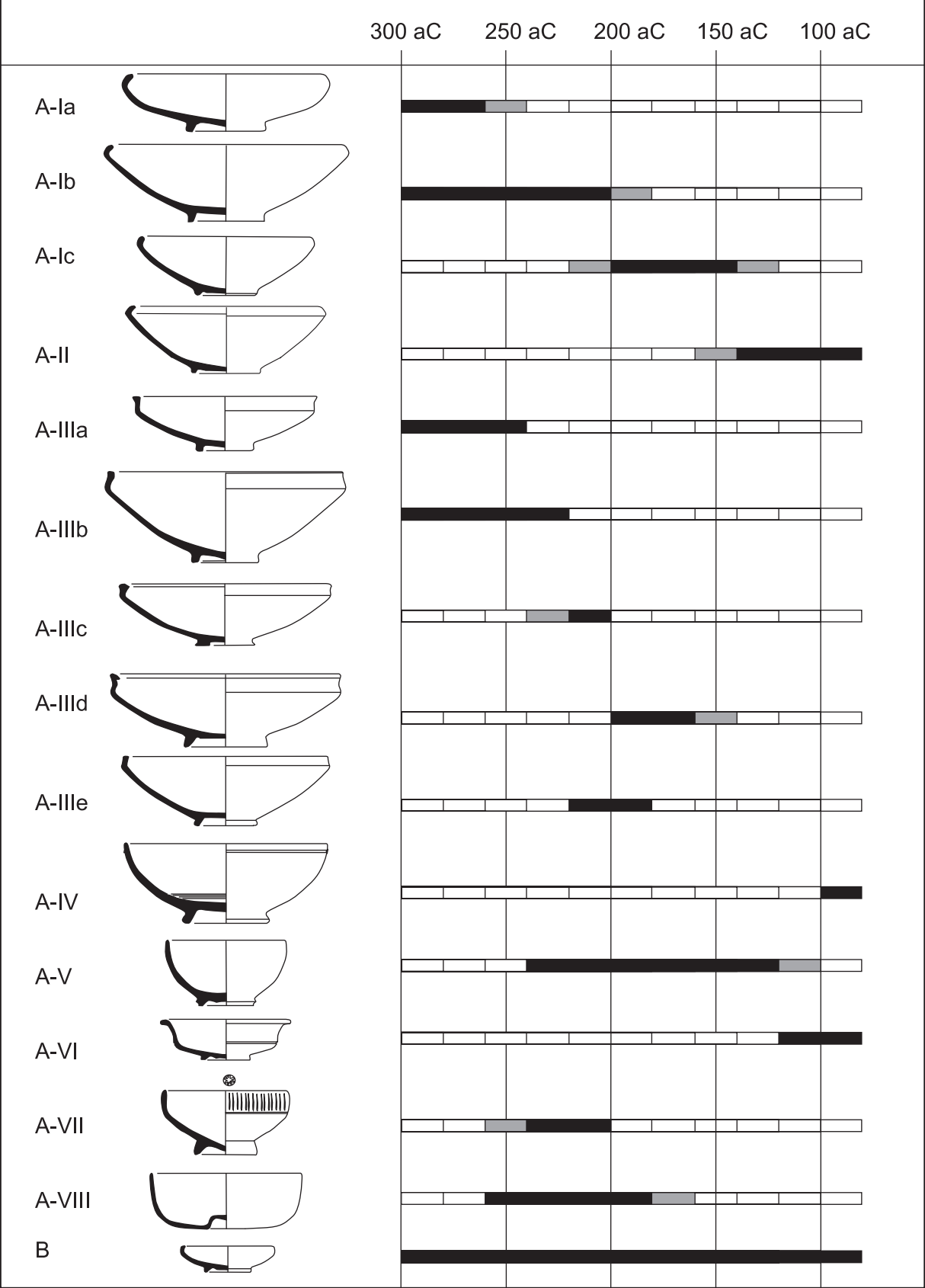


Fig 381. Taula cronològica de la ceràmica fina ibèrica: de les escudelles A-I a la B.

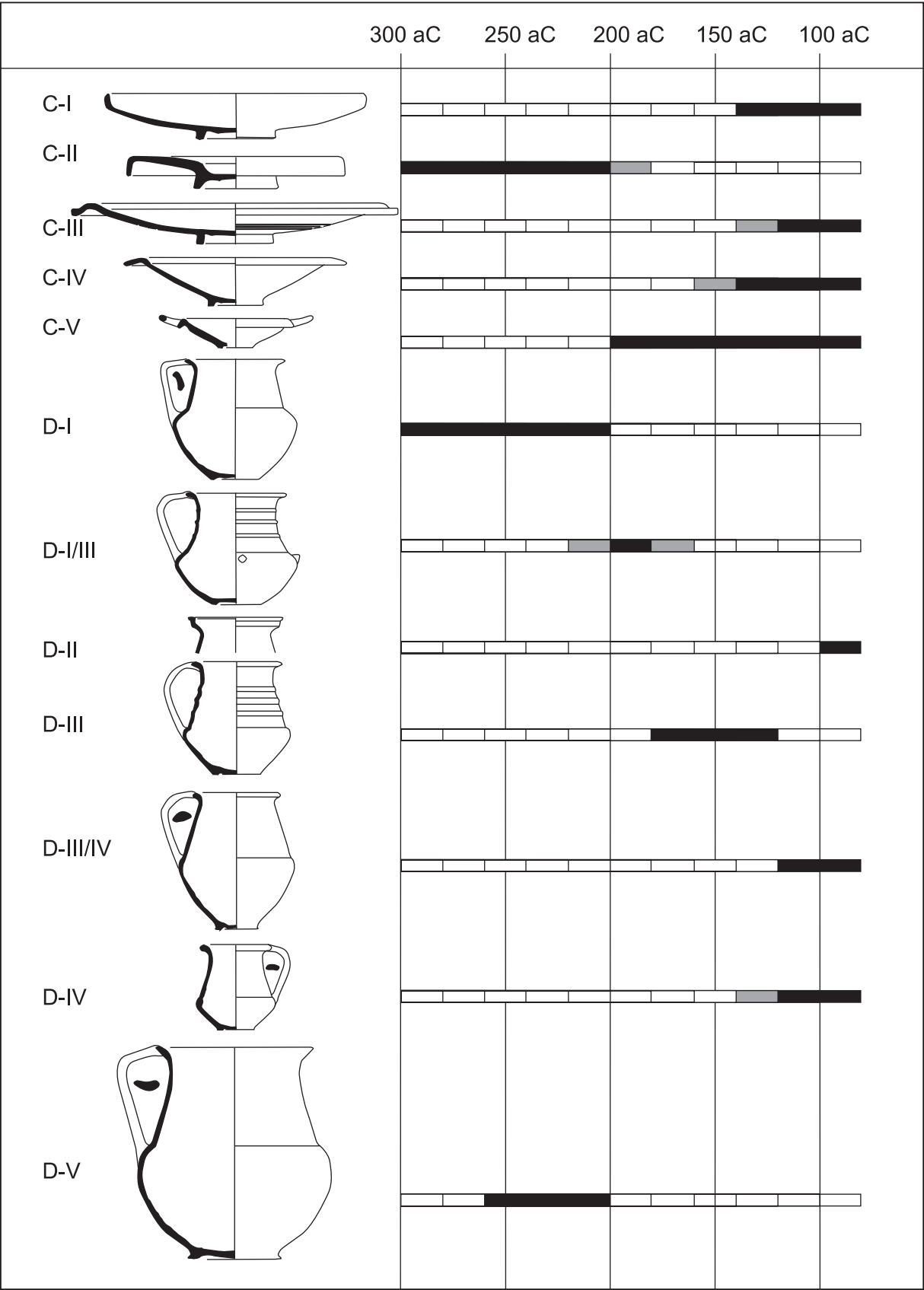


Fig 382. Taula cronològica de la ceràmica fina ibèrica: dels plats C-I als gots D-V.

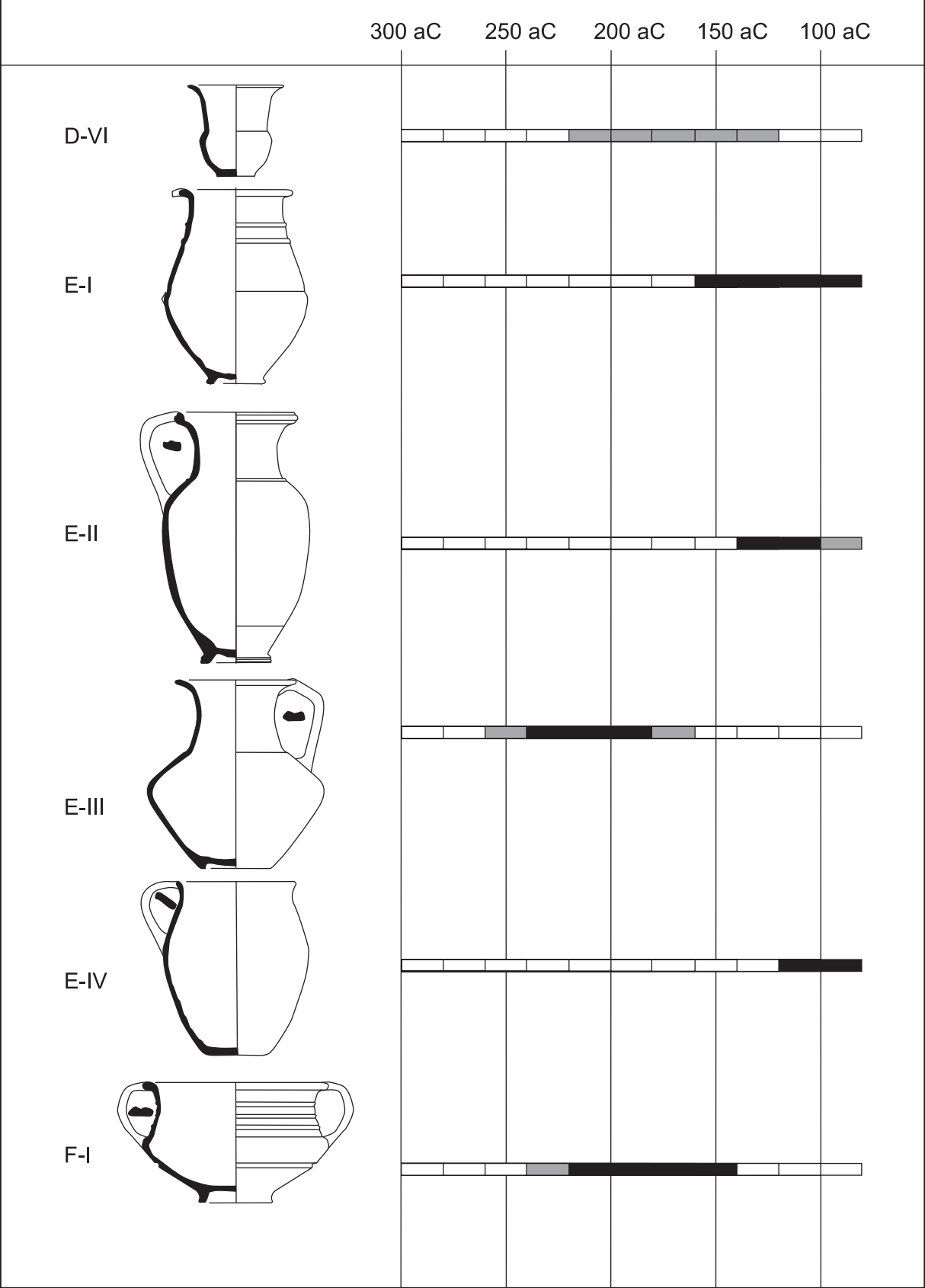


Fig 383. Taula cronològica de la ceràmica fina ibèrica: del got D-VI a la copa F-I.

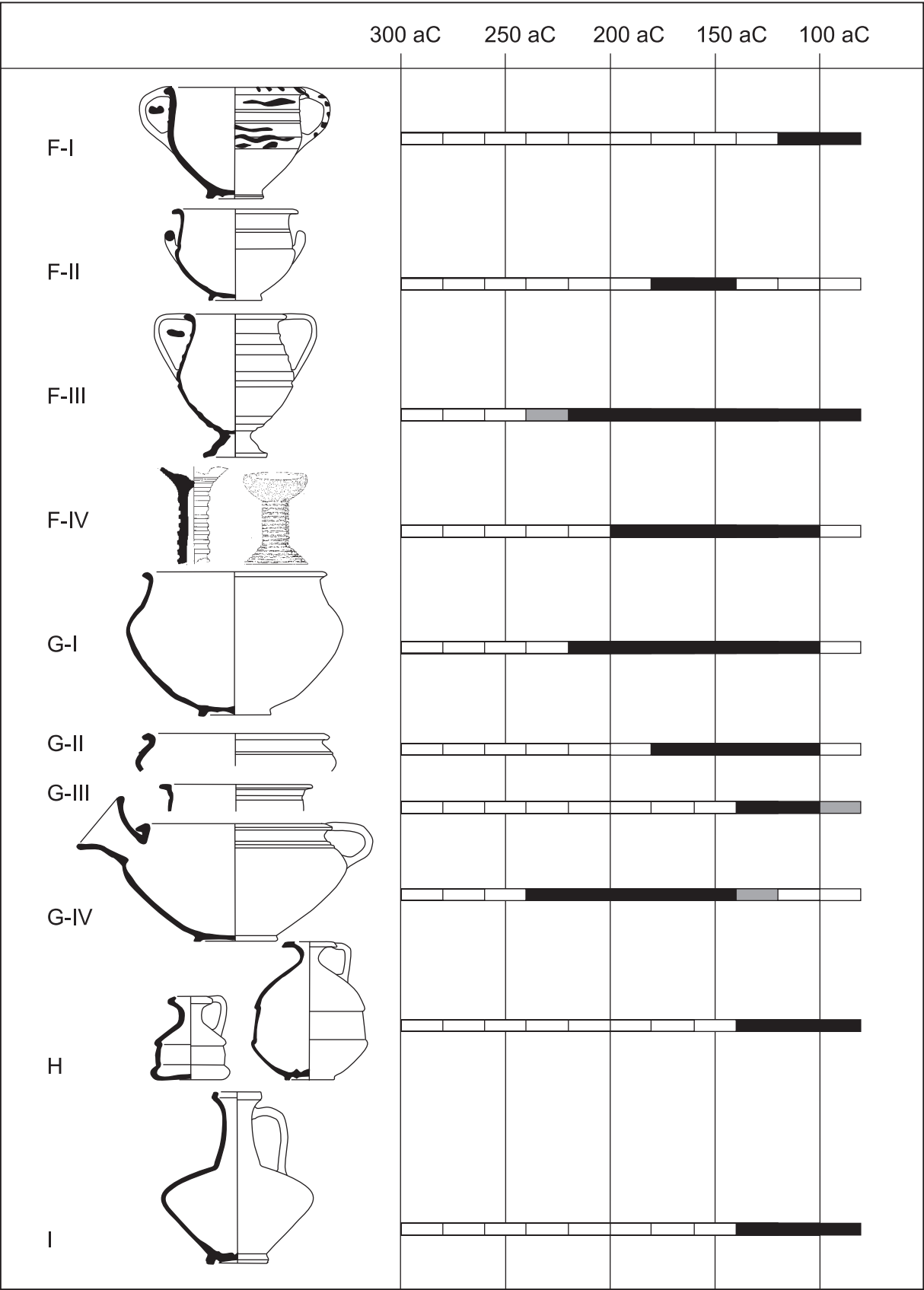


Fig 384. Taula cronològica de la ceràmica fina ibèrica: de la copa F-I a la forma I.



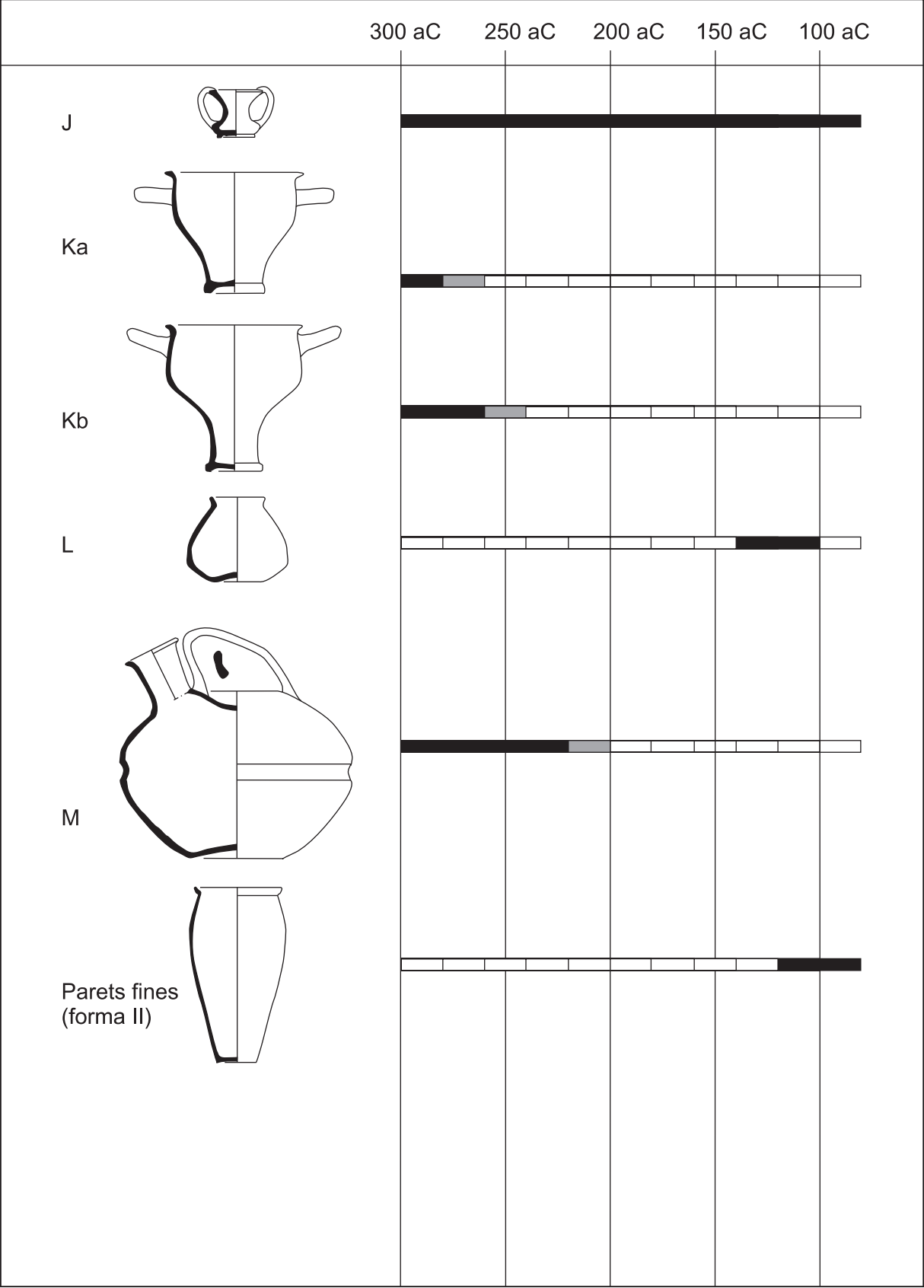


Fig 385. Taula cronològica de la ceràmica fina ibèrica: de la forma J a la II.

### 5.3. CERÀMICA IBÈRICA PINTADA

#### 5.3.1. Generalitats

L'element que distingeix la ceràmica ibèrica pintada de la comuna ibèrica i de la fina ibèrica és únicament la decoració pintada. Per tant, no estem davant de cap categoria ceràmica específica, sinó, mes aviat, d'una modalitat decorativa. Tanmateix, el pes de la tradició historiogràfica aconsella tractar-la amb independència dels criteris que s'aplicarien normalment. Seguint l'esquema més habitual es distingeixen tres modalitats: la ceràmica ibèrica pintada antiga, la ceràmica indigeta o de pintura blanca i la ibèrica pintada tardana. De la primera no se'n parlarà, perquè les estratigrafies conegudes de Sant Julià de Ramis anteriors al segle III aC són minses o alterades per l'activitat humana posterior. La majoria de les troballes de ceràmica ibèrica pintada antiga s'han localitzat en nivells de poca entitat o en estrats tardans, on l'aparició d'aquesta ceràmica s'ha de considerar residual.

Al sitjar del Bosc del Congost la ceràmica ibèrica pintada es manté sempre amb marges esquifits. En el segle III aC és principalment la ceràmica indigeta de pintura blanca monocroma la que figura en els inventaris. La seva presència s'incrementa en el decurs del segle fins a un màxim del 3% de fragments pels volts del 200 aC (sitja 3). A partir d'aquesta fita els percentatges cauen dràsticament per situar-se a quotes marginals. Pausadament, hi comença a aparèixer la ibèrica pintada tardana que, malgrat tot, no es deixa sentir amb certa força fins al darrer terç del segle II aC.

#### 5.3.2. La ceràmica indigeta de pintura blanca

La característica distintiva és la decoració pintada de color blanc tot i que també pot presentar-se amb dos colors alhora: blanc i marró. El gentilici indigeta s'aplica per la distribució geogràfica d'aquesta producció, que, a l'engròs, aplega l'àrea de l'antic poble dels indigets, és a dir, des del Rosselló fins a la Tordera (Martín, 1978, 145-146). Fou individualitzada inicialment a partir de les primeres excavacions realitzades als poblats de Sant Julià de Ramis i de la Creueta (Riuró, 1943, 117).

Segons Martín, que hi ha dedicat els estudis específics més globals, s'iniciaria a finals del

segle VI aC i coneixeria un moment d'esplendor entre el 450 aC i el 350 aC, període en què sovintegen les decoracions bicolores. Des de mitjan segle IV aC, s'enceta una nova època per a la ceràmica indigeta, car, de mica en mica, s'abandona la producció bicolor a favor de la pintura blanca monocroma i es produeix la simplificació dels motius decoratius. Les darreres produccions se situarien cap a la fi del segle III aC (Martín, 1988, 51).

A grans trets, la ceràmica indigeta procedent de Sant Julià de Ramis recolza aquests plantejaments. Cronològicament encaixa en el tram final de la segona fase, que correspon a les produccions del segle III aC. Al Bosc del Congost, que és on més n'ha aparegut i en estratigrafies tancades, se l'ha localitzat a les sitges 3, 32, 41, 32, 53, 64, 88 i 116 amb una cronologia global que va del 325 aC. al 200 aC. Precisament allà on es fa més nombrosa és en el darrer terç del segle III aC, car, tant en termes absoluts com en percentatges, és on figuren més fragments. Així, a la sitja 116 (230-210 aC) se'n comptabilitzen 23 i a la 3 (220-200 aC), 190, que representen el 3% del total de fragments. A inicis del segle II aC desapareix sobtadament, perquè ja no se'n localitzen, tret d'aïllades excepcions que formen part del pòsit residual. Tot i així, en localitzem escadusserament en el primer terç del segle II aC a les sitges 8 i 13 (200-180 aC) i a la 56 (180-160 aC) del Bosc del Congost.

La decoració més habitual consisteix en unes franges paral·leles i horitzontals concentrades principalment a la panxa i el coll. També és recurrent la traça d'una franja estreta de pintura blanca sobre la banda interna del llavi, una per sota de la vora i ocasionalment a la punta del llavi.

Més escasses i excepcionals resulten les decoracions geomètriques complexes, on en diferents registres marcats per bandes i franges es disposen processons d'espitals, ones, etc. Les detectem a la sitja 3, a la 88 i a la 116. D'aquesta mena de decoracions ja se n'argumenten a Ullastret, per exemple, amb una cronologia dels segles V aC i IV aC (Martín, 1988, 47-56; Oliva, 1958, 322). Sobta, però, que n'aparegui en contextos tardans, com la segona meitat del segle III aC. Això demana una petita reflexió.

Una de les peces més reproduïdes amb decoració geomètrica complexa és una gerra sencera procedent de la necròpoli d'Enserona amb una datació imprecisa vers els segles IV-III aC

(Aranegui, 1992, VII, 11). El perfil s'assimila a la forma 2, un dels suports més sol·licitats en la ceràmica de pintura blanca (Martín, 1988, 50). Ara bé, la versió en comuna ibèrica està prou documentada en el segle III aC, com es palesa a les necròpolis de Can Rodon de l'Hort i al Turó dels Dos Pins (Barberà, 1969, 186) i (García, 1993, 191). Una altra forma 2, aquesta decorada amb pintura blanca, va aparèixer a la sitja 114, a mas Castellar (Blasco i Buxó, 1998, 74), on el farciment es datava de ple en el segle III aC, entre el 275 aC i el 225 aC (Pontós-Ullastret, 1998, 129-156). Finalment resulta molt il·lustratiu observar com, en els nivells superiors de l'estratigrafia de la muralla de l'Illa d'en Reixach, la ceràmica indigeta representa el 4% en un estrat (UE 10055) datat cap a finals del segle III aC. L'índex és similar al de la sitja 3 del Bosc del Congost (220-200 aC). A més, entre el material recuperat hi figura algun fragment amb decoració complexa (Martín, 1999, 113-114). Les disquisicions cronològiques presents permeten la possibilitat de considerar que la producció de la ceràmica indigeta arriba fins a finals del segle III aC en tota la gamma decorativa, fins i tot en les composicions complexes, per bé que minoritàries en el grup.

Martín estipulava un repertori de 12 formes per a la ceràmica indigeta (Martín, 1988, 50-51). Val a dir que no n'és exclusiu, car es troba perfectament representat en el cos formal de la ceràmica comuna ibèrica. A Sant Julià de Ramis, la fragmentació impedeix sovint captar la forma completa dels vasos. No obstant això, hi descobrim gerres de la forma 2, 11 i 12 de la classificació suara esmentada. Curiosament, s'hi podria afegir una variant nova de la forma 10, que ve a ser una escudella A-I amb la paret externa decorada amb bandes horitzontals i paral·leles. Va aparèixer en els nivells tardans de la zona 1 del poblat. També fou extraordinària la troballa d'una escudellet de la forma B d'oxidada emporitana decorada amb pintura blanca, possiblement a l'estil dels càlats emporitans, malgrat que el fragment conservat era menut. Va sorgir a l'UE 1016, un dels nivells superficials de la zona 1 del poblat amb poca fiabilitat estratigràfica. Una altra peça interessant i del tot rara és un fragment de càlat decorat amb pintura blanca procedent també dels nivells superficials de la zona 1 del poblat. Només se'n coneix un paral·lel que es conserva al Museu Arqueològic de Barcelona i que es pot entroncar amb les acaballes de la tradició de la ceràmica indigeta (Conde, 1992, 521-526).

### **5.3.3. La ceràmica ibèrica pintada tardana**

En els segles II i I aC, un cop exhaurida la ceràmica indigeta i aparentment sense cap relació de continuïtat, llevat dels casos esmentats suara, la ceràmica ibèrica pintada coneixerà una nova fase d'èxit. Sorgiran nous motius decoratius aplicats amb pintures marrons i també noves formes, algunes de molt característiques, com el càlat, que esdevindrà el recipient emblemàtic de la ceràmica ibèrica tardana.

Les troballes de càlats pintats a Sant Julià de Ramis s'inscriuen plenament dins l'òrbita dels tallers anomenats emporitans, definits i analitzats per Conde en diverses publicacions (Conde, 1991, 141, 168, i Conde, 1992, 141-168). S'hi ha determinat la presència de tots els grups, exceptuant potser els A-5, on l'atribució d'algun fragment és dubtosa. En el grup A-1 s'inclou el càlat de pintura blanca documentat a la zona 1 del poblat i, possiblement també s'hi pugui integrar un fragment de la sitja 16 del Bosc del Congost (130-100 aC). Del grup A-2, més ben representat, se n'han identificat a la sitja 56 (170-120 aC), a la sitja 84 (130-110 aC) i a la sitja 2 (120-100 aC). Els càlats A-3 s'han documentat principalment en els nivells d'abandonament del poblat de la zona 1, datats en el primer terç del segle I aC, però igualment en el Bosc del Congost: a la sitja 84 (130-110 aC) i a la sitja 2 (120-100 aC). Finalment els A-4 s'han determinat a la sitja 16 (130-100 aC) i a la 2 (120-100 aC).

S'aprecia la convergència en un marge cronològic molt estret que comprèn el darrer terç del segle II aC. És un moment en què els A-I i els A-II es troben en la fase de maduresa i que comencen a cedir terreny a altres formes més modernes: els A-3 i els A-4, especialment a la sitja 2, que, malgrat els marges tan ajustats, es revela, també en aquest aspecte, com la sitja més moderna de les citades. En canvi, no s'han descobert càlats a les sitges del segle I aC del Bosc del Congost.

Tot seguit farem esment d'unes peces trobades en el poblat que s'allunyen dels models emporitans. Ens referim a la vora d'un càlat que sorgí en nivells superficials de la zona 1 del poblat. La decoració estesa per la banda superior de la vora combina una sèrie contínua de dents de llop amb una mena de cadena trenada que difícilment subscriu la dels models emporitans. Més aviat recorden les

produccions de Fontscaldes (Lafuente, 1992, 47-77) i possiblement les del grup B-3, amb nodrits paral·lels en els jaciments ibèrics del Maresme (Conde, 1992, 123-124).

El 1936 Riuró publicava un càlat descobert durant les excavacions arqueològiques d'aquells anys en el poblat de Sant Julià de Ramis (Riuró, 1936, fig. III). Es tracta d'un tipus especial, perquè s'ornava amb decoració vegetal i figurada d'animals o el que semblava el coll i el cap d'un cigne. Als magatzems del Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona es conserva un fragment menor que, per les característiques que presenta, podria pertànyer a la mateixa peça. La filiació del vas defuig el grup dels càlats emporitans i més aviat entronca amb els de Fontscaldes i possiblement amb el grup B-1 (Conde, 1992, 123).

Un aspecte en què destaca el material procedent de les sitges del Bosc del Congost i, en general, del poblat ibèric de Sant Julià de Ramis és la presència notable de peces pròpies del repertori de la ceràmica fina de taula decorades amb pintura marró, de manera similar als càlats. Diem notable en el context del món ibèric del nord-est de Catalunya, però percentualment l'estadística els assenyalava irrelevants. Indubtablement es tracta de vasos especials que no serien utilitzats normalment per al parament de taula, car la pintura es desgasta amb molta facilitat. És un cas que s'albira similar al de les copes binansades F-I, especialment aquelles que estan decorades amb pintura, amb les quals deuen mantenir una estreta relació.

En general, les decoracions repeteixen els esquemes pictòrics dels càlats dels tallers emporitans adaptats a les formes que els suporten. Es detecta l'ús indiscriminat del pinzell pinta en cabelleres, semicercles concèntrics i ones. També hi apareixen les bandes i altres elements que recorden aquelles produccions. Tanmateix, en algunes peces es desenvolupen escenes i motius que se n'allunyen conceptualment i estilísticament: estrelles, processons d'espitals, flors, etc. Cronològicament se situen en un moment molt concret que cal datar en el darrer terç del segle II aC i també en els primers anys del segle I aC. En el Bosc del Congost hi rastregem únicament tres exemplars, dos dels quals han aparegut a la sitja 84 (130-110 aC). Quatre més provenen de la campanya de Maluquer de Motes de 1964 i es barrejaven amb materials que cal situar a les darreries del segle II aC. Un altre prové

del fons Cantón (Burch *et al.*, 2001, fig. 14, 10; Cantón, 1995). La resta de la vaixel·la pintada es va trobar durant l'excavació de la zona 1 del poblat i ja des de la campanya de 1993 (Burch i Sagrera, 1994, 68, núm. 4). Cal esmentar que en els farcits interns de la plataforma que serví de basament del temple republicà a la zona 1 del poblat —datats vers el 140-120 aC aproximadament— no se n'hi va exhumar. Tampoc en els reompliments i enderrocs contemporanis a la construcció de la plataforma dipositats a l'exterior. Només se n'ha determinat en els nivells corresponents a la darrera ocupació i en els estrats finals d'abandonament, amb una datació del 120-110 aC al 80-70 aC. Malauradament no en coneixem referents propers en la ceràmica ibèrica contemporània, tret d'un plat C-IV descobert a la sitja 3 del jaciment de Can Jordi (Sant Vicenç de Montalt), el farcit de la qual es va datar en un context del tercer quart del segle II aC (Vila i Barrasetas, 1995, 153, fig. 20).

Entre el repertori formal s'identifiquen els plats C-I, sempre amb la variant més fidel a la Lamboglia 5. Malgrat que les dimensions varien ostensiblement, les decoracions són paral·leles i es basen exclusivament en combinacions d'ones pintades amb pinzell pinta. Els plats C-IV són l'altra i la més abundant de les sèries de plats amb decoració pictòrica. Aquí la diversitat de perfils i proporcions és l'única regla observada. La decoració també és molt variada, però s'hi podrien establir dos grups. El primer —el més nombrós— s'arreglera amb l'estil dels càlats emporitans. El segon marxa de l'estètica emporitana i adopta altres solucions. Sorpren l'original composició d'un plat sencer amb una gran flor central de cinc pètals tramats internament amb puntades de pinzell. Una banda estreta l'encercla i una sanefa de ditades sobre la vora completa l'escena.

Les altres formes resten minoritàries però igualment interessants. Esmentem una escudella A-V amb decoració de bandes paral·leles sobre la cara interna. Va aparèixer en el Bosc del Congost, però no n'hem pogut desxifrar la ubicació precisa. Prou espectacular resulta una escudella A-2 amb un peu molt desenvolupat de la sitja 84 del Bosc del Congost, dos escudelles A-VI dels nivells finals de la zona 1 del poblat i altres fragments indeterminats atribuïbles a copes, gerres i escudelles.

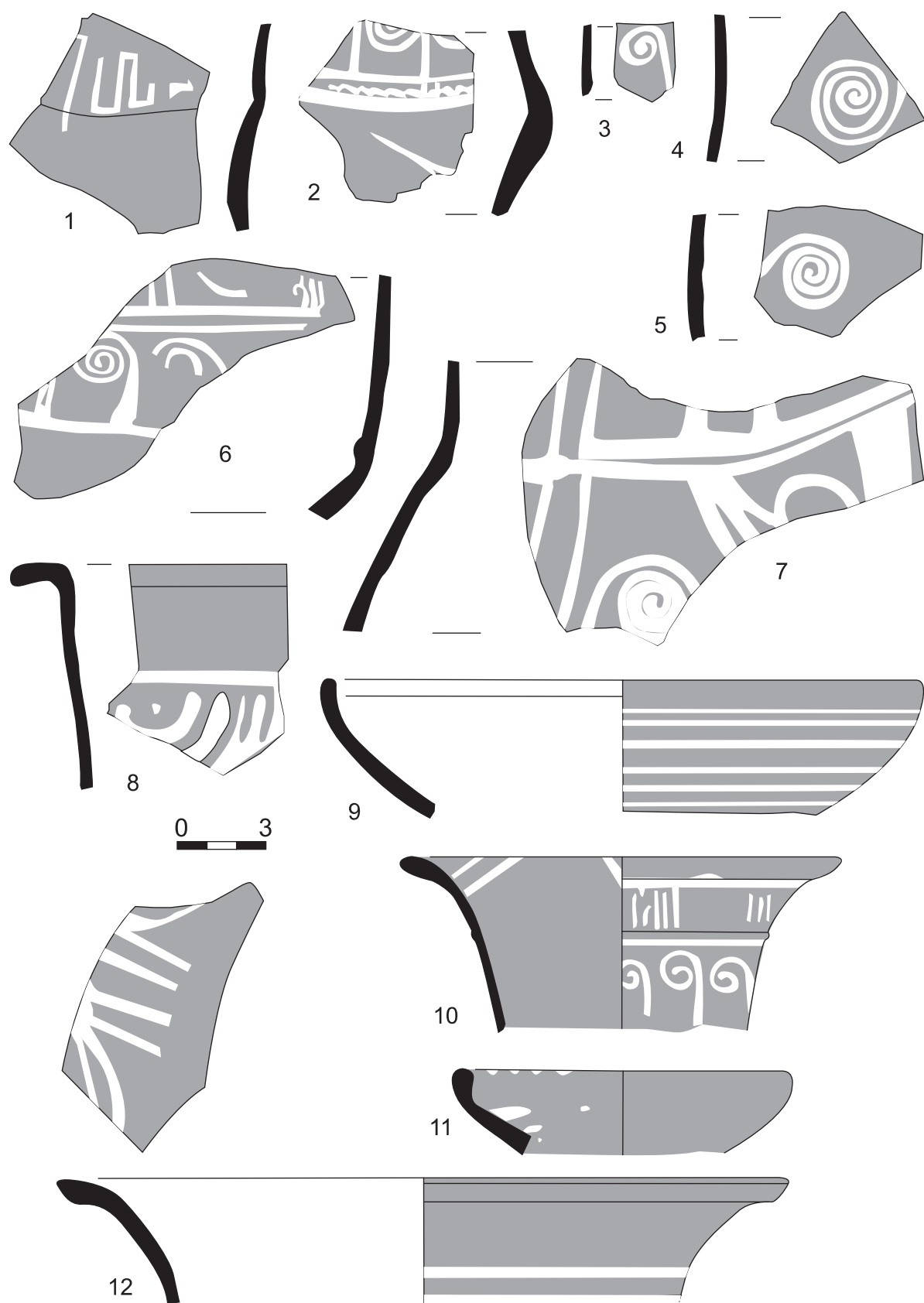


Fig 386. La ceràmica indigeta o de pintura blanca: 1, 2 i 6) sitja 88 del Bosc del Congost, 3, 4 i 5) Sitja 116 del Bosc del Congost, 7 i 12) sitja 3 del Bosc del Congost, 8 a 11) zona 1 del poblat ibèric de Sant Julià de Ramis.



Fig 387. Ceràmica ibèrica pintada tardana de Sant Julià de Ramis.



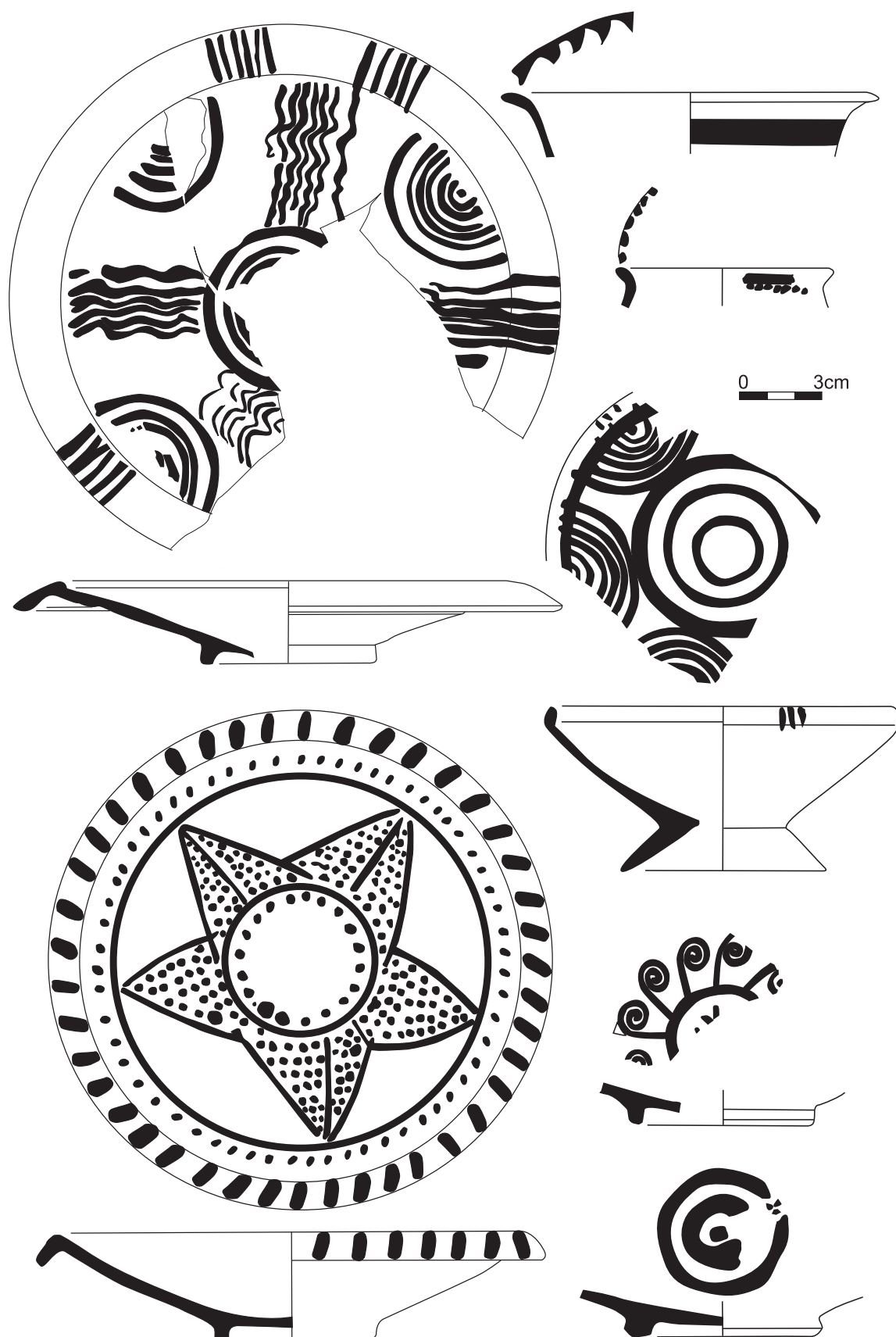


Fig 388. Ceràmica ibèrica pintada tardana de Sant Julià de Ramis.

#### 5.4. LA CERÀMICA D'ENGALBA BLANCA

Des que l'any 1981 es fixava la forquilla cronològica d'aquesta producció, la ceràmica d'engalba blanca ha estat un bon referent per a les estratigrafies de la segona meitat del segle II aC i sobretot de la primera del segle I aC (Nolla, 1981, 51-62). Més endavant, la classificació inicial s'ha anat completant amb la incorporació de noves formes al catàleg. Així, el 1986 es definia la forma 7 (Nolla, 1986, 190-195) i encara més tard s'incorporava la forma 8 (Tremoleda, 1997, 91-106). La publicació dels materials dels reompliments inferiors de Casa Pastors de Girona va proporcionar altres formes, fins aleshores inèdites, com una variant de l'escudella (forma 8), el càlat (Nolla, 1999, fig. 11, 2) i variants de la forma 1.

A Sant Julià de Ramis la ceràmica d'engalba blanca es revela com una producció minoritària. Les dades que proporciona n'indiquen l'aparició a l'inici de l'últim terç del segle II aC, amb una presència que augmenta progressivament durant l'etapa final del poblat. A la zona 1 hi apareix en estratigrafies molt concretes. És interessant remarcar-ne l'absència en els farcits interns de la plataforma del temple (140-120 aC). N'hi comença a sortir en els nivells d'enderroc i colgament de les cabanes derivats de la mateixa construcció de la plataforma, per tant, amb una datació contemporània. És una aparició feble, car els estrats són potents i molt rics en ceràmica i, en canvi, només s'han inventariat nou fragments, en què s'han identificat les formes 3 o 5 i la 6. Allà on es fa més present és en els nivells de la darrera ocupació ibèrica del poblat i en els d'abandonament, amb una cronologia de finals del segle II aC i primer terç del segle I aC. Tanmateix, els percentatges continuen minsos. En el Bosc del Congost se'n documenta a les sitges tardanes. La més antiga és la 84 (130-110 aC), amb un 0,2% en els inventaris. La sitja 2 (120-100 aC) incrementa la quota al 0,5% i la sitja 49 (100-80 aC), a l'1% dels fragments.

De ceràmiques ibèriques engalbades en blanc ja se'n troben a les darreries del segle III aC. A la sitja 3 del Bosc del Congost, per exemple, s'hi ha constatat la presència d'una àmfora de boca plana que anava totalment coberta per una engalba blanca aparentment idèntica a la que ha donat nom a la classe ceràmica. Això no obliga a incorporar-la al catàleg de formes, encara que el distintiu principal sigui l'engalbat, perquè defuig el concepte d'una producció que es troba a mig

camí de la ceràmica fina de taula i la comuna ibèrica. Tanmateix, aquesta característica la fa susceptible de generar un repertori variat i extens, malgrat que, fins ara, només hi hagin catalogades nou formes i unes quantes variants. A Sant Julià se n'acrediten unes quantes que es poden incorporar a formes conegudes i altres elements que obliguen a plantejar l'ampliació del catàleg. S'ha comentat que, en els enderrocs i reompliments inferiors del barri ibèric de la zona 1 del poblat de Sant Julià, s'identificaven les formes 3 i 5 a partir de fragments informes. El repertori es podria completar amb la base i la vora d'unes ampolles de la forma 6, la vora d'un possible càlat, gerres 1 i 1B engalbades en blanc i en beix, i una gerra de la forma 2. Altres elements i bocins ens informen de formes totalment desconegudes: la vora d'un possible flascó, el coll i la vora d'una gerra que recorda la forma 4, una gerra decorada amb llistons horitzontals semblants als de la E-I de la ceràmica fina, una gerra amb una vora inèdita, el galet d'un canti i una escudella A-II. Tot sembla indicar que el corpus formal resta lluny de ser complet i que només futures troballes i excavacions el podran anar guarnint.

#### 5.5. LA CERÀMICA COMUNA IBÈRICA

Numèricament acapara els percentatges més elevats en els inventaris. Per exemple, en el Bosc del Congost destaca amb gairebé el 50% en els inventaris ceràmics, amb un període —els tres primers quarts del segle III aC— on els índex es disparen fins al 71,9% dels fragments. En el segle II aC baixa fins al 40%.

En canvi, pel nombre d'individus i formes detectades, la comuna perd bona part del seu pes específic. Això s'explica principalment per dues raons ben senzilles: els volums dimensionats dels recipients i la fragilitat natural de la ceràmica ibèrica. Ambdues repercuteixen negativament a l'hora de trobar fragments suficientment grossos per identificar-ne els perfils. Un altre inconvenient deriva de la mateixa poca concreció del concepte de *comuna ibèrica*, fet que ha propiciat que hagi esdevingut un veritable cul de sac en els inventaris de material. El darrer obstacle que comporta l'estudi de la comuna ibèrica i que, finalment, ha resultat insuperable per establir un catàleg semblant al de la ceràmica fina és la similitud conceptual dels vasos i, fins i tot formal, en les solucions adoptades a les bases,

colls, nanses i vores per a contenidors netament diferents. Així l'anàlisi no és exhaustiva. Més aviat s'ha d'entendre com un guió fet de retalls que s'ha de centrar en els aspectes evolutius generals, en la decoració i en alguns elements o formes puntuals que hagin estat acotats.

Entre finals del segle IV aC i principis de l'I aC, la comuna ibèrica de Sant Julià marca dues fases diferenciades. La partió entre ambdues s'ha fet coincidir amb els primers anys del segle II aC. És una divisòria segurament induïda per les conseqüències històriques que es deriven dels esdeveniments bèl·lics del 195 aC. Tanmateix, indefectiblement des de les hores ençà, la ceràmica de producció ibèrica pren una nova dinàmica malgrat certes herències i pervivències naturals de l'època precedent. En el tercer quart del segle II aC s'accelera una nova transformació de la ceràmica comuna en una evolució de la qual es perd el rastre en el segon quart del segle I aC, en abandonar-se els sectors explorats del poblat.

### El segle III aC

A primer cop d'ull, la ceràmica comuna ibèrica de l'època sembla ancorada en un immobilisme que impedeix captar cap mena d'evolució, ni en les formes ni en les tendències. Una mirada més atenta permet adonar-se d'una sèrie de matisos que faciliten esclarir certs elements de canvi amb un xic d'ordre.

A començaments de segle alternen quasi per igual les pastes bícromes, també anomenades sandvitx, amb les monòcromes. Les tonalitats preferides són les rogenques, les torrades i grises. En aquest darrer cas i, en general, en les cuites reductores, els resultats recorden moltíssim la grisa de la costa catalana. A final de segle les pastes sandvitx comprenen un grup minoritari.

La decoració, en absència de la pintura blanca, es basa precisament en la combinació cromàtica de pastes i engalbes. És la tècnica de les engalbes aplicades que també documentava la ceràmica fina. La incidència es calcula que afecta un màxim del 30% de la producció en la segona meitat del segle III aC i especialment en el darrer quart, mentre que és pràcticament nul·la per al primer terç del segle III aC. En la comuna, la varietat de pastes i acabats fa que els efectes aconseguits siguin més espectaculars i vistosos que en les seves parentes de taula. La tècnica consisteix a aplicar una engalba de color diferent —generalment més fosca— a la base de fons per mitjà de pinzells i espàtules amb l'ajut

del torn. Sovintegen el gris i després els marrons i granatosos. L'engalba s'escampa des de la base i la part inferior del recipient, on és espessa i opaca. A mesura que puja vers la vora es torna més prima i mig transparenta el color de fons. De vegades es barregen dues tonalitats.

Una altra modalitat decorativa és la incisa. El màxim exponent, per bé que excepcional, és el que llueix una gerra apareguda a l'UE 1049 de la zona 1 del poblat. L'estrat corresponia als reompliments del barri ibèric propiciats per la construcció de la plataforma del temple. És un context de segona meitat avançada del segle II aC. Tanmateix, com succeeix en els farciments, s'hi troben materials d'èpoques diverses. Tal podia ser el cas d'una gerra de cuita oxidada, on l'engalbat evidenciava la barreja de tonalitats propiciada per multitud de retocs espatulats per tota la superfície externa. Com ja s'ha comentat, és una tècnica pròpia del segle III aC i especialment de la segona meitat. El fragment era petit, però suficient per mostrar una escena figurada incisa sobre la pasta tendra. S'hi apreciava un genet amb el cavall, per damunt del qual unes ziga-zagues podrien representar les muntanyes, mentre que unes espigues girades cap per avall, flanquejant el cavaller, es podrien interpretar com els arbres d'un bosc. La traçada directa i simple permetia altres interpretacions per als elements secundaris, però no deixava de ser una troballa excepcional que ben aviat fou publicada (Burch, Nolla i Sagrera, 1998, 39-52). El referent visual més immediat era el d'una copa F-I (en realitat un got bicònic D-I de transició al D-I/III amb dues nanses contraposades) de Mas Boscà, a Badalona, on el tema principal eren dos vaixells prop d'una costa farcida de muntanyes (Maluquer de Motes, 1965, 129-138). La datació estratigràfica era aproximada a la de Sant Julià, és a dir, un context de segona meitat avançada del segle III aC (Junyent i Baldellou, 1972, 6, 9 i 52).

El repertori formal se centra principalment en unes gerres bitroncocòniques on sovintegen els colls de cigne amb les vores obertes i penjants. La base apareix normalment arrodonida amb el cul còncav. Un dels trets més característics dels primers anys de segle és la proliferació d'un encaix a la vora que obliga el llavi a aixecar-se verticalment. Pel que sembla, aquestes motlures es troben a Ullastret des de mitjan segle IV aC i hi són molt abundants en el segle III aC (Martín, 1999, 105). Certament, les dades del Bosc del Congost apunten en aquesta direcció, si més

no per a la primera meitat del segle. Així ho testimonien les sitges 41, 55 i 57 (325-250 aC), on sovintegen. Altrament, a la sitja 6 (275-250 aC) no se n'hi troben pas gaires i a la 50 i 51 (270-240 aC) s'hi verifiquen motlures atenuades, en què el llavi no s'enfila tan sobtadament o es fa més curt. A la sitja 43 (240-220 aC) i a les 116 i 3 (230-200 aC) la troballa és ja testimonial.

Una altra vora abundant és l'ametllada on s'insinua un encaix bé per sota, bé per sobre. Es documenta en els dos primers terços del segle III aC (sitges 6, 41, 43, 50, 51, 57 i 88), encara que, des de mitjan segle s'accentua un procés de rarefacció. En el mateix grup podem incloure les vores ametllades que no mostren l'encaix però que dibuixen un pla o carena per la banda externa del llavi. En aquest cas, la datació es perllonga, perquè se n'han localitzat també en sitges de finals del segle III aC (sitges 3 i 116) i, en relativa abundància encara, durant la primera meitat del segle II aC (sitges 13, 8, 34, 58 i 19).

El broc inferior en forma de cullera plana o de bec d'ànec és un element amb molta personalitat que apareix poc i en un període concret. Conde, que hi dedicà un estudi monogràfic, remuntava els exemplars més antics a inicis del segle VI aC, però aclaria que, la major part del material corresponia al segle III aC i la primera meitat del segle II aC (Conde, 1987, 37-38). Els de Sant Julià de Ramis s'han d'atribuir al període àlgid proposat per l'autora i concretament entre el 275 i el 200 aC, que és el període que comprenen els reompliments de les sitges 6, 28, 43, 50, 57, 88 i 116 del Bosc del Congost. Malauradament no s'ha aconseguit, en cap cas, associar-lo a un perfil o recipient concret, atesa l'enorme fragmentació de què són objecte aquests atuells més grossos.

### El segle II aC

Representa un canvi substancial respecte del segle III aC, tant pel repertori de formes com pel gust per nous acabats. El primer terç esdevé un període de transició, com podia haver estat el darrer quart del segle anterior. Desapareixen les pastes bicolors, tret d'elements tangencials, la tècnica de les engalbes aplicades també i, en conseqüència, els retocs espatulats sobre la superfície externa dels recipients. Les coccions reductores perden pes davant les oxidades, car dominen els tons vermellosos, carbasses i especialment els cremosos, principalment

a partir de mitjan segle. Les decoracions es caracteritzen per l'austeritat. Es concreten en l'aparició esporàdica de mugrons en els primers anys del segle i en llistons horitzontals similars als que llueixen certes peces del servei de taula que es repetiran durant tota la centúria.

Les formes són objecte d'una profunda transformació que s'intueix a finals del segle III aC, amb l'aparició de cassoles de perfils similars als vasos G de la ceràmica fina. Tanmateix, el fet més transcendental és la gradual rarefacció de les gerres bitroncocòniques durant els setanta primers anys del segle II. Les del moment sovint hi combinen peus anul·lars i els llistons ja esmentats. Des de la simbòlica data del 150 aC no es troba un concepte de vas predominant, sinó que la varietat de formes constata l'adopció dels nous models itàlics que s'aprecia en totes les classes ceràmiques ibèriques. Hi abunden gerres de perfils diversos amb un repertori semblant al de la ceràmica d'engalba blanca i també de la ceràmica de taula, i viceversa.

Es podria parlar de gerres de la forma 1 de l'engalba blanca, de vasos G-II dimensionats i dels G-V, una nova sèrie amb plantejaments similars a l'anterior i ben documentada a les sitges 84 i 2 del Bosc del Congost (130-100 aC). També es podria parlar d'uns atuells que vindrien a ser els germans grans de les copes F-II, perquè en reproduïen exactament el perfil, però a l'engròs. Com l'anterior, es documenten en el darrer terç del segle II aC, específicament a les sitges 2 i 119.

## 5.6. LA CERÀMICA DE CUINA I ALTRES PRODUCCIONS DE PASTA GROLLERA

### 5.6.1. Generalitats

Aquest tipus de ceràmica és la que està destinada principalment a la cocció dels aliments. El contacte directe amb el foc demana propietats refractàries que s'aconsegueixen amb l'additament de desgreixant gruixut a la pasta. Amb aquestes condicions, l'argila es torna porosa i reparteix més uniformement l'escalfor, cosa que evita tensions internes. Són les anomenades pastes grolleres que marquen la diferència amb la resta de les ceràmiques. Però del foc també en deriva el fum, que taca de sutge els recipients. Possiblement per això, la ceràmica de cuina

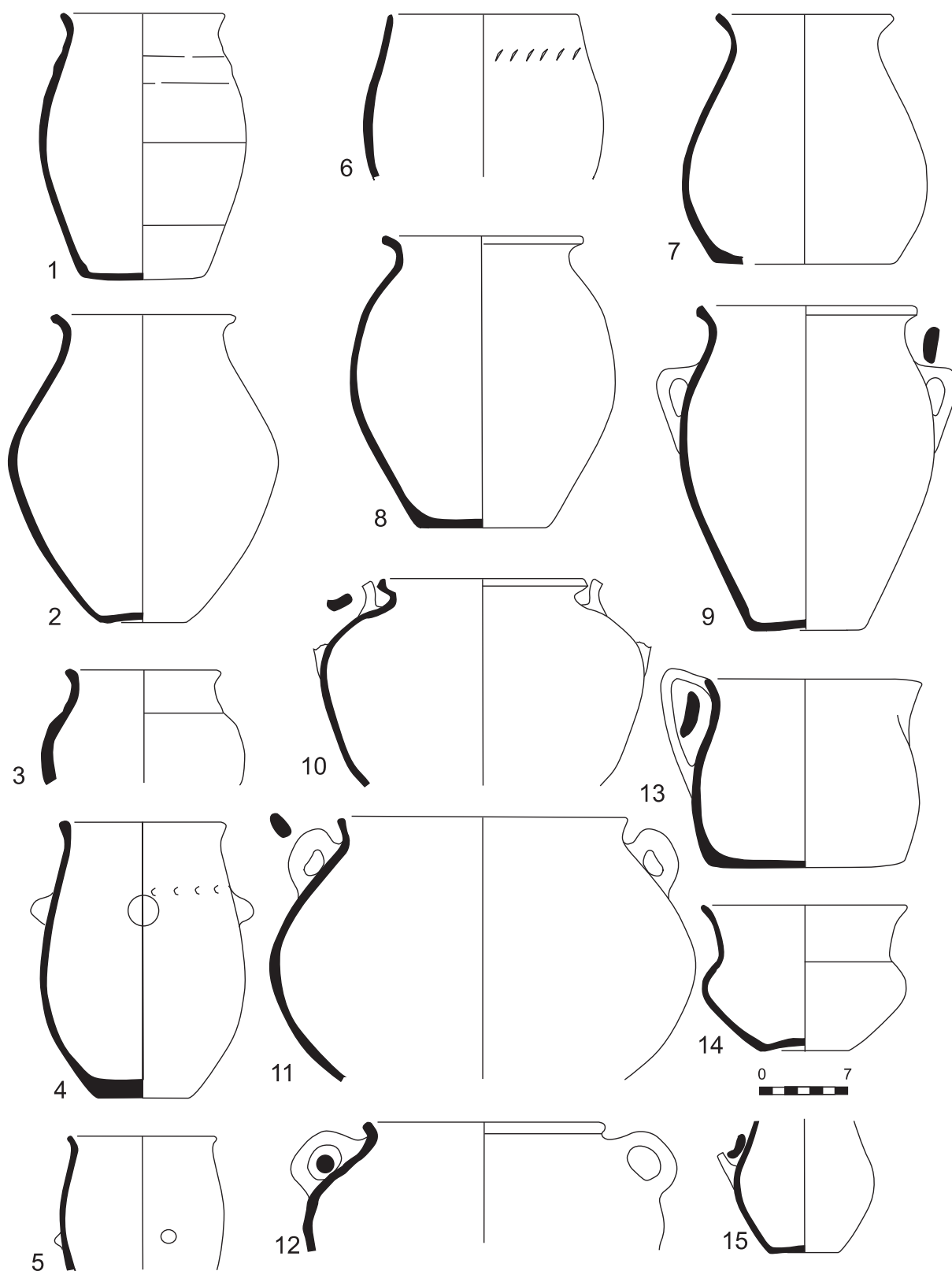


Fig 389. Repertori de formes de la ceràmica de cuina ibèrica de Sant Julià de Ramis.

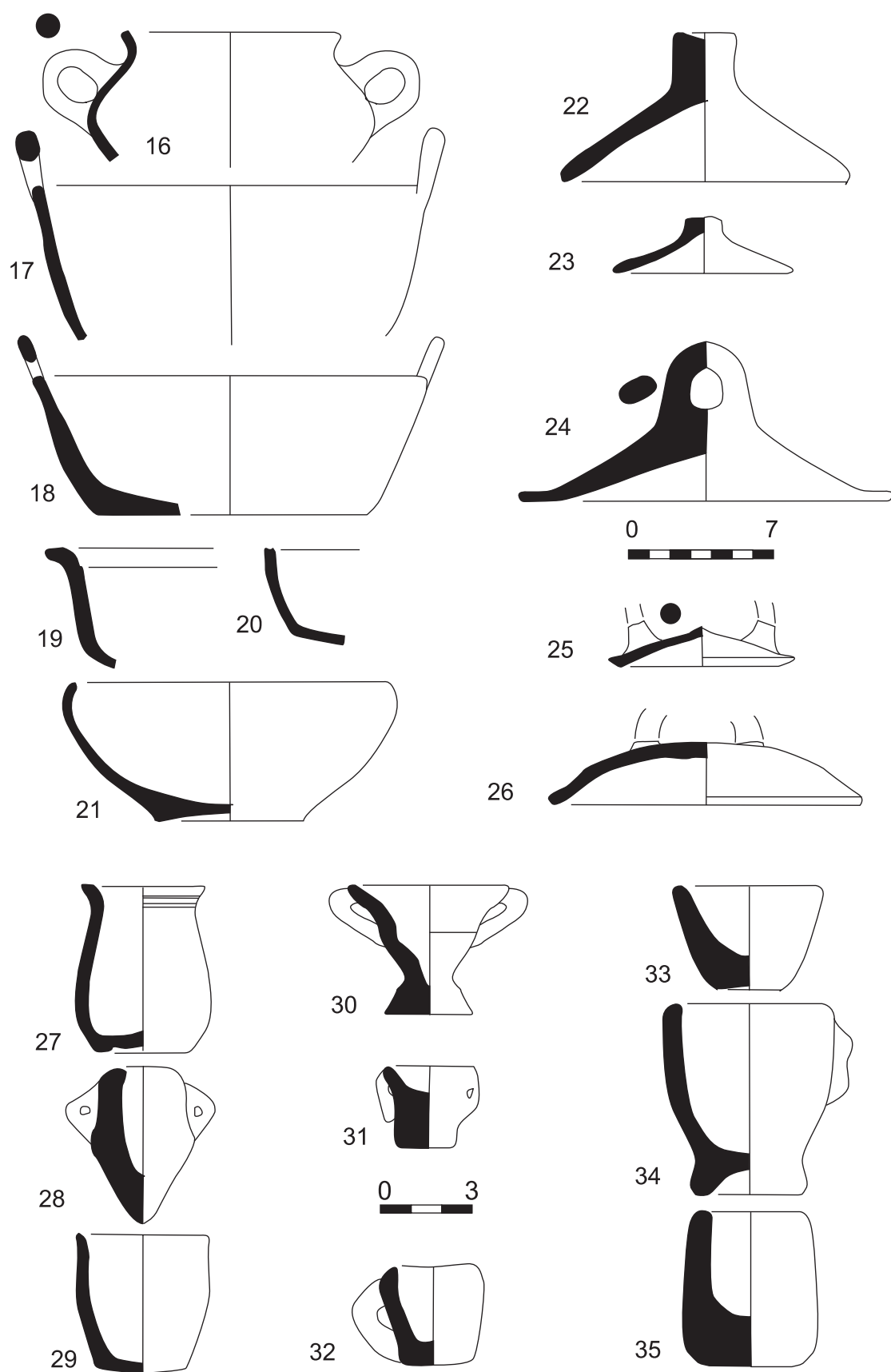


Fig 390. Repertori de formes de la ceràmica de cuina ibèrica de Sant Julià de Ramis.



antiga llueix una coloració generalment fosca, que s'aconsegueix amb cuites reductores al forn.

Una característica més específica de la ceràmica de cuina ibèrica que no està condicionada pel foc incideix en l'abundància de peces fabricades a mà. Tradicionalment, s'ha considerat com un fenomen generalitzat en l'àmbit ibèric que veu de les arrels de la primera edat del ferro i en què l'ús del torn no s'introdueix fins al segle II aC. (Pons, 1993, 261). Tanmateix, sempre hi ha un percentatge de ceràmica de cuina tornejada que s'explica per certes importacions, però també per les produccions autòctones (Conde *et al.*, 1994, 13-23). La ceràmica de pasta grollera de Sant Julià de Ramis constata la presència d'ambdues i amb una preeminència notable del torn en períodes determinats.

En el Bosc del Congost, on la seqüència cronològica és molt completa des de finals del segle IV aC fins a principis de l'I aC, es pot seguir prou bé la dinàmica de la ceràmica de cuina. A les sitges més antigues —la 55, 41, 7, 6 i 57 (325-250 aC)— el domini del torn és abassegador, encara que no absolut. És una dada sorprenent que no es pot refutar davant dels percentatges, car indiquen quotes significatives per a aquestes produccions que oscil·len entre el 5,1 i el 15% del global en els inventaris. Cal advertir que no sempre és fàcil reconèixer el tornejat, perquè, en els colls i principalment en les vores, sovintegen els retocs manuals de l'engalbat, que n'esborren les traces. Els fons plans i llisos tampoc ajuden gaire. Les línies del torn es manifesten abastament a la banda interna de la paret del cos. La troballa de fragments prou grossos va permetre comprovar-les en recipients que, analitzant la vora i la base separatament, no s'haguessin admès.

La segona meitat del segle III aC mostra un panorama paral·lel. A les sitges 3, 43, 88 i 116 els còmput de la ceràmica de cuina assenyalen entre un 2 i un 8,5% de mitjana, cosa que representa un descens notable de fragments envers la fase anterior. Tot i això, la producció tornejada encara és superior i amb escreix. En el primer terç del segle II aC —bàsicament les sitges 8, 29 i 34— es detecten canvis, ja que la ceràmica a mà incrementa la seva presència, fins al punt d'una certa alternança. La sitja 19 (170-150 aC) representa l'equilibri en aquest sentit i la sitja 4 (150-130 aC), el domini per primera vegada de les produccions fetes a mà, que, amb alts i baixos, continua a la fase final del Bosc del Congost (130-80 aC).

La preeminència del torn en les produccions de cuina del segle III aC i de la primera meitat del II aC és un tret aparentment peculiar i on difícilment es pot argumentar l'afluència de peces importades, perquè, com ja s'ha indicat reiteradament, la ceràmica d'importació és escassa en el Bosc del Congost, al voltant del 2% dels fragments. Es parla de peces de cuina gregues, cartagineses i ebussitanes de les quals no s'ha registrat cap fragment. També d'una ceràmica de cuina de tipus mediterrani, nom suggestiu que ha servit per distingir certes produccions formalment properes a les gregues però de les quals es desconeix la gènesi (Conde *et al.*, 1994, 18-19).

### **5.6.2. Catàleg de formes de la ceràmica de cuina ibèrica**

1 i 2) Olla de perfil en essa de clara tradició autòctona. És la forma més habitual de la ceràmica de cuina a torn. Estreta de proporcions i amb la base plana o lleugerament còncava. De lluny, és la més repetida en el segle III aC del Bosc del Congost i es documenta a totes les sitges de l'època i encara, però en decadència, durant el primer terç del segle II aC.

3) Urna amb carena alta i marcada feta a torn. Similar en forma i proporcions a l'olla de perfil en essa del segle III aC. Només s'han documentat fragments d'aquest recipient en els nivells superficials de la zona 1 del poblat i, presumiblement, amb una cronologia de segona meitat avançada del segle II aC o de principis del següent.

4, 5 i 6) Urna en essa, estreta, de base plana i sense nanses de ceràmica feta a mà. Recipients d'aquesta mena es documenten en els nivells més antics del Bosc del Congost, des de la sitja 41 (325-275 aC) i durant tot el segle III aC, fins a la sitja 4, al final del segon terç del segle II aC. Tanmateix, l'origen és remot i s'escapa a les estratigrafies registrades fins ara a Sant Julià de Ramis, car es remuntarien ben bé al segle VI aC (Pons, 1993, 267; Riera, 1980, 122 i Adroher *et al.*, 2002, 278-282).

La decoració per al segle III aC és escassa i es redueix a elements funcionals, com ara agafadors o suspensoris de secció rectangular i un únic fragment de cordó amb incisions, considerat un motiu del segle IV aC o de principis del III aC (Vilà *et al.*, 1994, 67-68). En el darrer terç del segle III aC es detecten altres motius, com

les decoracions fetes amb ditades i incisions que volten la peça fins a formar una anella. En arribar el segle II aC reapareixen els agafadors rectangulars juntament amb els de mitja lluna i especialment els mamellons, els botons i les decoracions aplicades.

7 i 8) Olles de perfil en essa fetes a mà. Molt similars a les produccions tornejades i també sense nanses. Podrien entroncar amb formes d'origen grec, com la *chytra*. Peces similars han estat identificades dins les produccions de Roses (Puig, 2006c, 502). A Sant Julià de Ramis són escasses. Les trobem documentades principalment en contextos del segle IV aC o de primers decennis del segle III aC, com és el de la sitja 4 del Camp dels Escalers o la sitja 57 del Bosc del Congost.

9) Olla de perfil en essa de ceràmica feta a mà. Es comença a documentar a partir del darrer terç del segle II aC. Es caracteritza per l'absència decorativa, la vora penjant i emfatitzada, i sobretot per l'afegit de dues nanses contraposades. S'identifica amb les sitges 2 i 84 (130-100 aC), on apareix en abundància.

10) *Caccabus*. S'inscriu dins l'òrbita de les anomenades ceràmiques de cuina mediterrànies. Són peces a torn d'adscripció insegura, però que reben influències de les produccions gregues i cartagineses, no es descarta la possibilitat que hi hagués una producció local (Conde *et al.*, 1994, 18-19). És un perol arrodonit destinat a bullir els aliments. En els jaciments ibèrics de Catalunya apareix associat a estratigrafies principalment del segle III aC, fet que coincideix plenament amb les dades que proporciona Sant Julià de Ramis (Conde *et al.*, 1994, 17-19). Es documenta a les sitges 57, 43 i 3 del Bosc del Congost (275-200 aC), residualment —una nansa— a la sitja 58 del mateix àmbit (180-160 aC) i finalment a la sitja 8 del Camp dels Escalers (300-240 aC).

11 i 12) Variant local i feta a mà de l'olla (*caccabus*). A Sant Julià de Ramis es documenta escadusserament des de finals del segle III aC fins a finals del segle II aC. Un primer exemplar s'ha detectat a la sitja 3 del Bosc del Congost (220-200 aC) i fragments dispersos d'altres exemplars en els nivells d'abandonament de la zona 1 de finals de segle II aC.

13) Ansats amb vessador. És una peça única i sense paral·lels coneguts a Sant Julià de Ramis que va aparèixer a la sitja 57 del Bosc del Congost (275-250 aC). No és una peça arrodonida sinó de base quadrada, feta a mà i que presenta

un vessador en un costat i una nansa ampla de rodet a l'extrem oposat.

14) Urna baixa feta a torn de secció bitroncocònica. Es tracta d'una peça única trobada a la sitja 4 del Camp dels Escalers (segle IV aC).

15) Tupí amb una sola nansa. És una peça elaborada a torn molt escassa a Sant Julià de Ramis. La més sencera va aparèixer a la sitja 57 del Bosc del Congost (275-250 aC).

16) Olla de petit format feta a torn procedent de la sitja 41 del Bosc del Congost (325-275 aC). La forma recorda l'olla *caccabus* però a escala menor.

17 i 18) A principis del segle II aC es comença a trobar una cassola amb una forta personalitat. Els trets principals els configuren les parets rectes i relativament baixes, el fons pla i les nanses contraposades i disposades verticalment damunt del llavi. La fesomia coincideix amb la classificació CNT-EMP J2b del diccionari de les ceràmiques antigues (Pons, 1993, 264), que li atorga una cronologia compresa entre el 300 i el 70 aC. La veritat, però, és que la més antiga de Sant Julià de Ramis es registra a la sitja 29 del Bosc del Congost (190-170 aC). En el mateix jaciment reapareix a la sitja 21 (180-160 aC) i a la 19 (170-150 aC). Abunda especialment a la sitja 4 (150-130 aC) i, finalment en fase decreixent, a la sitja 84 (130-110 aC). L'espectre cronològic aplega pràcticament tot el segle II aC, però deixa ben clar que no entra ni en el segle III aC ni en l'I aC. El mateix model es documenta arreu del nord-est de Catalunya en el segle II aC, però també en el segle I aC. Sembla que en les peces més tardanes les nanses desapareixen, seguint probablement el patró de la ceràmica de cuina itàlica. D'aquesta mena són les identificades en els nivells fundacionals de la ciutat de *Gerunda* (Nolla, 1999, 190), a les sitges Gall 1 i 2 d'Empúries (Aquilué *et al.* 1984, 376 i 416-417) i als Tolegassos, en un context de primer terç del segle I aC (Casas, Soler i Turon, 1996, 76-80).

19) Imitació local de cassola de ceràmica de cuina itàlica. Evidencia una novetat en la cultura material ibèrica del segle II aC. Les cassoles d'aquesta mena, amb la vora bífida i el llavi penjant, es poden assimilar a la forma 1 *Emporiae* (Aguarod, 1991, 201). La cronologia inicial per a la forma a Catalunya s'ha establert vers el 175 aC, que coincidiria amb la de l'exemplar de la sitja 19 del Bosc del Congost (170-150 aC) (Aguarod, 1991, 89-90). S'han publicat cassoles

semblants procedents del poblat de Sant Julià de Ramis recollides per aficionats a l'arqueologia, malauradament sense context (Burch *et al.*, 2001, fig. 14, 16-17).

20) Paral·lelament a la ceràmica grollera tornejada també es varen obrar a mà formes del repertori de cuina itàlica i especialment cassoles planes de llavi bífid equivalents a la forma 14 (Vegas, 1973, 43-45) o a la forma 4 (Aguarod, 1991, fig. 15). La cronologia d'aquestes peces se situa a partir de mitjan segle II aC a la Tarraconesa i perdura fins a mitjan segle I aC (Aguarod, 1991, 94-95). A Sant Julià de Ramis s'han documentat exclusivament a la zona 1 del poblat i, concretament, en els nivells d'abandonament de finals del segle II aC i primer terç del segle I aC.

21) Escudella o bol tornejat de pasta grollera i cuita reductora. Manté certes similituds formals amb l'escudella A-I de la grisa de la costa catalana. A Sant Julià de Ramis es conserva un únic recipient sencer que prové de les antigues excavacions realitzades per Francesc Riuró en els anys trenta del segle XX. A Lattes, on abunden els bols d'aquesta mena fets a mà, tenen una cronologia laxa i centrada especialment en els segles III i II aC (Py, Adroher i Sanchez, 2001, 857-859).

22 i 23) Tapadores de pom massís. Són les més habituals a Sant Julià de Ramis i són abundants en contextos de segle III i II aC. Les trobem fetes quasi sempre a mà.

24) Tapadora amb tirador foradat procedent de les antigues excavacions arqueològiques realitzades per Francesc Riuró abans de mitjan segle XX. No és gaire habitual, però n'assenyalem un paral·lel del segle III aC excavat al poblat de Puig Castellet (Pons, Toledo i Llorens, 1981, Lam. LX, 1), un altre del poblat ibèric de Sant Miquel de Vallromanes (Barberà i Pascual, 1969, fig.3) i un darrer de la sitja 31 de Can Miralles-can Modonell (225-175 aC) (Pujol i García, 1983, núm. 8645).

25 i 26) Tapadores amb nansa de secció rodona. A Sant Julià de Ramis se n'han documentat dos exemplars procedents de les sitges 6 i 3 del Bosc del Congost i, per tant, en un context del segle III aC.

27 a 35) Peces de "fireta". Les de Sant Julià de Ramis són fetes a mà, de pasta grollera i cuita reductora. Es tracta de produccions a escala reduïda d'olles, urnes, vasos, calzes i àmfores, que s'han anomenat sovint de "fireta". Tenen

el seu reflex en algunes peces de la ceràmica fina, com la forma J. Manquen arguments per explicar-ne la funció en la cultura ibèrica. No obstant això, en el poblat de Sant Julià de Ramis en va aparèixer un petit dipòsit de 17 peces que feren l'efecte als excavadors que havien estat lligats per les nanses per formar una mena de collar (Pericot *et al.* 1952, XV, 1 i 2). Ara bé, hi ha molts exemplars que no duen nanses ni forats i, per tant, només uns quants s'haguessin pogut utilitzar amb aquesta finalitat.

## CRATER AMB RELLEU APLICAT DE TRIPTÒLEM I GORGONA

Entre els materials ceràmics recollits procedents de la sitja 53 del Bosc del Congost, destaquen nou fragments abocats enmig de les cendres pertanyents als estrats intermedis del farciment de la fossa. Formen part d'una mateixa peça que, malgrat que força incompleta (hi manca tota la base), esdevé, per la forma i especialment per la decoració, una de les més excepcionals de les recuperades fins ara a Sant Julià de Ramis.



Fig 391. Restes del relleu enmig de les cendres que omplien parcialment la sitja

Aquest recipient presenta una vora plana, lleugerament exvasada, que s'uneix sense coll directament al cos. A la meitat superior del recipient, el perfil de les parets és lleugerament panxut, i a l'extrem inferior, és marcadament corbat cap a l'interior. En un dels extrems de la

part conservada de la peça s'ha preservat una nansa trenada de tres cordes ben modelada i voluminosa, disposada horitzontalment i aixecada fins a arribar gairebé a l'alçada del llavi, però ben separada de la paret del recipient.

Per bé que la forma de la vora, plana i manifestament volada sobre la paret del vas, va portar a identificar-lo inicialment amb un càlat (Burch *et al.*, 1993; Agustí *et al.*, 1998), el perfil panxut i la curvatura que l'estreny cap a l'extrem inferior plantegen dubtes respecte d'aquesta filiació. Més aviat, les parets dibuixen la silueta d'un atuell còncav que no coincideix amb el perfil de les parets molt més altes i rectes dels càlats. No obstant això, cal reconèixer que alguns dels anomenats *emporitans* pertanyents al grup A-3 dibuixen, semblantment al cas que ens ocupa, perfils amb una lleugera corba, però a diferència del recipient de Sant Julià, els exemplars que hi són adscrits no porten mai nanses (Conde, 1991, 152). En canvi, les característiques formals de la peça de Sant Julià s'apropen a un tipus de craters localitzats a Corint, que es poden datar a partir de finals del primer quart del segle IV aC, els quals presenten, a diferència dels típics craters atenesos més estilitzats, els perfils bombats, el llavi volat i les nanses aixecades horitzontalment (Herbert, 1977, 34 i plates 29 i 31).

Més enllà de la singularitat formal, l'element més remarcable, tal com hem esmentat anteriorment, és l'aplicació sobre la paret externa de l'atuell d'un relleu figurat i l'adherència d'una cara femenina sota la nansa conservada.





Fig 392. Fragments del relleu que decorava el cràter.  
Foto, M. Ferré.



Fig 393. Cràter decorat amb relleu de Triptòlem i gorgona

El relleu, parcialment cuit abans d'aplicar-lo a la peça, es va elaborar amb una argila més clara que la del recipient, d'un vermell ataronjat. L'aplicació es va haver d'adaptar i integrar a la paret del vas abans de coure'l del tot, amb retocs d'espàtula que encara s'aprecien als extrems de l'escena. Per la seva banda, la testa femenina fou col·locada mitjançant un palet situat sota la barbata que permetia sostenir-la i adherir-la sense haver de

fer cap pressió sobre la cara. Aquests són els dos únics elements conservats d'una decoració que devia envoltar el perímetre del vas, com sembla testimoniar l'inici d'una altra escena a l'esquerra de l'atuell i separada clarament de la que s'ha preservat.

Així doncs, al centre del relleu es pot observar un personatge masculí, jove i assegut. El cap s'inclina cap a un costat i dirigeix la mirada cap a la mà dreta. Per tant, l'espectador pot observar el personatge a través del perfil de la cara. Porta un pentinat que es caracteritza pel cabell curt, que deixa a la vista l'orella esquerra i el clatell. També es pot observar un element amb dues puntes que sobresurten del front i que es podria interpretar com una diadema o corona. Els trets facials són molt imprecisos, ja que només es detecta l'ull, representat per un petit element circular i, molt lleugerament, l'orella esquerra, però en canvi no estan representades o no s'han conservat ni les celles ni la boca.

El tors es presenta frontalment, intencionadament nu, amb l'objectiu d'emfatitzar un cos ben modelat, amb els pectorals ben marcats. És el cos d'un jove atlètic i formós. El braç esquerre està semiflexionat, com si quedés recolzat en alguna mena de reposabraços, i la mà esquerra apareix caiguda, completament relaxada. Els dits de la mà només estan esbossats i definits amb poca cura; per exemple, es pot observar com l'anular és massa ample si es compara amb la resta dels dits. A diferència de l'altre, el braç dret està estirat i marca un angle de quasi noranta graus respecte de l'eix vertical del cos, amb la mà corresponent també ben estirada, com si volgués tocar el cap d'una de les dues serps representades a l'escena. Per damunt de l'espatlla i passant per darrere del braç esquerre trobem un mantell o túnica que cobrirà, pel davant, la cintura i els malucs del personatge. És, potser, la part de la representació amb més volum i contrasta amb el relleu extraordinàriament pla de les ales figurades que estan situades al darrere.

Les cames estan flexionades perquè la figura reposa sobre un seient, a manera de tron, del qual es pot observar un dels suports motllurats. Els peus, parcialment destruïts, estan molt poc definits, per la qual cosa no es pot detectar si portaven alguna mena de calçat, tot i que, per les referències d'altres recipients on es representa el mateix personatge, considerem que la probabilitat que anés calçat és baixa.

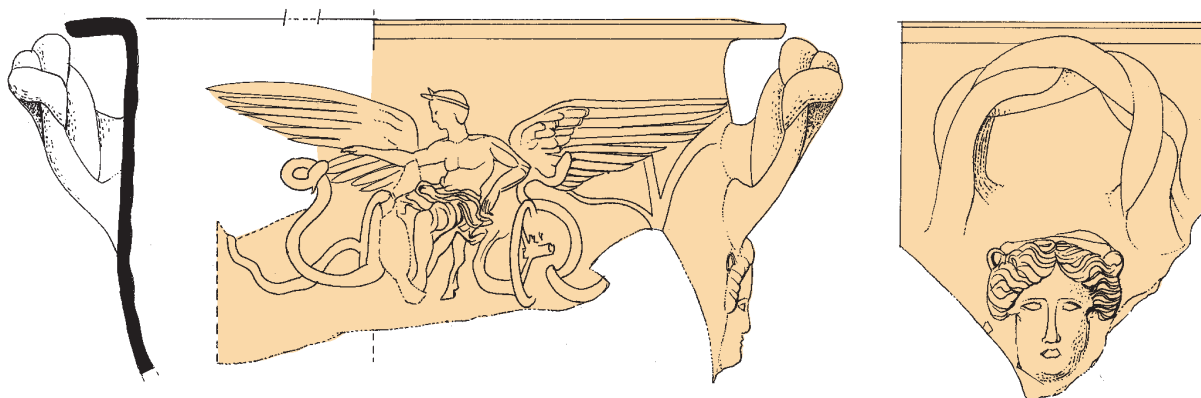


Fig 394. Crater decorat amb relleu de Triptòlem i gorgona

Del costat esquerre de la figura sobresurt un element circular que es pot identificar com una roda, amb part de l'eix i tres radis. La roda, amb molt de volum a la part central, contrasta amb els extrems, molt plans, amb la qual cosa es reforça la perspectiva del conjunt. Per darrere, molt planes i quasi sense relleu, hi ha dues ales molt allargassades i obertes que surten darrere de la figura humana però no d'ella. L'ala dreta està molt més ben representada que l'esquerra, amb els plomalls molt més ben indicats a través de línies horitzontals. En el seu conjunt, roda, ales i suport motllurat són la representació d'un carro alat.

A banda i banda de la figura humana hi ha dues menes de solcs entortolligats que simbolitzen dues serps enroscades sobre si mateixes, les quals surten del carro i prenen una notòria orientació de baix cap a dalt. Els eixamplaments dels solcs indiquen els caps de serp, situats a la mateixa alçada l'un de l'altre i sempre mirant cap enlaire. La serp de l'esquerra és a tocar del palmell de la mà dreta estesa de la figura humana. Les dues serps, situades a banda i banda del personatge, serveixen alhora de marc per a la figura central, la qual cosa dóna molta més rellevància i magnificència al personatge.

En general, llevat d'algunes imprecisions formals, com per exemple la malformació dels dits de la mà que ja hem indicat o la simplicitat de la cara, és una escena de bona qualitat i molt ben traçada, la qual fou concebuda per ser observada de dreta a esquerra i de baix a dalt de la imatge. D'entrada, tots els elements figurats a la dreta destaquen per posseir més volum que els emplaçats a l'esquerra. A més, el personatge, orientant el cap a l'esquerra de l'espectador,

indica quin és el punt central de l'escena i el lloc cap a on s'ha de dirigir la mirada: el punt on entren quasi en contacte una de les serps i la mà estesa del personatge assegut.

Les característiques formals del personatge, imberbe, amb el cos motllurat i la corona que li cenyeix el cap i assegut en un carro que alhora es representa com un tron, ens indica la presència d'una figura amb un significat rellevant. Per la seva banda, el carro alat tirat per les dues serps permet assimilar aquest personatge amb el del mític jove príncep Triptòlem, un dels elements més destacats dels misteris d'Eleusis i del qual existeixen nombroses representacions en contextos i suports ben diferents i especialment vinculades a decoracions pintades en ceràmica àtica (Schwarz, 1987), per l'ús ideològic que es féu del mite per als interessos polítics i econòmics atenesos durant el final de l'època arcaica i bona part de la clàssica (Raubistchek i Raubistchek, 1982).

El Triptòlem del Bosc del Congost s'adscriu al personatge jove que es troba arreu a partir del segle V aC i que es diferencia del Triptòlem adult i barbat que és representat en peces del segle VI aC. A més, la postura del tors frontal contrastant amb la vista perfilada de la cara i parcialment de les cames s'adscriu a la forma de presentació del personatge que s'introdueix al tercer quart del segle V aC (Mannack, 2001, 98).

No obstant això, el cas que ens ocupa presenta diversos trets singulars en relació amb el conjunt de representacions en ceràmica que s'han documentat fins a l'actualitat i en les quals Triptòlem és presentat assegut en el carro tron alat. En primer lloc, cal destacar la singularitat de la seva representació en relleu ceràmic. A banda



de l'exemplar de Sant Julià, només es coneixen quatre casos més. Dos d'aquests són dues peces àtiques, una hídria i un lècit, datats al segle IV aC. Els altres dos, un asc i un guttus, són de producció calena i es poden datar entorn dels segles III i II aC (Schwarz, 1987, 57-58).



Fig 395. El relleu un cop restaurant

A més, en la immensa majoria dels casos coneguts, Triptòlem apareix portant un feix d'espigues de cereal en una mà i/o una pàtera a l'altra, en la qual Demèter fa una libació; símbols, l'un i l'altre, de la seva vinculació a l'agricultura i als cultes eleusins. Al recipient de Sant Julià, talment com al cràter àtic de Sant'Agata dei Goti, el personatge no porta ni les espigues ni sosté cap pàtera.

Un tercer element singular és la relació que estableix Triptòlem amb les serps. Normalment aquestes apareixen com simples forces transportadores del carro. Surten del carro i s'estiren per davant seu simulant la tracció que exerceixen. En aquest cas, però, no hi ha la figuració del desplaçament. Les serps, tot i sortir del carro, brollen cap a dalt i estableixen contacte amb el personatge però no impulsen el vehicle rodat.

Finalment, una altra singularitat és la inexistència de més personatges representats al costat de Triptòlem, contràriament al que passa en molts altres casos en els quals el mític príncep va acompanyat d'altres divinitats, especialment Demèter i Core. Al cràter del Bosc del Congost, l'escena en la qual és representat Triptòlem és individualitzada. El relleu que s'apunta a l'esquerra de la peça és ben allunyat d'aquesta imatge i separat clarament per un espai sense decorar. A banda d'això, la serp situada a

l'esquerra del personatge l'emmarca impedit la col·locació d'una segona figura que pogués tenir alguna relació directa amb Triptòlem. L'escena que s'obria a l'esquerra de la del Triptòlem i de la qual només coneixem una minúscula part del seu extrem, tot i que probablement hi tenia relació temàtica, és clar que no formava part de la mateixa escena. En definitiva, la decoració aplicada al cràter no formava part d'una banda decorativa correguda sinó que estava formada per escenes separades clarament les unes de les altres.

Així doncs, l'element central de l'escena conservada és la relació que s'estableix entre la figura humana i les serps, especialment la de l'esquerra: el braç i la mà estirats entrant quasi en contacte amb el cap del rèptil. Les serps, animals que impulsen el carro, brollen de la terra al mateix temps (d'aquí la claredat expositiva de la seva representació de baix cap a dalt) i simbolitzen el seu fruit en relació directa amb aquell que ho ha fet possible, seguint l'estreta vinculació que es va establir entre Triptòlem i l'agricultura. Ara bé, cal considerar que la mà estesa també podria tenir un significat vinculat directament als misteris, concretament a l'acte previ a la disposició de la persona a rebre la *myesis* (Kerényi, 2004, 80). En aquest sentit, plantejem la possibilitat que en les escenes que manquen del vas fossin representats altres aspectes vinculats als misteris, ja sigui directament relacionats amb Triptòlem ja sigui associats amb altres divinitats.

Per la seva banda, el rostre femení situat sota la nansa destaca pel seu volum, del qual sobresurten uns trets facials bàsics molt ben marcats. Els ulls, ametllats i molt allargassats, tenen les parpelles ben indicades, tot remarcant la intensitat de la seva mirada pètria. El nas és llarg i ample a la part inferior. Els llavis, molt curts, es presenten força carnosos. Els cabells, en flocs, estan pentinats cap enrere a partir d'una clenxa al mig, la qual cosa crea una gran simetria en la composició del rostre. Al mig del cabell sobresurten dues petites protuberàncies, que hem interpretat com unes ales. Finalment, per sota de la cara i parcialment entorn de les galtes sobresurten de la paret de la peça les empremtes deixades per algun element vinculat a aquest rostre.

Tot i que en una primera publicació es va adscriure aquest rostre a la deessa Demèter (Burch *et al.*, 1993), la identificació de les dues protuberàncies que sobresurten a banda i banda dels cabells com a ales ens indueix a

proposar una nova interpretació: considerar que en realitat la figura col·locada sota les ales és una Gorgona. Refermant aquesta proposta, les empremtes visibles sota la barbeta i un fragment de relleu que ressegueix la galta dreta de la cara es poden identificar amb les restes que hauria deixat la representació d'unes serps que, perfilant el rostre, s'haurien nuat sota seu i que són un dels trets més característics d'aquesta figuració. En aquest cas, el rostre femení, molt humanitzat i gens terrorífic, s'inscriuria en el tipus hel·lenístic de les Gorgones, concretament del tipus d o *bello* (Krauskorf i Dahlinger, 1997; Paoletti, 1997, 345-362), ben identificats en altres exemplars de jaciments veïns, com és el cas de dos elements constructius localitzats a les sitges Gall d'Empúries (Aquilué *et al.*, 1984, 376, fig. 9 i 10) o de les màscares localitzades al Puig de Sant Andreu (Miró, 1990). En el primer d'aquests casos, es tracta de dues antefixes de cronologia republicana que s'han interpretat com Gorgones (Ramallo, 1999, 167-170) i que presenten trets formals molt semblants als que estem tractant: cabells enflocats, serps nuades sota la barbeta, rostre humanitzat, llavi curt, ulls ametllats, nas llarg... L'única diferència es trobaria en la manca d'ales en les representacions emporitanes. En el segon cas, les Gorgones formarien part del conjunt de terracotes localitzades a l'acròpolis de l'*oppidum* i també en una cisterna. La datació estratigràfica en la qual van aparèixer és del segle III aC. Les tres Gorgones identificades corresponen al tipus hel·lenístic, humanitzat amb rínxols als cabells i les serps nuades sota la barbeta (Miró, 1990, 306).



Fig 396. La gorgona un cop restaurada. Foto: Jordi S. Carrera. Museu d'Arqueologia de Catalunya - Girona.

La seva inserció sota la nansa, sense barrejar-se i no formant part del relleu de Triptòlem, es revela com una imatge apotropaica clarament grega que s'insereix o s'adapta a un context ibèric en el qual la figura femenina sota nansa no és un element gens estrany (Olmos, 1998, 154). L'adaptació de la Gorgona a les creences autòctones iberes ja ha estat assenyalada i contextualitzada en ocasions anteriors, remarcant especialment la seva vinculació amb els ritus i mites agraris (Ruiz de Arbulo, 2002-2003, 187-190), que en el cas que ens ocupa queden prou explicitats pel Triptòlem i reblats amb la Gorgona.

Fos quin fos el missatge ideològic que es pretenia transmetre originalment en aquesta decoració d'arrel grega, és important subratllar la seva localització en un àmbit ibèric. L'existència de productes grecs o de tradició grega en l'àmbit ibèric d'aquesta zona no és un fet excepcional sinó tot el contrari. Sens dubte, la presència propera d'*Emporion* i *Rhodes* va facilitar aquesta situació. En aquest context, l'existència de mites, vehiculats entre altres per la imatgeria religiosa, aportats pels pobles forans i assimilats pels autòctons, va esdevenir un fet cabdal per tal de facilitar aquests contactes i la distribució de productes (Ruiz de Arbulo, 2002-2003). Si, a més, la possessió d'aquests béns aportava prestigi al seu propietari, refermant-lo en la seva posició predominant al si de la seva comunitat, l'assoliment dels objectius (usant una terminologia actual) era completa.

Manquen dues qüestions per completar l'estudi de la peça: la datació i la fabricació. Pel que fa a la datació, primer cal tenir en compte la cronologia proposada per al farciment de la sitja 53, que, tot i no ser concloent, ens indica un context de finals del segle III i principis del segle II aC. Respecte a la peça mateixa, les dades no són clares ja que no hi ha paral·lels coneguts. Pel que fa a la representació del Triptòlem, segueix els patrons que es van originar a l'Atenes del segle V aC, especialment la de presentar el personatge semifrontalment com una persona jove. En aquest sentit, l'exemplar del Bosc del Congost no presenta trets substantivament diferents de les representacions dels vasos àtics de finals del segle V i especialment del segle IV aC. Malgrat això, algunes de les singularitats que ja hem comentat anteriorment (especialment la inexistència d'atributs com la pàtera per a les libacions o el feix d'espigues i l'associació amb les serps) permeten diferenciar el recipient de Sant Julià d'aquestes produccions clàssiques ateneses, tot i que sense poder precisar la cronologia.

Una mica més de precisió cronològica permet la Gorgona situada sota la nansa trenada. Les seves característiques formals així com els paral·lels coneguts en l'entorn proper permeten situar-la en una forquilla cronològica àmplia entre els segles III i II aC. Resumint, ens trobem que els caràcters singulars de la representació del Triptòlem l'allunyen de les produccions clàssiques de segle IV aC; la cronologia de la Gorgona se situa cap al segle III aC, i el *terminus ante quem* del reompliment de la sitja, a finals d'aquest segle i principis del següent. Aquestes dades ens porten a proposar una datació genèrica i poc precisa del segle III aC per a l'elaboració d'aquest recipient.

Finalment, queda per resoldre el tema de la fabricació, lloc i model. Tal com esmenta encertadament Pena (2000, 200), davant d'objectes similars al que ens ocupa hi ha tres possibilitats: la primera és que es tracti de peces importades; la segona, que es tracti de peces de fabricació local a partir d'una matriu importada, i finalment, que sigui una fabricació del tot local.

Comencem per la darrera possibilitat. Per una banda, en aquest moment no disposem de cap referent conegut en l'entorn proper que ens permeti confirmar l'existència d'un taller local en el qual es fabriquessin peces ceràmiques decorades en relleu de disseny exclusivament local igual o similar al Triptòlem de Sant Julià, que, com ja hem esmentat, presenta i segueix una tradició grega molt marcada. Per altra banda, cap de les produccions ceràmiques elaborades en tallers locals van fabricar recipients amb la forma que hem descrit. Ni les produccions de càlats emporitans (Conde, 1991) ni les produccions diverses de *Rhode* conegudes fins ara (Puig, 2006a; Puig, 2006b; Puig, 2006c) aporten res semblant.

Pel que fa a la primera i la segona possibilitat, a hores d'ara qualsevol de les dues queda oberta. Concretament, pel que fa a la segona possibilitat, no és descartable l'elaboració d'un atuell a partir d'un model arribat d'un punt indeterminat del Mediterrani. La troballa a *Rhode* d'un motlle amb pasta massaliota per elaborar pròtomes deixa oberta aquesta possibilitat (Tremoleda, 2000, 30-31; Ruiz de Arbulo, 2002-2003, 176; Puig, 2006c, 511).

En tot cas, les singularitats que presenta confirmen que no es tracta d'una producció en sèrie, com la de les escudelles hel·lenístiques amb relleu, sinó que forma part d'un conjunt de peces que es van distribuir al llarg del Mediterrani

durant l'època hel·lenística i que responen a produccions minoritàries, puntuals o fins i tot individualitzades (Cabrera, 2004). Un dels fets que confirmarien aquesta singularitat és la forma mateixa, amb trets molt específics i els paral·lels més propers de la qual són els craters localitzats a Corint però amb cronologies més antigues. Una altra singularitat és la disposició de la decoració, individualitzada i fragmentada, que podria haver estat motivada per l'adaptació en ceràmica de decoracions en relleu de vasos metàl·lics (Courby, 1922, 193-219), fet que no seria gens estrany en el món grec, tant clàssic com hel·lenístic, sinó tot el contrari (Sparkes, 1996, 145-151; Cabrera, 2004). Les restes de l'espatulat de l'argila efectuat per integrar el relleu en el recipient del Bosc del Congost són una prova d'aquestes produccions individualitzades i adaptades o inspirades en altres mitjans.

Així doncs, el vas ceràmic decorat amb un relleu aplicat de Triptòlem i Gorgona trobat entre les restes del farciment de la sitja 53 del Bosc del Congost és un exemple de les produccions singulars i excepcionals típiques del període hel·lenístic, inspirades molt probablement en objectes i atuells metàl·lics, la procedència exacta del qual és difícil de determinar. Aquesta singularitat és manifestament marcada en la decoració del recipient, que, vinculada als cultes agraris, devia presidir i envoltar tot el cos d'un crater que anà a parar, no sabem com ni per què, a un poblat iber de l'extrem occidental de la Mediterrània.

## CONCLUSIONS

Els sitjars del Bosc del Congost, els Escalers i Granollers mantenen una extrema proximitat amb l'*oppidum* de Sant Julià de Ramis. El primer es troba als peus de la muntanya homònima i els altres dos se situen en un radi inferior a un quilòmetre d'aquest punt geogràfic. Així doncs, no és forassenyat pensar que tots tres estaven vinculats a l'*oppidum* que coronà la muntanya en època ibèrica. No obstant això i més enllà d'aquesta vinculació, els tres sitjars van operar amb objectius ben diversos; per un costat, els de Granollers i els Escalers, i per l'altre, el del Bosc del Congost. Malauradament, del de Granollers no en sabem gairebé res, però la minsa informació que es conserva de la seva excavació apunta cap a un cas similar al dels Escalers.

Els Escalers fou un sitjar que es caracteritzà per posseir un nombre relativament reduït de dipòsits. Les setze fosses que el configuraven s'allunyen considerablement de les grans concentracions de sitges de l'extrem nord-est peninsular. Aquesta migradesa és prou evident si tenim en compte que, a més, no totes les sitges presentaven la mateixa cronologia sinó que, tal com hem vist, s'estenien al llarg de dos segles, des d'un moment indeterminat del segle IV aC fins a principis del segle II aC, tot i que amb una concentració especial al llarg del segle III aC. Un altre dels fets més remarcables que apunten els reompliments de les sitges dels Escalers és la presència de materials constructius vinculats a una possible ocupació del lloc on es localitzen

les sitges, sense que hagi estat trobada al seu entorn cap resta de casa o habitatge en cap de les excavacions que s'hi ha efectuat fins ara.

El cúmul de circumstàncies que hi conflueixen: no formar part de l'àrea construïda del poblat, disposar d'un nombre reduït de sitges, presentar una distribució temporal àmplia i l'associació a un hàbitat a través de la troballa en els reompliments de les fosses, no són exclusives dels Escalers sinó que són comunes a un bon nombre de sitjars de l'extrem nord-est peninsular.

A l'entorn del jaciment de Mas Castellar de Pontós hi ha un important nombre de sitjars. Un d'aquests és l'Olivet d'en Requesens (Borrassà, Alt Empordà). És un dels molts que s'excavaren i documentaren durant la realització de les obres del tram d'autopista de la Jonquera a Girona. Fou donat a conèixer per Martín en diverses publicacions (Martín, 1975, 20-26; Martín, 1977a, 1113-1123), i posteriorment Nolla i Casas (1984, 73) l'inclogueren entre els jaciments d'època romana. Al Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona es conserven els materials pertanyents a onze sitges d'aquestes excavacions. En aquest conjunt es poden diferenciar dos grups corresponents a dues fases. El primer presenta una cronologia del segle IV aC, les sitges del qual estaven probablement associades a un hàbitat, com sembla assenyalar la presència de material constructiu entre els farciments. El segon grup se situaria ja a l'època republicana. Cal remarcar que el farciment d'una de les fosses, la sitja 3, aportà produccions africanes que li proporcionen



una datació del segle III (Nolla i Casas, 1984, 73). No obstant això, aquestes produccions semblen indicar una posterior obliteració a l'original que conté materials d'època republicana. La presència de material tardà en sitges republicanes també s'ha documentat en altres jaciments, com per exemple a Puig Ferrer i els Tolegassos (Merino i Roca, 1989). En tot cas, els materials de diferents èpoques indiquen una presència reiterada, potser no permanent, en aquest lloc, com podrem comprovar en altres punts.

Un cas semblant a l'anterior seria el del Camp del Pla (Garrigàs). Al Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona es conserven els materials corresponents als seus rebliments. Com als Escalers, hi abunden els elements constructius que assenyalen la relació d'aquest petit sitjar amb alguna mena d'hàbitat. Pel que fa a la cronologia, dues de les sitges documentades serien anteriors al 200 aC i dues més ja es poden adscriure a l'època republicana. Així doncs, ens trobaríem en un cas semblant a l'anterior.

El sitjar de la Qüestió d'en Solà fou donat a conèixer per Martín (1975, 20-26; 1977a, 1113-113). Durant la seva excavació es van localitzar fins a un total de catorze sitges i dos possibles fons de cabana. Les més antigues es remunten al segle IV aC, i les més modernes, entorn del 80-70 aC. El període republicà és el més ben representat. La majoria de les sitges aporten materials constructius entre els farraments, la qual cosa reitera la relació amb alguna mena d'hàbitat, tot i que no clarament permanent en el temps, ja que les sitges presenten hiatus cronològics entre si. També la presència de restes faunístiques i metal·lúrgiques, d'instrumental lític i de mol·luscs emfatitza aquesta ocupació.

Un cas certament especial és el corresponent al sitjar de Puig Ferrer (Garrigàs). En aquest cas, el material conservat correspon a onze sitges. Malgrat l'existència de material d'època republicana en algunes sitges, la presència de material dels segles I al IV dC en algunes fosses planteja dubtes en relació amb la seva veritable cronologia. Sí que és més segura la seva vinculació amb algun hàbitat, si hem de fer cas de la presència de material constructiu entre els rebliments.

En alguns casos, les sitges s'han localitzat a prop de forns, talment com al sitjar dels Escalers. Aquest és el cas de Fontudana (Garrigàs). La intervenció d'urgència portada a terme l'any 1973 en aquest lloc posà al descobert tres sitges,

alguna de les quals es podria situar en època republicana. A prop d'aquest jaciment es va localitzar un forn on van aparèixer tègules. Entre els materials localitzats a l'interior de les sitges es van identificar restes de paviments, d'ímbreixs i tègules.

També a l'Alt Empordà, concretament a Vilacolum, els anys 1989 i 2005 es van excavar fins a cinc sitges (Moret i Piera, 2006) que han donat materials que aporten una extensa cronologia des del segle V aC fins al segle II aC.

A prop d'Empúries també es localitza algun sitjar d'aquest tipus. És el cas del jaciment de Muntanya Rodona. Badia (1978, 128) i Casas (1982, 157) esmenten que en aquest indret es localitzà un grup de cabanes datades entre els segles V i IV aC, al costat de les quals hi havia sitges amb materials d'època tardorepublicana i, fins i tot, altimperial.

Al Camp des Bosquet, a Camallera, es va localitzar entre els anys 1974 i 1979 un conjunt arqueològic format per un aljub d'*opus signinum*, un fons de cabana i tres sitges (Casas 1980a, 77-82; Casas, 1980b, 275-284; Casas 1981, 37-44). El fons de cabana es pot datar a la segona meitat del segle II aC. L'aljub o dipòsit fou construït en el canvi d'era i fou colgat durant la primera meitat del segle I dC. La cronologia de dues de les sitges és de les darreries del segle II aC i la tercera fou amortitzada entorn del canvi d'era (Casas *et al.*, 1993, 20).

A prop del Camp del Bosquet, el sitjar de Saus II, situat al voltant de l'estany de Camallera, fou excavat l'any 1980 i ho ha tornat a ser recentment. Fins a l'any 2007 s'hi havien excavat vint-i-set sitges. Sembla que aquestes haurien estat vinculades amb un hàbitat, atès l'existència de material constructiu entre els materials de farrament. La cronologia global del jaciment se situa entre la primera meitat avançada del segle V aC i les darreries d'aquest segle (Casas i Soler, 2008a).

El jaciment dels Tolegassos (Viladamat) és força conegut per ser l'indret on s'edificà una vil·la romana d'època altimperial, la qual ha estat a bastament divulgada (Casas, 2003, amb la bibliografia anterior). D'aquest conjunt arqueològic ens interessa destacar alguns dipòsits, restes de construccions i la presència de cinc sitges que constatarien un establiment de les darreries del segle II aC i la primera meitat del segle I aC.

A poca distància del jaciment anterior es va excavar i publicar per part de Casas (1989) un magatzem de dolis que funcionà de finals del segle II aC a les acaballes del segle I aC, l'Olivet d'en Pujol. A més, cobertes i mig destruïdes per aquest establiment es van localitzar tres sitges de la segona meitat del segle IV aC. L'associació amb un establiment vindria determinada per la troballa de restes constructives a l'interior d'una de les sitges.

Un jaciment proper excavat recentment és el de la Muntanyeta. En un turó, el lloc estava format per una petita cabana amb sitges a tot voltant, un dipòsit, una llar domèstica i un forn per manipular bronze. La cronologia del jaciment se situa entre els segles II i I aC (Casas i Soler, 2008b).

També al rerepaís emporità es va excavar, a finals dels anys vuitanta del segle passat, un petit sitjar conegut amb el nom dels Bordegassos (Vilopriu). Contenía dues sitges farcides a principis del segle I aC i un fons de cabana no excavat (Casas, Merino i Soler, 1991).

A la costa calongina, en un lloc anomenat Can Roi Treumel (Caner, 1956-1957, 265-268) es localitzaren tres sitges que havien estat reomplertes amb tègules, ceràmica, fauna i un molí. A partir d'aquests materials es pot considerar l'existència d'un petit establiment agrari d'època republicana en aquest lloc.

També a la costa, en aquest cas a Palamós, el 2001 es va excavar un conjunt de cinc sitges amortitzades a la primera meitat del segle IV aC, al voltant de les quals alguns indicis fan sospitar l'existència d'un petit establiment (Caja, 2002, 138).

Un altre cas similar al dels Escalers, almenys pel que fa a l'associació de sitges i forns, és el de Can Roser a Cassà de la Selva, molt a prop del nucli urbà. L'any 1975 es va excavar una sitja amortitzada en el segle II aC que es trobava al costat d'un forn (Fuentes i Merino, 2005, 396).

A banda del sitjar que acabem d'esmentar, també se n'han documentat restes d'altres entorn del poblat de Puig Castell de Cassà de la Selva (Fuentes i Merino, 2005, 396). Un d'aquests és el del Camp de l'Arrencada, excavat l'any 1999. La intervenció va posar a la llum un sitjar format per vuit fosses i dos dipòsits, que es poden datar en el segle II aC (Fuentes i Merino, 2005, 396).

Al voltant del curs mitjà i baix del riu Ter es distribueix un altre conjunt de sitjars. Un és el de Torre Vedruna, en el qual diverses campanyes

efectuades entre el 2000 i el 2001 van posar al descobert una trentena de sitges que s'amortitzaren al llarg del segle II aC. Tot i que de manera minoritària, també es van localitzar restes de materials de construcció entre els que es van recollir del farciment de les fosses (Llinàs, Merino i Montalbán, 2002, 142-143).

Sota la vil·la romana de la Quintana, de mitjan segle I dC (Nolla i Casas, 1984, 169-173), va aparèixer un conjunt de cinc sitges, de les quals s'excavaren tres de la primera meitat del segle I aC (Castanyer, Roure i Tremoleda, 1987, 188).

També, al carrer de la Pau de Verges, recentment s'han excavat cinc sitges que es poden datar entre la meitat del segle II aC i el primer quart del segle I aC (Codina i Font, 2008).

L'any 2003 es van excavar tres sitges al marge de la carretera que comunica l'aeroport de Girona-Costa Brava amb la localitat d'Aiguaviva (Llinàs, 2006, 233), amortitzades en diferents moments des del segle III aC fins a la primera meitat del segle II aC.

No gaire lluny, a Vilobí, l'any 2004 es va localitzar un sitjar del qual s'excavaren sis sitges dels segles V i IV aC. Pels materials sorgits dels reompliments se suposa l'existència d'un hàbitat al seu entorn (Ortega i Rojas, 2006, 19-32).

Al voltant del nucli urbà de Llagostera s'escampa un conjunt de sitjars amb característiques semblants als altres que estem esmentant. Un d'aquests és el de Can Pere Pere. En aquest cas es tracta de dues sitges de la segona meitat del segle II aC (Soler 1973).

Un altre és el de Pla de Maiena, situat a menys de mig quilòmetre a l'est de l'actual nucli urbà de Llagostera. Per tant, una situació molt semblant a la dels Escalers en relació amb Sant Julià de Ramis. Aquest sitjar està format per dinou fosses. La cronologia global del jaciment se situa entre el segle III aC i els primers anys del segle I aC. Dins d'aquest gran marc cronològic es poden separar tres grans moments pel que fa al farciment de les sitges. Un, el més important, situat en la darrera etapa d'ocupació del lloc; un altre amb quatre obliterations, situat dins la primera meitat del segle II aC, i finalment, un petit grup format per dues sitges que es pot datar en el segle III aC. Cal destacar que en moltes de les sitges es va localitzar material constructiu, especialment tègules i ímbrexs (Soler 1973).

Un altre d'aquests sitjars és el de Sant Llorenç (Soler 1973), situat a llevant del poble de



Llagostera. Durant les excavacions es van localitzar onze sitges, tot i que sembla que n'hi podria haver més. La cronologia global del jaciment s'estén des de les darreries del segle III aC fins als primers anys del segle I aC. Igual que els altres camps de sitges, l'associació amb material constructiu localitzat enmig de les terres de farciment també sembla constatar l'existència d'un hàbitat.

La Bòbila de Can Rafael Ginesta (Cornellà del Terri) és un sitjar que fou excavat l'any 1973. Nolla i Nieto (1978, 242) i posteriorment Nolla i Casas (1984, 173) recolliren l'existència d'aquest jaciment. Finalment, l'any 1987 es publicà bona part del seu material (Tremoleda, Roure i Castanyer, 1987, 129-130). Aquest jaciment estava format per vuit sitges, la darrera de les quals, segons els seus excavadors, podria no correspondre a una fossa d'emmagatzematge. El farciment d'aquestes sitges es distribueix al llarg del segle II aC. En alguna fossa també es va localitzar material constructiu enmig de les restes de farciment.

Ben a prop de l'anterior, l'any 1973 es va excavar el sitjar de Can Figa. La notícia fou recollida per Nolla i Casas (1984, 196) i publicada definitivament per Tremoleda, Roure i Castanyer (1987, 126-127). L'excavació va donar com a resultat la localització de quatre sitges, dues de les quals quedaren a mig excavar. La cronologia del jaciment se situa a finals del segle II aC i principis del segle I aC, tot i que la presència de materials tardans a la sitja 2 apunta a una reocupació del lloc entre el 150 i el 225 dC. També, tal com passa en la resta dels casos exposats, es van registrar restes de tègula i ímbrex entre les terres que provenien del farciment.

A la vil·la romana dels Ametllers, a Tossa de Mar, s'han trobat restes anteriors a la construcció de la vil·la imperial, de les quals destacarien diverses sitges d'època republicana que contenien entre el material de reompliment materials constructius (Batista, López i Zuchitello, 1980).

Ja cap a l'interior d'aquestes terres, tot i que de manera més aïllada, les excavacions d'urgència efectuades en els darrers anys també han permès constatar un tipus de jaciment semblant. Concretament a Can Fàbrega (Argelaguer), durant el 2004, es van excavar sis sitges amortitzades entre els segles II i I aC que acompanyaven restes d'estrats d'època republicana que pressuposen un establiment d'època romana (Frigola *et al.*, 2006, 279-280).

A banda dels jaciments esmentats, sovintegen les troballes on només ha aparegut una sitja i altres de les quals només es disposa de breus notícies sobre l'aparició de fosses, que elevarien encara un xic més el nombre de sitges i especialment el de sitjars. En general, el nombre de dipòsits que formaven els sitjars oscil·la entre els dos i els trenta, per bé que la continuïtat de les excavacions en algun d'aquests indrets podria fer superar aquesta xifra. En els conjunts més nombrosos, la cronologia dels farciments és prou àmplia, amb la qual cosa el nombre de fosses que devien funcionar simultàniament devia disminuir en relació amb el nombre total de fosses del sitjar.

Les sitges són un element característic de l'emmagatzematge de l'extrem nord-est català durant l'època ibèrica (Asensio, Francés i Pons, 2002). És la forma que tenien els ibers d'aquest territori de servir els cereals. Per les condicions que requeria la conservació del gra a l'interior d'aquests dipòsits és inversemblant que haguessin estat emprats per satisfer les necessitats diàries, però això no impedeix que fossin les reserves de cereals d'un grup de persones per a un període de temps indeterminat, no necessàriament només per al seu consum a llarg termini.

Segons les dades aportades per l'excavació de les sitges de Mas Castellar de Pontós, la mitjana de capacitat de les sitges oscil·la entre els 2.794 litres del període IV i els 3.908 litres del Vb (Asensio, Pons i Fuertes, 2007, 128). Agafant la totalitat dels períodes, la capacitat mitjana d'una sitja se situa aproximadament entorn dels 3.400 litres, el 10 % dels quals no estaria ocupat per gra sinó per diferents sistemes de recobriment (Miret, 2005, 328). Si tenim en compte que el pes del blat presenta un valor mitjà de 77 quilograms per hectolitre (Miret, 2005, 328), podem observar que la capacitat d'emmagatzematge d'una sitja estàndard de Mas Castellar de Pontós se situaria entorn dels 2.050 quilos de blat. D'aquesta quantitat caldria restar-ne un 2 %, que, segons Reynolds (1988), seria el gra que sortiria del procés d'emmagatzematge sense possibilitat de ser consumit i que els països del nord d'Àfrica anomenen significativament *gra podrit*. El resultat seria una xifra força coincident amb un càlcul global sobre 65 sitges de l'extrem nord-est català que hem efectuat i que també situa la capacitat entorn dels 2.000 quilos.

El càlcul sobre el gra recol·lectat que un grup hauria de reservar com a llavor per a l'any següent oscil·la considerablement segons els

estudis, però podria situar-se entorn del 25 % (Gràcia i Munilla, 1993, 248; Alonso, 2004, 61). Així doncs, un cop descomptat aquest percentatge del total acumulable a la sitja, el sobrant per al consum se situa entorn dels 1.500 quilos de blat per sitja. Segons Sanmartí (1993, 93), recollint les dades de Foxhall i Forbes (1982, 58-59) i Garnsey (1988, 104), les necessitats de gra per persona i any se situen en uns 230 quilos, quantitat que li devia proporcionar el 75 % de les seves necessitats energètiques. Aquesta xifra és força coincident amb l'emprada per Gràcia i Munilla (1993) en el seu estudi sobre les terres de l'Ebre en època ibèrica, que se situa entorn dels 220 quilos. Per tant, una sitja estàndard podia subministrar aliment per a unes sis o set persones durant un any.

Agafant dades màximes de simultaneïtat en les sitges localitzades en cadascun d'aquests jaciments, com si totes haguessin funcionat en el mateix moment, i multiplicades per un nombre de deu anualitats d'ús per a cadascuna (Reynolds, 1988, 111; Miret, 2005, 328) donarien un resultat molt inferior a una sitja per any i lloc en la gran majoria dels sitjars. Per exemple, si agafem com a mostra les onze sitges de Sant Llorenç en funcionament simultani durant tot el període d'existència del sitjar, i les multipliquem per aquests deu usos esmentats per a cadascuna, el resultat obtingut (110 usos) dividit pels aproximadament 125 anys de funcionament del sitjar no dona ni una sitja per any, resultat que, si bé no es pot prendre com a valor absolut, sí que és interessant tenir en compte com a valor orientatiu.

Ja hem vist que entre els materials d'aquestes sitges hi havia materials constructius així com materials residuals de la subsistència d'un grup de persones que farien pressuposar l'existència d'un hàbitat, com per exemple restes de fauna, molins, torteres, pesos de teler... És significatiu que les restes d'aquests hàbitats gairebé sempre es coneguin indirectament a través dels reompliments de les sitges i no a través de la seva localització *in situ*, com a resultat de l'enderroc d'aquestes estructures, fet que passa molt poc sovint. És rellevant el fet que en els casos en què es localitzen aquestes estructures són generalment d'època republicana (Tolegassos, Camp del Bosquet, Casa del Racó...). Al nostre entendre, això té un doble significat. Per un costat, aquest fet és l'evidència de la modèstia d'aquests hàbitats, i per l'altre, d'un model d'explotació. Les discontinuïtats en les amortitzacions de les

sitges, amb buits entre períodes d'obliteracions, la modesta quantitat del nombre de sitges i la troballa del material constructiu i residual en els farciments ens indiquen punts geogràfics des dels quals s'explotava un territori, però no de manera continuada al llarg de molts anys, contràriament al que es constata en l'època romana de l'explotació del camp a través de les vil·les.

Ens trobaríem així amb un tipus d'assentament, complementari i subsidiari dels poblats, format per un nombre reduït de persones, tal com podem deduir del nombre migrat de sitges i del càlcul de la seva capacitat, que viuria en un hàbitat modest o cabana durant un temps indeterminat que podia canviar segons les circumstàncies i conjuntures. Un cop desaparegudes les causes que haurien motivat aquell assentament, el grup s'hauria desplaçat cap a un altre lloc. La reactivació dels recursos d'aquell punt explicaria la seva reocupació pel mateix petit grup o un altre al cap d'un temps indeterminat.

Aquest seria el cas del camp dels Escalers: un indret ocupat en un moment indeterminat del segle IV aC per un petit grup de persones vinculat a l'*oppidum* de Sant Julià de Ramis. L'establiment no s'hauria de correspondre exclusivament amb l'explotació agrícola del territori sinó que podria vincular-se a altres finalitats subsidiàries o, fins i tot, principals, com ara la producció de ceràmica fina ibèrica, com pot testimoniar la troballa de tres forns en aquell punt, o altres activitats que desconexem. La proximitat dels rius Terri i Ter i el subsòl argilós el feien, sens dubte, un punt òptim per a la fabricació d'atuells ceràmics.

Aquesta ocupació no necessàriament hauria d'haver estat permanent durant un segle i mig. L'estudi dels reompliments de les sitges sembla marcar diferents agrupacions, les més evidents de les quals estarien formades per les sitges 2, 3, 7 i 8 entre el 300 i el 240 aC, i les sitges 1, 5 i potser 6 entre el 220 i el 150 aC. Si recordem les estimacions de reutilització d'una sitja, unes deu vegades, el que s'obté com a resultat és aproximadament una sitja per any, fet que seria suficient per mantenir una petita comunitat de sis o set persones.

Finalment, per causes absolutament desconegudes, el lloc va ser definitivament abandonat durant la primera meitat del segle II aC.

Un cas ben diferent és el del Bosc del Congost. El sitjar, amb les 119 fosses documentades, formaria part de les grans agrupacions de sitges del nord-est català normalment associades a poblats.

El sitjar amb el nombre més gran de sitges excavades al nord-est de Catalunya es troba vinculat a l'*oppidum* del Puig de Sant Andreu d'Ullastret. En aquest punt, el nombre de sitges supera les dues-centes (Martín, 1977b, 21), ja sigui localitzades directament al recinte emmurallat, ja sigui en la seva àrea suburbana, com demostra la troballa de sitges a les excavacions recents de Gou-Gorg d'en Batlle (Plana, Martín i Codina, 2008).

Un altre dels grans sitjars situats al nord-est de Catalunya és el de Mas Castellar de Pontós, en el qual, malgrat que el nombre de sitges excavades no és especialment elevat, les prospeccions efectuades fins al moment semblen documentar desenes de sitges en aquest indret. Cal assenyalar que l'amortització de la muralla de l'assentament datat cap al 375 aC (Pons *et al.*, 2005, 366) ha estat interpretat com la reconversió de l'*oppidum* en un assentament rural (Fuertes *et al.*, 2002, 97-164), tot i que no és l'única visió, ja que Ruiz de Arbulo (2002-2003, 179-183) ha assenyalat el caràcter sacre de l'espai.

Un xic més al nord trobem un altre cas paradigmàtic: Peralada. Malgrat que s'han localitzat diverses sitges vinculades a l'*oppidum*, la majoria pertanyen a un moment en el qual el poblat ja havia estat abandonat. De les trenta-dues sitges localitzades fins a l'any 1998, vint-i-nou corresponen a la darrerïa del segle III aC i molt especialment a la primera meitat del segle II aC (Llinàs *et al.*, 1998, 65). Aquestes xifres, tant d'una època com de l'altra, han anat augmentat a mesura que s'han anat realitzant excavacions d'urgència (Miró i Llinàs, 2002, 136), la qual cosa fa preveure que puguin incrementar-se encara més en el futur.

Ja a la costa, s'han localitzat importants concentracions de sitges a les àrees vinculades directament als poblats. En el de Sant Sebastià de la Guarda, fins a l'actualitat han estat documentades vint-i-set sitges, totes situades a la terrassa superior de la muntanya i amb cronologies que van des del segle V aC fins al segle II aC (Burch, Rojas i Vivo, en premsa). Val la pena destacar d'aquest lloc el seu emplaçament a l'interior del mateix poblat, dalt de la muntanya i, per tant, a causa de l'altura, ben allunyat de les cales properes.

Anant cap al sud, un altre punt que cal destacar és el de Castell a Palamós. Les excavacions efectuades a l'entrada del poblat van permetre localitzar un notable conjunt de sitges, més de

seixanta, el nombre de les quals ha anat creixent en els darrers anys a causa de la represa de les excavacions en aquest indret. Les cronologies dels farriments abastarien des de l'ibèric ple fins al segle I aC (Casas, 1979; Aquilué *et al.*, 2008).

Al Fortim de Sant Feliu de Guíxols, excavacions antigues van posar al descobert fins a quaranta-nou sitges, la cronologia de les quals no ha pogut ser determinada. No obstant això, com a element aproximatiu podem considerar que la datació d'aquest assentament situat arran de mar s'ha fixat entre principis del segle IV aC i els primers anys del segle I aC (Nolla, Esteva i Aicart, 1989, 68-69).

A prop de la costa, però no sobre el mateix litoral, les excavacions efectuades a Montbarbat, especialment les dels darrers anys, també han permès documentar algunes sitges que hi estaven associades, encara que de moment amb un nombre relativament baix (Vilà *et al.*, 2008).

Al costat de l'estany de Banyoles, les excavacions efectuades l'any 1965 van localitzar tretze sitges, pertanyents a un sitjar conegut de manera incompleta (Sarquella, 1970). Es desconeix la cronologia d'aquestes sitges. Pel que fa al poblat amb el qual estan relacionades, se situa entre els segles VI aC i I dC (Castanyer i Roure, 1985, 175-187).

Una mica més cap a l'interior, per sobre del riu Fluvià, excavacions preventives efectuades en el sector de la Devesa a Besalú també haurien posat al descobert un nou sitjar vinculat a un assentament ibèric. Durant els anys 1996 i 1997 es localitzaren fins a setze sitges, de les quals només tres pogueren ser excavades, amb una cronologia poc precisa dels segles III-II aC (Busquets i Fàbregas, 1998, 151-152), però que caldria matisar a la baixa a partir de la segona meitat del segle II aC (Sagrera i Sureda, 2006, 111-115).

A banda d'aquests casos, en altres recintes també s'han documentat sitjars vinculats, encara que amb una quantitat modesta. Aquest seria el cas de Vila Vella a Tossa de Mar; Plana Basarda a Santa Cristina d'Aro (Aicart, Nolla i Vivo, 2007), o més recentment Turó Rodó a Lloret de Mar (Llinàs, Merino i Montalbán, 2005).

El sitjar del Bosc del Congost hauria estat un d'aquests llocs. Una important concentració de sitges en el marc d'un poblat. Aquestes agrupacions no són estranyes si tenim en compte, sobretot, les necessitats alimentàries de les persones que habitaven els poblats així com la possessió d'aquesta massa de gra per part de

les elits locals, residents als *oppida*, que, acaparat i distribuït per aquestes mateixes elits, constituïa una de les bases del seu poder (Sanmartí, 2005, 721). A banda d'aquesta funció social, interna dins del món iber autòcton, el gra emmagatzemat a les sitges també podria haver servit per fer intercanvis comercials, especialment amb els agents situats a les veïnes *Emporion* (Asensio, Pons, Francés, 2003, 135-138) i *Rhode* (Puig i Martín, 2006, 611-620).

És en l'aspecte comercial que adquireixen importància les sitges anteriors al segle II aC del Bosc del Congost. Aquests dipòsits no es trobaven dalt de la muntanya, al costat o dins mateix de l'hàbitat, amb el gra a punt per ser usat i consumit pels estadants de l'*oppidum*. Aquestes fosses estaven situades al peu del turó i, significativament, al costat del riu Ter, a través del qual era relativament fàcil fer arribar el producte a *Emporion*.

Les excavacions efectuades al cim del turó han constatat importants canvis urbanístics des de finals del segle V aC fins a mitjan segle IV aC, una evidència del que podien haver estat grans canvis socials per als habitants d'aquell assentament. Coincidint no casualment amb aquestes dades, des de mitjan segle IV aC també es comença a usar el Bosc del Congost com a àrea d'emmagatzematge. D'entrada el seu ús sembla més aviat modest, ja que les sitges d'aquest segle IV aC només representen el 6 % del total. Si tenim en compte que, tal com hem esmentat abans, una sitja podia ser usada unes deu vegades (Reynolds, 1988, 111; Miret, 2005, 328), trobem que al segle IV aC hi havia una sitja i mitja per any, o el que és equivalent, uns 3.100 quilos de cereal.

Pel que fa al segle III aC, aquestes xifres s'incrementarien i passarien a ser tres sitges per any, uns 6.200 quilos de cereal. És possible que els esdeveniments bèl·lics de la Segona Guerra Púnica haguessin estat un incentiu per produir o vendre més cereals als exèrcits romans. En tot cas, al Bosc del Congost aquest fet no queda prou reflectit, atès que les sitges de la primera meitat del segle III aC són gairebé les mateixes que les de la segona meitat d'aquest segle.

Les xifres que aportem no semblen inicialment ser quantitativament importants i significatives. De fet, una part de la torna d'aquestes exportacions, les importacions ceràmiques, tampoc és gaire alta, un 5 % del total del registre ceràmic d'individus. Ara bé, la suma de moltes d'aquestes poques

quantitats aportades pels poblats ibers repartits en una extensa àrea feia possible la rendibilitat del negoci comercial, per part dels agents instal·lats a *Emporion* i *Rhode*, d'intercanvi de productes de la terra per manufactures (Livi, XXXIV, 9). Per la seva banda, aquestes quantitats devien ser suficients per garantir l'arribada de determinats béns de prestigi que reforçaven el poder de les elits (Krueger, 2008). Lògicament, aquest intercanvi devia fluctuar temporalment en funció de les diferents collites i geogràficament en funció de les diferències entre assentaments. Sens dubte, les possibilitats d'aquests intercanvis eren molt més elevades en punts del litoral que no pas en assentaments de l'interior. A més, als llocs on residia l'aristocràcia dirigent, posseïdora del excedent i de les seves concentracions i necessitada dels béns de prestigi importats, la quantitat de gra destinada a l'intercanvi devia ser més elevada que la que s'hi destinava en petits llogarrets, on la major part del gra devia cobrir l'autoconsum.

Aquest panorama canvia substancialment amb l'adscripció de dos pretors a les províncies hispanes el 197 aC. De manera molt versemblant, és possible adduir que aquest fet hauria creat una forta pressió a les elits locals, que haurien vist definitivament minvada la seva capacitat d'acaparar excedents i, per tant, retallat el seu poder, la qual cosa hauria provocat la seva rebel·lió aquell mateix any (Olesti, 2006, 123).

La fallida de la revolta hauria comportat canvis substancials en relació amb el període anterior pel que fa als llocs de concentració dels excedents. El gran sitjar associat al Puig de Sant Andreu és abandonat, com a resultat de l'abandó d'aquest *oppidum*, lloc en el qual suposem que residia o centralitzava el seu poder l'aristocràcia d'aquesta gran zona de l'extrem nord-est de la península Ibèrica. A manca de fundacions urbanes, que no arribaran fins als primers decennis del segle I aC amb la fundació de *Gerunda*, els romans van aprofitar els llocs que els van ser convenients i que servien millor als seus interessos. Un d'aquests fou Sant Julià de Ramis (Burch *et al.*, 2000). Això explicaria els importants canvis urbanístics que van tenir lloc a la darreria del segle II aC (Burch *et al.*, 2001) i l'increment notable en el nombre de sitges del Bosc del Congost, especialment a la primera meitat d'aquell segle, que se situaria en unes onze sitges a l'any respecte de les quatre i mitja de la segona meitat (nivell lleugerament superior al del segle III aC però molt inferior al de la primera meitat del segle II aC).



Una de les qüestions bàsiques per mantenir l'operativitat d'un exèrcit és el subministrament continuat de queviures i materials de tot tipus. En l'expansió per la península itàlica, la proximitat del teatre bèl·lic no havia comportat la necessitat de desenvolupar un operatiu gaire complex per al subministrament de materials a les tropes. No obstant això, a mesura que la república romana s'anà expandint, el subministrament de provisions i material a les tropes s'anà perfeccionant. Si en la Primera Guerra Púnica aquesta qüestió s'hagué de solucionar d'una manera quasi improvisada, en la segona es començà a desenvolupar una complexa estructura de subministrament, posteriorment perfeccionada, en la qual alguns punts exerciren un paper notable com a bases estratègiques i operatives, atesa la necessitat de transportar quantitats importants de cereals cap a les diferents bases tàctiques, situades a prop dels llocs de combat. Si bé al principi aquestes bases estratègiques se situaren en territoris itàlics, a mesura que el territori conquerit per Roma s'anà engrandint, els territoris provincials també tingueren un paper fonamental (Roth, 1999, 159-165 i 175). Les bases tàctiques havien de proporcionar els productes necessaris per a les tropes més pròximes a l'avantguarda per a períodes no excessivament llargs en el temps. En canvi, les bases operacionals i estratègiques es caracteritzaven per la concentració d'importants contingents de materials i productes que havien de permetre un subministrament continuat cap a les diferents bases tàctiques (Roth, 1999, 171). És evident que aquestes enormes quantitats de gra no es podien aconseguir de les bases mateixes o del seu entorn immediat, sinó que havien de provenir d'una àrea considerablement més gran (Roth, 1999, 176).

Segons Erdkamp (1998, 47), aquests llocs havien d'oferir, bàsicament, tres condicions: estar situats en una zona assegurada des d'un punt de vista militar, que s'hi pogués fer un bon emmagatzematge i tenir possibilitat de rebre i enviar tot allò que s'emmagatzemava, la qual cosa significa que els centres que reunien aquestes condicions principalment eren els que disposaven de zones portuàries i estaven ben comunicats per mar i/o a través dels rius (Erdkamp, 1998, 50-51 i 57).

La península Ibèrica no va ser aliena a aquesta estructura de subministrament organitzada en bases estratègiques, operatives i tàctiques, i que tenia per finalitat garantir el subministrament a les tropes que participaven en la seva conquesta. Una

part d'aquest subministrament venia de l'exterior (tot allò que enviava el senat des de diversos punts del Mediterrani), però una altra part va sorgir de les mateixes poblacions autòctones a través d'exaccions diverses (Cadiou, 2008). Això no havia d'implicar necessàriament la creació d'un sistema tributari i impositiu ben definit i estructurat, sinó que les quantitats i les fórmules precises d'apropiació podien ser variables, en funció de les necessitats de la guerra (Ñaco, 2003).

En aquest marc, la ciutat d'*Emporion* devia exercir un paper fonamental. Un cop destruïda la ciutat de *Rhode* a l'inici de les operacions catonians del 195 aC, l'únic punt del litoral situat a l'extrem nord-est peninsular que era capaç de fondejar grans vaixells de transport i amb quantitats significatives, tant de tropes com de materials, era Empúries. A més, *Emporion* havia demostrat ser una base tàctica de primer ordre i òptima per als interessos romans tant el 218 com el 195 aC. Així doncs, a Empúries es reunien les condicions que abans comentàvem que havia de mantenir una base de subministrament a les tropes: seguretat, capacitat d'emmagatzematge i bones comunicacions.

En els primers temps de la conquesta, del 218 fins al 195 aC de manera segura, la vella ciutat focea va tenir una funció tàctica notable. Aquest paper el devia perdre gradualment a mesura que les fronteres s'anaven desplaçant cap a l'interior. Segons Cadiou (2003, 94), des del 181-180 aC Tarragona ja no acolliria tropes de manera regular, fet que es devia poder estendre també a Empúries. Ara bé, caldria preguntar-se si la va perdre mai del tot, atesa la seva proximitat amb el límit nord de la província Citerior.

En tot cas, aquesta funció tàctica anà quedant lentament substituïda per una altra que podríem qualificar primer d'operativa i després, fins i tot, d'estratègica. En aquest context, des del 195 i fins al 180 aC Empúries podia haver exercit una funció operativa, d'enllaç entre els subministraments arribats des de bases estratègiques i el seu transport cap als dipòsits tàctics. Més enllà d'aquestes dates i fins a mitjan segle II aC però també fins al canvi d'era, si hem de fer cas de l'amortització de les darreres sitges documentades a l'àrea del fòrum (Aquilué *et al.*, 2002), Empúries hauria estat una excel·lent base estratègica en relació amb les diferents accions bèl·liques que van protagonitzar els romans a *Hispania* fins a la pau augusta, ja sigui amb els seus conflictes amb les poblacions autòctones, especialment en el segle II aC, ja sigui amb els conflictes interns propis, especialment en el segle I aC.



*Emporion* no devia exercir únicament una funció receptora de productes arribats de mar enllà, sinó que també devia desenvolupar una funció receptora de productes del seu entorn, principalment cereals. Segons Olesti (2006, 123 i 130), l'excedent controlat abans per les elits passà a ser controlat, almenys en part, pels ocupants romans amb l'objectiu de garantir el subministrament a les seves tropes i, si fos el cas, enviar cereals mar enllà. Això hauria obligat a crear una xarxa de centres liderada per *Emporion* i *Tarraco* que tindria aquesta finalitat.

És en aquest context que creiem que s'explica el creixement del nombre de sitges, amortitzades i usades, a la primera meitat del segle II aC, a banda del gra dipositat en sitges que es va continuar usant segurament per a usos comercials, activitat que va continuar, tal com testimonien les importacions ceràmiques d'aquest període. El Bosc del Congost hauria format part de la xarxa de centres situada al voltant d'Empúries que hauria tingut la funció d'aportar aliments per a les tropes romanes que operaven a *Hispania*. La quantitat aportada (onze sitges anuals, la qual cosa significa uns 22.500 quilos a l'any, en el cas que totes les fosses anessin destinades a emmagatzemar cereals) no solucionava evidentment les necessitats alimentàries de l'exèrcit romà, però la suma de molts sitjars com aquest sí que podia arribar a ser una quantitat important que complementàriament amb altres formes de subministrament garantien l'aprovisionament de l'exèrcit romà.

Els recursos concentrats al Bosc del Congost no van implicar necessàriament un increment de la producció dels habitants de l'*oppidum* de Sant Julià de Ramis. Segurament aquesta situació va arribar a esdevenir, com sembla testimoniar el creixement arreu del nombre de sitges comentades, però també és cert que l'origen d'aquestes concentracions prové també de la reordenació o canvi de la ubicació dels grans sitjars com a conseqüència de l'abandonament d'alguns *oppida*, com el del Puig de Sant Andreu-Illa d'en Reixac a principis del segle II aC, o un xic més tard el de Mas Castellar de Pontós (Pons *et al.*, 2005, 368), o altres que, més mal coneguts, com el de la Creueta, van tenir la mateixa fi.

La causa que va comportar la tria del Bosc del Congost com a element integrant d'aquesta xarxa de dipòsits ens és absolutament desconeguda. Hi podien haver intervingut qüestions polítiques i militars que probablement mai no arribarem a conèixer. Malgrat això, la situació del sitjar

al costat mateix del Ter i ben comunicat amb Empúries segurament va facilitar o complementar aquesta decisió per part dels romans i, en definitiva, la nostra comprensió i interpretació d'aquest fenomen.

El Bosc del Congost no és l'únic sitjar que reuneix aquestes característiques. Un altre cas paradigmàtic seria el de Peralada. Igual que al Bosc del Congost, ja existia un sitjar anterior a finals del segle III aC però gens comparable en quantitat a l'existent a la darrereria del segle III aC i, sobretot, a la primera meitat del segle II aC. Abandonat Mas Castellar de Pontós, restà com el sitjar més gran del territori de l'actual Alt Empordà i, destruïda Roses a principis del segle II aC, amb una única sortida del cereal emmagatzemat a través d'*Emporion*.

Un altre cas significatiu, potser més que cap altre, és el sitjar situat al mateix turó on s'acabarà construint la ciutat romana d'Empúries. Les excavacions efectuades en aquest lloc han anat posant a la llum nombroses sitges, la cronologia de les quals abasta des de mitjan segle II aC fins al canvi d'era (Aquilué *et al.*, 1984; Aquilué *et al.*, 2002). És interessant assenyalar que, a partir del moment en què els sitjars com Peralada o el Bosc del Congost van iniciar una important davallada en el nombre de sitges a mitjan segle II aC, comença amb força el d'Empúries, talment com si s'hagués produït una reorganització dels dipòsits d'emmagatzematge.

Malauradament, alguns dels nombrosos sitjars situats al mateix litoral, al costat de petites cales arrecerades del vent, com ara el de Castell de Palamós i el Fortim de Sant Feliu de Guíxols, que potser van exercir una funció semblant, són molt mal coneguts.

A mesura que la guerres s'anaven allunyant, que els grans episodis bèl·lics hispans anaren perdent intensitat i que s'anà impulsant un nou sistema d'explotació del camp, en el qual inicialment petites estacions, cada vegada més estables i permanents en el temps, s'anaren imposant, aquests sitjars vinculats als *oppida* van anar disminuint en nombre de sitges. El Bosc del Congost és un excel·lent exemple d'aquest fet: si les sitges de la segona meitat del segle II aC representen un percentatge inferior respecte de les de la primera meitat d'aquell segle, les del segle I aC són purament testimonials. La fundació de *Gerunda* i l'abandonament de l'*oppidum* de Sant Julià de Ramis li acabaren donant el tret de gràcia.



## BIBLIOGRAFIA

- Adroher i López, 1996:
- A. Adroher i A. López, Material del siglo IV a.n. e. en Mas Castellar de Pontós (Alt Empordà, Girona): el silo 27, *Cypsela*, XI, 41-57
- Adroher *et al.*, 2002:
- A. Adroher, M.J. Fernández, J.M. Garcia, A. López i E. Pons, L'estudi ceràmic, Mas Castellar de Pontós (Alt Empordà). *Un complex arqueològic d'època ibèrica (Excavacions 1990-1998)*, dirigida per E. Pons, Sèrie monogràfica, 21, Girona, 219-332
- Aguarod, 1991:
- C. Aguarod, *Ceràmica romana importada de cocina en la Tarraconense*, Saragossa
- Agustí, 1997:
- B. Agustí, Lesiones rituales y signos de violencia en dos poblados ibéricos del nordeste peninsular, *IV Congreso Nacional de Paleopatología*, Cadis, 273-276
- Agustí, 2002:
- B. Agustí, Les dades antropològiques, *Un complex arqueològic d'època ibèrica (Excavacions 1990-1998)*, dirigida per E. Pons, Sèrie monogràfica, 21, Girona, 561-564
- Agustí, Burch i Llinàs, 1998:
- B. Agustí, J. Burch i J. Llinàs, Les sitges ibèriques de Sant Sebastià de la Guarda (Palafrugell, Baix Empordà), *Estudis del Baix Empordà*, 17, 43-57
- Agustí, Burch i Merino, 1995a:
- B. Agustí, J. Burch i J. Merino, *Tombes, sitges i muralles*, Girona
- Agustí, Burch i Merino, 1995b:
- B. Agustí, J. Burch i J. Merino, *Excavacions d'urgència a Sant Julià de Ramis, Anys 1991-1993*, Sèrie Monogràfica, 16, Girona
- Agustí *et al.*, 1998:
- B. Agustí, J. Burch, C. Carrascal, J. Merino i N. Navarro, Els reompliments de les sitges del Bosc del Congost, *Cypsela*, XII, 81-95
- Aicart, Nolla i Vivo, 2007:
- F. Aicart, J.M. Nolla i J. Vivo, *Plana Basarda (Sant Cristina d'Aro, Baix Empordà). Història i arqueologia d'un jaciment maleït*, Santa Cristina d'Aro
- Albizuri i Nadal, 1992:
- S. Albizuri i J. Nadal, Estudi preliminar de les restes faunístiques. *El poblat ibèric d'Alorda Park. Calafell, Baix Penedès. Campanyes 1983-1988*, J. Sanmartí i J. Santacana, Barcelona, 289-301.
- Almagro, 1949:
- M. Almagro, La ceràmica griega en los siglos VI-V aC. en Ampurias, *Rivista di Studi Liguri*, XV, 62-122.

- Almagro, 1953:
- M. Almagro, *Las necrópolis de Ampurias. Introducción y necrópolis griegas*, vol. I. Monografías ampuritanas, 2, Barcelona
- Alonso, 2004:
- N. Alonso, Conreus i producció agrícola en època ibèrica, *Eines i feines del camp a Catalunya. L'estudi de l'agricultura a través de l'arqueologia*, Girona, 55-61
- Alonso et al., 1996:
- N. Alonso, I. Garcés, E. Junyent i A. Lafuente, L'assentament dels Vilars, Arbeka, les Garrigues. Territori, recursos i activitats productives, *Gala*, 3-5, 319-339.
- Aquilué, García i Guitart, [coord.], 2000:
- X. Aquilué, J. García i J. Guitart (Coordinadors), *La ceràmica de vernís negre dels segles II i I aC.: centres productors mediterranis i comercialització a la Península Ibèrica*. Taula rodona, 4 i 5 de juny de 1998, Empúries
- Aquilué et al., 1984:
- J. Aquilué, R. Mar, J.M. Nolla, J. Ruiz de Arbulo i E. Sanmartí, *El forum romà d'Empúries (Excavacions de l'any 1982) Una aproximació arqueològica al procés històric de la romanització al nord-est de la Península Ibèrica*, Monografies emporitanes, VI, Barcelona
- Aquilué et al., 2000:
- X. Aquilué, P. Castanyer, M. Santos i J. Tremoleda, Les ceràmiques de vernís negre dels segles II i I aC. a Empúries, l'Escala Alt Empordà, *La ceràmica de vernís negre dels segles II i I aC.: centres productors mediterranis i comercialització a la Península Ibèrica*, taula rodona, 4 i 5 de juny de 1998, Empúries, 31-57
- Aquilué et al., 2002:
- X. Aquilué, P. Castanyer, M. Santos i J. Tremoleda, El campo de silos del área central de la ciudad romana de Empúries, *Romula*, 1, 9-38
- Aquilué et al., 2008:
- X. Aquilué, X. Amigo, E. Hernández i P. Santamaria, Actuacions arqueològiques efectuades al poblat ibèric de Castell (Palamós, Baix Empordà) als anys 2006 i 2007. *Novenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, l'Escala-Empúries, 129-137
- Aranegui, 1985:
- C. Aranegui, Las jarritas grises de tipo ampuritano, *Ceràmiques gregues i hel·lenístiques a la Península Ibèrica.*, Monografies Emporitanes, VII, Barcelona, 101-113
- Aranegui, 1987:
- C. Aranegui, La cerámica gris de tipo ampuritano, *Ceràmiques hellenístiques et romaines*, II, *Annales littéraires de l'Université de Besançon*, vol. 331, Les Belles Lettres, 87- 98
- Aranegui, 1992:
- C. Aranegui, *La cerámica ibérica*, Cuadernos de Arte Español, 34, Madrid
- Asensio, 1996:
- D. Asensio, Les àmfores d'importació de la ciutadella ibèrica d'Alorda Park o les Toixoneres (Calafell, Baix Penedès, Tarragona), *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 6, 35-80
- Asensio, Francés i Pons, 2002:
- D. Asensio, J. Francés i E. Pons, Les implicacions econòmiques i socials de la concentració de reserves de cereals a la Catalunya costanera en època ibèrica, *Cypsela*, 14, 125-140
- Asensio i Martín, 1998:
- D. Asensio i A. Martín, El derelict de Bon Capó (L'Ametlla de Mar): l'inici de l'expansió de vi italià a la Península Ibèrica. *II col·loqui internacional d'arqueologia romana. El vi a l'antiguitat, economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental*, Badalona 6/9 de maig de 1998. Monografies Badalonines, 14. Badalona, 138-150
- Asensio, Pons i Fuertes, 2007:
- D. Asensio, E. Pons i M. Fuertes, La darrera fase d'ocupació del mas Castellar de Pontós (Alt Empordà), *De Kerunta a Gerunda. Els orígens de la ciutat*, Girona, 97-131
- Asensio et al., 1999:
- D. Asensio, C. Belarte, J. Sanmartí i J. Santacana, Las cerámicas fenicias y de tipo fenicio del yacimiento del Barranc dels Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre, Tarragona), *Actas del IV Congreso Internacional de Estudios Fenicios y Púnicos*, Cádiz, 1733-1745.
- Badia, 1978:
- J. Badia, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, Vol. II-A, Alt Empordà (Agullana-Perelada), Girona

- Balil, 1955-1956:
- A. Balil, Tres ejemplares de coroplástica ibérica en el museo Arqueológico de Barcelona, *Ampurias*, XVII-XVIII, 256-260
- Barberà, 1968:
- J. Barberà, La necrópolis ibérica de Cabrera de Mar. (Colección Rubio de la Serna), *Ampurias*, XXX, 97- 150
- Barberà, 1969:
- J. Barberà, La necrópolis ibérica de Cabrera de Mar. (Excavación 1968-1969), *Ampurias*, 31-32, 169 -190
- Barberà, 1993:
- J. Barberà, Història de la denominació "ceràmica gris ampuritana", *Homenatge a Miquel Tarradell*, Estudis Universitaris catalans XXIX, Barcelona, 499-507
- Barberà i Caballé, 1960:
- J. Barberà i M. Caballé, El poblado prerromano del "Turó de Can Olivé" de Cerdanyola (Barcelona), *Ampurias*, XXII-XXIII, 185-219
- Barberà, Nolla i Mata, 1993:
- J. Barberà, J.M. Nolla i E. Mata, *La ceràmica grisa emporitana*, Cuadernos de Arqueología, 6, Barcelona
- Barberà i Pascual, 1969:
- J. Barberà i R. Pascual, El poblado prerromano de la Muntanya de Sant Miquel, en Vallromanes, Montornés, *Ampurias*, 31-32, 273-280
- Barberà i Sanmartí, 1982:
- J. Barberà i E. Sanmartí, *Excavacions al poblat ibèric de la Penya del Moro, Sant Just Desvern 1974-1975 i 1977-1981*, Barcelona
- Barone, 1976:
- R. Barone, *Anatomie compare des mamifères domestiques. Tome I Osteologie* (2 fascicules). Vigot Freres Editeurs, París
- Batista, López i Zuchitello, 1980:
- R. Batista, A. López i M. Zuchitello, *Noves aportacions al coneixement de la vil·la romana dels Ametllers (Tossa)*, Quaderns d'Estudis Tossencs, 1, Tossa de Mar
- Benoit, 1961:
- F. Benoit, *L'épave du Gang Conglué a Marseille*, XIV supplément a Gallia, París.
- Blasco i Buxò, 1998:
- S. Blasco i R. Buxò (Coordinadors), *El graner de l'Empordà. Mas Castellà de Pontós a l'Edat del Ferro*, Girona
- Boessneck, 1980:
- J. Boessneck, Diferencias osteologicas entre las ovejas (*Ovis aries* Linné) y cabras (*Capra hircus* Linné), *Ciencia en Arqueología*, 331-358.
- Bouso, Gago i Pons, 2002:
- M. Bouso, N. Gago i E. Pons, Els camps de sitges de Mas Castellar, Mas Castellar de Pontós (Alt Empordà). *Un complex arqueològic d'època ibèrica (Excavacions 1990-1998)*, dirigida per E. Pons, Sèrie monogràfica, 21, Girona, 165-215
- Bruni i Conde, 1991:
- S.T. Bruni i M.J. Conde, Presencia ibérica en Etruria y el mundo itálico a través de los hallazgos cerámicos de los siglos III-I aC., *La presencia de material etrusco en la Península Ibérica*, coordinat per J. Remesal i O. Musso, Barcelona, 543-576
- Burch, 1996:
- J. Burch, *L'emmagatzematge de sitges d'època ibèrica al nord-est de Catalunya*, tesi doctoral, Universitat de Girona, (inèdita)
- Burch, Nolla i Sagrera, 1998:
- J. Burch, J.M. Nolla i J. Sagrera, Una peça notable procedent de Sant Julià de Ramis, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXIX, 39-52
- Burch, Rojas i Vivo, en premsa:
- J. Burch, A. Rojas i J. Vivo, L'assentament ibèric de Sant Sebastià de la Guarda (Palafrugell, Baix Empordà), *Tribuna d'Arqueologia*, en premsa
- Burch i Sagrera, 1994:
- J. Burch i J. Sagrera, Excavacions arqueològiques d'urgència durant l'any 1993 al poblat ibèric de Sant Julià de Ramis (el Gironès). *Actes de les segones jornades d'arqueologia de les comarques de Girona*, Torroella de Montgrí, 63- 71
- Burch et al., 1992:
- J. Burch, C. Carrascal, L.I.E. Casellas, J. Merino i N. Navarro, Excavacions arqueològiques en el traçat de la variant de la carretera Nacional II al seu pas per Girona, *Primeres jornades*



- d'arqueologia de les comarques de Girona*, Sant Feliu de Guíxols, 60-70
- Burch *et al.*, 1993:
- J. Burch, C. Carrascal, Ll.E. Casellas, J. Merino i N. Navarro, Triptólemo. El culto a Deméter y los misterios Eleusinos. Hallada en Gerona una representación excepcional del héroe griego, *Revista de Arqueología*, 144, 40-45
- Burch *et al.*, 1995:
- J. Burch, C. Carrascal, Ll.E. Casellas, J. Merino i N. Navarro, L'emmagatzematge de sitges al pla de Girona. L'exemple del Bosc del Congost., *Excavacions d'urgència a Sant Julià de Ramis. Anys 1991-1993*, Sèrie monogràfica, 16, Girona, 71-84
- Burch *et al.*, 2000:
- J. Burch, JM. Nolla, Ll. Palahí, J. Sagrera, M. Sureda i D. Vivó, La fundació de Gerunda. Dades noves sobre un procés complex de reorganització d'un territori, *Empúries*, 52, 11-28
- Burch *et al.*, 2001:
- J. Burch, J.M. Nolla, Ll. Palahí, J. Sagrera, M. Sureda i D. Vivó, *Excavacions arqueològiques a la Muntanya de Sant Julià de Ramis, 1. El sector de l'antiga església parroquial*, Sant Julià de Ramis
- Busquests i Fàbregas, 1998:
- F. Busquests i M. Fàbregas, Excavació d'urgència del jaciment de la Devesa (Besalú, La Garrotxa), *Quartres Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Figueres, 149-170
- Cabrera, 2004:
- P. Cabrera, Vasos cerámicos de importación de lujo del Mediterráneo oriental y central, *La vajilla ibérica en época helenística (siglos IV-III al cambio de era)*, actes reunides i presentades per R. Olmos i P. Rouillard, Collection de la Casa de Velázquez, vol. 89, Madrid, 5-17
- Cadiou, 2003:
- F. Cadiou, Garnisons et camps permanents: un réseau défensif des territoires provinciaux dans l'Hispanie Republicaine?, *Defensa y territorio en hispania de los Escipiones a Augusto*, actes reunides i presentades per A. Morillo, F. Cadiou i D. Hourcade, Madrid, 81-100
- Cadiou, 2008:
- F. Cadiou, *Hibera in terra miles, les armées romaines et la conquête de l'Hispanie sous la République (218-45 av. J.-C.)*, Bibliothèque de la casa de Velázquez, vol. 38, Madrid
- Caja, 2002:
- M.J. Caja, Les sitges ibèriques del Vial del Port a Palamós, Baix Empordà, *Sisenen Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Sant Joan les Abadeses, 137-139
- Colominas, 2007:
- L. Colominas, *Estudi arqueozoològic de les restes de fauna recuperades a la sitja 137 del jaciment de Mas Castellar (Pontós, Girona)*, Laboratori d'Arqueozoologia, Universitat Autònoma de Barcelona, (inèdit)
- Campillo i Agustí, 2005:
- D. Campillo i B- Agustí Aspectes paleoantropològics del període ibèric, *Món ibèric als Països Catalans*, vol. 2, XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Homenatge a Josep Barberà i Farràs, Puigcerdà, 971-988
- Caner, 1956-1957:
- P. Caner, Nuevos hallazgos arqueológicos calongenses, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XI, 265-268
- Cantón, 1995:
- P. Cantón, *L'oppida ibèric de Sant Julià de Ramis*, Anglès
- Caravaca, 1996:
- J. Caravaca, El poblat ibèric de Castell Barri (Calonge), *Jornades d'homenatge a Lluís Esteve i Cruaños*, Sant Feliu de Guíxols, 31-34
- Casas, 1979:
- J. Casas, *La ceràmica campaniana del poblat ibèric de Castell (La Fosca, Palamós*, tesi de llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona, (inèdita)
- Casas, 1980a:
- J. Casas, L'estació romana del Camp del Bosquet (Camallera. Alt Empordà).I. L'aljub, *Revista de Girona*, 91, 77-82
- Casas, 1980b:
- J. Casas, L'estació romana del Camp del Bosquet (Camallera. Alt Empordà). II, les àmfores, *Revista de Girona*, 93, 275-284

- Casas, 1981:
- J. Casas "L'estació romana del Camp del Bosquet (Camallera. Alt Empordà).III, el fossat, *Revista de Girona*, 94, 37-44
- Casas, 1982:
- J. Casas, La tomba de la Clota Grossa (L'Escala, Alt Empordà), *Cypsela IV*, 157-163
- Casas, 1985:
- J. Casas, Descoberta de dues sitges ibèriques a Saus, *Cypsela*, V, 89-106
- Casas, 1989:
- J. Casas, *L'Olivet d'en Pujol i els Tolegassos*, Sèrie monogràfica, 10, Girona
- Casas, 1991:
- J. Casas, *La vil·la romana dels Tolegassos i el poblament rural d'època romana en el rerapaís emporità*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, (inèdita)
- Casas, 2003:
- J. Casas, *Villa de Tolegassos: una explotación agrícola de época romana en el territorio de Ampurias*, BAR International series, 1101, Oxford
- Casas, Merino i Soler, 1991:
- J. Casas, J. Merino i V. Soler, El poblat ibèric de Planells i les sitges dels Bordegassos (Sant Mori-Vilopriu), *Cypsela IX*, 121-139
- Casas i Soler, 2008a:
- J. Casas i V. Soler, Les sitges ibèriques de Saus II o camp d'en Dalamu, *Novenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, L'Escala-Empúries, 91-98
- Casas i Soler, 2008b:
- J. Casas i V. Soler, La Muntanyeta (Viladamat, Alt Empordà), *Novenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, L'Escala-Empúries, 211-215
- Casas, Soler i Turon, 1996:
- J. Casas, V. Soler i J. Turon, Les sitges de Tolegassos. Aspectes de la fase republicana del jaciment, *Cypsela*, XI, 67-97
- Casas et al., 1990:
- J. Casas, p. Castanyer, J.M. Nolla, i J. Tremoleda, *Ceràmiques comunes i de producció local d'època romana. I. Materials alto-imperials a les comarques orientals de Girona*. Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Sèrie monogràfica 12, Girona
- Casas et al., 1993:
- J. Casas, P. Castanter, J.M. Nolla i J. Tremoleda, *El món rural d'època romana a Catalunya. L'exemple del nord-est*, Sèrie monogràfica, 15, Girona
- Casellas, 1995:
- S. Casellas, Dipòsits faunístics no subsistencials a la Catalunya prehistòrica, *Cota Zero* 11, 89-93.
- Castanyer i Roure, 1985:
- P. Castanyer i A. Roure, Porqueres: noves aportacions a la seva periodització partint de l'estudi ceràmic, *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. Homenatge al Dr. Josep Maria Corominas*, vol. II, Banyoles, 175-187
- Castanyer, Roure i Tremoleda, 1987:
- P. Castanyer, A. Roure i J. Tremoleda, Les sitges de Cervià de Ter en el context de la romanització a *Jornades Internacionals d'Arqueologia romana de la Hispania Citerior*, 1. Documents de treball, Granollers, 187-194
- Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993a:
- P. Castanyer, E. Sanmartí i J. Tremoleda Céramique catalane engobée, *Dictionnaire des Céramiques Antiques en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan)* a Lattara, 6, Py M., director, Lattes, 156-157
- Castanyer, Sanmartí i Tremoleda, 1993b:
- P. Castanyer, E. Sanmartí i J. Tremoleda. Céramique commune ibérique, *Dictionnaire des Céramiques Antiques en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan)* a Lattara, 6, Py M., director, Lattes, 351-356
- Castanyer, Sanmartí, Tremoleda, 1993c:
- P. Castanyer, E. Sanmartí, J. Tremoleda, Céramique grise de la côte catalane, *Dictionnaire des Céramiques Antiques en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan)* a Lattara, 6, Py M., director, Lattes, 391-397
- Codex, 1995:
- X. Fàbrega, C. Benet, J.A. Remolà, J.M. Macias, E. Subias, L. Burés, A. Rigo, C. Puerta, C. Llobet, N. Miró, N. Carreras, A. Rich i J.

- Montlló (CODEX SCLL), Camí de Vista Alegre, *Autopistas i arqueologia. Memòria de les excavacions en la prolongació de l'Autopista A-19*, Barcelona, 95-117
- Codina i Font, 2008:
- F. Codina i S. Font, Excavacions arqueològiques al carrer de la Pau de Verges, Novenes *Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, L'Escala-Empúries, 303-306
- Conde, 1987:
- M.J. Conde, Estudi sobre un recipient ibèric: vas amb broc inferior, *Fonaments*, 6, 27-60
- Conde, 1991:
- M.J. Conde, Les produccions de *Kalathoi* d'Empúries i la seva difusió mediterrània (segles II-I aC.), *Cypsela*, IX, 141-167
- Conde, 1992:
- M.J. Conde, Una producció ceràmica característica del món ibèric tardà: el *kalathos* "barret de copa", *Fonaments*, 8, Barcelona, 117-169
- Conde *et al.*, 1994:
- M.J. Conde, M. Cura, J. García, J. Sanmartí i D. Zamora, Els precedents. Les ceràmiques de cuina a torn pre-romanes en els jaciments ibèrics de Catalunya, *Ceràmica comuna romana d'època altoimperial a la península Ibèrica*, Monografies emporitanes, VIII, Empúries, 13-24
- Courby, 1922:
- F. Courby, *Les vases grecs à reliefs*, París
- De Grossi i Tagliacosso, 1997:
- J. De Grossi Mazorin i A. Tagliacosso, Dog remains in Italy from the Neolithic to the Roman Period, *Anthropozoologica*, 25-26, -440.
- Doyère, 1862:
- L. Doyère, *Conservations des grains par l'ensilage*, París
- Driesch, 1976:
- A.V.D. Driesch, *A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites*. Cambridge, Peabody Museum, Harvard University.
- Erdkamp, 1998:
- P. Erdkamp, *Hunger and the Sword: Warfare and Food Supply in Roman Republican Wars (264—30 BC)*, Amsterdam
- Fernández-Miranda, 1976:
- M. Fernández-Miranda, Jarritas ibéricas de tipo ampuritano en las islas Baleares. Cronología arqueológica y tipología analítica, *Trabajos de Prehistoria*, 33, 255-290
- Foerster, 1987:
- F. Foerster, Fine and common ceramics from the Palamós wreck, *The International Journal of Nautical Archaeology and underwater Exploration*, 256-260.
- Foxhall i Forbes, 1982:
- L. Foxhall i H.A. Forbes, Sitometria: The role of grains as staple food in classical antiquity, *Chiron*, XII, 41-90
- Fuertes i Merino, 2005:
- M. Fuertes i J. Merino, Primeres dades sobre el poblat ibèric del Puig del Castell (Cassà de la Selva, el Gironès), *Món ibèric als Països Catalans*, vol. 1, XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Homenatge a Josep Barberà i Farràs, Puigcerdà. 393-399
- Fuertes *et al.*, 2002:
- M. Fuertes, C. Gonzalo, H. González, A. López, E. Pons, E. Rodrigo, N. Rovira, A. Vargas i E. Teixedor, *L'establiment rural, Un complex arqueològic d'època ibèrica (Excavacions 1990-1998)*, dirigida per E. Pons, Sèrie monogràfica, 21, Girona, 97-163
- Frigola *et al.*, 2006:
- J. Frigola, J. Llinàs, J. Merino i C. Montalbán, El camp de sitges baixrepublicanes de Can Fàbrega (Argelaguer, La Garrotxa), *Vuitenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Roses, 270-280
- Gallet de Santerre, 1980:
- H. Gallet de Santerre, *Ensérune, les silos de la terrasse est*, Gallia, sup. 39, París
- García, 1993:
- J. García, *Turó dels dos pins, necròpoli ibèrica*, Sabadell
- García, Pujol i Esteban, 1981:
- J. García, C. Pujol i R. Esteban, Les sitges del poblat ibèric de Burriac (II) (Cabrera de Mar), *Laietania*, 1, 15-63
- Garnsey, 1988:
- P. Garnsey, *Famine and food supply in the Graeco-Roman world. Responses to risk and crisis*, Cambridge

- Gràcia i Munilla, 1993:
- F. Gràcia i G. Munilla, Estructuración ocupacional del poblamiento ibérico en las comarcas del Ebro, *Laietania. Estudis d'Història i Arqueologia del Maresme*, 8, 209-255
- Granados i Sanmartí, 1988:
- O. Granados i J. Sanmartí, Les sitges ibèriques de Bellaterra, *Fonaments*, 7, 115-162
- Gras i Fromont, 1985:
- M. Gras i MC. Fromont, Silos souterrains et magasins à grains a Thula (République Arabe du Yemen), *Les techniques de conservation des grains à long terme*, 3, fasc. 2, París, 193-210
- Herbert, 1977:
- S. Herbert, *The red-figure pottery*, Corinth, vol. VII, part. IV, Princeton
- Hernández, 1983:
- M. Hernández, *El yacimiento ibérico de Can Badell. Bigues Riells del Fay, Vallés Oriental*, Barcelona
- Horard-Herbin, 2000:
- M.P. Horard-Herbin, *Dog management and use in the late iron age: the evidence from the gallic site of Levroux (France). Dogs through time: and archaeological perspective*. BAR International Series, 115-121, Oxford
- Járrega, 1990:
- R. Járrega, Les ceràmiques grises de tipus emporità, *Laietania*, 5, Estudis d'història i d'arqueologia de Mataró i del Maresme, Mataró
- Jourdain, 1819:
- Jourdain, Ensilage des grains, *Annales de l'Agriculture Française*, 2ème série, 7, 325-365
- Junyent i Baldellou, 1972:
- E. Junyent i V. Baldellou, Estudio de una casa ibérica en el poblado de Mas Boscà, Badalona (provincia de Barcelona), *Príncipe de Viana*, 126-127
- Kerényi, 2004:
- K. Kerényi, *Eleusis. Imagen arquetípica de la madre y la hija*, Madrid
- Klein i Cruz-Urbe, 1984:
- R.G. Klein i K. Cruz-Urbe, *The Analysis of Animal Bones from Archaeological Sites*, Chicago
- Krauskorf i Dahlinger, 1997:
- I. Krauskorf i S.C. Dahlinger, Gorgo-Gorgones, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, vol. V, 1, 285-330
- Krueger, 2008:
- M. Krueger, Pasado, presente y futuro de la economía de bienes de prestigio como modelo interpretativo en arqueología, *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 18, 7-29
- Lafuente, 1992:
- A. Lafuente, La producció de ceràmica ibèrica pintada del taller de Fontscaldes, *Ceràmiques de tècnica ibèrica a la Catalunya romana*, Barcelona, 47-77
- Lamboglia, 1953:
- N. Lamboglia, Ceramica ampuritana o ceramica masaliota?, *Rivista di Studi Liguri*, XIX, 1953, 111-114
- Lefébure, 1985:
- C. Lefébure, Reserves céréalières et société: l'ensilage chez les marocains, *Les techniques de conservation des grains à long terme*, 3, fasc. 1 París, 211-235
- Levine, 1982:
- M. Levine, *The use of crown height measurement and eruption-wear sequences to age horse teeth. Ageing and Sexing animal bones from archaeological sites* BAR. British Series 109, 223-244.
- Llinàs, 2006:
- J. Llinàs, Les sitges ibèriques de la carretera d'Aiguaviva (Riudellots de la Selva, la Selva), *Vuitenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Roses, 233-235
- Llinàs i Merino, 1998:
- J. Llinàs i J. Merino, El camp dels Escalers, (Sant Julià de Ramis, el Gironès), *Quartres jornades d'arqueologia de les comarques de Girona*, Figueres, 1998, 109-113
- Llinàs, Merino i Montalbán, 2002:
- J. Llinàs, J. Merino i C. Montalbán, Sitges del mas Sitjar (Salt) i camp de sitges de Torre Vedruna (Girona), *Sisenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Sant Joan de les Abadesses, 141-144
- Llinàs, Merino i Montalbán, 2005:
- J. Llinàs, J. Merino i C. Montalbán, El poblat ibèric de Turó Rodó, *Món ibèric als Països*



- Catalans*, vol. 1, XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Homenatge a Josep Barberà i Farràs, Puigcerdà, 401-409
- Llinàs *et al.*, 1998:
- J. Llinàs, J. Merino, M. Miró, C. Montalbán, Ll. Palahí i J. Sagrera, *La Peralada ibèrica i medieval segons l'arqueologia. Les excavacions de 1989 a 1995*, Figueres
- López, 1989:
- A.López, *Las cerámicas romanas de paredes finas en Cataluña*, Quaderns científics i tècnics, 2, Barcelona
- López, Rovira i Sanmartí, 1982:
- A. López, J. Rovira i E. Sanmartí, *Excavaciones en el poblado Layetano del Turó del Vent, Llinars del Vallès. Campañas de 1980 y 1981*, Monografies arqueològiques 3, Barcelona
- Lyding-Will, 1982:
- E. Lyding-Will, Greco-ithalic amphoras, *Hesperia*, 51, 3, 338-356
- Mannack, 2001:
- T.Mannack, *The Later Mannerists in Athenian Vase-Painting*, Oxford
- Maluquer de Motes, 1965:
- J. Maluquer de Motes, Una vasija excepcional del poblado de Mas Boscà, *Pyrenae*, 1, 129-137
- Maluquer de Motes, 1972:
- J. Maluquer de Motes, El poblado ibérico de Sant Julià de Ramis (Gerona), *Pirineos*, 106, 43-60.
- Mar i Ruiz de Arbulo, 1993:
- R. Mar i J. Ruiz de Arbulo, *Ampurias romana. Historia, Arquitectura y Arqueología*, Sabadell
- Marabini, 1973:
- M.T. Marabini, *The Roman thin Waled pottery from Cosa (1946-1954)*. Memoirs of the American Academy in Rome, XXXII
- Marcet i Sanmartí, 1989:
- R. Marcet i E. Sanmartí, *Empúries*, Barcelona
- Marín i Ribera, 2000:
- C. Marín i A. Ribera, Las cerámicas de barniz negro de Valentia, *La ceràmica de vernís negre dels segles II i I aC.: centres productors mediterranis i comercialització a la Península Ibèrica*, taula rodona, 4 i 5 de juny de 1998, Empúries, 85-90
- Martín, 1975:
- A.Martín, Excavaciones de salvamento efectuadas por el Servicio de Investigaciones Arqueológicas de la Excma. Diputación Provincial, *Revista de Gerona*, 70, 20-26
- Martín, 1977a:
- A.Martín, Excavaciones de salvamento en el tramo de autopista Gerona-Figueras, XIV Congreso Nacional de Arqueología, Vitoria, 1113-1127
- Martín, 1977b:
- A.Martín, *Ullastret. Guia de les excavacions i del seu museu*, Girona
- Martín, 1978:
- A.Martín, La ceràmica decorada amb pintura blanca de les comarques costeres del nord-est de Catalunya. *Cypsela*, II, 145-160
- Martín, 1981:
- A.Martín. El taller de les ceràmiques emporitanes de Felines, *Estudi general I*, vol. I, 37-49
- Martín, 1988:
- A.Martín, Algunes precisions més sobre la ceràmica ibèrica indigeta decorada amb pintura blanca, *Fonaments*, 7, 47-56
- Martín, 1991:
- A.Martín, El poblament ibèric a Girona, *Història de Girona*, I, Girona, 33-36
- Martín, 1994:
- A.Martín, Els antecedents ibèrics de la ciutat de Gerunda, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXIII, 89-108
- Martín, 1997:
- MARTÍN A., Un edifici cultural de la segona meitat del segle III aC. a l'Illa d'en Reixach, *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló*, 17, 43-70.
- Martín, 1999:
- A.Martín, El material ceràmic dels sondejors 10/2 i 20/3 de la zona 10: cronologia de la muralla meridional, *Excavacions arqueològiques a l'Illa d'en reixac (1987-1992)*, dirigit per A. Martín, R. Buxó, J.B. López i M.Mataró, Monografies d'Ullastret, 1, Ullastret, 99-115
- Martín, 2002:
- A.Martín, El taller de terrisser de Felines, *Història del Gironès*, coordinat per X. Alberch i J. Burch, Girona, 147-152



- Martín i Burch, 2006:
- A.Martín i J. Burch, El poblament ibèric a Girona, *Història de Girona*, (dirigida per Ll. Costa i coordinada per J. Maroto), Girona, 63-70
- Martín i Genís, 1993:
- A.Martín i M.T. Genís, Els jaciments ibèrics de Puig de Serra (Serra de Daró) segles VI-IV aC. *Estudis del Baix Empordà*, 12, 5-47
- Martín, Mataró i Caravaca, 1997:
- A.Martín, M.Mataró i J.Caravaca Un edifici cultural de la segona meitat del segle III aC. a l'Illa d'en Reixach, *Quaderns de Prehistòria i d'Arqueologia de Castelló*, 17, 43-70
- Martín *et al.*, 1999:
- A.Martín, R. Buxó, J.B. López i M.Mataró (directors), *Excavacions arqueològiques a l'Illa d'en Reixach (1987-1992)*. Monografies d'Ullastret, 1, Ullastret
- Mayet, 1975:
- F. Mayet, *Les céramiques à parois fines dans la Péninsule Ibérique*, París
- Merino i Roca, 1989:
- J. Merino i X. Roca, Estudi de tres àmbits significatius, *L'Olivet d'en Pujol i els Tolegassos*, J. Casas, Sèrie monogràfica, 10, Girona, 105-160
- Miret, 2005:
- J. Miret, Les sitges per emmagatzemar cereals: algunes reflexions, *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 15, 319-332
- Miret, 2006:
- J. Miret, Sobre les sitges i altres estructures excavades al subsòl, *Cypsela*, 16, 213-225
- Miró, 1990:
- M.T. Miró, Les màscares del temple d'Ullastret, *Zephyrus*, XLIII, 305-309
- Miró i Llinàs, 2002:
- N. Miró i J. Llinàs, Excavació al convent de Sant Domènec (Perelada, Alt Empordà), *Sisenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Sant Joan de les Abadeses, 133-136
- Miró, Pujol i Garcia, 1988:
- J. Miró, J. Pujol i J. Garcia, *El dipòsit del sector occidental del poblat ibèric de Burriac (Cabrer de Mar, Maresme). Una aportació al coneixement de l'època ibèrica tardana al Maresme (s. I aC.)*. Laietania, 4. Estudis d'Història i d'Arqueologia del Maresme, Mataró
- Montón i Martínez, 1999:
- S.Montón i J. Martínez, Les restes faunístiques de Can Roqueta. Campanyes de 1995, *Can Roqueta. Un establiment pagès prehistòric i medieval (Sabadell, Vallès Occidental)*, Excavacions arqueològiques a Catalunya, 16, Barcelona, 255-283.
- Morel, 1981:
- J.P. Morel, *Céramique campanienne, les formes*. BEFAR, 244, París
- Moret i Piera, 2006:
- L. Moret i M. Piera, Excavació de les parcel·les 17 i 19 del Parc Residencial Vilacolum de Torroella de Fluvià (Alt Empordà), *Vuitenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Roses, 237-244
- Nieto i Nolla, 1985:
- F.X. Nieto i J.M. Nolla, El yacimiento arqueológico de Riells-La Clota y su relación con Ampurias, *VI Congreso internacional de Arqueología Submarina, Cartagena-1982*, 265-283
- Nolla, 1978:
- J.M. Nolla, Una producció característica. Les àmfores "DB", *Cypsela*, II, 201-230
- Nolla, 1981:
- J.M. Nolla, La ceràmica d'engalba blanca. Una nova aportació a l'estudi del període baix-republicà (segles II-I aC.) al nord-est del Principat, *Estudi general I*, vol. I, 51-62
- Nolla, 1982:
- J.M. Nolla, Les decoracions de les ceràmiques emporitanes, *Cypsela*, IV, 133-156
- Nolla, 1986:
- J.M. Nolla, Les ceràmiques indígenes fines del nord-est de Catalunya. Una nova forma de la ceràmica d'engalba blanca. *Quaderns del Centre d'Estudis de Banyoles*, 1985. *Homenatge al Dr. J.M. Coromines*, II. Banyoles, 190-195
- Nolla, 1987a:
- J.M. Nolla, Gerunda dels orígens a la fi del món antic, *Fonaments, Prehistòria i Món antic als Països Catalans*, 7, 69-107

- Nolla, 1987b:  
J.M. Nolla, *Girona romana de la fundació a la fi del món antic*, Quaderns d'Història de Girona, Girona
- Nolla, 1999:  
J.M. Nolla, El material ceràmic dels nivells fundacionals de Gerunda. Els estrats inferiors de Casa Pastors, *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 9, 181-214
- Nolla i Casas, 1981:  
J.M. Nolla i J. Casas, El material a torn, *El recinte fortificat ibèric de Puig Castellet*, Pons E., Toledo A. i Llorens J.M., Sèrie monogràfica, 3, Girona, 203-227
- Nolla i Casas, 1984:  
J.M. Nolla i J. Casas, *Carta Arqueològica de les Comarques de Girona. El poblament d'època romana al NE. de Catalunya*, Girona
- Nolla i Casas, 1992:  
J.M. Nolla i J. Casas, Les ceràmiques fines locals (0 indígenes) del nord-est de Catalunya a època baix republicana, *Ceràmiques de tècnica ibèrica a la Catalunya romana*, Barcelona, 11-20
- Nolla, Esteva i Aicart, 1989:  
J.M. Nolla, Ll. Esteva i F. Aicart, El poblat ibèric dels Guíxols. *Estudis sobre el Baix Empordà*, núm. 7, Sant Feliu de Guíxols, 45-116
- Nolla i Nieto, 1989:  
J.M. Nolla i F.X. Nieto, La importación de ánforas romanas en Cataluña durante el periodo tardo-republicano, *Anfore romane e storia economica: un decennio di ricerca*, Collection de l'école française de Rome, 114, Roma, 367-391
- Nolla et al., 2003:  
J.M. Nolla, C. Patiño, J. Sagrera i D.Vivó, *La vil·la romana i el jaciment altmedieval de Sant Pere de Montfullà (Bescanó, el Gironès)*, Estudis Arqueològics, 5, Girona
- Ñaco, 2003:  
T. Ñaco, *Vectigal incertum. Economía de guerra y fiscalidad republicana en el occidente romano: su impacto histórico en el territorio (218-133 aC.)*, BAR International series, 1158, Oxford
- Olesti, 2006:  
O. Olesti-Vila, El control de los territorios del Nordeste Peninsular (218-100 aC.): un modelo a debate, *War and Territory in the Roman World*, editat per T. Ñaco i I. Arrayás, BAR International Series, 1530, Oxford, 119-148
- Oliva, 1958:  
M. Oliva, Excavaciones arqueológicas en la ciudad ibérica de Ullastret (Gerona), *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. XII, 319-337
- Olmos, 1998:  
R. Olmos, Naturaleza y poder en la imagen ibérica, *Actas del Congreso internacional Los Iberos. Príncipes de Occidente. Estructuras de poder en la sociedad Ibérica*, Barcelona, 147-157
- Ortega i Rojas, 2006:  
D. Ortega i A. Rojas, *El camp de sitges de can Serra. Un jaciment ibèric i alt medieval*, Estudis Arqueològics, 7, Girona
- Paoletti, 1997:  
O. Paoletti, Gorgones romane, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, vol. V, 1. 345-362
- Pallí, 1976:  
Ll. Pallí, Morfología de las terrazas del Ter en Girona, *Anales de la Sección de Ciencias del Colegio Universitario de Girona*, 1, 30-35
- Pallí, 1990:  
Ll. Pallí, El medi físic. Les unitats geomorfològiques, *Història de Girona*, dirigida per Ll. Costa, Girona, 8-10
- Payne, 1973:  
S. Payne, Kill-off patterns in sheep and goats. The mandibles from Asvan Kale, *Anatolian Studies*, 23, 281-303.
- Pena, 2000:  
M.J. Pena, Terracotas votivas de Ampurias y Ullastret, *Empúries*, 48-50, vol. 2, 200-205
- Pericot et al., 1952:  
L. Pericot, J.M. Corominas, M. Oliva, F. Riuró i P. de Palol, La labor de la Comisaría Provincial de excavaciones Arqueológicas de Gerona (1942-1948), *Informes y Memorias*, 27, 41-62

- Plana, Martín i Codina, 2008:
- R. Plana, A. Martín i F. Codina, El jaciment Camp d'en Gou-Gorg d'en Batlle. Treballs 2006 i 2007, *Novenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, L'Escala-Empúries, 117-121
- Ponce, 1975:
- A.M. Ponce, Descripción de algunos jarritos hallados en el yacimiento de Isla Pedrosa, *Inmersión y Ciencia*, 8-9, 98-99.
- Pons, 1993:
- E. Pons, Céramique non tournée protohistorique de l'Empordà et des regions vosines. *Dictionnaire des céramiques Antiques en Méditerranée nord-occidentale*, Lattara, 6, Lattes, 261-272
- Pons i Garcia, 2008:
- E. Pons i Ll. Garcia (dirs), Prácticas alimentarias en el mundo ibérico. El ejemplo de la fossa FS362 de Mas Castellar de Pontós (Empordà-España), BAR International Series, 1753, Oxford
- Pons i Rovira, 1997:
- J. Pons i M.C. Rovira, *El dipòsit d'ofrenes de la fossa 101 de Màs Castellà de Pontós: un estudi interdisciplinari*, Estudis arqueològics, 4, Girona
- Pons, Toledo i Llorens, 1981:
- E. Pons, A. Toledo i J.M. Llorens *El recinte fortificat ibèric de Puig Castellet (Excavacions 1975-1980)*, Sèrie monogràfica, 3. Girona
- Pons et al., 2005:
- E. Pons, D. Asensio, M. Bouso i M. Fuertes, Noves aportacions sobre la periodització del jaciment de Mas Castellar de Pontós (Alt Empordà), *Món ibèric als Països Catalans*, vol. 1, XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Homenatge a Josep Barberà i Farràs, Puigcerdà, 361- 377
- Pontós i Ullastret, 1998:
- J. Esteba, M.J. Fernández, E. Pons, J. Caravaca, M.J. Conde, M.T. Genís, M. Grau i A. Martín (Equips Pontós i Ullastret), Les fàcies ceràmiques d'importació a l'Empordà durant el segle III i la primera meitat del segle II aC. a través dels jaciments de Pontós i Ullastret a *Arqueomediterrània*, 4. Barcelona, 129-156
- Puig, 2006a:
- A.M. Puig, Les ceràmiques de vernís negre, *La colonia grega de Rhode (Roses, Alt Empordà)*, coordinat per A.M. Puig i A. Martín, Sèrie Monogràfica, 23, Girona, 303-471
- Puig, 2006b:
- A.M. Puig, Les ceràmiques de pasta clara, *La colonia grega de Rhode (Roses, Alt Empordà)*, coordinat per A.M. Puig i A. Martín, Sèrie Monogràfica, 23, Girona, 473-500
- Puig, 2006c:
- A.M. Puig, Les comunes de Roses: cuina i grises, *La colonia grega de Rhode (Roses, Alt Empordà)*, coordinat per A.M. Puig i A. Martín, Sèrie Monogràfica, 23, Girona, 501-511
- Puig i Martín, 2006:
- A.M. Puig i A. Martín (coordinadores), *La colonia grega de Rhode (Roses, Alt Empordà)*, Sèrie Monogràfica, 23, Girona
- Pujol i García, 1983:
- J. Pujol i J. García, El camp de Sitges de Can Miralles-Can Modonell (Cabrera de Mar, Maresme). Un jaciment d'època ibèrica situat a la rodalia del poblat ibèric de Burriac, *Laietania*, 2-3, Estudis d'Història i d'Arqueologia del Maresme, 1982-1983, 46-145
- Py, 1990:
- M. Py, Fouilles dans la ville antique de Lattes. Les ilots 1, 3 et 4 nord du quartier Saint-Sauver, *Lattara*, 3, 45-116
- Py, 1993:
- M. Py., Amphores italiqes, *Dictionnaire des Céramiques Antiques en Méditerranée nord-occidentale*, Lattara, 6, Lattes, 53-55
- Py, Adroher i Sanchez, 2001:
- M. Py, A. Adroher i C. Sanchez, *Corpus des céramiques de l'Âge du Fer de Lattes*, Lattara, 14, vol. 2, Lattes
- Ramallo, 1999:
- S.F. Ramallo-Asensio, Terracotas arquitectónicas de inspiración itálica en la Península Ibérica, *El ladrillo y sus derivados en la época romana*, editat per M. Bendala Galán, C. Rico et L. Roldán Gómez, Madrid, 159-178

- Ramon, 1995:
- J. Ramon, *Las àmforas fenicio-púnicas del Mediterràneo central y occidental*, Col·lecció Instrumenta, 2, Barcelona
- Raubitschek i Raubitschek, 1982:
- I.K. Raubitschek i A. E. Raubitschek, The Mission of Triptolemos, *Hesperia Supplements*, Vol. 20, *Studies in Athenian Architecture, Sculpture and Topography. Presented to Homer A. Thompson*, Princeton, 109-118 i plate 15-16
- Reynolds, 1988:
- J.P. Reynolds, *Arqueologia experimental. Una perspectiva de futur*, Barcelona
- Ribera, 1998:
- A.Ribera, *La fundació de València. La ciutat a l'època romano-republicana (segles II-I aC.)*, Estudios Universitarios 71, València
- Riera, 1980:
- C. Riera, La ceràmica a mà d'Ullastret, *Cypsela* III, 117-126
- Riuró, 1936:
- F. Riuró, El poblament i la cultura ibèrica del Gironès, *Revista Víctors*, 3, sense paginar.
- Riuró, 1943:
- F. Riuró, El poblado de la Creueta (Gerona), *Ampurias*, V, 116-131
- Rodà, 1974:
- I.Rodà, Ceràmicas exòticas y de imitación en el poblado ibérico de Sant Julià de Ramis (Gerona). *Miscelánea Arqueológica*, vol. II., 297-301.
- Rodríguez, 2003:
- A.Rodríguez, *La Ceràmica de la costa catalana a Ullastret*, Ullastret
- Roth, 1999:
- J. Roth, *The logistic of the roman army at war (264 B.C. – A.D. 235)*, Leiden-Boston-Köln
- Ruiz de Arbulo, 2003-2003:
- J. Ruiz de Arbulo, Santuarios y Fortalezas. Cuestiones de indigenismo, helenización y romanización en torno a Emporion y Rhode (S. VI - I A.C.), *CuPAUAM* 28-29, 161-202
- Sagrera, 1999:
- J. Sagrera, *El material ceràmic de les sitges dels segles IV-III aC. del Bosc del Congost*, treball de recerca de nou crèdits de tercer cicle. Universitat de Girona, (inèdit)
- Sagrera, 2001:
- J. Sagrera, *Les ceràmiques de producció ibèrica de Sant Julià de Ramis: el poblat i els camps de sitges*, tesi doctoral, Universitat de Girona (inèdita)
- Sagrera i Sureda, 2006:
- J. Sagrera i M. Sureda, El poblament antic i medieval al voltant de Santa Maria de Besalú: Les dades arqueològiques, *Relíquies i arquitectura monàstica a Besalú*, coordinat per G. Boto, Col·lecció comtal, 2, 105-150.
- Sala et al., 1990:
- R. Sala, A. Cabañas, I. Boj, A. Galobart i M. Miró, *El Congost al Paleolític : cent anys d'arqueologia a St. Julià de Ramis*, Sant Julià de Ramis
- Sanmartí, 1973:
- E. Sanmartí, El taller de las pequeñas estampillas en la península Ibérica. *Ampurias*, 35, 135-175
- Sanmartí, 1978:
- E. Sanmartí, *La cerámica campaniense de Emporion y Rhode*, Monografies emporitanes, IV, Barcelona
- Sanmartí, 1985:
- E. Sanmartí, Las àmforas romanas del campamento numantino de Peña Redonda (Garay, Soria), *Empúries*, 47, 130-161.
- Sanmartí, 1993:
- E. Sanmartí, Els ibers a Emporion (Segles VI-III aC., *Laietania. Estudis d'Història i Arqueologia del Maresme*, 8, 87-96
- Sanmartí i Nolla, 1986a:
- E. Sanmartí i J.M. Nolla, La datation de la partie centrale du rempart méridional d'Emporion (L'Escala, Alt Empordà, Catalogne), *Documents d'Archeologie Méridionale*, 9, 81-110
- Sanmartí i Nolla, 1986b:
- E. Sanmartí i J.M. Nolla, Informe preliminar sobre l'excavació d'una torre situada a ponent de la ciutat grega d'Empúries, *6è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, 159-191.
- Sanmartí i Principal, 1997:
- E. Sanmartí i J. Principal-Ponce, Las cerámicas de importación, itàlicas e ibéricas procedentes de los campamentos numantinos, *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 7, 35-75



Sanmartí i Principal, 1998:

- E. Sanmartí i J. Principal-Ponce, Cronología y evolución tipológica de la Campaniense A del siglo II aC: las evidencias de los pecios y de algunos yacimientos históricamente fechados, *a Arqueo-Mediterrània*, 4. Universitat de Barcelona; 193-215

Sanmartí, 2005:

- J. Sanmartí, Intercanvi, comerç i societat en el món ibèric, *Món ibèric als Països Catalans*, vol. 2, XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Homenatge a Josep Barberà i Farràs, Puigcerdà. 709-735

Sarquella, 1970:

- S. Sarquella, Porqueres. Inici de l'excavació d'un camp de sitges, *Revista de Girona*, 53, 62-65

Schmid, 1972:

- E. Schmid, *Atlas of animal bones for prehistorians, archaeologists and quaternary geologists*, Amsterdam, London, New York.

Schwarz, 1987:

- G. Schwarz, *Triptolemos. Ikonographie einer Agrar- und Mysteriengottheit*, Horn-Graz

Soler, 1973:

- N. Soler, *Arqueologia en Llagostera*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, (inèdit)

Solier, 1968:

- Y. Solier, Une tombe de chef à l'oppidum de Pech-Maho (Sigean, Aude), *Revue Archéologique de Narbonnaise*, 1, 7-37

Sparkes, 1996:

- B.A. Sparkes, *The red and the black. Studies in Greek pottery*, Londres-Nova York, 1996

Tremoleda, 1996:

- J. Tremoleda, *Ceràmiques romanes de producció local al N.E. de Catalunya (Època augustal i alto-imperial)*, tesi doctoral, Universitat de Girona (inèdita)

Tremoleda, 1997:

- J. Tremoleda, Una nova forma d'engalba blanca procedent d'Empúries, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 30, 91-106

Tremoleda, 2000:

- J. Tremoleda, *Indústria y artesanado cerámico de época romana en el nordeste de Cataluña (Època augustea y altoimperial)*, BAR International Series, 835. Oxford

Tremoleda, Roure i Castanyer, 1987:

- J. Tremoleda, A. Roure i P. Castanyer. Recull i estudi dels materials romans de l'àrea de Banyoles, *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. Homenatge a Pere Alsius i Torrent*, Banyoles, 131-145

Vegas, 1973:

- M. Vegas, *La cerámica común romana del Mediterráneo occidental*, Publicaciones eventuales, 22, Barcelona

Vignet, 1979:

- J. Vignet-Zunz, Les silos à grain souterrains dans trois populations arabes: Tell algérien, Cyrénaïque et au sud du lac Tchad, *Les techniques de conservations de grains à long terme*, vol. 1, París, 215-220

Vila i Barrasetas, 1995:

- G. Vila i E. Barrasetas, Can Jordi, *Autopistas i arqueologia. Memòria de les excavacions en la prolongació de l'autopista A-19*, Barcelona, 143-152

Vilà et al., 1994:

- M.V. Vilà, V. Barrachina, S. Martín i M.M. Negre, Decoracions a la ceràmica a mà de Montbarbat, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXIII, 57-74

Vila et al., 2005:

- M.V. Vilà, V. Barrachina, S. Gironès, S. Martín i M.M. Negre, Montbarbat (Lloret de Mar-Maçanet de la Selva, La Selva). Campanyes 2006 i 2007. *Novenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, L'Escala-Empúries, 163-167





## ***Índex***

|                                                                                                                                                                                      |            |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Presentació i agraïments.....</b>                                                                                                                                                 | <b>7</b>   |
| <b>1. Situació i característiques geogràfiques i geològiques.....</b>                                                                                                                | <b>9</b>   |
| <b>2. Localització i història de la investigació dels sitjars dels Escalers,<br/>Granollers i Bosc del Congost .....</b>                                                             | <b>11</b>  |
| <b>3. El sitjar del Bosc del Congost .....</b>                                                                                                                                       | <b>15</b>  |
| 3.1. Àrea del sitjar.....                                                                                                                                                            | 15         |
| 3.2. Catàleg de sitges.....                                                                                                                                                          | 16         |
| 3.3. Morfologia i dimensions de les sitges .....                                                                                                                                     | 146        |
| 3.4. Obliteració de les sitges .....                                                                                                                                                 | 149        |
| 3.5. Dinàmica de formació i variabilitat dels conjunts de restes de fauna recuperats<br>al jaciment del Bosc del Congost: gestió animal entre el 325 a. de C. i el 100 a. de C. .... | 155        |
| 3.5.1. Introducció.....                                                                                                                                                              | 155        |
| 3.5.2. Material I Mètode .....                                                                                                                                                       | 155        |
| 3.5.3. Presentació dels resultats .....                                                                                                                                              | 156        |
| 3.5.4. Anàlisi de la variabilitat documentada a cadascuna de les estructures<br>analitzades.....                                                                                     | 159        |
| 3.5.5. Conclusions.....                                                                                                                                                              | 172        |
| 3.5.6. Annex Biomètric.....                                                                                                                                                          | 178        |
| 3.6. Cronologia .....                                                                                                                                                                | 179        |
| <b>4. El sitjar dels Escalers .....</b>                                                                                                                                              | <b>183</b> |
| 4.1. Àrea del sitjar.....                                                                                                                                                            | 183        |
| 4.2. Catàleg de sitges.....                                                                                                                                                          | 183        |
| 4.3. Els forns de terrissa.....                                                                                                                                                      | 194        |
| 4.4. Morfologia i dimensions de les sitges .....                                                                                                                                     | 194        |
| 4.5. Obliteració de les sitges .....                                                                                                                                                 | 194        |
| 4.6. Cronologia .....                                                                                                                                                                | 195        |
| <b>5. Les ceràmiques de producció ibèrica de Sant Julià de Ramis.....</b>                                                                                                            | <b>197</b> |
| 5.1. Classes i tipus .....                                                                                                                                                           | 197        |
| 5.2. La ceràmica fina ibèrica.....                                                                                                                                                   | 198        |
| 5.2.1. La ceràmica fina ibèrica: pastes i acabats .....                                                                                                                              | 200        |
| 5.2.2. Les decoracions en la ceràmica fina ibèrica.....                                                                                                                              | 202        |
| 5.2.3. Catàleg de formes de la ceràmica fina ibèrica .....                                                                                                                           | 206        |

|                                                                        |            |
|------------------------------------------------------------------------|------------|
| 5.3. Ceràmica ibèrica pintada .....                                    | 235        |
| 5.3.2. La ceràmica indigeta de pintura blanca.....                     | 235        |
| 5.3.3. La ceràmica ibèrica pintada tardana .....                       | 236        |
| 5.4. La ceràmica d'engalba blanca .....                                | 241        |
| 5.5. La ceràmica comuna ibèrica .....                                  | 241        |
| 5.6. La ceràmica de cuina i altres produccions de pasta grollera ..... | 243        |
| 5.6.1. Generalitats.....                                               | 243        |
| 5.6.2. Catàleg de formes de la ceràmica de cuina ibèrica .....         | 246        |
| <b>6. Crater amb relleu aplicat de Triptòlem i Gorgona.....</b>        | <b>249</b> |
| <b>7. Conclusions.....</b>                                             | <b>255</b> |
| <b>8. Bibliografia .....</b>                                           | <b>265</b> |



